ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
1
MERCREDI
1er JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — 13·187 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 51e ANNÉE — N° 13.187

1975 1975

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ
ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ»
Լաւագոյն օրեր կը մաղթէ իր ընթերցողներուն

ԻՐ ԽՕՍՔԸ

ԱՌԱՒՕՏ ԼՈՒՍՈՅ

Ամէն Ամանոր շողշողուն հեռանկարներ կը բանայ, ի վերջոյ թաղուելու համար մշուշին մէջ, մռայլ ու միօրինակ:

Մանաւանդ երբ արեւը կ'ողջունենք օտարութեան մէջ, արմատախիլ եւ ծփուն:

Արդէն մեր կռնակն ունինք աւելի քան երեսուն տարուան բեռ, եւ սարսուռ մը կը համակէ մեզ, երբ կը մտածենք մնացեալի մասին:

Մինչեւ ե՞րբ: Ի՞նչպէս: Ինչո՞ւ այսպէս:

Իսկապէս լոյս կը ծագէր մեր գլխուն վերեւ, երբ կը լսէինք դարերէն բխած եղանակը — «Առաւօտ Լուսոյ»:

Հաւատքի եւ աշխատանքի արեւը ջերմութիւն կը ցանէր մեր բոլորտիքը:

Եւ կը քալէինք ու կը քալէինք, մեր հայեացքն ուղղած դէպի լեռները, — դէպի բարձունք եւ խորութիւն:

Այսօր մեր ծունկերը կը կթոտին լուսացնցուղ պողոտաներու զառիթափին վըրայ եւ մեր աչքերը կը յոգնին օրը իրիկուն չեղած:

Եւ սակայն պիտի քալենք: Ճամբաները պիտի կարենք անընդհատ ու անվհատ, միշտ ջահ ի ձեռին:

Ջահը գիտութեան, ստեղծագործութեան եւ ինքնապաշտպանութեան:

Մեր երգը պիտի ըլլայ միշտ — «Առաւօտ Լուսոյ»: Բոլոր ճակատներուն վրայ: Բոլոր ցամաքներուն վրայ: Ծովուն դիմաց թէ լերան ստորոտը:

Որքան խուսափի «Արեգակն արդար», այնքան պիտի դառնանք ժիր: Ըմբոստ եւ տոկուն:

Նախ՝ մենք մեզի հանդէպ, որպէսզի կարենանք ուրիշէն իրաւունք պահանջել ճակատաբաց:

Պիտի ունենանք պայծառ տեսակէտներ եւ քաջութիւն՝ զանոնք պաշտպանելու:

Պիտի գիտնանք լռել, որպէսզի կարենանք մէկ ափէն միւսն անցնիլ մեր սեփական ուժերով:

Պիտի գիտնանք երիտասարդացման աւիշը ներարկել ցիրուցան բազմութեանց, որպէսզի կարենայ թօթափել հնութեան եւ թմրութեան փոշիները:

Ճամբան պիտի հարթենք յառաջապահ երիտասարդութեան մը համար, անոր ներշնչելով ազգային հպարտութիւն եւ հայրենասիրութիւն:

Պիտի կազմենք միացեալ ճակատ՝ յանուն տարագիր բազմութեանց ինքնապաշտպանութեան եւ ինքնուրոյն, բազմադոյն մշակոյթի:

Ոչ ծոյլ եւ նկուն համակերպում, ոչ ալ քարացած սովորամոլութիւն:

Երիտասարդացում՝ նա՛եւ գրականութեան, գեղարուեստի, գիտութեան եւ հանրային գործունէութեան մէջ:

Թող Նոր Տարուան եւ բոլոր գալիք տարիներու ընթացքին մեր մաղթանքն ըլլայ միշտ «Առաւօտ Լուսոյ», բայց երբեք «Աշխարհ Ամենայն»:

Երէկ՝ օրուան պահանջն էր երգելով մեռնիլ:

Այսօր՝ ապրիլ երգելով: Աշխատանքի եւ ստեղծագործութեան երգի մը վերածելով մեր կեանքը:

Հայրենիքի կարօտն անգամ պէտք է պրկէ մեր ջիղերը, լաւագոյնս կազմակերպելու համար մեր ինքնապաշտպանութեան պայքարը, ցամաքէ ցամաք:

Լոյս, լո՛յս, մեր բոլոր ընդունակութեանց յառաջման եւ ներդաշնակ զարգացումով:

Ցարատեւ ճիգ ու պրպտում՝ մեր անցած ճամբաներուն վրայ: Ինչպէս երէկ՝ դժոխային պայմաններու տակ:

Մշուշը ուշ-կանուխ պիտի փարատի մեր հորիզոնին վրայ, քանի կը մնանք հաւատարիմ՝ մեր արեւահամ երգերուն:

1 Յունուար 1956 Շ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԲՐԵԺՆԵՒ ԳԱՀԻՐԷ ՉԵՐԹԱՐ

— Օ —

Խորհրդային մամուլը ոչ մէկ տող կը գրէր Բրեժնեւի Գահիրէ այցելութեան մասին, երբ եգիպտացի նախարարները Մոսկուա կը գտնուէին: Այս իսկ պատճառով, զանազան մեկնութիւններ կը տրուէին արդէն մինչեւ որ քանի մը ժամ առք, պաշտօնական յայտարարութեամբ մը լսուէր թէ Բրեժնեւ յետաձգած է Գահիրէ իր այցելութիւնը: Եւ որովհետեւ խնդրոյ առարկայ անձը խորհրդային ղեկավար մըն է, ամէն ինչ խորհրդաւոր բնոյթ կ'առնէ: Կարելի է խորհիլ թէ Բրեժնեւ հիւանդ է: Քանի մը տարի առաջ, սրտի տագնապ մը ունեցած է եւ վերջերս ալ երբ Փարիզ էր, շատ կը խօսուէր իր առողջական ոչ-բաղձալի վիճակին մասին: Ուրեմն ամէնէն հաւանականը այս պարագան է, բայց կարելի չէ նաեւ անտեսել որ Մոսկուայի եւ Գահիրէի յարաբերութիւնները շատ սիրալիր չեն վերջերս: Ամէն մարդ Թուրքիա չէ որ կարենայ թէ՛ Մոսկուայի եւ թէ՛ Ուաշինկթընի սիրտը շահիլ եւ Սատաթ այս կը «վճարէ» այս միջոցին Ամերիկայի հետ իր կապերուն սերտացումը եւ Քիսինկէրի հետ բարեկամական խօսակցութիւնները: Այս իսկ պատճառով Եգիպտացիք խընդրարկուի դիրքին մէջ են Մոսկուայի նկատմամբ:

Քանի մը տողով

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ապահովութեան սահմանափակ սակը կը բարձրանայ ինչպէս ամէն տարի, բայց այս անգամ շատ զգալի համեմատութեամբ (18,5 առ հարիւր) ինչ որ ամսական 2·750 Ֆր. կը նշանակէ փոխանակ 2·320ի:

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ երկրաշարժի զոհերու թիւը 5000ը անցած է:

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻՆ գիներու յաւելումը, Ֆրանսայի մէջ, 0,9 առ հարիւր եղած է ինչ որ գոհունակութիւն կը պատճառէ Ելմտական Նախարարին:

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ կառքի հռչակաւոր տունը՝ Ասթըն Մարթին, փակեց իր գործատուները:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Դեկտեմբեր 20)

ԱՅԾԵՄՆԻԿ ՈՒՐԱՐՏՈՒԻ ՄԱՀԸ

Քանդակագործ եւ նկարիչ Այծեմնիկ Ուրարտու, որ 76 տարեկան էր, մեռած է: Հիմնադիրներէն մէկը եղած է Հայաստանի Նկարիչներու Միութեան:

Այծեմնիկ Տէր-Խաչատրեան (Ուրարտու) ծնած էր Կարս: Հայրը ուսուցիչ էր: Աւարտելէ ետք Բաքուի բարձրագոյն գեղարուեստական թեքնիք արուեստանոցը, 1926ին տեղափոխուած է Երեւան եւ սկսած է ստեղծագործել: Շուրջ 50 տարուան ընթացքին Այծեմնիկ Ուրարտու հայկական քանդակագործութիւնը հարստացուցած է բազմաթիւ հետաքրքրական եւ արժէքաւոր ստեղծագործութիւններով: Ան կերտած է անցեալի եւ ներկայի հայ մշակոյթի գործիչներու դիմաքանդակներ, «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազնավէպի տիպարներ, եւայլն: Անոր կերտած քանդակներէն շատերը մնայուն տեղ գրաւած են հայկական ձեռարուեստի գանձարանին մէջ:

×

ՀՈԳԵՒՈՐ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ 100ԱՄԵԱԿԸ

Էջմիածինի կաթողիկոսութեան հոգեւոր ճեմարանին հիմնադրութեան 100ամեակին նուիրուած հանդիսաւոր երեկոյթ մը տեղի ունեցած է Վեհարանին մէջ:

Ճեմարանը կարեւոր դեր խաղացած է մանկավարժներ, պատմաբաններ, լեզուաբաններ, գրականագէտներ դաստիարակելու գործին մէջ: Հոս է, որ իրենց ուսումը առած են Հր. Աճառեան, Մ. Աբեղեան, Ա. Տէրտէրեան եւ շատ ուրիշներ: Երեկոյթին խօսած է Վազգէն Ա.:

ԱՄԱՆՈՐԻ առթիւ, «Յառաջ» վաղը լոյս չի տեսներ: Մեր յաջորդ թիւը՝ Ուրբաթ, Յունուար 3:

Ծերանում ենք

Ծերանում ենք, Պարո՛յր Սեւակ,
Ծերանում ենք, սիրելի՛ս, —
Հասակակից կանանց արդէն մենք նայում
ենք եղբօր պէս,
Նկատում ենք մատղաշներին,
Որոնք մեզ չեն նկատում.
Ամէն մի նոր ծանօթութիւն չի վերջանում
էլ սիրով,
Ոչ էլ երգով մի անարուեստ, բայց
պոռթկուն ու կրակուած...

Ծերանում ենք, Պարո՛յր Սեւակ,
Ծերանում ենք, սիրելի՛ս, —
Մեր ապստամբ մազերն արդէն կա՛մ
պատժուել են մահով,
Կա՛մ իշխանաց իշխան սանրի խեղճ
հպատակն են դարձել.
Մեր խռովկան մատներն արդէն դարձել
են հեզ ու լռկան,
Իսկ դաւադիր մեր ոտքերը՝ բնտանեսէրտնասէր...

Ծերանում ենք, Պարո՛յր Սեւակ,
Ծերանում ենք, սիրելի՛ս, —
Մէ՛կ օր խմում
Եւ երկո՛ւ օր արդէն խումար ենք ընկնում,
Մէ՛կ ժամ քայլում
Եւ երկո՛ւ ժամ խօսում դրա օգուտից
Կամ վնասից,
Եւ ըստ որում խօսում այնպէ՛ս լրջօրէն,

Կարծես մի մեծ գիւտ ենք արել
Կամ հերքում ենք մի հին գիւտ.
Եւ «բուժուել» կամ «հիւանդութիւն»
բառերն արդէն օրէց օր
Հոլովւում են խոնարհւում աւելի շատ եւ
նոյնիսկ
Առաւել քիչ դժգոհութեամբ,
Քան թէ թափուն պարծանքով...
Ծերանում ենք, Պարո՛յր Սեւակ,
Ծերանում ենք, սիրելի՛ս, —
Թափառելու ժամ չի մնում,
Չենք հասցրնում ճանապարհել,
Քիչ ենք թախծում մենք անտիբ,
Շատ ենք տխրում առիթով,
Քիչ ենք կարդում, շատ ենք գրում,
Շատ ենք խորհում, քիչ քնում,
Որովհետեւ «անքնութիւն» բառը դարձել
է սոփեստ
Եւ ուզում է մեր փրփրուած ջղերն իրար
կպցնել...

Ծերանում ենք, Պարո՛յր Սեւակ,
Ծերանում ենք, սիրելի՛ս, —
Ծերանում ենք, սակայն կարծես
Դարձե՛լ խելքի չենք գալիս. —
Դեռ հիմա՛ էլ զարմանում ենք,
Դեռ կարող ենք զարմանալ.
Ժամացոյցի սլաքները ետ ենք տալիս
մտովին,
Ի՛նչ է թէ մեր արդէն չարածն իբրեւ
անենք աշխարհում.
Անկարելի յաղթանակի ելք ենք նարում
ինչ-որ կերպ,
Երբեմն էլի այս աշխարհն ենք դեռ
չափչփում հուսալից
Դոն-Կիխոտի ոտքեր կոչուած նո՛յն
կարկինով ծայրամաշ.
Իսկ երբ մէկը խոր ղնի մէջ մեր երազն է
կոխկրտում,
Առաջուա՛յ պէս... առաջուա՛յ պէս վեր
ենք ցատկում ճչալով...

Ծերանում ենք, Պարո՛յր Սեւակ,
Սակայն... խելքի չե՛նք գալիս...

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ

Ինծ դատ մարդ չկայ: Գաւիթը կեցեր եմ, լուռ, մտամփոփ եւ անյարիր, կարծես նոյնացած՝ քարէ սիւնին հետ որուն թիկունքս եմ տուած:

Լուր օր մըն է: Նոր լուսնալու տարտամ պայծառութիւն մը ունի ցորեկը: Միջոցին մէջ տրամութիւն ու ձանձրոյթ կը ծփան ծուլօրէն, ա՛յնքան գոց է երկինք եւ ա՛յնքան դանդաղ՝ անձրեւը:

Դամբանական լռութիւն մը համադրուած է եկեղեցին: Ներսը, կողմնակի որմերէն ու խոյակներէն դուրս սլացող գաճէ հրեշտակներու ուսին՝ Սուրբի պատկերներ «անդէն»ը խոկալու ցոլք մը կը պահեն իրենց մարած նայուածքին խորը: Ջահերը, կամարէն կախ, իրենց բիւր բիւր պրիսմակներուն արցունքներով՝ կը ձեւացունեն շարուան մը հալած արծաթի:

Ո՛չ մէկ պլպլանք ճէթի՝ կանթեղներու բիւրեղ բաժակին վերեւ. ո՛չ մէկ վառք՝ կերոններու կտուցին: Ու Աստուած ընծայուելիք այդ լուսեղէն յարգանքը հիմա հաւատացեալներու ներկայութեանը միայն տեղի կ՚ունենայ, ցոյցի եւ հաշիւի այս դարուն մէջ:

Հեռուն, բեմին առաջքը, բաց ձգուած Սաղմոս մը գրակալին վրայ, որուն ստորին լուսանցքները խանդրած եւ ունեցուած են թղթատումէ. անդին, վանդակորմին ծնօտէն կախ՝ շուրջառ մը դիակնակերպ ձգուած, տէր պապային արտօրինօք հանուիլը ողբացող դիրքով մը:

Աւագ խորանին աստիճաններուն վրայ դիզուած են շար ի շար ամբողջ կոիրքը Տաճարին, — խաչեր, խաչկալներ, թաւշափայլ աւետարաններ, աշտանակներ, մասունք ու ծաղկանոթ, — բոլորն ալ թառած ոսկեճամուկ սփռոցներու վերեւ: Ու խորանին բարձունքը, կաթողիկէն կը կանգնի՝ իր երեք խաչակիր ոսկեձոյլ սաղաւարտներուն զմրէխումով, դէպի կորնթարդ ձեղունն ամբարձիկ:

Կաթողիկէին ճիշդ տակը, մեծ քառակուսիի մը մէջ՝ կը պարուրուի ահա պատկերը Մե՛ծ Վարդապետին: Վեր բռնած է Ան իր աջ ձեռքը, երրեակ մատներու օրհնաձիր դիրքով մը, եւ վե՛ր ուղղած՝ իր ականողիքը. նայուածք որ համակ սրբութիւն է եւ օծութիւն, համա՛կ ներում ու խորհուրդ:

Կը նայիմ, գորշ գոյներու ծփումին տակ ուրուանկարուող այդ հանդարտ դէմքին է որ կը նայիմ անքթիթ, մոռցած դուրսի թացն ու մեռելութիւնը կանթեղներուն: Քեզի նայիլը, ո՛վ Յիսուս, աղօթել է արդէն...:

×

Երէկ անդուլ եռուզեռ մը կար սա պահարաններէն: Տէրտէր եւ դպիր հոն էին խռնուեր՝ քարէ կոնքին մէջ մեծաշո՛ւք թաթխելու համար երջանիկ նորածին մը: Վազէ՛, ժամկոչ աղբար, կրակարանը երկուք բլլայ, զէնջակը՝ տաքուկ, մոմերը ինչո՞ւ չէք վառեր:

Երէկ հարսնեւորներու ծիծղուն չքախումբ մը կար հոս: Դիպակէ քղանցքի շըշիւններ, նշանաւ, աջհամբոյր, խունկի ու ծաղիկի բուրումներ տօնական զուարթութեամբ մը կը լեցունէին ամբողջ առքը Տաճարին: Եւ երբ ամոլը մաղթանք ու օրհնենք բուռ բուռ զանձած՝ դուրս կ՚ելլէր թեւ թեւի, գետինը, սա մարմար յատակին վրայ՝ սուղ կապերտներ փռուած կը սպասէին արդէն, մինչ վերէն՝ կերոնները երջանկութեան տաք արցունքներ կը թափէին անոնց ուսերուն:

Երէկ, նորէն, մոմի կոտուցներու անտառ մը կը բռնկէր սա մթնոլորտին մէջ: Սեւ սեւ մարդիկ եկեր կայներ էին թախիծը դէմքերնուն, «դատեա Տէր»ով, զոյգ զոյգ բուրվառներով ու լոյսերով ճամբորդ ընելու համար հոն՝ ծաղկեպսակներու չեղջակոյտին տակ պառկող ութսնամեայ մը: Վեղարաւոր մը բեմէն՝ գովեր էր մեռնելուն հետ մեռեալն ալ, զանգակներ իրենց կողերէն ճաթելու ստիպան ծեծուեր, հեծեր էին, թափօրին ինչուան կէս ճամբան գոնէ:

Երէկ, կ՚ըսեմ, տօն էր, «հանդիսաւոր պատարագ» էր մատուցուեր այնչին հոգւոյն համար, ժամուցին ծանրկէկ վճարքովը: Վերնատունը դարդի մարդի խօսուրատուքներ դէմ էին բռներ՝ քանի մը «պարտէզ հոգեւոր» քարոզներու մրթմրթանքին, եւ Սկիհը բերուած պահուն՝ պնակներուն չխտուքը քըշցի գե՛րն էր կատարեր:

Հիմա, ո՛չ մէկ շշուկ, ո՛չ մէկ պլպլուք լոյսի: Ու խորանին շուշանաթոյր աստիճաններուն վերեւ խորհրդանշուած Յիսուսը կը թուի սիրել խաղաղաւէտ ամայքը Տաճարին, փոխան այն պոռոտցնցումներուն՝ որոնք լոյսի հոսանքներով խայտացին մէկուն պսակին, միւսին կընունքին, կամ հոգու պատարագի մը ատեն:

Անձրեւը ծոյլ ծոյլ կը տեղայ դուրսը, մինչ իր կաթիլները կը յամառին լուսամուտներուն ապակիները ծեծել արծաթի հունչքով մը: Դուրսը, կողմանոցներու թաքստոցին մէջ թառ դրած տատրակներ կը տքան իրենց մկոտ եւ աղու վուվուն, — իրենց անբիծ հոգիին սարսուռը դողցես: Յիսուս կը շարունակէ պշնուլ դէպի եթեր, դուրսի մեղմ երաժշտութեամբ օրօրուն:

Լո՛ւռ պատարագն է սա: Իր գլխուն լուսապսակը ճաճանչաւէտ փայլ մը կը դնէ կուռին վրայ, եւ իր Աջը՝ երրեակ մատներու նո՛յն օրհնաձիր կարկառումով՝ յաւիտենական Խօսքը կը բաշխէ մարդկութեան. «Խաղաղութի՛ւն ամենեցուն...»:

ԹԻՈԴԻԿ

1914

ԱՆԿԱՊ ԽՈՀԵՐ ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ՍԵՄԻՆ

— o —

Թարմ յոյսեր, երազներ եւ ակնկալութիւններ կը թեւածեն նոր տարուան սեմին, բոլոր մարդոց սրտերուն մէջ: Գոյնի, սեռի, տարիքի եւ ազգի տարբերութիւններ դեր չեն խաղար ընդհանրապէս այս տրամադրութիւններուն մէջ, թէեւ իւրայատուկ պայմաններ եւ պարագաներ կրնան առանձնայատուկ երեւոյթներ ընծեծել: Որովհետեւ ցաւերն ու տառապանքները ընդհանրական են եւ կը տարածուին բոլոր ցամաքամասերու վրայ՝ փոքր կամ մեծ չափերով: Ասկէ նաեւ յոյսերու, երազներու եւ ակնկալութիւններու ընդհանրութիւնը:

Մարդկութեան գլխաւոր ցաւերէն մէկը կը մնայ դեռ անարդարութիւնը՝ առօրեայ կեանքի գրեթէ բոլոր մարզերէ ներս: Մինչ տասնեակ միլիոնաւորներ Սահելէն Պանկլատէշ սովամահ կ՚ըլլային անցնող տարեշրջանին, եւ հարիւր միլիոններով մարդիկ հազիւ հազ կը յաջողէին իրենց նուազագոյն սնունդը ապահովել, անդին առանձնաշնորհեալներ, նոյնպէս միլիոններով, կը շարունակէին մսխել ամէն ինչ: Եւ այս դժնդակ պատկերին դիմաց պղատոնեան կեցուածք մը՝ ահազանգ հնչեցնել, ճառախօսել, քարոզել, լաւ տրամադրութիւններ յայտնել... Ու ապա մեծ չափանիշով խորհրդաժողովներ գումարել ՄԱԿի հովանաւորութեան տակ՝ դարմանելու համար անարդարութիւնը:

Հարկ կա՞յ ճշդելու թէ այս հարցին մէջ եւս մոռցուեցան բուն ենթակաները՝ սովամահները, անօթիները, եւ պաշտօնական ամպիոններէ քօղարկուած ձեւով պաշտպանուեցան հարուստներու շահերը, ըլլա՛ն անոնք Պետութիւն թէ ընկերութիւն: Փոքրերու, աղքատներու, ներկայացուցիչներն ալ տարբեր դիրք չբռնեցին: Այլապէս ի՞նչպէս բացատրել, որ քանի մը իշխանաւորներ, քարիւղի հարուստ չսեմարանի երկրէն ժպիտով, ինչպէս գրեցին թղթակիցներ, մէկ–երկու օրուան մէջ մէկ միլիոն տոլար ձգեցին Լաս Վեկասի խաղարաններուն մէջ: Եւ մտածել, թէ այս ու ասոր նման երկիրներու ներկայացուցիչներն էին, որ բուռն ոճով կը ձաղկէին Հռոմի մէջ հարուստ Պետութիւններու շահամոլ քաղաքականութիւնը:

Իսկ հապա՛ հարուստները՝ ըլլա՛ն անոնք դրամատիրական երկիրներ թէ ընկերվարական: Ամէն մայրաքաղաք պերճ նշանախօսք մը որդեգրած եւ զայն հոգմարդել զարձուցած իր շահերուն հետամուտ կ՚ըլլայ: Միայն դրամատէր աշխարհի յղփացած միլիոնատէրները չեն, որ եսապաշտ կեցուածքով կը շարունակեն ապրիլ: Անդին տաչաներ կը շինեն Պետութեան հաշւոյն նաեւ այնպիսիներ, որոնք արեւածագէն արեւմուտ աշխատաւոր դասին պաշտպանութեան մասին կը ճառեն: Գեղեցի՛կ տարազներ և մարդկայնա՛կան սկզբունքներ հրապարակ կը դնեն:

Եսամոլ, շահամոլ սկզբունքը ի զօրու կը մնայ միշտ քաղաքական աշխարհէ ներս: Փոքր, անպաշտպան երկիր մը յարձակման է ենթարկուեր, հողամասին մէկ մասը օտար ներխուժողներու ամբակներու տակ կը հեծէ, հարիւր հազարներ թողած տուն–տեղ ընաւեր, գաղթական կը դառնան, ի՞նչ փոյթ. կարեւորը Ուաշինկթընի շահն է եւ ո՛ղջ մնայ Քիսինկէրը, որպէսզի շարունակէ ապահովել ամերիկեան զինուորական օժանդակութիւնը Թուրքիոյ... Բայց Անգարա այլ շահակիցներ ալ ունի, բարեկամներ ալ ունի: Հիւսիսի հսկան՝ Մոսկուա կրնայ օգնութեան փութալ իրեն... եթէ Ուաշինկթըն որոշէ դրամ եւ զէնք չղրկել:

Ազատ աշխարհի պահապանը, շահագործուող մարդկութեան պաշտպանը, գործառնութեանց մէջ են իրենց միջեւ: Եւ թող ո՛չ ոք համարձակի ըսել, թէ Ուաշինկթըն եւ Մոսկուա մարդկութեան, աշխարհի խաղաղութեան համար չեն աքնիր: Սրբապղծութի՛ւն, պիտի աղաղակեն պաշտօնական բանբերները երկու մեծ մայրաքաղաքներուն, եթէ հակառակը բաղ ըլլայ:

Ա՛յս ալ մեր աշխարհի դառն իրականութեան մէկ երեսն է:

... Բայց նոր տարուան սեմին կը գտնուինք, եւ ամէն տարուան նման թարմ յոյսեր, երազներ եւ ակնկալութիւններ կրկին ծիլ կ՚արձակեն մեր սրտերուն մէջ: Յոյսը, միակ բալասանը մեր վէրքերուն, ցաւերուն ու տառապանքներուն, կրկին կը ծաղկի:

Ուրեմն յոյսով եւ երազներով դիմաւորենք 1975ը, մանաւանդ որ սուրբ տարի է հռչակուած ան: Եւ հաւատանք, որ անարդարութիւնը աստիճանաբար վերջ կը գտնէ մարդոց կեանքէն ներս, ազգերու կեանքին մէջ:

Իցի՛ւ թէ անկապ խոհերն այս անգամ գէթ լուսաւոր արշալոյսի մը ցոլքեր դառնան մեր մոլորակին վրայ:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԳՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Շփոթութիւն չէր լինի, եթէ բառարանում կենսագրութիւնների հետ տպագրուէին նաեւ լուսանկարներ: Սակայն, դժբախտաբար, բառարանը կազմողը խուսափել է այդ դժուարութիւնից: Մինչդեռ Ռումինիայում, աւելի դժուարին պայմաններում, Պոտուրեանն իր կազմած հանրագիտարանը հրատարակել է մշակութային գործիչների, Հայաստանի գրողների եւ արուեստագէտների լուսանկարներով: Այս թերութեան համար պատասխանատուութիւնն ընկնում է գլխաւորապէս հրատարակչութեան վրայ:

Բառարանն ունի նաեւ մի ուրիշ թերութիւն: Ակսել Բակունցի, Մկրտիչ Արմէնի, Գարեգին Բէսի, Ենովք Արմէնի, Վահրամ Թաթուլի եւ ուրիշների գրչանունների կողքին իսկական ազգանունները չկան փակագծերի մէջ. իսկ շատերինը, ասենք, Ալազանինը, Առանձարինը, Նայիրի Զարեանինը, Արաքսինը, Արամունունը, Գրաշունը, Գարունցինը, Գուրոսինը եւայլն կան բառարանում: Այստեղ եւս հետեւողականութիւն չկայ:

Խախտուել են բառարանագրութեան նոյնիսկ տարրական օրէնքները, ազգանունների դասաւորման այբբենական կարգը. այսպէս, բառարանի 345րդ էջում Թադէոսից յետոյ գալիս է Թաթայեան, Թաթարեան, ապա՝ նորից Թադէոս, 253րդ էջում՝ Գրիգոր, ապա՝ Գրիգորիս ու նորից Գրիգոր: 69րդ էջում՝ Ադանուր, յետոյ՝ Ադանուրեան, 70րդ էջում կրկին Ադանուր: 103րդ էջում՝ Աշրաֆեան, ապա՝ Ապահունի, կրկին՝ Աշուղեան եւ յետոյ՝ Ապաճեան: 110րդ էջում Ասատրեան, ապա Ասատուրեան, կրկին՝ Ասատրեան: 187րդ էջում՝ Բարխուդարեան, ապա՝ Բարխուդարով, կրկին՝ Բարխուդարեան:

Այսպիսով թիւրիմացութեան մէջ է ընկնում բառարանից օգտուողը:

Կենսագրական բառարանում Թադէոսը եւ Թադէոսեանը ճիշդ ուղղագրելուց յետոյ նոյն սկզբունքով պէտք է ուղղագրուէր նաեւ Գէորգը եւ Գէորգեանը (Գէորգ Լամբրոնացի, Գէորգ Մեղրեցի, Գէորգ Արծրունի եւայլն՝ ինչպէս օգտագործուել է մեր հին մատենագրութեան մէջ), եւ չպէտք է արդիականացուէին՝ Գեւորգ եւ Գեւորգեան ձեւով:

Շատ ազգանուններ էլ հնարաւոր չէ իրենց ճիշդ տեղերում գտնել, որովհետեւ ճիշդ չեն գրուած: Յիշատակենք մի քանիսը: «Աշխարհ» թերթի խմբագիր Աւ. Ալիքսանեանը գրուած է Ալեքսանեան, «Հայրենի երգ ու բանի» հեղինակ Միհրան Թումաճանը՝ Թումաճեան, Սոֆիայի «Երեւան» թերթի նախկին խմբագիր Թիւֆէնկճեանը՝ Թիւֆէնկճեան, Թումայեանը՝ Թումանեան:

Բազմաթիւ կենսագրութիւններում չեն նշուած ծննդեան և մահուան թուականները: Գոնէ ապրող հեղինակներից կարելի էր իմանալ իրենց ծննդեան թիւերը և նշել բառարանում: Մի՞թէ դժուար էր իմանալ Հայկ. ՍՍՀ վաստակաւոր արտիստ, դիրիժոր Նուբի Դաւթեանի, Աբրահամ Բախչունու, Եղիշէ Այվազեանի, Ժան Դարբինեանի, Վարուժան Աճէմեանի, Ժանէթ Գույումճեանի, Արմենակ Թագւորեանի, Մկրտիչ եւ Ելենա Գիւտեանների (որոնք 1966ին այցելել են Սովետական Հայաստան, ինչպէս բառարանում է յիշատակուած), ամերիկահայ պատմաբան, հայագէտ եւ բիւզանդագէտ Փրոֆ. Նինա Գարսոյեանի (նա էլ եղել է Հայաստանում) ծննդեան թուականները եւ նշել բառարանում:

Խիստ անհրաժեշտ էր, որ բառարանում բացայայտուէին մի շարք կեղծանուններ (գրչանուններ): Այլապէս ի՞նչպէս իմանալ, որ Բալանդուզ Մկօն Մուշեղ Բագրատունին է, Ալփասլանը՝ Աղեքսանդր Փանոսեանը, Սխմանթօն՝ Ատոմ Եարճանեանը, Անայիսը՝ Եփիմէ Աւետիսեանը, Ատրուշանը՝ յայտնի բանասէր-պատմաբան Սիմոն Երեմեանը, որ Լէոն Առաքել Բաբախանեանն է, Սիպիլը՝ Զապէլ Ասատուրը, Արամազդը՝ Բիւզանդ Քէչեանը, Գիտակը՝ Առաքել Պետիկեանը, Խորէն Լորենցը՝ Բոբեան Խորէնը, Խորէն Ռազմիկ՝ Խորէն Աճէմեանը, եւայլն:

Նման բառարաններում ընդունուած ձեւ է գրել.

Ստեփանոս Ասողիկ — տես Ստեփանոս Տարօնեցի:

Անահիտ — տես Զապէլ Ասատուր կամ Սիպիլ:

Գրիգոր Բալիշեցի — տես Գրիգոր Շիրվանցի:

Գույումճեան Միսաք — տես Առանձար:

Աբգար Դպիր, Աբգար Եւդոկիացի — տես Աբգար Թոխաթեցի:

Արապաճեան Գէորգ — տես Գ. Կառավարենց:

Գեւ — տես Մարգար Ղարաբէկեան:

Եւ հակառակը:

ԱՏ. ԿՈՒՐՏԻԿԵԱՆ

(11 — Շար.)

ԱՄԱՆՈՐԸ ՈՒ՞ՐԵՒ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Ամէն ժողովուրդ Նոր Տարուան իր սովորութիւնները ունի: Եկէք փոքր ճամբորդութիւն մը կատարենք երկրէ երկիր եւ սկսինք Ճափոնէն:

ՀՆԴԵՂԷԳ, ՍՈՃԻ, ՍԱԼՈՐԵՆԻ

Ամէն տան դրան մօտ կը կախեն կամ կը դնեն հնդեղէգի, սոճիի կամ սալորենիի հիւսուած ճիւղեր, որոնք կը խորհրդանշեն տոկունութիւնը, երկարակեցութիւնը եւ արդասաբեր կեանքը: Նոր Տարուան գիշերը կը դիմաւորուի զանգի 108 զօղանջով: Նոր Տարին Ճափոնցիներուն համար կը սկսի Յունուար մէկի առտուն կանուխ: Արեւածագէն առաջ իրենց տուներէն դուրս կ'ելլեն՝ դիմաւորելու համար ծագող արեւը: Անկէ ետք տօնական սեղաններու շուրջ կը բոլորուին: Ճաշացուցակը յատուկ կերակուրներով կը կազմուի: Այսպէս՝ բարակ եւ երկար գդմաճ, որ կը նշանակէ երկարակեցութիւն, բրինձէ թխուածք եւ ոլոռ, որոնք առատութիւնն ու առողջութիւնը կը խորհրդանշեն եւայլն:

Երիտասարդները կը զուարճանան «Սիսի-մայ» կոչուած աւանդական խաղով: Առիւծի դիմակներով պարողներ տունէտուն կ'երթան եւ յատուկ բանաստեղծութիւններ կ'երգեն: Երախաները թուղթի կտորներու վրայ նկարներ կը գծեն եւ բարձերու տակ կը պահեն: Անոնք իրենց փափաքները պէտք է իրականացնեն:

ՆԱՐԿԻԶՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

Վիէթնամի մէջ Նոր Տարին կը նշեն ըստ լուսնային օրացոյցի՝ Յունուարի վերջը կամ Փետրուարի սկիզբը, գարնանամուտին: Տօնի նախօրեակին ծաղիկներով կը ծածկեն ամէն ինչ: Նարկիզը ամէնէն աւելի կ'ըլլայ: Անոնք կը ծաղկեցնեն հաշւով, որպէսզի բացուին Նոր տարիի օրերուն: Նարկիզի մրցումներ կ'ըլլան: Նոր Տարուան գիշերը ամէն մէկ Վիէթնամցի կը կտրէ դեղձենիի բողբոջած ճիւղ մը եւ զայն կը նուիրէ իր բարեկամներուն:

ԲՐԻՆՁԷ ՍԻՒՆԵՐ

Քարտէսին վրայ դժուար է գտնել Պալի կղզին: Տեղացիներուն օրացոյցը 210 օրէ կազմուած ըլլալով Նոր Տարին տարբեր ժամանակներու կը հանդիպի: Տօնը սկսելէն շատ առաջ նախապատրաստութիւններ կը տեսնեն տեղացիները: Ներկուած բրինձէ երկու մեծ բարձրութեամբ սիւներ կը շինեն՝ իբրեւ «նուէր աստուածներուն»: Ի դէպ, այս բրինձէ սիւները ոչ թէ աստուածները կ'ուտեն, այլ մարդիկ, երբ վերջ կը գտնեն տօնական տասը օրերը: Աստուածները կը գոհանան դիտելով զանոնք:

ԲԱՐԿԱՆԱԼԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է

Հնդկաստանի մէջ կը հաւատան, թէ ամբողջ տարին կ'անցնի այնպէս, ինչպէս առաջին օրը: Որով Հնդիկները իրենց լուսամուտներն ու դուռները կը զարդարեն լամբերով, իսկ շէմքին առջեւ ծաղիկներ կը գծեն՝ ի նշան հիւրասիրութեան: Այդ օրը պէտք է շատ քաղաքավար ըլլալ. արգիլուած է բարկանալ եւ անվայել խօսքեր ըսել:

ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԷՔ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԷՋ ՄՆԱԼ

Նոր Տարին Պարսկաստանի մէջ կը սկսի Մարտ 22ի կէս գիշերին: Քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ կ'որոտան թնդանօթներն ու հրացանները: Այդ վայրկեանին ամէն մարդ իր ձեռքին մէջ կը պահէ արծաթեայ դրամներ: Համաձայն ժողովրդական հաւատալիքին՝ ան որ արծաթեայ դրամ չի բռներ՝ ամբողջ տարին օտարութեան մէջ կ'անցընէ: Նոր Տարուան առիթով կը փոխեն տան կաւէ ամանները, հինը կը կոտրեն եւ կը գնեն նորը:

ՈՐՊԷՍԶԻ ՆՇԱՆԱԾԴ ՁԵՌՔԷԴ ՉԹՌԻ

Հունգարիոյ մէջ Յունուար մէկին երիտասարդութիւնը տօնական շքերթ կը սարքէ: Առջեւէն կ'երթան երաժիշտներն ու մունետիկը, որ բարձրաձայն կը յայտարարէ, թէ հին տարին թաղուած է եւ նոր տարիին բոլորն ալ առատ ամբարներ եւ գինիի բազմաթիւ տակառներ պիտի գտնեն:

Նոր տարուան սեղանին վրայ անպայման խոճկոր պէտք է ըլլայ, սակայն երբեք կարելի չէ հաւեղէն ուտել, որովհետեւ երջանկութիւնը ձեռքէն կը թռի: Այս աւանդութեան կը հետեւին մասնաւորապէս այն աղջիկները, որոնք կը փափաքին ամուսնանալ:

ԿԻՆԵՐՈՒ ԼՈՒԾԻՆ ՏԱԿ

Յունաստանի կարգ մը գիւղերու մէջ Յունուար 8ին իշխանութիւնը կ'անցնի կիներու ձեռքը: Այդ օրը կիները այրերու վերապահուած գործեր կը կատարեն՝ հաւ, ճագար եւ գառ կը մորթեն, որճարանները կը նստին գաւաթ մը գինիի շուրջ: Այրերը յանձն կ'առնեն խոհանոցի աշխատանք կատարել եւ երախաներով զբաղիլ: Կը մխիթարուին մտածելով, թէ կիներուն երանաւէտ վիճակը ընդամէնը մէկ օր միայն պիտի տեւէ:

ՄԻՋՆԱԴԱՐՈՒ ԱՌԱԿՆԵՐ

ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՒ ՋՐԱՂԱՑ

Եկեղեցին պարծեցաւ իր սրբութեամբ եւ ըսաւ, թէ «Ես եմ տաճար Աստուծոյ եւ մօտս կուգան քահանաներն ու ժողովուրդը աղօթք մատուցանելու Աստուծոյ եւ պատարագ, եւ կը հաշտուի Աստուած աշխարհի հետ եւ մեղքերուն թողութիւն կուտայ»: Այն ժամանակ Ջրաղացը ըսաւ եկեղեցիին, թէ «Ինչ որ կ'ըսես արդար է եւ ճշմարիտ, բայց դուն մի մոռնար իմ երախտիքս, որ գիշեր-ցերեկ կ'աշխատիմ եւ կը ղատեմ այն, ինչ որ կ'ուտեն քահանաները եւ ժողովուրդը եւ ապա քովդ կուգան աղօթելու եւ երկրպագելու Աստուծոյ»:

ԳՈՂ ՔԱՀԱՆԱՆ ԵՒ ԱՅՐԻ ԿԻՆԸ

Քահանայ մը գողցաւ այրի կնոջ կովը եւ ախոռը կապեց: Եւ կինը իմացաւ եւ քահանային ըսաւ «Տէր հայր, հասաւ մահուան ժամս, երթանք ախոռ, որ խոստովանիմ մեղքերս», եւ այն ժամանակ, քահանան կովը տարաւ ներսի տուն, հոնկէ ժամատուն եւ այնտեղէն ալ եկեղեցի: Եւ կինը ըսաւ. «Տէր հայր, վերջին խոստովանութիւնը մահէն առաջ պէտք է եկեղեցին ընել»: Եւ քահանան կովը խորան բարձրացուց եւ վարագոյրը քաշեց անոր վրան: Երբ անոնք եկեղեցի մտան եւ նստեցան, այն ատեն կինը բարձրացուց վարագոյրը եւ ըսաւ կովին. «Ո՛վ զարշելի, ես քեզ կով գիտէի եւ այժմ ըսէ ո՞վ քեզի պատարագիչ դարձուց»:

ՀԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Մարդ մը աղջիկ առաւ զաւկին համար եւ զաւակը ամուսնացաւ աղջկան հետ եւ երբ միաւորուեցաւ անոր հետ, հիացաւ ամուսնութեան գործին վրայ եւ ուրախացաւ եւ սկսաւ հօրը խրատել ամուսնութեան գործին մասին:

Եւ հայրը ըսաւ. «Ո՛վ որդեակ, ես ամուսնութեան գործով ծնեցի քեզ եւ այժմ դո՞ւն կը խրատես ինձ»:

ԱՌԻՒԾԸ ԵՒ ԳԱՅԼԸ ԵՒ ԱՂՈՒԷՍԸ

Առիւծը եւ գայլը եւ աղուէսը եղբայրներ եղան եւ որսի ելան եւ գտան խոյ մը, ոչխար մը, որ է մաքի եւ գառ մը: Ճաշի ժամանակ առիւծը ըսաւ գայլին, թէ բաժնէ մեր միջեւ այդ որսը: Եւ գայլը ըսաւ. «Ով թագաւոր, Աստուած արդէն բաժնած է՝ խոյը քեզի, մաքին ինծի եւ գառնուկը աղուէսին»: Եւ առիւծը բարկանալով, ապտակ մը զարկաւ գայլի ծնօտին եւ դուրս թռան գայլին աչքերը եւ ան նստեցաւ եւ դառնօրէն լացաւ: Եւ դարձեալ ըսաւ առիւծը աղուէսին, թէ բաժնէ ոչխարները մեր միջեւ: Եւ աղուէսը ըսաւ. «Ով թագաւոր, Աստուած արդէն բաժնած է՝ խոյը քեզի՝ ճաշին, մաքին քեզի՝ հրամէնքին եւ գառը քեզի՝ ընթրիքին»: Եւ առիւծը ըսաւ. «Ով խորամանկ աղուէս, քեզ ո՞վ սորվեցուց այդպէս ճիշդ բաժնել»: Եւ աղուէսը ըսաւ՝ «Գայլին դուրս թռած աչքերը»:

ԿՏԱԿ ՎԱՍՆ ԳԱՆՁԻ

Իմաստուն եւ աղքատ մարդ մը ծոյլ զաւակներ ունէր: Մահուան վայրկեանին ան կանչեց զաւակները եւ ըսաւ. «Ով զաւակներ, իմ նախնիքներս շատ գանձ թաղած են մեր այգին եւ ես ցոյց չեմ տար անոր տեղը: Այդ գանձը կը գտնէ ան, որ շատ կ'աշխատի եւ խորը կը փորէ»: Եւ հօրը մահէն ետք զաւակները սկսան աշխատիլ մեծ եռանդով եւ խորը կը փորէին, որովհետեւ ամէն մէկը կ'աշխատէր, որ ինք գտնէր գանձը:

Եւ այգին սկսաւ աճիլ եւ առատ բերք տուաւ եւ անոնք հարստացան գանձերով:

ԳԻՆԻ

Թագաւոր մը զաւակ ունէր եւ հրամայեց նայիպներուն, թէ իրենցմէ ամէն մէկը կարգով պատուէ իր զաւակը: Եւ այսպէս ալ եղաւ:

Եւ օր մը նայիպ մը հիւրասիրեց թագաւորին տղան եւ երեկոյեան տարաւ թագաւորին տունը եւ ինք մեկնեցաւ: Թագաւորին տղան շատ գինովցած էր եւ աղբանոցը իյնալով մեռաւ: Եւ թագաւորը հրամայեց, որ իր իշխանութեան տակ գտնուող բոլոր այգիները փակուին եւ կարասներն ալ քանդուին: Եւ այդպէս ըրին:

Եւ այրի կին մը զաւակ մը ունէր, եւ այրին պահեց իր հնձանը ու գինին եւ ամէն առաւօտ ու երեկոյ հացին հետ երկու թաս գինի կուտար իր զաւկին: Եւ այրի կնոջ զաւակը գիշեր մը դուրս ելաւ տունէն, սպաննեց թագաւորին առիւծը եւ թագաւորը առաւօտեան հրամայեց, թէ ով որ սպաննած է իր առիւծը թող գայ եւ պատմէ՝ ոչ մէկ պատիժ պիտի սահմանեմ: Եւ եկան այրին եւ զաւակը: Թագաւորը անոր հարցուց, թէ ի՞նչպէս սպաննեց առիւծը: Եւ ան ըսաւ, թէ գիշերը տունէն դուրս ելայ, հանդիպեցայ առիւծին եւ սպաննեցի: Եւ մայրը ըսաւ, թէ իր տղուն գինիով սնուցանած է:

Եւ թագաւորը հրաման արձակեց, թէ այգի տնկեցէք եւ գինին այնպէս խմեցէք, որ առիւծ սպաննէք եւ ոչ աղբանոցին մէջ մեռնիք:

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅԳԵԿՑԻ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Դ

ԹԻԱՐԱՆԻ ՃԱՄԲԱՆ

Ո՛հ ի՞նչ սոսկալի կատաղութեամբ Պէնէտէթթօ կը յիշէր անցեալը. երբ արդայ Պիւզօնի մէկ նամակին վրայ աճապարանքով Փարիզ եկած էր, ուր Մօնթէ-Քրիսթոյի կոմսը զինքը հիւրընկալած էր իբր Քավալքանթիներու վերջինը, — երբ դէմ առ դէմ գտնուեր էր Պարթօլոմէօ Քավալքանթի անունով պաճուճապատանքին հետ, այն բօլօնիական թիկնոցով մարդուն հետ, որ զինքը թեւերուն մէջ սեղմեր եւ իր որդին անուանած էր.

Յետոյ Քատրուս, որ մէջտեղ նետուեր էր, ինչպէս տեսնուլ այն կալանաւորը, որ Սէնթ-Էլէնի հռչակաւոր կոմսը ձերբակալել տուաւ… յետոյ սպանութիւնը: Ձերբակալութիւնը, բանտը եւ այն վայրկեանին որ Պէնէտէթթօ ինքզինքը կորսուած կը համարէր, Պէրթուչչիօ, իր հայրագիրը ,որ մէջտեղ ելեր եւ յայտներ էր իրեն իր ծննդեան գաղտնիքը, այն գաղտնիքը, որ Վիլֆորը յուսահատութեան, յիմարութեան մէջ պիտի գահավիժեցնէր:

Բոլոր այս բաները որքա՜ն հեռու էին..

Եւ Պենետէթթօ կատղելով՝ կ'ըսէր թէ բոլոր այս բաներուն մէջ ինք խաբուած էր, իրմէ աւելի հզօր կամքի մը գործիքը եղած էր, խամաճիկ մը, որուն թելերը ուրիշի մը ձեռքերն էին…

Ուրի՞շ մը… Ո՞վ էր այս ուրիշը:

Անուն մը անցաւ զատապարտեալին հրթունքներուն վրայէն:

Այո՛, աշխարհի մէջ մարդ մը կար, որ զինքը հիւրընեալելով եւ իրեն ոսկի տալով հանդերձ, անպատում արհամարհանքի ժպիտ մը պահած էր միշտ շըրթունքներուն վրայ անթափանցելի դէմքով մարդ մը, որ բնաւ թոյլ չէր տուած իրեն որ ճակտին վրայ կարդայ իր ամենափոքր մէկ մտածումը… մարդ մը որուն դէմ զինած էր Քատրուսի բազուկը… վերջապէս մարդ մը, որ իր ձերբակալութեան այսինքն իր բոլոր յոյսերուն կործանման առաջին եւ ուղղակի պատճառը եղած էր..

Եւ Պէնէտէթթօ հիմա կը յիշէր թէ այս մարդը գնած էր այն տունը, որուն մէջ Պէնէտէթօ ծնած էր երբ Պ. տը Վիլֆորը ողջ ողջ թաղեր էր զինքը, երբ վերջապէս իրիկուն մը հաւաքեր էր իր հրաւիրեալները եւ խօսեր էր անոնց այս սպանութեան եւ ահռելի թաղման վրայ..

Բայց ուրեմն այն հրէշային մեքենագործը, որ շարժման մէջ դրեր էր այն մեքենան, երբ Պէնէտէթթօ եւ Վիլֆոր ջախջախուեր էին, Մօնթէ Քրիսթոյի կո՛մսն էր:

Գօրսիքացին իր սեղմուած ակռաներուն մէջէն այս անունը արտասանած ատեն՝ կարծես արեան համ մը զգաց: Բայց միեւնոյն ատեն սարսռաց:

Այո՛, սոսկալի կատաղութիւն մը սիրտը կը ճմլէր, այո՛, վրէժի գաղափարը իր ուղեղը կը կարկամեցնէր:

Նոյն միջոցին անյաղթելի սոսկում մը կը զգար նաեւ: Իր միտքը կեդրոնացնելով այն տժգոյն դիմակով, համր նայուածքով, անհուն կարողութեամբ մարդուն վրայ, այն մարդուն վրայ, որ միլիոններ ունէր իր տրամադրութեան ներքեւ եւ կեանքին մէջէն կ'անցնէր պատիժի հրեշտակին նման…

Պէնէտէթթօ կը վախնար:

Ի զուր կը ջանար այս ջախջախիչ տպաւորութեան դիմադրել…

Այդ պահուն ինքն ի՞նչ էր որ մտաբերէր կռուի մտնել: Կալանաւոր մը, անիծապարտ մը, գերեզմանէն դուրս նետուած դիակ մը…:

Ի՞նչ ապաւէն ունէր իր ձեռքը: Բան մը չունէր, ոչի՛նչ, եւ ո՛չ իսկ սկուտ մը:

Եւ Պէնէտէթթօ այնքան ջղաձգօրէն կը խածնէր շրթունքը որ, ակռաները արեան հետքեր կը թողէին…

Դրամ. ազատութի՛ւն. ի՛նչ երազ…

Բայց եթէ այդ երազները դիպուածով իրականութիւն գտնէի՛ն… Ո՛հ, ի՛նչպէս վրէժ պիտի առնէր ընկերութենէն, որ զինքը պատժած էր… եւ մանաւանդ, մանաւանդ այս ատելի Մօնթէ-Քրիսթոյէն:

Յանկարծ կառքը կանգ առաւ…

Եկած էին Ֆօրսի բանտը, որ Թիարանի ճամբուն վրայ 12 ժամուան հանգրուան մըն էր:

. . . .

Ե

ԿԱԼԱՆԱՒՈՐԻՆ ՏՈՄՍԱԿԸ

Ինչ որ ալ ըլլար Պէնէտէթթօյի մեծախօսիկութիւնը, չկրցաւ սոսկումէն չըսարսռալ երբ ծանր վանդակը իր ետեւէն ճռնչելով՝ Ֆօրսի մթին պատերուն ներքեւ կառավարչի մը տմարդի ձայնը իր անունը արտասանեց

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

ԾՆՈՒՆԴ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, Յունուար 5. — Ճրագալոյց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ 10 առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի միայն:

Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեանց եւ ընթերցուածներու՝ ժամը 4ին: Ճրագալոյցի պատարագ՝ ժամը 5ին:

Երկուշաբթի Յունուար 6.— Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8ին:

Բազմաձայն պատարագ ժամը 10ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի)

Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք կը կատարուի:

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի Ս. Ծննդեան պատարագ կը մատուցուի: Ջրօրհնէքի արարողութիւնները յաւարտ պատարագի, ժամը 12ին:

ՍԷՆ ԼՈՒ — ՄԱՐՍԷՅԼ

Շաբաթ Յունուար 4.— Ճրագալոյց, պատարագ ժամը 17ին:

Կիրակի Յունուար 5.— Ծննդեան արարողութիւն. սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9ին, հանդիսաւոր պատարագ 10.15ին Ջրօրհնէք ժամը 11.45ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Շահան Քհնյ. Տէտէեան:

Ծանօթ.— Շաբաթ գիշեր դպրաց դասը բաղկացած մանուկներէ, պիտի շրջի Թաղը, աւետելով Յիսուսի ծնունդը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը կը յայտարարէ մերազն ժողովուրդին թէ մայր եկեղեցւոյ մէջ Ծնունդը կը տօնուի հետեւեալ ժամանակացոյցով.

Յունուար 4, Շաբաթ.— Ճրագալոյց Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան: պատարագը կը մատուցանէ Հմայեակ խաչակիր քահանայ Համբարձումեան: Սկիզբ արարողութեանց՝ կէսօրէ վերջ ժամը 16.40ին:

Յունուար 5, Կիրակի.— Տօն Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան: Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Յակոբ Եպս. Վարդանեան:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8, պատարագ 9.45: Ընթերցում Ամեն. Հայոց Կաթողիկոսի շնորհաւորագրին եւ քարոզ՝ 11ին, արարողութիւն Ջրօրհնէքի՝ 11.45:

ՊՕՄՈՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Շաբաթ 4 Յունուար Ճրագալոյց:

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 16, պատարագ ժամը 17.30:

Կիրակի, Յունուար 5, Ս. Ծնունդ

Սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 9, պատարագ ժամը 10.30, քարոզ՝ 11.15, յիշատակ մկրտութեան եւ Ջրօրհնէքի ժամը 12:

Ճրագալոյցի եւ Ս. Ծնունդի պատարագիչ՝ Գալուստ Քհնյ. Թեւեան:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ

Ճրագալոյց Ծննդեան, Շաբաթ Յունուար 4: Սկիզբ ժամերգութեան եւ ճաշուց գրքի ընթերցում ժամը 17ին, պատարագ ժամը 18ին:

Ծննդեան պատարագ Կիրակի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30ին, պատարագ 10.30ին, Ջրօրհնէք 12ին:

×

Ծանօթ.— Պուլվ. Օտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը յայտնէ թաղիս հաւատացեալներուն թէ Երկուշաբթի, Յունուար 6, Ծննդեան Մեռելոցն է. այս առթիւ անոնք որոնք կը փափաքին գերեզմանօրհնէք կատարել տալ, քահանայ հայրը առաւօտեան ժամը 9–12 պիտի գտնուի Սէն–Լուիի գերեզմանատունը, իսկ կէսօրէ վերջ ժամը 2–5 Օքաննի գերեզմանատունը:

LA CAPPADOCE

3, Rue Marivaux

(derrière l'Opéra-Comique, Métro Richelieu-Drouot) Tél. 742-83-65

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

կազմակերպուած է

Երկուշաբթի, Յունուար 5ին

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴԻՆ ԱՌԹԻՒ

Տեղերը ապահովել նախապէս հեռաձայնելով.—

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կը ներկայացնէ իր սրտագին բարեմաղթութիւնները իր անդամներուն եւ Հայ հասարակութեան Ամանորի 1975 եւ Ս. Ծնունդի առթիւ:

Այս պատեհութեամբ ան անգամ մը եւս կը յիշեցնէ որ գաղութը չմոռնայ իր հոգատարութեան ներքեւ գտնուող տարեցները որոնք տակաւին չեն պատսպարուած, եւ բախտաւորները, որոնք կ'օգտուին ձեր բերած նպաստներէն դրամապէս եւ ջեռուցումի համարժէք գումարով:

Յիշեցէք զիրենք, երբ հաւաքուած էք ընտանեկան եւ բարեկամական զուարթ սեղաններու շուրջ սիրայեղ զգացումներով երբ կը փոխանակէք ձեր մաղթանքները:

Այժմէն ընդունեցէք սոյն բախտաւորներուն եւ մեր երախտագիտական զգացումները, ձեր բերելիք եղբայրական աջակցութեան համար, որ մեզի թոյլ պիտի տայ բարելաւել անոնց վիճակը:

Դրամական առաքումները կարելի է ընել պանքի եւ փոսթի չէքերով յանուն

ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE
77, Rue Lafayette, 75009 Paris
CCP. Paris 10 775 28

ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ - ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Յունուար 5, Կիրակի, Ճրագալոյց Ծննդեան.— Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 17.30ին, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 18.15ին:

Յունուար 6, Երկուշաբթի, Տօն Ծնն դեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.30, Պատարագ ժամը 10.45ին: Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք կը կատարուի:

Ծանօթ.— Ճրագալոյցի օրուան Կոմիտասեան պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին քառաձայն, գլուխ նորակազմ երգչախումբին կողմէ, առաջնորդութեամբ Պ. Վազգէն Փէշտիմալճեանի, երգէոնը կը նուագէ Պ. Կրեկուառ Մերտինեան:

ՎԱԼԱՆՍԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Շաբաթ, 4 Յունուար երեկոյեան ժամը 6ին Ճրագալոյցի արարողութիւն եւ Պատարագ:

Կիրակի 5 Յունուար ժամը 8.30ին առաւօտեան արարողութիւն 10ին, Պատարագ 11ին քարոզ իսկ 11.45ին Ջրօրհնէք: Դըպրաց Դասը կ'երգէ Կոմիտասեան քառաձայն պատարագ. ղեկավարութեամբ

Պ. Հայազատ Օհանեանի

Երկուշաբթի 6 Յունուար Մեռելոց. առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Յունուար 4, ժամը 20.30ին Ահարոնեան ակումբը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

«ԲԱՄԲԵՐ» ԱՄՍԱԹԵՐԹԸ

ՓԱՓԱՔՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հոգեւոր գրականութեան ընթերցումը քաջալերելու համար, «Բանբեր» ամսաթերթը կ'առաջարկէ փափաքողներուն՝ իբր նմոյշ՝ ձրի օրինակ մը ղրկել, կամ մէկ տարուան համար՝ առանց վճարումի հետաքրքրուողները բաժանորդագրել:

Դիմել խմբագրութեան.—
Pasteur BAKALIAN
25, Av. des Roches Vertes,
13012 MARSEILLE

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՊՕՄՈՆԻ ՄԷՋ

Պօմոնի Կապ. Խաչի կողմէ կազմակերպուած Տօնածառը կը տօնուի Յունուար 5, Կիրակի ժամը 14.30ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Երգ, պար, կենդանի պատկեր մը Ծնունդի, կը ներկայացուի աշակերտ – աշակերտուհիներու կողմէ, ուսուցչութեամբ Պր. Ա. Խաբիթեանի եւ պատրաստուած Տ. Գ. Գազանճեանի կողմէ:

Ինչպէս նաեւ Կաղանդ պապան ներկայանալով պիտի բաշխէ նուէրները ներկայ փոքրիկներուն:

Պօմոնի եւ շրջանի հասարակութիւնը սիրով կը հրաւիրուի:

×

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Կապ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղի վարչութիւնը մանուկներու օրը կը տօնէ Յունուար 5ին Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 14.30ին Տէսինի քաղաքապետարանի սրահին մէջ: Գեղարուեստական բաժին դըպրոցի աշակերտներու կողմէ.— Երգ, արտասանութիւն եւ հայկ. պարեր:

Նուէրներ Կաղանդ պապային կողմէ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ջատէեան ընտանիքը իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՆՈՒԱՐԴ ՋԱՏԷԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ կը նուիրեն 100 ֆր. Կապոյտ Խաչի Պանեէօ–Քաշանի մասնաճիւղին եւ 50 ֆր. «Յառաջ»ին:

(Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Վարդանեան (Պանեէօ) կը նուիրեն 100 ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի օդափոխութեան կայանին, փոխան ծաղկեպսակի, Մեսրոպ Գասպարեանի մահուան տխուր առիթով: Տէր եւ Տիկին Արմենակ Աճէմեան կը նուիրեն 100 ֆր. ի նպաստ Կարմիր Խաչի բարենպատակ ձեռնարկներուն, իրենց մօր Թագուհի Աճէմեանի յիշատակին:

Բարեսէր Տիկին մը կը նուիրէ 100 ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի օդափոխութեան կայանին, իր ողբացեալ զաւկին յիշատակին:

×

Գառնիկ Ստեփանեանի մահուան առիթով կը նուիրեն Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին.—

Հրաչեան Տիգրան 500 ֆ., Տէր եւ Տիկին Վառվառեան 250, Արամ Շէխիկեան 100, Մ. Ռ. Ն. Ա. Միութիւն 100, Էքսէրճեան Սուրէն 100, Միսաքեան Մ. ընտանիք 100, Գումրուեան Ֆ. 100, Տէր–Զաքարեան Արսէն 100, Դաւիթեան Գրիգոր 50, Մինասեան Նիկողոս 50 ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԵՒ ԿՈՉ

Հայ Ուս. Օգն. Միութիւնը ջերմագին շնորհակալութիւններ կը յայտնէ Իզմիրցիներու Հայրենակցական Միութեան՝ իր հազար ֆրանքի առատաձեռն նուիրատուութեան առիթով:

Ամէն գնահատանքի արժանի հոգածութիւն մը, հանդէպ օժանդակութեան կարօտ մեր ուսանողութեան: Եւ որքան փափաքելի պիտի ըլլար որ հայ ուսանողներուն ապաւէն հանդիսանալու նմանօրինակ շնորհաւորելի պատրաստակամութիւններ սեփականութիւնը դառնային մեր հանրային բարեսիրական նախաձեռնութիւններուն:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ Էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Անիէռ–Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի Յունուար 7, ժամը 20.30ին Տիկին Պալիկեանի բնակարանը, 20 ռիւ տիւ Ֆոսէ տը լ'Օմոն, Անիէռ:

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴ

avec le concours du chanteur international

DJIAN TATLIAN et son orchestre Tzigane

avec l'aimable autorisation du Cabaret Tsarevitch

le Samedi 4 Janvier 1975 de 21 h. à l'aube

à la Maison de la Culture 45, rue de la Dérense

Ծախքերու մասնակցութիւն 100 ֆր.

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի հեռաձայնել Տիկ. Յովսէփեանին
642–99–01

կամ դիմել Մշակոյթի Տուն՝ Բշ.–Գշ. եւ Շաբաթ օրերը ժամը 20–22

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
3
VENDREDI
3 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51րդ ՏԱՐԻ — 13.188
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.188

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

— O —

Կրակը կողքին, Նախագահ Ժիսքար Ժիսքար տ'Էսթէն խօսեցաւ իր ժողովուրդին:

« ... Կ'ուզեմ որ մաղթանքներս խնկապէս մաղթանք ըլլան: Ֆրանսայի մաղթանքները Ֆրանսացիներուն համար եւ Ֆրանսացիներուն մաղթանքները Ֆրանսայի համար: Ով որ ալ ըլլաք, ամբողջութեան մը կը պատկանիք, շրջանի մը, արհեստի մը, կրօնքի մը, սերունդի մը եւ գուցէ քաղաքական կուսակցութեան մը կամ սենտիքայի մը եւ սակայն ամէնէն կարեւոր ամբողջութիւնը, որու կը պատկանիք Ֆրանսացիներու ազգային հաւաքականութիւնն է: Եւ արդէն երբ ուզեն ձեզ նկարագրել, կ'ըսեն Ֆրանսուհի մըն է, Ֆրանսացի մըն է»: Ու շարունակելով իր ուղերձը, Նախագահը յայտնեց թէ 1974ը, իրեն համար եղած է ազատութեան տարին, ազատութիւն Նախագահը ընտրելու եւ կարգ մը այլ անհատական ազատութիւններ, գրաքննութեան դէմ, հեռաձայնի ունկնդրութեանց, եւայլն: 1974ի ազատութեան տարիէն ետք, 1975ը պէտք է ըլլայ եղբայրութեան տարին, այսինքն պէտք է ամրապնդուի Ֆրանսական եղբայրութիւնը: Նախագահը չի ծածկեր որ դժուարութիւններ եղած են եւ թէ աշխատանքի պայմանները եւ աշխատավարձքերը կարգ մը դասակարգերու մէջ ինչպէս Թղթատարը եւ հիւանդանոցները խնդիրներ ստեղծած են: Մասնաւոր ճիգ պիտի թափուի ամէնէն զրկուած ճիւղերուն մէջ:

Ֆրանսան, կ'ըսէ Նախագահը, աշխարհի մէջ լաւագոյն բանն է, իր համայնապատկերին ու իր ժողովուրդին պատճառով: Ու Ժիսքար կը յիշեցնէ թէ Ֆրանսա, հակառակ անոր որ մեծ երկիրներու ամէնէն երիտասարդ նախագահն ունի, կրկին հաստատած է իր տեղը միջազգային բեմին վրայ: Կը մաղթէ որ Ֆրանսա շարունակէ խաղալ այդ դերը, այսինքն միաժամանակ արտայայտէ չափը, հանդուրժողականութիւնը եւ հաշտարարութիւնը: Ժիսքար մասնաւոր մաղթանքներ կ'ընէ Անթիյներու ժողովուրդին, անոր ջերմ ընդունելութեան համար (զինք ընդունած են «իրենց աչքերով եւ ձեռքերով»), յետոյ կ'անդրադառնայ արտասահման հաստատուած Ֆրանսացիներուն, եւ ամէնէն դժբախտներուն ու Նախագահը կ'ողեկոչէ Լիէվէնի եղեռական արկածը: Խօսքը կ'ուղղէ նաեւ օտարներուն որ մեր մէջ կ'ապրին — Փորթուկալցի, Սպանացի, Ալժերացի, Մարոքցի — որոնք իրենց աշխատանքն ու գործունէութիւնը կը բերեն բայց չի մոռնար մեզ շրջապատող աշխարհի թշուառութիւնը, «անշուշտ այդ թշուառութիւնը, այս իրիկուն, պիտի մոռնաք, բայց այրիի մը պէս է, պիտի հսկէ գիշերին մէջ, ոտքի, առանց քնանալու»:

Ու Ժիսքար կ'եզրակացնէ խօսքն ուղղելով այս անգամ 1975ին. «Կը մաղթեմ որ ըլլաս հիւրասէր տարի մը Ֆրանսացիներուն համար, որ ընթացք տաս անոնց սպասածին, իւրաքանչիւրին սպասածին, անոր յոյսերուն, մաղթանքներուն, փափաքներուն, սրտին»:

Նախորդ օրը, Նախագահը կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած էր Եւրոպա Մէկ ձայնասփիւռի կայանէն եւ յայտնած թէ միտք ունի երբեմն Ֆրանսացի ընտանիքներու տունը ճաշի երթալ, կնոջը հետ, մօտէն ճանչնալու համար ժողովուրդը եւ իր հոգերը:

Ամանորի առաւօտը, Ժիսքար տ'Էսթէն կ'ընդունէր կառավարութեան անդամներուն եւ պաշտօնական մարմիններուն մաղթանքները, ինչպէս կ'ուզէ աւանդութիւնը: Այս առթիւ իր արտասանած խօսքերուն մէջ, Ժիսքար կ'ըսէր թէ պէտք չէ Պետութեան ծառայել այլ՝ Ազգին: Կէսօրին, կնոջը հետ կ'երթար ճաշելու Իվրիի ծերանոց մը, որու տնօրէնը միայն լուր ունեցած էր նախորդ գիշերը, թէ Նախագահը նման որոշում մը տուած է: Պարզ է որ ծերերը շատ գոհ մնացած են:

Քանի մը տողով

ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՄԷԿԻՆ յաւելում կը կրեն Ֆրանսայի մէջ էսանսը (30 սանթիմ լիթրը), կազը, ելեկտրականութիւնը եւ մանաւանդ ընկերային ապահովութեան սահմանափակ սակը, որու անհամեմատ բարձրացումը կը խախտէ, մանաւանդ փոքր եւ միջին հաստատութեանց պիւտճէն:

ԳԱՀԻՐԷ թատերաբեմ դարձաւ բուռն ցոյցերու: Հազարէ աւելի բանուորներ մայրաքաղաքին գլխաւոր հրապարակին՝ Ազատագրութեան հրապարակը եւ շրջակայ պողոտաներու վրայ տասնեակներով հանրակառքեր, ինքնաշարժներ հրկիզեցին, խանութներու ցուցափեղկեր ջարդեցին նախագահին եւ վարչապետին դէմ բողոքի արտայայտութիւններով: Ոստիկանութիւնը ցրուեց ցուցարարները: Ցիսունի մօտ ցուցարարներ ձերբակալուեցան: Բանուորները կը բողոքէին ապրուստի սղութեան դէմ՝ «Ո՛ւր է մեր Նախաճաշը», «Սատաթ, գիտե՞ս թէ միսին գինը քանի եղած է» բացագանչութիւններով: 1973 Հոկտեմբերէն ցայսօր 30 առ հարիւր սղած են ուտեստեղէնի գիները:

ՈՒԱԹԸՐԿԷՅԹԻ դատավարութեան երդուեալները յանցապարտութեան վճիռ արձակեցին Նիքսընի նախկին երեք գործակիցներուն դէմ. առոնք՝ Ճ. Միչել, Արդարութեան նախկին նախարար, Պ. Հանտըլման եւ Էհրլիխման փորձած են քօղարկել գայթակղութիւնը: Դատաւորը՝ Սիրիքա պիտի սահմանէ պատիժները, որոնք կրնան քանէն քանըհինգ տարուան բանտարկութեան հասնիլ: Նիքսընի նախագահական ընտրապայքարի գլխաւոր կազմակերպիչը՝ Ռոպեր Մարտեան եւս յանցաւոր նկատուեցաւ եւ կրնայ մինչեւ հինգ տարուան բանտարկութեան դատապարտուիլ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ Արտաքին նախարարը՝ Իսմայիլ Ֆահմի, որ վերջերս Պատերազմի նախարար Զօր. Կամազիի հետ Մոսկուայի մէջ տեսակցած էր Բրեժնեւի հետ, յայտարարեց, թէ այս վերջինը առողջական պատճառներով հարկադրուեցաւ յետաձգել իր այցելութիւնը Մերձ. Արեւելք: Խորհրդային Արտաքին նախարարութիւնը մերժեց մեկնաբանել այս լուրը: Միւս կողմէ չորս տարուան աւանդութիւնը խախտելով, Խորհ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի ամանորեան ուղերձը՝ ուղղուած խորհրդային ժողովուրդին, ձայն - հեռատեսիլէն կարդացուեցաւ խօսնակի մը կողմէ, փոխանակ «տրոյկա»ի անդամի մը կողմէ: 1970ին եւ 1973ին Բրեժնեւ ներկայացուցած էր, 1971ին Պոդգորնի իսկ 1972ին Կոսիգին:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ Ալպեան շրջագօտիին Պլուտենց քաղաքին մօտերը ձիւնի հիւսի հետեւանքով 12 հոգի մեռաւ:

ԱՄԱՆՈՐԻ առթիւ Անգլիոյ Թագուհին Սըր տիտղոսը շնորհեց աշխարհահռչակ դերասան Շարլի Շափլինի:

ԱԼԺԵՐԻԱ, քարիւղ արտադրող երկիր մը, Յունուար մէկէն սկսեալ 50 առ հարիւր բարձրացուց վառելանիւթի գինը ներքին շուկային վրայ:

ԵԹՈՎՊԻԱ ազգայնացուց ապահովագրութեան ընկերութիւններն ու դրամատուները, որոնք մեծ մասամբ ամերիկեան, անգլիական եւ իտալական են:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ Քենըտի պողոտան այսուհետեւ կը կոչուի Ճոն Քենըտի պողոտայ: Այս վերանուանումը կատարուած է, որպէսզի շփոթութիւն չստեղծուի Մ. Նահանգներու նախկին նախագահին եւ իր եղբօրը Էտուըրտի միջեւ քանի որ ան դէմ արտայայտուած էր Թուրքիոյ ընծայուած ամերիկեան զինուորական օժանդակութեան:

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Դեկտ. 24–27)

ԱՒ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ԴԻՒԱՆԸ

Վարպետին ժառանգորդները անոր դիւանը յանձնած են գրականութեան եւ արուեստի Թանգարանին: Դիւանին մէջ կան բանաստեղծին տետրակները՝ 1892էն մինչեւ 1957 գրուած բանաստեղծութիւններու, աւանդավէպերու ձեռագիրները: Մեծ արժէք կը ներկայացնեն «Աբու Լալա Մահարի», «Սասնայ Մհեր» եւ «Մասրայ Մանուկ» պոէմներու ձեռագիրները:

Թանգարանին յանձնուած է նաեւ «Ուստա Կարօ» վէպին ձեռագիրը՝ առանձին տպագրուած գլուխներով, որոնց լուսանցքներուն վրայ կան հեղինակին ձեռքով կատարուած սրբագրութիւններ: Դիւանին մէջ կան ինքնագրեր, Իսահակեանի ստեղծագործութիւններէն հատուածներ, անոր յուշերը ժամանակակիցներու մասին, բանաստեղծին վերամշակած ժողովրդական առակներն ու աւանդավէպերը, թարգմանութիւններ, յօդուածներ նուիրուած Պուշկինի, Մաքսիմ Գորկիի, Տարաս Շեւչենկոյի, Վալերի Բրուսովի, Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի, Մ. Նալբանդեանի:

Աւ. Իսահակեան բազմաթիւ նամակներ ձգած է, որոնք մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն հետազօտողներու համար:

×

ԹԵՐԵՒՍ ԱՄԷՆԷՆ ՏԱՐԵՑՆ Է

Խանում Շահինեան 131 տարեկան եղած է: Ան կ'ապրի Կիրանց գիւղը, Իջեւանի շրջանը: Հարս եկած է հոն՝ դրացի Սարի-գիւղէն: Խանում Նանը (զինք այսպէս կը կոչեն իր համագիւղացիները) աշխատած է ծխախոտագործութեան մէջ, կեանքին մեծ մասը անցուցած է լեռները:

Սքանչելի տեսողութիւն ունի: Ակնոց երբեք չէ գործածած: Յիշողութիւնն ալ պայծառ է:

Կաթն ու մածունը, ընդհանրապէս կաթնամթերքը շատ յարգի եղած են Խանում Նանի համար: Միս գրեթէ չէ գործածած: Երկու տարի առաջ նոր ակռայ մը «բուսաւ»... Գերդաստանի անդամներու թիւը հարիւրէ աւելի է: Ամէնէն տարեց զաւակը Անոյշն է, որ արդէն 97 տարեկան է:

Պատկառելի տարիքի հասած այդ կինը չի սիրեր պարապ մնալ, բաւական աշխուժ է եւ կը սիրէ խօսիլ: Երբ կը վերադառնայ լեռնէն կը զբաղի տան գործերով. տունը կը մաքրէ եւ կարգի կը դնէ, կը հաւաքէ տնամերձ պարտէզին բերքը, կը կարէ, կ'օգնէ աղջկան եւ թոռան:

×

ԾԱՌԸ 1500 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Բուսաբանութեան հիմնարկութեան մասնագէտները բնութեան պահպանութեան ընկերութեան անդամներու հետ քանի մը տարիէ ի վեր զբաղած էին երկարակեաց ծառերու ցուցակագրութեամբ:

Ինչպէս « Արմէնփրէս »ի թղթակիցին յայտարարած է Տոքթ. Լեւոն Յարութիւնեան, Հայաստանի մէջ ցուցակագրուած են մօտաւորապէս հարիւր հազուագիւտ ծառ, որոնք պէտք է պահպանուին իբրեւ բնութեան յուշարձան: Ասոնց աւելի քան կէսը թեղիներ են: Ամէնէն հին ծառը Իջեւան շրջանի Լուսաղբիւր գիւղին մօտ գտնուող հզօր կաղնին է: Այդ հսկան արդէն 1500 տարեկան է: Աւանդութեան համաձայն, կաղնին տնկած է Վարդան Մամիկոնեան սպարապետը: Ծառին բունին պարագիծը 12 մեթր է:

Անկէ քիչ մը բարակ է (տասը մեթր պարագիծ) Մեղրի քաղաքի պուրակներէն մէկուն մէջ աճող սօսին, որ 500 տարեկան է: Նոյնքան տարիք ունի Զանգեզուրի Տաշտուն գիւղի պտղաբերող տանձենին:

×

« ԶԱՆԳԵԶՈՒՐ » ԹԵՐԹԻՆ 40ԱՄԵԱԿԸ

Լրացած է Գորիսի «Զանգեզուր» թերթին հիմնադրութեան 40 տարին: Յոբելեանին առթիւ թերթը պարգեւատրուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պատուագիրով:

×

ԵՐԵՒԱՆՑԻ ԸՄԲԻՇԻՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Երեւանցի 21ամեայ ըմբիշ Գագիկ Աղամալեան յաղթանակած է Քիշինեւի ժիւտոյի մրցաշարքին մէջ, որուն մասնակցած են 130է աւելի մարզիկներ: Հայ ըմբիշը իր դասին մէջ (ամէնէն թեթեւ ծանրութիւն՝ մինչեւ 56 քիլօ) կըրցած է զգետնել իր բոլոր մրցակիցները եւ յաղթանակի պատուանդանին վրայ բարձրանալ:

Ժիւտօն նոր մարզաձեւ մըն է Հայաստանի մէջ, այնուամենայնիւ, քանի մը հայ ըմբիշներ արդէն յաղթանակներ ապահոված են համամիութենական մրցումներու ընթացքին: Մէկ ամիս առաջ Երեւանի մէջ Հայաստանի հաւաքականը նուաճած է ժիւտոյի Խորհ. Միութեան բաժակը (երկրորդ խումբերու մարզին մէջ):

×

ՆՈՐ ՓՈԽԱԴՐԱԿԱՌՔԵՐ

Ջեխոսլովաքիայէն 25 թրոլէյպիւս եւ Ռիկայէն 10 հանրակառքի վակոն հասած են Երեւան: Պիտի օգտագործուին Երեւանի մէջ:

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

•

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԸ 11-14ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՆ

—— O ——

ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՅԼ ԱՆՈՒՆՆԵՐ՝ 11-13ՐԴ ԴԱՐԵՐԷՆ

——0——

Անոնք որ հետեւեցան 11–12րդ դարերու մասւոր մեր վաստակին յատկացուած 37 յաջորդական նշմարներու եւ յատկապէս Արծաթի Դար յորջորջումով պատմականացած շրջանի գլխաւոր դէմքերուն մասին մեր թռուցիկ ակնարկներուն՝ հաստատեցին ապահովաբար որ կեդրոնացանք առաւելապէս պատմագրային, կրօնա – եկեղեցական, քերթողական, բժշկա – գիտական, ընկերային, կենցաղային, գիտական եւ իրաւաբանական իրագործումներու կամ հետաքրքրութեանց վրայ: Արուեստի եւ մշակոյթի որոշ ճիւղեր (գրչագրութիւն, մանրանկարչութիւն, ճարտարապետութիւն, երաժշտութիւն, ձեռարուեստներ, եւայլն) կը մնան տակաւին սեւեռելի մարզեր:

Յարդ ամփոփ կերպով ներկայացուած դէմքերու կարգին էին Գրիգոր Մագիստրոս (Պահլաւունի), Արիստակէս Լաստիվերտցի, Պետրոս Գետադարձ, Գրիգոր Վկայասէր, Դաւիթ Ալաւկայ որդի, Յովհաննէս Սարկաւագ, Մատթէոս Ուռհայեցի, Ներսէս Լամբրոնացի, Մխիթար Գոշ եւ Վարդան Այգեկցի:

Զանց առած էինք Ներսէս Շնորհալիի եւ Մխիթար Հերացիի գործերը, որոնց մասին անհրաժեշտ ծաւալումով խօսուած է արդէն այս սիւնակներուն մէջ, վերջին երկու տարիներու ընթացքին:

Անուններու այս շարքը թերի եւ անաւարտ պիտի մնայ սակայն, եթէ դէթ ընդհանուր գիծերու մէջ չյիշատակուին նաեւ անոնք՝ որ 11–13րդ դարերու տեւողութեանց մէջ կ՚ամբողջացնեն հայ մտքի վաստակը, փոյթ չէ թէ անհաւասար արժէք եւ կարեւորութիւն ներկայացնող գործերով, յաճախ մնալով պատմական, դաւանական, կրօնա – եկեղեցական եւ ժամանակագրային նիւթերու սահմանին մէջ:

Կուտանք նախ քանի մը անուններ, անոնցմէ ոմանց կեանքին ու գործին սեղմօրէն անդրադառնալու առաջադրանքով.

Յովհաննէս Կոզեռն (11րդ դար), Անանիա Սանահնեցի (11րդ դար),, Գրիգոր Տղայ (12րդ դար), Սարգիս Շնորհալի (12րդ), Սամուէլ Անեցի (12րդ), Մխիթար Անեցի (12րդ դար), Մխիթար Այրիվանեցի (13րդ), Վանական վարդապետ (13րդ), Սմբատ Սպարապետ (13րդ), Վարդան Պատմիչ (13րդ), Կիրակոս Գանձակեցի (13րդ), Գրիգոր Սկեւռացի (13րդ), Դաւիթ Քոպրայեցի(13րդ), Յովհ. Երզնկացի (որուն անունով եւ գործով կը փակուի 13րդ դարը) ու տակաւին 60է աւելի երկրորդական դէմքեր:

ՅՈՎՀ. ԿՈԶԵՌՆԻ մասին կը խօսի 13րդ դարու պատմիչներէն Մխիթար Այրիվանեցի, զայն ներկայացնելով իբրեւ ճգնակեաց եւ սրբազան վարդապետ մը, Տարօնի գաւառէն: Կոչուած է նաեւ Յովհ. Տարօնցի: Իրեն կը վերագրուին «Գիրք Հաւատոց» անուն գործ մը, Վարդավառի մասին գրուածք մը եւ պատմական աշխատասիրութիւն մը՝ որոնք հասած չեն սակայն մեզի:

1029 կամ 1030 թուականին երկնային կարգ մը երեւոյթներ կը գրաւեն շրջանի գիտնականներուն ուշադրութիւնը, իսկ 1035 եւ 1036 թուականներուն տեղի կ՚ունենայ արեգակնային խաւարում մը: Իրեն կատարուած դիմումներու ընդառաջելով, Կոզեռն գրի կ՚առնէ Հազարամեայ անուանին տակ խորհրդածական գրուածք մը՝ ուր փրկչական թուականի հազարամեակին կը վերագրէ երեւոյթը...

ԱՆԱՆԻԱ ՍԱՆԱՀՆԵՑԻ, ժամանակակից Գետադարձի եւ Խաչիկ Անեցի կաթողիկոսի, Սանահինի վանքի միաբաններէն, «Բանք հակաճառութեան» անուն գործով մը դաւանաբանական եւ ծիսական խնդիրներ կը յուզէ, Քաղկեդոնի ժողովի որոշումներուն դէմ եւ Յոյներու հանդէպ անհաշտ զգացումներով: Իրեն կը վերագրուին նաեւ կարգ մը ճառեր:

ԳՐԻԳՈՐ ՏՂԱՅ կամ Գրիգոր Դ. կաթողիկոս՝ եղբօրորդին է Ներսէս Շնորհալիի: Մատենագրական մեր պատմութեան մէջ կը յիշատակուի իր «Թուղթ»երով («Թուղթ առ Կիռ Մանուէլ կայսր», «Թուղթ առ Միքայէլ պատրիարք Հոռոմոց», եւայլն), որոնց մէջ կ՚արծարծէ յունադաւան եկեղեցւոյ կողմէ յարուցուած միաբանական խնդիրը: Ունի նաեւ «Ողբ Երուսաղէմի» անունով յայտնի չափածոյ եւ յանգաւոր քերթուած մը, 2400 տողերէ բաղկացած, զոր հիւսած է Սալահեդտին Էյուպիի կողմէ Երուսաղէմի գրաւման առթիւ (1187): Բարացուցական առումով հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան քերթողական արժէքէ զուրկ այս ողբին մէջ:

Ծնած է 1133ին, կաթողիկոսական գահ բարձրացած՝ 1173ին: Վախճանած՝ 1193ին:

ՍԱՐԳԻՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, դասակիցներէն Ներսէս Շնորհալիի եւ Գրիգոր Պահլաւունիի, ուսած՝ Կարմիր վանքի մէջ, ուր նաեւ նուիրուեցաւ հոգեւոր կեանքի, ուսումնասիրելով Ս. Գիրքը եւ Յովհան Ոսկեբերանի գործերը: Իր գործերուն մէջ ուշադրաւ կը նկատուին առաքելական Թուղթերու մեկնութեան նուիրուած վերլուծումներ՝ լուսաբանական եւ խրատական մեկնակէտով:

ՍԱՄՈՒԷԼ ԱՆԵՑԻ, ծնած շուրջ 1100ին եւ վախճանած 1180էն վերջ: Ծանօթ է «Ժամանակագրութիւն» անուն գործով մը, ուր տարուէ տարի արձանագրած է Հայութեան եւ դրկից ազգերու յատուկ պատմական տեղեկութիւններ: Պատմութիւնը կը սկսի Ադամէն եւ կը հասնի մինչեւ 1180:

×

Վանական վարդապետի մասին պիտի խօսինք աւելի լայնօրէն՝ յաջորդով:

Մ. Թ.

ՆԻՒԹԵՐ ԶՄԻՒՌՆԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

—— O ——

«Զմիւռնիացիներու Միութիւնը», Աթէնք, յատուկ մատենաշարով լոյս կ՚ընծայէ ուսումնասիրութիւններ՝ նուիրուած հնամենի այդ քաղաքին պատմութեան, ազգագրութեան, աշխարհագրութեան եւ այլ բնագաւառներուն: Հասկնալի է, որ շեշտը կը դրուի յունական քաղաքին եւ անոր յոյն տարրին վրայ: Բայց քանի որ Զմիւռնիոյ մէջ դարեր առաջ հաստատուած էին ստուարաթիւ Հայեր, որոնք քաղաքի տնտեսական եւ մշակութային կեանքին մէջ կարեւոր դեր խաղացած են, այդ ուսումնասիրութիւններուն մէջ որոշ տեղեկութիւններ կան նաեւ Հայերու մասին:

Վերոյիշեալ մատենաշարով լոյս տեսած են մինչեւ հիմա 14 ուսումնասիրութիւններ: Հոս մենք նկատի կ՚առնենք հետեւեալ գիրքը՝ «Մարկոս Անտոնիոս Կացայիտես: Երկու ուղեւորութիւն դէպի Զմիւռնիա՝ 1740ին եւ 1742ին», Աթէնք 1972: Գիրքին հեղինակն է զմիւռնիացի Ց. Ցալփոս: Գիրքը բաղկացած է համառօտ ներածութենէ, իտալերէն բնագիրէն եւ անոր յունարէն թարգմանութենէն: Հոս մենք կանգ կ՚առնենք Կացայիտեսի (քորֆուցի փաստաբան մը) ուղեւորութեան նօթերուն այն հատուածներուն վրայ, որոնք հայագիտութեան համար հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն:

Կացայիտես կը վկայէ, որ քաղաքը ունի շատ ընդարձակ նաւահանգիստ եւ Թուրքիոյ ամէնէն գլխաւոր առեւտրական կեդրոնն է: Հոն կը բերուին Ասիոյ թանկարժէք ապրանքները: «Վենետիկի հիւպատոսարանին մօտ, կը գրէ ան, կը գտնուի մաքսատան շէնքը, որուն քովն է Հայոց խանը (տունը): Թարգմանիչը՝ Ցալփոս ծանօթագրութեան մէջ ցոյց կուտայ, որ «Հայոց խանը» աւելի հին, թերեւս ԺԷ. դարու շինութիւն է, որ «մինչեւ օրս ծանօթ չէր»: Այդ «խան»ին մասին ուրիշ տեղ մը՝ Կացայիտես աւելի մանրամասն կը խօսի. «Հանրային բոլոր շէնքերը քարաշէն են, մեծ հոգատարութեամբ եւ փառահեղ կառուցուած՝ ինչպէս տաճարները: Ասոնք են Զարշըն եւ Պեդեսթէնը՝ արճիճէ ծածկով, խաները, որոնցմէ ամէնէն մեծերն են Վէզիր խանը եւ Հայոց խանը, բոլորն ալ արճիճով ծածկուած»: Կացայիտես կը գրէ, որ «նաւահանգիստի երկայնքին կը գտնուին քրիստոնեայ հիւպատոսներու տուները, ինչպէս նաեւ եւրոպացի առեւտրականներու մեծ մասին տուները... Այն փողոցը, ուր կը բնակին քրիստոնեաները, կը կոչուի Ֆրանքներու փողոց... Յոյները ունին իրենց մետրոպոլիտը, Հայերը՝ մէկ եպիսկոպոս: Մեծ թիւ կը ներկայացնեն Հրեաները, որոնք շատ հարուստ են»:

Իր առաջին ճամբորդութեան ժամանակ (1740ի գարուն – ամառ) Կացայիտես Զմիւռնիոյ մէջ երկար չի մնար, որովհետեւ քաղաքը ժանտախտէ վարակուած էր, որուն սարսափէն «բազում Հայեր եւ այլ վաճառականներ կը փախչէին քաղաքէն»:

Կացայիտես Հայերու մասին աւելի երկար կը խօսի իր երկրորդ ճամբորդութեան նօթերուն մէջ: Այս անգամ ան Զմիւռնիա հասաւ 1742 Ապրիլ 13ին: Մայիս 23ին, կը գրէ ան, «գացի գրօսնելու Պեզեստէն կամ Զարշը: Ասիկա քարաշէն գեղեցիկ շէնք մըն է: Անոր երկու կողմերը ամէն տեսակ ապրանքներով խանութներ կան, ուր առեւտուր կ՚ընեն Յոյները, Հայերը եւ Թուրքերը... Հոնկէ գացի Հայոց խանը»: Մայիս 30ին ալ կ՚այցելէ. «Գացի Հայոց խանը գնելու մահճակալի երկու ծածկոցներ եւ այլ մանր մունր բաներ նաւապետ Պ. Սուտաբինիի եւ հրամանատար Փեթրովիչի համար»: Ան այնուհետեւ կը խօսի ոմն Հայ Սարգիսի մասին, որ Վենետիկցիներու թարգմանն էր եւ «Հայերու փողոցին մէջ» (Սթրատա տել Արմէնի) ճոխ պարտէզով, աղբիւրներով եւ աւազանով գեղեցիկ տուն ունէր: Զմիւռնիայէն երկու մղոն հեռու գտնուող Պունովա արուարձանին մասին խօսելով ան կը գրէ, թէ հոս «կը բնակին Թուրքեր, իսկ բազմաթիւ Ֆրանքներ, Յոյներ եւ այլ քրիստոնեայ վաճառականներ ունին իրենց առանձնատուները»: «Ծովով ողողուող բերդին մօտ, կը գրէ ան, կը գտնուի միւս մաքսատունը, առեւտրական կոչուածը, ուր մաքսեր կը գանձուին Հոլանտայէ, Ֆրանսայէ, Անգլիայէ, Վենետիկէ եւ քրիստոնեայ այլ երկիրներէ բերուող ապրանքներու համար, ինչպէս նաեւ Պարսկաստանէ Հայերու միջոցաւ բերուող եւ հոնկէ Ֆրանքներու միջոցաւ Եւրոպա տարուող մետաքսէ կերպասներուն, բամպակէ մանուածքներուն, ուղտի բուրդին,

ԳՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Բառարանում յաճախ ճիշդ բնորոշումներ չեն տրուած: Այսպէս, գրուած է՝ «Ռուբէն Զարդարեան — հրապարակախօս, խմբագիր» եւ վերջ: Մինչդեռ Զարդարեանը մեզ թանկ է որպէս ականաւոր գրող: «Շմաւոն Թորոսեան — գրող»: Իսկ նա բանաստեղծ է:

Բառարանում կարդում ենք. Հ. Ա.ն ծնուել է Կեսարիայի շրջանի գիւղերից մէկում, Հ. Բ.ն ծնուել է Արթիկի շրջանում, Տ. Գ.ն ծնուել է Թուրքիայի Բրուսա քաղաքի գիւղերից մէկում: Յիշուած անձերը բոլորն էլ, փառք Աստուծոյ, կենդանի են եւ կարող էին ճիշդ յայտնել իրենց իսկական ծննդավայրն ու հայրանունները:

Բանաստեղծուհի Վարսենիկ Աղասեանի ծննդավայր ցոյց է տրուած Նոր Նախիջեւանի Ջահրի գիւղը: Մինչդեռ Նոր Նախիջեւանում (Ռոստովի մերձակայ) Ջահրի գիւղ գոյութիւն չունի: Իրականում բանաստեղծուհին ծնուել է Հին Նախիջեւանի Ջահուկ գիւղում 1898ին: Տարիքը բառարանում մեծացուած է 3 տարով:

Աղասեանը տասը տարուց աւելի է, որ ապրում է Երեւանում, բայց նրա բնակութեան վայր է ցոյց տրուած Բաքուն:

Աղաւաղումներ կան բանաստեղծ Վահան Գրիգորեանի կենսագրութիւնում: Գրուած է, թէ նա ծնուել է Վանի շրջանի Մէջիդլու գիւղում: Նախ՝ Վանը նահանգ էր, որտեղ Մէջիդլու գիւղ գոյութիւն չունի: Իրականութիւնն այն է, որ Գրիգորեանը ծնուել է Մշոյ նահանգի Մէջիդլու գիւղում, այն էլ ոչ թէ 1907ին, ինչպէս գրուած է բառարանում, այլ՝ 1905ին: Բանաստեղծ Հենրիկ Թումանեանի ծննդավայրը եւս չի նշուած:

Փաստական աղաւաղումներ կան նաեւ մեր հին մատենագիրների կենսագրութիւններում: Օրինակ, որպէս Առաքել Բաղիշեցու երկեր բառարանում յիշատակուած են «Տոմարաց գիրք Հայոց, Հռոմայեցւոց եւ պարզատոմար» (Ամստերդամ, 1668), «Գիրք տոմարաց» (Մարշիլիա, 1708): Սա սխալ յիշատակում է: Առաքել Բաղիշեցին այսպիսի Երկեր չունի: Սրանք տոմարագիտական ժողովածուներ են, որոնցում, ի միջի այլոց, տպագրուած է նաեւ Առաքելի «Տաղ Յովասափու» Երկը (հմմտ. «Հայկական մատենագիտութիւն», էջ 1115, տող 14 եւ էջ 1116, տող՝ 42):

«Կենսագրական բառարանը հիմնականում ունի տեղեկատու բնոյթ, ուստի եւ, ինչպէս ընդունուած է նման բառարաններում, գործիչների ու նրանց վաստակի արժէքաւորումը չենք տուել», գրուած է բառարանի նախաբանում: Բայց այս սկզբունքն էլ երբեմն խախտւում է: Օրինակ, Արթուր Աղամովի կենսագրութիւնում կարդում ենք, նրա «Երկերի մեծ մասը տոգորուած է հակաֆաշիստական, նաեւ հակաամերիկեան ոգով» (էջ 30): Իսկ ինչո՞ւ «հակաամերիկեան ոգով», այդ եւս անհասկանալի է:

Յիշատակենք նոյնպէս այլ վրիպումներ:

Կենսագրական բառարանում գրուած է, թէ Աշուղ Աթան ծնուել է Զանգեզուրի շրջանի Քարաշէն գիւղում: Առաջին անգամ է, որ Զանգեզուրը յիշատակւում է որպէս շրջան եւ Քարաշէնն էլ Զանգեզուրի շրջանի գիւղ: Յայտնի է, որ Քարաշէնը Գորիսի շրջանի գիւղ է:

Բառարանում Լեւոն Աթաբէկեանից յիշատակւում են միայն բանաստեղծութիւնները: Մոռացութեան է տրւում, որ նա Ռուխարդ ստորագրութեամբ հանդէս է եկել փիլիսոփայական հարցերով:

Աշոտ Աթանէսեանի կենսագրութիւնում չեն յիշատակւում Սալ–ման ստորագրութեամբ նրա հրատարակած գրքերը՝ ցարական բանակի հայ գեներալների մասին:

Յակոբ Աղաբաբի կենսագրութիւնում նշուած է, թէ խմբագրել է «Կարմիր ծիլեր» հանդէսը: Մինչդեռ նա երբեք էլ չի եղել «Կարմիր ծիլերի» խմբագիր: Իսկ Ռուբէն Աղաբաբեանը ոչ թէ աշխատակցել է «Կարմիր ծիլեր», «Հոկտեմբերեան սերունդ», «Արշաւ» ամսագրերին, այլ եղել է այդ հանդէսների խմբագիրը:

Յակոբ Այվազեանի մասին խօսելիս չի յիշատակւում նրա ստեղծագործութիւնների գիրքը, որ լոյս է ընծայել Հայպետհրատը:

Գրիգոր Զարէեանի կենսագրութիւնում նշուած է, թէ նա «Արտեմ Լուսինեան» գրքի հեղինակն է, բայց չի նշուած, որ նրա հեղինակակիցն է Սուրէն Աւչեանը: Այդ չի նշուած նաեւ Աւչեանի կենսագրութիւնում:

Արշակ Զուրաբեանի կենսագրութիւնում չի յիշատակուած, որ նա խմբագրել է «Սոցիալ – Դեմոկրատ» հայերէն եւ ռուսերէն թերթը, որի միջոցով պայքարել է դաշնակների ու մենշեւիկների դէմ:

ՍՏ. ԿՈՒՐՏԻԿԵԱՆ

(12 – Տար.)

ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐՈՒՀԻ ԼԻՍԻ ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

—0—

1974 Նոյեմբեր 28

Դաշնակի համերգ մը՝ ընդարձակուած երաժշտական համանուագի մը ստեղծագործ արտայայտութեամբ, տպաւորիչ, ու ինքզինքը պարտադրող։ Նուագահանդէսը՝ Թէաթր տէ Շան զ'էլիզէի բեմին վրայ դաշնակն ու դաշնակահարուհին, տեսարանային մերկութեան մէջ։ Երկու գերասաններ անխօս, նոյնացած, մէկ ապրումով կը պատկերացնէին դաշնակի ստեղնաշարերու ներդաշնակ հանդիպումներու ընդմէջէն այն երջանկութիւնն ու յուզումը որով կ'ողողուի յանկարծ երաժիշտը՝ անկարող դիմադրելու կամ խօսքով զայն արտայայտելու. դաշնակը կը դառնայ նոր լեզու մը եւ դաշնակահարը այդ լեզուն խօսեցնողը։ Երաժիշտը՝ տեղեակ դաշնակի արտայայտչական բազմակողմանի կարելիութիւններուն, կը ստեղծէ իր ճառը, իր կիրքերու պայքարն ու անոնց պատմութիւնը իրենց յուզիչ ու փոթորկոտ պահերով։

Հիմա բեմին վրայ կայ բուռն ճիգ, ոգեւորում, վերապրեցնելու, ձեւ ու կերպարանք տալու, փոխանցելու, զգացումի վերածելու ներդաշնակութիւնը։ Լիսի դիմացը ունի հոծ բազմութիւն մը, որ հիացած կը լսէ ու կը հետեւի փորձելով մասնակցիլ դաշնակահարուհիին ապրած կիրքին որ անխուսափելիօրէն կը սողոսկի ու կը տպաւորէ հանդիսատես ներկայ ունկնդիրը։

Մոցարթ, Պրամս, Խաչատրեան, Շոփէն, Լիսթ յաջորդեցին իրարու դաշնակահարուհիին ոգեկոչիչ միջնորդութեամբ, նման խաղաղ հոսանքին որ երթալով կը փրփրի, կը դառնայ ալիք եւ հուսկ զահավէժ յորձանքի վերածուած կը ժայթքի անտաշ քարերու բախումէն գինովցած, յայտարար ուժի եւ զօրութենականութեան։

Լիսի Իշխանեանի թեքնիքը ինքնատիպ է եւ եզական, մշակուած անձնականութեան մը ուժեղ դրոշմով։ Առաջարկուած կտորներու մեկնաբանութեան մէջ նոյնքան անհատական եւ ուշագրաւ իր բնական մղումներէն մինչեւ տրամաթիք արտայայտութիւնները։

Իսկապէս Լիսի Իշխանեանի այս նուագահանդէսը արդարացուց իր անունին շուրջ պսակ կազմող համբաւներ. յաջող էր իր ելոյթ ու խնամուած, կոկիկ, Հայ անունին պատուաբեր իր կազմակերպութիւն։

1975ի Մարտին Լիսի Իշխանեան պիտի տայ իր հինգերորդ նուագահանդէսը խորհրդային երկիրներու մէջ։ Իր շրջապտոյտներն ու նուագահանդէսները ստիպած են զինք որ փոխադրուի երկրէ երկիր, սկսեալ Միացեալ Նահանգներէն մինչեւ մերձակայ, միջին, հեռաւոր արեւելեան երկիրները, գրաւելով ուշադրութիւնն ու համակրանքը տեղական երաժիշտ հասարակութեան։

Վերջերս, Օր. Լիսի Իշխանեան արժանացաւ բարձր պատուանշանին, շնորհուած Փարիզի Արուեստ, Գիտութիւն, Գրականութիւն կաճառի կողմէ, Ոսկի Մետալը։ Եւ այս օրերուս Թէաթր տէ Շան զ'էլիզէի մէջ տուած նուագահանդէսին առիթով Օր. Լիսի արժանացաւ «Փարիզ Քաղաք» պատուոյ մետալին։

Նման երեւոյթներ հաճելի են ու քաջալերական, անաղմուկ միջոց մըն է Հայ անունը պարտադրելու հաւասար օտարազգի արժէքներուն, իսկական արուեստի լեզուով։

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

կաշիներուն, բուրդէ հիւսուածքներուն եւ այլ ապրանքներուն վրայ»։

Այս անգամ ալ, Մայիս 31ին, քաղաքին մէջ ժանտախտը տարածուեցաւ «Թուրքերու, Հրեաներու, Հայերու մէջ, ինչպէս նաեւ Ֆրանքներու շրջանը»։ Մարդիկ կը փախին քաղաքէն։ Կայսլիտեսի ծանօթներէն ոմանք կը փախին Պուռնովա «մի ոմն Հայու տունը ապաստանելու» համար։ Ինչպէս կ'երեւի ուղեւորին պատմածներէն, ժանտախտը Զմիւռնիոյ մէջ սովորական երեւոյթ էր։ Յաճախադէպ էին նաեւ երկրաշարժներն ու հրդեհները։ Սարսափելի հրդեհ մը կը բռնկի 1742 Յուլիս 8ին, Հրէական թաղին մէջ։ Կայսլիտես կը գրէ, թէ ժողովուրդին ենթադրութիւններէն մէկուն համաձայն թաղին հրձիգը Թուրք մոլլան էր կամ ղաղին, որոնց դէմ «ոչ միայն Հրեաները, այլեւ Յոյներն ու Հայերը՝ իւրաքանչիւր ազգէն չորսական հոգի Պոլիս ուղարկուեր են... բողոք ներկայացնելու»։ Հրդեհը կը տարածուի եւ մարդիկ փախուստ կուտան իրենց փայտաշէն տուներէն։ «Խաները, իջեւանատուները, բակերը եւ ճամբաները լեցուած են Թուրք, Հրեայ, Յոյն եւ Հայ ընտանիքներով»։ Մարդիկ իրենց յոյսը կը դնեն «քարաշէն բերդին, Պեզեսթէնի, Վէզիր խանի եւ Հայոց խանի վրայ»։ Հրդեհը աւերակ կը դարձնէ քաղաքին երեք չորրորդը։ Թուրքեր, Հրեաներ եւ Հայեր նաւերը նստելով կ'ապաստանին Ռոտոստո եւ Կ. Պոլիս։

Համառօտ գիծերով ներկայացուցինք Կայսլիտեսի հաղորդած տեղեկութիւնները Զմիւռնիոյ Հայերու մասին։ Ան Զմիւռնիայէն մեկնեցաւ 1742 Յուլիս 17ին։

Հ. ԲԱՐԹԻԿԵԱՆ

ԱՐԿԱԾԵԱԼՆԵՐԸ

Ֆրանսայի մէջ կառքի արկածներով տարուան մէջ 12էն 15 հազար մեռեալ կը հաշուեն. պարզ հաշուով 15 հազարնոց քաղաք մը անէացած... Հարիւր հազարներով արկածեալներ, որոնցմէ շատեր դժբախտաբար դատապարտուած իրենց գոյութիւնը շարունակելու որպէս հաշմանդամ։ Ասոնց տեսակը շատ է։ Ոմանք իրենց թեւերէն կամ ձեռքերէն, կամ ոտքերէն, կան աւելի դժբախտները՝ երկու սրունքներէն արկածեալները, որոնք իրենց գոյութիւնը քարշ պիտի տան շարժուն թիկնաթոռներու վրայ։ Էջեր կարելի է յատկացնել վիրաւորներու տեսակին, բոլորը ունին իրենց պատմութիւնը. հիւանդանոցին մէջ կը խօսին, դարման կը փնտռեն։ Ի՞նչ պատասխան կարելի է տալ, սփոփանքի քանի մը խօսք մեծ քաջալերութիւն մըն է իրենց համար, պիտի աղէկնա՞ն, պիտի գտնե՞ն իրենց նախկին քաջառողջ վիճակը։ Աստուած գիտէ...

Հապա այրածնե՞րը. սարսափելի է անոնց վիճակը. ոմանք այրած են քարիւղի պայթիւնով կառքի արկածներու հետեւանքով կամ եռացած ջուրով։ Այրած են գլուխէն, ոտքերէն, ոմանք ամբողջ մարմնով։ Բժիշկները իրենց կարելին կը փորձեն ամոքելու անոնց ցաւերը, բայց 70 կամ 80 աստիճանի այրածներու վիճակը յուսահատական է. անոնք կը մաքառին կեանքի ու մահուան դէմ...

Ինչո՞ւ այս մէջբերումները, երբ այս է հիւանդանոցի կամ հիւանդներու կեանքը։

Յուզիչ դրուագ մը։ Երիտասարդ կին մըն է նստած շարժուն թիկնաթոռի մը վրայ. անտարակոյս հաշտուած է այդ կեանքին հետ. ձեռքի շարժումներով թիկնաթոռը կը դարձնէ արագ կերպով որեւէ ուղղութեամբ, ոտքերը չեն բռներ, թիկնաթոռը կը քալեցնէ նրբանցքին մէջ երբեմն արագ, երբեմն դանդաղ, ու այսպէս շարունակ ման կուգայ այնպէս՝ ինչպէս առողջ մէկը։ Կը դիտեմ զինքը եւ ... կ'երեւակայեմ իր երիտասարդութեան ծաղիկ տարիքը, դաշտային կամ պարտէզի կանաչութեան ու ծաղիկներու մէջ պտըտող էակը՝ տարուած զանազան երազներով, հոգեկան ապրումներով եւ երջանիկ ապագայի յոյսերով... Եւ ահա դառն ճակատագիրը զինքը դատապարտած է անողոք վիճակի մը, դառնացած կը նայիմ իրեն ու յանկարծ կը սթափիմ նայելով իր դիմագիծի ուրախ տրամադրութեան. թերեւս այսօր ընտանիքի մայր մը՝ զաւակներո՞ւն վրայ կը մտածէ, ամուսի՞նը կամ ընտանեկան բո՞յնը։ Աստուած գիտէ... Ան կը շարունակէ պտըտիլ շարժուն թիկնաթոռով այնպէս ուրախ որպէս թէ ինքը չըլլար արկածեալը. երբեմն կ'անցնի քովէս, դէմքի ուրուագծուած ժպիտով, հեռուէն կը նշմարեմ մէկը, նոյնպէս ժպտերես կը քալէ կնոջը ուղղութեամբ։ Նախազգացո՞ւմ մը, անտարակոյս. կինը շարժուն թիկնաթոռը կը դարձնէ մարդուն եկած ուղղութեամբ, երկուքն ալ ժպտերես կը մօտենան իրարու, կ'ողջագուրուին, կը համբուրուին երիտասարդ սիրահարներու պէս. հոդ այլեւս արկածեալ չկայ, սիրոյ անխախտ հաւատքը անհետացուցած է դժբախտութեան ամէն զգացում։ Դժբախտութի՞ւն, որեւէ ատեն կրնայ պատահիլ ոեւէ մէկու. ինչո՞ւ խորհիլ անցեալին վրայ. ի՞նչ է կեանքը, ի՞նչ է անոր տեւողութիւնը. երազային շրջան մը եթէ ոչ աւելի։

Կը շարունակեմ նայիլ այդ զոյգին որ սիրալիր խօսքեր կը փոխանակեն, աւելի ժպտուն. ի տես այդ վիճակին, ալեկոծած է սիրտս. վերջին ակնարկ մը նետելով, տխրութեամբ կը հեռանամ իրենց քովէն...։

Մ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱԼԷՊԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 24ին, հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է բանաստեղծ, գրագէտ եւ հրապարակագիր Անդրանիկ Ծառուկեանի ծննդեան 60ամեակին եւ իր հրատարակած «Նայիրի» գրական շաբաթաթերթին 30ամեակին առթիւ։ Հանդիսութիւնը կազմակերպուած էր տեղւոյն Վասպուրական Մշակութային Միութեան կողմէ, մասնակցութեամբ Հալէպի վեց հայ մշակութային միութիւններու։ Բացումը կատարած է Տոքթ. Անտոնեան։ Օրուան բանախօսները եղած են Ըմթէզ Նազեմ էլ Ճապրի եւ Բժ. Թորոս Թորանեան։ Վերջին խօսողը եղած է Անդրանիկ Ծառուկեան։

ՄՏՔԵՐ

Արուեստի մեծ գործերը մեծ են միայն անոր համար որ մատչելի ու հասկնալի են բոլորէն։

ԼԵՒ ՏՈԼՍՏՈՅ

Արուեստ մը արժանի է մարդոց սիրոյն ու յարգանքին միայն այն ատեն երբ իսկապէս մարդկային է, երբ կը խօսի բոլոր մարդոց եւ ոչ թէ միայն քանի մը իմաստակներու։

ՌՈՄԷՆ ՌՈԼԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Դ

ԹԻԱՐԱՆԻ ՃԱՄԲԱՆ

Մինչեւ այն ատեն տակաւին ամբաստանեալ մըն էր միայն, տակաւին Անտրէա Քավալքանթի իշխանն էր, այսօր վճիռը դատապարտեր էր անանուն Պէնէտէթթօն որ թիապարտներու մէկ թիւը պիտի ըլլար։

Բանտապանները զանազանութիւնները գիտեն եւ երբեմն աւելի ուշադրութիւն կ'ընեն անոնց քան այն դատաւորները, որոնց համար ամբաստանեալ մը կանխաւ դատապարտեալ մարդ մըն է։ Մինչեւ աստիճան մը կը յարգեն այն մարդը, որուն վրայ արդարութիւնը տակաւին բացարձակ իշխանութիւն տուած չէ իրենց։

Բայց երբ նորէն վերադառնայ, խնդիրը կը փոխուի. այն մարդը իրենց էր։

Եթէ Պէնէտէթթօ մահուան դատապարտուած ըլլար, եթէ որոշուած ըլլար զինքը ղրկել ոչ թէ Կրէվի հրապարակը, ինչպէս որ ըսած էր Պօշան վիպական հինաւուրց սովորութեամբ, այլ Սէն - Ժագի դուռը, ուր կը կատարուէին գլխատումը այն թուականին, զոնէ կ'ունենային իրեն համար այն յարգանքը, զոր հռովմայեցի կեսարն իսկ պարտէր ունենալ անոնց համար, որոնք մեռնելու գացած ատեննին՝ զինքը կը բարեւէին։

Բայց կալանաւո՛ր, թիապա՛րտ, ինչպէս որ կ'ըսէին այն ատենները։

Գրեթէ անկում մըն էր ասիկա։

Իշխանի մը գլխատութիւնը Հօրն կոմսին յիշատակը կը զարթնուր։ Բայց իշխան մը կալանաւորի կանաչ գտակ դրա՛ծ, ի՛նչ ծաղրելի բան էր։

Եւ Պէնէտէթթօ, եթէ փիլիսոփայ եւ հետաքննին ըլլար, անմիջապէս պիտի հասկնար այս նուրբ զանազանութիւնները։

Զինքը կոպտութեամբ արձանագրութեան սենեակը հրեցին։ Կոպտութեամբ սկսան կատարել արձանագրութեան ձեւակերպութիւնը։ Կոպտութեամբ քաշեցին տարին զինքը նրբուղիներու մէջէն, եւ թէեւ պնդեց որ մասնաւոր բանտերէն մին կ'ուզէ երթալ, այսինքն որչափ որ ներելի էր պնդել նմանօրինակ պարագաներու մէջ, նետեցին զինքը տեսակ մը ցած, նեղ, եւ երկայն սրահի մէջ, ուր, արդէն վճռեր եղած ըլլալով, բանտարկեալներու ամէնէն վատթարագոյնը -այսինքն Պիսէթրը փոխադրուելիք կալանաւորները - պառկեր էին այն յարդի խուրձերուն վրայ, զոր բանտին կանոնագիրը կը շնորհէր իրենց։

Խոշոր կանթեղ մը, որ բաւական կը նմանէր մեր օրով շոգեկառքերու առջեւը դրուած կանթեղին - պատէն շլացուցիչ լոյս մը կ'արձակէր, զոր կը ցոլացնէր կլայեկուած մեծկակ լուսարձակ մը։

Կառավարիչ մը, որ տեսակ մը հաստ, քառակուսի, կոր սրունքներով եւ աւանդական ջրադուէսի մորթէ գտակով ճիւաղ մըն էր եւ ձեռքը բռնած էր համոզիչ ահագին բիր մը, Պէնէտէթթօյի ըսաւ.

— Պառկէ՛։

Պէնէտէթթօ ,աչքերը շլացող լապտերին լոյսովը փնտռեց։

— Բայց ո՞ւր պառկիմ։

— Ո՛ւր որ կրնաս, ո՛ւր որ կ'ուզես. քեզի անկողի՞ն շտկելու է։

— Ոտքի վրայ կրնա՞մ կենալ։

— Թէ որ կ'ուզես՝ կեցիր. բայց գիտցիր որ աղմուկ պիտի չըլլէ... կօշիկներդ հանէ.. մատներուդ ծայրը կոխելով քալէ... որովհետեւ եթէ աղմուկ մը լսեմ, վա՛յ քեզի։

Եւ վերոյիշեալ բիրը կը շարժէր։

Եւ հեգնական ծիծաղով մը սա բառերն աւելցուց։

— Պէտք է որ այս պարոնները քնանան։

Այս պարոններ ըսածը կալանաւորներն էին, որոնցմէ ոմանք կապարագոյն գլուխնին վերցուցած էին՝ նորեկը տեսնելու համար։

Յանկարծ ձայն մը լսուեցաւ.

— Ա՛յս կողմ եկուր, պզտի՛կ, հոս տեղ կայ։

— Հէ՞, խօսողն ո՞վ է, գոչեց կառավարիչը դաւազանը վերցնելով։

— Ներեցէ՛ք, ներեցէ՛ք, մրմնջեց այս քանի մը բառերը ըսողը, բայց կ'ըսէի թէ այստեղ քիչ մը պարապ յարդ կայ...

— Ո՛հ, աղէկ, աղէկ, այդքան մեծաբանք չուզեր. եւ քանի որ պառկելու տեղ կայ, նորեկ, ստակէ պառկէ... և չօ՛ւտ։

Այս կծու խօսքերուն հետ նաեւ Պէնէտէթթօյի ուսերէն ուժով մը հրելով՝ դէպի նշանակուած տեղը հրեց։

Պէնէտէթթօ, ակռաները կրճտելով, դիմադրելու անկարող ըլլալը գիտնալով, եւ թերեւս ցերեկուան բուռն ցնցումներէն յետոյ պահ մը հանգիստ առնելը իրեն համար երջանկութիւն համարելով՝ գետինն ինկաւ, երկնցաւ եւ աչքերը գոցեց։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Այրի Տիկին Վարդան Աւետիսեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Ռոլան Աւետիսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան եւ զաւակները, Պ. Փոլ Աւետիսեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Աւետիսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Աւետիսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Քէհեայեան եւ բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծհօր՝

ՎԱՐԴԱՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ
(Մշեցի)

մահը, որ պատահեցաւ, Դեկտ. 30ին, իր բնակարանը, 77 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Ուրբաթ Յունուար 3, ժամը 14.15ին Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Առնուվիլի գերեզմանատունը:

Բնակարանի հասցէ.— 5, Ռիւ Օկիւստը Ֆոնթէն, Առնուվիլ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ֆէսճեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ֆէսճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Նշան Ֆէսճեան եւ զաւակները ինչպէս նաեւ Քանթարճեան եւ զաւակները, Սարգիսեան եւ զաւակները, Երանեան, Սողոմոնեան եւ Քիւրքճեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, հօրեղբօր, տագրոջ, ազգականին եւ կնքահօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՖԷՍՃԵԱՆԻ
(Պանտրմացի)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտ. 30ին, Փարիզի Թընոն հիւանդանոցը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Յունուար 7, ժամը 14.30ին Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Առնուվիլի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ԾՆՈՒՆԴ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, Յունուար 5.— Ճրագալոյց Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ 10 առաւօտեան ժամերգութիւն կը կատարուի միայն:

Սկիզբ երեկոյեան ժամերգութեանց եւ ընթերցուածներու՝ ժամը 4ին: Ճրագալոյցի պատարագ՝ ժամը 5ին:

Երկուշաբթի Յունուար 6.— Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8ին: Բազմաձայն պատարագ ժամը 10ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
(Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի)

Պատարագի աւարտին Ջրօրհնէք կը կատարուի:

Երեքշաբթի, Յունուար 7. — Բ. օր ծննդեան: Յիշատակ է մեռելոց:

Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի Ս. Ծննդեան պատարագ կը մատուցուի: Ջրօրհնէքի արարողութիւնները յաւարտ պատարագի, ժամը 12ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Յունուար 5, Կիրակի.— Տօն Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան: Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ Յակոբ Եպս. Վարդանեան:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8, պատարագ 9.45: Ընթերցում Ամեն. Հայոց Կաթողիկոսի շնորհաւորագրին եւ քարոզ՝ 11ին, արարողութիւն Ջրօրհնէքի՝ 11.45:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՈՅԻ Ս. ՅԱԿՈԲ

Ճրագալոյց Ծննդեան, Շաբաթ Յունուար 4: Սկիզբ ժամերգութեան եւ ճաշոց գրքի ընթերցում ժամը 17ին, պատարագ ժամը 18ին:

Ծննդեան պատարագ Կիրակի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30ին, պատարագ 10.30ին, Ջրօրհնէք 12ին:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Վիէնէն ընկ. Աւագ Լուսարեւեան Ամանորի առթիւ 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

Նոյն ուրախ առթիւ, ոմն 50 Ֆր. կը նուիրէ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Էլիզ Միրիճեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Առաքէլեան 50 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման, փոխան ծաղկեպսակի:

×

Մեսրոպ Մարթայեան՝ Արտաւազդ Էսէնճիի եւ Հաճիպապ Սայրինի մահուան առթիւ (Կ. Պոլիս), փոխան ծաղկեպսակի 100 Ֆր. կը նուիրէ Առնուվիլի Անարատ Յղութեան Քոյրերու վարժարանին:
(Ստանալ «Յառաջ»էն):

LA CAPPADOCE

3, Rue Marivaux
(derrière l'Opéra-Comique, Métro Richelieu-Drouot) Tél. 742-83-65

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

կազմակերպուած է

Երկուշաբթի, Յունուար 6ին

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴԻՆ ԱՌԹԻՒ

Տեղերը ապահովել նախապէս հեռաձայնելով.—

LA MAISON DE L'IRAN

65, CHAMPS-ÉLYSÉES 75008 PARIS
TÉL. 256 34 12

Noël des Arméniens
Réveillon au CAVIAR

Հայկ. Ծնունդի ՁԵՐ ՅԱՅԳՕՆՔԸ
ՁԿՆԿԻԹՈՎ անցուցէք

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5ԻՆ
A partir de 22 heures

MENU à 280 F. — Champagne et Vodka compris
ou à la Carte

ET A LA BOUTIQUE *CAVIAR* A EMPORTER
ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՁԿՆԿԻԹԸ ՀՈՍ ԿԸ ԳՏՆԷՔ

ՍԷՆ ԼՈՒ – ՄԱՐՍԷՅԼ

Շաբաթ Յունուար 4.— Ճրագալոյց, պատարագ ժամը 17ին:

Կիրակի Յունուար 5.— Ծննդեան արարողութիւն. սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9ին, հանդիսաւոր պատարագ 10.15ին Ջրօրհնէք ժամը 11.45ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Շահան Քհնյ. Տէտէեան:

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ - ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Յունուար 5, Կիրակի, Ճրագալոյց Ծննդեան.— Երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 17.30ին, Ճրագալոյցի պատրագ ժամը 18.15ին:

Յունուար 6, Երկուշաբթի, Տօն Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.30, Պատարագ ժամը 10.45ին: Պատարագի աւարտին Ջըրօրհնէք կը կատարուի:

Ծանօթ.— Ճրագալոյցի օրուան կոմիտասեան պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին քառաձայն, գիւղիս նորակազմ երգչախումբին կողմէ, առաջնորդութեամբ Պ. Վազգէն Փէշտիմալճեանի, երգէոնը կը նուագէ Պ. Կրեկուառ Մերտինեան:

ՎԱԼԱՆՍԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Շաբաթ, 4 Յունուար երեկոյեան ժամը 6ին Ճրագալոյցի արարողութիւն եւ Պատարագ:

Կիրակի 5 Յունուար ժամը 8.30ին առաւօտեան արարողութիւն 10ին, Պատարագ 11ին քարոզ իսկ 11.45ին Ջրօրհնէք: Դըպրաց Դասը կ'երգէ Կոմիտասեան քառաձայն պատարագ. ղեկավարութեամբ

Պ. Հայազատ Օհանեանի

Երկուշաբթի 6 Յունուար Մեռելոց. առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ եւ հոգեհանգիստ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ճարտարագէտ՝ Գ. Հարանեան Պերլինէն, կը փնտռէ էտուար Թողիկեան (կամ Թոշիկեան) որ ատենին կը բնակէր 19 ռիւ Մարթինէ, Անիէռ:

Գրել.—
HARANIAN
1 BERLIN 31
Bayerische Str. 17

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ Էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմնի տարեկան ցերեկոյթ–պարահանդէսը Ժորժ Սէնքի սրահներուն մէջ, Կիրակի, Ապրիլ 13:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակը համազգային շուքով ոգեկոչելու համար Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խորհրդակցական ժողովի որ կը գումարուի Երեքշաբթի Յունուար 7, երեկոյեան ժամը 8.30ին Ազգ. Տան մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Անիէռ–Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի Յունուար 7, ժամը 20.30ին Տիկին Պալիկեանի բնակարանը, 20 ռիւ տիւ Ֆոսէ տը լ'Օմօն, Անիէռ:

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կը ներկայացնէ իր սրտագին բարեմաղթութիւնները իր անդամներուն եւ հայ հասարակութեան Ամանորի 1975 եւ Ս. Ծնունդի առթիւ:

Այս պատեհութեամբ ան անգամ մը եւս կը յիշեցնէ որ դաղութը չմոռնայ իր հոգատարութեան ներքեւ գտնուող տարեցները որոնք տակաւին չեն պատսպարուած, եւ բախտազուրկները, որոնք կ'օգտուին ձեր բերած նպաստներէն դրամապէս եւ ջեռուցումի համարժէք գումարով:

Յիշեցէք զիրենք, երբ հաւաքուած էք ընտանեկան եւ բարեկամական զուարթ սեղաններու շուրջ սիրագեղ զգացումներով երբ կը փոխանակէք ձեր մաղթանքները:

Այժմէն ընդունեցէք սոյն բախտազուրկներուն եւ մեր երախտագիտական զգացումները, ձեր բերելիք եղբայրական աջակցութեան համար, որ մեզի թոյլ պիտի տայ բարելաւել անոնց վիճակը:

Դրամական առաքումները կարելի է ընել պանքի եւ փոսթի չէքերով յանուն
ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE
77, Rue Lafayette, 75009 Paris
CCP. Paris 10 775 28

ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է

1975-Ի
ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գունաւոր կողքով եւ 12 պատկերազարդ էջերով — Գին 12 ֆր.
Դիմել Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի տեղական խումբերուն կամ հետեւեալ հասցէին
Hovsepian, 51 Bd des Grands Pins, 13010 Marseille, C.C.P. 25-42-89 Marseille

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
4
SAMEDI
4 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 170 ֆր.	Վեցամսեայ	90 ֆր.
Արտասահման	Տար. 200 ֆր.	Հատը	1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.189 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51ᵉ ANNÉE — Nº 13.189

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՂՋՈ՛ՅՆ ՆՈՐ ՏԱՐԻԻՆ

Տարի մը եւս թաւալեցաւ անջրպետի անհունութեան մէջ։

Ո՞վ կրցաւ ճշդել հաշուել տարիները, որ սահեցան անդարձ տիեզերքի ստեղծումէն ի վեր։

Ո՞վ կրցաւ լուծել խորախորհուրդ գաղտնիքը աշխարհի ստեղծագործու – թեան։

Պատմութիւնը կը խօսի հազարաւոր տարիներու մասին, զորս կարելի է հաշուել ձեռքի մատներով։

Իսկ գիտութիւնը միլիոնաւոր տարի – ներ ետ կը տանի աշխարհի ծնունդը, առանց ստոյգ թուական մը ճշդելու։

Մարդիկ յաջողեցան հասնիլ մինչեւ լուսին ու կը փորձեն երթալ աւելի հեռուները՝ թափանցելու համար տիեզերքի գաղտնիքներուն։ Գտնելու համար արարիչը, որ աներեւոյթ է ու յաւիտենական, ինչպէս յաւիտենական է ժամանակը, որ ո՛չ սկիզբ ունի, ոչ վախճան։

Տարիները կը յաջորդեն տարիներուն, դարերը դարերուն։

Ու վերջացող ամէն տարուան հետ օղակ մը եւս կը փրթի մեր կեանքի շղթայէն։

Նոր տարին նոր յոյսերու ծնունդ կուտայ մեր հոգիներուն մէջ։ Առանց յոյսի ու հաւատքի ո՛րքան տխուր պիտի ըլլար կեանքը։

Տարեգլուխը հանգրուան մըն է ինքնամփոփումի, նոր ծրագիրներ որոճալու, հիմնուած անցնող տարիներու փորձա – ռութեան վրայ, ու նոր խանդով ու ե – ռանդով գործի լծուելու։

×

Փոթորկալից, բացառիկ տարի մը եղաւ 1974ը։ Բազմաթիւ յեղաշրջումներ կատարուեցան ներքին թէ արտաքին ճակատներու վրայ։

Վարչաձեւեր տապալեցան, նախագահներ ու նախարարապետներ փոխուեցան, թագակիր գլուխներ գահազուրկ դար – ձան, գաղթավայրեր ազատագրուեցան, անկախ երկիրներ բռնագրաւումի են – թարկուեցան։

Ու եթէ աշխարհ չբռնկեցաւ, խաղաղութիւնը չէ վերահաստատուած։ Վիէթնամի մէջ եւ քրտական ճակատին վրայ կռիւները կը շարունակուին։

Իսկ արաբեւիսրայէլեան վէճը հեռու է վերջնական ու դրական լուծումի մը յանգելէ։

Տնտեսական տագնապը վերջացող տարուան ընթացքին խոր մտահոգութեան մատնեց ամբողջ աշխարհը։ Անգործութիւն, ապրուստի սղութիւն, դրամներու արժեզրկում, գործադուլ եւ աշխատա – ւորներու ընդհանուր դժգոհութիւն 1974–էն իբրեւ ժառանգութիւն փոխանցուեցան Նոր Տարիին։

Միակ մխիթարական երեւոյթն է արեւելք – արեւմուտք հակամարտութեան մեղմացումը, ինչ որ մեծ յոյսեր կը ներշնչէ խաղաղութեան պահպանման համար 1975ի ընթացքին։

Գալով մեր «փոքր անուն»ին, 1975ը վաթսունամեակն է Մեծ Եղեռնին։ Բացառիկ առիթ մը՝ վերարծարծելու Հայկական Դատը համազգային չափանիշով։ Հայկական երեք կուսակցութեանց միացեալ ճակատ կազմելը դրական մըն է մեր քաղաքական հասունութեան։

Իսկ նոր սերունդի մասնակցութիւնը Հայկական Դատի հետապնդման՝ քաջալերական ու յուսադրիչ երեւոյթ մըն է։

Անվկանդ յոյսով ու խոր հաւատքով կ'ողջունենք Նոր Տարին։

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ի՞ՆՉԵՐ Կ'ԸՍԷ ԷՃԷՎԻՏ

ԿԻՊՐՈՍ ԻՐ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

— O —

Թուրքիոյ նախկին վարչապետը՝ Էճէվիտ Ցամակուաթայի մէջ «խաղաղութեան գործողութիւն» որակեց թրքական զինուորական ներխուժումը Կիպրոս։ Նախկին վարչապետը Կիպրոսի գրաւեալ գօտին այցելեց եւ թուրք ամբոխի մը առջեւ է, որ արտասանեց իր ճառը։ Ըստ Էճէվիտի Յունաստան Յուլիս 15ի զինուորական հարուածով կ'ուզէր Յունաստանի կցել, իսկ Անգարա նոյնիսկ այդ ժամանակ խուսափած է զինուորական անմի – ջական գործողութեան ձեռնարկելէ եւ խաղաղ միջոցներով փորձած է միջա – մտել. «Ուզեցինք խաղաղութիւն, անդորրութիւն եւ ազատութիւն բերել Կիպրոսի ամբողջ ժողովուրդին եւ այս է պատճառը, որ թրքական զինուորական ուժերը չկրակեցին մինչեւ որ իրենց դէմ կրակ չբացուեցաւ»։

Թուրքիոյ նախկին վարչապետին հա – մաձայն, «Թուրքիոյ սէրը հանդէպ ազատութեան եւ անոր խաղաղասէր գործողութիւնը պատճառ եղած են որ մենատիրութիւնը տապալի Յունաստանի մէջ»։

Էճէվիտ ապա ամբաստանեց Կիպրոսի կառավարութիւնը, Մակարիոս Արք.ը եւ Յունաստանը, որ կը ձախողեցնեն խօ – սակցութիւնները կղզիին ապագային շուրջ։ «Մեր դիրքերէն պիտի չհեռա – նանք» յայտարարեց ան շեշտելով, թէ թուրք բանակը իրագործած է իր նպատակակէտը մեծ չափով, սակայն գոր – ծողութիւնները վերջացած պէտք չէ նըկատել մինչեւ այն ժամանակ, երբ բոլոր Թուրքերը, որոնք կղզիին հարաւը կը բընակին եւ կամ անգլիական կայանները կը գտնուին «ազատագրուած» չեն։

Քանի մը տողով

ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ Խորհուրդը նոր տար – ուան իր առաջին նիստին զբաղեցաւ գըլխաւորաբար բարեփոխումներով։ Նախագահ Ժիսքար տ'Էսթէն ժամանակացոյց մը ներկայացուց, վեց ամսուան, եւ շեշտեց թէ առաջին առթիւ բարեփոխում պիտի ըլլայ հաստատութեանց մէջ։ Ծար պիտի գտնուի նաեւ եկամուտներու անհաւասարութեան։ Արդարութեան նախարարին առաջարկին վրայ, որոշուեցաւ նաեւ անգործութեան նպաստ մը տալ բանտերէ արձակուածներուն։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ, ի վերջոյ հաստատ – ուեցաւ թէ Բրեժնեւ հիւանդ է եւ հանգիստի պէտք ունի։ Կուսակցական ղեկավարը կը տառապի սրտ – անօթային խանգարումներէ։ Արդէն երբ Փարիզ եկած էր, իրեն կ'ընկերանային վեց մասնագէտ բժիշկներ։

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արտաքին նախարարը՝ Քիսինկէր Պիզնէս Ուիք թերթին յայտարարած է թէ Արեւմուտքը քա-

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Դեկտ. 24–27)

ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ ԵՆ

Վերջ գտած են նուագախումբերու, երգչախումբերու, պարախումբերու մըրցումները, որոնց մասնակցած են 20.000 հոգի։ Երրորդ մրցաշարքէն ետք 72 խումբեր եւ մենակատարներ ընտրուած են։ Օփերայի սրահին մէջ տեղի ունեցած է եզրափակիչ մրցումը՝ մասնակցու – թեամբ 57 խումբերու եւ մենակատար – ներու։

Առաջին աստիճանի վկայական ձեռք ձգած են Էջմիածինի երգչախումբը, Սեւանի եւ Հոկտեմբերեանի պարախում – բերը, Ղափանի նուագախումբը եւ Աչնակի Սասունցիներու պարախումբը։

×

ՆՈՐ ԿԱԶՈՒՂԻ

Անի շրջանի կեդրոնը՝ Մարալիկ աւանը հասած է բնական կազը, որմէ օգ – տուիլ սկսած են բնակիչներն ու արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները։ Ասով ամբողջացած է Շիրակի բարձրաւանդակի շրջաններու կազի մատակարարման ցանցին հաստատումը։

Մօտ 15 տարուան ընթացքին Հայաստան դարձած է բնական կազով ապահովուած Հանրապետութիւն մը։ Այդ աժան վառելանիւթով կ'աշխատին Երեւանի, Լենինականի, Կիրովականի, Արարատի, Հրազդանի մեծ ձեռնարկութիւնները։ Այս տարեշրջանին բնական կազի խողովակ – ները հասան Նոյեմբերեան, Այրի, Թա – լին, ստողագէտներու «քաղաքը»՝ Բիւ – րական։ Շուտով կազ կը ստանայ նաեւ Ջերմուկ առողջարանը։

Հայաստանի հեռաւոր լեռնային գիւ – ղերը, ուր դեռ բնական կազը չէ հասած, կ'օգտագործեն հեղուկ կազը։

Կազուղիներու ընդհանուր ցանցը ներկայիս 800 քիլոմեթրի կը հասնի Հայաստանի մէջ։

×

ՃԱՏՐԱԿ

Վերջ գտած է Խորհ. Միութեան ճատրակի ախոյենական մրցաշարքը։ Երրորդ տեղը գրաւած եւ պրոնզէ շքանշանը ձեռք ձգած է Ռաֆայէլ Վահանեան։

×

ՓԻՆԿ–ՓՈՆԿ

Մոգիլիովի մէջ, Բելոռուսիա, տեղի ունեցած է փինկ–փոնկի մրցաշարք մը, որուն մասնակցած են պատանիներ Պուլկարիայէ, Հունգարիայէ եւ Խորհ. Միութենէ։ Առաջին տեղը գրաւած է Անիտա Զաքարեան, 12 տարեկան։

×

ՔԻՓԼԻՆԿԸ՝ ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ

« Հայաստան » հրատարակչութիւնը 20 հազար տպաքանակով լոյս ընծայած է անգլիացի գրագէտ Քիփլինկի (1865–1936) «Պատմուածքներ հէնց այնպէս» հատորը՝ հեղինակին նկարազարդումներով։

Արձակ թարգմանութիւնները կատարած է Սոնա Սէֆէրեան, իսկ չափածոյ գործերը թարգմանած է Գարիկ Իսրայէլեան։

×

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ՏԱՆ ՄԷՋ

Նկարիչներու տան մէջ բացումը կա – տարուած է թատրոնի, շարժանկարի եւ հեռատեսիլի նկարիչներու ստեղծագոր – ծութեանց ցուցահանդէսին։ Ներկայացուած են 300է աւելի նկարներ։ Այցելուներու ուշադրութիւնը գրաւած է «Սպարտակ», «Գայեանէ» պալէներու, «Ալ – մաստ» օփերայի ձեւաւորումները։ Կարեւոր տեղ յատկացուած է թատերախաղերու բեմայարդարումներու ուրուագիծե – րուն։

×

ԵՐԵՔԸ ԵՐԵՒԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ»ԷՆ

Խորհրդային Միութեան ոտնագնդակի Դաշնակցութիւնը հրապարակած է վերջին մրցաշրջանի 33 լաւագոյն մարզիկ – ներուն ցուցակը։ Կիսապաշտպաններէն լաւագոյնը նկատուած է Արկադի Ան – դրէասեան։ Յովհ. Զանազանեան կեդրոնի կիսապաշտպաններու ցանկին մէջ եր – րորդ տեղը գրաւած է։ Նոյն դիրքին դասուած է աջ գիծի յարձակող Լեւոն Իշտոյեան։ «Արարատ»ի վերոյիշեալ խաղա – ցողները չորրորդ անգամ է, որ տեղ կը գրաւեն 33երու ցանկին մէջ 1971էն ցայսօր։

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՏԱՂՆԱՊ մը կ'ապրի, բայց զուցէ Միացեալ Նահանգներէն։

ՍՈԼԺԻՆԻՑԻՆ քանի մը օրէ Փարիզ կը գտնուի, անպաշտօն ձեւով։

ՄԸԼԷՕՆԻ բանտին մէջ կարճ եւ բուռն ապստամբական շարժում մը ծագած է եւ կարգ մը տեղեր ալ կրակի տրուած են բանտարկեալներուն կողմէ։

ՓԱՐԻԶԻ Փիկալի թաղը հաշուեյարդար մը տեղի ունեցած է, երկու մեռեալ եւ չորս վիրաւոր կայ։ Մեռած է պարզ անցորդ մը, որ գործ չունէր անցուդարձին հետ։

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ուժեր Լիբանանի սահ – մանը անցնելով գիւղ մը մտան եւ երկու տուներ քանդեցին սպաննելով երկու հոգի։ Համաձայն Պէյրութի իսրայէլեան վերջին երեք յարձակումներու ընթացքին հինգ հոգի մեռած են սահմանամերձ գիւղերու մէջ։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ եւ Ֆրանսա համաձայ – նեցան իւրանիոմի արտադրութեան համար։ Պարսկաստան նիւթական օժանդակութիւն պիտի կատարէ Էօրոտիֆի, եւրոպական ծրագիր մը իւրանիում արտադրելու։ Փոխարէնը Պարսկաստան իւրանոմ պիտի ստանայ։

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ Ափրիկէի Հանրապետութեան վարչապետ նշանակուեցաւ կին մը՝ Էլիզապէթ Տոմիթիէն։ Առաջին կին վարչապետն է Ափրիկէի մէջ։

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ բնակչութեան թիւն է 213.203.059, համաձայն վիճակագրութեան գրասենեակին։

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԸ 11-14ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՆ

« ՄԵԾԻՄԱՍՏ ԵՒ ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆ՝ ԱՆՈՒԱՆԵԱԼ ՎԱՆԱԿԱՆ »

— O —

Մենք հասած ենք արդէն 13րդ դար, երբ Միջին Ասիայէն դէպի արեւմուտք խուժող Թաթարական արշաւախումբերու աւերին, չարիքին եւ տարողումին ատարկայ կ'ըլլայ Հայութիւնը: Վանական կեդրոններու եւ ուսումնական յարկերու մէջ հայ հոգիի ու մտքի առկայծումին վկայ մշակներ իրենց գրիչը կը թաթխեն արիւնի, արցունքի եւ տրտմութեան մէջ՝ պարզելու համար մեզի վերապահուած գրկանքն ու տառապանքը: Շրջանի գըլխաւոր մատենագիրներն են Վանական վարդապետ, Կիրակոս Գանձակեցի, Մաղաքիա Աբեղայ, Մխիթար Այրիվանեցի, Սմբատ Գունդստապլ (Սպարապետ) եւ Ստեփանոս Օրբելեան, որոնց պատմագրային եւ ժամանակագրային վաստակին մէջ կարելի է գտնել որքան սրտաբեկիչ՝ նոյնքան եւ հպարտաբեր վկայութիւններ սխրալի գործունէութեանց, կորովի ու նուիրումի չքեղ արտայայտութեանց:

Կ'առնենք նախ առաջին անունը, — Վանական Վարդապետ:

Մխիթար Գոշի աշակերտներէն համեստանուն բայց « հանճարեղ » վանական մը՝ որուն կեանքի եւ գործունէութեան մանրամասնութիւնները կուգան իրմէ ետք ապրող մատենագիրներէ, մասնաւորաբար Կիրակոս Գանձակեցիէ, Վարդան Պատմիչէ եւ Մաղաքիա Աբեղայէ:

Ի՞նչ էր իր ամբողջական անունը, տակաւին ո՞ր թուականին է ծնած, — չենք գիտեր: Սակայն այնքա՛ն լայն ու ընդարձակ են յետնորդներու վկայութիւնները իր մասին, այնքան յստակ եւ անվերապահ՝ որ հայ բանասիրութիւնը հիմնական կարեւորութիւն չի տար իր անունի անկատարութեան, — Յովհաննէ՞ս էր թէ ոչ, 1180ի՞ն ծնած էր թէ 1190ական տարիներուն, ի՞նչ եղած է, ո՞ւր կորսուած է պատմագրային իր վաստակը, եւայլն: Որոշ է որ Վանական վարդապետ ապրած է 1200–1251 (անվիճելի է մահուան թուականը, 1251), հեղինակն է պատմագրական մեծարժէք գործի մը՝ զոր գրի առած է իբրեւ ականատեսի, եղած է արտակարգ սիրոյ ու յարգանքի արժանացած ուսուցիչ եւ պատկառելի անձնաւորութիւն մը:

Արդարեւ, 13րդ դարու պատմիչը՝ Կիրակոս Գանձակեցի, իր «Պատմութիւն Հայոց» անուն գործին մէջ, մանրամասնօրէն խօսելով 1200ական տարիներու եւ յատկապէս 1225–1235 տասնամեակի Թաթարական գրոհներու մասին, կը վկայէ Վանական վարդապետի համար.

— « Այր սուրբ եւ պարկեշտ, յամենայն գործս բարիս յառաջադէմ, ողջախոհ եւ զգաստ յամենայնի եւ վարդապետական բանիւ ճան զամենեսին, որ ի ժամանակէն էին՝ գերազանցեալ, ծննդական մտօք եւ յարմար բանիւք... վասն որոյ դեգերէին առ նա ուսման աղագաւ ո՛չ միայն վարդապետական բանի, այլ ամենայն կեանք նորա եւ շարժումն անգիր օրէնք էին տեսողացն »:

Այս վկայութեան մէջ պարզ է որքան բնական ուշիմութիւնը վանական վարդապետի եւ անոր մտային բարձր պատրաստութիւնը՝ նոյնքան եւ մարդու արժանաւորութիւնը Վանական վարդապետի եւ իր մտային բարձր վկայէ Գանձակեցի. իր վարդապետական պաշարէն օգտուելու մղումը չէր միայն որ շատերը բոլորած էր անձին շուրջ, այլեւ անոր բովանդակ կեանքն ու շարժումները՝ որոնք «անգիր օրէնք»ի չափ օրինակելի կը նըկատուէին իր աշակերտներուն կողմէ:

Վարդան Պատմիչ, խօսելով Վանականի մասին, կը վկայէ ի միջի այլոց.

— « Համբաւատենչ եւ արդիւնական վարդապետն Վանական, աստէն թողեալ անուն քաջութեան յաշակերտս իւր ի գիրս գանձուց եկեղեցւոյ, զորս ամբարեաց ի շնորհացն Աստուծոյ եւ ի յստակ մտաց ծննդականաց »: Իսկ Մաղաքիա Աբեղայ կ'աւելցնէ.

— « Ի դառն ժամանակիս փայլէր իբրեւ զարեգակն՝ սուրբ հոգի վարդապետն մեր Վանական յերկիրն արեւելեան Արեւելք անուանեալ »...

Այս կարգի յիշատակութիւններու խորական իմաստն ու տարողութիւնը կշռելու համար, սակայն, անհրաժեշտ է անձը դնել իր շրջապատին եւ պայմաններուն մէջ,— Թաթարական, պարսկական, թըրքական եւ տարացեղ այլ ուժերու դէպի արեւմուտք խուժումով ստեղծուած ընդհանուր ողբերգութեան շրջագիծին մէջ, որուն նկարագրականը կ'ընէ իր աշակերտը՝ Կիրակոս Գանձակեցի (տե՛ս «Պատմութիւն Հայոց, արարեալ Կիրակոսի Գանձակեցւոյ », տպ. Թիֆլիս, 1909):

Կորովամիտ, բարոյատիպ, աննկուն Ուսուցչի տիպարը՝ որ չի համակերպիր դասալքութեան գաղափարին եւ իր վանական դպրոցը կը փոխադրէ մէկ ապաստանարանէն միւսը, մէկ «քարայր»էն միւսը, մի՛շտ ենթակայ՝ թշնամի ուժերու յարձակման եւ աւերումի սպառնալիքին:

Ինչպէս ընդգծեցինք արդէն, Վանական վարդապետի կարեւորագոյն գործը (որուն յիշատակութիւնը կ'ընեն յետնորդ գրիչներ) չէ հասած մեզի. պատմագրային իր վաստակի կարեւորութեան մասին յստակ տեղեկութիւններ կան մանաւանդ Գանձակեցիէն:

Մ. Թ.

ԴԷՊԻ ԻՒՐԱՆԻՈՒՄԻ ԴԱՐ

— O —

Աշխարհը սարսափեցնող քարիւղի տագնապի դաժան երեսի ետին, կարելի՞ է արդեօք գտնել նաեւ ապահով երես մը, երես մը, որ ըլլայ ժպտուն եւ ցոյց տայ տագնապի փոթորիկէն ելք մը:

Ահաւասիկ հարց մը, որ ժխտական ըլլալու պարագային պիտի դառնայ եղերական, որովհետեւ այն ատեն կարելի պիտի չըլլայ, ոչ միայն յառաջդիմութեան մասին մտածել, այլեւ նոյնիսկ օր ըստ օրէ աճող համայն մարդկութեան գոյութեան պահպանումը խնդրոյ առարկայ պիտի դառնայ, երբ բազմապատկուելով մարդկութեան թիւը, պիտի բազմապատկուին անոնց կարիքները:

Մեր դարուն ուժանիւթ կը նշանակէ արտադրութիւն, պահպանում եւ ամէն տեսակի փոխադրութիւն: Բնականաբար իբրեւ ուժանիւթ կարելի չէ անտեսել քարիւղը, որ կը կազմէ ճարտարարուեստի յառաջդիմութեան գլխաւոր նիւթը եւ որմէ բխող նախանիւթերը կարելի չէ այլ նիւթերով փոխարինել:

Երկար ատենէ ի վեր կը տիրէր այն կարծիքը, թէ ապրուստի համար բազմապատկուող միջոցները բաւական են ապահովելու մարդկութեան անհրաժեշտ անունդը. նմանօրինակ կարծիք մըն ալ կը տիրէր ուժանիւթի աղբիւրներուն շուրջ, մինչեւ այն ատեն, երբ քարիւղի պատերազմը իր ահազանգը հնչեցուց:

Բարեբախտաբար այս ահազանգը իր օգտակարութիւնը ունեցաւ: Արդարեւ, ան ոչ միայն պատճառ հանդիսացաւ սպառումի խնայողութեան արտակարգ միջոցներու դիմելու այլ նաեւ խթան հանդիսացաւ կազի եւ քարիւղի հանքերու փնտռտուքները բազմապատկելու: Աւելի՛ն, կենսական մղումէ տարուած, աշխարհ սկսաւ ցարդ անտեսուած, այլ ուժանիւթերու հանքերու փնտռտուքին, որոնց վրայ մարդկութիւնը ապագային կարենայ կռթնիլ, երբ այլեւս իրողութիւն մըն է, որ քարիւղի հանքերը յաւիտենական չեն եւ դատապարտուած են սպառելու՝ յառաջիկայ տասնամեակին:

Կուպրային աւազներու եւ ժայռերու օգտագործումը, հանքածուխի արտադրութեան յաւելումը, երկրաջերմային ուժերը, հովը, մակընթացութիւնը, ծովային ջերմութեան զանազան խաւերն ու ալիքները, ջրածինի օգտագործումը ինչպէս նաեւ արեւի անսահման ջերմութեան օգտագործումը նոր ուժանիւթի աղբիւրներ են, որոնց կարելի է ապաւինիլ:

Կայ նաեւ հիւլէական ուժը, որ ոչ միայն հիւլէական ռումբերու շինութեան համար կը գործածուի, այլ նաեւ խաղաղ եւ բարի նպատակներու: Բնականաբար ելեկտրահիւլէական կեդրոններու շինութիւնը կախում ունի երկիրներու արուեստաբանութենէն եւ նաեւ այն վախէն, որ ելեկտրահիւլէական կեդրոններու լայն արտադրութիւն մը կրնայ տանիլ հիւլէական ռումբերու արտադրութեան, երբ կը տեսնենք, որ նոյնիսկ աղքատ երկիրներ անօթի մնալու գնով կը ձգտին հիւլէական ռումբ պատրաստելու: Վերջին եւ պերճախօս օրինակը Հնդկաստանն է:

Հիւլէական ռումբերու տէր երկիրներու կողմէ հիւլէական կեդրոններու շինութեան տակաւին ուշացումը արդիւնք է տարբեր պատճառներու:

Սկզբնական շրջանին եւ մինչեւ քանի մը տարիներ առաջ, գլխաւոր պատճառը տնտեսական կը նկատուէր, երբ հիւլէական ուժի քիլովաթ ժամը կ'արժէր շատ սուղ, քան ներկայիս, որովհետեւ շնորհիւ նոր սարքաւորումներու եւ մրցակցութեան, այդ ուժը շատ աւելի նուազ կ'արժէր:

Կար նաեւ հիւլէական կեդրոններու յարուցած վախը, թէ երկրաշարժ մը կամ զօրաւոր մրրիկ մը բաւական էր շրջանի բնակչութեան կեանքը վտանգի ենթարկելու: Բայց, շնորհիւ գիտութեան յառաջդիմութեան, բարեբախտաբար այդ հարցը եւս ներկայիս յաղթահարուած է:

Այժմ հիւլէական կեդրոններու շինութեան ուշացումը կը վերագրուի քարիւղի ընկերութիւններու որդեգրած դիրքին, որոնք բարձրացուցին քարիւղին առաջացող վաւելանիւթերու սակերը, մեծ դժուարութեան մատնելով բոլոր երկիրներու տնտեսական կացութիւնը:

Ցարդ, 19 երկիրներ միայն 150 հիւլէական կեդրոններ ունին: Բազմաթիւ ծրագիրներ վերատեսութեան կ'ենթարկուին եւ սպասելի է, որ յառաջիկայ տասնամեակին 23 այլ երկիրներ եւս հիւլէական ելեկտրականութիւն արտադրեն:

Քարիւղի պատերազմը չըջեց ամէն բան, այնքան, որ քարիւղի դարը պիտի փոխանակուի իւրանիումի դարով, ինչ որ դրական երեւոյթ մըն է իսկ քարիւղը հետզհետէ պիտի գործածուի միայն տեղափոխութեան համար:

Ապագային համար իւրանիումի պատե-

ԳՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Իվան Բէկլարեանի կենսագրականում չի նշուած ծննդեան թիւը, իսկ մահը յիշատակուած է 1940 թուականը: Մինչդեռ նա այդ թուականին առոյգ քայլում էր Թբիլիսիի փողոցներով եւ դասախօսում համալսարանում:

Բառարանագրի ուշադրութիւնից վրիպել է Գ. Բերուտովը, որ 1939ին լոյս է ընծայել «Իսկուսստւոյ Արմէնի» բիբլիոգրաֆիկ ուղեցոյցը այն յօդուածների, որոնք տպագրուել են հայերէն եւ ռուսերէն լեզուներով հայ թատրոնի, նկարչութեան, երաժշտութեան, ճարտարապետութեան, կինոյի ու քանդակագործութեան մասին:

Արուեստի վաստակաւոր գործիչ, դերասան Ֆերդինանդ Բժիկեանը որպէս ռեժիսոր բեմադրութիւններ է տուել ոչ թէ 1945 թ., ինչպէս նշուած է կենսագրական բառարանում, այլ 1938–1939 թուականներից: Վախճանուել է ոչ թէ 1960 թուականին, այլ շատ աւելի ուշ, որ 1964 թ. Յուլիսի 6ի հրամանագրով արժանացել է Հայաստանի ժողովրդական արտիստի կոչմանը:

Սուրէն Երզնկեանի կենսագրութիւնում չի յիշատակուած, որ նա առանձին գրքերով հրատարակել է «Զիլջացող ինտելիգենցիան», «Մեր տարաձայնութիւնները», «Գրական ֆրոնտում» աշխատութիւնները:

Կենսագրական հանրագիտարանում գրուած է, թէ բառարանում տեղ պիտի գտնեն «այն գործիչները, որոնք ծագումով հայ են, բայց հայ ժողովրդի ճակատագրի բերումով համընդհանուր ճանաչման են արժանացել օտար ժողովուրդների գրականութեան ու արուեստի մէջ»:

Տարաբախտաբար, այս առաջադրանքը եւս չափազանց թերի է կատարուած: Այսպէս, գրախօսուող հատորի մէջ միայն Ռումինահայութիւնից պէտք է մըտնէին առնուազն երկու տասնեակ կենսագրութիւններ. յիշատակենք՝ մեծ բանաստեղծ Մ. Էմինեսկուն, ականաւոր գրական գործիչ, տեսաբան, փիլիսոփայ Գրիգոր Բըյըրկլիուն, Արդեզին, Ասաքին, Աննա Ասլանը, Հր. Աւագեանը, Թրանքու (Թրանխալեան) Եաշը, որ մշակութային ու քաղաքական ականաւոր գործիչ է եղել, դասախօսել է ռումինական համալսարանում, բազմաթիւ գրքեր է հեղինակել եւ հիմնադիրն է եղել Ռումինիայի աշխատաւորական կուսակցութեան: Իսկ աշխարհահռչակ գրող, ֆրանսիական ակադեմիայի անդամ Հանրի Թրուայայի (Թորոսեան) կենսագրութիւնն էլ շատ թերի է, չեն նշուած նրա մեծարժէք գրքերը:

Կենսագրական հանրագիտարանում տեղ չեն գտել նաեւ հունգարահայ, լեհահայ, բուլղարահայ, յունահայ գրական, մշակութային եւ հասարակական շատ գործիչներ, որոնց գործունէութիւնն իմանալը մեծ օգուտ կը տար առաջին հերթին հայ գաղթավայրերի մշակոյթի պատմութիւնը եւ նրա առնչութիւնները օտար երկրների հետ ուսումնասիրողներին:

Մի պահ ընդունենք, թէ այս բոլորը կարող էր վրիպել բառարան կազմողի ուշադրութիւնից, մոռացութեան տրուել: Գուցէ, սա տարօրինակ չէ: Սակայն տարօրինակն ու անհասկանալին այն է, որ կենսագրական հանրագիտարանի հազարաւոր բնակիչների մէջ տեղ չի գտել ժողովրդական հերոս, հայ ազգային-ազատագրական պայքարի սիմվոլ ու վետերան զօրավար Անդրանիկը:

Կանխապէս մտածուած միանական ոչ մի սկզբունքի բացակայութեամբ եւ բառարանագրական տուեալ աշխատանքի մէջ տիրող տարերայնութեամբ պիտի բացատրել, որ նշւում է մէկի կուլտուրայի ու արուեստի վաստակաւոր գործիչ լինելը, գիտական աստիճանը, շքանշաններ ունենալը, պաշտօնը, մէկ ուրիշինը լիակատար մոռացութեան է տըրւում: Մէկի հայրենական պատերազմին մասնակցելը յիշատակւում է, միւսինը՝ ոչ, մէկի գրքերի հրատարակութեան թըւականը ամենայն բարեխղճութեամբ նըշւում է, միւսինը՝ ոչ. մէկի նոյնիսկ ժողովածուի բովանդակութիւնը նշւում է, միւսինը՝ ոչ:

Մի՞թէ կենսագրական բառարանի բնոյթը թոյլատրում է, որ գրուի, թէ X անձը արտասահմանից Հայրենիք եկաւ, տեսաւ հայրենիքի վերածնունդը եւ վերադարձին հայրենական ջերմ տպաւորութիւններ գրեց: Յայտնի է, որ վերջին երկու-երեք տասնամեակներին գիտութեան, գըրականութեան եւ արուեստի հարիւրաւոր ու հազարաւոր գործիչներ են այցելել Հայաստան եւ արտասահման վերադառնալուց յետոյ ջերմ տպաւորութիւններ գրել: Հետեւողականութեան դէպքում պէտք էր գրել բոլոր մշակութային – հասարակական գործիչների մասին, մի բան, որ բոլորովին աւելորդ է եւ զուր տեղ է խլում բառարանի այնքան սուղ էջերից:

ՍՏ. ԿՈՒՐՏԻԿԵԱՆ

(13 – Շար.)

Աւելի լաւ խաղաղ դար մը

———0———

Կարդացեր եմ տեղ մը թէ, տարիներ յետոյ սիրելիները վերստին կարենալ տեսնելու հեռանկարէն ակնկալուած երջանկութիւնը, մասամբ կը չքանայ տարիներու գործած աւերին ի տես:

Այդ տպաւորութիւնը կրեցի եւ ես պահ մը, յապաղած վերադարձիս:

— Փարիզ· Մշակոյթի տուն· շրջապատուած եմ սիրելիներէ· Կապոյտ Խաչի վաղեմի ընկեր – ընկերուհիներէ, որոնց հետ երկար ժամանակ աշխատակցած եմ, տխուր թէ ուրախ պարագաներու տակ:

Ողջագուրումի յորդ յուզում, անցեալի վերյիշումներ, ու շուրջս կը դիտեմ, կը քննեմ սիրելի ու կարօտեալ դէմքերը, առանց ճիգի ու փարանման անունները վերյիշելով խուրաքանչիւրին, հոգ չէ թէ ժամանակի աններող հոլովոյթը արծաթ է սրսկեր մազերու վրայ ու ակօսեր ճակատները, ոմանց աչքերու փայլն ալ աղօտելով:

Ոչինչ, սրտերը կը զարթնուն, զգացումները թափ կ'առնեն, ընկերական ջերմ մթնոլորտ կը ստեղծուի ու շրթները կը բացուին: Խօսք, քաղցր երգեր ու կրկին խօսք:

Չեմ բաւարարուիր սակայն· ո՞ւր են միւսները, յառաջապահները: Աստուա՛ծ իմ, այս ինչքա՛ն բաց ամէն մարզի վրայ...: Ի՞նչպէ՞ս լեցնել այդ ահարկու պարապը:

Եւ շարանը անհետացած սիրելի ու թանկ դէմքերու կը տողանցէ ահա...:

Մեծ ու փոքր Շաւարշները, Տիրուհի Մխաքեանը, Ֆլորան ու Ս. Տէր–Թովմասեանը, Էլէն Բիւզանդն ու Սաթօն, Տիկին Շահլամեանը, Տիկին Երանեակ Մելիք–Մինասեանցը եւ տակաւին ուրիշներ:

Ո՞վ պիտի փոխարինէ զանոնք. ո՞վ պիտի շարունակէ վառ պահել ջահը...:

Ու կիզիչ հարցը ամուր կը զանգահարէ քունքերս, կը ճանկռտէ միտքս, մինչ... պարապ զաւաթս կը լեցնէ Խաչուհի մը:

Կը վերցնեմ աչքերս, ու... պաստառը փոխուեր է արդէն: Մանկամարդ Հայուհի մըն է այս անգամ. Հայու կեանքոտ աչքերով, ժպիտը դէմքին.— «Բարի' էք եկեր, ընկերուհի»: Քիչ անդին ուրիշ մը, նոյնքան երիտասարդ՝ կը սպասարկէ. ահա եւ պարմանի հայորդի մը որ կ'արտայայտուի մաքուր հայերէնով::

Այնքան ալ մռայլ չէ պատկերը. նոր ծիլեր, նոր բողբոջներ են ընձիւղեր. ինչո՞ւ տխրիլ ուրեմն. չէ՞ որ քանի կեանք կայ, յուսալ եւ հաւատալ է անհրաժեշտ: Այո՛, յուսալ, այլ եւ մանաւանդ պայքարիլ:

Ու միտքս տեսողութեան դաշտը կ'ընդլայնի, կ'երկարի գաղութէ գաղութ. ի՛նչքան հայ ծիլեր կոչուած են կաղնիներ դառնալու ու հովանի սփռելու օտար երկնակամարներու տակ. ի՛նչքան հայկականներ կը հարստացնեն օտար մշակոյթի անդաստանները, մինչ պապենական մեր հարազատ հողերը մնացեր են ամայի, լերկ ու անջրդի՝ մաճկալներու կարօտ... լոյսի կարօտ...:

Ձեզի ուրեմն գաղափարի ջահը թան – կագին երիտասարդներ, հաւատքով արիացած քալեցէք անվարան դէպի նուիրական նպատակ: Ի՛նչ փոյթ թէ փխրուն ըլլայ հողը ձեր ոտքերուն տակ ու մայթը լպրծուն. ինչքան մարտն է դժուարին, նոյնքան եւ յաղթանակն է մեծ: Հոգիի ու մտքի պաշարով հարստացէ'ք ու հաստատ քայլերով յառաջացէ'ք առաքինի հետքերէն անոնց որ չկան, անոնց որ բացին արահետները սուրբ պայքարի երթին: Արմենական ոգին ձեզի վահան ու առաջնորդ:

Արարատի ալեփառ կատարէն, դարերն անքուն ձեզ կը դիտեն, ձեզմէ կը յուսան արի' արանց զաւակներ:

Արդար է դատն Հայուն:

Պայքարեցէ'ք անվհատ ու յարատեւ, ու դուք անպայման կը յաղթահարէք, անպայման կը յաջողիք ապահովելու ժառանգականութիւնը այս աննման ժողովուրդին, մինչեւ անոր երազած վերջնականօրէն ազա՛տ Արշալոյսը:

ԱՏՐԻՆԷ ԳԱՁԱՆՃԵԱՆ

րալի մը վախերը կարելի է մերժել, նախ անոր համար, որ ուրանիումի հըսկայական հանքեր գոյութիւն ունին երկրագնդի գրեթէ բոլոր շրջաններուն, նոյնիսկ ծովու ջուրերուն մէջ, ապա անոր քիչ քանակութեամբ գործածութեան շընորհիւ եւ մանաւանդ կ'ենթադրուի, որ ուժանիւթի այս նոր աղբիւրները գործածուին աւելի չափաւոր կերպով եւ ծրագրումով: Տեղին է յիշել, որ ուրանիումի հանքեր գոյութիւն ունին նաեւ Հայաստանի մէջ:

Արդ, մարդկութիւնը կը սպասէ, որ գերպետութիւնները, որոնք տէր են հիւլէական կ ե դ ր ո ն ն ե ր ո ւ եւ ի վիճակի անոր կազմածները սարքելու, գործի լծուին եւ աշխատին աշխարհի մնացեալ երկիրներու համար եւս պատրաստել նման կեդրոններու կազմածները, որոնք հազարաւոր բանուորներու գործ հայթայթելու օգտակարութենէն զատ, օգտակար կ'ըլլան համայն մարդկութեան, յետ մահու գոհունակութիւն պատճառելով նաեւ հիւլէի գիւտարարներուն, տեսնելով, որ իրենց գիւտը կը գործածուի մարդկութեան բարօրութեան եւ յառաջդիմութեան հետ եւ ոչ թէ միայն մարդկային զոհեր խլելու եւ աւերներ գործելու նպատակով:

ԶԱՐԵՀ ՏԵՐՎԻՇԵԱՆ

ՈՉԽԱՐԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆԸ
ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

———0———

Աստիճանաբար կ'աւելնայ թիւը այն երիտասարդներուն եւ երիտասարդուհիներուն, որոնք ազատ եւ մաքուր կեանք վարելու բաղձանքէ մղուած, այլ մանաւանդ ապականած քաղաքներէ հեռու մընալու, դրամենեակի ձանձրանալի աշխատանքէ եւ մրցավազքէ խուսափելու համար կը ձգտի ոչխարաբուծութեան արհեստին հետեւիլ:

Ասոնք ընդհանրապէս կը փորձեն արձանագրուիլ Ազգային Գոմ (Պերժըրի Նասիոնալ) մասնագիտական վարժարանը, որ հիմնուած է 1786ին, Լուի ԺԶ.ի կողմէ: Դպրոցը կը գտնուի Ռամպուլյէ դըղեակի տարածութեան վրայ: Նկատի առնելով դիմումնագիր ներկայացնողներու մեծ թիւը՝ մուտքի պայմանները խստացուած են: Նախապատուութիւնը կը տըրուի երկրագործներու զաւակներու: Սակայն ասոնք պէտք է ունենան Երկրագործութեան վարժութեան վկայական մասնագիտական բարձրագոյն դպրոցէ մը եւ մէկ տարի ալ գործնական փորձառութիւն ձեռք ձգած ըլլան: Ոչ երկրագործ ընտանիքներու զաւակները կ'ընդունուին, երբ անոնք 18 ամիս աշխատած եւ փորձառութիւն ձեռք ձգած են ծանօթ ագարակներու մէջ: Վարժարանը, որ տարին 80 շրջանաւարտ կ'ունենայ, արդէն իսկ ապահոված է աշակերտութեան թիւը մինչեւ 1977:

Ֆրանսայի մէջ ներկայիս ոչխարներու 90 տոկոսը կը բուծուի միսի համար: Սակայն ԺԸ. դարուն բուրդի համար էր, որ կը բուծուէին ոչխարները:

Ազգային Գոմ վարժարանը հիմնուեցաւ, երբ Լուի ԺԶ., իր Եղմական նախարարին դրդումով, համոզեց Սպանիոյ Թագաւորը՝ թոյլ տալ իրեն ներածել մերինոս ոչխարներ, որոնք համբաւի տիրացած էին իրենց նրբագեղ եւ առատ բուրդին համար: Սպանիա գրեթէ առանձնաշնորհումը ունէր բուրդի շուկային:

1786 Յունիսին 334 մաքիներէ եւ 43 խոյերէ կազմուած հօտը, եօթը հովիւներու առաջնորդութեամբ ճամբայ ելաւ Սեկովիայէ: Չորս ամսուան ճամբորդութեան ընթացքին 17 ոչխար անհետացաւ: 35 մաքի եւ բազմաթիւ գառնուկ ալ մեռաւ առաջին ձմրան, Ֆրանսայի մէջ: Այսուհանդերձ խնամքին շնորհիւ հօտը բազմացաւ: 1850ին ոչխարներու թիւը 33 միլիոնի հասած էր: Ճարտարարուեստի զարգացումը, ինչպէս նաեւ նոր գաղթավայրերէ ներածուած բամպակը պատճառ եղան, որ մերինոս բուրդի պահանջը նըւազի եւ անոր հետ ալ ոչխարներու թիւը: Համաշխարհային Բ. պատերազմէն

եաք հազիւ եօթը միլիոն ոչխար մնացած էր:

Այսօր, սակայն, ի տարբերութիւն բազմաթիւ երկիրներու, Ֆրանսայի ոչխարներու թիւը կ'աւելնայ եւ արդէն տասը միլիոնի բարձրացած է:

Թ. Ա. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀՈՂԵՐՈՒ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

———0———

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան Դեկտեմբեր 4ի նիստը յատկացուած է «Հանրապետութիւնում հողային ռեսուրսների պահպանման եւ ռացիոնալ օգտագործման վերաբերեալ հողային օրէնսդրութեան կիրառման պրակտիկայի» հարցին քննութեան: Ներկայ վիճակի մասին զեկուցած է բնութեան պահպանութեան յանձնաժողովի նախագահը՝ Վ. Ղալումեան:

1971 – 1973ին, այսինքն վաւերացուելէ ետք հողային նոր օրէնքը, արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններու, բնակելի շէնքերու կառուցումին եւ այլ նպատակներու համար յատկացուած գիւղատնտեսութեան օգտակար հողերը, 1968էն 1970ի համեմատութեամբ, կրճատուած է 1,8 անգամ: Զգալի աշխատանք կատարուած է հողերը մշակելի դարձնելու եւ ռոռգումի ցանցը ընդլայնելու ուղղութեամբ: Այսուհանդերձ, հիմնական թերութիւններ կան հողային աղբիւրներու պահպանումին եւ օգտագործումին մէջ:

Վերջին ութ տարիներուն Հանրապետութեան մէջ գիւղատնտեսութեան հողերը նուազած են 17.600 հեկտարով, որուն 6.600 հեկտարը վարելահող է: Արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններու, բնակելի տուներու, երկաթուղիի եւ կառքերու խճուղիներու, ելեկտրական գիծերու կառուցումին, ինչպէս նաեւ ոչ գիւղատնտեսական ուրիշ անհրաժեշտութիւններու յատկացուած հողերուն կէսէն աւելի կազմած են գիւղատնտեսութեան համար պիտանի նկատուած հողերը: Մինչդեռ հողային օրէնքով սահմանուած է, որ այդ նպատակներուն պէտք է յատկացուին գիւղատնտեսութեան համար պիտանի չնկատուած կամ անորակ նկատուած հողերը:

Հողերու պահպանումը յատկապէս գոհացուցիչ չէ Սիսիան, Հրազդան, Արովեան, Սեւան, Ախուրեան, Շահումեան շրջանները:

Զեկուցաբերը այլ թերութիւններ ալ մատնանշած է:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Դ

ԹԻԱՐԱՆԻ ՃԱՄԲԱՆ

Կառավարիչը, որ նորեկին ներս մտած առեն քունէն ելեր էր, սրահին խորը գընաց եւ տեսակ մը բանակատեղի անկողնոյ վրայ երկննալով՝ սկսաւ գլուխ օրօրել եւ ամենայն դիւրութեամբ քնացաւ բոլոր այն մարդոց պէս, որոնք ամէն վայրկեան արթննալու ենթակայ են:

Պենետէթթօ կը ջանար չտեսնել, չխորհիլ: Վայրկեաններ կան, երբ մարդ կը փափաքի ոչնչանալ թշուառականը ջախջախուեր էր: Չէր քնանար, բայց կարծես ահռելի ծանրութիւն մը իջեր էր գանկին վրայ: Պենետէթթօ կը զգար ինչ որ կ'ըզգայ եզը, երբ մսավաճառը ճակտին մէջ տեղ կ'իջեցնէ լախտը, որով կենդանիին ծունկերը կը կքին: Անոր աչքերուն առջեւ արեան նման բան մը կար որ օձապտոյտ կը բարձրանար: Թշուառութեան, յուսահատութեան, մահուան գինովութիւն մըն էր ասիկա...

Յանկարծ զգաց որ ձեռք մը իրեն կը դպչէր:

Սոսկման եւ զզուանքի բնածին շարժումով մը ջանաց ետ քաշուիլ եւ մէկուն զարնուեցաւ, որ մոլտաց:

Պարտաւորուեցաւ մօտենալ անոր, որ բարեհաճած էր իր յարդի խուրձին վրայ իրեն տեղ բանալ:

Այն ատեն լսեց որ մէկը իրեն հետ կը խօսէր, տարօրինակ ձայնով մը, հինօրեայ ողբերգութիւններու յատուկ տեսակ մը որովայնախօսութիւն, որ թոյլ կուտար անոնց իրենց բանտակցին հետ խօսակցիլ՝ առանց արձագանգը մինչեւ պահակին ականջը հասցնելու:

Այս ձայնը զարմանալի անուղղութիւն մը եւ յանկուցիչ հնչիւն մը ունէր:

— Տղա՛ս, կ'ըսէր անծանօթ ընկերը, կրնաս պարծենալ որ բախտդ բանեցաւ. այս բանը որո՞ւ պարտական ես. չեմ գիտեր իրաւ է որ, թէեւ դուն զիս չես կըրնար ճանչնալ, վասնզի մեր անկիւնը մութ է, սակայն երկու ամիս առաջ այն փոքրիկ տոմսակը քեզ տուողը ես էի:

— Դո՛ւք, դո՛ւք...

— Սը՛ս, լռէ՛, բնաւ կրթութիւն չունիս. կարծես փողով կը խօսիս. կառավարիչը չ'ուզեր որ խօսակցինք. ուրեմն լռէ' եւ զի'ս մտիկ ըրէ: Գործը պատմեմ քեզ: Արձանագրութեան սենեակը գացած էի, անցեալիս վրայ քանի մը տեղեկութիւն տալու համար. պարզ դլխու ցաւ... եւ այն ատեն տիկին մը.. ո՛հ, շատ շընորհքով էր. ի՛նչ բախտաւոր ես:

— Տիկի՞ն մը:

— Լռէ՛ կ'ըսեմ...: Այս կինը, որ բանտինքահանային ուղղուած յանձնարարականով մը ըրած էր. ինչ որ միշտ օգտակար է. շուրջը նայեցաւ. կ'երեւայ որ դէմքիս հաւնեցաւ...: Առաջին հաւնողը չէ՛...: Այն ատեն...: Ո՛հ, վարպետորդիին մէկն է եղեր. հաւատա խօսքիս դիւանապետին հետ իր գործին վրայ խօսած պահուն՝ ձեւով մը ինծի մօտեցաւ... եւ յաջողեցաւ տոմսակ մը տալ ձեռքս. եկու ոսկիով միասին... 40 Ֆրանք, այսչափ միայն..

— Ըսել է հարուստ է..

— Սը՛ստ. անիծա՛ծ. կարծեմ պիտի պարտաւորիմ ձայն հանել սորվեցնել քեզի: Բայց հոն ժամանակ կ'ունենանք...

— Հոն ըսածդ ո՞ւր է, հարցուց Պէնէտէթթօ սարսռալով եւ ջանալով ձայնը խեղդել:

— Ո՞ւր պիտի ըլլայ, Թուլօ՛ն:

— Ի՞նչ, հո՞ն..:

— Գիւղաղնացութեան համար հոն պիտի երթանք տղաս: Կլիման սքանչելի է, մանաւանդ կուրծքի հիւանդութիւն ունեցողներուն համար, իմ կուրծքս ալ տըկար է:

Այն մարդը, որ Պէնէտէթթօն չէր կրնար տեսնել եւ որ սակայն կ'երեւնար թէ զինքը լաւ կը ճանչնար, խուլ, զսպուած, եւ գրեթէ դաժան ծիծաղ մը ունէր:

—Թուլօ՛ն, լա՛ւ.. Ե՞տքը: Կ'ըսէք թէ այս կինը...

— Ո՛հ, տղաս, այն կինը սիրտդ գրաւէր է: Հասկցանք.. սակայն քիչ մը հասուն է.. քառասունննոց մը կայ.. ես կանխահաս պտուղները կը սիրեմ...

Եւ այս ես բառը չեշտեց այն ծիծաղով որ զզուելի բան մը ունէր իր մէջ:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Կարդացէք «ՅԱՌԱՋ»ը Տարածեցէք

Տէր եւ Տիկին Սիրական Պայրամեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Պայրամեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գարթալեան եւ զաւակները (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Գասապեան եւ զաւակները (Պոլիս) ինչպէս նաեւ Գարթալեան (Պոլիս), Շալճեան (Պոլիս), Բարունակեան (Պոլիս), Սանճքեան Պոլիս), Ջնկլեան (Պոլիս), Իշխէքպէրպէրեան (Պոլիս), Կարապետ Պահչեճեան, Բազումեան, Տէր և Տիկ. Օ. Համամեան, Տէր եւ Տիկին Զօրտուքեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻՄԱՄԱՆ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ
(ծնեալ Գարթալեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտ. 31ին, 63 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Երեքշաբթի, Յունուար 7, ժամը 15.45ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ – Փարիզիէնի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, Rue du Perche — Paris (3e)

Այս Կիրակի, Յունուար 5, տօն Աստուածայայտնութեան եւ Մկրտութեան: Սկիզբ պատարագի ժամը 11ին եւ արարողութիւն մկրտութեան:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակը համազգային շուքով ոգեկոչելու համար Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խորհրդակցական ժողովի որ կը գումարուի Երեքշաբթի Յունուար 7, երեկոյեան ժամը 8.30ին Ազգ. Տան մէջ:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ
ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Երեքշաբթի, Յունուար 7. — Բ. օր Ծննդեան: Յիշատակ է մեռելոց:

Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Համաձայն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աւանդութեան, տարին երկու առիթներով՝ Ծնունդին եւ Զատիկին, Հայոց տուները կ՚օրհնուին՝ տնօրհնէք կը կատարուի:

Այն ընտանիքները, որոնց եկեղեցական չայցելեր, տանէրէց չունին, թող հաճին տեղեկացնել եկեղեցւոյս Դիւանին՝ տալով իրենց տան հասցէն, որպէսզի հոգեւորական մը ուղարկուի:

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ Էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը:

LA CAPPADOCE

3, Rue Marivaux
(derrière l'Opéra-Comique, Métro Richelieu-Drouot) Tél. 742-83-65

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

կազմակերպուած է
Երկուշաբթի, Յունուար 6ին

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴԻՆ ԱՌԹԻՒ

Տեղերը ապահովել նախապէս հեռաձայնելով.—

Հ. Յ. Դ.

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ (Յունուար 4) իրիկուն ժամը 8.30ին Գասպար Իփէկեան ակումբը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Վալանսի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Նորապսակ Տէր եւ Տիկին Մարտիրոսեանէ 1420 Ֆր.ի գումարը հաւաքուած հարսնիքի ընթացքին հրաւիրեալներէն (Հոկտ. 20) ի նպաստ կայանի չէնքին, նաեւ 50 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Շահինեանէ իրենց Թոռնիկին մկրտութեան առթիւ:

Շնորհաւոր Նոր Տարի
եւ
Սուրբ Ծնունդ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ

ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

իր յարգոյ բարեկամներուն եւ յաճախորդներուն կրկնակ տօները կը շնորհաւորէ, եւ կը յիշեցնէ նաեւ թէ, ինչպէս ամէն տարի այս տարի եւս, նոր պտուղներու, միրգերու եւ անուշեղէններու տեսակներով, պատրաստ է սպասարկելու եւ զարդարելու իրենց Ամանորի սեղանները

Հասցէ...

N. NIGOGHOSSIAN
121, Ave. Henri-Barbusse — 95400 — ARNOUVILLE-LES-GONESSE
Tél. : 985-04-46

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Կը ներկայացնէ իր սրտագին բարեմաղթութիւնները իր անդամներուն եւ հայ հասարակութեան Ամանորի 1975 եւ Ս. Ծննդի առթիւ:

Այս պատեհութեամբ ան անգամ մը եւս կը յիշեցնէ որ գաղութը չմոռնայ իր հոգատարութեան ներքեւ գտնուող տարեցները որոնք տակաւին չեն պատսպարուած, եւ բախտաղուրկները, որոնք կ՚օգտուին ձեր բերած նպաստներէն դրամապէս եւ ջեռուցումի համարժէք գումարով:

Յիշեցէք զիրենք, երբ հաւաքուած էք ընտանեկան եւ բարեկամական զուարթ սեղաններու շուրջ սիրաշեղ զգացումներով երբ կը փոխանակէք ձեր մաղթանքները:

Այժմէն ընդունեցէք սոյն բախտաղուրկներուն եւ մեր երախտագիտական զգացումները, ձեր բերելիք եղբայրական աջակցութեան համար, որ մեզի թոյլ պիտի տայ բարելաւել անոնց վիճակը:

Դրամական առաքումները կարելի է ընել պանքի եւ փոսթի չէքերով յանուն
ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE
77, Rue Lafayette, 75009 Paris
CCP. Paris 10 775 28

ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ
ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Անիէռ-Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի Յունուար 7, ժամը 20.30ին Տիկին Պալիկեանի բնակարանը, 20 րիւ տիւ Ֆոսէ տը լ'Օմոն, Անիէռ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ

ԽՈՐԷՆ ԽՈՐՎԻՐԱՊԻՆ
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՀԸ

Կատակերգութիւն 4 արար

(մերօրեայ մտահոգիչ երեւոյթներէ առնուած)

Կը գտնուի ԲԱԼՈՒԵԱՆ գրատունը

9, Rue de Trévise — 75009 Paris

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՀՐԱԶԵԱՆ
ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ

կը շնորհաւորեն իրենց

հին եւ նոր յաճախորդներուն

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ

եւ կը յայտնեն թէ՝

ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՄԷԿԷՆ

Կը վերաբանեն իրենց ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

6, rue Lamartine 75009 Paris
tél. 878 43 19

Ուր հակառակ ապրուստի սղութեան պիտի գտնէք, ինչպէս անցեալին ամէն տեսակ նոր ուտեստեղէններ, մատչելի գիներով:

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷՆ

ՄՕՏ ՕՐԷՆ
ՀԱՅՈՑ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

chez harout

PROCHAINEMENT VOTRE RESTAURANT

RESTAURANT ARMENIA

Direction H. TAKVORIAN

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
5
DIMANCHE
5 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 170 ֆր· Վեցամսեայ 90 ֆր·
Արտասահման Տար· 200 ֆր· Հատը 1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·190 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.190

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԳՈՀ ՉԵՆ ԷՃԷՎԻՏԷՆ

ԼԻԲԻՈՅ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՍԵՐՏ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

— O —

Անգարայի քաղաքական եւ կուսակցական շրջանակները շատ դժգոհ են Էճէվիտի Կիպրոս ճամբորդութենէն, հակառակ անոր որ ան զուտ անձնական բնոյթ ունէր: Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ նախկին վարչապետը այս այցելութեամբ կ'ուզէր փառաւորուիլ կղզիին մէջ տարուած յաղթանակով, իրեն վերագրելով ամէն ինչ, մինչ այն ատենուան իր կառավարութեան անդամ Միլլի Սէլամէթ (Ազգ· Փրկութիւն) աջ Նախարարները կը յայտարարէին թէ Կիպրոսի միջամտութիւնը Հալքի գործը չէ:

Էճէվիտ, հակառակ անոր որ կառավարական հանգամանք չունի այլեւս, չէ վարանած սակայն բուռն լեզու մը գործածել եւ նոյնիսկ սպառնալ Անգլիացիներուն, աւելի ճիշդ անգլիական կառավարութեան, ինչ կը վերաբերի բրիտանական կայաններ ապրող հազարաւոր Թուրք գաղթականներուն — «ակամայ հիւրեր» — որոնք պէտք է ազատ արձակուին: «Ոչ ոք թող այն սխալը գործէ, կ'ըսէ Էճէվիտ, մեկնելով մեր խաղաղ համբերութիւնը իբրեւ արդիւնք որեւէ տկարութեան»: Էճէվիտի համար այս Թուրք Կիպրացիները իբրեւ «պատանդ» պահելը յոյն գօտիին մէջ, կը յետաձգէ կիպրական հարցին լուծումը:

Անգարայի մէջ բողոքները բուռն են: Միլլի Սէլամէթի պարագլուխ՝ Փրոֆ· Էրպաքան կ'ամբաստանէ Էճէվիտը, որ Թուրք բանակին յաղթանակը կը շահագործէ անձնական նպատակներով: Գալով Ատալէթի պետ՝ Տէմիրէլի, իր կարծիքն այն է որ ցորչափ Կիպրոսի հարցը չի լուծուիր «յաղթողի այդ ճամբորդութիւնը» անտեղի է եւ Էճէվիտ պէտք չէ «կռուի դաշտին վրայ ինկած մեր զինուորներուն արիւնը սակարկէ իր քաղաքական նպատակներուն»: Նոյնն է Թուրք մտաւորականներուն կարծիքը:

×

Լիբիոյ վարչապետը Անգարա է եւ այս այցելութիւնը կը նկատուի իբրեւ առաջին կարեւոր քայլ մը երկու երկիրներու տնտեսական, թեքնիք եւ մշակութային կապերու սերտացման:

Լիբիա եւ Թուրքիա երեք համաձայնագիր պիտի ստորագրեն.— Մէկը տնտեսական եւ թեքնիք գործակցութեան, երկրորդը ընկերային ապահովութեան եւ վերջապէս երրորդը՝ քաղաքային օդանաւորդութեան: Լիբիա ապառիկ երեք միլիոն թոն զուտ քարիւղ պիտի հայթայթէ Անգարայի, ինք ալ դուռները բանայ Թուրք բանուորներուն: Խօսք կայ նաեւ որ երկու երկիրները դրամագլուխներու շահագործման Թուրք – լիբիական դրամատուն մը հիմնեն, որուն համար Լիբիա 25 միլիոն տոլար պիտի տրամադրէ առաջին դրամագլուխին: Հաւանական է նաեւ որ Թուրքիա մարզիչներ ղրկէ Տրիպոլիսի զինուորական վարժարանին:

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս)

ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՈՒԹԻՒՆԸ 1974ԻՆ

1974ին Հայաստան այցելած են շուրջ 70·000 զբօսաշրջիկներ աշխարհի զանազան երկիրներէ: Օտար երկիրներու զբօսաշրջիկութեան վարչութեան պետը՝ Իլիա Կէվորկով կարգ մը մանրամասնութիւններ հաղորդած է «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին.

— Երեւանի մէջ կազմակերպուեցան զբօսաշրջիկութեան օրեր եւ ցուցահանդէսներ՝ նուիրուած Պուլկարիոյ, Լեհաստանի եւ Չեխոսլովաքիոյ: Առաջին անգամ ըլլալով Հայաստան այցելեցին չեխ երկու խումբեր՝ բաղկացած աւելի քան 800 զբօսաշրջիկներէ: Նախատեսուած է 1975ի համար նմանօրինակ խումբեր ընդունիլ Պուլկարիայէ, Ռումանիայէ եւ Հունգարիայէ:

Ամերիկացիները, որոնց թիւը գրեթէ կրկնապատկուած է, մեծ հետաքրքրութեամբ կը ծանօթանան Հայաստանի կեանքին, կ'այցելեն գիտական հիմնարկութիւններ, յուշարձաններ եւայլն:

Աւելցաւ զբօսաշրջիկներու թիւը Ֆրանսայէն եւ Ճափոնէն: Ֆրանսայէն եկող զբօսաշրջիկներու թիւը աւելցաւ 8 անգամ, Ճափոնէն եկողներունը՝ 4 անգամ: Քանի մը հարիւր հիւրեր այցելեցին նաեւ Իտալիայէն:

1974ին հայ ժողովուրդին եւ նուաճումներուն առաջին անգամ ըլլալով ծանօթացան Աւստրալիայէ, Նոր Զելանտայէ, Շրի Լանկայէ (Սէյլան), Քուէյթէ եւ ուրիշ երկիրներէ ժամանած զբօսաշրջիկներ:

Ուրախալի է նշել, որ իբրեւ զբօսաշրջիկ Հայաստան եկան օտար հարիւրաւոր գիտնականներ: Այցելուներուն համար քսան հազարէ աւելի պտոյտներ կազմակերպուեցան դէպի արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ, հիմնարկութիւններ, հանրային տնտեսութիւններ, կազմակերպուեցան հանդիպումներ եւ խօսակցութիւններ: Տարուան ընթացքին մօտաւորապէս 10·000 Հայեր այցելեցին Հայաստան Մ· Նահանգներէն, Արժանթինէն, Պրազիլիայէն, Անգլիայէն, Ֆրանսայէն, Իտալիայէն, Լիբանանէն, Սուրիայէն, Քանատայէն:

Քանի մը տողով

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻ արձակազէններ յարձակած են իսրայելեան սահմանապահ կայանի մը վրայ սպաննելով եւ վիրաւորելով բազմաթիւ իսրայելացի զինուորներ: Ասիկա, համաձայն Պաղեստինցիներուն՝ հակադարձութիւն մըն է Հարաւ· Լիբանանի գիւղերուն վրայ կատարուած իսրայելեան յարձակումին: Թել Ավիվ հաղորդեց, թէ Պաղեստինցիներու յարձակումին հետեւանքով իսրայելացի զինուոր մը սպաննուած է եւ եօթը զինուորներ ալ վիրաւորուած են:

Մ· ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ Դեկտեմբերին անգործներու թիւը 6,5 միլիոնի բարձրացած է, այլ խօսքով անգործներու տոկոսը 7,1ի հասած է: Վերջին 13 տարիներու ամէնէն բարձր տոկոսն է այս:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ Արտաքին Նախարարը Մոսկուայի մէջ տեսակցեցաւ խորհրդային Արտաքին Նախարարին հետ: Սոարէս հակառակ իր փափաքին չէ կրցած տեսնուիլ Բրեժնեւի հետ:

ՏՐՉԱԳԻՆԵՐ

Մառախուղը կը ճեղքէին միայն տուները անկիւնի.
Անկիւնի տուներ՝ խոստացուած բոլոր կեղծ մեկնումներուն.
Հիւանդատար կառքը երբ երկիրը կը կտրէր կ'անցնէր
Սարսելով այնտեղ ամէնէն անխախտ բնտանիքները:

Չենք գիտեր թէ ո՛ւր կ'երթանք, մենք կ'երթանք սակայն միս մինակ,
Կենաց եւ մահու հարց է, այսինքն՝ պայմանաժամի.
Կ'աւարտի վազքը խոլ՝ խորը վէրքին
Որ կը կազմէ մին հիւանդանոցի ներքին պատերէն,
Ուր փարոսներու ժպիրհութիւնը տակաւ կը նուազի.
Պատգարակակիր մարդիկ կը ծոփն ու կը հաւաքեն բաժինը իրենց:

Եւ այսպէս է որ ամպհովանի – ծառ մը լուսնին ներքեւ,
Հասարակաց, լայն փոսին կառուցուած մատուռ խնկական,
Փռուածի աչքին մերթ կը յայտնուի, մերթ կը յայտնուի ու կը չքանայ.
Հռնչիւնները նայած կը մեռնին թէ կը յամառին,
Եւ թէ կապուտակ լապտերը հսկող կը պտըտցնէ
Արուեստական իր աչքը դառնափայլ:

Ի՞նչ կ'ուզէ մահը, ի՞նչ կրնայ խլել.
Մարդն ապրող կրնայ իր յարափոփոխ աչքը միայն տալ,
Երկինքն իր որ կը ծփայ դուրսն ու կը ծփայ ներսիդին,
Ահաւասի՛կ իր տալիքը բոլոր՝ անկեղծ է եթէ:

Մերթ ծիսական, լուռ կիսամութին մէջ
Կը լսուի ակնազործ հրեշտակներու սղոցը փոքրիկ,
Եւ կը կատարուի ահա անջատումը երկինքներու,
Ահա կը քակուի դաշինքը գաղտնի,
Քանի մետաղեայ սեղանին վրայ կը փայլին ահա
Երկու սրուակներ — երկու պարտութիւն:

Շալկէ տանի թող բժիշկը անպէտք իր դանակները,
Եւ ժամն աւետէ մարտակոչը հուսկ,
Ահա՛ լոյսին տակ ձեռքը անկենդան
Յուշիկ ամփոփուած իր մատներովը,
Երեւոյթովն իր՝ գրելու այն ինչ որ հարկ է լռէր,
Քանզի կը կեղծէ ստորագրութիւն մը շատ, շա՛տ բարձր,
Քանզի կեղծածը ճշմարտագոյն է քան բնականը,
Մինչեւ վայրկեանը երբ կ'իյնայ զինով ձեռքի մը նման. —
Աւելի ազատ ստորագրութիւն ոչ ոք կը ճանչնայ:

Եւ ահա ամէն կողմ առաջնահերթ սպիտակութիւնը կը տարածուի,
Բերուած ձիւներուն սպիտակութիւնն
Ու վարդերը հոն ճիշդ այն վայրկեանին է որ կ'արիւնին,
Երբոր կ'ընդունի հիւանդանոցը
Սառոյցի շերտերն իր հանապազորդ,
Բեռնակառքն ի վեր մարգարիտներ է որ կը պտուտքին,
Կարծես կ'ոստոստնու մինչ հիւանդապահ աղջնակը մէկ սրահէն միւսը,
Նուրբ, նո՛ւրբ դեղնորակ իր լաչակին մէջ:

Իրապէս ոչ ոք խեղճանայ պիտի
Թէ ոչ պատանի մ'հրեշտակադէմ,
Բարեպաշտ, մութ, ծանր սուտերու դէմ
Որ կը բզկտեն ամէն ինչ, անկեղծ անմեղութիւնն իսկ,
Եւ բզիկ բզիկ սաւաններուն մէջ ահա կապտուած կը մնայ մահը,
Ամէնէն մեռած մահն իսկ կը մնայ քիչ մը երկդիմի:

Բայց սառոյցներէն հիմա պարպուած բեռնակառքին մէջ,
Բեռնակառքին մէջ կը յառաջանայ որ ահա մութին,
Ցոլցլուն ու մաքուր աստղերու բոյլեր
Արդ կը պտուտքին նամբուն երկայնքն ի վեր կափկափելով
Համաձայն բարձր շինարարութեան սկզբունքներուն
Ծիր կաթիններու: —

ԱՐՄԷՆ ԼԻՒՊԷՆ

(Թարգ· «Յառաջ»)

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԸ 11-14ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՆ

ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Աշակերտ Մխիթար Գոշի, վարդապետական իր կոչումն ալ ստացած է անկէ, Վանական վարդապետի գործունէութեան գլխաւոր դաշտը եղած է ուսուցչական ասպարէզը: Քսան տարեկանին՝ Գետիկ վանքի մէջ եկեղեցական իր կրթութիւնը կատարելագործելէ ետք Մխիթար Գոշի շունչին տակ, 1213էն վերջ կ'անցնի Երգեվանք բերդի հանդիպակաց Գարդման անուն բլրային գօտին ու հոն կը շինէ քանի մը եկեղեցիներով ճոխացած իր վանքը, որ յայտնի է Խորանաշատ կոչումով:

Կիրակոս Գանձակեցի, աշակերտ Վանական վարդապետի, այս պարագան կը յիշատակէ իր պատմութեան մէջ՝ հետեւեալ տողերով.

— « ... Վասն յոլով եկեղեցեացն՝ որ ի նմա, ընկալաւ զանունն, որ կայ հանդէպ Երգեվանից բերդին եւ ի թիկանց Գարդմանայ »:

Խորանաշատի վանական կեդրոնը, սակայն, որ Վանական վարդապետի կրթանուէր գործունէութեան առաջին ուսումնավայրը կ'ըլլար այս ձեւով, պիտի աւերուէր շուտով, երբ՝ թաթարական արշաւանքներուն հետեւանքով՝ Խորասանի սուլթան Ջալալեդդին, 1225 թուականին, իր նահանջի ճամբուն վրայ կ'ասպատակէր Վրաստան, եւ պարսկական, թրքական եւ արաբական իր զօրախումբերով կրնկակոխ դարձնելէ ետք Գանձակի եւ Տփղիսի նման քաղաքներ, կը քանդէր նաեւ Խորանաշատի վանական կեդրոնը, հարկադրելով վարդապետը որ ապաստանի Տաւուշ բերդի հարաւակողմը՝ Ոլորուտ գիւղի մօտակայքը գտնուող քարայրի մը մէջ:

Գանձակեցի կու տայ նաեւ մանրամասնութիւններ այս մասին, ցայտուն դարձնելու համար « մեծիմաստ » ու « հանճարեղ » Վանական վարդապետի աննկուն ոգին: Կը պատմէ թէ ան ի՛նչպէս կը լծուի իր նոր « օթեւանը » կերտելու գործին, վիմափոր մատուռ մը ստեղծելով քարայրին մէջ. « Քարայրս ի կատարս բարձրագոյն քարի միոջ, որ կայ հանդէպ գեղջն որ Ոլորուտն կոչի, ի հարաւոյ կողմանէ Տաւուշ բերդի: Եւ շինեալ էր յայրի անդ՝ եկեղեցի մի փոքրիկ, եւ անդ դադարէր գաղթութեամբ, իբրեւ աւերեցաւ առաջին վանք նորա որ կայ հանդէպ Երգեվանից, ի Ջալալադինէ Սուլտանէն: Եւ անդ կայր զետեղեալ ժողովեալ բազում գրեանս, զի յոյժ ուսումնասէր էր այրն, մանաւանդ թէ աստուածասէր: Եւ բազումք գային առ նա եւ ուսանէին զբանս վարդապետականս ի նմանէ »:

Վանականի այս երկրորդ ապաստանարանին՝ քարայրաշէն այս նոր լուսոյ վառարանին մէջ է որ Կիրակոս Գանձակեցի կ'աշակերտի իրեն, բազմաթիւ ուրիշներու հետ:

Իրերայաջորդ աղէտալի դէպքեր կը խափանեն սակայն Վանական վարդապետի առաքելութիւնը նաեւ Ոլորուտի շրջանին մէջ: Թաթարական աւերիչ հեղեղը կը փոթորկէ ի վերջոյ նաեւ վրացական եւ աղուանական աշխարհները ու կը հասնի Վանականի քարայրը: Վանքն ու գիւղը կը պաշարուին, կողոպուտի եւ թալանի կ'ենթարկուին վանական ապաստարանի բոլոր աշակերտները, — ոմանք գերի կը տարուին, ուրիշներ կը յաջողին փրկուիլ, իսկ Վանական վարդապետ, Կիրակոս Գանձակեցի եւ քանի մը աշակերտներ կը կալանաւորուին:

Պատմագիր Գանձակեցի, պատկերացնելէ ետք աղէտը, կը վկայէ որ Վանական վարդապետ փրկագին վճարելով կրցած է ի վերջոյ խուսափիլ հաւանական մահէ, իսկ ինք յաջողած է փախչիլ թշնամիի շարքէն:

1225–1235 տառապանքի գողգոթան բարձրանալէ ետք՝ Վանական վարդապետ 1236 թուականին անցած է Թիֆլիս, ուր եւս շարունակած է ուսուցանել նոյն տենդով եւ նուիրումով, ու վախճանած է 1251ին:

Իր « Պատմութիւն Հայոց » գործի յառաջաբանին մէջ, Գանձակեցի յիշատակելէ ետք Վանական վարդապետի պատմագրային աշխատասիրութիւնը, յստակօրէն կը նշէ որ ան կ'ընդգրկէր 1204 թուականէն մինչեւ իր մահուան տարիներու բոլոր կարեւոր անցուդարձները:

Մատենագրային եւ գրական արժէք ներկայացնող իր միւս գործերու կարգին են մեկնողական եւ դաւանաբանական էջեր, — «Մեկնութիւն Յոբայ», «Համեմատութիւն Հին եւ Նոր Կտակարանաց», «Տեսութիւն Ուրախացիր Պսակ Կուսից շարականին», «Խրատ դաւանութեան Վանական վարդապետի» եւ «Յաղագս տաբեմտից», «Պատճառի վասն առաջաւորաց պահոց», եւայլն:

Մանուկ Աբեղեանի բնորոշումով՝ «Վանական վարդապետ մի գեղեցիկ տիպար է իր դարի շինարար ու տոկուն ուսուցչի: Նրա կեանքը մի հոյակապ դրուագ է, թէ ի՛նչպէս Մխիթար Գոշի եւ ուրիշների աշակերտները, «բազում գրեանս հաւաքեալ», սփռում էին գիտութեան լոյսը, եւ հայկական իշխանութիւնների մէջ՝ արեւելեան խուլ անկիւններում՝ ծաղկում էր կուլտուրան, լուսաւորութեան գործին նուիրուած անձերի անդուլ ջանքերով»: Ըստ Կիրակոսի (Գանձակեցի)՝ «ի տղայական տիոցն աստուածագործ ծառայութեամբ կացեալ, բազում քրտունս եւ աշխատութիւնս ցուցեալ ի բանն վարդապետական, բազում որդիս ի փառս ածեալ»՝ Գոշերը եւ Վանականները ասպետներ էին եւ քաջազուն առաքեալներ, հայ մտքի եւ հոգիի յաւերժացման ճամբուն վրայ:

Մ. Թ.

ՄԵՐ ՆԵՐՔԻՆ ՀԱՄԼԷԹԸ

Թատրոնը եւ հէքեաթը մեզի կը բերեն ստուածութիւններ, որոնք ամէն առեն կրնան պատշաճիլ մարդկային ճշմարտութիւններուն: Զանոնք կը դիտենք բեմին վրայ, եւ երբ վարագոյրը կը փակուի, կը զգանք անմիջապէս որ մարմնացուցին մեր ամէնօրեայ ողբերգութիւնը: Մենք ենք որ կրեցինք անոնց դերբնական բեմադրութիւնը, պահեցինք Ֆաուսթ մը կամ Կալիպանի մը չարչարանքը, եւ մենք ունինք միշտ ներաշխարհիկ Համլէթ մը, տրտում, հարցական եւ ապերջանիկ, որուն ձայնը կը ցայտէ ու կը մարի հոգեկան քաոսին մէջ: Գիտենք թէ յուսահատօրէն կը շրջի մեր փակ գոյութեան մէջ, որ հայելիներու դղեակ մըն է իրեն համար, ուր կ'աշխատի ինքզինք հասկնալ եւ լուծել, բայց իր ցոլացումն է որ կը գտնէ ամէն տեղ:

Զինքը կը ճանչնանք ապրումէ ապրում եւ իր ճիչը կը բխի մեր բոլոր խռովքներէն: Ան մեր առաջին սէրն է, զոր երբ՝ անցեալ կը պահենք մեր մէջ, եւ որ անջատուած է սակայն մեր էութենէն, եւ մեզ կը կանչէ ամէն պահ մեր իսկ անձին խորէն: Մենք կրեր ենք միշտ սիրահար Համլէթ մը, որ մեր տարփանքին դէմքը եւ աչքերը ունի, անոր քնարերգու ձայնը, եւ այդ դիմակով կը նայի տխեղերքին: Ան կ'անձնաւորէ մեր սիրոյ ամբողջ առասպելը եւ այն խուսափուկ վայրկեանը, ուր պիտի կրնայինք մեր սրտին վրայ գրկել երջանկութիւնը՝ որ օր մը առաջարկուեցաւ մեզի: Հերոսութեամբ եւ լռութեամբ սիրելու արուեստն է որ կը ճանչնանք Համլէթի մէջ, որ կը մարմնաւորէ մեր գերագոյն հպարտութիւնը եւ մեզի կը բերէ Օֆէլիան, անոր հոլանի հոգին եւ անսահման վարսերը: Մենք միշտ ցանկացեր ենք այդ սպիտակ աղջիկը, որ նշանածն է մեր երազին, եւ սակայն մահուան մէջ պիտի հարսնանայ: Սէր ու Մայիս է ան մեր մէջ, եւ մտքի ու հոգիի մերկութիւն՝ զոր չենք կրնար հօշափել, բայց հոն կը ցոլանայ մեր յաւիտենական տենչանքը: Օֆէլիան բանաստեղծութեան այն աւելն է, զոր գեղեցկութիւնը կը թողու մեր մէջ: Ան կ'ապրի ու պիտի մեռնի իր առեղծուածային ծամերուն հետ, որոնց ցանցերուն մէջ ծաղիկներ, աստղեր ու թռչուններ կը բնակին: Մտածել որ կանացի մտապատկեր մըն է ան, իր վարսերով կապուած մեր հոգիին, բայց կը դառնայ աշխարհի ամէնէն ճշմարիտ հէքեաթը, եւ Համլէթ կ'ելլէ միշտ անոր դէմ, սուրին, քնարին եւ խաչին հետ, ընծայելով իրեն մեր մեռած համբոյրը եւ ճանչնալով անոր մէջ կեանքի բոլոր սէրերը, — կիրքը, մեղքը, գթութիւնն ու գորովը, իմացական սէրը եւ կրօնական տարփանքը:

Հոգեկան հոսանքներէն դուրս, Համլէթ կը ներկայացնէ մեր մտքին ուժը եւ չզթայազերծ կարողութիւնները, որոնք կը ջնջեն նիւթական մարդը եւ զայն կը տանին մինչեւ արարչութեան: Ստեղծելու արուեստը եւ անոր կամքն է որ կը տեսնենք Համլէթի վրայ, որ մեր անհատականութիւնը կը կապէ մտածումին եւ անկէ ծագող բոլոր պայքարներուն: Զինքը կը նկատենք մարդկային էութեան անվհատ սերմնացանը, որ կը պարտի յանդգնօրէն ստեղծագործութեան ճամբաներուն վրայ, զանոնք կը հերկէ եւ գաղափարներուն կու տայ ամբողջովին նոր բեղնաւորութիւն մը: Իրմով կը վերադտնենք մեր մտաւոր կենսունակութիւնը եւ մշակելու գրգիռը՝ որով պիտի ցանենք մոլեգնօրէն, երբ մեր բազուկը երիտասարդ է տակաւին, պիտի ցանենք քամիին դէմ, ձիւնին տակ կամ մեզ ցրնցող եղերական մրրիկին մէջ, նոյնիսկ գերեզմանին մօտ, ուր մեր մարմինը կը դանդաչէ այլեւս:

Ամէն անգամ որ փորձուինք հետազօտել մեր անձնականութիւնը, հոն պիտի զգանք գեղագիտական Համլէթի մը ներկայութիւնը ու պիտի լսենք իր ծիծաղն ու հեծեծանքը, մենք որ ծարաւի ենք միշտ մեզի արգիլուած ներդաշնակութիւններու, ինքնատպութեան, կախարդական գոյներու եւ անպատմելի նուագներու: Անոր բերած երաժշտութիւնը շատ խոր է ու հանդիսաւոր, անհասկնալի՝ ինչպէս աղաղակը փայլատակող երկինքին, որ յանկարծ կը ժայթքի մեր ներքին աշխարհին մէջ, եւ կրնայ զայն կայծակով մը ջնջել ու կործանել, կամ ծխածանել խաղաղութեամբ: Համլէթ ձայն է որ կը բխի մահուան թէ լինելութեան սահմաններէն, եւ մենք սարսուռով ու նաեւ փայելքով կը լսենք այդ երաժշտութիւնը, որ հեռաւոր անծանօթն է միայն:

Ինչ որ մեռած է մեր մէջ, եւ փշրուած մեր կամքով կամ յաճախ մեր կամքին հակառակ, իր դաղտնի եւ ահարկու խօսքը կը գտնէ Համլէթի լեզուով, որ կը կանչէ իրենց դամբաններէն մեր բոլոր ներքին ոգիները, ու կը թողու որ անոնք աղաղակեն, երգեն ու ծիծաղին մեր մէջ:

ԳՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Այսպէս, բառարան կազմողի ձեռքի տակ գտնուող կենսագրական նիւթերը, ինչպէս հարկն է, չեն մշակուած, բառարանային հակիրճ, կանոնականացած լեզուի չեն վերածուած, որով մեծ տարածութիւն անտեղի կորչում է: Հարիւրաւոր օրինակներից բերենք մէկը միայն, որ բազմիցս կրկնւում է բառարանում: X անձնաւորութիւնը «բարձրագոյն կրթութիւնը ստացել է Երեւանի պետական համալսարանում, որի պատմութեան ֆակուլտետն աւարտել է 1949 թ.»: Մինչդեռ բառերը խնայելով, առանց իմաստափոխութեան, կարելի էր գրել. «1949 թ. աւարտել է Երեւանի համալսարանի պատմութեան ֆակուլտետը»: Այսպիսով կը խնայուէր խօսքի համարեա կէսը ու լակոնիկ ոճի կիրառումով հատորի մէջ հնարաւոր կը լինէր հարիւրաւոր նոր կենսագրութիւններ տեղաւորել:

Մեր կարծիքով՝ բառարանի այս անմշակութիւնը հետեւանքն է այն բանի, որ բառարան կազմողը երկար տարիներ աւելի շատ մտահոգուել ու տառապել է իր աշխատասիրութիւնը լոյս ընծայելու հարցով, հարկ եղած ուշադրութիւնը չդարձնելով կենսագրական հանրագիտարանը ամբողջացնելու, մշակելու, բառարանային լակոնիկ լեզու ստեղծելու, փաստերը բծախնդրօրէն ստուգելու, վրիպումներն ու սխալները կանխելու աշխատանքներին: Անշուշտ, գործը ոչնչով չի շահում նախաբանում գրելով, թէ «յաւակնութիւն չունենք կարծելու, թէ անթերի ու կատարեալ գործ ենք դնում սեղանի վրայ»:

Այսուամենայնիւ, ինչպէս տեսնում էք, բառարանը կազմողը աւելի համեստ է, քան մի քանի գրախօսներ, որոնք գրեցին, թէ բառարանն աչքի է ընկնում իր աւարտուածութեամբ, որ դա Հր. Աճառեանի «Հայոց անձնանունների բառարանին» համահաւասար գործ է: Նման ներբողներով միայն վնաս կարելի է հասցնել հեղինակի կողմից միւս հատորների վրայ կատարուելիք աշխատանքին, կենսագրական բառարանի բոլոր հնարաւորին ամբողջացմանն ու կատարելագործմանը:

Մենք կարծում ենք, որ բառարանի փաստակաշատ հեղինակը հաշուի կ'առնի մեր այս դիտողութիւնները՝ առաջին հատորի նոր հրատարակութեան ժամանակ:

Ի հարկէ, մենք պատկերացնում ենք, թէ բազմադարեան հայ մշակոյթի գործիչներին ընդգրկելու ծրագիր ունեցող նման մեծածաւալ աշխատասիրութիւնը անթերի ու աւարտուն չէր կարող լինել: Սակայն, ինչպէս փորձեցինք ցոյց տալ, խօսքն անխուսափելի առանձին թերութիւնների, առանձին բացթողումների ու վրիպումների մասին չէ, այլ աշխատասիրութեան ամբողջական, մեթոդական թերութիւնների, ընդհանուր մի սխեմի բացակայութեան, կենսագրութիւնների համաչափութիւնը, բառարանային նորմաների ու ոճը չպահպանելու մասին է: Խօսքն աւելորդաբանութիւններով բառարանը ծանրաբեռնելու, հայ մշակոյթի ականաւոր շատ գործիչների կենսագրութիւններ, մանաւանդ վերջին կէս դարու շատ գործիչների կենսագրութիւններն անտեսելու մասին է: Ասենք, որ այս հարցում թերացել է նաեւ «Հայաստան» հրատարակչութիւնը, որ ժամանակին կարող էր օգնել բառարանը կազմողին, կանխել շատ թերութիւններ, եթէ բառարանի խմբագրական կոլեգիան կազմէր նկատի ունենալով ոչ թէ մարդկանց պաշտօնները, այլ՝ հմուտ բառարանագիրներ, մատենագիտական աշխատանքի մեծ փորձ ունեցողներ (Անասեան, Աբրահամեան, Իշխանեան եւայլն):

Այս գրախօսականը մանրամասն չէինք գրի, եթէ մեր ամբողջ մտահոգութիւնը չլինէր կենսագրական բառարանի յաջորդ հատորները տեսնել առանց յիշուած թերութիւնների, առաւել ամբողջական, որպէսզի հայ մշակոյթն ուսումնասիրողների համար այդ բառարանը դառնար թանկարժէք բանալի, մի ճշգրիտ, վստահելի, հարուստ կենսագրական հանրագիտարան, որի կարիքն այնքա՜ն սուր է զգացւում մեր օրերում: Պէտք է միշտ յիշել, որ նման բառարանները, որպէս մշակութային կարեւոր երեւոյթ, սեղանի մշտական գիրք են դառնում եւ մանաւանդ նկատի պիտի ունենալ, որ տասնեակ տարիներ է պահանջում նման ձեռնարկի մի նոր հրատարակութիւնը:

Վաստակաշատ մշակութային գործիչ ու բանասէր Քառնիկ Ստեփանեանը բոլոր հնարաւորութիւններն ունի ամբողջացնելու ու կատարելագործելու «Կենսագրական բառարանը», եթէ միայն ամբողջ եռանդով կենտրոնանայ այս խիստ ծաւալուն ու աշխատընկալ, նաեւ խիստ օգտաշատ ու մնայուն գործի վրայ: «Հայաստան» հրատարակչութիւնն էլ պէտք է հոգ տանի, որպէսզի առաջիկայ մէկ-երկու տարում անպայման ունենանք կենսագրական հանրագիտարանի երեք հատորներն էլ:

ՍՏ. ԿՈՒՐՏԻԿԵԱՆ

(14 եւ վերջ)

Ան կը հՀջի աւերակներուն վրայ, զոր կեանքը դիզած է մեր հոգիին խորը, եւ հոն պեղելով թաքուն գերեզմանները, կը նայի մեռելներուն ու կը հարցաքննէ զանոնք: Իրմով կը վերադառնայ ամէն ինչ որ կորսուած էր մեզմէ: Մեր լռած ուրախութիւնները, անկենդան տառապանքները յանկարծ կը խօսին նորէն Համլէթի ձայնին հետ, ու մենք դողալով եւ երկիւղալի երջանկութեամբ մը մօտիկ կ'ըլլանք այդ մեռելներուն: Անոնք կը պատմեն այն ապրումները զորս կրեցինք մեր անձէն ներս, եւ որոնք կեանք, սէր, ցաւ եւ յոյս էին ու ողջակիզուելով մաքրեցան այնտեղ:

Համլէթ կը մնայ մտաւորական գիշերաշրջիկը, որ կ'արթննայ ու կը գործէ ամէն անգամ որ մեր էութիւնը քնացած է: Մենք որ կը կռուինք յանուն գեղեցկութեան, այդ պայքարին մէջ կը գտնենք ապրելու գերագոյն հնարաւորութիւնը, ուր իմաստութիւնը կը միանայ խենթութեան: Օրը կը ծագի մեր մէջ, եւ անոր հետ կը ծնի նաեւ հարցումը Համլէթին, որ կեցած անեզրութեան դէմ, խելայեղօրէն կը փնտռէ մեր վաստակին սահմանուած ճակատագիրը, փրկուելու համար ամլութենէ եւ իրմով ողեւորելու մեր կեանքի յետ-միջօրէն:

Համլէթ մեծագոյն սուսերամարտիկն է մեր իմացականութեան, եւ կը խորհրդանշէ մեր մտքի խիզախութիւնը, որով կ'ուզենք դղրդել բոլոր սահմանները ու նուաճել անկարելին: Ի՛նչպէս կը դիտենք իր գեղեցիկ մենամարտը, որ մեզ կը գինովցնէ ու կը խանդավառէ, եւ իր սուրին ամէն մէկ հարուածը կը դաշնաւորէ մեր սրտին զարկը: Ան հո՛ն է միշտ, պատրաստ կռուելու մեր մտածումին անունով, եւ սուլելով կը դիմաւորէ վըտանգը, բայց պիտի մեռնի, եւ ահա ինկաւ արդէն մեր իսկ ձեռքով, որովհետեւ մեր երազն էր ան, զոր ուզեցինք գերազանցել եւ զայն սպաննեցինք այս անհնարին սաւառնումին մէջ: Ցանկացինք զայն տեսնել մեր պզտլու եւ խորհելու բնազդներէն անդին, անոնցմէ վեր եւ հեռու մեր կալանաւոր գոյութենէն, եւ ան փշրուեցաւ յանկարծ այս ցաւագին արկածախնդրութեան հետ:

Ստեղծագործութեան կրկներեւոյթն է այս, որով մեր անձնականութիւնը ան-ջատեց մեզմէ, եւ այս կոյր չփոթութեան մէջ մենք զարկինք ոգին, որ Համլէթն իսկ էր: Հիմա կը հանգչի այնտեղ, ժըպտուն ու դեռ տաք իր մարտական հըրճուանքէն, ան որ հերոսութիւն ու երիտասարդութիւն էր միայն, եւ անյուսութեան դէմ կը ներկայացնէր մեր բովանդակ խրոխտութիւնը: Կ'իյնանք հեծկըլտալով իր դիակին վրայ, եւ զայն զաղտնաբար կը պահենք այլեւս մեր ներքին յաւիտենութեանը մէջ:

ԵԴՈՒԱՐԴ ՍԻՄՔԷՇԵԱՆ

(«Մարդուն Մեծագոյն Քաղաքակրթութիւնը» անտիպ հատորէն):

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ 5ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

—0—

Հայկական Թատերական Ընկերութեան 5րդ համագումարը տեղի ունեցած է Դեկտեմբեր 23ին, Երեւան (*): Մասնակցած են թատերական արուեստի գործիչներ, դերասաններ, բեմադիրներ, թատերագիրներ, քննադատներ, բեմայարդարներ, նկարիչներ: Գ. Ջանիբէկեանի բացման խօսքէն ետք ընկերութեան աշխատանքներուն մասին զեկուցած է անոր վարչութեան նախագահը՝ Հ. Ղափլանեան:

Զեկուցաբերը ընդգծելէ ետք, թէ թատրոնը շնորհիւ «կուսակցութեան մըշտական հոգատարութեան» պատուով կը կատարէ դաստիարակչական իր վեհ առաքելութիւնը, այսինքն «մասսաներին տանում է կոմունիզմի վեհ գաղափարները», դիտել տուած է, թէ Հայաստանի թատրոնները տարեկան 60 նոր բեմադրութիւններ կը ներկայացնեն:

Ստեղծագործող թատերախումբերը մեծ հնարաւորութիւններ ունին մեր ժամանակակիցներու կեանքը արտացոլող բարձրարուեստ ներկայացումներ բեմադրելու: «Սակայն, ընդհանուր առմամբ, գորշութիւնը, միապաղաղութիւնը, նոյնօրինակ սիւժէների կրկնութիւնը, կերպարների հոգեվիճակների պարզունակութիւնը դեռեւս շարունակում են իշխել մեր բեմերում»:

Զեկուցաբերին համար միշտ չէ, որ լիովին կ'օգտագործուին դերասաններու եւ բեմադիրներու ուժերը, քիչ ուշադրութիւն կը դարձուի մասնագէտներու ընտրութեան եւ դաստիարակութեան գործին: Երգահանները «պասիվ» վերաբերում ցոյց կու տան օփերայի եւ պալէի սեռերուն հանդէպ, նոր ձեւերու եւ չարահիւսական լուծումներու պրպտումները «անվճռական են, անհամարձակ»:

Զեկուցաբերը դիտել տուած է, թէ կարգ մը թատրոններ կորսնցուցած են իրենց հիմնական դիմագիծը: «Այսպէս, շէյքսփիրեան հարուստ աւանդոյթներ ունեցող Սունդուկեանցիներն այսօր հանգիստեսին ներկայանում են միայն «Օթելլոյով», կոլեկտիվը չափից աւելի է տարուել կատակերգութիւնների բեմադրութիւններով: Դրան հակառակ, երաժշտական կոմեդիայի թատրոնի բեմից հեռանում են դասական օպերէտները, ներկայացւում են երաժշտութեամբ ուղեցուող պիէսներ, ուր երաժշտութիւնը դրամատուրգիական հիմնական գաղափարի բացայայտմանը ամենեւին էլ չի նըպաստում»:

Մատաղ սերունդի դաստիարակութեան գործին մէջ լուրջ դեր վերապահուած է Երեւանի տռամաթիք, պատանի հանդիսատեսի եւ տիկնիկային (խամաճիկ) թատրոններուն: Օփերայի եւ պալէի, տռամաթիք, երաժշտական կատակերգութեան եւ ժողովրդական թատրոնները շատ գործ ունին կատարելիք խաղացանկի ընտրութեան, բեմական արուեստի յետագայ զարգացման աշխատանքը բարելաւելու ուղղութեամբ:

Զեկուցաբերը անդրադառնալով թատերական քննադատութեան այժմու վիճակին նկատել տուած է, թէ «չնայած հրատարակուած մի շարք արժէքաւոր մենագրութիւններին ու գրքերին, այնուամենայնիւ, վերջին 4–5 տարում մամուլում լոյս տեսած յօդուածներում բացակայում են մասնագիտական խոր վերլուծութիւններ, յաճախ թատերախօսականները գրում են պատահական մարդիկ, գրում գեղարուեստական անընդունելի մակարդակով, սուբեկտիվ դիրքերից»:

Զեկուցումէն ետք Հայաստանի թատերական կեանքին հրատապ հարցերուն անդրադարձած են թատերագէտներ Ս. Մելիքսէթեան, Մ. Դաւթեան, «Սով. Արուեստ» ամսագրի պատասխանատու քարտուղար Խ. Աւագեան, բանասիրական գիտութիւններու տոքթոր Լ. Հախվերդեան: Անոնք մատնանշած են խաղացանկերու աղքատութիւնը, քննադատութեան եւ մամուլի կրաւորական դիրքը եւայլն: Թատերական ընկերութեան նախաձեռնութեամբ քիչ քննարկումներ կը կազմակերպուին բեմադիրներու, թատերագիրներու եւ դերասաններու միջեւ այնպիսի ներկայացումներու վերաբերմամբ, որոնք աչքի կը զարնեն եւ, յատկապէս, բարդ ու վիճելի են: Փաստօրէն անուշադրութեան մատնուած են շրջաններու թատրոնները, որոնք չեն ամբողջացուիր երիտասարդ, կարող ուժերով եւ յաճախ կը բեմադրեն ցած մակարդակի ներկայացումներ: Անոնք ընդգծած են թատերագիտական նոր մասնագէտներ պատրաստելու, թատրոններու շինարարութեան թափը արագացնելու, ընկերութեան հրատարակչական գործունէութիւնը բարելաւելու անհրաժեշտութիւնը:

Երեւանի մանկա-պատանեկան թատրոններուն մէջ երէց եւ միջին սերունդի բազմավաստակ վարպետներու կողքին կը ստեղծագործեն երիտասարդներ, բայց անոնց թիւը խիստ անբաւարար է: Թատերախումբերը մեծ դժուարութիւններու առջեւ կը գտնուին նաեւ խաղացանկի ընտրութեան հարցին մէջ: Թատերագիրները հազուադէպ կը ստեղծեն մանկա-պատանեկան թատերախաղեր: Այս մասին խօսած են պատանի հանդիսատեսի թատրոնի տնօրէնը՝ Ֆ. Բաղրամեան, խամաճիկներու թատրոնի գլխաւոր բեմադիրը՝ Մ. Ասլանեան, Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան Թատերական բաժնի վարիչը՝ Մ. Օհանեան:

Համագումարի վերջաւորութեան ընտրուած է Թատերական ընկերութեան նոր վարչութիւնը, որ իր առաջին նիստին վարչութեան նախագահ ընտրած է Հրաչեայ Ղափլանեանը:

(*) Տե՛ս «Սով. Հայաստան», Դեկտեմբեր 25:

ՉՈՐՍ ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐ ԱՐԱՐԱՏԻ ԳԱԳԱԹԻՆ

—0—

Սոֆիայի «Երեւան» շաբաթաթերթը Դեկտեմբեր 27ի թիւով հաղորդած է, թէ չորս պուլկար լեռնագնացներ՝ Պորիս Թուեչքու, Փենքօ Կերով, Տիմքա Մոսկովա եւ Վլատօ Մարինով Հոկտեմբեր 2ին, առաւօտեան ժամը 8ին, ոտք դրած են ձիւնափայլ Արարատի գագաթին: Արշաւախումբի անդամներէն Կերով հետեւեալ մանրամասնութիւնները տուած է.

— Մենք մեր արշաւախումբը անուանեցինք «Արարատ–74»: Պէտք է ընդգծել, որ չորս տարի շարունակ յամառ կերպով կը պատրաստուէինք այս դժուար վերելքին համար, որ վերջապէս յաջողութեամբ պսակուեցաւ: Մեր արշաւը դէպի Արարատ տեւեց երեք օր: Մեր սկզբնակէտը Չիքթիփգէօյ գիւղն էր: Առաջին ճամբարը հաստատեցինք 3000 մեթր բարձրութեան վրայ, իսկ երկրորդը՝ 4000 մեթր: Յոյսէ ալ սկսանք գրոհը դէպի գագաթ: Ճամբայ ելանք կէս գիշերին, եւ հասանք առաւօտեան ժամը 8ին, երբ արեւի առաջին ճառագայթները ողողեցին գագաթը, իսկ ջերմաչափը ցոյց կու տար զերոյէն վար 20 աստիճան սառնամանիք:

Մեր հայեացքները ուղղեցինք դէպի հիւսիս, ուր ճոխ լոյսերով փռուած էր գիշերային Երեւանը, իսկ քիչ մը հեռու կը նկատուէին Էջմիածինի լոյսերը: Հիւսիս-արեւելեան պատը ունի 1200 մեթր երկարութիւն եւ 70 աստիճան թեք է: Թիւեր, որոնք պերճախօս ձեւով կը վկայեն, թէ ինչ դժուարութիւններ պէտք է յաղթահարեն լեռնագնացները, որպէսզի հասնին իրենց նպատակին: Գագաթը մնացինք ժամ մը: Այնտեղ իմացանք, որ 1974ին բարձրացած են աւստրիական եւ ամերիկեան արշաւախումբեր: Ասիկա գիտցանք լերան վրայ գտնուող փոքրիկ տուփէն, ուր իւրաքանչիւր լեռնագնաց կը ձգէ իր անունը: Մենք ալ նոյնը ըրինք. Արարատին ծածանեցաւ պուլկար եռագոյն դրօշը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Դ

ԹԻԱՐԱՆԻ ՃԱՄԲԱՆ

— Վերջապէս.. ուրիշ բան մը գիտէ՞ք..

— Օ՛ն, սրտնեղութիւն պէտք չէ: Խենթութիւնը դէկդէ դիր. Թիապարտներու մէջ աւելորդ է այդ. այն կինը ցած ձայնով եւ շուտ մը ըսաւ ինձ. Պէնէտէթթօյի համար է. ես Պէնէտէթթօյի ինչ ըլլալը չէի գիտեր, բայց ինքնիրենս կ'ըսէի թէ երկու ոսկինոցը մարդուս խելքը կը բանայ միշտ: Եւ որովհետեւ պատուաւոր մարդ եմ — որովհետեւ ես երբեք մէկուն մէկ սուն կերած չեմ:

Թիապարտը, ինչպէս որ կը կոչէր ինքզինքը, այս վերջին խօսքերը հպարտութեամբ մը արտասանեց.

— Ուրեմն ինչո՞ւ թիարան կ'երթաք. հարցուց Պէնէտէթթօ:

— Տղա՛ս, մասնաւոր. գործերու պատճառաւ: Ես քահանայ էի, հասկցա՞ր. եւ խոստովանարանը սատանայի պէս վտանգաւոր բան մըն է.

Պէնէտէթթօ Գորսիգայի մէջ մեծցած էր, եւ իր բովանդակ անամօթութեան հակառակ, տակաւին բնածին խղճահարութիւններ ունէր.

Զզուանքէն ոստում մը ըրաւ:

Միւսը կարծես չնշմարեց ասիկա եւ շարունակեց.

— Ուստի վերոյիշեալ կնոջ պատասխանեցի. Գլխուս վրայ. եւ կ'երեւայ որ ձայնս ալ դէմքիս պէս ախորժելի եղաւ իրեն, վասնզի երկու ոսկինոցին վրայ ոսկի մըն ալ աւելցուց. Ճումէրօ Տէուս իմբարէ կօտէթ (1) միայն թէ...

— Միայն թէ ի՞նչ:

— Ձեզ սիրել այնպիսի յանձնարարութիւններ կատարել որոնց արժէքը չեմ գիտեր. հին ազգերու պատմութեան մէջ գրուած է որ...

— Գիտե՞ն էք:

— Ամէն բանէն մէկ քիչ գիտնալու է: Պատմութեան մէջ, կ'ըսէի, Պէլէրօփօն անուն մարդ մը կայ, որ մէկուն նամակ մը յանձնեց եւ այս նամակը իրեն մեծ վնաս պատճառեց. ուստի նամակը բացի...

— Կարդացի՞ք:

— Քիչ մը: Եւ ասիկա ապացուցանելու համար քեզ՝ կրնամ պարունակութիւնը կրկնել: Ո՛հ, ընդ ամէնը քանի տող է:

«Ամբաստանեալ Պէնէտէթթօյի վրայ մեծ հոգածութիւն ունեցող անձ մը իմացկուտայ իրեն թէ, եթէ բանտէն քահանային դիմէ եւ բանտարկութեան միջոցին գղջման եւ ջերմեռանդութեան ակներեւ նշաններ ցոյց տայ, կրնայ վստահ ըլլալ որ մահուան պիտի չդատապարտուի»:

— Այո՛, ճիշդ այդ է, մրմնջեց Պէնէտէթթօ:

— Շիտակը այս խնդիրը ինծի չէր վերաբերեր: Ձէի փափաքեր որ վիզդ կտրեն. քեզ չէի ճանչնար... լաւագոյն կը համարէի վաթսուն ֆրանքս շահիլ, ուստի տոմսակը ձեռքդ հասցուցի:

— Բայց ձեզ տեսած ըլլալս չեմ յիշեր:

— Ո՛հ, դուն բարձրաստիճան ամբաստանեալ մըն էիր. Մակոլէնի բակին մէջ մասնաւոր տեղ մը դրուած էիր. Ես աւելծներու փոսին մէջ էի. ասոր ի՛նչ ըլլալը չես գիտեր.

Պէնէտէթթօ կրնար իր խօսակցին սխալը ուղղել. բայց իր ինկած անարգութեան վիճակին մէջն իսկ՝ անձնասիրութիւնը չէր կորսուած: Բարձրաստիճան ամբաստանեալ մը: Այս բառը լսելն իսկ անձնասիրական վայելք մըն էր:

Լռեց:

— Պարզ ու հանճարեղ միջոց մը գտայ եւ թղթի կտորը ձեռքը հասաւ. կ'երեւայ թէ քեզ տրուած խրատը կէտ առ կէտ գործադրեր ես, — շատ աղէկ ըրեր ես. ապացոյցն ալ սա է որ հոս ես.

— Ֆօրսի բանտէն ալ գլխատութեան բեմը կ'երթուի:

— Կը սխալիս, տղա՛ս, պէտք է նախ Պիսէթրը հանդիպիլ. բայց ինչ որ կ'ապացուցանէ ինձ թէ մեծ ածելիին հետ պիտի չծանօթանաս, — որ տասներեքերորդ դարուն մաննախան է: Կարելի է կը հաւատաս թէ այս մեքենան հնարողը Կիյեօթինն է, որ Տօքթ. Լուի ալ կը կոչուէր: Սխա՛լ. այս բանն ալ հո՛ն կը սորվեցնեմ քեզ:

Պենետէթթօ չկրցաւ սրտնեղութիւնը զսպել: Բարձրաստիճան չեղող այս կալանաւորին վարդապետական խօսուածքը ջըղային ձգտումներ կը բերէր իր վրայ:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

(1) Աստուած զոյգ չեղող թիւերը նախամեծար կը համարէ (վիրժիլ. Հովեր-գութիւն. Ը):

Տէր եւ Տիկին Ստեփան Հէլվաճեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Հէլվաճեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Արա Մինասեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զարզավաթճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Մընիէ եւ զաւակը սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրեցեալ մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ հօրաքրոջ՝

ՏԻԿ. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԳՈՒՆՏՈՒՐԱՃԻԵԱՆԻ
(ծնեալ Աճէմեան) 86 տարեկան
(Տիգրանակերտցի)

մահը որ պատահեցաւ Յունուար 3ին իր բնակարանը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի Յունուար 7, ժամը 14ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Երեքշաբթի, Յունուար 7. — Ի. օր ծննդեան: Յիշատակ է մեռելոց:

Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի վասն համօրէն ննջեցելոց:

Համաձայն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աւանդութեան, տարին երկու անիթներով՝ Ծնունդին եւ Զատիկին, Հայոց տուները կ'օրհնուին՝ տնօրհնէք կը կատարուի:

Այն ընտանիքները, որոնց եկեղեցական չայցելեր, տներէց չունին, թող հաճին տեղեկացնել եկեղեցւոյս Դիւանին՝ տալով իրենց տան հասցէն, որպէսզի հոգեւորական մը ուղարկուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Աղքատախնամի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

ՊՊ. Հայկ եւ Վարդան Մանուկեան (Մարսէյլ) իրենց զաւակներուն մկրտութեան առթիւ 700 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Գալուստ Ահարոնեան (Մարսէյլ) 100 Ֆր., Հայկ Ահարոնեանի եւ Սեդա Մէսէրեանի ամուսնութեան առթիւ: Պ. Մկրտիչ Աթոյեան եւ զաւակները ողբ. կնոջ մահուան առթիւ (Մարսէյլ) 250, Պետրոսեան Հաստատութիւն (Փարիզ) 8000, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւն 500, Պ. Սեդրակ Սանճեան 500, Տիկին Սիրանոյշ Փափազեան 250, Պ. Յովհ. Եկէնեան, տարեվերջի տօներուն առթիւ իր ողբ. ծնողաց յիշատակին 240, ՊՊ. Գէորգ Արզումանեան, Փոսթայեան (Մոնթէ Գառլօ), Ռոժէ Զրբաշեան, Տիկ. Գամէրեան Մարթ 200ական, Պ. Փիէր Վարդանեան 150, ՊՊ. Վահէ Չիլինկիրեան, Ժիրայր Չիլինկիրեան, Նշան Հայթայեան, Յակոբիկ Գավուքճեան, Սարգիս Արզումանեան, Ճ. Պահատուրեան, Արմենակ Սիրունեան, Ժաք Ֆրանկիւլեան, Էգնայեան, Ժաք Թորանեան, Միհրան Սիքարսեան, Տիկիններ Մարթ Գամէրեան, Սիլվի Գույումճեան եւ Տէր եւ Տիկին Պալիօզեան 100ական, Սամօ Հաստատութիւն (Առնուվիլ) 80, Պ. Գաբրիէլ Համբարձումեան, ողբ. Յարութիւն Ղազէրեանի յիշատակին 100, Տէր եւ Տիկին Դ. Դաւիթեան, ողբ. Տիկին Հռիփսիմէ Չիլինկիրեանի մահուան առթիւ 50 Ֆր.: Գաբրիէլ Գամուն 40:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլէն Տիկին Համբարձումեան 50 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին Դաւիթ Սրապեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Գէորգ Մարանկոզեան եւ զաւակները իրենց ամուսնոյն եւ հօր մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ կը նուիրեն 50 Ֆր. Իսի լէ Մուլինոյի նորակառոյց եկեղեցւոյ ֆոնտին, 50 Առնուվիլի Վարդայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 50 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Շաւիլէն Լուսնթագ Կիւլեան իր մօրաքրոջ տղուն՝ Ներսէս Գաբրիէլեանի մահուան քառասունքին առթիւ ինչպէս նաեւ իր մօրաքրոջ աղջկան ողբացեալ Էլիզ Գաբրիէլեանի (մեռած էքս ան Փրովանս) յիշատակին կը նուիրէ 50ական Ֆր. «Յառաջ»ին եւ Պանեէօյի հայ դպրոցին:
(Ստանալ «Յառաջ»էն):

×

Կապ. Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղը 100 Ֆր. կը նուիրէ Հանգստեան Տան Տիկին Աննա Շահլամեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի:
(Ստանալ «Յառաջ»էն):

Savez-vous que vous trouverez à :

AIR FRANCE

AGENCE DES INVALIDES

2, Rue Esnault-Pelterie — 75007 Paris — Métro : Invalides
Téléphone : 551-96-20 — Poste 6-46-55

le meilleur accueil auprès de :

ANAHID BOYADJIAN

pour vos voyages d'affaires
et de tourisme - individuels ou groupes

Ձեր ճամբորդութիւններուն համար, գործի, զբօսաշրջիկութեան, անհատական թէ հաւաքական,

մի՛ վարանիք

դիմեցէք վերոյիշեալ հասցէին, ուր

ԱՆԱՀԻՏ ՊՈՅԱՃԵԱՆ

լաւագոյն ընդունելութիւն կը վերապահէ ձեզի

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, այս Հինգշաբթի Յունուար 9, ժամը 20.30ին Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները եկեղեցւոյ վերաշինութեան 17րդ տարելիցին առթիւ.—

Ոմն 1000, Տիկին Մատաթ 500, Տէր եւ Տիկին Ա. Գաւուզճեան 300, Տէր եւ Տիկին Մ. Փանոսեան 250, Տէր եւ Տիկին Սերոբ Սերոբեան 100, Տիկին Պետոյեան 130, Տիկին Մարտիկեան 100, Տիկին Իսպիրեան, 100, Ոմն 100, Տէր եւ Տիկին Աճէմեան (Առնուվիլ) 200, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Թորոսեան 100 Ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Անիէռ–Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի Յունուար 7, ժամը 20.30ին Տիկին Պապիկեանի բնակարանը, 20 ռիւ տիւ Ֆոսէ տը լ'Օմօ, Անիէռ:

×

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Շաբաթ Յունուար 11 ժամը 16ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 ռիւ Պլէօ: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

LA CAPPADOCE

3, Rue Marivaux
(derrière l'Opéra-Comique, Métro Richelieu-Drouot) Tél. 742-83-65

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

կազմակերպուած է

Երկուշաբթի, Յունուար 6ին

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾՆՈՒՆԴԻՆ ԱՌԹԻՒ

Տեղերը ապահովել նախապէս հեռաձայնելով.—

«ԲԱՆԲԵՐ» ԱՄՍԱԹԵՐԹԸ

ՓԱՓԱՔՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հոգեւոր գրականութեան ընթերցումը քաջալերելու համար, «Բանբեր» ամսաթերթը կ'առաջարկէ փափաքողներուն՝ երբ նմոյշ՝ ձրի օրինակ մը ղրկել, կամ մէկ տարուան համար՝ առանց վճարումի հետաքրքրուողները բաժանորդագրել:

Դիմել խմբագրութեան.—
Pasteur BAKALIAN
25, Av. des Roches Vertes,
13012 MARSEILLE

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ Էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ Յունուար 12, ժամը 15ին Գասպար Իփէկեան ակումբի մէջ, 40, Վիքթոր Ֆօժիէ փողոց:

Երգ, պար, արտասանութիւն դպրոցի աշակերտներուն կողմէ: Կաղանդ պապա:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Սէն–Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնին, Յունուար 12, Կիրակի ժամը 15ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Մասնակցութեամբ միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան եւ պատրաստութեամբ հոգեւոր հովիւ Շահան Քհնյ. Տէտէեանի:

Կը հրաւիրուին ծնողքներն ու շրջանի Հայութիւնը:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակը համազգային շուքով ոգեկոչելու համար Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խորհրդակցական ժողովի որ կը գումարուի Երեքշաբթի Յունուար 7, երեկոյեան ժամը 8.30ին Ազգ. Տան մէջ:

ԽԱՉԵԱՆԻ ՕՐԸ

ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19

Ս. Ծննդեան ութօրէքը «Խաչեանի Օր» եղած է իր հիմնադրութենէն սկսեալ եւ ութսուն տարի անխափան նոյն օրը կամ մօտաւոր Կիրակին Խաչեանցիք կրօնական հանդիսաւոր արարողութեամբ ոգեկոչած են մեծանուն հիմնադիրներ Յովհաննէս եւ Մկրտիչ Խաչեանի, ինչպէս նաեւ իրենցմէ յաջորդ բաժնուած տնօրէններու, ուսուցիչներու եւ ընկերներու անթառամ յիշատակը:

Փարիզի Խաչեան Սանուց Միութիւնս այս տարի եւս կը կազմակերպէ «Խաչեանի Օր»ը Յունուար 19, Կիրակի: Ըստ սովորութեան, առաւօտուն հոգեհանգիստ կը կատարուի Փարիզի մայր եկեղեցին, բոլոր մահացած Խաչեանցիներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Իսկ ժամը 13.30ին «Բաժակի Պահ» հայկական առատ եւ ճոխ սեղաններու շուրջ, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, մեթրօ Քատէ: Ճառեր, յիշատակի ոգեկոչումներ, հայկական նուագ, անակընկալներ:

Նոյն օրը, նոյն ժամուն, Պոլսէն սկսեալ աշխարհի ամէն կողմը Խաչեանցիներ բաժակ պիտի բարձրացնեն հայ Դպրոցին, Խաչեանին մաղթելու համար պայծառ եւ լուսաշող ապագայ:

Սիրով կը հրաւիրուին հին ու նոր Խաչեանցիներ, ինչպէս նաեւ համակիրներ:

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 45 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմնի տարեկան ցերեկոյթ–պարահանդէսը Ժորժ Սէնքի սրահներուն մէջ, Կիրակի, Ապրիլ 13:

Շնորհաւոր Նոր Տարի
եւ
Սուրբ Ծնունդ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ

ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆ

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

իր յարգոյ բարեկամներուն եւ յաճախորդներուն կրկնակ տօները կը շնորհաւորէ, եւ կը յիշեցնէ նաեւ թէ, ինչպէս ամէն տարի այս տարի եւս, նոխ պտուղներու, միրգերու եւ անուշեղէններու տեսակներով, պատրաստ է սպասարկելու եւ զարդարելու իրենց Ամանորի սեղանները

Հասցէ...

N. NIGOGHOSSIAN

121, Ave. Henri-Barbusse — 95400 — ARNOUVILLE-LES-GONESSE
Tél. : 985-04-46

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
7
MARDI
7 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.191 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.191

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈԶԸ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԱԾ
Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
1975 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 6

«Տէր, ուղղեա զգնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան»:

Տիրոջ ողորմութեամբ Նոր Տարուայ սեմին կանգնած, մեր յուսացեալ հոգիները մի անգամ եւս լսում են Ս. Ծննդեան պատգամը՝ «եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»: Այս պատգամով է որ ծնաւ եւ յայտնեցաւ Փրկիչը մեր Քրիստոս, այս պատգամով Նա լոյս ու ջերմութիւն բաշխեց իր աշակերտների հոգիներին, եւ նոյն այս պատգամը որպէս կտակ թողեց համայն մարդկութեանը, առ Հայր բարձրանալուց առաջ:

Ահա թէ ինչու, մեր ամենանուիրական աղօթքներից մէկն է հանդիսանում, առ Քրիստոս ուղղեալ աղերսանքը մեր՝ «Տէր, ուղղեա զգնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան»:

Մարդու երկրային կեանքը երկար մի ճանապարհորդութիւն է ժամանակի տարածքի մէջ, բաժանուած հանգրուանների, որ մենք կոչում ենք տարիներ: Եւ երբ մեր կեանքի ճանապարհի վրայ բացւում է մի նոր ժամանակաշրջան, այսինքն մի նոր տարի, ի՞նչ կայ աւելի բնական, աւելի բարի ու աստուածահաճոյ, քան ըղձալ եւ կամենալ, որ մեր առաջ բացուող կեանքի ճանապարհի վրայ՝ ապրենք խաղաղ, գործենք խաղաղութեամբ, լինենք խաղաղարար մարդիկ մեր նմանների նկատմամբ:

Թէեւ յոյժ կենսական ու հրամայական է թւում իրագործումը մարդկային այս տենչանքի, սակայն պատմութեան փորձը եւ մեր իսկ ապրած օրերի իրադրութիւնները գալիս են ասելու՝ թէ, աւաղ, ազգութիւններն ու Պետութիւնները, հակառակ իրենց բարի կամեցողութեանց եւ երբեմն նոյնիսկ հակառակ իրենց շահերի, տակաւին հեռու են իրար միջեւ տեւապէս արդար ու խաղաղ յարաբերութիւններ հաստատելուց:

Այնուամենայնիւ, ուղիղ չէ յոռետեսութեան անձնատուր լինել: Նախ, որովհետեւ ապաւինում ենք աստուածային ողորմութեանը, երկրորդ, որովհետեւ հաւատում ենք մարդու բարւոյ հանճարի յաղթանակին, եւ երրորդ՝ որովհետեւ հաստատում ենք՝ թէ միջազգային կեանքում հետզհետէ առաւել ամրապնդւում են խաղաղութեան ջանքերն ու իրաւունքի ուժը:

Աշխարհի բոլոր ժողովուրդների, յաղթող թէ պարտուող ժողովուրդների, անցեալի դառն փորձառութիւնները, Պետութիւնների փոխադարձ շահերի իրապաշտ ըմբռնումը, ժողովրդական լայն զանգուածների գիտակցութեան մէջ հետզհետէ բիւրեղացող համամարդկային յառաջդիմական գաղափարները, գիտութեան եւ տեխնիկայի աներեւակայելի նուաճումները, մենք նկատում ենք իրական ու զօրաւոր նախադրեալներ, ի խնդիր ազգամիջեան թշնամութեանց տակաւ վերացման եւ համաշխարհային խաղաղ գոյակցութեան ամրապնդման:

Հակառակ հակասական դրսեւորումների, այո, մարդկութիւնը գնում է դէպի հաւաքական գործակցութիւն, դէպի համերաշխութիւն, դէպի խաղաղութիւն, դէպի մարդկայնացում:

Այն օրից մանաւանդ, երբ երկրագնդի առաջին մարդը տիեզերք բարձրացաւ, երկիրը դարձաւ առաւել միասնական մի աշխարհ, ամէն ազգի մարդիկ դարձան բնակիչները մի երկրի, բոլոր ժողովուրդները՝ անդամները մի մարդկային ընտանիքի, վեր ամէն տեսակի՝ բնական, ընկերային կամ քաղաքական տարբերութիւններից:

Ազգամիջեան թշնամութիւններից ազատագրուելու եւ մարդկային աշխարհում խաղաղ ու արդար յարաբերութիւններ ստեղծելու ճանապարհի վրայ, մեր օրերում իրենց յոյժ կարեւոր նպաստն են բերում նաեւ բոլոր կրօնական հաստատութիւններն ու կազմակերպութիւնները, որոնց թւում քրիստոնէական եկեղեցիները, բոլորիս ծանօթ էկումենիկ շարժման շնորհիւ: Ճշմարիտ է, որ էկումենիկ շարժումի առաջնահերթ նպատակն է նկատւում՝ քրիստոնէական եկեղեցիների միութիւնը իրականացնել մի ընդհանուր համաքրիստոնէական եղբայրութեան մէջ, սակայն ոչ նուազ առաջնահերթ պէտք է նկատել նոյն էկումենիկ շարժման առաքելութիւնը՝ ի խնդիր արդար ու խաղաղ գոյակցութեան հրամայականի կենսագործման մարդկութեան ծոցի մէջ: Թէեւ եկեղեցեաց միութեան գաղափարն էլ, վերջին հաշուով, միեւնոյն նպատակին է ծառայում, քանի որ այդ ճանապարհով, քրիստոնէութեան մտածողութիւնը ձգտում է համայն մարդկութիւնը ըմբռնել որպէս Աստուծոյ ժողովուրդ, այսինքն համերաշխուած մարդկանց ու ազգութիւնների մի համամարդկային ընտանիք, որ դաւանում է զԱստուած որպէս Հայր, Փրկիչ եւ Մխիթարիչ:

Հետեւաբար նաեւ մենք՝ Հայերս, իբրեւ քրիստոնեաներ ու իբրեւ Եկեղեցի որ մասնակցում ենք համաշխարհային էկումենիկ շարժմանը, աղօթենք այսօր՝

«Տէր, ուղղեա զգնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան»:

Երբեմն Մեզ ասողներ են լինում, թէ յաճախ ենք խօսում խաղաղութեան մասին, յաճախ ենք պաշտպան կանգնում ժողովուրդների բարեկամութեան դատին:

Ճշմարիտ է այդ. սակայն չէ՞ք կարծում, սիրելի հաւատացեալներ, որ մանաւանդ մեր պարագային, շատ բնական է այդ եւ միշտ արժէական, քանի որ Հայրապետն ենք մի Եկեղեցու եւ ազգի, որի նման այս աշխարհում քիչ ժողովուրդներ գրեթէ տեւապէս ոտքի կոխան են դարձել ու անխնայ կոտորուել այլազգի պատերազմողների սրով ու հրով դարեր շարունակ, մինչեւ իսկ մեր դարի սկիզբին, երբ 1915 թուականին, Արեւմտեան Հայաստանի ամբողջ հայ ազգաբնակչութիւնը տեղահան արուեց ու կոտորուեց Օսմանեան կառավարութեան ծրագրով ու կազմակերպութեամբ:

Այդ սեւ օրերից անցել են արդէն վաթսուն տարիներ: Մեր ազգային ողբերգութիւնը վաղուց վերջ է գտել: Մեր ժողովուրդն այլեւս զոհի վիճակում չի գտնւում այսօր, ոչ էլ անտէր ու անհայրենիք:

Մեր օրերին նա իր վերածնունդի ժամանակաշրջանն է ապրում: Նա աշխատում է, նա կառուցում է ու ստեղծագործում է: Նա լաւատես է ու ինքնավստահ եւ ազնիւ երազանքներով լեցուն հայեացքը դէպի գալիքն է սեւեռած:

Բայց տարին մէկ անգամ, ամէն Ապրիլի 24ին, հայ ժողովուրդը մի պահ կանգ է առնում եւ յարգանքով խոնարհւում իր նահատակների յիշատակի առաջ: Դա մարդկային է, դա քրիստոնէական է, դա բարոյական է: Այդ է թելադրում նաեւ մեր օրերի խաղաղասիրութեան եւ ժողովուրդների բարեկամութեան գիտակցութիւնը: Եւ կարծում ենք ու սպասում, որ ոչ միայն մենք՝ Հայերս, այլեւ բոլոր ժողովուրդները, բոլոր ազնիւ մարդիկ իրենց աղօթքներով միանան մեզ եւ մեր արդար դատին, որպէսզի յետ այսօրիկ այլեւս երբեք և ոչ մի տեղ աշխարհում, չկրկնուեն Տէր էլ Զօրներ եւ Աուշվից-ներ, Ռասուլայններ եւ Մայտանեքներ:

Յանուն մարդկութեան ու արդարութեան, յանուն ժողովուրդների համերաշխութեան եւ խաղաղ գոյակցութեան, երբեք չպէտք է մոռացուեն անցեալի արհաւիրքներն ու չարիքները, նահատակութիւններն ու ցեղասպանութիւնները: Ամէն հայ հաւատացեալի, ամէն հայ մարդու հոգում մշտավառ է մնալու մի ճրագ ի յիշատակ Ապրիլեան Եղեռնի զոհերի: Այդ սուրբ յիշատակը երբեք չի թառամելու: Ապրիլեան նահատակները կը մոռացուեն այն ժամանակ միայն՝ երբ հայ ժողովուրդը դադարի նրանց յիշատակը ոգեկոչելուց, երբ դադարի նրանց ազգային տենչանքները իր սրտում վառ պահելուց, ու մանաւանդ երբ դադարի անսակարկ կերպով նուիրուելուց՝ իր վերածնած մայր երկրի վերաշինութեանը, անվտանգութեանն ու խաղաղութեան գործին:

Մեր ժողովուրդը դարեր շարունակ հալածուեց ու զոհուեց, որովհետեւ նա տենչաց սեփական մի հայրենիք ունենալ իր պապերի հողի վրայ ու այնտեղ ապրել ապահով ու ստեղծագործել ազատ: Սարդարապատով ու Նոյեմբերեան լուսաբացով, նա յաջողեց՝ պատմական Հայաստանի արեւելեան հողամասում գոնէ, իրականացնել իր նահատակների ազգային երազանքը, իբրեւ պսակաւորումը բազում սերունդների աղօթքների, զոհաբերումների ու ազատագրական պայքարների:

Ահա թէ ինչու մեր եկեղեցին ու Հայութիւնը համայն, ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, կանգնած Ապրիլեան Եղեռնի վաթսունամեակի սեմին, երկիւղածութեամբ պիտի ոգեկոչեն այս տարի յիշատակը մօտ երկու միլիոն իրենց զոհուած զաւակների, ու ապա մխիթարուած սրտով փառք պիտի տան նախախնամութեանը՝ որ ամրակուռ ու ապահով հիմքերի վրայ հաստատուած իրենց արդի Մայր Հայրենիքը՝ ամենափառաւոր կոթողն է նահատակների յիշատակը յաւերժացնող եւ ամենազօրաւոր գրաւականը ազգ. գոյատեւման, այլեւ ամենաուղիղ ճանապարհը մեր ժողովրդի բոլոր արդար երազանքների կենսագործման՝ գալիք ժամանակներին:

Յարգանք մեր բիւրաւոր նահատակներին, փառք մեր ազգային վերածնունդին, լոյս, աւելի լոյս յաւերժական Մայր Հայաստանին:

Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակին, Մայր երկրում թէ սփիւռքում, այս թող լինի մաղթանքն ու կարգախօսը մեր Եկեղեցու եւ ժողովրդի բոլոր զաւակների: Նրանք բոլորը, բոլորն անխտիր, թող մէկտեղուեն այս տարի, թող միանան եւ համերաշխուեն նահատակների յիշատակի ոգեկոչումով, հայրենի վերածնունդի ուրախութեամբ ու էլ աւելի պայծառ ապագայի տեսիլքով:

Տէր, ուղղեա զգնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան:

Սիրելի հաւատացեալ ժողովուրդ, շնորհաւորում ենք ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը, եւ Միածնաէջ Մայր Տաճարից բաշխում ենք բոլորիդ մեր ամենաբարի մաղթանքներն ու օրհնութիւնները:

«Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ» խաղաղութիւն ընդ ձեզ, այժմ եւ յաւիտեան. ամէն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԻՍԻՆԿԸՐԻ ՊԶՏԻԿ ԽՕՍՔԵՐԸ ԵՒ ՄԵԾ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Քիսինկէրի քանի մը խօսքերը ամերիկեան Պիզնէս Ուիք պարբերականին կը շարունակեն աղմուկ հանել աշխարհի մէջ: Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարին ըսածն այն էր թէ եթէ քարիւղ արտադրող արաբական երկիրները չափազանցեն, պէտք չէ անտեսել ամերիկեան զինեալ միջամտութիւն մը, Մերձաւոր Արեւելք: Պարզ է որ այս սպառնական արտայայտութիւնները շատ դժգոհ ձգած են արաբ ղեկավարները եւ առաջին առթիւ Պումետիէն յայտարարեց Ալժէի մէջ թէ ամերիկեան զինեալ միջամտութիւն մը գաղթատիրական ձեռնարկ մը կ'ըլլայ եւ քարիւղ արտադրող ոչ մէկ երկիր կրնայ թոյլ տալ որ կացութիւնը ընթանայ այնպիսի ձեւով, որ ձեռնտու չըլլայ բոլորին:

Նախագահ Ֆորտ իր պաշտօնական բանբերին միջոցաւ յայտնած էր թէ Քիսինկէրի յայտարարութիւնները իր տեսակէտները կը պարզէին եւ ոչ Ամերիկայի բայց եւ այնպէս ծերակուտական Ճէքսըն, որ Դեմոկրատ թեկնածու է 1975ի ընտրութեանց, նկատել տուաւ թէ մեծ Պետութիւններէն ոչ մէկը հրապարակաւ պէտք է խօսի սպառնական ձեւով: «Մերձաւոր Արեւելքի կացութիւնը, կ'ըսէ Ճէքսըն, փափուկ է եւ խոհեմ դիւանագիտութիւն մը կը պահանջէ»:

Քանի մը տողով

ՅՈՐԴԱՆԱՆ եւ Պաղեստինի Ազատագրութեան Կազմակերպութիւնը համաձայնեցան կանոնաւոր խօսակցութիւններ ունենալ յառաջիկայ ամիսներուն: Պաղեստինցիք վերջ պիտի տան «հակահիւսէյն» քարոզչութեան, իսկ Ամման պիտի յարգէ իրաւունքները այն մէկ միլիոն Պաղեստինցիներուն, որոնք Յորդանան կը բնակին եւ կը ներկայացնեն երկրին բնակչութեան մօտ կէսը:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ մէջ անցեալ շաբաթ շուրջ 400 հոգի ձերբակալուած է հակա-պետական համայնավար գործունէութեան ամբաստանութեամբ: Ձերբակալութիւնները կատարուած են վերջին ցոյցերէն ետք, որոնց ընթացքին բանուորներ ամսականի յաւելում եւ ուտեստեղէնի գիներու նուազում պահանջած էին: Համաձայն Մերձաւոր Արեւելք գործակալութեան, իշխանութիւնները երեւան հանած են «համայնավար նոր գաղտնի կազմակերպութիւն մը» եւ ձերբակալած են անոր անդամները:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՈՐՏ ութ անդամներէ բաղկացած նախագահական յանձնախումբ մը նշանակեց քննելու համար Սէ. Ի. Այ.ի գործունէութիւնը Մ. Նահանգներու ներքին ճակատին վրայ: Ամերիկեան մամուլը կ'ամբաստանէ, թէ Սէ. Ի. Այ. աւելի քան 10.000 Ամերիկացիներու թղթածրարներ պատրաստած է՝ գաղտնի հսկողութեամբ: Օրէնքով Սէ. Ի. Այ. իրաւունք չունի լրտեսական գործունէութեան լծուելու ներքին կեանքի մէջ:

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Պ. ԱՅՐԷՍԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

—— Օ ——

Ա.

Նախ, արդար ըլլալու համար, պէտք է ըսել որ, տասնեակ տարիներէ ի վեր կեանքի կոչուած Գաղութային Վարչական Խորհուրդի կազմը, ակնրախ կերպով բարելաւեց մեր ազգային ներքին կեանքը:

Երիտասարդ, եռանդուն ու ժրաջան տարրերէ բաղկացեալ այս մարմինը, գիտցաւ իր գործունէութեան առաջին իսկ շրջանէն, բարեփոխել ազգային դիմա-գիծը մեր գաղութին, անոր տալով նոր թափ ու ոգեւորութիւն:

Առաջին առթիւ կրթական մարզը իր գուրգուրանքին առարկայ դարձնելով հանդերձ, տնտեսական, առողջապահական, մարզական, մշակութային եւ այլ ցետիններու վրայ իր տարած ջանքերու շնորհիւ, այսօր, Պ. Այրէս իր եւ արուարձաններու 60.000 Հայերով, կը ներկայացնէ սփիւռքի համար պատկառելի ու եռուն շրջան մը, ուր կը տիրէ բաղդատաբար համերաշխ ու աշխատունակ ազգային կեանք:

Շրջանը ունի չորս եկեղեցի եւ երկու մատուռ, որոնցմէ իւրաքանչիւրի կողքին, գոյութիւն ունին դպրոցներ: Գոյութիւն ունեցող նախակրթարաններու կողքին, այս վերջին տասնամեակի ընթացքին, բարձրացան երկրորդականի ուսուցման համար արդիական շէնքեր:

Այժմ ունինք ամէնօրեայ ու ամբողջօրեայ վեց վարժարաններ որոնց երեքը օժտուած են երկրորդականի բաժիններով եւ որոնք կը լրացնեն տեղական Կրթական Նախարարութենէն պահանջուած ծրագիրը: Մեր երկրորդականներու աւարտականը լայն կը բանայ համալսարաններու դռները հայ ուսանողութեան առջեւ:

Քաղաքիս առաջին երկրորդական վարժարանը հաստատեցին Մխիթարեան Միաբանութեան հայրերը որոնք 1966ին ունեցան պսակաւորներու իրենց առաջին հունձքը:

Մեր կրթական հաստատութիւնները երկսեռ են եւ կը հաշուեն իրենց մանկապարտէզի, նախակրթարանի եւ երկրորդականի բաժիններով՝ աւելի քան 2000 աշակերտ, հետեւեալ մօտաւոր թիւերու յատկացումով.

Ա) Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութիւն (Հ. Օ. Մ.եան մանկապարտէզ, Սէֆէրեան նախակրթարան եւ Ճամպազեան երկրորդական) 650:

Բ) Ալլանեան Ազգ. Վարժարան (մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ Գրիգոր Լուսաւորիչ երկրորդական) 600:

Գ) Մխիթարեան վարժարան իր երեք բաժիններով 370:

Դ) Վիսէնթէ Լոփէսի Ազգ. Վարժարան (նախակրթարան եւ մանկապարտէզ) 180:

Ե) Արծրունեան Նորականոյց (Նախակրթարան եւ մանկապարտէզ) 170:

Զ) Պահչեճեան (Նախակրթարան եւ մանկապարտէզ) 160:

Այս վարժարանները օժտուած են արդիական բոլոր յարմարութիւններով — լուսաւոր ու լայն դասարաններ, գրադարան, խաղավայր, հանդիսասրահ, եւ ոմանք մարզասրահ:

Առաւօտը կ'աւանդուի տեղական լեզուն, իսկ կէսօրէ յետոյ հայերէն (լեզու, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ երկրորդականներու մէջ՝ գրականութիւն):

Երկու տարիէ ի վեր գաղութս ունի Ուսուցչական Միութիւն, ներքին կանոնագիր ծրագրով՝ վաւերացուած Կեդր. Վարչութենէն եւ որու անդամագրուած են հայ ուսուցիչներէն աւելի քան վաթսուն հոգի:

Հոկտեմբերը նկատուած ըլլալով մշակոյթի ամիս, վերջացող տարուան Հոկտեմբերի յաջորդական շաբաթներու ընթացքին, Ուսուցչական Միութեան նախաձեռնութեամբ, աշակերտութեան կողմէ վարժարաններու իւրաքանչիւրին մէջ կարգով տեղի ունեցան հայ մշակոյթի մէկ մի ճիւղը նիւթ ունեցող ցուցահանդէսներ եւ ներկայացումներ (հայ գրականութիւն, հայ ճարտարապետութիւն, հայ երաժշտութիւն, Հայաստանի արդիւնաբերութիւն, հայ թատրոնի կեանք, թատերական ներկայացումներ ու ասմունքներ):

Գաղութը մօտէն հետաքրքրուեցաւ այս զանազան ելոյթներով եւ լայնօրէն գնահատեց տարուած աշխատանքը:

Ուսանողական Միութիւնը ամիսը անգամ մը կ'ունենայ ընկերական հանդիպումներ ուր կը շօշափուին դպրոցական զանազան հարցեր.— Ուսուցման միջոց, դասագիրք, կարգապահութիւն, եւայլն: Իսկ երկու տարին անգամ մը կը կայանայ ընդհ. անդամական ժողով, համարատուութեան եւ վարչական նոր ընտրութեան ի խնդիր:

Անշուշտ, ինչպէս բոլոր գաղութներու մէջ ներկայիս, թափուած ճիգերուն համապատասխան չէ ընդհանուր առմամբ ձեռք բերուած արդիւնքը, բայց առանց յուսահատելու պիտի փորձենք ամէն միջոց, ու պիտի բազմապատկենք մեր ջանքերը, միշտ՝ այս գծի վրայ լաւագոյն հեռանկարի մը յոյսով:

Քաղաքին մէջ գոյութիւն ունին երիտասարդ միութիւններ: Արմենիա Երիտասարդացը, Հ. Բ. Ը. Միութեան Երիտասարդացը եւ Տիգրանի անունը կրող այլ Երիտ. Միութիւն մը: Այս միութիւնները կը զբաղին փոխն ի փոխ հայ մշակոյթով, հայ նկարչութեան, հայ գրքի ցուցադրութիւն, գրական եւ հանրային հարցեր շօշափող զրոյց ու դասախօսութեանց շարքեր, այլ մանաւանդ մարզախաղերու մրցում:

Դժբախտաբար մեծ մասամբ եւ վար-

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՅԺՄՈՒ ՎԻՃԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

—— Օ ——

«Սով. Արուեստ» ամսագրի պատասխանատու խմբագիրին տեսակէտով՝ թատերական կեանքը Հայաստանի մէջ աշխոյժ պատկեր մը չի պարզեր: Խ. Աւագեան «Մտահոգուելու պատճառներ կան» խորագրին տակ նախ կ'անդրադառնայ թատերագրութեան այժմու վիճակին, ընդգծելով, որ ներկայիս թատերախաղեր շատ կը գրուին եւ շատերը կը գրեն եւ, ինչ որ յատկանշական է, գրագէտներ վերջապէս կը հետաքրքրուին թատրոնով: Այսպէս թատերախաղեր կը ներկայացնեն թատրոններուն Ս. Ցարութիւնեան, Վ. Պետրոսեան, Հր. Մաթեւոսեան, Պ. Զէյթունցեան, Ա. Սահինեան եւ ուրիշներ: Թատրոններն ալ կը խրախուսեն ձգտումը գրագէտներուն եւ բարեացակամ վերաբերում ցոյց կուտան անոնց հանդէպ:

Եւ, այնուամենայնիւ, խաղացանկերուն մէջ ինքնուրոյն թատերգութիւնները չընչին տեղ կը գրաւեն թէ՛ քանակով եւ թէ յատկապէս, գեղարուեստական արժէքով: Ինչո՞ւ: Այս հարցումին պատասխանելով յօդուածագիրը իրաց այս կացութեան գլխաւոր պատճառը կը նկատէ տիրող այն մտայնութիւնը, թէ «այսօրուայ հանդիսականին հարկաւոր է միայն թեթեւ զուարճանք կամ մելոդրամա»: Այս մտայնութիւնը՝ նիւթական շահու նկատառումներով, կը քաջալերեն եւ կը հրահրեն նաեւ թատրոնները: Արդիւնքն այն է, որ անփորձ հեղինակները կը փորձեն աւելի արժէք տալ «էֆեկտ»ներուն, փոխանակ իրենց շօշափած նիւթը մեկնաբանել, վերլուծել փորձելու: Գալով փորձառու թատերագիրներուն՝ անոնք ալ

նոյն մտայնութեամբ կ'առաջնորդուին, որովհետեւ թատրոնները անհամբեր կը սպասեն իրենց գործերուն:

Անշուշտ, նկատել կուտայ Խ. Աւագեան, կան նաեւ ուրիշ դրդապատճառներ, ինչպէս, օրինակ, նիւթական վարձատրութեան պակասը, քանի որ աւելի շահաւէտ է թատերախաղերու թարգմանութիւնը: Այսուհանդերձ, «վճռողը, կրկնում ենք, ոռ առելիքի, եթէ չասենք բացակայութիւնը, ապա առնուազն՝ տարտամութիւնն է»:

Տասնամեակներու «ցաւ» մըն է այս, որ աւելի սուր հրապարակ կը դրուի: Այսպէս, Վահրամ Փափազեան իր մահէն քիչ առաջ անդրադառնալով «ռեպերտուար»ի հարցին դիտել կուտար, թէ «շատ քիչ բան ունենք» ինքնուրոյն նոր թատերախաղերու: Աւելին՝ «Մենք, մանաւանդ մեր ունեցածներից, մեր խոշոր ունեցածներից չենք օգտւում: Օրինակ, իմ կարծիքով, Շանթը՝ մեր դերասանների խաղով, կը լինէր մի դպրոց: Ես համոզուած եմ, որ նրա օրինակից դրդուած, մենք կ'ունենայինք իսկական, ժամանակակից գրողներ, որովհետեւ հարցը միայն գիրք վերցնելը եւ գրելը չէ: Թատերագիտութիւնը տարբեր հարց է, տարբեր հարցեր է շօշափում, տարբեր ընդունակութիւնների պէտք ունի: Դրամատուրգը պէտք է կարողանայ իր ժամանակը տեսնել, զգալ: Այդպիսի մարդիկ մեզ մօտ, ի հարկէ, կան, բայց, դժբախտաբար, հիմա ցաւ ի սիրտ, ես պէտք է խոստովանեմ, որ այն, ինչ կատարուել է որպէս ինքնուրոյն ռեպերտուար, ինքնուրոյն դրամատուրգիա՝ թոյլ է շատ, անփորձ գրիչներ են շատերը, մեծ մասը»: («Սով. Գրականութիւն», 1968, Թիւ 11):

Վ. Փափազեանի այս դառն հաստատումէն քանի մը տարի ետք թատերագիր Ալեքսանդր Արաքսմանեան, իր կարգին, դիտել կուտար, թէ «Հայ դրամատուրգները քիչ են, զարմանալի քիչ, եւ անցած երկար ու ձիգ տարիների ընթացքում դրամատուրգների շարքերը չեն համալրւում այդ ժանրով զբաղուող գրողներով»: («Սով. Հայաստան», 1971 Մայիս 30):

Հայաստանի թատրոնները, ինչպէս իր զեկուցումին մէջ (*) դիտել կուտար Դեկտեմբեր 23ին Հրաչեայ Ղափլանեան, Հայկական Թատերական Վարչութեան նախագահը, տարեկան կը ներկայացնեն մօտ 60 նոր բեմադրութիւններ: Սակայն ասոնց մէջ ցանցառ են նոր, ինքնուրոյն թատերախաղերը, որոնց մեծ մասն ալ անարուեստ գործեր են: Հայկական Թատերական Ընկերութեան 5րդ համագումարին առթիւ (գումարուեցաւ 1974 Դեկտեմբեր 23ին, Երեւան), «Սով. Հայաստան» օրաթերթի թղթակիցը զրոյց մը ունեցած էր դերասան Բարկէն Ներսէսեանի հետ, «Սունդուկեան» թատրոնի անձնակազմի գլխաւոր անդամներէն մէկը. այս վերջինին հաստատումով «Սունդուկեանի անուան թատրոնի խաղացանկը վերջին տարիներին էական, ցանկալի փոփոխութիւն, թարմացում չի ունեցել,

ժութեան հետեւանքով, անոնք, ժողովներէ դուրս, կը խօսակցին տեղական լեզուով, չնայած որ մեծամասնութեամբ հայ դպրոցներէ շրջանաւարտ հայախօսներ են:

Երիտասարդական այս մէկտեղումները կը զօրացնեն գէթ՝ ապագայ ընտանեկան հայ օճախներ ունենալու մեր յոյսերը, որոնք յաճախ կ'արդարացուին:

Երիտասարդական միութեանց շարքին, մեծ տեղ կը գրաւէ Հ. Մ. Ը. Միութեան Արժանթինեան Թեւը, իր գեղեցիկ ակումբով, զանազան մարզախաղերու յատուկ իր դաշտերով ու լողաւազաններով:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները բազում անգամներ մասնակցած են սկաուտական Համաշխարհային Ճէմպորիներու:

Գաղութս կը հաշուէ նաեւ Համալսարանական Երիտասարդ Միութիւն մը:

ԱՏՐԻՆԷ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱՆԴՐԱՇԽԱՐՀԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

—— Օ ——

Հայուն մէկը, որ ողջութեանը Նիկողոս աղա կը կոչուէր եւ կատաղի ազգայնճի մըն էր եւ ազգայնճիութեան է՛ն համաճարակային շրջաններուն, այսինքն Սահմանադրութեան խաւարեալի լուսաւորեալի պատմական օրերուն (ծերութեանն ալ Աղեքսանդրիայի մէջ մասնակցած էր այն խնդիրներուն, որոնց «Փինիկի պայքարը» անունը կուտայ Ս. Բիւրատ Տիգրան Երկաթի «անմահ» կենսագիրը) մեռնելէն վերջը, արժանահաւատ վկաներ կ'ըսեն, թէ իր հոգին վերջին կեցցէով մը իբր հրթիռ արձակած է ի պատիւ այն ատենուան թաղական խորհուրդին: Այս Հայը ուրեմն, մեռնելէն ետքը՝ ինչպէս կ'ըլլայ ես ալ չեմ գիտեր, երկնային դաշտերուն մէջ թափառած ատենը, արքայութեան դուռը բաց գտնելով ներս կը մտնէ եւ դուռը ետեւէն կը գոցէ: Եւ այս բանը ըրած ատեն կը յիշէր այն փառաւոր օրերը, ուր այսպէս առաջնորդարաններէ ներս մտած եւ թաղականներ վար առած էր: Ասոր ետեւ եթէ գիտնար այս կուսաւ ցան Հայուն մուտքը իր պաշտօնատան մէջ, անշուշտ աթոռին վրայ պիտի դողար, թաղական խորհուրդի պարզ ատենապետի մը պէս:

Պետրոս Առաքեալը կ'երեւայ թէ բնական պէտքի մը համար պահ մը հեռացեր էր դրան քովէն եւ զայն բաց ձգեր էր: Շատ ծեր ըլլալով ատեն-ատեն ասանկ ցնդածութիւններ ունէր (որքան առաջնորդարանի դռնապաններ ունինք իրեն նման): Առաքեալը դրան գոցուելուն ձայնը լսելով իր հազարամեայ ծունկերուն եւ աւազին բանալիներուն ներածին չափ, վազելով կուգայ, եւ ի՛նչ տեսնայ իր դէմը... անծանօթ մարդ մը, ընտրեալներու տետրակին մէջ որեւէ թիւ, տեղ չունեցող մէկը, օտարամուտ մը...: Շատ զող կ'ելլայ: Ի՞նչ աղէ էր արդեօք: Մօտենալով երբ տեսաւ խոշոր կախ քիթը, խորունկ ու ծածկամիտ աչքերը, երբ մանաւանդ առաւ տիպի եւ ապուխտի դիրկընդխառն հոտը, զոր նախկին Նիկողոս աղան վարի աշխարհէն բերած էր ի յիշատակ իր ազգութեան, անմիջապէս հասկցաւ, որ Հայ էր:

— Մար՛դ, հոս ի՞նչ բան ունիս, դուն ո՞վ ես, ի՞նչ կ'ուզես հոս, — հարցուց հայերէն լեզուով:

— Կեցիր աղբար, քիչ մը նաւեմ, յոգնութիւնս առնեմ տէ անանկ... — եւ գործը խօսքին միացնելով, հայր Պետրոս առաքեալին աթոռին վրայ տեղաւորուեցաւ, յետոյ շարունակեց.

— Քաղաքավարութիւն ըսուած բան մը կայ վարը, հոս ատկէ տեղեկութիւն չունի՞ք, մարդուն նստեցէք մը կ'ըսեն, սուրճ մը կը հրամցնեն... ես գիտեմ քալած ճամբաս:

— Նպատակդ ի՞նչ է, մարդ, դուն ո՞վ ես, ի՞նչպէս հոս մտար, ո՞վ քեզի...

— Կեցիր աղբա՛ր, կարգաւ երթանք, իմ նպատակս գէշութիւն ընել չէ. ինծի վարը Նիկողոս աղա կ'ըսէին, դուռը բաց գտայ ներս մտայ, գո՞հ ես:

— Հոս գիտե՞ս որ արքայութիւն է:

— Հարկա՛ւ, ես ալ անոր համար ներս մտայ:

— Գիտե՞ս որ դուն հոս գործ չունիս... քուկիդ դժոխքցու ըլլալդ հարկաւ ինէ աղէկ գիտես... քեզի ո՞վ ազատ ձգեր է, երկինքին մէջ պտըտիս... անպատճառ Գաբրիէլ հրեշտակապետին մէկ սխալը ըլլալու է:

— Ես Գաբրիէլ Մաբրիէլ չիյտեմ, իմ գիտցածս աս է որ Արքայութիւն մտայ եւ դուրս ելլալու ալ միտք չունիմ:

Աս լսելով Նիկողոս աղա սկսաւ կօշիկները հանել եւ չուրջը նայեցաւ հողաթափներ փնտռելու ձեւով մը... իր տունն էր կարծես:

Պետրոս առաքեալ մեծ դողերու մատնուած էր: Երեւակայեցէք մէյ մը, Արքայութեան մէջ բռնութիւն, բիրտ ուժ կարելի չէ գործածել. քաղցրութեան, սիրութեան, երանութեան հայրենիքն է ան: Այս մարդը կարելի չէր բռնի դուրս հանել ուրեմն. իր կամքովը երթար նէ երթար: Աս ի՛նչ փորձանք էր: Անիծեց իր մտացրութիւնը, ափսոսաց, աւաղեց... «Աստուած կ'ըսէ նէ, խրատունք ունի, իբրուցնէ ցնդեր եմ»:

Առաքեալը նախ փորձեց վախցնել.— Երեսս աղէկ նայէ, — ըսաւ Հայը, — ինծի Նիկողոս աղա կ'ըսեն. ես 20 հատ թաղական խորհուրդ վար առած, 30 հատ տեղը դրած մարդ եմ: Առաջնորդներն անգամ կը դողային ինէ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(1 – Շար.)

Կարդացէք
«ՅԱՌԱՋ»ը
Տարածեցէք

թէեւ կարելի է յիշատակել նոր բեմադրուած մի շարք պիեսներ: Պատճառները շատ են: Դրանցից գլխաւորը այն է, որ թատրոնը ձեռքի տակ չի ունեցել ժամանակակից լիարիւն պիեսներ: ... Միւս կողմից, ասպարէզը լայնօրէն տրամադրուել է ժամանցային պիեսների, որոնք դրամատիկական թատրոն եկած մարդկանց միայն զուարճացնում են, որոշ չափով նաեւ զբաղեցնում: Միայն այդքանը»: («Սով. Հայաստան», Դեկտեմբեր 22): Խաղացանկի աղքատութեան մասին կ'արտայայտուէր նոյնպէս օփերայի եւ պալէի պետական թատրոնի անձնակազմի անդամներէն Միհրան Երկաթ յայտարարելով, թէ «մեծ ցաւով եմ անդրադառնում այն փաստին, որ վերջին տասնամեակը մեր թատրոնի կեանքը չհարստացրեց նշանակալից գործերով»: («Սով. Հայաստան», Դեկտ. 22):

Հայաստանի թատերական կեանքին պարզած ոչ-գոհացուցիչ վիճակը կարգ մը այլ պատճառներ ալ ունի: Այսպէս, համաձայն Խ. Աւագեանի՝ «Մեր թատերական կեանքի տեղատուութեան մէկ ուրիշ, թերեւս աւելի էական, պատճառն էլ պէտք է փնտռել թատերագիտութեան եւ քննադատութեան պասիվութեան մէջ»: Արդարեւ, լուրջ քննարկման չեն ենթարկուիր բեմադրութիւնները, նոր թատերախաղերը եւ, նկատի առնելով, որ «անգամ շատ անմեղ դիտողութիւնները» վիրաւորում կը պատճառեն թատերագիրներուն, բեմադիրներուն եւ դերասաններուն «խորը արմատներ է գցել մեր ասպարէզին մէջ «իմ ինչ գործն է», «թող ուրիշն ասի», «Միեւնոյնն է, բան դուրս չի գայ» վտանգաւոր մտայնութիւնը»: Միեւնոյն ատեն հրապարակի վրայ քիչ են թատերագէտները, որովհետեւ, ըստ յօդուածագրին, «արդէն 22 տարի է չի գործում թատերագիտական փակուլտետը, թէեւ գեղարուեստա – թատերական ինստիտուտի կանոնագրութեամբ նախատեսուած է»: («Սով Հայաստան», Դեկտեմբեր 22):

Տեղին է եւ օգտակար այս առթիւ յիշատակել, թէ անուանի դերասան Վահրամ Փափազեան դեռ տարիներ առաջ անդրադառնալով Հայաստանի թատերական կեանքին եւ, յատկապէս, հայ բեմական երիտասարդութեան, ցանկալի կը գտնէր, որ «աւելի եւս հնարք լինէր երիտասարդութեանն այցելել արտասահման, գոնէ գնալ տեսնել, աչքերով տեսնել, ման գալ, վերադառնալ ետ: Դա աւելի շուտ յառաջ կը տանի նրանց, կը բարձրացնի նրանց արուեստը»: («Սով. Գրականութիւն», 1968, Թիւ 11):

Անշուշտ, խիստ կարեւոր է նաեւ, որ թատերագիր, բեմադիր եւ դերասան կատարեալ ազատութիւնն ունենան արտայայտելու իրենց տեսակէտներն ու ըմբռնումները բեմին վրայ՝ բովանդակութեան եւ ձեւի մարզերէն ներս:

Ժ. Մ.

(*) Տե'ս «Յառաջ» Յունուար 5:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

—0—

ԼԻՈՆ.— Յաճախ յիշած ենք Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին համար, աւանդական սովորութիւն դարձած տարեկան հանդիսութիւնները:

Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս տարեկան ձեռնարկը զուգադիպեցաւ Նոյեմբեր 9ի Շաբաթ օրուան, Լիոնի մօտակայ արուարձան Շարպոնիէռի ընդարձակ սրահներուն մէջ:

Եթէ թղթատարութեան գործադուլին հետեւանքով, իր ժամանակին առիթը չեղաւ նկարագրելու, պատճառ մը չէ սակայն որ չարձանագրուի այնքան յաջող հանդէս մը, զոր պատրաստած էին Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի ժրաջան Խաչուհիները:

Այս տարի հանդէսին նախագահութիւնը ստանձնած էր Լիոնի ազգասէր կիներէն Տիկին Ա. Պահատուրեան, որ շինիչ եւ հայաշունչ գրութեամբ մը հանդէսը բացուած յայտարարեց: Իր արտայայտութիւնները խորունկ հաւատացեալի մը ազդանշանն էր Կապոյտ Խաչի նուիրեալ ըմբռնումներուն հանդէպ: Ան գնահատանքի եւ խրախուսանքի պատուիրանին տակ, ջերմօրէն շեշտեց անոր դերը եւ կատարած ծառայութիւնը հայ ժողովուրդի հասարակական կեանքին մէջ: Յատկապէս յիշեց Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի ժրաջան Խաչուհիներու գնահատելի աշխատանքները:

Այս տարի եւս «Պետիկ» նուագախումբը կը ղեկավարէր գեղարուեստական բաժինը, եւ սակայն իր յայտագրին մէջ կրճատումներ կային բաղդատմամբ նախորդ տարուան յայտագրին:

Հակառակ մէկ շաբաթ առաջ, նոյն վայրի մէջ տեղի ունեցող նմանօրինակ պարահանդէսին, Լիոնի հայ հասարակութիւնը կրկին ներկայ էր սրահը լեցնելու աստիճան: Ուրախալի երեւոյթ է տեսնել ստուար մեծամասնութեամբ երիտասարդ խումբեր, որոնք եկած էին ոչ թէ միայն հաճոյքի համար, այլ եւ առաւելապէս զօրավիգ հանդիսանալու Կապոյտ Խաչի ընդգրկած հայապահպանման գործին: Նկարագային ազնիւ չարժման պոռթկումն էր որ ի յայտ բերաւ ներկայ հասարակութիւնը, իր նիւթական եւ բարոյական անհաշիւ մասնակցութեամբ, ըլլայ պատրաստուած ճոխ պիւֆէի, ըլլայ վիճակահանութեան տոմսերու կարճ ժամանակուան մէջ սպառման ի հաշիւ, իբրեւ գնահատութիւն:

Վիճակահանութենէ շահողները ունեցան արժէքաւոր առարկաներ, որոնք նուիրուած էին Լիոնի առեւտրականներու կողմէ, երբ Խաչուհիներ կ'այցելէին անոնց: Շնորհաւորելի են անոնք, որոնք լաւագոյն զգացմամբ կը մօտենան Կապոյտ Խաչի ծրագրին, որ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ իրերօգնութեան, հայապահպանման, հայեցի կրթութեան եւ այլ ազգօգուտ նպատակներ:

Ճիշդ այդ ուղղութեամբ է որ կը ծառայեն Լիոնի մասնաճիւղի Խաչուհիները, դառնալով կամաւոր խաչակիրներ, որ քրիստոնէական հաւատքով, խաչը տառապանքի, չարչարանքի խորհրդանիշն է, որ՝ սակայն յաղթանակի պսակ կը պարգեւէ:

Հաւաքոյթը կ'անցնի ընտանեկան ջերմ մթնոլորտի մէջ: Ներկայ հասարակութիւնը կը մեկնի, հետը տանելով Լիոնի Կապոյտ Խաչի համար երկաթագիր դարձած պատդամէն բաժին մը, համակրական անկեղծ զգացումներով:

×

Տարուան վերջին եռամսեայի շրջանին, ձեռնարկ մը եւս ունեցաւ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը Դեկտ. 15ին Կիրակի կէսօրէ վերջ Ազգ. Տան սրահին մէջ «Մանուկներու Օր»ուան տօնակատարութեամբ, որ առհասարակ Յունուարի մէջ կը տօնուէր, եւ սակայն տեղական պայմաններու բերմամբ, մէկ ամիս կանուխ կատարուեցաւ այս տարի:

Հանդէսին գեղարուեստական բաժինի պատրաստութիւնը ստանձնած էին «Հայկազեան» վարժարանի ուսուցչուհիներ՝ Օր. Ընծայ Ստեփանեան եւ Տիկին Գ. Գայթանճեան: «Հայկազեան» վարժարանի երկսեռ աշակերտութիւնը բեմին վրայ է: Տիկին Գայթանճեան շինիչ եւ բարոյալից արտայայտութեան ելոյթով հանդէսը բացուած յայտարարեց, մէջբերելով Կապոյտ Խաչի քառասնամեայ հայապահպան գործունէութեան պատկերը, կոչ ըրաւ բոլորուիլ այդ կազմակերպութեան շուրջ, մասնակցելու համար ազգօգուտ ձեռնարկներու, որ այնքան անհրաժեշտ են ներկայ պայմաններու տակ: Այնուհետեւ կարգաւ հրաւիրեց աշակերտները, որոնք արտասանութիւններով, պարերգով, տրամախօսութեամբ, նուագով հաճելի խանդավառեցին ունկնդիրները:

Գնահատութեան արժանի է անձուէր ուսուցչուհիներուն աշխատանքն ու ճիգը նորահաս սերունդին հայերէն սորվեցնելու եւ արտասանութիւն թոթովել տալու ի խնդիր:

Եղան երգեր, պարեր, նուագ՝ աշակերտներու կողմէ, որոնք մեծապէս նպաստեցին օրուան հանդէսի հաճելի անցնելուն:

Կային սակայն բացականեր: Ծնողքներ, եթէ ձեր զաւակները կը ղրկէք պարզապէս ձեզմէ հեռացնելու նեղութիւն չտալու համար, ու մնացեալի մասին չհետաքրքրուիլ, այն ատեն մակերեսային են հայապահպանման ձեր զգացումները, զորս կը ջանաք երբեմն արտայայտել իբրեւ ազգասէր եւ հայրենասէր:

Արժէք չեն ներկայացներ «սրտցաւ» արտայայտութիւնները, եթէ անոնք չեն հիմնուած ամուր կառուցուածքով հաստատ համոզման վրայ: Մի թուլանաք եւ մի վհատիք այս կէտի մէջ եւս:

Մի արհամարհէք նաեւ մեր մեծասքանչ լեզուն եւ գրականութիւնը, որ օտարներու հիացման առարկան է դարձած իր հոյակապ կառուցուածքով: Ունեցէք առողջ եւ նկարագրային ազնիւ զգացում ձեր պատկանած ազգին հանդէպ:

Պիտի չուզէինք երբեք, որ առիթ ստեղծուէր նման արտայայտութիւններու: Մարդոց արժանիքի փորձաքարն է կեանքի մէջ կատարած գործունէութեան չափանիշը եւ իր ունեցած հոգեբանական ներաշխարհի պատկերը:

Մաղթելի է որ բոլոր ծնողքները հաճոյքով ուղարկեն իրենց զաւակները դպրոց եւ երեկոյեան վերադարձին հետաքրքրուին թէ ի՞նչ սորվեցաւ այդ օր, եւ հետամուտ ըլլան թէ ի՞նչպէս կը քալէ հայեցի դաստիարակութեան ճամբուն վրայ: Որովհետեւ մեր փրկութեան ուղին է դպրոցը, հայ լեզուն:

Հանդէսի միջնարարին սրահին մէջ գտնուող բոլոր մանուկները հաւաքուեցան իրենց համար ճոխ կերպով պատրաստուած (պտուղ, կարկանդակ, օշարակ եւ այլ համեղ ուտելիք) սեղանին եւ մանուկներու յատուկ ուրախութեամբ ու չարաճճի խառնուածքով, ճաշակեցին:

Երկրորդ բաժինի անցնելէ առաջ, նուիրատուութեան համար փակղիծ մը բացուեցաւ: Շատ չանցած, գոյացաւ մօտ 3500 ֆրանք՝ ներկաներու լիառատ մասնակցութեամբ:

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը նուիրեց 200 Ֆր «Հայկազեան» վարժարանի, եւ Յունուար 8 Չորեքշաբթի օրուան 60–65 աշակերտներու տրուելիք ճաշը:

ՀՐ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ յաջորդական երեք երգահանդէսներ տուած է Դեկտեմբեր 21, 26 եւ 28ին, տաղանդաւոր երգչուհի Զարուհի Տոլուխանեան: Երգչուհիին երգահանդէսներուն յայտագիրը կազմուած էր Չայքովսկիի, Պեթհովէնի, Շուպէրթի, Կոմիտասի, Ռ. Մելիքեանի, Ալ. Աճէմեանի եւ Ալ. Տոլուխանեանի ստեղծագործութիւններէն: Երգահանդէսները բացառիկ յաջողութիւն արձանագրած են:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Դ

ԹԻԱՐԱՆԻ ՃԱՄԲԱՆ

— Վերջապէս պիտի եզրակացնէ՞ք.

— Ինչո՞ւ չես ուզեր մտիկ ընել, անխրաւ ես, յարեց, միւսը: Բայց այն ալ կ'ըլլայ: Հիմա, անհամբերութեանդ պատճառը կը հասկնամ. ինքնիրենդ կ'ըսես թէ այս պատմութիւնը ինծի չափ դուն ալ գիտես. եւ բոլոր ասոնք քեզի համար մեծ կարեւորութիւն մը չունին: Եւ որովհետեւ միտքդ տրամաբանութեան հակամէտ է, —սկզբունքէ զուրկ ես, բայց Բոնիփյեաքը պիտի մեկնեմ քեզ պատմելուս մէջ ի՞նչ շահ ունիմ...

— Այդպէս է, քրթմնջեց Պէնէտէթթօ, որ անհամբերութենէն կ'եռար:

— Լա՛ւ ուրեմն, տղա՛ս, պատճառն այն է որ ամէն ծառայութեան փոխարէն ուրիշ ծառայութիւն մը կ'արժէ ընել: Ես քեզ հաճոյք պատճառելու համար յանձնարարակատար եղայ. պէտք է որ հիմա ալ դուն յանձնակատար ըլլաս.իմ շահուս համար:

— Ե՛ս:

— Այո՛, դուն ինքդ. հիմակո՞ւց ապեբախտութեան սկսար:

— Բայց բնաւ միջոց մը չ'ունիմ. կը տեսնէք ո ինծի հետ ալ այնպէս կը վարուին ինչպէս ուրիշներուն հետ. ինչպէս ձեզի հետ.

— Տղա՛ս, ներէ որ ըսեմ քեզ թէ փորձառութենէ զուրկ ես:Ձեռքդ հասցուցած նամակս մէկ ջերմեռանդութիւն բառով շատ բան կը հասկցնէ: Ես աշխարհը կը ճանչնամ. միայն թէ գործածելու ճամբան չգիտցայ, ապա թէ ոչ հոս չէի ըլլար արդ դուն ալ հնազանդ եւ հլու գլանուեցար. քեզի այսպէս պիտի չթողուն. հիմա Ֆօրսի մէջ ես, վաղը Պիսէթրը պիտի երթաս, եւ երկու օրէն շղթային պիտի դամուիս. իմ քովս. մենք միեւնոյն խումբէն ենք. արդ, կա՛մ հոս, կամ Պիսէթրի մէջ, կամ շղթայի զարնուած ատեն՝ մէկու մը կամ բանի մը վրայ լուր պիտի առնուս. ճիզուիթներն ու կիները յամառ են: Քու գործիդ մէջ ալ կիներ եւ ճիզուիթներ կան:

Պէնէտէթթօյի այնպէս թուեցաւ թէ յանկարծ աչքերուն առջեւէն փայլակ մը կ'անցնէր:

Իր դատապարտութիւնը, թէեւ դրեթէ անյուսալի փրկութիւն մըն էր, սակայն ուղեղը այնպէս խանգարուած էր, Պէնէտէթթօ ամէն բան մոռցած էր, կամ – գոնէ այլեւս չէր պատճառաբանած:

Արդ, անծանօթին մեկնած բաները բոլորն ալ իրական եւ մոռցուած յիշատակի մը պէս միտքը կուգային:

Այո՛, այն խորհրդաւոր տոմսակը ընդունած օրէն ի վեր, —տոմսակ մը, որուն գիրը կնոջ մը գիրն էր, – ինք բանտին քահանային առջեւ զգջում, հնազանդութիւն եւ չափազանց բարեպաշտութիւն կեղծեր էր.

Եւ իր վիճակը յանկարծ բարեփոխուած էր, իրեն այնպէս երեւցեր էր որ իր շուրջը գտնուողներուն դէմքը անուշցնել, ձայնը փափկացեր էր:

Մարդ մը, – նոյնիսկ այն մարդը, որ դատավարութեան վերջը հետը քանի մը խօսք ըրած էր, — յաջողեր էր մինչեւ իրեն քով գալ, եւ առանց ո՛վ ըլլալը յայտնելու, ըսեր է իրեն:

Ձեզ տրուած պատուէրները մի' մոռնաք եւ կ'երդնում որ պիտի փրկուիք:

Հնազանդեր էր: Մահուընէ սաստիկ կը վախնար: Եւ այն պահուն որ ռճրակրկնութիւնը եւ առաջին նիստին ցոյց տուած ըրութիւնը իր դատապարտութիւնը անխուսափելի կ'ընէին՝ եթէ հրաշք մը չըգործուէր, այդ հրաշքը գործուած էր:

Նախագահը գրեթէ կողմնակցութիւն ըրած էր. Վիլֆօրի իբր վկայ ներկայանալը ամբաստանեալին դատին օգտակար եղած էր, արքունի դատախազն իսկ գըրխաւոր յանցաւորին նպաստաւոր կերպով խօսեր էր. փաստաբանը՝ երդուեալները գութի շարժելու համար, խիստ զգայուն եղանակով պաշտպանած էր...

Եւ, — մահուան չէր դատապարտուած:

Իրաւ է որ չէր մտածած ասոնց վրայ:

Եւ երբ մարդը իրեն մօտեցեր էր, յիշեցնելու համար իրեն թէ տրուած խոստումը կատարուեր էր, Պէնէտէթթօ, փոխանակ երախտագէտ ըլլալու, քիչ մնացեր էր որ զայն պիտի նախատէր.

Բայց ո՛չ: Այժմ կատարելապէս յայտնի էր որ ծածուկ զօրութիւն մը կը հսկէր իր վրայ: Ինչո՞ւ կառափնատէն փրկեր էին զինքը: Թիարանի դժո՞խքը նետելու համար: Անկարելի էր այս, ասոր տակ գաղտնի դիտաւորութիւն մը ըլլալու էր:

Ըսել է իրեն համար տակաւին ապագայ մը կար:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆՍ

(Շար.)

Գ. Զատիկ Էմիրզայեան, Տէր եւ Տիկին Տօնիկ Տիգճեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Սէմէրճեան (Ժանսէմ) զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Անթոնի Քոթ եւ զաւակները, Բարեկամեան, Հայրապեան, Զատիկեան եւ Սէմէրճեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՏԻԿ ԷՄԻՐԶԱՅԵԱՆԻ

(ծնեալ Սէմէրճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 3ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի, Յունուար 8, ժամը 10·30ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քլամարի ընթէրքոմինալ գերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Գէորգեան եւ զաւակները, Օր. Ժոզեան Պլանշար, այրի Տիկին Հայկուհի Կիւլպոլեան, այրի Տիկին Սրբուհի Իսկէնտէրեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 12, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր եւ քրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ՊԼԱՆՇԱՐԻ

(ծնեալ Մեսրոպեան)

կսկծալի մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իրենց հօր, մօր եւ մեծ-մօր՝

ԱՐՄԵՆԱԿ

եւ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆԻ

վաղահաս քրոջ՝

ԱՍՏՂԻԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆԻ

եւ համայն ննջեցելոց յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, 12 Յունուար.— Է. օր Ծննդեան։ Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի։ Յովհաննու Կարապետի յառաջիկայ տօնին առիթով, յաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի համար։

Երկուշաբթի, Յունուար 13.— Ը. օր Ծննդեան։ Տօն անուանակոչութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի։ Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանի սրահին մէջ Տնօրհնէք կը կատարուի։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Անիէռ-Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Երեքշաբթի Յունուար 7, ժամը 20·30ին Տիկին Պապիկեանի բնակարանը, 20 ռիւ տիւ Ֆոսէ լ'Օմոն, Անիէռ։

×

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Շաբաթ Յունուար 11 ժամը 16ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 ռիւ Պլէօ։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Տիրուհի Հ. Սէրէնկիւլեան 50 Փր. կը նուիրէ Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին, Տիկին Հռիփսիմէ Զիլինկիրեանի մահուան առթիւ։

ՀՐԱԶԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ

կը շնորհաւորեն իրենց

հին եւ նոր յաճախորդներուն

ՆՈՐ ՏԱՐԻՆ

եւ կը յայտնեն թէ՝

ՅՈՒՆՈՒԱՐ ՄԷԿԷՆ

վերաբացած են իրենց ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

6, rue Lamartine 75009 Paris

tél. 878 43 19

Ուր հակառակ ապրուստի սղութեան պիտի գտնէք, ինչպէս անցեալին ամէն տեսակ ճոխ ուտեստեղէններ, մատչելի գիներով։

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՍԻՐԱՀԱՐՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՄԱՆԱՒԱՆԴ՝ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

CARTES GEOGRAPHIQUES EN RELIEF EN FRANÇAIS

Ֆրանսերէն լեզուով տպուած, աշխարհագրական քարտէսներ, արտակարկառ (ռըլիէֆ)

Տպուած գերմանական համրաւաւոր՝

WENSCHOW

Տան կողմէ։

Առաջին անգամ ըլլալով կը ծախուին ֆրանսական հրապարակին վրայ, խիստ մատչելի գիներով

En vente pour la première fois sur le marché français, à des prix fort intéressants

S'Adresser :

Organisation GLORIG sarl

17, Rue du Retrait — 75020 PARIS

Tél. : 545-89-87
880-75-14
735-96-35

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ Էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը։

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ Յունուար 12, ժամը 15ին Գասպար Իփէկեան ակումբի մէջ, 40, Վիքթոր Ֆօժիէ փողոց։

Երգ, պար, արտասանութիւն դպրոցի աշակերտներուն կողմէ։ Կաղանդ պապա։

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Սէն-Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնին, Յունուար 12, Կիրակի ժամը 15ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։ Մասնակցութեամբ միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան եւ պատրաստութեամբ հոգեւոր հովիւ Շահան Քհնյ. Տէտէեանի։

Կը հրաւիրուին ծնողքներն ու շրջանի Հայութիւնը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ուս. Օգն. Միութիւնը սրտագին շնորհակալութիւններ կը յայտնէ Ամերիկայի Էսաեան Սանուց Միութեան իր 200 տոլար նուէրին առիթով։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակը համազգային շուքով ոգեկոչելու համար Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խորհրդակցական ժողովի որ կը գումարուի Երեքշաբթի Յունուար 7, երեկոյեան ժամը 8·30ին Ազգ. Տան մէջ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմնի տարեկան ցերեկոյթ-պարահանդէսը Ժորժ Սէնքի սրահներուն մէջ, Կիրակի, Ապրիլ 13։

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ (Յունուար 10) ժամը 21ին ծանօթ հասցէավայրը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։ Կարեւոր օրակարգ։

×

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, այս Հինգշաբթի Յունուար 9, ժամը 20·30ին Մշակոյթի Տան մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ

Յունուար 30 — Եշ. ժամը ջ0·45

ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ՝

THEATRE DAUNOU

7, Rue Daunou — Métro Opéra

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՄԸ

ՀՆԱՐՔԸ

խիստ ծիծաղաշարժ գոմէտի — (3 արար)

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ ՄԸ՝

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԸ

ՆՊԱՏԱԿ ՄԸ՝

Նպաստ մը ապահովել

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

voyage aux

baléares

(palma)

Կազմակերպութեամբ ՍԵՒԱՆ ճամբորդութեան գրասենեակին եւ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին

1975 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ՄԱՐՏ 4

Խումբին կ'ընկերակցի Վարուժան Սարգիսեան
Ճամբորդութիւնը օդանաւով, առաջին կարգի պանդոկի մէջ, լրիւ փանսիոնով

Մեկնում Լիոնէն՝	800 փր.
Մեկնում Մարսէյլէն՝	700 փր.

Du 25 Février au 4 Mars

Départ de Lyon	800 F.
Départ de Marseille	700 F.

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél. : 60-13-66 et 62-80-81

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
8
MERCREDI
8 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ	90 ֆր.
Արտասահման	Տար. 200 ֆր. Հատը	1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·192 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — No 13.192

«ԲԱԺԱԿ ԲԱՐՁՐԱՑՆԵԼ»...

— O —

Տարասփիւռ հայ մամուլին հետեւող հայ մարդոց ուշադրութիւնը գրաւած պէտք է ըլլայ որքան սրտառուչ՝ նոյնքան խորհրդանշական երեւոյթ մը, որ կապ ունի մանաւորաբար Պոլսոյ կրթական գարաւոր հաստատութեանց եւ անոնցմէ ընթացաւարտ ուսանող – ուսանողուհի – ներու հետ, — կազմութիւնը Շրջանաւարտից կամ Սանուց Միութիւններու, եւ, ՅԱՏԿԱՊԷՍ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ ՏԱՐՈՒԱՆ ՄԷՋ ՄԱՍՆԱՒՈՐ «ՕՐ»ՈՒԱՆ ՄԸ՝ հաւաքականօրէն «բաժակ բարձրացնելու» համար ի յարգանս բոլոր անոնց, որոնք լուսոյ այդ օջախներու գոյութեան եւ գոյատեւման համար մտքի եւ հոգիի լոյս են սպառած։

Նման «Օր»երու հաստատումով, նախաձեռնողները չօշափելի արտայայտութիւն կուտան նաեւ մտքի եւ հոգիի այն ջերմ հաղորդութեան՝ զոր ունին իրենց դաստիարակութեան ու ապրումներուն ճամբով։

Հայ Տունէն ետք՝ Դպրոցը ամէնէն տիրական ներկայութիւնն է սերունդներու էութեան մէջ, երբ անոնց մօտ Անցեալը ամրափակ էջ մը կամ մոռցուած դրուագ մը չէ ու իրենց Ներկային զօդուած է՝ իբրեւ աղբիւր վերապրումի եւ ներշընչումի։

Մանկութեան եւ պատանութեան ամէնէն տխուր դրուագն իսկ քաղցրութիւն մը կը ստանայ, երբ այսօրուան հասուն մարդը դաս մը կը գտնէ անոր մէջ, փորձառութիւն մը կը փնտռէ կամ կեանքը աւելի խոր եւ ամբողջ ըմբռնելու բարոյական թելադրանք մը։

Հաւանօրէն ոչ մէկ ժողովուրդի մէջ մանկապարտէզի, նախակրթարանի կամ երկրորդական վարժարանի ձգողական ուժը այնքան զօրաւոր եղած ըլլայ հասակ առնող եւ հասունցող սերունդներու հոգիին մէջ՝ որքան Մեսրոպեան Ցարկերու հմայքը, հայ տղուն եւ աղջկան ապագայ կեանքի հոլովոյթին վրայ։

Ազգային առումով հրճուալից իրողութիւն է տեսնել որ իրենց երբեմնի վարժարաններուն հանդէպ նոր ու նորագոյն սերունդներ կ'ապրին ոչ միայն սիրոյ եւ երախտագիտութեան զգացումով մը, այլ եւ որոշապէս անոնց ապահովութիւնը հաստատուն հիմերու վրայ դնելու մտահոգութեամբ։

Միայն Ամերիկայի անմիջական շրջապատին մէջ՝ ծանօթ ենք Պոլսոյ Կեդրոնականէն, Պէզազեանէն, Պէրպէրեանէն, Խասեանէն կամ Մխիթարեանէն ընթացաւարտ չափահաս թէ «լի ամօք» Հայերու, որոնք լուռ–մունջ իրենց պարտաւորական օժանդակութիւնը կը հասցնեն երբեմնի օջախներուն, մեղմացնելու համար անոնց հասկնալի անձկութիւնները, — հնարաւորութիւն տալու համար առնուազն՝ որ երէկուան իրենց գրասեղանին առջեւ այսօրուան չքաւոր աշակերտը կարենայ իր շրթունքները երկարել Մեսրոպի նեկտարին...

Կասկած չունինք որ հայաշունչ դաստիարակութեամբ օժտուած ոեւէ մարդ, սփիւռքեան մեր կեանքի ո՛ր գօտիին ալ որ ստացած ըլլայ իր կրթութիւնը եւ աշխարհի ո՛ր մասին մէջ ալ որ ապրի ներկայիս՝ հասարակաց նո՛յն խանդակաթ վերաբերումով կը շարժի հանդէպ երէկուան իր օրրանին։

Ոչ ոքի համար գաղտնիք է դժբախտ այն իրողութիւնը, որ երբեմնի սաներու կամ աշակերտներու շրջանակին մէջ եւս չեն պակսիր իննճնազոհներ, — անոնք՝ որ նոյնիսկ կը միտին «ուստաղ – ուրացողներ» դառնալու. ամէն աջակցութիւն դտնելէ եւ սանդուխ առ սանդուխ ընկերային որոշ դիրքի հասնելէ ետք, մոռնալու իրենց բարոյական եւ մարդկային տարրական պարտաւորութիւնները։

Տրտմութիւն եւ յուսահատութիւն թելադրող այս երեւոյթին առջեւ, Շրջանաւարտից եւ Սանուց Միութիւններու աշխատանքով արմատացող ողեպաշտութիւնը բնականաբար յաւելեալ ապահովութիւն կը ներշնչէ մեզի՝ հանդէպ հայեցի կրթութեան փրկարար դերակատարութեան։

Այս տողերը գրի կ'առնուին այն օրերուն, երբ Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանի ընթացաւարտները բարձրացուցած ու պարպած են արդէն իրենց բաժակները՝ աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ նո՛յն օրը (Դեկտ. 8) եւ նո՛յն պահուն (ժամը 13.30ին) միասնաբար ոգեկոչելով իրենց վարժարանը, ուսուցիչներն ու դպրոցակիցները, «զգացական խոր կապով մը զօդուելով իրարու»՝ ինչպէս կ'ըսէր իրենց մէկ յայտարարութիւնը։

Այս տողերը գրի կ'առնուին նաեւ ա՛յն օրերուն, երբ Պոլսոյ Խասեան վարժարանի ընթացաւարտներն ու աշակերտները, ամէն կողմ, կը պատրաստուին իրենց «Օր»ը յիշատակելու Յունուար 19ին, եւ «բաժակ բարձրացնելու» հաւաքաբար։

Տարակոյս չունինք որ մէկը թէ միւսը կը գիտակցին «բաժակ»ներով խորհըրդանշուող ե՛ւ ապրումին ե՛ւ ուխտին։ — Ապրումը երախտամոռ դարձած չըլլալու. ընդհակառակն՝ յարգանքով ոգեկոչելու «Հայ վարժարան»ով ըմբռնելի նուիրական այն բոլոր դէմքերն ու դրուագները, որոնք իմաստ եւ բովանդակութիւն կուտան իրենց մտաւոր եւ հոգեկան կեանքին։ Եւ ուխտը՝ հաւատարիմ ու հետեւողական մնալու այն նոր պահանջներուն, որոնց ճամբով միայն կըրնայ գոյատեւել հայեցի դաստիարակութեան գործը։

Վարակիչ պէտք է դարձնել այս շարժումը ամէն տեղ։ Այնպիսի ժամանակներու մէջ, երբ տարասփիւռ մեր համայնքը ենթակայ կը մնայ տեղաշարժներու՝ աւելի քան երբեւէ կենսական կարեւորութիւն կը ստանայ նոյն կրթական յարկէն ընթացաւարտներու կամ դպրոցակիցներու «Օր»երը վերածել աւանդութեան, եւ բարձրացող բաժակներուն հետ բարձրացնել նաեւ հոգինե՛րը։

Ամէն միութեան մէջ պարարտ ենթահող կայ ազնուացման. ամէն հոգեկցութեան մէջ առատ աւիշ կայ գաղափարակնութեան. ամէն ուխտակցութեան մէջ կայ գաղտնիքը մեր գոյատեւումի պայքարին յաջողութեան։ Խականը՝ ոգի՛ պաշտամունքն է։

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԺԻՍՔԱՐ ԵՒ ՆՈՐ ՁԱՅՆ - ՀԵՌԱՏԵՍԻԼՆԵՐԸ

— O —

Պաշտօնական ծնունդն էր Երկուշաբթի օր Ձայն – հեռատեսիլի նոր դրութեան։ Ծանօթ է որ Ձայն – հեռատեսիլը վերածուեցաւ եօթը անջատ ընկերութեանց եւ հեռատեսիլն ալ Թէ. էֆ 1, Անթէն 2 եւ էֆ. էռ. ի փոխանակ, Ա. Բ եւ Գ կայաններու։ Առաջին առթիւ ելոյթները, ծրագիրները, բարի մտադրութիւններն ու խոստումները շատ էին. կը մնայ սակայն տեսնել անոնց գործադրութիւնը։ Ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է արդէն, խօսքէն անցնինք գործի, այլ խօսքով դատելու համար, պէտք է յայտագրերուն սպասել։

Այս առթիւ Թէ. էֆ. 1, կարգ մը հարցումներ կ'ընէր Նախագահ Ժիսքարի, հարցումները ընտրուած էին Սոֆրէսի կողմէ։

Առաջին հարցումը կը վերաբերէր անշուշտ ապրուստի սղութեան։ Ժիսքար կ'ըսէ թէ ընտրութենէն ի վեր, կը պայքարի գիներու յաւելման դէմ եւ թէ 1975ին հաւանական է որ ամսական մէկ առ հարիւրէն աւելի չըլլայ։ Տարւոյն ընթացքին, պէտք է որ յաւելումը 10 առ հարիւրը չանցնի։

Աշխատավարձքի երաշխաւորութեան օրէնքը պիտի գործադրուի՞, հարց կը տրուի Նախագահին։ Անշուշտ, կ'ըսէ Ժիսքար. աշխատողները, պաշտօնազրկումէ ետք տնտեսական պատճառներով, տարի մը պիտի ստանան նոյն աշխատավարձքը։

Ծերերուն օրականը որ 18,60 է պիտի բարձրանայ 20ի, Մայիս մէկէն։ Դպրոցներու մէջ ուսուցման եւ կարգապահութեան մասին խօսելով, Ժիսքար կը հաստատէ որ որեւէ ձեւով կարելի չէ 1968էն առաջուան կացութեան վերադառնալ։ Պէտք է նախ մինչեւ ծայրը հասնիլ բարեփոխումներուն եւ 1975ին, հաւանաբար երկրորդական ուսման ամբողջական բարեփոխում մը ընդունուի, մէջն ըլլալով պաքալորէայի դերին վերջնական սահմանումը։

Վերջապէս Ֆրանսացիք կ'ուզեն գիտնալ թէ ինչո՞ւ Նախագահը կ'ուզէ Ֆրանսացիներուն տունը ճաշի երթալ։ Նախագահը կ'ըսէ թէ պատճառը շատ պարզ է, նախ կ'ուզէ ճանչնալ։

×

Ֆրանսացիք, ամէն պարագայի մէջ նոյնքան լաւատես չեն եւ ընդհանուր կարծիքն այն է թէ գործազրկութիւնը պիտի աւելնայ յառաջիկայ ամիսներուն ընթացքին, գիները պիտի աւելնան եւ անկարելի ալ չէ որ նոր «Մայիս 68» մը ունենանք։ Արդէն Թղթատարը միշտ անկանոն է եւ շրջաններ կան ուր 15 օրէ ոչ նամակ, ոչ թերթ կը հասնին։ Ըստ տնօրէնութեան, անկանոնութիւնները պիտի շարունակուին մինչեւ Մարտ։

Այս մթնոլորտին մէջ է որ նախ թաղումը կատարուեցաւ Օ. Էռ. Թէ. էֆ.ի, ապա մկրտութիւնը երեք նոր կայաններուն։ Անթէն 2 հիւրերու եւ անձնաւորութեանց մեծ խումբ մը հաւաքած էր եւ հաւաքոյթը կը վարէր Ժաք Շանսէլ։ Հոս ալ, Ժորժ Լըռուա (Քլօտ Թոփաքեան) որ լուրերու բաժնի խմբագրապետն է, հարցումներ ըրաւ նախ Հանրապետութեան Նախագահին, ապա Միթերանի եւ Մոնըրվիլի, այս անգամ Հանրապետութեան մասին, որու տարեդարձը կ'ոգեկոչուէր։ Գ. Հանրապետութեան հարիւրամեակը առիթ էր, որ կարծիքներ փոխանակուին։ Ժիսքարի համար Ֆրանսական Հանրապետութիւնը մինչեւ 1962 քաղքենի էր, եւ այլեւս ժողովրդական դարձած է։ Միթերանի համար, ամէն բանէ առաջ, Հանրապետութիւնը իրեն համար մարդկային իրաւանց Յայտարարութիւնն է։ Ծերակոյտի նախկին նախագահ Կասթոն Մոնըրվիլի համար, Հանրապետութիւնը այն վարչակարգն է որ ամէնէն լաւ կը պաշտպանէ մարդուն, անհատին իրաւունքները։

Նոյն յայտագրին ընթացքին Անրի Վերնէօյ (Աշոտ Մալաքեան) կարճ պատկեր մը ներկայացուց իր նոր ֆիլմէն՝ Վախ քաղաքին վրայ, գլխաւոր դերակատարութեամբ Ժ. Փ. Պելմոնտոյի։

Ի՞նչ կ'ըսէ Արաֆաթ

— O —

Մոնտի խմբագիրներէն՝ Էրիք Ռուլօ տեսակցութիւն մը ունեցած է Պաղեստինեան Կազմակերպութեան ղեկավար՝ Արաֆաթի հետ, Պէյրութի մէջ։ Արաֆաթի համար, Պաղեստինցիք չեն կրնար հրաժարիլ իրենց հողերէն։ «Պէ՞տք է ջնջեմ յիշողութենէս տունը ուր ծնած եմ, քանի մը քայլ հեռու Լացի Պատէն եւ զոր Տիկին Կոլտա Մէյր քանդել տուաւ գրաւման շրջանին։ Նուա՞զ իրաւունք ունիմ քան այդ ռուս կինը, ամերիկեան հպատակ, որ եկած է տեղաւորուիլ պապերուս հողին վրայ»։

Արաֆաթի համար ամերիկեան – սիոնական էնթրիկները պիտի ձախողին, որովհետեւ ապարդիւն են։ Այսօր կարելի չէ անգիտանալ պաղեստինեան իրողութիւնը։ Եթէ Եգիպտոս առանձին համաձայնութիւն մը ստորագրէ ոչ թէ միայն զինուորական այլ եւ քաղաքական զիջումներով, Մերձաւոր Արեւելքի կացութիւնը կը վատթարանայ զգալի կերպով։ Պէտք է ակնկալել այն ատեն որ Միացեալ Նահանգներու եւ Արեւմուտքի կենսական շահերը վնաս կրեն։

Արաֆաթ չուզեր նաեւ տարբերութիւն դնել Ամերիկացիներուն եւ Եւրոպայի միջեւ, ու իր պատասխանը այդ ուղղութեամբ յստակ ու վճռական է.— «Կը ցաւիմ ըսելու որ Արաբները ուրիշ ելք չունին, չեն կրնար տարբերութիւն դնել Ամերիկացիներուն եւ Եւրոպացիներուն միջեւ երբ հետեւին Սամսոնի օրինակին Փղշտացիներու տաճարին մէջ։ Տնտեսական աղէտը որու ծնունդ պիտի տանք պիտի տարածուի, բնականօրէն, արեւմտեան բոլոր երկիրներուն»։

Քանի մը տողով

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Շիքակօ Սըն Թայմզ թերթին համաձայն Բրեժնեւ լէօսէմիէ (տեսակ մը արեան քանսէր) կը տառապի։ Խմբագրին համաձայն, որ այս լուրը կուտայ, Բրեժնեւի քաշուելով խորհրդային քաղաքականութիւնը շատ չի փոխուիր Արեւմուտքի նկատմամբ։

ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ եւ Ֆրանսայի միջեւ տարակարծութիւնները, որոնք հետեւանք էին ֆրանսական հիւլէական ռումբերու փորձերուն Խաղաղականի մէջ, վերջ գտած են։ Արդարեւ Ֆրանսա այլեւս ընդերկրեայ փորձեր պիտի կատարէ։ Աւստրալիոյ վարչապետին Փարիզ այցելութիւնը անկիւնադարձ մը կը նկատուի երկու երկիրներու յարաբերութեանց մէջ։ Ուիթլամ եւ Շիրաք իրենց խօսակցութիւններու ընթացքին համաձայնած են «զարգացնել երկու երկիրներու կապերը քաղաքական, տնտեսական, մշակութային եւ գիտական մարզերէ ներս»։

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատելու համար Ջինաստանի հետ, ճանչցաւ այս վերջինը իբրեւ միակ օրինական ներկայացուցիչը չին ժողովուրդին, իսկ Թայվանն ալ՝ իբրեւ անբաժան մասը չին Հանրապետութեան։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Պ. ԱՅՐԷՍԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

—— Օ ——

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մեր շրջանը օժտուած է հանրային աշխատանքի լծուած կանացի միութիւններով, որոնց յառաջապահը կը հանդիսանայ Հ. Օ. Մ.ը իր ինը մասնաճիւղերու 1500 անդամուհիներով:

Հայ Օգնութեան Միութիւնը կը ջանայ ամենուրեք յարմարցնել իր գործունէութեան դաշտը ներկայացող կարիքներուն:

Արդ, աղքատներու իր կատարած նիւթական յատկացումներէն եւ առհասարակ մարդասիրական իր կոչումը լայնօրէն արդարացնող բարոյական իր օժանդակութիւններէն անջատ՝ այժմ ան, իր առանձին զուրգուրանքին առարկայ դարձնելով բոլոր վարժարանները անխտիր, եւ անոնց մէջ պահելով սաներ, լայնօրէն սատար կը հանդիսանայ գաղութիս կրթական գործին: Աղքատախնամը, Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը, Բարեգործականի Օժանդակ Տիկնանց յանձնախումբը եւ այլ կազմակերպութիւններ եւս ինչպէս Հ. Օ. Մ.ը, տարեվերջի հանդէսներուն մրցանակներով կը քաջալերեն հայ աշակերտութիւնը:

Որպէս իգական սեռի պատկանող Միութիւն, քաղաքիս մէջ կը գործէ նաեւ հիւանդաց խնամատար մարմին մը:

Մշակութային կեանքին լայնօրէն նըպաստող երգչախումբեր կը հաշուէ գաղութս: Առաջին առթիւ Արաքս երգչախումբը, որ աւելի քան 15 տարիներէ ի վեր իր համակրելի ու ձեռնհաս խմբավար երգահան Ժանօ Ալմուխեանի ճպոտին տակ, հայ երաժշտութեան մեր պապակը կը յագեցնէ իր հերթական ելոյթներով:

Ունինք նոյնպէս Կոմիտաս երգչախումբը որ շնորհալի եւ որակեալ խմբավարուհի Օրիորդ Խօմէզիքեանի ղեկավարութիւնը կը վայելէ:

Գաղութիս հանդէսներու փայլն ու ոգեւորութիւնը կ՚աւելցնեն երիտասարդ տարրերէ բաղկացեալ մի քանի նուագախումբեր: Իսկ այժմ, գրեթէ ամէն վարժարան ունի իր երաժշտասէր աշակերտներու նըւագախումբը որ հպարտութիւն կ՚առթէ բոլորիս: Մեր տղաքը ընտելացած են հայ պարին ու երգին, ինչ որ կը նկատենք քաջալերիչ ու դրական երեւոյթ:

Որպէս հայ երգիչ ունինք միայն Վիքթորիա Սեւան (սոփրանօ) եւ Ալպէռ Մանուկեան (պարիթօն) որոնք իրենց հազուագիւտ երեւումներով կը թեթեւցնեն հայ երգի մեր անհուն կարօտը:

Այս ուղղութեամբ գաղութս պարբերաբար կը վայելէ հայրենիքէն կամ Միջին Արեւելքէն մեզի այցելող պարի-երգի եւ դերասանական խումբերը:

Ինչ կը վերաբերի ակումբներու գոյութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի տիպար ակումբէն զատ ունինք Արմենիան: Համանուն մեր սիրելի ու միակ օրաթերթին խմբագրատան եւ տպարանին վերեւը: Ընդարձակ սրահ մը իր յարակից սենեակներով որ այժմ կը ծառայէ որպէս կեդրոնատեղի Հայ Օգնութեան Միութեան, եւ ուր քսան չարունակական տարիներ, Արմենիա երիտասարդաց միութիւնը պահած է ու կը շարունակէ պահել հայ լեզուի գիշերային եւ շաբաթօրեայ դասընթացքներ չափահասներու համար:

Այս դասընթացքները ունեցած են մինչեւ յիսունէն վաթսուն աշակերտ մէկ անգամէն, երբ տակաւին չունէինք երկրորդական վարժարաններ:

Հ. Բ. Ը. Միութեան ակումբը իր հանդիսասրահով, նոյնպէս կը ծառայէ որպէս հաւաքատեղի եւ շէնքին յարակից դաշտը որպէս մարզադաշտ նոյն կազմակերպութեան երիտասարդներուն:

Հոս եւս տեղի կ՚ունենան հայ լեզուի հերթական դասաւանդութիւններ:

Ակումբներ են Զարդարեանը եւ Զաւարեանը իրենց լայն սրահներով, ուր կը տօնուին ազգային հերոսամարտերը խորհրդանշող թուականներ: Իսկ Ապրիլեան Եղեռնի ոգեկոչումը կը կատարուի ամէն տարի համազգային բնոյթ ունեցող ակտերով: Նախ մայրաքաղաքի մայր եկեղեցիին մէջ ինչպէս եւ մեր եկեղեցիներուն՝ կը մատուցուի պատարագ մեծ շուքով, յետոյ որպէս բողոքի ցոյց՝ լուռ քայլարշաւ դէպի Ազատարար Ս. Մարթինի հրապարակը ուր եւս խօսք կ՚առնեն պետական եւ ազգային պաշտօնական դէմքեր, հուսկ ուրեմն օրուան պատշաճ հանդիսութիւն Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ:

Որպէս ակումբ կը ծառայէ իր կարգին, Խրիմեան վարժարանի ընդարձակ հանդիսասրահը: Իսկ նոյն հաստատութեան գրօսավայրը տեղի կ՚ունենան միջդպրոցական մարզախաղերու մրցումներ:

Նոյն կրթական շէնքի ձեռնհաս դրադարանը եւս կարելի է նկատել հաճելի ժամադրավայր մը, ընթերցողը գոհացնող բազմազան գրքերով ծանրաբեռն, լուռութիւն ու յարգանք պարտադրող իր դարաններով, լայն սեղաններով ու ազգաշունչ մթնոլորտով:

Գաղութիս զանազան կարիքներու այլ մանաւանդ կրթականին պիւտճէն հաւասարակշռելու կը սատարէ յաճախ, մինչ տասնեակ տարիներէ ի վեր գործող Անի համագործակցականը:

Գաղութիս մէջ կը գործէ նոյնպէս Արարատ անուն համագործակցականը:

Խօսելով Գաղութային Կեդրոնական Վարչութեան անխոնջ ու յարաճուն գործունէութեան մասին, աւելցնենք որ ան ոչ միայն կրթական օճախներու ընդարձակումը եւ արդիականացումն ապահովեց, այլ եւ առողջապահական կարեւոր ձեռնարկի մը լծուեցաւ գաղութս օժտելով Ազգ. Դրամատունով մը, ուր հերթով կը գործեն քանի մօտ մասնագէտներ, եւ ուր, Հայը չնչին գումարով մը կը գտնէ դեղ ու դարման:

Արդ, տեղին է յիշել թէ Հոգաբարձութիւնը տարիէ մը ի վեր Հ. Օ. Մ.ի Շրջ. Վարչութեան հոգատար հսկողութեան յանձնեց բուժարանի բարեկարգումը ինչպէս եւ մատակարարութիւնը:

Աւելորդ է ըսել թէ մեր Հ. Օ. Մ.ուհիները ամենայն խղճմտութեամբ գործի են լծուած, անընդմէջ իրենց ներկայութեամբ ապահովելով այս խիստ հայանպաստ հաստատութեան կանոնաւոր հունով ընթանալը:

Ազգային Բուժարանին օգտակար ըլլալու միտումով, Հ. Օ. Մ.ը բազմիցս նուիրեց հականեխիչ եւ այլ արժէքաւոր մեքենաներ: –

Փակելէ առաջ մեր կազմակերպութեանց ազգանուէր աշխատանքի պատկերը կ՚ուզենք ուրախացնել «Յառաջ»ի ընթերցողը աւելցնելով որ ի մօտոյ Հ. Օ. Մ.ը կ՚ունենայ Ազգ. Ծերանոց մը անոք ու ընչազուրկ հայ ծերունիներուն համար, հայ երդիք մը, ուր ան պիտի վայելէ տաք ապուրի հետ, Հ. Օ. Մ.ուհիներուն ջերմ խօսքն ու վերաբերումը: –

Շէնքը իր պարտէզով, նուէրն է բարերարուհի Տիկին Պոտուրեանի. Նորոգութեանց եւ բարեփոխումներուն համար հարկ եղած երեսուն միլիոն փեսոյի գումարը ապահովելու մօտ կազմակերպութեան կողմէ հայ ժողովուրդին եղած կոչը լայն արձագանգ գտաւ ու ցարդ գլեց անցաւ ակնկալուած գումարը: Հայը լիաբուռն տուաւ ինչպէս միշտ սովոր է ընել երբ Հ. Օ. Մ.ուհին կը դիմէ իր ազնիւ ու մեծ սրտին: Կոչը կուգար այն տեսակ կազմակերպութենէ մը որուն ներշնչած վստահութիւնը օրէ օր կ՚ընդարձակէ իր ժողովրդականութեան ծիրը, նոր թափ տալով նուիրուեալ ու գաղափարապաշտ այս Հայուհիներուն:

Ցաւակնութիւնը չունինք ամբողջական ու հարազատ պատկերը տուած ըլլալու Լափլաթայի եզերքուն ապաստանած մեր հայրենակիցներու ազգային կեանքին:

Գուցէ եւ գոյութիւն ունենան այլ միութիւններ որոնց գործունէութեան ծանօթ չենք: Ցամենայն դէպս իրականութիւնը այն է որ, պետականօրէն արտօնուած պայմաններու մէջ, մեծ թափով, յարատեւ աշխատանք կը տարուի ամէն գետնի վրայ, ազգապահպանման ի խնդիր:

Նորահաս սերունդը ուծացումէ փրկելն է հարցերու կարեւորագոյնը, եւ արդէն ապահով ենք որ, հայ լեզուին ընտելացած ըլլայ կամ ոչ, հայ պատանին Հայ է հոգիով:

Մնացեալը ամբողջացնելու համար կ՚ապաւինինք մեր դպրոցներու ցանցին եւ մա՛նաւանդ հայ ընտանիքներու գործակցութեան:

ԱՏՐԻՆԷ ԳԱՋԱՆՃԵԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԽՈՆՋ ԵՐԱԽՏԱՒՈՐԸ

(Յ. Ս. ԱՆԱՍԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 70ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ)

—— Օ ——

Ա.

Լրացաւ ճանաչուած մատենագէտի, պատմաբանի, բնագրախոյզի ու աղբիւրագէտի ծննդեան 70 տարին: Նրան լաւ գիտեն ոչ միայն մեր Հանրապետութիւնում, այլեւ վերջինիս սահմաններից դուրս ապրող հայագէտները:

Յակոբ Սեդրակի Անասեանը ծնուել է 1904 թ. Մայիսի 15ին, Փոքր Ասիայի Էսկիշեհիր քաղաքում, Կուտինահայ ընտանիքում: Նախնական եւ միջնակարգ կրթութիւնը ստացել է հայրենի Կուտինայում եւ Կ. Պոլսում: Ուսումը շարունակելու համար 1919 թ. մեկնել է Վենետիկ: Բարձրագոյն կրթութիւնը (հայագիտական թեքումով) ձեռք է բերել Մխիթարեանների մօտ (Ս. Ղազար): Այնուհետեւ տեղափոխուել է Փարիզ, ուր առօրեայ աշխատանքին զուգընթաց, զբաղուել է հայագիտական հետազօտութիւններով, յօդուածներ տպագրել սփիւռքի հայերէն պարբերականներում:

Փարիզում ապրած տարիներին Անասեանը բախտ է ունենում մօտիկից ծանօթանալու Ա. Զօպանեանի եւ Աւ. Իսահակեանի հետ: Հայոց պատմութեան, հայ մատենագրութեան եւ գրաբարի իր հիմնաւոր իմացութեամբ, ինչպէս նաեւ մայր հայրենիք մեկնելու մեծ փափաքով, երիտասարդ հայագէտը արժանանում է մեր մշակոյթի երկու նշանաւոր գործիչների ուշադրութեանն ու բարեացակամ վերաբերմունքին, որոնց անմիջական աջակցութեամբ էլ նրան յաջողւում է 1936 թ. ներգաղթել Սով. Հայաստան:

1936–1942 թթ. Անասեանը աշխատել է Երեւանի պետական համալսարանում, սկզբում որպէս վերջինիս գրադարանի մատենագիտական բաժնի վարիչ, իսկ յետագայում որպէս նոյն համալսարանի պատմութեան ֆակուլտետին կից Ն. Մառի անուան կաբինետի գիտական աշխատող:

1941 թ. զօրակոչուել է կարմիր բանակ: Մասնակցել է հայրենական մեծ պատերազմին (ի դէպ, նրան շնորհուեց «Սով. Միութեան զինուած ուժերի 50 տարին» յոբելեանական մեդալ): 1947 թ. մինչեւ օրս աշխատում է Հայկական ՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի պատմութեան ինստիտուտում:

Յ. Ս. Անասեանի գրչին են պատկանում հայ միջնադարի սոցիալ – քաղաքական

ԱՆԴՐԱՇԽԱՐՀԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

—— Օ ——

Առաքեալը ջանաց գործը անուշի տանիլ, — Մ՚ըներ, մեղքս մի մտնար պարապ տեղը... ինծի ալ մեղք է: Աստուած պայման խմանայ նէ, սատրիկ կը բարկանայ, ինծի հացէս, գործէս պիտի հանես... սա ճերմակ մօրուքս գոնէ յարգէ, հայտէ՛, տղաս, սա տեղէն անուշութեամբ դուրս ելիր. ես սատանաներուն լուր կը ղրկեմ, որ քեզի ուրիշ աչքով նային, միւսներուն պէս չչարչարեն:

Քա՛հ-քա՛հ մըն է ձգեց Նիկողոս աղան: Պետրոս առաքեալը քրտինք թափել սկըսաւ.— Հոգիդ սիրես, քիչ մը կամաց, հոս սրճարան չէ, արքայութիւն կ՚ըսեն աստեղին. իմացողը ի՞նչ կ՚ըսէ, Տէ՛ր ողորմեա...

Ջերկնցնեմ, Պետրոս առաքեալը ամէն միջոց ի գործ դրաւ, սպառնալիք, համոզութիւն, աղաչանք Նիկողոս աղան արքայութենէն ճամբելու համար, բայց ի զո՛ւր:

— Ես քու գիտցածներէդ չեմ, իմ երեսս աղէկ նայէ, — կը պատասխանէր Հայը անփոփոխ:

Ծարահատեալ, Պետրոս առաքեալը մօրուքը ձեռքին մէջ առաւ եւ սկսաւ հնարք մը փնտռել: Գտա՛ւ: Գնաց հրեշտակներուն մէկ գնդապետը գտաւ եւ ըսաւ որ քանի մը հարիւր հրեշտակ գլուխը ժողվելով արքայութենէն դուրս տեղ մը երթան եւ մեծ աղմուկ մը հանեն, պոռալ կանչելու ձայներ, որոնց ատեն-ատեն սանկ «կեցցէ՛»ի եւ «անկցի՛»ի պէս հայերէն բառեր խառնեն: Ինքն ալ վերադարձաւ Նիկողոս աղային քով, որ սկսաւ իր ազգային կեանքէն դրուագներ պատմել, թէ ի՞նչպէս Աղեքսանդրիա գտնուած միջոցին, եւայլն:

Ցանկարծ ահագին վայնասուն մըն է նայիս բրդաւ դուրսէն. Հայը զարմացած խօսքը ձգեց եւ մտիկ ըրաւ, ընտանի, սիրելի հնչիւններ կուգային ականջին, անկցիի կեցցէի հայերէն ելեւէջ մը կար կարծես այդ խառնաձայնութեան մէջ: Կարելի՞ բան էր Տէ՛ր Աստուած:

— Աս ի՞նչ աղմուկ է, — հարցուց:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, — պատասխանեց առաքեալը, դէմքը պզուանօք ծամածռելով, — էտէպսիզ Հայերն են նորէն, քու ազգակիցներդ:

— Վա՛յ, — ըսաւ Նիկողոս աղան աչքերն ու ականջները «Փիւնիկին» թերթերէն աւելի խոշոր բանալով.— Հայերն են, հա՞, կեցցէ՛ պէ, աֆերի՛մ, հոս ալ բրածնին կ՚ընեն կոր, է ինչի՞ համար է սա աղմուկը, ի՞նչ կ՚ուզեն կոր:

— Ինչ պիտի ըլլայ, նորէն Թաղականի կռիւ ըլլալու է, խայտառակները ամխ չանցնիր որ Թաղական խորհուրդ մը վար չառնեն ուրիշ մը տեղը չդնեն, վերջը չեկաւ որ...

— Ի՞նչ կ՚ըսես պէ՛, — բացագանչեց Նիկողոս աղան, ուրախութենէն ֆէսը վեր նետելով... ոտքդ պագնեմ, սա բաները ո՞ւր կ՚ըլլան կոր:

— Հոս ըլլալու չէն ա, ո՞ւր պիտի ըլլան, Դժոխքի մէջ:

— Էյ հոս չըլլա՞ր...

— Մեղա՛յ, Արքայութեան մէջ կռիւ կ՚ըլլա՞յ:

— Ի՞նչ ըսել է, հոս Հայ չկա՞յ:

— Կայ քանի մը Հայ, բայց հոս Թաղականի մաղականի պէտք չունինք, մեղա՛յ, մեղա՛յ, Արքայութեան մէջ Թաղականի կռիւ, ատ ինչ մեծ մեղք մը գործեցիր գիտե՞ս...

— Հոս ատանկ բան մը չկայ, հա՞...

Նիկողոս աղա ոտք ելաւ յեղափոխուած:

— Անանկ է նէ՝ բա՛ց սա դուռը, աղբար, քեզի ըլլայ արքայութիւնդ, բարով վայլես... աչք չունիմ, Թաղական հոգաբարձուի կռիւ չըլլալէն ետքը արքայութիւնդ քանի՞ փարայի կ՚առնեմ, առաջուընէ չըսէի՞ր, մարդ Աստուծոյ... եօք, պէն պուրատա խաֆամամ... բաց սա դուռը Աստուածդ սիրես, բաց տէ սա դժոխքին ճամբան ցուցուր ինծի:

Պետրոս առաքեալը դուռը բանալը եւ Նիկողոս աղան դուրս ելլալուն պէս երեսին գոցելը մէկ ըրաւ. եւ սփոփանքի երկար հառաչ մը արձակելով՝

— Աս խելքը չմտմտայի նէ, բանս բուրդ էր:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(2 եւ վերջ)

Կարդացէք «ՅԱՌԱՋ»ը Տարածեցէք

Մեր Աշխարհի բաներն

ԽՄԲ. — Արտատպելով Պէյրութի «Նայիրի» շաբաթաթերթէն վերջերս («Յառաջ» Նոյեմբեր 8էն Դեկտ. 13) հրատարակեցինք Կարպիս Զրբաշեանի այլապէս շահեկան «Ուղեւորի գծանկարները»: Մեր դրացին — «Աշխարհ»ը — չէր հաւնած այս շարքին, ինչ որ *փիլիսոփայ* մը կարելի է նկատել, տրուած ըլլալով որ մարդը *հիւմուրի* եւ *չամուրի* տարբերութիւնը չի գիտեր, սա պարզ պատճառով որ աւելի *չամուրի* վարժուած է... Բայց լաւ է որ մենք լռենք, ու խօսքը տանք Անդրանիկ Ծառուկեանի, որ Աշոտ Քիպարեանի (եւ ի՛նչ քիպար) չամուրին կը պատասխանէ իրեն յատուկ հիւմուրով, *Նայիրի*ի երկու թիւերու մէջ: Այսօր կուտանք առաջինը (*Նայիրի*, Նոյեմբեր 24) եւ վաղը կուտանք երկրորդ գրութիւն մը (*Նայիրի*, Յունուար 5):

×

ԱՆՈՒՆԸ ԽԼՈՒՐԴ ԴՐԻՆՔ...

Մեր աշխատակից Կ. Զրբաշեանի դէմ ամն Աշոտ Քիպարեանի քսութիւնը Փարիզի «Աշխարհ» թերթին մէջ, նշած ենք օրին: Կը սպասէինք որ թերթը գար եւ մենք ալ ըսէինք մեր խօսքը: Եկաւ: Բայց ըսելիք չունինք: Նոյնիսկ կը ցաւինք, որ Կարպիս պատասխան մը տուած եղաւ ու մենք ալ հրատարակեցինք պատճէնը: Եթէ կարդացած ըլլայինք Աշոտ Քիպարեանի գրութիւնը, պիտի թելադրէինք որ չպատասխանէր: Ցամենայն դէպս, ողորմելի գրչակի մը հետ է գործը, որ կը կարծէ Հայաստանէն ժպիտ քաղել, Սփիւռքի մէջ որոմ սերմանելով: Բարեբախտաբար, նման խեղկատակութիւններ դադրած են այլեւս նորոյթ ըլլալէ, այնտեղ թէ այստեղ: «Նայիրի»ի լման տասը էջերը գրաւող Կարպիսի փառաւոր յօդուածաշարքէն քանի մը անջատ նախադասութիւններ դուրս բերելով իրենց շրջանակէն, եւ կամայական մեկնութիւններ տալով անոնց՝ մարդը, սինիք եւ ամսեղուկ, պարզապէս մաղձի տոպրակն է որ կը պարպէ, չես գիտեր իր որ տեղին մխուած որ փուշին ցաւը ամոքելու համար: Ցամենայն դէպս, «Աշխարհ»ի չնաշխարհիկ այդ յօդուածը կարդացողը կը տեսնէ թէ ինչ հրաշալիքներ կրնան դուրս գալ, երբ իրարու միանան կեղծ հայրենասիրութիւնը եւ անխառն... անմտութիւնը:

Իսկ թէ ո՞վ է այդ Աշոտ Քիպարեանը — ծածկանուն մը հաւանաբար — կարեւոր չէ: Դիմակները միայն դիմազուրկ կրնան ծածկել, բայց ոչ նկարագիր: Անունը Մասիս դնենք թէ Սեւան, միեւնոյնն է, Գնչուն միշտ Գնչու պիտի մնայ, խլուրդը խլուրդ:

Ստորեւ տաղանդաւոր գրագէտ Բենիամին Նուրիկեանի նամակը, մեզի հասած բազմաթիւ այլ վկայութեանց շարքէն: Նուրիկեանը անրասիր այն հայրենասէրն է, եւ մտաւորական պարկեշտութեան հալուածքիտ տիպարներէն, որոնցմէ կըրնան դաս առնել Քիպարեաններն ու «Աշխարհ»ները, սորվելու համար թէ ինչ է արուեստը, ինչ է գրականութիւնը, ինչ է հայրենասիրութիւնը, եւ թէ, վերջապէս, ինչ է... մարդութի՛ւնը: Կարպիս արժանի էր որ այս սրտաբուխ մեծարանքը ըլլար իրեն, վաւերական գրագէտի մը գրչով:

×

«... Գալով Փարիզի «Աշխարհ»ին մէջ Աշոտ Քիպարեանի ելոյթին, չխտակը, արտառոց երեւոյթ մըն է որ ցոյց կուտայ գրական ճաշակի եւ ըմբռնումի խղճալի պակաս մը: Պակաս՝ որ սակայն, կոբեկի հատիկի մը չափ անգամ չի կրնար փըրցնել Կարպիս Զրբաշեանի շնորհալի տաղանդէն եւ ջերմ հայրենասիրութենէն:

Եւ կը զգամ թէ մեր հայաստանցիները մեզմէ ա՛լ աւելի սիրեցին Կարպիսի հոյակապ յօդուածաշարքը, անո՛յշ-անո՛յշ կարդալով զայն:

Իմ կողմէս շատ բարեւ գրէ — տաքուկ տեսակէն — իրեն, Կարպիսին, եւ ճակատը համբուրէ Մեսրոպեան սուրբ տառերուն միջնորդութեամբ: Շա՛տ ապրի, եւ դալար մատներով ապրի՛:

Միշտ սիրով՝ ԲԵՆԻԱՄԻՆ ՆՈՒՐԻԿԵԱՆ

ԲԵՆԻԱՄԻՆ ՆՈՒՐԻԿԵԱՆ

Նայիրի(Նոյ. 24)

Լրատու — տեղեկատու

Ֆրանսահայ նկարիչ Ռիչար Ժերանեան իր նորագոյն նկարները ցուցադրած է Պէյրութի «Սթիւտիօ 27» կալըրին, Նոյեմբեր 26էն Դեկտ. 14: Անցեալ տարի «Ռիչար Ժերանեան» խորագրուած գեղեցիկ ալպոմ մը լոյս տեսած է Իտալիա: Քննադատներէ կատարուած մէջբերում- ներու կողքին ներկայացուած են նաեւ գունաւոր եւ սեւ ու ճերմակ 130է աւելի նկարներ, որոնք ի յայտ կը բերեն նկարիչին դնող, պլպլող մինքը եւ արուեստագէտի խառնուածքը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐԻՒՂԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

— Օ —

Չինաստան օժտուեցաւ իր առաջին մեծ քարիւղատարով, որուն երկարութիւնն է 1152 քիլոմեթր: Աստ Մանչուրիի Թաչինկի քարիւղահանքերը կը կապուին Փօ Հայ ծոցի Չինհուանկ – Թան նաւահանգիստին հետ: Այս իրագործումը, որ կատարուեցաւ 1970էն 1974, «կ՚արտայայտէ քարիւղի արտադրութեան «սքանչելի պատկերը» Չինաստանի մէջ, դիտել կուտայ Նոր Չինաստան գործակալութիւնը: Ճիշդ է, որ վերջին տարիներուն մեծ յառաջդիմութիւն արձանագրեց Փեքին այս մարզին մէջ: Հեռանկարներն ալ այնքան խոստմնալից են, որ համաձայն Ճափոն մասնագէտներու, Չինաստան կրնայ քարիւղ արտադրող մեծ երկիր մը դառնալ աշխարհի մէջ:

Քարիւղը յարաբերաբար նորութիւն մըն է Չինաստանի ,մէջ: Արտադրութիւնը տասը տարի առաջ դեռ, տարեկան տասը միլիոն թոնէն նուազ էր: Մինչեւ 1971 արտադրութեան զարգացումը դանդաղ ընթացաւ, իսկ այդ թուականէն ետք անիկա ոստում մը կատարեց: Այսպէս է, որ 1972էն 1973 տարեկան 60 միլիոն թոն արտադրութեան հասաւ: Կարգ մը արեւմուտքցի մասնագէտներու համաձայն 1974ի արտադրութեան քանակը 90 միլիոն թոնի կրնայ հասնիլ. այս պարագային Չինաստան քարիւղի արտադրութեան մէջ կրնայ դասուիլ Լիբիոյ եւ Ապու Տհապի կարգին:

Նախատեսութիւնները ապագայի նկատմամբ աւելի փայլուն են, թէեւ Չինացիք այս մասին լուռ կը մնան: Ճափոնցիները կը նախատեսեն, որ Չինաստանի քարիւղի արտադրութիւնը 1980ական տարիներուն 400 միլիոն թոնի պիտի հասնի, այսինքն այնքան որքան Սաուտական Արաբիա կ՚արտադրէ ներկայիս: Սակայն այս նախատեսութիւնները Արեւմուտքի մէջ թերահաւատութեամբ կ՚ընդունուին: Արդարեւ, եթէ նոյնիսկ Փեքին յաջողի արտահանել Փօ Հայ ծոցի ջուրին տակ պտնուող քարիւղը, ան դէմ յանդիման պիտի գտնուի թեքնիք դժուարութիւններու զարգացնելու համար իր քարիւղի ճարտարարուեստը ներկայ թափով:

Սակայն Չինացիները չե՞ն, որ յաճախ անակնկալի բերած են մասնագէտները:

Թ. Ա. Թ.

կեանքի եւ հոգեւոր մշակոյթի չլուսաբանուած խնդիրներին նուիրուած բազմաթիւ ինքնատիպ պատմա – բանասիրական հետազօտութիւններ, որոնք բարձր գնահատականի են արժանացել հայագէտների շրջանում:

Այդ հետազօտութիւններից առաջին հերթին պէտք է յիշատակել հեղինակի «17րդ դարի ազատագրական շարժումներն Արեւմտեան Հայաստանում» (1961 *թ.) գիրքը, որ նոր եւ հարուստ նիւթերի հիման վրայ ցոյց է տրուած, որ տակաւին ժէ. – Դ. 60ական թուականներից Արեւմտահայութեան մէջ ազատագրական շարժում էր առաջ եկել թուրքական տիրապետութեան դէմ՝ օրգանապէս կապուած Յոյների, Ասորիների եւ Վրաստանի ժողովուրդների շարժումների հետ:*

Նոր անտիպ նիւթերի հիման վրայ կատարուած մի ուրիշ արժէքաւոր ուսումնասիրութիւն է հեղինակի՝ «Վարդան Այգեկցին իր նորայայտ երկերի լոյսի տակ» (1969) *աշխատութիւնը: Իր այս գործով Յ. Ս. Անասեանը հաստատում է, որ մեզանում ցարդ միայն որպէս առակագիր ու քարոզիչ յայտնի Վարդան Այգեկցին եղել է նաեւ յայտնի հասարակական, քաղաքական ու մշակութային դէմք, կարեւոր գործ է կատարել իր ապրած ժամանակաշրջանի հայ կեանքում:*

Նմանօրինակ հետազօտութիւն է նաեւ Յ. Ս. Անասեանի «Հայ համաբարբառային գրականութիւն, եւ հայ մատենագրութեան համաբարբառը» (1972 *թ.*)*: Այս աշխատութեան մէջ առաջին անգամ մեզանում համգամանալից քննութեան առարկայ է դարձել համաբարբառների պատմութիւնը Հայաստանում Ե. դարից մինչեւ մեր օրերը, առաջ է քաշուած հայերէն կրօնական ու աշխարհիկ բնոյթի համաբարբառների կարեւոր դերի հարցը հայ քննական – հետազօտական մտքի զարգացման գործում, ինչպէս եւ վեր է հանուած այն միտքը, թէ հայ մատենագրութեան ընդհանուր համաբարբառի ստեղծումը, որի համար ներկայումս աշխատանքներ են կատարւում Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի հասարակական գիտութիւնների բաժանմունքի նախաձեռնութեամբ, աղբիւրագիտական անգնահատելի նշանակութիւն ունի՝ նոր նիւթեր եւ ուսումնասիրութիւններ, նոր ուղիներ ցոյց տալով Մերձաւոր Արեւելքի, Հիւսիսային Աֆրիկայի, Եւրոպայի միջին-արեւելեան մասին, Հարաւ. Ռուսաստանի եւ Կովկասի պատմութեան, առեւտրական ու տնտեսական կեանքի մի շարք մութ կողմերի լուսաբանման համար:*

Պատմա – բանասիրական կարեւոր հետազօտութիւններ են Յ. Ս. Անասեանի՝ «Նպաստ մը Հայոց ազատագրական պատմութեան» (1934 *թ.*)*, «Թուրքական տիրապետութիւնը Հայաստանում 18րդ դարում»* (1951 *թ.*)*, «Բուզանդարանի ռուսերէն թարգմանութիւնը»* (1954 *թ.*)*, «Հայկական աղբիւրները Բիւզանդիայի անկման մասին»* (1957)*, «Յովհաննէս Կամենեցու՝ Պատմութիւն պատերազմին Խոթինու»* (1964) *եւայլն:*

Ակադ. Ա. ՂԱՆԱԼԱՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ե. ԿԱԼԱՆԱՒՈՐԻՆ ՏՈՄՍԱԿԸ

Բոլոր այս խորհրդածութիւնները՝ տարօրինակ արագութեամբ մը ծագեցան մտքին մէջ: Եւ խորհելով դէպի այն մարդը, որ այս անակնկալ յայտնութիւնը ըրած էր իրեն, յայտնութիւն մը, որ գործելու, ազատ ըլլալու եւ ապրելու կարելիութիւնը ցոյց կուտար իրեն հեռուէն՝

— Շնորհակալեցէ՛ք, շնորհակալեցէ՛ք, ըսաւ շնչասպառ:

— Կը հաւանի՞ս ինձ ծառայութիւն մը ընել:

– Այո՛...

— Բայց գլխ պիտի չմատնե՞ս:

— Ի՞նչ շահ ունիմ ձեզ մատնելու մէջ: Միւսը ծիծաղեցաւ,

— Շատ աղէ՛կ, ըսաւ. անկեղծ ես... կրնամ խօսքիդ հաւատալ: Ըսել է, եթէ գլխ մատնելու մէջ շահ մը ունենայիր՝ պիտի մատնէիր: Ասոր հաւնեցայ. բայց իրաւունք ունիս, գլխ մատնելով բնաւ օգուտ մը չես կրնար քաղել: Ընդհակառակն, եթէ քենէ խնդրելիքս ընես...

— Է՞յ...

— Մնացորդացը հո՛ն, Թուլոնի մէջ կ՚ըսեմ քեզ...

— Վերջապէս ... գործը ի՞նչ է.

— Զիս մտիկ ըրէ՛: Այս իրիկուն կամ վաղը քեզ պիտի կանչեն... Վաղը, կամ մանաւանդ այս իրիկուն, ասոր համոզուած եմ. քեզի պիտի մխիթարեն եւ քաջալերեն. ո՞վ, փոյթ չէ: Պէտք է որ պալիք անձէն իբր գերագոյն ծառայութիւն մը խնդրես որ քեզ տալիք մէկ տոմսակս իր հասցէին հասցնէ: Իրաւ է որ պատգամաւորին ո՛չ երկու եւ ո՛չ մէկ ոսկինոց պիտի կարենաս տալ: Պէտք է պարզապէս ձրի ծառայութիւն մը կատարէ...:

— Այդ ծառայութիւնը կատարելու միջոցը պիտի գտնեմ.

— Կը յուսամ: Հա՛, բան մըն ալ ըսեմ: Որովհետեւ ես քեզի սահմանուած տոմսակը կարդացած ըլլալս անկեղծօրէն խոստովանեցայ, կրնայ ըլլալ որ դուն ալ փոխարէն ուզես հատուցանել ինձ.

— Ո՛չ, անկարելի է որ ես այդպիսի բան մը ընեմ:

— Վա՛յ. մարդս ամէն բան ընելու կարող է, եւ դուն ալ մարդ ես: Միայն թէ, տղա՛ս, գիտցիր որ այս տոմսակը...

Եւ Պէնէտէթթօ գինքը շրջապատող ստուերին մէջ տեսաւ որ իրեն երկնցող ձեռքը տոմսակ մը բռնած էր:

— Գրուած է այնպիսի տառերով, որ անընթեռնլի են. ամէնուն համար, բացի ինձմէ եւ այն անձէն, որուն որ ուղղուած է: Միայն սակրնաս գիտնալ, — եւ պէտք է գիտնաս — թէ այդ անձին հասցէն է. Պ. Մակլուար, Քօնթրէսքարբ փողոց, թիւ 8: Ապահով եմ թէ դուն ինքդ պիտի չերթաս զայն անհանգիստ ընելու. ձգէ՛ որ եթէ երթաս ալ՝ գինքը չես կրնար գտնել. ասոնք իմ գաղտնիքներս են: Ուստի քենէ ապահով եմ, վասնզի ամէն զգուշութիւն կանխաւ ձեռք առած եմ: Ահա՛ տոմսակը. նայէ՝ որ բանտէն ելլէ եւ իր հասցէին հասնի. եւ ընկերութեանս վըրայ խօսք կուտամ որ պիտի չզղջաս.

Վստահեցէ՛ք ինձ.

— Ո՛չ, աւելի եւս կ՚ուզեմ վստահ ըլլալ. բան մը պիտի խոստովանիմ քեզ: Այս տոմսակը տեսա՞ր. ապահով, դիւրին եւ շուտ փախչելու միջոց մըն է: Եթէ ինծի լաւ ծառայես... փախուստ ըսուածը աղքատին կերակուրին պէս է. երբ մէկ հոգին բաւէ, երկու հոգիի ալ կը բաւէ.

—Տուէ՛ք, տուէ՛ք կը խոստանամ.

Այդ վայրկեանին սրահին դուռը մէկէն ի մէկ բացուեցաւ.

Բանտապահ մը ներս մտաւ եւ իր յատուկ ձայնովը գոչեց.

— Պէնէտէթթօ՛. Պէնէտէթթօ՛.

. . . .

Զ

ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Պէնէտէթթօ անմիջապէս ցատկելով ոտքի ելած էր:

Այս անակնկալ եւ յանկարծական կոչումը, որ կը պայթէր ճիշդ այն վայրկեանին, երբ անծանօթ մը իր աչքերուն առջեւ այնպիսի յոյսեր փայլեցուցեր էր, որ ինք բնաւ չէր համարձակեր յղանալ, այդ յոյսերուն հաստատութիւնը կը թուէր իրեն:

Շուտ մը կուրծքը պահեց իրեն տրուած նամակը:

Ցետոյ սրահին մէջտեղ յառաջացաւ.

— Ի՞նչ կայ, գոչեց գաւազանաւոր կառավարիչը: Հանդստեան զանգակը զարնուելէ ետքը ինչ կը նշանակէ գալ ընկերները անհանգիստ ընել:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Պ. Զատիկ Էմիրզայեան, Տէր եւ Տիկին Տօնիկ Տիգճեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Սէմէրճեան (Ժանսէմ) զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Անթոնի Քոթ եւ զաւակները, Բարեկամեան, Հայրապետեան, Զատիկեան եւ Սէմէրճեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, քրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՏԻԿ ԷՄԻՐԶԱՅԵԱՆԻ

(ծնեալ Սէմէրճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 3ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Չորեքշաբթի, Յունուար 8, ժամը 10·30ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քլամարի Էնթէրքոմինալ գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Գէորգեան եւ զաւակները, Օր. Ժողեան Պլանշար, այրի Տիկին Հայկուհի Կիւլպոլեան, այրի Տիկին Սրբուհի Իսկէնտէրեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունուար 12, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր եւ քրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԱԼԻՍ ՊԼԱՆՇԱՐԻ

(ծնեալ Մեսրոպեան)

կսկծալի մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իրենց հօր, մօր եւ մեծ-մօր՝

ԱՐՄԵՆԱԿ

եւ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆԻ

վաղահաս քրոջ՝

ԱՍՏՂԻԿ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆԻ

եւ համայն ննջեցելոց յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայկ Սէրէնկիւլեան գրական մրցանակի դատակազմը խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Ժիրայր Միրիճեանի, իր մօր՝ Տիկին Էլիզ Միրիճեանի մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պետրոսեան 100 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ի, փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Էլիզ Միրիճեանի մահուան առթիւ:

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Սէն Մօրիսի Կապոյտ Խաչի եւ Նոր Սերունդի խումբերու կազմակերպած Հոկտ. 20ի ընտանեկան խնջոյքի առթիւ եղած նուիրատուութիւնները ի նպաստ Կապոյտ Խաչի դպրոցին.—

Նոր Սերունդ (Սէն-Մօրիս), Նոր Սերունդ (Տէսին), Կապոյտ Խաչ (Լիոն), խումբ մը Տէսինցիներ, Հարոյեան Թորոս (Ամերիկա) 100ական ֆր.: Յովակիմեան Կ., Գամպէրեան Կ., Աճէմեան Գ., Մինասեան Ն., Բաչանեան Ա., Քոստանեան Գ., Մարարեան, Ոմն, Գեւոնեան Ա., Կոստանեան, Մըխցիեան Ա., Ճիմպէն-եան, Ճէլոյեան 50ական, Ոմն, Փափազեան, Ոմն 30ական, Յովհաննէսեան, Ճէլոյեան, Ստեփանեան, Առաքելեան Ա., Ասատուր, Գրիգորեան 20ական, Հերոյեան, Յովհաննէսեան, Տարաքճեան, Հերրոյեան, Կամարեան, Ոմն, Պօյաճեան, Քամպէրեան, Ոմն, Խունճեան, Պօյաճեան, Ոմն, Պօյաճեան, Ոմն 10ական ֆր.:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակը համազգային շուքով ոգեկոչելու համար Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խորհրդակցական ժողովի որ կը գումարուի Երեքշաբթի Յունուար 7, երեկոյեան ժամը 8·30ին Ազգ. Տան մէջ:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, 12 Յունուար.— Է. օր Ծննդեան: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Յովհաննու Կարապետի յառաջիկայ տօնին առիթով, յաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի համար:

Երկուշաբթի, Յունուար 13.— Ը. օր Ծննդեան: Տօն անուանակոչութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանի սրահին մէջ Տնօրհնէք կը կատարուի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Շաբաթ Յունուար 11 ժամը 16ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 ռիւ Պլէօ: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Իզմիրի եւ շրջաններու Հայր. Միութիւնը իր վարչութեան անդամներէն Տիկին Հռիփսիմէ Անմահունիի մահուան առիթով փոխան ծաղկեպսակի 50ական ֆր. նուիրած է Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Մխիթարեան վարժարաններուն: Նոյնատեն իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հանգուցեալին ընտանեկան պարագաներուն:

× Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Մաղաղաճեան եւ որդիք Լեւոն ու Գրիգոր Թադէոս Սթաթեանի մահուան առիթով, փոխան ծաղկեպսակի 150 ֆր. կը նուիրեն Իզմիրի եւ շրջաններու Հայր. Միութեան: Նոյնպէս՝ Հրանդ եւ Արտաշէս Սարեան եղբայրներ Թադէոս Սթաթեանի եւ Ռոզա Ֆերմանեանի մահերուն առիթով փոխան ծաղկեպսակի 100 ֆր. կը նուիրեն Միութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները՝ իր «տունդպրոց»ի ֆոնտին.—

Ա. ցանկ

Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդ (Սեւրան) 3000, Պ. Պ. Հառ 700, Պարոնեան Փիէր (Պոնտի), Քէօսէեան Հրանդ (Թրամպլէ-լէ-Կոնէս), Ոմն, Քէպապճեան Արթիւր, Մանուկեան Մանուկ, Մանուկեան Կարապետ, Փափազեան Լեւոն, Խըլոյեան Սերժ, Փուշուճեան Արտաշէս, Պալեան Անդրանիկ (Տրանսի), Ալեանաքեան, Գալֆայեան (Սեւրան), Ոսկերիչեան Անտրէ (Լիվըրի Կարկան) 500ական, Սալմասեան Յակոբ (Փարիզ) 300, Սիահեան Անթուան 250, Փուշուճեան Վարուժան, Փուշուճեան Յովհաննէս, Պէրպէրեան, Օհանեան 200ական, Փուշուճեան Արտաւազդ, Մովսէսեան Ժան, Քէսէօեան Փիէր (Լիվրի Կարկան), Կատայեան Լուսաբեր (Լիվըրի Կարկան), Պապիկեան Մ., Բագէտճեան Ռոզ 100ական, Նաշմէ Վարդուհի (Լիվրի Կարկան), Թապագօֆ Մարի (Լիվրի Կարկան) 50ական:

Գումար Ա. ցանկի 12·250

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ

ԽՈՐԷՆ ԽՈՐՎԻՐԱՊԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՀԸ

կատակերգութիւն 4 արար

(մերօրեայ մտահոգիչ երեւոյթներէ առնուած)

Կը գտնուի ԲԱԼՈՒԵԱՆ գրատունը

9, Rue de Trévise — 75009 Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ընկեր Յակոբ Էսկիճեան, Մարսէյլէն, 50 ֆր. կը նուիրէ Ամանորի առթիւ, նոյն առթիւ, Պորտոյէն Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գոնեալեան՝ 30 ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ

Յունուար 30 — Եշ. ժամը 20·45

ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ՝

THEATRE DAUNOU

7, Rue Daunou — Métro Opéra

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՄԸ

ՀՆԱՐՔԸ

խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ — (3 արար)

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ ՄԸ՝

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԸ

ՆՊԱՏԱԿ ՄԸ՝

Նպաստ մը ապահովել

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ Էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ Յունուար 12, ժամը 15ին Գասպար Իփէկեան ակումբի մէջ, 40, Վիքթոր Ֆօժիէ փողոց:

Երգ, պար, արտասանութիւն դպրոցի աշակերտներուն կողմէ: Կաղանդ պապա:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Սէն-Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնին, Յունուար 12, Կիրակի ժամը 15ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Մասնակցութեամբ միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան եւ պատրաստութեամբ հոգեւոր հովիւ Շահան Քհնյ. Տէտէեանի:

Կը հրաւիրուին ծնողքներն ու շրջանի հայութիւնը:

ԺԱՆ ՄՈՒԼԷՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ — ԼԻՈՆ 3

ԱՄՊԻՈՆ՝ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆՑ

ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Ուսումնական 1974-1975 տարեշրջանի առաջին հանդիպումը տեղի ունեցաւ Երկուշաբթի Դեկտ. 16 ժամը 18·30ին:

Հայերէն լեզուի դասընթացքներուն կրնան հետեւիլ.—

1. Երկրորդականի այն լսարանականները (լիսէէն), որոնք պաքալորէայի պետական քննութեանց հայերէն լեզուով ներկայանալ կ'ուզեն:

2. Համալսարանի այն ուսանողները, որոնք հայերէնը արժէկէտ (Իւ.-Վէ.) կ'ընտրեն:

3. Բոլոր անոնք, որոնք համալսարան մուտքի յատուկ քննութեանց հայերէնը իբրեւ Բ. լեզու կ'ուզեն ներկայացնել:

4. Բոլոր այն անձերը, որոնք հայերէն լեզուն սորվիլ կամ իրենց ծանօթութիւնները խորացնել կը փափաքին:

Արձանագրութեանց եւ այլ մանրամասնութեանց համար անյապաղ դիմել քարտուղարութեան.—

74, Rue Pasteur — Lyon

Tél. : 72-24-41 Poste 717

Ծանօթ.— Դասերը տեղի կ'ունենան՝

Bât. A, Salle F.

Մակարդակ Բ. Երկուշաբթի ժամը 18·30,
Մակարդակ Ա. Երեքշաբթի ժամը 18·30:

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ (Յունուար 10) ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ: Կարեւոր օրակարգ:

×

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, այս Հինգշաբթի Յունուար 9, ժամը 20·30ին Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Եկեղեցւոյ՝ Տէր եւ Տիկին Սուրէն Ֆէլլահեան իրենց դստեր ծանր հիւանդութենէ ապաքինելուն առթիւ 500 ֆր: Վարդանոյշ Տօնապետեանի յիշատակին փոխան ծաղկեպսակի Պր. Յակոբ Հացագործեան 50, Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Թիւթելեան 20: Պր. Արտաշ Էժտահարեան իր հօր Մուրատի մահուան Բ. տարելիցին առթիւ 100: Ազնիւ Կարիպեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Պր. Կարիպեան 50: Լիոնի Կապոյտ Խաչ, փոխան ծաղկեպսակի Փերուզ Այվազեանի մահուան առթիւ 100: Պր. Յովակիմ Էօքսիւզեան իր դստեր Էլմաստ-Միշէլ Էօքսիւզեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 50: Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Աղապալեան, Ղեւոնդ Աղապալեանի յիշատակին 50: Պ. Պ. Թօփալեան եւ Սահակեան իրենց ծնողաց յիշատակին 150: Տիկին Եաղուպեան իր ամուսնոյն Յակոբի յիշատակին 100: Տիկին Սառա Աքըլեան իր ամուսնոյն Կիրակոսի յիշատակին 200: Տէր եւ Տիկ. Սահակ Էօքսիւզեան իրենց թոռան Էլմաստ-Միշէլի քառասունքին առթիւ 50: Տէր եւ Տիկին Պատաքեան (Վիէն) Ովսաննա Տուտումեանի մահուան առթիւ 100: Պր. Աբրահամ Խրիմեան, Օհաննէս Պետրոսեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 20: Տէր եւ Տիկին Զալըքեան, իրենց թոռան Սոֆիի մկրտութեան առթիւ 50: Տիկին Ե. Փափազեան իր հանգուցեալներու յիշատակին 100: Տիկին Ս. Տիւլմէճեան իր հանգուցեալներու յիշատակին 100: Պր. Ն. Օսկեան 15 ֆր.:

Դպրոցին.— Պ. Յովհ. Թէրզեան իր ծնողաց յիշատակին 50: Պ. Տիգրան Խանճեան իր զաւկին Ժաքի ամուսնութեան առթիւ 100: Տիկին Պահամեան իր հօր յիշատակին 50: Տիկ. Էլմաս Պօղոսեան Օհաննէս Պօղոսեանի մահուան առթիւ եկեղեցւոյ 500, դպրոցին 250 եւ Աղքատախնամին 250. նոյն առիթով Օր. Հայկանոյշ Ավճեան (Վալանս) փոխան ծաղկեպսակի եկեղեցւոյ 50, դպրոցին 25, Աղքատախնամին 25, իսկ քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ եկեղեցւոյ 50, Աղքատախնամին 50: Պր. Սենեքերիմ Չէքիճեան իր հօր Օհաննէսի քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ եկեղեցւոյ 150, դպրոցին 150: Պ. Պ. Յարութիւն եւ Սեբովբէ Պալիողեան եկեղեցւոյ 20, Աղքատախնամին 2 տոլար: Ոմն Աղքատախնամին 80: Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Տէօվլէթեան եկեղեցւոյ 80, Աղքատախնամին 20 ֆր.:

(Շար.)

ԱՄԱՆՈՐԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Ս. Սահակ-Մեսրոպ մայր եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորած հայերէնի դպրոցի Ամանորի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունուար 12, Կիրակի օր կէսօրէ ետք ժամը 3·30ին, Օթէլ Սփլանտիտի սրահին մէջ, հովանաւորութեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Սիրով կը հրաւիրուին կրթասէր հայ ծնողքները հանդիսութեան՝ որուն կը մասնակցին բոլոր աշակերտները իրենց երգերով, արտասանութիւններով եւ թըրամախօսութիւններով:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
9
JEUDI
9 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·193
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — No 13.193

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

(1820–1901)

— o —

Եօթանասունեւերեք տարի առաջ 1901 Նոյեմբեր 8ին, Վենետիկի Ս· Ղազարու Մխիթարեանց մենաստանին մէջ — ուրկէ ազգային եւ մտաւոր մեր վերածնութեան իր պատգամը լսելի դարձուցած էր աւելի քան կէս դարու հոգեւոր, վարչական, գրական, ազգագրային եւ հնապատմական գործունէութեամբ եւ վաստակով — մահկանացու կեանքի իր հարուստ գիրքը կը փակէր 19րդ դարու Զարթօնքի նահապետ Հ· Ղեւոնդ Ալիշան :

Աւազանի անունով Քերովբէ՝ 1832–1840 կը լրացնէ ուսման եւ քահանայական պատրաստութեան շրջանը եւ մինչեւ 1849 ուսուցչական եւ միաբանական պաշտօն կը վարէ Ս· Ղազարու մէջ : 1850–1853, մասնաւոր առաքելութիւններով կը մեկնի Հռոմ, Լոնտոն, Պերլին, Վիէննա, Փարիզ եւ Պելժիա, գրաղելու համար մասնաւորաբար Մուրատ Ռափայէլեանի կտակային հարցով, ինչպէս նաեւ Քեմպրիճի եւ Օքսֆորտի մատենադարաններու մէջ գտնուող հայկական ձեռագիրներու քննութեամբ ու ցուցակագրումով :

1853–1872, մօտ քսան տարի, կրթական – դաստիարակչական սերմնացանութեան մէջ է· կ'ուսուցանէ, կը ներշնչէ, կը խանդավառէ սերունդ մը՝ որ պիտի գար Վենետիկի թէ Փարիզի լուսոյ օջախներէն աւիշ ստանալու : Իր շունչին տակ դաստիարակուած դէմքերու փաղանգէն մաս կը կազմեն մտքի մեր պատմութեան մէջ յաւերժ յիշատակելի անուններ, — ինչպէս Թովմաս Թերզեան, Մկրտիչ Աճէմեան, Սրապիոն Թղլեան, Միքայէլ Փորթուգալ, եւ վերջիններէն՝ Արփիար Արփիարեան :

1872էն մինչեւ վախճանում, ուրեմն երեսնամեակ մը ամբողջ, Ալիշան պեղումի եւ ստեղծագործական երկունքի մէջ է : Ազգագրային ու տեղագրական առումով համադրական աշխատանքներու ձեռնամուխ, պատմական եւ աշխարհագրական վկայութիւններ ի մի բերելու փրկարար ճիգին հետամուտ, գլուխը հակած մատեաններու եւ ձեռագիրներու վրայ՝ անոնց ընդմէջէն ողջունելու համար մեր անցեալ ու ժամանակակից փառքը, անկորնչելի մեր արժէքներն ու արժանիքները :

Հայրենասիրութիւնն ու ազգային ամբողջական ընծայումի տենդը կը մնան զինք եւ իր վաստակը արժեւորող տըքնութեանց աղբիւր : Աչքերուն լոյսն ու սրտին զարկը սպառեց մեր նուիրականութեանց, պատմութեան եւ մշակութային արժանիքներուն հիւլէ առ հիւլէ ճանաչումին ի խնդիր : Հայրենիքը չտեսաւ, սակայն այդ հայրենիքը շատ աւելի խոր ըմբռնեց եւ ապրեցաւ՝ քան ուրիշներ : Հայրենի հողին կարօտանքը եղաւ աղբիւր իր անսպառ շունչին եւ հարուստ վաստակին :

Քերթողական, բանասիրական, ազգագրային – տեղագրական եւ հնապատմական իր գործերը կրնանք ներկայացնել ընդհանուր ու արագ սա հաստատումներով.

Մինչեւ 1852 Թուականի բանաստեղծական իր տուրքը ամփոփուած է եօթը տարբեր անուններու տակ՝ հինգ առանձին հատորիկներու մէջ, եւ փոխանցուած հայ գրականութեան «Նուագք» ընդհանուր անունին տակ, — «Մանկունի», «Մաղթունի», «Խոհունի» եւ «Բնունի» (1857), «Հայրունի», «Տէրունի» եւ «Տխրունի» (1858) : Իր քերթողութեան գլխաւոր յատկանիշն է կրթիչ, բարոյախօս եւ հայրենապաշտ մնալու հոգեկան հրայրքը : Իր հինգ հատորիկներու անունները կուգան մանուկներու աշխարհէն («Մանկունի»), մաղթանքներէ («Մաղթունի»), խոհերէ («Խոհունի») եւ հայրենիքէն («Հայրունի»)՝ որոնց ապաւինած է հոգեւորական մարդու եւ հայրենախանձ Հայու իր խառնուածքով, հայ հոգիին եւ հայ հողին սեւեռումով, անոնց հանդէպ պաշտամունքի հասնող գուրգուրանքով մը :

Արձակ իր էջերը, բանասիրական եւ հնապատմական բնոյթով առհասարակ, ամփոփուած են գլխաւորաբար հետեւեալ հատորներուն մէջ, — «Խորհրդածութիւնք ընդ եղեւնեաւ» (1847), «Յուշիկք հայրենեաց Հայոց» (1869), «Տեղագիր Հայոց մեծաց» (1855), «Նշմարք եւ ընշխարք Հայաստանի» 1870), « Շիրակ » (1881), «Սիսուան» (1885), «Այրարատ» (1890), «Սիսական» (1893), «Հին հաւատք Հայոց» (1895), «Արշալոյս քրիստոնէութեան Հայոց» (1901), «Հայապատում» (1901), «Շնորհալի եւ պարագայ իւր» (1873), «Հայ բուսակ» (1895), «Հայ վենետ» (1896) :

Իր « խորհրդածութիւնները » կը մեկնին Սիրոյ վարդապետութենէն, զոր կը նկատէ վերաւոր մարդկութիւնը իր խոցերէն, ունայնամտութիւններէ եւ կեղծիքէն փրկելու միակ միջոց, ճշմարտութիւնը ողջունելու ուղիղ եւ անվրէպ ճանապարհ : Իմաստասիրական խորք ունին նաեւ «Խոհունի» անունին տակ մէկտեղուած քերթողական իր ստեղծագործութիւնները : — Մարդկային երջանկութեան գաղտնիքը կը գտնէ բարութեան, ներողամտութեան, մտքի եւ հոգիի անդորրին, մարդկայնական ձգտումներու մէջ : Աստուծոյ պաշտամունքը, հայրենիքի ու բնութեան սէրը կը դառնան կրօն :

Արեւմուտքի մէջ՝ Ալիշան, իսկ Արեւելքի մէջ Խրիմեան՝ 19րդ դարու Հայութեան հայրենակարօտ եւ ազատատենչ ձգտումներուն գերազանց արտայայտիչները կը մնան : Առաջինը չեփորահարն է մեր փառքին, հայրենասիրական տենչերուն, մարդկային ու ազգային ազնիւ խռովքին, երկրորդը պատգամաբերն է արդար ընդվզումին, իրաւունքի գիտակցութեան, պայքարելու վճռականութեան : Ու մեր 1850–1880ական Թուականներու ազգային հոգեփոխութիւնը անոնց գործերու միութեան մէջ կը գտնէ իր հարազատ արձագանգը :

Փա՛ռք իր գործին :

Մ· Թ·

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԻԷԹՆԱՄԻ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՉԻ ՎԵՐՋԱՆԱՐ

— o —

ՎԻԷԹՔՈՆԿԸ ԿԱՐԵՒՈՐ ՔԱՂԱՔ ՄԸ ԳՐԱՒԵՑ

Վիէթնամի պատերազմը, որ մոռցուած էր երկու տարիէ ի վեր, կրկին հրապարակ ելաւ եւ ցոյց տուաւ, թէ հակառակ խաղաղութեան համաձայնագիրին, կռիւները միշտ կը շարունակուին Հարաւ· Վիէթնամի զանազան շրջաններու մէջ : Ցարդ այդ կռիւները սահմանափակ տարողութիւն ունէին, քանի որ ձեռքէ ձեռք կ'անցնէին փոքր գիւղեր եւ կայաններ : Արդ այսեւ շարաթ Հարաւ· Վիէթնամի համայնավար ուժերը յարձակեցան եւ բուռն կռիւներէ ետք առջի օր յաջողեցան գրաւել նահանգի մը քաղաքը՝ Ֆուոք – Պին, որ Սայկոնէն 120 քիլոմեթր հիւսիս կը գտնուի : Խաղաղութեան համաձայնագիրի կնքումէն ի վեր առաջին անգամն է, որ կարեւոր քաղաք մը (26·000 բնակչութիւն ունէր) Վիէթքոնկի ձեռքը կ'անցնի :

Քաղաքին գրաւումէն քանի մը ժամ ետք կը տեղեկացուէր, թէ ամերիկեան ռազմանաւեր՝ գլխաւորութեամբ հիւլէական ուժով բանող «Ինթըրփրայզ» օդանաւակիրին, ճամբայ ելած էր Փիլիպպեան կղզիներու իրենց նաւահանգիստներէն : Ուաշինկթընի մէջ Պաշտպանութեան նախարարութեան բանբերը անմիջապէս հերքեց այն լուրը, թէ նաւատորմը դէպի Հարաւ· Վիէթնամ կ'ուղղուի : «Եթէ Մ· Նահանգները զինուորական միջամտութեան մը ձգտէին, նախ Քոնկրէսին համաձայնութիւնը պիտի առնէին», դիտել տուաւ բանբերը : Ճշդենք թէ ամերիկեան Խորհրդարանը արգիլեց զինուորական գործողութիւնները 1973 Օգոստոսին :

Միւս կողմէ, սակայն, Սպիտակ Տունէն կը հաղորդուէր, թէ Ֆորտ մտահոգ է եւ մօտէն կը հետեւի Հարաւ· Վիէթնամի կացութեան : Ֆորտ այս հարցին շուրջ խօսակցութիւններ ունեցած է Քիսինկէրի հետ :

Հարաւ· Վիէթնամի նախագահը Թիէօ կոչ ըրաւ ժողովուրդին աղօթել եւ սուգ բռնել երեք օր՝ Ֆուոք – Պենի գրաւումին համար, Վիէթքոնկի ուժերու կողմէ :

Քանի մը տողով

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ եւ Համայնավարներու տարակարծութիւնները չեն հարթուած եւ ժորժ Մառշէ Եւրոպա Մէկ կայանէն բացէ ի բաց յարձակեցաւ Ֆ· Միթերանի վրայ, անդրադառնալով անոր «տարօրինակ լռութեան» : Մառշէի համար Ֆ· Միթերան իր լռութեամբ կը «ծածկէ» ընկերվարական կարգ մը դէմքերու վերջին յայտարարութիւնները, որոնք չեն համապատասխաներ Հասարակաց Ծրագրին : Մառշէ կ'ակնարկէ Կ· Տէֆէռի, Մ· Ռոքարի, Տ· Թատէիի, Ժիլ Մարթինէի յայտարարութեանց, շեշտելու համար թէ «մեզի կը մնայ հաստատել թէ Միթերան տարօրինակ լռութիւն կը պահէ, որ կը փաստէ թէ իրաւունք ունէինք Ձախի միութեան հարցերը դնելու : Միթերանի դիրքը, որ զինքը կը տանի չարտայայտուելու այդ յայտարարութեանց նկատմամբ գիս կը մղէ եզրակացնելու թէ նոյն տեսակէտներն ունի» :

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ Շահը երեք օրուան պաշտօնական այցելութեամբ Ամման ժամանած է : Համաձայն յորդանանեան կառավարական աղբիւրներու՝ Հիւսէյն պիտի փորձէ միջնորդել Պարսկաստան–Իրաք սահմանային վէճին կարգադրութեան համար :

ԼԻԲԻՈՅ ղեկավարը կ'ուզէ որ մարդկութիւնը կրկին ներշնչուի Քրիստոսի դասերէն եւ հրաժարի ամանորեան կեղծաւոր մաղթանքներէն : Պետական ղեկավարներուն ղրկած իր գիրին մէջ, Գնդ· Քատաֆի կը պնդէ որ աշխարհ կրկին պէտք ունի Քրիստոսի եւ կ'եզրակացնէ Աւետարանի պատգամով «Ի սկզբանէ էր բանն» :

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ՁՕՐՔ ՉԵՆ ՔԱՇԱԾ ԿԻՊՐՈՍԷՆ ՈՒ ԳՈՀ ՉԵՆ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԷՆ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն Յունուար 1 եւ 3 թուականով·

ԱՆԳԱՐԱ·— Արտաքին նախարարութեան Տեղեկատու Դիւանի ընդհ· տնօրէն Սէմիհ Ագպիլ յայտարարութեամբ մը հերքեց այն լուրերը թէ՝ «Թուրք բանակը զօրք եւ հրասայլ ետ քաշած է Կիպրոսէն» : Այս ուղղութեամբ լուրեր հրատարակուած էին կարգ մը թերթերու մէջ, իբր թէ մաս մը զօրք եւ յիսուն հրասայլ ետ բերուած են Կիպրոսէ :

Արտաքին նախարարութեան խօսնակը հաստատեց սակայն այն լուրը թէ Թուրք դիւանագէտները որոշած են չմասնակցիլ անգլիական դեսպանատան մէջ սարքուած կաղանդի հանդիսութեան :

— Անգլիական խարխլներուն մէջ, — ըսաւ Սէմիհ Ագպիլ, — մեր հարիւրաւոր ազգակիցները արգելափակ կը մնան : Ժընեւի համաձայնութիւնը կը տնօրինէ որ ազատ արձակուին հակառակ ասոր, բանտարկուած կը մնան : Որքան ատեն որ ազատ չեն արձակուիր Թուրք դիւանագէտներն ալ չեն մասնակցիր անգլիական դեսպանատան խրախճանքներուն : Անհիմն է այն լուրը թէ զօրք եւ հրասայլ ետ քաշած ենք Կիպրոսէ :

ԷՍԷՆՊԷԼ ՅՈՒՍԱԼԻՑ

ԱՆԳԱՐԱ·— Արտաքին նախարար Մէլիհ Էսէնպէլ յայտարարեց թէ յուսալից է որ Թուրքեւյոյն տեսակցութիւնները որոնք մօտերս պիտի վերսկսին Կիպրոսի մէջ, բարեյաջող արդիւնք մը ունենան : Նախ մարդկայնական խնդիրները իրենց լուծումը պիտի գտնեն, աւելի վերջ քաղաքական եւ տնտեսական դժուարութիւնները հարթելու համար ջանքեր պիտի թափուին :

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ԱՄԻՍ ՄԸՆ ԱԼ ԵՐԿԱՐԱՁԳՈՒԵՑԱՒ

ԱՆԳԱՐԱ·— Ազգ· Ժողովը եւ Ծերակոյտը միասնաբար նիստ գումարեցին Յունուար 2ին եւ վիճաբանութեան դրին կառավարական պաշտօնագիրը, որ օրուան պայմանները նկատի առնելով, կ'առաջարկէր ամիս մը եւս երկարաձգել Պաշարման Վիճակը չորս նահանգներու, Անգարայի, Իսթանպուլի, Ատանայի եւ Իչէլի մէջ : Նախ խօսք առաւ Ազգ· Պաշտպանութեան Նախարար Իլհամի Սանճար, որ անդրադարձաւ Կիպրոսի կացութեան եւ ըսաւ թէ պէտք է աչալուրջ գտնուիլ, Մակարիոսի վերադարձին հետեւանքով : Բազմաթիւ խմբակցութեանց խօսնակները իրենց կարծիքը յայտնեցին եւ յետոյ առաջարկը քուէի դրուեցաւ :

Խորհրդարանը միաձայնութեամբ որոշեց Փետրուար 5ին երկարաձգել Պաշարման Վիճակը չորս նահանգներու մէջ :

ՍՈՒՐԻՈՅ նախագահը Հաֆէզ էլ–Ասատ պաշտօնական այցելութիւն մը կատարեց Լիբանան եւ տեսակցեցաւ նախագահ Ֆրանժիէի հետ : Այցելութեան առթիւ հրապարակուած միացեալ զեկոյցին մէջ կը յիշուի, թէ Ասատ զինուորական օժանդակութիւն առաջարկած է Լիբանանի, որպէսզի այս վերջինը պաշտպանէ սահմանամերձ իր քաղաքները իսրայէլեան յարձակումներու դէմ : Զեկոյցին մէջ չէ յիշատակուած, թէ Լիբանանի նախագահը ընդունա՞ծ է թէ ոչ Սուրիոյ Նախագահին առաջարկը :

ԳՐԱԿԱՆ ԴԷՄՔԵՐ

ՓՈԹՈՐԿԱՅՈՅԶ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ՝ ԼՈՐՏ ՊԱՅՐԸՆ

(1788 - 1824)

(Մահուան 150ամեակին առիթով)

— Օ —

Ա.

Կան բանաստեղծներ որոնք կը նմանին բարձրադիր եւ անմատչելի դղեակներու, որոնց տեսքը հիացում ու պատկառանք կը պարտադրէ անցորդներուն՝ անոնց անունին շուրջ հիւսուած պատմութիւններով եւ առասպելներով, սակայն շատ քիչեր՝ մանաւանդ մեր օրերուն, քաջութիւնը կ'ունենան մագլցելու մինչեւ անոնց բարձունքները, զանոնք աւելի մօտէն եւ աւելի մտերմօրէն ճանչնալու համար: Լորտ Պայրըն անպայման որ այդ հպարտ դղեակներէն մէկն է, որոնք ինչպէս կը գրէ Գօտլէր՝ կը հանդիսանան մարդկութեան փարոսները:

Բարձրադիր դղեակ փոխաբերութիւնը կը պատշաճի Նորման ծովահէններու այս ցեղին: Անոնք իրենց Ռոլլոն դուքսին առաջնորդութեամբ հաստատուեցան Ֆը-րանսայի Նորմանտի նահանգը եւ դար մը չանցած իրենց միւս դուքսին՝ Կիյոմ Աշխարհակալին հետ նուաճեցին Անգլիան:

Վագրերու եւ գայլերու *ցեղէն սերած այս բանաստեղծը, ծնաւ Լոնտոն* 1788 *Յունուար* 22*ին, Ֆրանսական յեղափոխութենէն տարի մը առաջ: Հայրը եղած էր յանդուգն նաւապետ մը եւ յամառ կնասէր մը: Ցետագային մանուկը պիտի հետեւէր իր հօր քայլերուն, աշխարհը լեցնելով իր սիրային արկածախնդրութիւններով, ինչպէս որ իր քերթուածները պիտի լեցնէին զայն ովկիանոսներու աղմուկով: Հօր առաջին կինը ծնունդ տուաւ աղջիկ զաւակի մը՝ Օկիւսթա, եւ մեռաւ վիչտէն: Նաւապետ Պայրըն իր նիւթական վիճակը բարելաւելու համար երկրորդ ամուսնութիւն մը կնքեց Սկովտիացի հարուստ ազնուականուհիի մը հետ՝ Քեթրին Կորտըն, որ պիտի ըլլար ապագայ բանաստեղծին մայրը: Սակայն նաւապետը շուտով մսխեց իր կնոջ բերած ժառանգը եւ լքելով կին ու զաւակ՝ ապաստանեցաւ Ֆրանսայի Վալանսիէն քաղաքը, ուր մեռաւ* 1791*ին, այսինքն* 36 *տարեկան հասակին մէջ:*

Այդ Թուականին, մեր բանաստեղծը՝ Ճորճ Կորտըն, երեք տարեկան էր: Մայրը առաւ իր զաւակը ու վերադարձաւ Սկովտիա: Տիկին Պայրըն դարձած էր ջղագրգիռ ու մելամաղձոտ: Տղան ապրեցաւ փոթորկայոյզ մթնոլորտի մը մէջ, ուր մայրական սէրը եւ զայրոյթը իրարու կը յաջորդէին կայծակի արագութեամբ: Մանուկը կ'ապրէր ջիղերուն վրայ, մանաւանդ որ ոտքերէն մէկը ունէր թեթեւ կաղութիւն մը: Դարմանումները ոչ մէկ ազդեցութիւն ունեցան, ընդհակառակն, վատթարացուցին անոր վիճակը, այնպէս որ կաղութիւնը աւելի զգալի դարձաւ:

Ճորճ՝ քանի մը տարի յաճախեց Ապըրտինի նախակրթարանը: Անյագաբար կարդաց ձեռքը անցած գիրքերը, — ճամբորդական յուշեր, արեւելեան հէքեաթներ եւ մանաւանդ Հին Կտակարանը, որուն նախնական եւ բիրտ հերոսները եւ արիւնալի դէպքերը կը խօսէին իր անսանձ երեւակայութեան:

1798*ին մահացաւ մեծ հօրեղբայրը՝ Ուիլեըմ Պայրըն, որ դերդաստանին պետն էր: Սոսկալի բաներ կը պատմէին այս տխրահռչակ ազնուականին մասին: Կնոջ մը սիրոյն, ան սպաննած էր իր լաւագոյն բարեկամը եւ ազգականը, մենամարտ մը սարքելով:*

Տասը տարեկան հասակին, Ճորճ Կորտըն ժառանգեց իր մեծ հօրեղբօր տիտղոսը, կալուածները եւ հարստութիւնը: Մայր ու զաւակ լքեցին մշուշոտ Սկովտիան ու հաստատուեցան Նիւսթէտի դղեակը, Նաթինկհեմի կոմսութեան մէջ: Դղեակը աւերակի մը երեւոյթը ունէր եւ շրջապատուած էր լիճերով եւ անտառներով: Սակայն մօր ու զաւկին փոխյարաբերութիւնները չմեղմացան: Վէճերը եւ պոռչտուքները անպակաս էին, այնքան որ սկսան կասկածիլ իրարմէ: Օր մը, մայր ու զաւակ, առանց իրարմէ լուր ունենալու, գացին մօտակայ աւանին դեղագործին խանութը եւ պատուիրեցին որ թոյն չծախէ միւսին:

Կեանքը անտանելի դարձած էր դղեակին մէջ. այնպէս որ պատանիին խնամակալը որոշեց զայն իբր գիշերօթիկ ղրկել Հարոյի հռչակաւոր դպրոցը, ուր միայն ազնուականներու զաւակներ իրաւունք ունէին ուսանելու: Ճորճ Կորտըն եղաւ քմահաճ եւ կամայական աշակերտ մը: Երբեմն խումբեր կը կազմակերպէր եւ կը յարձակէր ուրիշ խումբի մը վրայ, ուրիշ օր մը կը հեռանար իր ընկերներէն ու կ'առանձնանար:

Չորս տարի ետք, Պայրըն անցաւ Քեմպրիճի համալսարանը կատարելագործելու համար իր ուսումը: Հոն ալ եղաւ նոյն քմահաճ եւ ըմբոստ ուսանողը:

Սակայն ատեն մը ի վեր գրականութեան սատանան կը յաճախէր իր միտքը: 1807*ին Պայրըն հրատարակեց բանաստեղծական անդրանիկ հատորը՝* «Զբօսանքի ժամեր»*, որ աննշմար անցաւ: Ամրան արձակուրդները կ'անցընէր իր պապենական դղեակին մէջ, ուր կը հրաւիրէր իր դասակարգի բարեկամները: Դարձած էր խաղամոլ, կոփամարտիկ եւ լողորդ: Գիշերները միջնադարեան սրահին կամարներուն տակ կը սարքէր խրախճանքներ: Գինի կը խմէին մարդկային գանկի ձեւով բաժակներու մէջ:*

1809 *Մարտ* 13*ին, երիտասարդը կը դառնար չափահաս եւ իրաւունք կ'ունենար գրաւելու Լորտերու տան ժառանգական աթոռը: Կը գտնուէր ընդդիմադիր ազատականներու շարքին մէջ: Նոյն ատեն թերթերը կ'անդրադառնային իր հրատարակած հատորին վրայ, որ սկսաւ մեծ աղմուկ հանել: Անգլիա կը զգար որ մեծ բանաստեղծ մը ծնած էր:*

Սակայն բանաստեղծին երեւակայութիւնը կը սաւառնէր հեռուները, դէպի Վիրգիլիոսի եւ Հոմերոսի երկիրները: 1809 *Յուլիսին, բարեկամի մը հետ նաւ նստաւ ու այցելեց զանազան երկիրներ ու քաղաքներ՝ Լիզպոն, Սպանիա, Մալթա, Ալպանիա եւ Յունաստան: Յաջորդ տարին այցելեց Յունաստանի զանազան քաղաքները, յետոյ՝ անցաւ Պոլիս. լողալով կտրեց Տարտանէլի նեղուցը...*

Անգլիա վերադարձին, իմացաւ մօր յանկարծական մահը: Առանձնացաւ իր դղեակին մէջ ու ներշնչուած իր ճամբորդութենէն եւ տեսած վայրերէն՝ գրեց «Չայլտ Հարոլտի» *առաջին երկու երգերը, որոնք լոյս տեսան* 1812 *Մարտ* 1*ին: Մէկ օրէն միւսը Պայրըն դարձաւ անուանի բանաստեղծ: Անգլիոյ ընտրանին եւ ազնուական դասակարգը դահլիճներու դուռը լայն կը բանար անոր առջեւ: Բոլոր կիները կ'ուզէին դառնալ անոր սիրուհին: Սակայն Պայրըն կը պահէր իր անկախութիւնը: Կը նախընտրէր իր սենեակին մենութիւնը, ուր զունազեղ եւ հեթանոս տեսարաններ ու դէպքեր կը յաճախէին իր երեւակայութիւնը:* 1813*ին հրատարակեց* «Կեաւուր» *պօէմը, եւ նոյն տարուան Դեկտեմբերին՝* «Ապիտոսի Եշանածը», 1814 *Յունուարին՝* «Ծովահէնը» *եւ նոյն տարուան Օգոստոսին* «Լարա» *պօէմը: Այս գործերը կը յափշտակուէին ձեռքէ ձեռք եւ կ'ամրացնէին իր համբաւը:*

ՆՈՒՊԱՐ ՁԱՐԽՈՒՏԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺՊԻՏԸ ԵՒ ՍՓԻՒՌՔԻ ԱՆԺՊԻՏՆԵՐԸ

— Հայրիկ, գող մը բռնեցի:

— Չգէ՛, տղաս, թող երթայ:

— Ես կը ձգեմ հայրիկ, ինք չի ձգեր:

Նոյն կացութեան մէջ ենք «Աշխարհ» թերթին հետ: Կ. Զրբաշեանի յօդուածաշարքին առիթով իր գործած կոպիտ ճախաւերութիւնը ծանօթ է մեր ընթերցողներուն: Ուզեցինք կարճ կապել, յուսալով որ Կարպիսին պատշաճ պատասխանէն եւ Բենիամին Նուրիկեանի սպաննիչ վկայութենէն ետք՝ այլեւս ըսելիք չի մնար: Բայց, ըստ երեւոյթին, այդ Աշոտ Քիպարեանը կէս խօսքով հասկցող տեսակէն չէ, եւ անպայման պէտք է որ «լման» խօսք ըսուի իրեն: Ըսենք:

Իր նշանաւոր «չամուչէն» մաս մըն ալ մեզի բաժին հանելով, երկրորդ յօդուածով մը կը գրէ.

«Պրն. Կ. Զրբաշեան իր նամակին մէջ երկար տողերով կը փորձէ բացատրել գոյութիւններու մասին իր ակնարկութեան միտք բանին, ցոյց տալու համար որ այլափոխուած են իր տպաւորութիւնները: Ուրախ պիտի ըլլայինք սխալած ըլլալով: Բայց կը նշանակէ, մեզի հետ սխալած ու մեզ հետ բոլոր ընթերցողները սխալելու առաջնորդած է «Նայիրի»ի խմբագրապետ — վարպե՛տ — Անդրանիկ Ծառուկեանը, որ խնդրոյ առարկայ այդ երեք տողերը իբր *չափօ* գետեղած է յօդուածին ճակատը: Ինչ որ կը նշանակէ, պարզօրէն, թէ գրութեան ամէնէն յատկանշական տողերն են անոնք: Ուրիշ բացատրութիւն չկա՛յ»:

Կա՛յ, բարեկամ, կա՛յ: Ուրիշ բացատրութիւն կայ, միա՛կ բացատրութիւն մը, եւ յատկապէս չկայ ա՛յն «բացատրութիւնը», որ դուն կուտաս:

Բայց նախ տեսնենք թէ ինչ են եղեր «խնդրոյ առարկայ» տողերը.

«Երբ մրցում կայ Երեւանում՝ փողոցների երթեւեկութիւնը գրեթէ դադարում է: «Միլիցիան» ենթարկուած է «մոպիլիզացիա»յի: Մայրաքաղաքի մի մասը մարզադաշտումն է, եւ մնացեալը, փակուած տանը եւ փակած հեռուստատեսիլին: Դադարում են նաեւ հեռախօսային յարաբերութիւնները եւ... գողութիւնները»:

Անշուշտ որ «յատկանշական» տողեր են, բայց ոչ թէ գողութիւնները ընդգծող, այլ ժողովուրդին համար Ֆութպոլի մըրցումին հմայքը շեշտող: Ամբողջ յօդուածը այդ մասին է արդէն եւ «վարպետ» խմբագիրը իր կողմէն երեք սիւնակի վրայ մարզադաշտին լուսանկարն ալ զետեղած է գրութեան հետ, գրչով ըսուածը նաեւ նկարով հաստատելու բարեխղճութեամբ: Դիտեցէք եւ դատեցէք.—

Փողոցներուն մէջ երթեւեկ չկայ, ճամբաներուն հսկող «միլիցիա» չկայ, մարդիկ կա՛մ Ֆութպոլի դաշտն են կամ «փակած» են հեռատեսիլին: Ի՛նչ խռէալական պահ՝ գողերուն համար: Բայց եկուր տես, որեւէ ընկերութեան տականքը հանդիսացող այդ գողերն անգամ կը հրաժարին իրենց «գործունէութեան» առջեւ բացուած այնքան նպաստաւոր առիթէն, որովհետեւ տարուած են Ֆութպոլի մըրցումով: Կարպիսին տողերէն ուրիշ իմաստ հանելու համար մարդս միայն... «տեսակ մը» մարդ ըլլալու է:

Աշոտ Քիպարեանի աչքէն վրիպած է ուրիշ «յատկանշական» տող մըն ալ:—«Երեւանի մէջ ալքոլամոլութեան կը յաղթի միայն... ֆութպոլը»: *Այս խօսքն ալ կրնայինք «չափօ» ընել, եւ անշուշտ ատով ըսուած կ'ըլլար թէ Հայաստանի ժողովուրդը մեծով պզտիկով «ալքոլամոլներ» են, իսկ «Աշխարհ»ին ալ հայրենասիրական պարտքը կ'ըլլար բողոքելու՝ թէ զրպարտութի՛ւն է, «չամուռ» է, քանի որ Հայաստանի մէջ մարդիկ միայն թէյ կը խմեն առտուները, կէսօրին կաթ կը խմեն եւ իրիկունն ալ միայն ու միայն... վարդի օշարակ...:*

×

Ընթերցողներուն ներողամտութիւնը եւ մեր սիւնակները չարաչար գործածելու պէտք չկար անշուշտ զբաղելու համար այս կարգի անմտութիւններով, բայց բարեբախտաբար հատուցումներ կան: Զըւարթութեան եւ զուարճալիքի անսպառ հանք է այս թերթը: Սիւնակներ կան «Աշխարհ»ին մէջ, երբ մանաւանդ Աշոտ Քիպարեանն է ստորագրողը, որ կրնան մտայլ սրամտութեան նմոյշ ծառայել, հակառակ այնտեղ չարուած հանդիսաւոր խօսքերու բառամթերքին: Ահա թէ ինչպէս կը վերջացնէ Կ. Զրբաշեանի նամակին տուած իր պատասխանը.

«Ինչ կը վերաբերի «Ռատիօ-Երեւան»ի *անէքթոտ*ներուն, յարգելի նամակագիրը կը գործէ... կոթողային *կաֆ* մը: Անոնք ոչ միայն չեն բխիր «մեր ժողովուրդին սրամտութեան աղբիւրէն», ինչպէս կ'ըսէ միամտօրէն, այլեւ կը դարբնուին օտարազգի վարձկան խափանարարներու կողմէ Միւնիխի հակասովետ քարոզչութեանց հնոցին մէջ ու կը ծառայեն վարկաբեկել Սոցիալիստական երկիրները — որոնց մէջ ե՛ւ Ս. Հայաստանը — ընկերվարութիւնը, համայնավարութիւնը: Մի՞թէ Պր. Կ. Զրբաշեան պիտի ուզէ տակաւին ներշընչուիլ «Ռատիօ-Երեւան»ի անէքթոտներէն...»:

Բայց անշո՛ւշտ, անշուշտ որ պիտի ուզէ ներշնչուիլ, Կարպիսն ալ, մենք ալ, Հայաստանի ժողովուրդն ալ, Ռուսերն ալ եւ բոլոր բոլոր անոնք որ ճաշակ ունին, գնահատել գիտեն նրբամտութիւնը, սրամտութիւնը, որ գիտեն խնդալ եւ խնդացնել, որոնք անկեղծ են, անմիջական, ինքնավստահ, որոնք՝ մէկ խօսքով... Աշոտ Քիպարեաններ չեն:

Երեւանի երգիծական բերանացի այդ «Ռատիօն»՝ հռչակուած, սիրուած, փնտռուած է բովանդակ Սովետ. Միութենէն ներս: Մոսկուայի ճաշարաններուն մէջ, հազիւ թէ գիտնան որ Հայաստանէն կուգաք, սպասարկող աղջիկներուն առաջին հարցումը կ'ըլլայ, սպասողական ժպիտի մը հետ.— «Ի՞նչ լուր Երեւանի Ռատիօյէն»: Պետական, կուսակցական, բանուորական բոլոր շրջանակներուն մէջ ընդունուած, նուիրագործուած, տեսակ մը ազգային «հիմնարկ» է այլեւս «Ռատիօ-Երեւանը», ճշմարտապէս «մեր ժողովրդի սրամտութեան աղբիւրը»:

Եւ «կոթողային կաֆ» է (եղե՛ր) այդ աղբիւրէն ներշնչուիլը: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ՝ Միւնիխի Ռատիօն ալ հակասովետ իր քարոզչութեանց տիզմին կը խառնէ երբեմն «Ռատիօ-Երեւանը»: Ցետո՞յ:

Ցետոյ՝ հետեւեցէք այս մարդոց դատելու եւ տրամաբանելու կերպին, եւ կը հասկնաք թէ որոնց հետ գործ ունինք: Այսպէս ուրեմն, եթէ վաղը խարդախ խանութպանին մէկը հայկական քոնեաքի պարապ շիշեր առնէ, մէջն ալ, ըսենք, լեցնէ, օրինակի համար «Աշխարհ»ի այնքան լպիրծուն «չամուռ»էն, բերանը լաւ մը գոցէ եւ շուկայ հանէ, «Արարատ» գործարանն ալ պէ՞տք է որ դադրեցնէ իր պատուական խմիչքին արտադրութիւնը: Ողբացեալ Շահնուրը, մեր դիւցազներգակ Սիամանթօն անգամ պատրաստ էր զոհելու ի սէր Նարեկացին Հոճայի զուարթ պատմութիւններուն: Մռայլադէմ այս թշուառները՝ ամբողջ ժողովուրդի մը զուարթութեան ակն է որ կ'առաջարկեն ցամքեցնել, յանուն... Միւնիխի ռատիոյին հաջոցներուն:

Սոցիալիստական երկիրնե՛ր, ընկերվարութի՛ւն, համայնավարութի՛ւն, Հայաստա՛ն, — բառեր, բառեր են միայն Քիպարեաններու բերնին մէջ, գրչին տակ, բառեր՝ եւ ուրիշ ոչինչ: Ո՛չ իրենց գրածը գիտեն, եւ ո՛չ ալ ուրիշին գրածը կը հասկնան: Տեսակ մը Եհովայի վկաներ, որոնք բութ յամառութեամբ մը ադամանդաւորի նոյն խօսքերը պիտի կրկնեն, առանց մտիկ ընելու թէ ուրիշը ինչ կ'ըսէ, ինչու կ'ըսէ, ինչպէս կ'ըսէ: Հայաստանը անպակաս է իրենց սիւնակներէն, բայց սովորութիւն դարձած կրկնութիւն է լոկ: Խորթ են Հայրենիքի անցեալին, անհաղորդ են ներկային, եւ ապագան՝ իրենց անձերուն հորիզոնով կը փակուի: Այլապէս, այնքան դիւրին — եւ այնպէս աժան — պիտի չփորձուէին ծախել Հայաստանի ժպիտը, «Ռատիօ-Երեւանը»:

×

Նմոյշ մը եւս, Աշոտ Քիպարեանի փայլուն արձակէն, տարօրինակ պատգամով մը.

«Հայրենասէրը պէտք է կառչի, այո՛, Հայաստանի վարդին ու փշին, բայց պէտք է գուրգուրայ վարդին վրայ եւ զգուշանայ փուշերէն, եթէ չուզեր արիւնոտել իր մատները...»:

Բան մը հասկցա՞ք: Եթէ մարդս պէտք է որ «կառչի» Հայաստանի վարդէն ետք նաեւ «փշին» *(ու եթէ կառչիլն ալ կը նշանակէ... կառչիլ) այլեւս ի՞նչպէս ը-*

նելու է որ կառչելով մէկտեղ նոյն ատեն «զգուշանայ» փուշէն եւ մատները չարիւնոտէն: Հանելո՞ւկ է, իւրայատուկ փիլիսոփայութի՞ւն մը թէ կախման կէտերուն տակէն զգացնել տրուող… ապառնալիք մը: Բայց լաւ է որ այս կարգի հանելուկներուն լուծումը թողունք «Աշխարհ»ի մարդոց, դառնանք մեր պատուական «Ռատիօ–Երեւանին» եւ անոր… կառչինք:

Աւելի քան տասնամեակ մը առաջ — դեռ Միկիխի վարձկանները «Ռատիօ – Երեւան»ին հոտը չէին առած — Երեւան կը գտնուէինք: Պատմական դէպքերի օր մըն էր: Ճիշդ այն օրը, երբ Սթալինի մարմինը հանուեցաւ Լենինի դամբարանէն: Իրիկուն չեղած, «Ռատիօ–Երեւան»ի անյայտ խօսնակը տուած էր արդէն դէպքին «մեկնաբանութիւնը»․

— Վերջապէս ընկեր Լենինն էլ առանձին սենեակ ունեցաւ…

Եւ այս «լուրը» մեզի հաղորդողը նոյնինքն Հրաչեայ Քոչարն էր, մէկը՝ որ կրնար Աշոտ Քիպարեաններուն դաս տալ … համայնավարութեան մասին: Եւ կը պատմէր ամենայն զուարթութեամբ, չմոռնալով յիշել նաեւ աղբիւրը — իր շօֆէօրը…

Յաջորդ օրը, նախաճաշին, «մատուցողները» արդէն բերնէ բերան կը տարածէին «վերջինը»՝ որ ատեն մը եռք եւրոպական մամուլին մէջ եւս երեւցաւ: Դարձեալ, Սթալինի մասին է: Մարմինը հանած են դամբարանէն, բայց չեն գիտեր ո՛ւր դնեն: Կը մտածուի Արտասահման ղրկել, բայց ոչ ոք կ՛ընդունի: Չինացիներուն կը դիմեն — մերժում: Ֆրանսա, Անգլիա, Գերմանիա դիմումներ — մերժում: Վերջապէս՝ Իսրայէլէն հեռագիր մը․

— Մեզի ղրկեցէք, մենք կը պահենք:

— Ո՛չ, կը պատասխանէ Մոսկուայէն, ձեր երկրին մէջ յարութիւն առնել կայ…

Եւ ահաւասիկ «անտիպ» մըն ալ, ի պատիւ «Աշխարհ»ի Աշոտ Քիպարեանին․

Նեփալի թէ նման երկրի մը թագաւորը այցելած է Հայաստան: Թագաւորին եւ բազմանդամ հետեւորդներուն յատկացուցած են« Երեւան» պտուկ պանդոկը, ամբողջովին, պարպելէ ետք հերթական հիւրերէն:

Ուշ գիշերին, գինով մը կուգայ պանդոկին դուռը բախել: Սենեակ կ՛ուզէ: Դռնապանը կը մերժէ դուռը բանալ: Գինովը կը յամառի: Միւսը, ներսէն․

— Ախր հասկացի՛ր, հիւրանոցը լրիւ յատկացրել ենք թագաւորին:

— Ի՞նչ ես ասում, ի՞նչ թագաւոր:

— Նեփալի թագաւորը, չե՞ս իմացել, երկու օր է, էստեղ է ապրում:

Գինովին պատասխանը․

— Դեռ աշխարհում թագաւո՞ր կայ… Որ էդպէս է, բա մեր կիւզալիմ Նիկալայի՞ն ինչ էր եղել, որ տարան էնպէս խփեցին…

«Աշխարհ»ը կը պատկանի Սփիւռքի հայ մամուլին մենաշնորհեալ դասուն: Պաշտօնապէս կը վաճառուի Երեւանի կըրպակներուն մէջ: Իր մուտքը ազատ է: Չենք նախանձիր: Աւելի ճիշդը՝ կը նախանձինք բարի նախանձով: Պատիւ մըն է Հայրենիքի ժողովուրդէն կարդացուիլը, ուեւէ հայ գրողի համար: Կը մաղթենք որ արժանի մնայ այդ պատիւին: Եւ այս առթիւ անպատեհ չըլլայ թերեւս յիշեցում մը ընել Հայպետհրատին, վերոյիշեալ գինովին բառերը փոխ առնելով․

— Եթէ «Աշխարհ»ը կ՛ընդունիք, բա Օտեանի կիւզալիմ Փանջունի՞ն ինչ է եղեր, որ մինչեւ այսօր չէք տպեր…:

«ՆԱՅԻՐԻ»

(Յունուար 5, 1975)

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԽՈՆՋ ԵՐԱԽՏԱՒՈՐԸ

(Յ. Ս. ԱՆԱՍԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 70ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ)

— Օ —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայագէտի գլուխ գործոցը, սակայն, նրա հաչակաւոր «Հայկական մատենագիտութիւն»ն է, որն ինչպէս ծաւալով, այնպէս էլ արժէքով առանձնակի տեղ ունի հեղինակի հայագիտական բոլոր գործերի շարքում (Ա. հատորը լոյս է տեսել 1959 թ., երկրորդը՝ մամուլի տակ է եւ լոյս կը տեսնի ընթացիկ տարում: Հիմնականում պատրաստ է նաեւ միւս չորս հատորների նիւթը, որոնք յաջորդաբար կը տպագրուեն առաջիկայ տարիների ընթացքում):

Լայնօրէն ծրագրուած այս աշխատութիւնն իրականացնելու համար Յ. Ս. Անասեանը տասնեակ տարիների ընթացքում հետազօտել է հայ առաջին տպագիր գրքից (1512 թ.) մինչեւ մեր օրերի հրատարակուած հայատառ բոլոր մատենագրական աղբիւրները, ԺԹ.–Ի. դար լոյս տեսած քննական ուսումնասիրութիւնները, հայ եւ օտար պարբերականներ, Երեւանի Մաշտոցեան Մատենադարանում եւ այլուր պահպանուող հազարաւոր հայերէն ձեռագրերը եւ վերջիններիս հաւաքածուների տպագրուած ու անտիպ բոլոր ցուցակները:

Գիրքն ընդգրկում է Ե.–ԺԸ. դդ. Հայոց պատմութիւնը, գրականութիւնը, փիլիսոփայութիւնը, քերականութիւնը, բընագիտութիւնը, բժշկութիւնը, իրաւունքը եւայլն, Մեսրոպ Մաշտոցից մինչեւ Սայաթ Նովա:

« Հայկական Մատենագիտութեան » մէջ ամփոփուած են հայ ժողովրդի մշակոյթի ու գիտութեան յուշարձանների ուսումնասիրութեան բնագաւառում Յ. Ս. Անասեանի կատարած երկարամեայ պատմա – բանասիրական պրպտումների արդիւնքները: Ենելով մատենագիտութեան պահանջներից՝ հեղինակն այստեղ գիտականօրէն բնութագրել ու գնահատել է այդ յուշարձանները (հոգեւոր ու աշխարհիկ, ինքնուրոյն ու թարգմանական), տուել դրանց բանասիրական ամփոփ վերլուծութիւնը աղբիւրագիտական եւ բնագրագիտական տեսանկիւնից, նշել դրանց վերաբերեալ ինչպէս առանձին գրքերով, այնպէս էլ պարբերական մամուլում եղած բազմալեզու գրականութիւնը, դիրքորոշել բանաէրներին՝ հայագիտութեան լուսաբանութեան կարօտ հարցերի ուղղութեամբ:

Հարկ է յատուկ ընդգծել այն հանգամանքը, որ Յ. Ս. Անասեանը չի սահմանափակուել մատենագիտական փաստերի սոսկական արձանագրումով: Իր նիւթի նկատմամբ նա ցուցաբերել է ըստ ամենայնի քննական մօտեցում, մի դէպքում ընդունելով, միւս դէպքում մերժելով այս կամ այն կարծիքը եւ փոխարէնը առաջ քաշելով ու հաստատելով իր տեսակէտը կամ վարկածը, երեւան է հանել մինչեւ այժմ անյայտ մնացած շատ նոր նիւթեր:

« Հայկական Մատենագիտութեան » Ա. հատորի մատենագիտական յօդուածներից այս առումով առանձնապէս արժէքաւոր են Անանիա Շիրակացուն, Ագաթանգեղոսին, Ամիրդովլաթին, Ազարիա Ջուղայեցիներին, Աղուանից պատմութեանը, Վարքաբանական գրականութեան, Անկանոն կամ անվաւեր գրքերին նուիրուած յօդուածները:

Անուրանալի է նաեւ հատորի ընդարձակ ներածութեան արժէքը: Այստեղ արծարծուած եւ լուսաբանուած են մատենագիտութեան համար ընդհանրապէս եւ հայ մատենագիտութեան համար մասնաւորապէս էական նշանակութիւն ունեցող ժանրային, պատմական, մեթոդաբանական եւ տեսական մի շարք կարեւոր հարցեր:

«Հայկական Մատենագիտութիւնը» միայն հայագէտների համար չէ, որ օգտակար է: Այն արժէքաւոր նիւթեր է պարունակում նաեւ կովկասագէտների, արեւելագէտների եւ պատմութեան ու բանասիրութեան խնդիրներով զբաղուողների համար առհասարակ, քանի որ հայ մատենագրութիւնը, ինչպէս յայտնի է, քիչ տեղեկութիւններ չունի պահպանած Հայաստանի հարեւան ու հեռաւոր մի շարք երկրների ու ժողովուրդների կեանքի ու մշակոյթի վերաբերեալ եւս:

Իր ընդգրկած հարուստ նիւթով, այդ նիւթի գիտական մշակման ու մատուցման բարձր մակարդակով Յ. Ս. Անասեանի « Հայկական Մատենագիտութիւնը » մի նոր ու աննախընթաց աստիճան է մատենագիտական աւանդոյթներով հարուստ հայ գրականութեան մէջ: Այդ են հաստատում այն ընդունելութիւնն ու գնահատականները, որին արժանացաւ գիրքը ինչպէս Հայաստանում, այնպէս էլ նրա սահմաններից դուրս:

Յ. Ս. Անասեանի բոլոր աշխատութիւններում, մասնաւորապէս նրա կոթողային «Հայկական Մատենագիտութեան» մէջ լաւագոյնս արտայայտուած են հայագէտի բնածին տաղանդը, բազմակողմանի իմացութիւնները, նրա ինքնաբուխ նուիրումը հարազատ ժողովրդի դարաւոր կեանքի ու մշակոյթի ուսումնասիրութեան չնորհակալ գործին, այդ կեանքի ու մշակոյթի անկոխ ու դժուարամատոյց ուղիներով քայլելու կամք ու պատրաստակամութիւն, ինքնամոռաց աշխատասիրութիւն եւ օրինակելի կազմակերպուածութիւն. նաեւ՝ պահանջկոտութիւն իր հանդէպ, նորը ձեռք բերելու մշտական ձգտում, մտածողութեան պարզութիւն, գրելաոճի յստակութիւն:

Յ. Անասեանի գործի բնութագիրը լրիւ չէր լինի, եթէ մենք սահմանափակուէինք նրա գրած գրքերով միայն: Վերջիններիս չնորհիւ տարիների ընթացքում արժանի հեղինակութիւն շահած գիտնականը խորհրդանիշ է Հայոց պատմութեան ու մշակոյթի իւրայատուկ կենդանի հանրագիտարանի: Համապատասխան նիւթեր ու ցուցումներ ստանալու համար նրան յաճախ են դիմում Երեւանի Մաշտոցեան Մատենադարանի, ակադեմիայի պատմութեան, գրականութեան եւ միւս ինստիտուտների, հանրային գրադարանի եւ Հանրապետութեան գիտական ուրիշ օջախների երիտասարդ եւ տարեց հայագէտները: Նոյն նպատակով նրան իրենց նամակներն են հասցէագրում նաեւ արտասահմանի հայ եւ այլազգի գիտնականները: Իր հասարակական պարտքը եւ աշխատանքի կարեւոր օղակներից մէկը համարելով յիշեալ դիմումներին պատասխանելու գործը, Անասեանը իր սուղ ժամանակից չի զլանում բաժին յատկացնելու նաեւ այդ գործին, աշխատելով բանիւ կամ գրչով գոհացում տալու իրեն դիմողներին:

Այսպիսին է ահա Յակոբ Անասեանը իր կենսագրութեան ու վաստակի բնութագրի հիմնական գծերով: Հայագիտութեան անխոնջ նուիրեալին, նրա ծննդեան 70–ամեակի առթիւ, ցանկանք քաջառողջութիւն եւ հոգեկան կորով իր ստեղծագործական ծրագիր – մտայղացումները ժամանակին ու անխափան իրացնելու համար:

Ակադ. Ա. ՂԱՆԱԼԱՆԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Զ

ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Պէնէտէթթօյէն առաջ անցնելով՝ մինչեւ դուռը գացեր էր:

Բայց կանչողին հետ քանի մը բառ փոխանակելէ յետոյ՝ քայլ մը ետ քաշուեցաւ, մեքենաբար ձեռքը գտակին տարաւ եւ մրմնջեց․

— Այդ ուրիշ, քանի որ բարձրագոյն հրաման կայ:

Պէնէտէթթօ անոր առջեւէն անցաւ շլացուելով եւ լրբօրէն նայելով անոր:

Միւսը հեզնօրէն խնդաց․

— Սպասէ՛, սպասէ՛, շղթայի զարնուած ատենդ քիթդ կ՛իջնայ, աքաղա՛ղ դուն ալ:

— Ի՞նչ կ՛ուզեն ինձմէ, հարցուց Պէնէտէթթօ վերատեսչին:

Միւսը չպատասխանեց, բայց մօտեցաւ եւ աննման ճարպիկութեամբ մը դաստակին անցուց այն փոքրիկ գործիքը, որ երկաթի կ՛ըսուի, անշուշտ այն պատճառով որ բանտարկեալը իր ուզածէն աւելի շուտ կը քալեցնէ:

Պէնէտէթթօ այնքան անհամբեր էր որ ամենեւին չմտաբերեց դիմադրել, ձգէ՛ որ դիմադրութիւնը ամենեւին գործնական օգուտ մը չունէր:

Հազիւ երեկոյեան ժամը տասն էր:

Ձորսի մէջ ապստամբութեան փորձ մը եղած էր եւ անկից ի վեր հանդստեան զանգակի կանոնները աւելի խստիւ կը գործադրուէին: Յունուարի մէջ էր: Երեկոյեան ժամը 7ին բանտարկեալները իրենց սրահներուն կամ խցիկներուն մէջ կը փակուէին: Հոն պէտք էր քնանալ, կամ գոնէ քուն կեղծել:

Պէնէտէթթօ, Կրէտէի լաբիւրինթոսին նման իրենք իրենց վրայ դարձող նրբուղիներէն անցած ատեն բնաւ աղմուկ մը չէր լսեր:

Եւ յանկարծ քիչ առաջ վրան եկած խանդը մարեցաւ:

Ազատութեան, փախստեան, հրաշալի պաշտպանութեան լուսաւոր եւ տաք գաղափարներ ծագեր էին մտքին մէջ: Բայց խոնաւ պատերուն յառաջ բերած ցուրտը, այս դերեզմանի մը նմանող մեծ շէնքին անշարժութիւնը կարծես իր ուղեղին վըրայ սառոյցէ գտակ մը կը դնէր:

Ի՞նչ բարուոքում կրնար յուսալ:

Թերեւս մասնաւոր բանտի մը մէջ դըրուիլ: Կը ցաւէր որ այսքան չնչին բանի մը համար անհանդիստ ըրած էին զինքը: Վերատեսուչը դուռ մը բացաւ:

Մտէ՛ք ըսաւ:

Դատատակը ազատեց երկանիւին ճնշումէն եւ յառաջ մղեց զայն:

Ապա դուռը վերստին գոցեց եւ կղպեց:

Պէնէտէթթօ, բոլորովին մասնաւոր բանտի մը գաղափարովը զբաղած ըլլալուն, շուրջը նայեցաւ եւ մեքենափար փնտռեց այն անկողինը, որուն վրայ պիտի պառկէր:

Անկողին չկար: Միայն թէ անկիւնը երկաթեայ ձողի մը վրայ կայնած տեսակ մը փայտէ կլոր աթոռակ կար:

— Խօսարանն է՛, մրմնջեց Պէնէտէթթօ ճանչնալով այս քառակուսի սրահը, որ խիտ ձողեր ունեցող վանդակով մը երկու մասի բաժնուած էր:

Այն մասը, որուն մէջ ինքը կը գտնուէր լուսաւորուած էր ծխաշունչ կանթեղով մը, որ թոյլ կուտար սենեակին շրջագիծերը տեսնել: Բայց, զարմանալի բան, լուսարձակը այնպէս մը դարձուած էր որ, լոյսը միայն այս նեղ մասին մէջ կը կեդրոնանար, մինչդեռ խօսարանին միւս մասը, այսինքն վանդակին միւս կողմը գըտնուած մասը, մթութեան մէջ էր, եւ այս հակապատկերը այդ մթութիւնը կը կրկնապատկէր:

Քանի մը վայրկեան անցաւ, Պէնէտէթթօ միշտ առանձին էր:

Այն ատեն յիշեց իր յանկարծական ընկերին ըրած յանձնարարութիւնը, միայն թէ ճամբան նամակը կորսնցուցած չ՛ըլլար:

Կուրծքը խառնեց եւ թղթին ճմլումն զգաց:

Այն ատեն առաւ զայն, եւ ապահով ըլլալէ յետոյ թէ վերատեսուչը զինքը չէր դիտեր դրան վրայի պատուհանէն, որ բաց էր, ոտքի ելաւ եւ կանթեղին մօտենալով՝ պահարանը դիտեց:

Գորշագոյն, հաստ եւ խիստ դիմացկուն թուղթէ էր վրան դիւրընթեռնլի գիրերով սա բառերը գրուած էին:

— Պ. Մակլուար, Քոնթրէսքարբ փողոց, թիւ 8:

Պէնէտէթթօ ուշադրութեամբ կը դիտէր զայն: Արդեօք ինչպէս հմայեակ մըն էր այս նամակը, որ փախուստի յոյսը կը պարունակէր:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժաք Պենվէնիսթ, Տիկին Ամատունեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի, Յունուար 12, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին իրենց կնքահօր եւ քեռայրին՝

ՆԻԿՈՂՈՍ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

մահուան Բ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Բիւզանդ Աճէմեան, Տէր եւ Տիկին Մալիյլ եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, մամուլով, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԲԻՒԶԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ

ՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ մայր եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորած հայերէնի դպրոցի Ամանորի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունուար 12, կիրակի օր կէսօրէ ետք ժամը 3·30ին, Օթէլ Սփլանտիտի սրահին մէջ, հովանաւորութեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Սիրով կը հրաւիրուին կրթասէր հայ ծնողները հանդիսութեան՝ որուն կը մասնակցին բոլոր աշակերտները իրենց երգերով, արտասանութիւններով եւ տրամախօսութիւններով:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հ. Յ. Դաշնակցութեան Շրջ. Կոմիտէութիւնը իր բոլոր ընկերներու անունով խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկեր Ժիրայր Միրիճեանի եւ կնոջ, այրի Տիկին Էլիզ Միրիճեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՏԷՍԻՆ.— Տէր եւ Տիկ. Զ. Պասմաճեան իրենց մօրաքրոջ որդւոյն, Մարտիկ Գահվէճեանի ղառնակսկիծ մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն 50 Փր. Կ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղին եւ 50 Փր. «Յառաջ»ին:

×

Տէր եւ Տիկին Թորոս Իսկէնտէրեան 50 Փր. կը նուիրեն Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան այրի Տիկին Էլիզ Միրիճեանի մահուան առթիւ (ստանալ «Յառաջ»էն):

×

Կրօլէէն Պետրոս Տագէսեան կը նուիրէ 70 Փր. Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 30 Փր. «Յառաջ»ին, հայրենակից Բիւզանդ Աճէմեանի եւ այրի Տիկին Էլիզ Միրիճեանի մահերուն առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Լորիս Պատանեանէ 100 Փր. ի յիշատակ նորոգ հանգուցեալ Հայկանոյշ Գուճտուրաճեանի:

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Տ. Տ. Միհրան Նագաշեան 50 Փր., Տ. Տ. Ասատիկ Աչճեան 50, Հայկանոյշ Կարապետեանի հոգեհանգստեան առթիւ:

×

ՍԷՆ-ՄՕՐԻՍ.— Կապոյտ Խաչի Սէն-Մօրիսի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկ. Ժ. Ներկիզեանէ 20 Փր. ողբացեալ Փերուզ Այվազեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

×

Կապ. Խաչի Պանեէօ–Քաշանի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Թադէոս Սթաթեանի մահուան առթիւ Տիկին Վարդանոյշ Նալպանտեանէ եւ Տիկին Իրիս Ալեքսանեանէ 50ական Փր.:

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, 12 Յունուար.— Է. օր Ծննդեան: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Յովհաննու Կարապետի յառաջիկայ տօնին առիթով, յաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի համար:

Երկուշաբթի, Յունուար 13.— Ը. օր Ծննդեան: Տօն անուանակոչութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանի սրահին մէջ Տնօրհնէք կը կատարուի:

ՊՕՄՈՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Այս կիրակի, Յունուար 12, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ նորընտիր հոգեւոր հովիւը՝

ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան 9, պատարագ՝ 10, քարոզ՝ 11:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը հաղորդուելու օրուան խորհուրդին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները՝ իր «տունդպրոց»ի ֆոնտին, Հոկտ. 13ի իր տարեկան ձեռնարկին առթիւ.—

Բ. ցանկ

Պ. Պ. Աղամեան Մկրտիչ, Պարոնեան Փիէր 500ական, այրի Տիկ. Ոսկերիչեան 400, Մանուկեան Մանուկ, Ասլանեան, Մասոն (Ալֆմանթասիոն սան Ֆրոնթիէռ) 250ական, Մէնէշեան Ժորժ 200, Հանչերեան (Սարսէլ), Պատէմեան, Հանչերեան (Սէն Ժերմէն ան Լէյ), Երամեան, Փափազեան Անի եւ Սեւան, Մանուկեան Կարապետ, Ալեանաքեան, Րանդէտճեան, Փանոսեան, Կատայեան (Տրանսի), Տրանսիի Մարմին Միրիճեան (Սարսէլ), Կապոյտ Խաչ (Սարսէլ–Առնուվիլ), Կապոյտ Խաչ (Անիէռ), Գէորգեան, Հառ, Հիսայեան, Վարդանեան, Տօլմաճեան (Ալֆորվիլ), Թութէն (Սեւրանի քաղաքապետ), Խըլոյեան Սերժ, Գոհարավաճառ մը, Խաչիկեան, Քէօսէեան Վանիա, Կատայեան Օհան, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կեդր. Վրչ., Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդ (Սարսէլ–Առնուվիլ), Ոմն 100ական, Նախկին Ռազմիկներ 50 Փր.:

Գումար Բ. ցանկի 52000 Փր.:

ԽՍԱԽԱՆԻ ՕՐԸ

ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19

Ս. Ծննդեան ութօրէքը «Խսախանի Օր» եղած է իր հիմնադրութենէն սկսեալ եւ ութսուն տարի անխափան նոյն օրը կամ մօտաւոր կիրակին խսախանցիք կրօնական հանդիսաւոր արարողութեամբ ոգեկոչած են մեծանուն հիմնադիրներ Յովհաննէս եւ Մկրտիչ խսախանի, ինչպէս նաեւ իրենցմէ յաւէտ բաժնուած տնօրէններու, ուսուցիչներու եւ ընկերներու անթառամ յիշատակը:

Փարիզի խսախան Սանուց Միութիւնս այս տարի եւս կը կազմակերպէ «Խսախանի Օր»ը Յունուար 19, Կիրակի: Ըստ սովորութեան, առաւօտուն հոգեհանգիստ կը կատարուի Փարիզի մայր եկեղեցին, բոլոր մահացած խսախանցիներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Իսկ ժամը 13·30ին «Բաժակի Պահ» հայկական առատ եւ ճոխ սեղաններու շուրջ, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, մեթրօ Քատէ: Ճառեր, յիշատակի ոգեկոչումներ, հայկական նուագ, անակընկալներ:

Նոյն օրը, նոյն ժամուն, Պոլսէն սկըսեալ աշխարհի ամէն կողմը խսախանցիներ բաժակ պիտի բարձրացնեն Հայ Դպրոցին, խսախանին մաղթելու համար պայծառ եւ լուսաշող ապագայ:

Սիրով կը հրաւիրուին հին ու նոր խսախանցիներ, ինչպէս նաեւ համակիրներ:

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 45 Փր.:

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ (Յունուար 10) ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ: Կարեւոր օրակարգ:

×

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, այս Հինգշաբթի Յունուար 9, ժամը 20·30ին Մշակոյթի Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Շաբաթ Յունուար 11 ժամը 16ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 ռիւ Պլէօ: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ

Յունուար 30 — Եշ. ժամը 20·45

ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ՝

THEATRE DAUNOU

7, Rue Daunou — Métro Opéra

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՄԸ

ՀՆՈՐՔԸ

խիստ ծիծաղաշարժ գոմէտի — (3 արար)

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ ՄԸ՝

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԸ

ՆՊԱՏԱԿ ՄԸ՝

Նպաստ մը ապահովել

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ Էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ Յունուար 12, ժամը 15ին Գասպար Իփէկեան ակումբի մէջ, 40, Վիքթոր Ֆօժիէ փողոց:

Երգ, պար, արտասանութիւն դպրոցի աշակերտներուն կողմէ: Կաղանդ պապա:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Սէն–Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնին, Յունուար 12, Կիրակի ժամը 15ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Մասնակցութեամբ միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան եւ պատրաստութեամբ հոգեւոր հովիւ Շահան Քհնյ. Տէտէեանի:

Կը հրաւիրուին ծնողքներն ու շրջանի Հայութիւնը:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պորտոյէն ընտանիք մը՝ 160 Փր. կը նուիրէ:

Պ. Վահան Հովիւեան (Պոնէօյլ) 30 Փ.:

Պ. Անդրանիկ Աւետիկեան 10 Փր.:

×

ՍԷՆ ԼՈՒ.— Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը Ամանորի առթիւ կը նուիրէ 200 Փր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

×

Սերոբ Գինոսեան 10 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի, Կ. Մակարեանի մահուան առթիւ:

Զապէլ Թիրէքեան 20 Փր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակը համազգային շուքով ոգեկոչելու համար Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խորհրդակցական ժողովի որ կը գումարուի Երեքշաբթի Յունուար 7, երեկոյեան ժամը 8·30ին Ազգ. Տան մէջ:

ԺԱՆ ՄՈՒԼԷՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ — ԼԻՈՆ 3
ԱՄՊԻՈՆ՝ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆՑ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆՑ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Ուսումնական 1974–1975 տարեշրջանի առաջին հանդիպումը տեղի ունեցաւ Երկուշաբթի Դեկտ. 16 ժամը 18·30ին:

Հայերէն լեզուի դասընթացքներուն կրնան հետեւիլ.—

1. Երկրորդականի այն լսարանականները (լիսէէն), որոնք պաքալորէայի պետական քննութեանց հայերէն լեզուով ներկայանալ կ'ուզեն:

2. Համալսարանի այն ուսանողները, որոնք հայերէնը արժէկէտ (Իւ.–Վէ.) կ'ընտրեն:

3. Բոլոր անոնք, որոնք համալսարան մուտքի յատուկ քննութեանց հայերէնը իբրեւ Բ. լեզու կ'ուզեն ներկայացնել:

4. Բոլոր այն անձերը, որոնք հայերէն լեզուն սորվիլ կամ իրենց ծանօթութիւնները խորացնել կը փափաքին:

Արձանագրութեանց եւ այլ մանրամասնութեանց համար անյապաղ դիմել քարտուղարութեան.—

74, Rue Pasteur — Lyon

Tél. : 72-24-41 Poste 717

Ծանօթ.— Դասերը տեղի կ'ունենան՝

Bât. A, Salle F.

Մակարդակ Բ. Երկուշաբթի ժամը 18·30,

Մակարդակ Ա. Երեքշաբթի ժամը 18·30:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Մշակոյթի Տան Օժանդակ Տիկնանց Միութեան ճաշը՝ Փետր. 23ին:

×

Հայ Կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմնի տարեկան ցերեկոյթ–պարահանդէսը Ժորժ Սէնքի սրահներուն մէջ, Կիրակի, Ապրիլ 13:

×

Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է

1975-Ի ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գունաւոր կողքով եւ 12 պատկերազարդ էջերով — Գին 12 Փր.
Դիմել Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի տեղական խումբերուն կամ հետեւեալ հասցէին
Hovsepian, 51 Bd des Grands Pins, 13010 Marseille, C.C.P. 25-42-89 Marseille

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
10
VENDREDI
10 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 170 ֆր· Վեցամսեայ 90 ֆր·
Արտասահման Տար· 200 ֆր· Հատը 1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·194 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.194

ՍՓԻՒՌՔԸ՝ ՆՈՐ ՏԱՐՈՒԱՆ ՍԵՄԻՆ

— o —

Տարասփիւռ Հայութիւնը սփիւռքեան իր պատկերով ի՞նչ հաստատումներ եւ խորհրդածութիւններ կը թելադրէ հանրային մտածողութեամբ ապրող հայ մարդուն :

Այս հարցումը կ'ենթադրէ համապարփակ վերլուծումի մը ձեռնարկել՝ եթէ կ'ուզենք որ ընթերցողը շօշափելի տուեալներ ունենայ, իր անկախ եզրակացութեան յանգելու համար :

Նման ծաւալումի մը թոյլատու չեն, դժբախտաբար, հայ օրաթերթերու խմբագրական սիւնակները : Պիտի գոհանանք հետեւաբար արագ ու հպանցիկ կարգ մը հաստատումներով, Հայութիւնը մըտահոգող կամ յուսադրիչ երեւոյթներու մասին պարզաբանական տեսութիւններու հրատարակութիւնը վստահելով պարբերական թիւերու :

Ամէնէն սեմին՝ յետադարձ որեւէ ակնարկ արտասահմանեան կեանքի վրայ, կը պարտադրէ մեզ ընդգծելու ամէն բանէ առաջ, որ, գաղութային իրավիճակի ծանօթ պայմաններու հետեւանքով, ընկերային եւ հանրային կազմակերպումի գործը կը շարունակէ կաղալ : Երկրէ երկիր գոյութիւն ունեցող պետական օրէնքներ եւ քաղաքացիական պարտաւորութիւններ կը հարկադրեն մեզ գոհանալ «եկեղեցական» կամ «ծխական» հաւաքականութիւններ միայն դառնալու կարելիութեամբ, փոխանակ ամէն տեղ ազգային – սահմանադրական առումով կազմակերպ հայկական գօտիներ մնալու :

Բացառութեամբ Միջին ու Մերձաւոր Արեւելեան կարգ մը գօտիներու, ուր մեր համրանքը հանրային ղեկավարութեամբ եւ ազգընտիր ժողովներով կը վարէ իր ներքին գործերը, Սփիւռքեան շրջաններու մէջ մեր ժողովուրդը տարաբախտօրէն զուրկ է հաւաքական կեանքը հակակշռող մարմիններու հեղինակութենէն. եւ եթէ նոյնիսկ անուանական հեղինակութիւններ կան՝ չկայ սակայն համապատասխան մեքենականութիւնը, որով պիտի կարենայինք մէկ կողմէ կրթական գործը ամբացնել ու միւս կողմէ ազգային հաւաքական կենսունակութիւն ստեղծել, պարտքի եւ իրաւունքներու գիտակցութիւնը արմատացնելով անհատ մարդուն մէջ՝ դէմ յանդիման իր ազգային ամբողջականութեան :

Հանրային կարգապահութենէ զուրկ որեւէ ժողովուրդ՝ անընդունակ է նախ ընկերային յառաջդիմութեան, ապա մանաւանդ ենթակայ է ազգային քայքայումի : Եթէ տակաւին հաւատացողներ կան որ եկեղեցին ապահով կռուան մըն է տարասփիւռ Հայութիւնը զերծ պահելու մաշումէ եւ ազգային ոժգունացումէ, մեր կարծիքով անհիմն լաւատեսութիւն մըն է ատիկա : Որքան ատեն որ սահմանադրական կարգուսարքէ զուրկ ու կրթական ուրոյն կազմակերպութենէ աղքատացած է գաղութահայութիւնը՝ մօտաւոր ապագան անյոյս է իրեն համար :

Մտահոգիչ երկրորդ իրողութիւնը ա՛յն որ ազգային կազմակերպումի ատիճանական քայքայման հետեւանքով հետզհետէ կը շեշտուի անջրպետը՝ գոյութիւն ունեցող ղեկավար – առաջնորդող տարրերու եւ ժողովրդային զանգուածներու միջեւ :

Կեդրոնացէ՛ք պահ մը այն տխուր երեւոյթին վրայ, զոր կը պարզէ Հայութիւնը երկրէ երկիր, իբրեւ ազգային հաւաքականութիւն : — Քաղաքական, մշակութային եւ հանրային ծառայութեան կոչուած հաստատութիւններու, Մամուլի, մտաւորական դասու կամ առհասարակ հաւաքական մեր գիտակցութեան սատարելու կոչուած գործօններու հանդէպ ի՞նչ կեցուածք ու վերաբերում ցոյց կուտայ Սփիւռքեան ժողովուրդի ջախջախիչ մեծամասնութիւնը. ի՞նչ տուեալ ու փաստ ունինք՝ յուսադրուելու համար որ անոնց տքնութիւնն ու յամառ պայքարը, ի խնդիր ազգային գոյատեւումի, իր դրական անդրադարձումն ու անհրաժեշտ արդիւնաւորումը կ'ունենայ...

Փաստն ա՛յն է որ Հայկական Արտասահմանը սահմանափակ փոքրամասնութիւն մը ունի պատնէշի վրայ մնալու ուխտ ըրած Հայերու, եւ պատկառելի՛ մեծամասնութիւն մը դասալիքներու՝ որոնք անհատական ինքնաբաւութեան մըտածումէն անդին ո՛չ մէկ մտահոգութիւն ու ձգտում կը ճանչնան, եւ, օրէ օր կըռնակ կուտան ազգային իրենց ինքնութիւնը յատկանշող հետաքրքրութիւններու, — չըսելու համար պարտաւորութեանց եւ յանձնառութիւններու :

Լեզու, գրականութիւն, մշակոյթ, հայեցի կրթութիւն եւ դաստիարակութիւն, հայ մամուլ, քաղաքական դատ... Ծըրթունքներու վրայ պարբերաբա՛ր եւ ակամայ թառող անհոգի բառերու վերածուած են. ժամանակավրէպ զբաղումներու կամ ապարդիւն հռչակուած ճիգերու :

Համեմատաբար փոքրամասնութիւն կազմող այն զանգուածը՝ որ կառչած կը մնայ գոյութեան իր կռուաններուն եւ կը զոհաբերէ անսակարկ՝ դժուարութիւն չունի հաստատելու Սփիւռքեան մեր կեանքի աստիճանական տկարացման խակական պատճառը : — Ինքնագոհ ու եսասէր լայն զանգուածներու ամբողջական անտարբերութիւնը՝ ազգային գոյատեւման իր դատին հանդէպ :

Եթէ հիասթափիչ այս իրականութեան դարման ու միջոց ցոյց տալու պարտաւորութիւնը պէտք է մղէ մեզ տեսակէտ բանաձեւելու, ուրեմն պիտի ուզենք ընդգծել կարեւորութիւնը նիւթական ու բարոյական բոլոր միջոցներով թեւ ու թիկունք կանգնելու հայ դպրոցին եւ եկեղեցիին («երկոքեան ի մարմին մի»), հայ քաղաքական կազմակերպութիւններուն, հայ մամուլին, մասնաւորաբար մշակութային եւ հանրանուէր միութեանց :

Իրատեսօրէն մատնանշել մեզ ազգօրէն վտանգող հիւանդագին վիճակները՝ պատճառ ու տուեալ չէ անտեսելու փրկարար այն առաքելութիւնը, որուն լծուած են անոնք : Եթէ մեծամասնութիւն մը կը մոլորի՛ կորստաբեր զառիթափերու վրայ, փոքրամասնութիւնը գիտակ է սակայն իր պատասխանատուութիւններուն եւ յանձնառութեանց. բաւակա՛ն է՝ որ հանրութեան հաւատաւոր զանգուածը իր կարգին բազմապատկէ գործօն իր աջակցութիւնը անոնց տքնութեան եւ պայքարին :

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ - ԱՐԵՒԵԼՔ

Եգիպտոսի նախագահը յայտարարած է լիբանանեան «Ալ Անուար» թերթի թըղթակիցին, թէ Խորհ. Միութիւնը մինչեւ օրս չէ փոխարինած այն զէնքերն ու ռազմամթերքը, որոնք փճացած էին Հոկտեմբերեան պատերազմի ընթացքին : Միւս կողմէ Անուար էլ–Սատաթ ընդգծած է, թէ Մոսկուա 14 ամիսէ ի վեր Սուրիոյ յանձնած է նոր զէնք եւ ռազմամթերք, որով Դամասկոս փոխարինած է իր կորսնցուցած զէնքերը նորերով : Ուաշինկթըն, իր կարգին, զինադադարէն առաջ Իսրայէլ ղրկած էր այս վերջինոյն կորսնցուցած զէնքերուն տեղ նոր ռազմամթերք : Եգիպտոսի նախագահը անդրադառնալով իսրայելացի ղեկավարներու այն յայտարարութեանց, թէ Թել Ավիվ հիւլէական զէնք կրնայ ունենալ, զայն նկատած է «հոգեբանական պատերազմի» մէկ երեսը : Ցամենայն դէպս, դիտել տըւած է Սատաթ, եթէ Իսրայէլ հիւլէական զէնք մտցնէ Մերձ. Արեւելքի շրջագօտիին մէջ, Եգիպտոս ձեռնածալ պիտի չմնայ : «Այդ պարագային բացարձակ իրաւունք պիտի ունենանք գտնելու հիւլէական զէնքեր, եւ այդ կարելիութիւնը կայ» :

Պարսկաստանի Շահը աղջի օր Գահիրէ ժամանեց եւ տեսակցեցաւ Եգիպտոսի նախագահին հետ : Դէտերու կարծիքով կասկած չկայ, որ Պարսկաստան գոհացում պիտի տայ Եգիպտոսի ընդունելով այն տեսակէտը, թէ անհրաժեշտ է, որ Իսրայէլ պարպէ իր գրաւած բոլոր հողերը : Միւս կողմէ, Թեհրան խոստացած է մէկ միլիառ տոլարի օժանդակութիւն կատարել Գահիրէի :

Քանի մը տողով

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ Արտ. նախարարը տեսակցեցաւ Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին հետ : Էլիզէէն դուրս ելած պահուն Սոարէս յայտարարեց, թէ Ժիսքար հրաւիրած է Փորթուկալի նախագահը Ֆրանսա այցելելու :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ մեռած է Բրեժնեւի մայրը : Թէեւ Թաս գործակալութիւնը հաղորդեց, թէ Բրեժնեւ ներկայ գտնուած է յուղարկաւորութեան, սակայն ոչ ոք տեսած է զայն : Արդարեւ, ոստիկանութիւնը չղթայի տակ առած եւ թոյլ չէ տուած որ ոեւէ մէկը ներկայ գտնուի կամ դիտէ յուղարկաւորութիւնը : Խորհրդային ղեկավարները գերեզմանատուն ժամանած են ինքնաշարժներով՝ վարագոյրներով ծածկուած պատուհաններով :

ՀԱՐԱՒ. ԱՓՐԻԿԷԻ Հանրապետութեան Վաալ – Ռիֆս ոսկեհանքին մէջ 12·000 սեւամորթ հանքագործներ գործադուլի դիմեցին : Բախումներ տեղի ունեցան ապահովութեան ուժերու եւ բանթողներու միջեւ, որոնց ընթացքին չորս սեւամորթներ մեռան : Գործադուլի շարժումը ծայր տուաւ, երբ Լեզոթոյի կառավարութիւնը (մէկ միլիոն բնակչութեամբ փոքր Պետութիւն մը Հարաւ. Ափրիկէի Հանրապետութեան մէջ) պահանջեց, որ իր այն քաղաքացիները, որոնք Հարաւ. Ափրիկէ կ'աշխատին, իրենց եկամուտին 60 տոկոսը Լեզոթօ փոխադրեն :

ԿԻՊՐՈՍԻ յոյն եւ թուրք համայնքներու առաջնորդները միացեալ զեկոյցով մը հաղորդեցին, թէ յառաջիկայ Երեքշաբթի խօսակցութեանց պիտի սկսին «Կիպրոսի հարցին էութեան» շուրջ :

ՊԵԼՃԻՈՅ, Հոլանտայի, Նորվեկիոյ եւ Դանիոյ Պաշտպանութեան նախարարները քննեցին Միրաժ էՖ–1 օդանաւերը : Չորս երկիրներն ալ կ'ուզեն իրենց հին օդանաւերը փոխարինել նորերով եւ այս գետնի վրայ մրցակցութիւն մը կայ Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներու միջեւ : Արդարեւ իւրաքանչիւրը կ'ուզէ իր օդանաւերը ծախել :

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Հեռատիպ)

ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆ

Երեւանի Մատենադարանի 25րդ նստաշրջանին, որ տեւած է երկու օր, շուրջ 20 զեկուցումներ կատարուած են՝ նուիրուած Հայոց պատմութեան, հայ գրականութեան, բժշկագիտութեան եւ արուեստի զանազան հարցերուն :

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցին խնդրանքով նստաշրջանի աշխատանքը մեկնաբանած է Մատենադարանի գիտական քարտուղարը Վ. Բարթիկեան :

— Հայաստանի գիտնականները, գիտահետազօտական հիմնարկութիւններու և բարձրագոյնուսումնարաններու աշխատակիցները միշտ մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած են Մատենադարանին կազմակերպած գիտական նստաշրջաններուն հանդէպ, որոնց ընթացքին միտքերու փոխանակութիւններ կը կատարուին վիճելի հարցերու շուրջ, զեկուցումներ տեղի կ'ունենան նոր հետազօտութիւններու արդիւնքներուն մասին :

Բացառութիւն չկազմեց նաեւ այս նըստաշրջանը : Զեկուցումներուն մէջ դըժուար է նոյնիսկ ընդգծել առաւել հետաքրքրականները, քանի որ բոլորն ալ նոր լուրջ աշխատանքի արգասիք էին, կը բովանդակէին շատ նորութիւններ եւ նոր վարկածներ :

Այդ տեսակէտէն ուշագրաւ էր Ս. Վարդանեանի զեկուցումը միջնադարեան հայ բժիշկներու կիրարկած բուժման եղանակի մասին՝ ուռուցքներու պարագային : Անոնք կիրարկած են զանազան դեղաբոյսեր, որոնցմով հարուստ է Հայաստանի բուսական աշխարհը : Շատ յաճախ անոնց գործածութիւնը արդիւնաւէտ եղած է, եւ ներկայիս օրակարգի հարց դարձած է ընդարձակել փորձերը այդ բնագաւառին մէջ :

Ա. Մաթեւոսեան մասնակիցներուն ծանօթացուց Անանիա Շիրակացիի «Քննիկոնը» հաւաքածոյին մէջ զետեղուած ձեռագիրներուն հաւաքման եւ դասաւորման աշխատանքը : Այդ հաւաքածոն բաղկացած է ճարտարապետութեան, արուեստին, գրականութեան նուիրուած բազմաթիւ բաժիններէ :

Ե.–Ը. դարերու հայ գրականութեան հանելուկի սեռին ծագումին նուիրուած էր Տոքթ. Ասատուր Մնացականեանի զեկուցումը : Ան հաւաքած է աւելի քան 600 հանելուկներ, որոնց կէսը կը պատկանի Ն. Շնորհալիի գրչին, եւ անոնց վրայ հետազօտած է հեղինակային եւ ժողովրդական հանելուկներու տարբերութիւններն ու նմանութիւնները, անոնց պատմութիւնը, Հայաստանի զանազան շրջաններուն մէջ այդ հանելուկներուն տարածումը :

Հետաքրքրական էին նաեւ Տոքթ. Ա. Մարտիրոսեանի «Հայոց դարձի թուականը եւ Սիզանի էդիկտը», Դ. Կարապետեանի «Բունիաթ Սեբաստացու գիրք բժըշկութեան տումարին աշխատութիւնը՝ զեկուցումները եւայլն :

ԳՐԱԿԱՆ ԴԻՄՔԵՐ

ՓՈԹՈՐԿԱՅՈՅԶ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ՝ ԼՈՐՏ ՊԱՅՐԸՆ (1788 - 1824)

(Մահուան 150ամեակին առիթով)

— Օ —

(Բ. եւ վերջին մաս)

1815 Յունուար 2ին, ամբողջ Անգլիա զարմանքով կ'իմանար անոր ամուսնութեան լուրը: Անզուսպ ծովահէնը իր ճակատագիրը կը կապէր հարուստ ընտանիքի մը աղջկան՝ օրիորդ Միլպենքի: Վայելուչ, գեղեցիկ եւ զարգացած աղջիկը՝ խառնուածքով ճիշդ հակապատկերն էր իր ամուսինին: Խստակեաց էր եւ անզիջող բարոյական սկզբունքներու նկատմամբ: Կողակիցները մէկ տարի կենակցեցան, բայց իրենց Ատա աղջկան ծնունդէն հինգ շաբաթ ետք, տիկին Պայրըն կը լքէր ամուսնական յարկը ու կը քաշուէր իր անձնական բնակարանին մէջ:

Հանրային կարծիքը լարուեցաւ բանաստեղծին դէմ: Հաւաքոյթներու ընթացքին շատ խիստ կերպով կ'արտայայտուէին իր մասին: Թերթերը զինք կը պախարակէին հրապարակաւ: Հանրային կարծիքին այս անխնայ ամբաստանութիւնները խոցեցին դիւրազգաց բանաստեղծին սիրտը: Ան որոշեց կրկին հեռանալ իր հայրենիքէն: 1816 Ապրիլ 25ին լքեց անգլիական հողը, ուր պիտի չվերադառնար այլեւս ողջութեան:

Անցաւ Պելժիա, խորհրդածեց Վաթերլոյի ռազմադաշտին առջեւ, անցաւ Զուիցերիա, մագլցեցաւ Ալպեաններու անմատչելի գագաթները: Լեման լիճին մօտերը փնտռեց Ռուսոյի եւ տիկին տը Սթալի յիշատակները: Ժընեւի մէջ ծանօթացաւ իր հայրենակից եւ գրչեղբայր Շելլի բանաստեղծին: Միտքը ճոխացաւ նոր գաղափարներով եւ նոր տեսարաններով: Ժընեւի մէջ գրեց «Չայլտ Հարոլտ»ի երրորդ երգը, «Շիյոնի կալանաւորը», «Մանֆրէտ» եւ «Երազ» պոէմները:

Իտալիան հեռու չէր սակայն: 1816ի աշնան հասաւ Լորանս, այցելեց Միլանօ եւ Վերոն քաղաքները եւ նոյն տարուան Նոյեմբերին հասաւ Վենետիկ, ուր պիտի ապրէր երկար տարիներ:

Վենետիկ սիրոյ եւ կորստեան քաղաքն էր: Պայրըն յանձնուեցաւ ծովերու հարսին կախարդանքին, ընկղմեցաւ հեշտութեան եւ հաճոյքի ճախճախուտին մէջ: Այդ շրջանին էր որ, խուսափելու համար կիրքերու դժոխքէն, ապաստանեցաւ Մխիթարեաններու Սուրբ Ղազար վանքը: Հոն ծանօթացաւ Հայոց պատմութեան, հայ գրութեան եւ սկսաւ հայերէնի դասեր առնել Հայր Յարութիւն Աւգերեանէն: Առտու կանուխ՝ կոնտոլը կը հասնէր կղզի, Պայրըն ազատ շունչ մը կ'առնէր եւ ամբողջ օրը կ'անցընէր այդ խաղաղ միջավայրին մէջ: Կը նստէր ձիթենիի մը տակ ու վանականները հաւաքելով իր շուրջը կը զրուցէր: Այդ ձիթենիին տակն էր որ բանաստեղծը գրեց «Չայլտ Հարոլտ»ի չորրորդ երգը:

Վենետիկ եղած միջոցին Պայրըն գրեց զանազան ուրիշ գործեր. «Մարինօ Ֆալիէրօ» ողբերգութիւնը, «Պեփփոն», «Տոն Ժուան» մեծածաւալ պոէմին առաջին չորս երգերը:

1819ի աշնան ծանօթացաւ կոմսուհի Թերեզա Կուիչիոլիի, որ պիտի դառնար իր կեանքին մեծագոյն սէրը: Թերեզա ամուսնացած էր տարիքոտ եւ պահպանողական ազնուականի մը, որ շատ քիչ կը զբաղէր իրմով: Պայրըն եւ Թերեզա առաջին նայուածքով հասկցան զիրար: Երկուքն ալ կ'ատէին մարդկային ընկերութեան նեղմտութիւնը եւ կեղծիքը: Ապրեցան սիրոյ երկարատեւ եւ անմոռանալի պահեր: 1819 Նոյեմբերին, գացին Ռավէննա եւ այցելեցին Տանթէի դամբարանը: Թերեզա նուիրուած ու հայրենասէր աղջիկ մըն էր, որ կը գործակցէր գաղտնի կազմակերպութիւններուն հետ, որոնք կը պայքարէին աւստրիական տիրապետութեան դէմ եւ կ'ուզէին ազատագրել իրենց հայրենիքը: Պայրըն, որուն կեանքը աննպատակ թափառում մը եղած էր եւ ունէր յեղափոխական խառնուածք, անդամակցեցաւ այդ գաղտնի կազմակերպութիւններուն: Կուիչիոլիներու դղեակը դարձած էր յեղափոխականներու կեդրոնատեղին: Պայրըն մեծ գումարներ տրամադրեց անոնց՝ զէնք ու զինամթերք հայթայթելու համար: Գիտէր որ կեանքը վտանգի մէջ էր, եւ եթէ ձերբակալուէր, պիտի դատապարտուէր մահուան: Բայց ըմբոստներու այս երգիչը կը սիրէր պայքարը եւ չէր վախնար մահէն:

Սակայն յեղափոխական շարժումը ձախողեցաւ, որովհետեւ անմիաբանութիւն կը տիրէր իտալացի հայրենասէրներու շարքերուն մէջ: Պայրըն եւ Թերեզա հեռացան աւստրիական գօտիէն եւ ապաստանեցան Փիզա քաղաքը:

Թերեզա ունեցաւ բարերար ազդեցութիւն մը բանաստեղծի խառնուածքին եւ ներշնչումին վրայ: «Լորտ Պայրըն, — կը գրէ Շելլի, — բարեփոխուած է ամէն տեսակէտով՝ հանճար, խառնուածք, առողջութիւն, երջանկութիւն եւ բարոյական, եւ այս բարեփոխութեան պատճառը Թերեզան է»:

Քաղաքական գործունէութիւնը չկասեցուց սակայն իր գրական ներշնչումը: Արտադրութիւնը եղաւ բեղուն եւ այլազան. —«Տանթէի մարգարէութիւնը» (1820), «Երկու Ֆոսքարիները» 1821), «Կայէն» (1821), «Երկինք եւ երկիր» (1821), «Վերջին դատաստանի տեսիլք» (1822):

1823ին, Պայրըն նամակ մը ստացաւ Լոնտոնի յունասէր շարժումի Կոմիտէէն որպէսզի անդամակցի իրենց կազմակերպութեան:

Պայրըն ոչ միայն անդամակցեցաւ այդ կազմակերպութեան, այլ եւ որոշեց անձամբ մեկնիլ Յունաստան եւ իր ներկայութեամբ քաջալերել այդ ազատասէր ու քաջ ժողովուրդը, որ դարերէ ի վեր կը ճզմուէր Թրքական անողոք ու վայրագ լուծին տակ:

1824 Յունուարին, յաղթահարելէ ետք մեծ դժուարութիւններ, Պայրըն կը հասնի Միսոլոնկի քաղաքը, որ պաշարուած էր Թուրք ուժերու կողմէ: Յոյները զինք ընդունեցան իբրեւ երկնային ազատարար մը, եւ իրեն յանձնեցին քաղաքին պաշտպանութիւնը: Սակայն, շրջանին ապառողջ օդը շուտով զգետնեց զինքը: Պայրըն չընկրկեցաւ, պայքարեցաւ ե՛ւ հիւանդութեան ե՛ւ թշնամիին դէմ:

1824 Ապրիլ 19ին, Զատկուան մեռելոցի օրը, իրիկուան ժամը վեցին, Պայրըն աւանդեց իր հոգին: Իր վերջին խօսքերը եղան. «Ա՜խ, վերջապէս պիտի քնանամ»:

Երեք ամիս ետք, աճիւնները փոխադրուեցան Անգլիա եւ թաղուեցան Նիւսթէտի ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Ահա ինչ կը գրէ իր մասին Ֆրանսական վիպապաշտութեան քուրմերէն մէկը՝ Լամարթին.

«Եւ դո՛ւն, Պայրըն՝ նման երկնային արծիւին,
Յուսահատութեան ճիչերը կը սիրես բարձր մեղեդիներէն աւելի.
Չա՛րն է քու խորանդ, եւ մարդն է քու զոհդ:
Աչքդ, սատանի աչքին պէս, չափած է անդունդը,
Եւ հոգիդ հոն սուզուելով՝ լոյսէն եւ Աստուծմէ հեռու,
Յաւիտենական հրաժեշտ տուած է յոյսին:
Անոր պէս հիմա կ'իշխես խաւարին վրայ,
Եւ հանճարդ կը պոռթկայ մեռելային երգերով.
Քու ձայնդ կ'արձագանգէ դժոխային եղանակով մը
Եւ կ'երգէ փառքը խաւարի մութ աստուծոյն...
Գիշերը քու բնակարանդ է, եւ սարսափը կալուածդ,
Դուն բոյնդ դրած ես անդունդներուն կողը,
Ուր սեւ արիւնը կը կաթի ու կը հոսի ժայռերուն վրայ,
Եւ հանոյք կը զգաս լսելով զոհերուդ աղաղակները,
Փոթորիկը միայն՝ ուրախ քուն կը պարգեւէ քեզի...

Պայրընի անունը կը յիշուի աշխարհի մեծագոյն բանաստեղծներու կողքին, թէեւ այսօր շատ քիչեր կը կարդան իր գործերը: Ան եղաւ վիպապաշտութեան մեծագոյն դէմքերէն մէկը, եւ ներշնչումի աղբիւրը գալիք սերունդներուն համար: Անոր բոլոր հերոսները, զանազան անուններու տակ, կը պատկերացնեն իր անձը, խառնուածքը եւ գաղափարները:

Պայրընեան հերոսը յոռետես է, մարդատեաց, լռակեաց, հպարտ ու զօրող, գեղեցիկ եւ ճակատագրապաշտ: Ան յարատեւ պայքար կը մղէ աւանդութիւններուն, օրէնքներուն եւ մարդկութեան դէմ, ան օժտուած է վեհանձն սրտով մը եւ ըմբոստ հոգիով մը: Կը սիրէ ազատութիւնը եւ կ'ատէ բռնակալները:

ՆՈՒՊԱՐ ԶԱՐԽՈՒՏԵԱՆ

ԱՐՇԱԼՈՅՍԻ ԻՂՁԵՐ

— Օ —

Ծնունդ է արդէն. նոր ծնունդ, վերածնունդ:

Տարին իր էջն է դարձուցած ու կը նայի գալիք օրերուն: Կը դիտէ զայն յոյսով, վարդագոյն օրերու երազներով, վերանորոգուած կամքով:

Կը ծրագրէ, կը դասաւորէ, կը գծէ ուղին ու կը սպասէ:

Նայուածք մըն ալ եւ այս անգամ՝ վերջինը, չակնկալելու անցեալը, որ փորձառութիւնն է, ներկան՝ իր ապրումներով եւ գալիքը, վաղը, առաւօտներու ծնունդով՝ պատմութիւն որպէս:

Գոյութեան մը հսկան է ան, կեցած՝ դարերու բարձունքին:

Տարին է ան, նոր տարին, Յունուարեան կոչումով ու կը մտածէ:

Հեռո՜ւն, մշուշոտ հորիզոնին ընդմէջէն, կը փորձէ ան գտնել շողերը յոյսերուն, արշալոյսի թարմութեամբ, արդարութեան կանչով: Նայուածքին եւ մտածումներուն ալիքները կ'ելեւէջեն մարդկային կատակերգութեանց բոցաշունչ խօսքերուն եւ տմարդի արարքներուն վրայէն, կը ծփան ուղեկորոյս, առանց կարենալ գծելու սահմանումը մարդուն եւ իր գործին:

Դարերու կչիռքով, լուրջ եւ տիրական կը լսուի ձայն մը, սահմանում որպէս.—

— «Եկայ. տեսայ». սակայն... կը խեղդուի յանկարծ երրորդ բառը ընդվզումի բողոքներուն մէջ:

— Չյաղթեցիր, չյաղթեցիր, կը պոռայ ուրիշ մը արդարութեան կանչով, Մամիկոնեան ոգիով:

— «Աւա՜ղ, փառացս անցաւորի» կը մրմնջէ Հայոց արքան մեծահզօր:

Բաբելոն է արդէն, ազգերու խառնուրդ:

Լո՜ւռ է հսկան ու կը խոկայ: Առաւօտը պիտի պայծառանայ անպայման, կ'եզրակացնէ ինքն իրեն: Գուցէ պէտք ունենամ դեռ տասնեակ մը վերածնունդներու. այո՛, հաւանաբար, մինչեւ որ իմ գոյութեամբս կարենամ չպրտել կեղծաւորի պատմուճանը մարդկութեան, եւ հագուեցնել համամարդկային անկեղծու-

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Ա.

— Տարիքը, դէմքը, ուսմունքը կարեւորութիւն չունի. հարո՞ւստ է՝ ան նայինք...

Այն որ այս վճռական խօսքերը կ'արտասանէր, քսաներկու տարեկան աղուոր աղջիկ մըն էր, խոշոր սեւ աչքերով, հրապուրիչ ու շնորհալի:

Խնդիրը, ինչպէս գուշակեցիք, թեկնածուի մը վրայ էր, որ իր ձեռքը կը խնդրէր բարեկամ կնոջ մը միջնորդութեամբ:

Առաջին անգամը չէր որ առաջարկութիւն մը կ'ըլլար իրեն: Դպրոցէն ելլելէն ի վեր գրեթէ ամիս չէր անցներ, որ այդ տեսակ պաշտօնական կամ անպաշտօն դիմումներ չըլլային:

Օրիորդ Սաթենիկ Կերմէրեան ամէն ճաշակի յարմար պատառ մըն էր, հարուստ: գեղեցիկ, դեռահասակ եւ ուսեալ, հետեւաբար ամէն տեսակէ ու վիճակէ թեկնածուներ ներկայացած էին, բայց ծնողքն ու աղջիկը, որոնք պատճառ մը չէին տեսներ աճապարելու, դժուարահաճ եղած էին միշտ եւ մինչեւ հիմա ներկայացածներէն լաւագոյնին կը սպասէին, որ անշուշտ պիտի չուշանար երեւնալու:

Հինգ տարիէ ի վեր դպրոցական շրջանը աւարտած էր Սաթենիկ ու վկայագիրը առած: Յաղթական փառաւոր օր մը եղած էր աղջկան ու իր ծնողքին համար պարգեւաբաշխութեան օրը: Սաթենիկ իր վեց ընկերներուն հետ առաջին մրցանակ ընդունած էր ամէն դասերուն մէջ. «յոյժ քաջալաւ» աշխարհագրութեան, պատմութեան, իմաստասիրութեան, ֆրանսերէնի, հայերէնի, ձեռագործի, դաշնակի, բնական գիտութեան եւ գրահաշիւի մէջ: Իր ուսումնաւարտի ճառը՝ «Միգամածներու կազմութիւնը արեգակնային դրութեան մէջ» այնքան ուժգնութեամբ ծափահարուած էր, որչափ միւս վեց ընկերներուն ճառերը: Պարգեւաբաշխութեան իրիկունը Սաթենիկի ծնողքը ընտանեկան հանդէս մը կազմակերպած էին իրենց Ենիգիւղի ամարանոցին մէջ, ուր եկեր հաւաքուեր էին Կերմէրեանի ազգականներն ու մտերիմները:

Ճաշէն ետքը, ներկաներու թախանձանքին վրայ, Սաթենիկ ոտքի ելեր ու կարդացեր էր յորեկուան ճառը, որ կը սկսէր այսպէս. «Մայիսի պայծառ ու անամպ գիշեր մը վերցուցա՞ծ էք միթէ ձեր աչքերը դէպի կապուտակ երկնակամարը, ուր անթիւ լոյսեր կը պլպլան...» ու կը վերջանար՝ «գիտութեան ջահն ի ձեռին մարդկութիւնը անշուշտ պիտի մխրճի անհուն եթերին մէջ ու պիտի կորզէ օր մը միգամածներու կազմութեան գաղտնիքը, զոր նախանձոտ դիցուհի մը մինչեւ այսօր թաքուն կը պահէ»:

— Ապրի, պէք աղուոր կը կարդայ կոր, խերը տեսնաս, — ըսած էին միաբերան ներկայ խաթունները, խօսքերնին Սաթենիկի մօրը՝ Թագուկ հանըմին ուղղելով:

— Պզտիկուց արդէն խելացի էր աղջիկս, ութ տարեկան՝ ձեռքը ինչ տայի ջուրի պէս կը կարդար:

— Աման Թագուկ հանըմ, ի՞նչ էր կարդացածը, ականջս քիչ մը ծանր է տէ, աղէկ մը չհասկցայ, — հարցուց վաթսուննոց հետաքրքիր պառաւ մը:

— Ինտո՞ր ըսեմ, Դէնսուֆ հանըմ, բիւթիւն երկնքի եըլտըզներուն մէջ եղած բաներուն վրայ է:

— Վո՜ւյ, մի ըսէ, կը խենթենամ, — պատասխանեց պառաւը սարսափած:

Ներկաներէն մին, վաճառական մը որ Եւրոպա ճամբորդած ըլլալուն համար աստղագիտութենէ եւ գրականութենէ հասկնալ կը կարծէր, Սաթենիկի հետ վիճաբանութիւն մը սկսաւ Լուսինին մէջ բնակիչ գտնուելուն կամ չգտնուելուն մասին: Կամաց - կամաց ուրիշներն ալ քաջալերուելով մասնակցեցան վիճաբանութեան, եւ խօսակցութիւնը տեւեց մինչեւ մեկնումի ժամը:

Միայն Սաթենիկի հայրը, Մարկոս էֆէնտի չմասնակցեցաւ վիճաբանութեան:

— Բան մըն ալ դուն չըսե՞ս, Մարկոս էֆէնտի — ըսաւ միջոց մը վաճառականը, որ Եւրոպա ճամբորդած էր:

— Ի՞նչ ըսեմ, ատոնք աղուոր բաներ են, բայց բախալը փարա մը չի տար:

Մարկոս Կերմէրեան «գրական» մարդ մըն էր՝ բառին կատարելապէս սխալ, գետնաքարշ, գռեհիկ իմաստով: Կեանքի մէջ իր ասպարէզը սկսած էր սարաֆի մը քով սպասաւորութեամբ, տասնըչորս տարեկանէն մինչեւ քսան տարեկան հասակը Ակնցի վարպետի մը քով ծառայած էր չնչին ամսականով մը:

Իր վարպետին բոլոր աղտոտ գործառնութիւններուն, խաբեբայ միջոցներուն, խարդախ հաշիւներուն նախ հանդիսատես, յետոյ կամաց - կամաց գործակից եղեր էր: Իր մէջ ծածկուած խաբելու, ստելու, գողնալու գերազանց յատկութիւնները, որոնք «գործի մարդը» կը յատկանշեն, Ակնցի սարաֆին դրասենեակին մէջ աճեր, իրենց փթթումի ամբողջ կատարելութեամբը զարգացեր էին, վնասակար հունտերու պէս, որոնք աղբալից հողի մը վրայ կ'իյնան:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(1 – Շար.)

թեան, գիտակցութեան եւ գերագոյն արդարութեան նոր օրերու եղբայրութեան եւ հաւասարութեան անհրաժեշտութեամբ:

— Եղբայրութի՞ւն, հաւասարութի՞ւն, կը փորձէ առարկել փորձառութիւնը ալեւոր. բառե՛ր, բառե՛ր լոկ եւ ուրիշ ոչինչ: Իւրաքանչիւր ազգ ինք կը տնօրինէ իր ճակատագիրը, ըսել կ'ուզեմ, գալիք օրերը, իր կեցուածքով, արթնութեամբ կամ անտարբերութեամբ. եւ պատճառ կը դառնայ, այս ձեւով, ո՛չ միայն իր, այլ նաեւ՝ ուրիշներու ե՛ւ գոյութեան ե՛ւ իրաւունքներու բռնաբարումին: Տե՛ս, ազգը Հայոց, դո՛ւն, դարերու հսկայ տարի, ե՛ւ հայրենիք ե՛ւ անհայրենիք բաժանմունքներով: Թերթատէ էջերը անոր պատմութեան եւ մագաղաթներուն: Հին եւ նոր օրերու ծանրութեամբ, կչիռքներ ունի հանճարներու, համամարդկային բացառութեամբ: Մարտեր ունի դարերու երկարութեամբ, թիւերուդ գումարով, յանուն գոյութեան, արդարութեան, ազատութեան եւ Հայութեան: Այս բոլորը կռիւ, զոհ ու ապառում, բարոյական ապտակներ որպէս, աննշան կը մնան դեռ մինչեւ այսօր: Ա՞յս է ուղին գծուած գերագոյն արդարութեան: Համբերութիւն եւ լաւատեսութիւն, կամք եւ յարատեւութիւն կը թելադրեմ ձեզի, Հայերուդ եւս: Պէտք է գիտնալ, որ վերջին արդարութիւնը ժամանակով սահմանաւորուած չէ եւ, ամէն իրա՛ւ յաղթանակ եւ յեղաշրջում զոհեր կը պահանջէ: Սակայն այս բոլորէն վեր ու անդին, կայ հորիզոնը պայծառ եւ արշալոյսը նոր՝ իր տենչանքներով, վարդագոյն օրերով: Մինչ այդ սակայն հարկ է տոկալ, ապրիլ ու գործել եւ ըլլալ մէկ մասնիկը Թափուած բիւր ճիգերուն:

Այս է կոչումը մարդուն եւ իր ճամբով՝ ամէն անհատի, ըսել կ'ուզեմ նաեւ՝ ամէն մէկ Հայու:

Արշալոյսները յոյսի դռներ կը բանան, որոնք կեանք են ու ապրում. ձգտում են ու բաղձանք. կամք են ու յարատեւութիւն:

Անոնց պատգա՞մը. տոկալ՝ լեզուով, մշակոյթով, պատմութեամբ եւ արուեստով:

Տոկալ՝ դպրոցներով, հայրենիքով ու ազգային դատով:

Տոկալ, ու մանաւա՛նդ գիտնալ՝ Հայութեամբ:

Ա. ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

Կարդացէք
«ՅԱՌԱՋ»ը
Տարածեցէք

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԻՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

ՌԻՍՈՒՄԸ ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԷՋ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

— o —

ԽՄԲ. — Թիֆլիսի «Մշակ»ի 1890 Մարտ 24ի թիւէն արտատպելով կը ներկայացնենք այս գրութիւնը, որ ականատեսի վկայութիւն մըն է Երեւանի թուրք-թաթար բնակչութեան տգէտ մտայնութեան, կրթական ցած մակարդակին մասին, աւելի քան ութ տասնամեակ առաջ:

Այս անգամ մնալով Երեւանում մօտ երկու ամիս, ի մէջի այլոց ինձ շատ հետաքրքիր է ծանօթանալ թէ ի՞նչպէս է տեղիս մահմետական ազգաբնակչութիւնը վերաբերւում դէպի ուսման գործը: Երեւան քաղաքը ունի մօտ 15·000 բնակիչ, որոնց մէջ պրոցենտ կազմում են մահմետականները: Քաղաքը ունի կառավարութիւնից հաստատուած ութ դասատնոց արական գիմնազիա, սեմինարիա, քաղաքային ուսումնարան եւ իգական պրոգիմնազիա: Բացի այս ուսումնարաններից տեղիս Հայերը ունեն թեմական դպրոց, ծխական ուսումնարաններ եւ իգական Գայեանեան ուսումնարան: Կան եւս մասնաւոր ուսումնարաններ: Այս վերոյիշեալ ուսումարանների աշակերտների մեծ պրոցենտը կազմում են Հայերը (չխօսելով Հայոց ուսումնարանների մասին), ապա Ռուսներ: Իսկ մահմետական ուսանողները կառավարչական ուսումնարաններում հազիւ թէ կազմեն ընդամէնը 10 առ հարիւր, որոնցից աւարտողներն էլ հազիւ հասնեն 2 առ հարիւրի: Կառավարչական ուսումնարաններում սովորողներն էլ տեղիս ազնուական դասիցն են մեծ մասամ, խաների որդիք: Տեղիս այսքան բազմաթիւ մահմետական ժողովուրդը չունի ոչ մի ուսումնարան, արանց սովորութիւնն է ուղարկել իրանց զաւակներին այս կամ այն մոլլայի մօտ, որտեղ երեխան առաւօտից մինչեւ երեկոյ ծնկան վրայ չոքած՝ բարձրաձայն կարդում է Ղուրանը, առանց հասկանալու բովանդակութիւնը, քիչ էլ սովորում է գրել եւ, որ գլխաւորն է, սովորում է իրանց աղօթքները եւ նամազի կարգ ու կանոնը. ահա իսկական եւ բարձր ուսումը, որ տալիս են մահմետականների հոգեւորականները իրանց մատաղ սերնդին: Մահմետականները շատ խորթ աչքով են նայում ուսմանը. մահմետականը կարծում է եւ համոզուած է որ եթէ իր որդին ուսում ստանայ, ինչպէս լուսաւորեալ մարդիկ, արդէն նա կորած է իր կրօնի համար, նա այլեւս ճշմարիտ մարդ եւ իսլամի հաստատ դաւանողը չէ: Ինչո՞ւ է այսպէս կարծում մահմետականը — որովհետեւ նրան դարերի ընթացքում այդպէս է քարոզած եւ այդպէս է ուսած իր հոգեւորականութիւնը: Իսկ ինչ վերաբերում է իգական սեռի կրթութեանը, դա բոլորովին արգիլուած է որ մահմետական կինը գիտենայ կարդալ կամ գրել: Մահմետականների կարծիքով եթէ որ կինը գիտենայ գրել, նա կարող է շատ յանցանքներ գործել եւ անհաւատարիմ դառնալ իր ամուսնուն: Ամենաբարձր գիտութիւն ստացողները Թուրքերի մէջ կազմում են, ինչպէս վերեւ ասացի, սրանց ազնուական դասին պատկանողները, խաների որդիք, որոնք մընում են տեղիս գիմնազիայում ամենաշատը 3–4 տարի եւ մեծ մասամբ 3րդ դասատնից դուրս են գալիս գիմնազիայից, հաւատացած լինելով թէ կատարեալ ուսում են ստացել: Եթէ այսպիսիներին էլ յաջողում է մտնել զինուորական ծառայութիւն, ինկէրի կոչումով, եւ այդ ծառայութիւնից էլ դուրս գալ այդ միեւնոյն կոչումով, դրանք հասած են լինում իրանց իտէալին: Ի՞նչ են չինում եւ ինչո՞վ են պարապում այդպիսիները — համարեա թէ մեծ մասը ոչնչով. առաւօտից մինչեւ գիշեր ման են գալիս իրանց նմանների հետ փողոցներում, երեկոյեան թուղթ են խաղում, ցերեկով ձի նստում եւ մասնաւոր կանանց հետ մտերմութիւն կապում — ահա այդպէս են ապրում տեղիս մահմետական ազնուականները. նրանք ամօթ են համարում որեւէ գործով զբաղուել, կամ մըտնել իրանց գռեհիկ ժողովրդի մէջ, բան սովորեցնել, հասկացնել մաքրասիրութիւն եւ այլ բաներ տգէտ ժողովրդին: Ազնուականը, նրանց կարծիքով չէ կարող կապ ունենալ հասարակ մարդու հետ: Իսկ միւս դասի կրթութիւնը եւ բարձր ուսումը՝ կարդալ ու գրելն է, համաձայն իր անխախտ վարժապետի տուած գիտութեան իրան ամէն բանով հեռու պահել, խորշել եւ իր սրտի մէջ ատել, անհաւատ անուանել իրանց հակառակ դաւանութեան հարեւան մարդկանց: Եթէ մէկ մահմետական այդետիրոջ դիմելու լինի մի Հայ, կամ ուրիշ գինեգործ, որ նա ծախէ իր այգու խաղողը, մահմետականը նրան խաղող չի ծախի, ինչ գին էլ որ առաջարկելու լինի. նա այդպիսի առեւտուր մեղք է համարում իր կրօնի տեսակէտից, որովհետեւ գինեգործը նրա խաղողից գինի պիտի պատրաստէ, եւ նա բարւօք է համարում փտեցնել խաղողը: Իսկ եթէ կան էլ տեղիս մահմետական ժողովրդի մէջ մարդիկ՝ որոնք ըմբռնում են ուսման բարձր նշանակութիւնը, դրանց թիւը այնքան փոքր է, որ եթէ մի ոմն դրանցից խօսէ ուսումնարանի կամ ուսման մասին, այդպիսի մարդուն կը ծաղրեն եւ կ'անուանեն անհաւատարիմ դէպի կրօնը: Այն յառաջդիմութիւնը, որ արել են եւ անում են իրանց հետ ապրող Հայերը, որոնք ունեն ուսումնարաններ, ուսանողների մեծ թիւ, սրանք ուսման շնորհիւ փոխել են իրանց հնադարեան վարք ու բարքը եւ աւելի բարձր են զարգացման տեսակէտից. այդ տեսակ յառաջդիմութիւն մահմետականները ուրանում են. նրանք չեն ուզում իրանց հարեւաններից, Հայերից օրինակ առնել, չեն ուզում այդ բանում Հայերին նմանուել, այլ պահպանում են այն հայեացքները, որ ունեցել են հարիւր տարիներ սրանից առաջ...»:

Բ. ԱՐ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՍԹԸՆԻ Լոկըն օդակայանի ընդարձակ հիւրանոցին սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 14–22ին, Ամերիկահայ Նկարիչներու Ընկերակցութեան կազմակերպած նկարչական ցուցահանդէսը տեղի ունեցած է: Իրենց ստեղծագործութիւններով մասնակցած են ամերիկածին արուեստագէտներ – արուեստագիտուհիներ՝ Օր. Եսթեր Ազգալեան, Ճոն Աւագեան, Տիկին Իլէյն Մենտըլսըն – Աւագեան, Մարթին Պարուչեան, Ճոն Տանիէլըն, Պրայըն Տաւակեան, Յովհ. Տօնապետեան, Տորոթի (Նազաչեան), Հովըս, Տիկին Պ. Քալեան, Ռազմիկ Խոյլեան, Արթըր Մանուկեան, Մկրտիչ Մարկոսեան, Տիկին Եւա Մեծօրեան, Մարթին Մուկըր, Իզապէլ Նահապետեան եւ Ռիչըրտ Հ. Թաշճեան: Հայ արուեստագէտներու գործերը օտարներուն ծանօթացնելու գլխաւոր նպատակ ունեցող այս ցուցահանդէսը բաւական այլազան եւ գնահատելի եղած է: Բնութեան տեսարաններ, մարդկային վիճակներ, իրեր, վայրեր ու ներաշխարհներ պատկերացնող՝ իւղաներկ, ջրաներկ ու ածխամատիտով իրագործուած նկարներ, ստուարաթիւ օտարներու ուշադրութեան արժանացած են:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Մոտիւլար» կալըրիին մէջ Դեկտեմբեր 27ին բացումը կատարուած է Փօլ Կիրակոսեանի նոր իւղաներկ նկարներու ցուցահանդէսին: Փոքր ծաւալով 40 նկարներ «Ընտանիքը» ընդհանուր թեմային շուրջ, ներկայացուցած են արուեստագէտին ներաշխարհը, հոգեվիճակը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Կազմակերպչական հարցեր քննութեան առնուած են Հայաստանի բնութեան պահպանութեան ընկերութեան լիակատար նիստին: Ընկերութեան վարչութեան նախագահ ընտրուած է Ակադ. Վահան Ղազարեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Զ

ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Այդ միջոցին փականքին մէջ դարձող սողնակի մը ձայնը լսեց:

Խօսարանին միւս մասին դուռը կը բացուէր:

Պէնէտէթթօ վանդակին վրայ վազեց, բայց դուռը շուտ մը գոցուելով՝ ճեղքէն ներս թափանցող լոյսի ճառագայթը խափաներ էր, մթին աղջամուղջին մէջ Պէնէտէթթօ սեւ մարմին մը միայն նշմարեց, որ ոտքի վրայ կայնած էր անշարժ եւ վանդակին չէր մօտենար:

Բայց Պէնէտէթթօ ուրուագծերուն նայելով չէր կրնար սխալիլ: Ներս մտնողը կին մըն էր:

Պահ մը երկուքն ալ լռեցին:

Պէնետէթթօ անձկութեամբ կը սպասէր եւ ճնշուած շնչառութեան մը սուլումը կը լսէր:

Բայց անծանօթ կինը լուռ էր եւ չէր մօտենար:

Ո՞վ էք դուք եւ ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ, հարցուց Պէնէտէթթօ կոպիտ ձայնով մը:

— Պարո՛ն, ըսաւ կինը:

Յետոյ կարծես անդիմադրելի այլայլութիւն մը իր կոկորդէն բռնեց, վասնզի Պէնէտէթթօ հառաչանքի մը արձագանգին նմանող ձայն մը լսեց:

— Միթէ ձեզ վա՞խ կ'ազդեմ, ըսաւ թշուառականը նուաղկոտ ձայնով: Պա՛հ, ինձմէ վախնալու չէք ալ չեմ կրնար խածնել, ակռաներս կոտրեցին.

— Ո՛հ, ես ձենէ չեմ վախնար ըսաւ մեղմիկ ձայնով սեւազգեստ կինը:

— Ուրեմն մօտեցէք, երեսնիդ տեսնենք:

— Զիս չէք ճանչնար:

— Հա՛, հա՛, ուրեմն հոս ի՞նչ ընելու եկաք.

— Եկայ որ.

Ձայնը շնչասպառ եւ ընդհատ էր:

— Ես ձեր վրայ շատ հոգածութիւն ունեցող մէկուն կողմէն եկայ:

— Պա՛հ, ըսել է գիս մտածող մարդի՞կ կան.

— Մոռցա՞ք ձեզ տրուած խրատները, որոնք ձեզ փրկեցին:

— Ըսել է դո՞ւք էիք ինծի տոմսակ մը ղրկողը:

— Երկու ամիս առաջ, այո՛, ես էի:

— Արդարեւ. քառասուն տարեկան կին մը.

— Ինչէ՞ն գիտէք, ըսաւ կինը սոսկալով եւ ամէնէն մութ անկիւնը քաշուելով:

— Եւ որ երկու ոսկիները կուտայ նամակը տանողին: Այո՛, գիտեմ, գեղեցիկս: Բայց որովհետեւ երբէք սանկ խոհական կին մը ճանչցած չեմ մօտէն, կ'ուզեմ իմանալ թէ որո՞ւն կողմէ կը գործէք...

— Այնպիսի կնոջ մը կողմէ, զոր երբեք չէք ճանչցած:

— Ա՛, է՛յ այդ կնոջ անունը կրնա՞մ գիտնալ:

— Արտօնութիւն տրուած չէ ինձ այդ անունը ձեզ իմացնելու... բայց կրնամ ըսել թէ ինչ է. եւ ինչո՞ւ համար ձեզ կառափնատէն ազատեց...

— Նախ սա հասկնանք. հարո՞ւստ է...

— Հարուստ է...: Աւա՛ղ, քիչ ատեն վերջը բնաւ բան մը պիտի չունենայ...

— Ուրեմն պէտք չունիմ գինքը ճանչնալու...:

— Պարո՛ն Պէնէտէթթօ, գիս մտիկ ըրէք. քիչ մը առաջ այն սոսկալի դատատանին միջոցին, ըսէք թէ աշխարհի մէջ կին մը կայ, որուն կը ներէք...

Պէնէտէթթօ սկսաւ խնդալ:

— Է՛հ, այո՛, հոն ամէնուն ներեցի: Քրիստոնէական գթութեան պարտականութիւն մըն է այս... ես հիմա խիստ ջերմեռանդ երիտասարդ մըն եմ... ազնիւ հօրս ներեցի...:

— Ուրիշ անձի մըն ալ ներեցիք:

— Այո՛, աղէկ միտքս ձգեցիք...մօրս..

— Ձեր մօրը, այո՛... ո՛հ, բասծնիդ ճշմարիտ էր, անանկ չէ՞...:

Պէնէտէթթօ կարկամած ձեռքերով վանդակը բռնեց, այնպէս մը շարժեց որ, կարծես խորտակել կ'ուզէր:

— Ըսել է... դուք իմ մա՞յրս էք...:

— Ո՛չ, ո՛չ, ես չեմ... կը սխալիք... կ'երդնում:

— Ա՛հ, մեղք, ըսաւ Պէնէտէթթօ, որուն շրթունքը կատաղութենէն կը դողար: Բայց քանի որ կը ճանչնաք զայն. քանի որ այնքան անձնուէր էք իրեն որ իր կալանաւոր որդւոյն հոդ կը տանիք... ըսէք իրեն թէ ատեցի... ո՛չ, չեմ ներեր իրեն... ո՛չ, երբեք պիտի չներեմ իրեն..

Պէնէտէթթօ՛:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Տար.)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ընկ. Յակոբ Փալամուտեանի (Միաց. Նահանգներ) կսկծալի մահուան առթիւ, հետեւեալ նուէրները եղած են իր յիշատակին.—

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Մանուկեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զուլալ Գագանճեան 50 Ֆր Կապոյտ Խաչի կայանի նոր շէնքին (ստանալ «Յառաջ»էն):

Ընկ. Սերոբ Մանուկեան 50 Ֆր. Նոր Սերունդին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Վասպ. Հայր. Միութեան Կեդր. վարչութիւնը Տէսին - Վիէնի իր մասնաճիւղերով, ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Համազասպ Օհաննէսեանի եւ զաւակներուն, ընտանեկան պարագաներուն, իրենց զաւկի՝ Արամ Օհաննէսեանի (Տէսին) կսկծալի մահուան առթիւ՝ ծաղիկ հասակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի Խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Տէր եւ Տիկին Շիրինեան եւ Փաշայեան ընտանիք 250 Ֆր., Հայկ Գալայճեանի մահուան տխուր առթիւ եւ Տիկին Տիրուհի Մուշէեան 50 Ֆր. նոյն տխուր առթիւ: Տիկին Մ. Պահատուրեան 100 Ֆր. իր մօր Պ. Տէյիրմէնճեանի մահուան 9րդ տարելիցին առթիւ:

×

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. Սարգիս Ցինասեան ենթակոմիտէն շնորհակալութեամբ ստացած է, իր շրջանին ողբացեալ ընկերներուն յիշատակին նուիրուած հոգեհանգստեան եւ գերեզմանի այցին առթիւ հետեւեալ նուէրները.—

Տիկ. Պերճուհի Պաղտասարեան եւ Տիկին Սիրանոյշ Մարգարեան 100ական Ֆր., Տիկ. Վերգինէ Յովնանեան, Տիկ. Եղիշէեան, Տիկ. Սրբուհի Նշանեան, Տիկ. Մարիամ Գոստիկեան, Տիկ. Զարուհի Քէշիշէֆ, Տիկ. Հրանոյշ Գիւլփա, Պ. Սեդրակ Խաչատուրեան, Պ. Կորիւն Յովսէփեան (Մարսէյլ) 50ական, Տիկ. Զապէլ Տէր-Խաչատուրեան 30 Ֆր.:

×

Լիոնի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ Ազգ. Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Ս. Յակոբի տօնին առթիւ մատաղի համար.— Տիկ. Եադուպեան 200, Տէր եւ Տիկ. Օհաննէս Հարէլեան, Տիկ. Սիրանոսեան, Պր. Յակոբ Թորիկեան 100ական, Տիկ. Յովակիմեան, Տիկ. Գ. Ոսկերիչեան, Տիկ. Ռոմելա Համամճեան, Տիկ. Մելինէ Թադէոսեան 50ական, Տկ. Արաքսի Զաքոյեան, Տէր եւ Տիկ. Վ. Շահպազեան, Տիկ. Թ. Բեթրաքեան, Տիկ. Մարի Տէտէեան, Տիկ. Եանաքոյեան, Տիկ. Վ. Գազազեան, Տիկ. Մ. Սիւզմէճեան, Տիկ. Թագուհի Բազումեան, Տիկ. Յ. Աղապալեան, Տիկ. Ա. Հարէլեան, Տիկ. Հ. Աքսարլեան, Տիկ. Ա. Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկ. Մակէսեան, Տիկին Նուարդ Մահտէսեան, Ոմն, Տիկ. Լուսիկ Գասպարեան 20ական, Տկ. Ա. Պարսամեան Տկ. Շ. Մաթէոսեան, Տիկ. Մ. Գալայճեան, Ոմն, Տիկ. Ա. Ջաւուշեան, Ոմն, Տիկ. Ն. Զալըքեան, Տիկ. Շ. Գրիգորեան եւ Տիկ. Ոսկան Յարութիւնեան 10ական:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, 12 Յունուար.— Է. օր Ծննդեան: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Յովհաննու Կարապետի յառաջիկայ տօնին առիթով, յաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի համար:

Երկուշաբթի, Յունուար 13.— Ը. օր Ծննդեան: Տօն անուանակոչութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանի սրահին մէջ Տնօրհնէք կը կատարուի:

ՊՕՄՈՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Այս Կիրակի, Յունուար 12, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ նորընտիր Հոգեւոր Հովիւը՝

ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՅ. ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան 9, պատարագ՝ 10, քարոզ՝ 11:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը հաղորդուելու օրուան խորհուրդին:

ՍԷՆ - ՇԱՄՈՆ

Սէն Շամոնի հաւատացեալ ժողովուրդը կը հրաւիրուի Նոր Տարուան եւ Աստուածայայտնութեան արարողութեանց, կիրակի Յունուար 12 ժամը 16.30ին Սէն-Փիէր եկեղեցւոյ մէջ, Փլաս Սէն-Փիէր:

Պատարագը կը մատուցանէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Եւրոպայի Հայոց Կաթող. պատուիրակ):

Մասնակցութեամբ Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբի, ղեկավարութեամբ Մ. Օփլազի:

ՊԱՏԱՐԱԳ ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍԻ ՄԷՋ ԾՆՆԴԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Յունուար 12 Կիրակի օրը Էքս-Ան-Փրովանսի մէջ Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօներուն առթիւ պատարագ կը մատուցանէ այս շրջանի հոգեւոր Հովիւ՝ Գարեգին Վրդ. Պեքճեան, հովանաւորութեամբ Յակոբ Եպս. Վարդանեանի:

Պատարագը կը մատուցուի
St. Catherine de Sienne
20, rue Mignet,
Cours St. Catherine de Sienne

Երգեցողութիւնները կը կատարէն Սէնթ Անթուանի Քամփ. Ֆրէզ Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ դպրաց դասուն մասնակցութեամբ: Պատարագը կը սկսի առաւօտ ժամը 10ին:

×

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ ՆՈՅՆ ԱՌԹԻՒ

Յունուար 13 Երկուշաբթի օրը Կարտանի ֆրանսական կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ, Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօներուն առթիւ պատարագ կը մատուցանէ այս շրջանի հոգեւոր Հովիւ՝ Գարեգին Վրդ. Պեքճեան:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սէնթ Անթուան Քամփ. Ֆրէզի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ դպրաց դասուն կողմէ:

Հանդիսութեանց մասնակցելու կը հրաւիրուին բարեպաշտ ազգայինները: Պատարագը կը սկսի առաւօտ ժամը 9.30ին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է

1975-Ի
ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գունաւոր կողքով եւ 12 պատկերազարդ էջերով — Գին 12 ֆր.
Դիմել Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի տեղական խումբերուն կամ հետեւեալ հասցէին
Hovsepian, 51 Bd des Grands Pins, 13010 Marseille, C.C.P. 25-42-89 Marseille

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ (Յունուար 10) ժամը 21ին ծանօթ հաւաքավայրը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ: Կարեւոր օրակարգ:

×

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Յունուար 18 ժամը 20.30ին Ահարոնեան ակումբը:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ

Յունուար 30 — Եշ. ժամը 20.45

ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ՝

THEATRE DAUNOU

7, Rue Daunou — Métro Opéra

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՄԸ

ՀՆԱՐՔԸ

Խիստ ծիծաղաշարժ զաւեշտ — (3 արար)

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ ՄԸ՝

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԸ

ՆՊԱՏԱԿ ՄԸ՝

Նպաստ մը ապահովել

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ Յունուար 12, ժամը 15ին Գասպար Իփէկեան ակումբի մէջ, 40, Վիքթոր Ֆօժիէ փողոց:

Երգ, պար, արտասանութիւն դպրոցի աշակերտներուն կողմէ: Կաղանդ պապա:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Կազմակերպութեամբ Սէն-Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնին, Յունուար 12, Կիրակի ժամը 15ին, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Մասնակցութեամբ միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան եւ պատրաստութեամբ հոգեւոր հովիւ Շահան Քհնյ. Տէտէեանի:

Կը հրաւիրուին ծնողքներն ու շրջանի Հայութիւնը:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Մարսէյլի Ս. Սահակ - Մեսրոպ մայր եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորած հայերէնի դպրոցի Ամանորի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունուար 12, Կիրակի օր կէսօրէ ետք ժամը 3.30ին, Օթէլ Սփլանտիտի սրահին մէջ, հովանաւորութեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊՍ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

Սիրով կը հրաւիրուին կրթասէր հայ ծնողքները հանդիսութեան՝ որուն կը մասնակցին բոլոր աշակերտները իրենց երգերով, արտասանութիւններով եւ ողբամախօսութիւններով:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլեան Եղեռնի 60ամեակը համազգային շուքով ոգեկոչելու համար Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները խորհրդակցական ժողովի որ կը գումարուի Երեքշաբթի Յունուար 7, երեկոյեան ժամը 8.30ին Ազգ. Տան մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Շաբաթ Յունուար 11 ժամը 16ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 ռիւ Պլէօ: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Յարութիւնեան Միհրան Խաչատուրի, ծնած 1908ին Թուրքիա, Շատախի շրջան, Ձկորս գիւղ: Մօր անունը՝ Թանգի, հօր անունը՝ Խաչատուր:

Բ. աշխարհամարտի ժամանակ գերի է ինկած Գերմանացիներու ձեռքը: Վերջին անգամ պատերազմէն յետոյ, տեսնուած է Ֆրանսայի հարաւը:

Փնտռողներն են կինը՝ Աւետիսեան Հայկուշ Սահակի, ծնած 1916ին Վանի Դարման գիւղը: Մեծ աղջիկը՝ Յարութիւնեան Լենա Միհրանի, ծնած 1936ին Երեւան: Կրտսեր աղջիկը՝ Յարութիւնեան Էմմա Միհրանի, ծնած 1938ին Երեւան, որոնք այժմ կը բնակին Երեւան 1, Թումանեան փողոց, տուն թիւ 21, Խորհ. Միութիւն:

Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն գրել.—

AVAKIAN Elisabeth
35, Rue Lazare Carnot
92140 Clamart
FRANCE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Մշակոյթի Տան Օժանդակ Տիկնանց Միութեան ճաշը՝ Փետր. 23ին:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ՍԻՐԱՀԱՐՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՄԱՆԱՒԱՆԴ՝ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
CARTES GEOGRAPHIQUES EN RELIEF
EN FRANÇAIS
Ֆրանսերէն լեզուով տպուած, աշխարհագրական քարտէսներ, արտակարկառ (ռըլիէֆ)
Տպուած գերմանական հանրածանօթ՝
WENSCHOW
Տան կողմէ:
Առաջին անգամ ըլլալով կը ծախուին ֆրանսական հրապարակին վրայ, խիստ մատչելի գիներով
En vente pour la première fois sur le marché français, à des prix fort intéressants
S'Adresser :
Organisation GLORIG sarl
17, Rue du Retrait — 75020 PARIS
Tél. : 545-89-87
880-75-14
735-96-35

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
11
SAMEDI
11 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 13.195 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.195

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 2–8)

ԱՌԱՋԻՆ ԱՄԱՆՈՐԸ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԷՋ

1974ը անմոռանալի պիտի ղառնայ 1114 հոգիի համար: 236 ընտանիք՝ 1114 հոգի, անցեալ տարի Հայաստան ներգաղթած են և բնակութիւն հաստատած են Կիրովական, Լենինական, Հրազդան եւ Արարատ քաղաքները եւ այս տարի առաջին անգամ հայրենի հողին վրայ տօնած են Ամանորը:

×

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՆՈՐ ՄԱՐԶԻՉԸ՝ ՎԻԿՏՈՐ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՎԻՉ ՄԱՍԼՈՎ

Նոր մրցաշրջանին համար «Արարատ»ի գլխաւոր մարզիչ նշանակուած է Վիկտոր Ալեքսանդրովիչ Մասլով, 65 տարեկան: Նախկինը՝ Նիկիտա Սիմոնեան նշանակուած է գլխաւոր մարզիչ՝ Խորհ. Միութեան Նախարարներու Խորհուրդին առընթեր «Ֆիզիքական կուլտուրայի եւ սպորտի կոմիտէի»:

«Արարատ»ի նոր մարզիչը մինչեւ իր պաշտօնին կոչուիլը մարզիչն էր Մոսկուայի «Տորպեդօ» խումբին եւ ոտնագնդակի երիտասարդական դպրոցին:

×

ՈՒԿՐԷՆ ԲԵՄԻՆ ՎՐԱՅ

Կիեւի պատանեկան Թատրոնը բեմադրած է Ազատ Շահինեանի «Իմ սիրելի փոքրիկ» տրամը: Թատերգութիւնը ուկրէներէնի թարգմանած է բանաստեղծ Վիկտոր Կոչեվսկի:

×

ԱՌՆՕ ԲԱԲԱՋԱՆԵԱՆԻ ՆՈՐ ԵՐԳԸ

Մոսկուայի հեռատեսիլի նոր տարուան յայտագրին մէջ, Յունուար մէկ, առաջին անգամ ըլլալով երգուած է Առնօ Բաբաջանեանի վերջերս յօրինած երգը: Վոզնեսենսկի խօսքերով յօրինուած այդ երգը նուիրուած է Մոսկուա գետին:

×

ՀԻՆ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԵԶԱԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ՄԸ

Հայաստանի հին միջնադարեան յուշարձաններու շարքին իր ուրոյն տեղը ունի Աշտարակ շրջանի Հախս (ներկայիս՝ Զորափ) աւանը՝ Արշակունեաց թագաւորական դամբարաններով: Յուշարձաններու վերանորոգութեան արուեստանոցը 1973ին ձեռնամուխ եղած է յուշարձանին վերանորոգութեան աշխատանքներուն: Մաքրութեան աշխատանքներու ժամանակ ամբողջովին երեւան հանուած է դամբարանին կողքին գտնուող մայր տաճարը, որուն յատակագիծը եւ կառուցումի թեքնիքը Դ.–Զ. դարերու կնիքը կը կրէ:

Այս տարի ամառը հնագիտական պեղումներու շնորհիւ յայտնաբերուած է մահարձան – կոթողը: Ասիկա երկու կողմէն սանդուխներ ունեցող եւ հարթակով մը վերջացող կառոյց մըն է, որուն վրայ հաւանականօրէն սիւնաձեւ քարակոթողներ կային: Նորայայտ մահարձանը կառուցուած է առանց շաղախի, մեծ սրբատաշ տուֆ քարերով:

Պեղումներու ընթացքին յայտնաբերուած է նաեւ մեծ վարպետութեամբ, պատրաստուած բազմապիսի հաւաքածոյ մը խեցեղէնի՝ կարասներ, կճուճներ, թասեր, ձէթի ճրագներ, ծխամորճեր, ինչպէս նաեւ զարդեր, ապարանջաններ, օղեր, ուլունքներ եւայլն:

Յայտնաբերուած նիւթերու շարքին պէտք է յիշատակել նաեւ սեւ գոյնով փայլեցուած, խաղողի վերադիր նախշով կարասին բեկորը, կառոյցին ներքին յարդարումին մաս կազմող ալապաստր վարդեակը եւ քանի մը տասնեակ թրծուած աղիւսները՝ հարթաքանդակներով ծածկուած: Ասոնցմէ շատ քիչ բան գտնուած էր ցարդ Հայաստանի մէջ: Ասոնց վրայ պատկերացուած են ծառի տակ կեցած եղնիկ մը, վազող այծեամ մը, թռչելու պատրաստուող արծիւ եւ վայրի ու ընտանի կենդանիներ: Ճաշակով պատկերացուած նկարները հիացում կը ստեղծեն դիտողին համար: Դժբախտաբար, հնագէտները դեռ այժմ ի վիճակի չեն հարթաքանդակներուն նիւթը ներկայացնելու, որովհետեւ նիւթերը քիչ են:

Պեղումներուն շնորհիւ կարելի դարձած է պարզել նաեւ, որ Հախս եղած է անուանի աւան մը եւ հոգեւոր կեդրոն մը: Ասիկա բնակավայր հանդիսացած է դեռ հեթանոսական շրջանին եւ կեանքը հոն յարատեւած է շարունակաբար մինչեւ Միջնադարու վերջը:

×

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է ՂԱԶԱԽԵՐԷՆ

Ալմա-Աթայի «Ժազուշի» հրատարակչականը ղազախերէն լոյս ընծայած է Աւ. Իսահակեանի ընտիր երկերու հաւաքածոն:

×

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «ԱՐՄԵՆԻԱ» ԽԱՆՈՒԹԸ

Մոսկուայի Պուշկին հրապարակը քսան տարիէ ի վեր կը գտնուի «Արմենիա» խանութը: Այժմ, 6 ամսուան նորոգութիւններէ ետք խանութը կրկին բացուած է: Յաճախորդները կրնան գնել Հայաստանի սննդարդիւբերութեան արտադրութիւնները՝ բանջարեղէնի եւ պտուղի պահածոներ, քաղցրեղէն, հանքային ջուրեր, ինչպէս նաեւ յուշանուէրներ, Հայաստանի մէջ շինուած կօշիկներ եւ տեղական արտադրութեան զանազան իրեր:

×

«ԼԵԳԵՆԴ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ» ԺԱՊԱՒԷՆԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՏԱԾ Է

Պլովդիվի մէջ ((Պուլկարիա) տեղի ունեցած է շարժանկարի փառատօն մը, որու ընթացքին ներկայացուած են ժապաւէններ պատրաստուած ոչ–մասնագէտ արուեստագէտներու կողմէ, Ռուբէն Գէորգեանի ստեղծած «Լեգենդ եւ իրականութիւն» ժապաւէնը նկատուած է լաւագոյններէն մէկը եւ արժանացած է համապատասխան վկայականի: Նոյն ժապաւէնը Քէօլն քաղաքի (Դաշնակցային Գերմանիա) շարժանկարի փառատօնին բարձրագոյն պարգեւին՝ ոսկէ շքանշանին արժանացած է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ - ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ըստ երեւոյթին Ամերիկայի եւ Խորհ. Միութեան յարաբերութիւնները տագնապալի շրջանի մը մէջ են եւ ատիկա ցայտուն կը դառնայ խորհրդային մամուլի էջերէն իսկ:

Կրեմլինի ղեկավարները կը խորհին թէ մեծ զիջումներ ըրած են նախ Նիքսընի, ապա Ֆորտի եւ փոխարէն ոչինչ ստացած են: Ռուսերը կը յիշեն մանաւանդ իրենց «բարեացակամ չէզոքութիւնը» Վիէթնամի հարցին նկատմամբ երբ Նիքսըն ամէնէն մեծ դժուարութիւններն ունէր «ամերիկեան ապայանձնառութիւնը» ձեռք ձգելու համար: Կ'անդրադառնան նաեւ Հրեաներու հարցին, յայտնելով թէ շուրջ հարիւր հազար ծագումով Հրեայ խորհրդային հպատակ հեռացած են Խորհ. Միութենէն, վերջին տարիներուն:

Այս ամբողջին փոխարէն, Ռուսերը բան մը կը սպասեն Ամերիկացիներէն եւ անշուշտ կը խօսին առեւտրական համաձայնագրին մասին, որ այլափոխուած է Խորհրդարանին կողմէ եւ ունի այլեւս անընդունելի պայմաններ: «Տնտեսական համաձայնագիր մը ստորագրած ենք Ամերիկացիներուն հետ, որ չէ յարգուած: Մեզի ո՞վ կրնայ երաշխաւորել որ այլ համաձայնագրեր աւելի պիտի յարգուին»:

Խորհրդային ղեկավարները, 1971էն ետք անկեղծօրէն կարծած են թէ Ուաշինկթընի հետ իրենց յարաբերութիւնները պատճառ պիտի ըլլան որ նոր ձեւ առնեն միջազգային յարաբերութիւնները, բայց այսօր կը պարզուի որ դժուարութիւնները չեն հարթուած:

ՓԻԷՌ ՖՐԷՆԷ-Ի ՄԱՀԸ

Դեկտ. 18էն ի վեր, երբ կը փոխադրուէր Նէօյիի ամերիկեան հիւանդանոցը, ոչ ոք այլեւս յոյս ունէր թէ Ֆրէնէ կրնայ ազատիլ: Յունուար 9ին, հոգին աւանդեց ուրեմն դերասան մը, բացառիկ խառնուածքով օժտուած, որ իր դրոշմը դրաւ դարուս թատերական կեանքին վրայ:

Ալզասցի դաստատներու ընտանիքի զաւակ, Փիէր Լօտընպախ, ինք ալ, աւանդութեամբ պէտք է ուսուցիչ ըլլար հետեւելով հօրը եւ մեծ–հօրը օրինակին, բայց բաւեց որ մօրեղբայր մը իր մէջ դնէ բեմին կրակը, որպէսզի ամէն ինչ փոխուի:

Ծնած էր 1897 Ապրիլ 4ին, Փարիզ եւ 1912ին է որ առաջին անգամ բեմ կը բարձրանայ փոքրիկ դեր մը կատարելով: Քոնսերվաթուարէն ետք, պատերազմ, առաջին ամուսնութիւն մը (Ռաշէլ Պէռէնտթ), յետոյ պատերազմէ վերադարձ, ամուսնալուծում, Քոմետի – Ֆրանսէզ, ուր կը մտնէ նոր ծածկանունով մը՝ Փիէր Ֆրէնէ (նախապէս սկսած էր Փիէր Վերնէ անունին տակ):

1927ին սակայն պիտի հրաժարի Քոմետի–Ֆրանսէզէն եւ այդ ելոյթը փարիզեան թատերական կեանքի զգայացունց դէպքերէն մէկն է: Ֆրէնէ չի հանդուրժեր որ քաղաքագէտներ եւ պաշտօնական մարդիկ շատ միջամուխ ըլլան Մոլիէրի Տան գործերուն: Նոյն տարին է որ կ'ամուսնալուծուի Պէրթ Պովիէն, որու հետ ամուսնացած էր չորս տարի առաջ:

1927ին է նաեւ որ անցնելով Պուլվարի թատրոնը, պիտի ծանօթանայ Սաշա Կիթրիի եւ Իվոն Փրէնթանի հետ: Իրարու ետեւէ կը խաղայ Սիրանօ տը Պերժըրաք, Կնոջ աչքերով Շունը եւ վերջապէս 1929ին՝ Մարիուսը որ իր ամբողջ ասպարէզին ամէնէն նշանակալից դերերէն մէկն է: Ոմանք չէր հաւատար թէ Ալզասցի երիտասարդ մը ի՞նչպէս պիտի կարենայ Մարսիլիացիի մը դերը խաղալ: Ֆրէնէ կրնար, վասնզի դարուս մեծագոյն դերասաններէն էր: 1934ին կ'ամուսնանար երրորդ եւ վերջին անգամ ըլլալով: Իվոն Փրէնթան, կեանքի ու բեմի իր ընկերուհին եղած է ու Ֆրէնէ կը մերժէր սիրային որեւէ դեր խաղալ եթէ կինը չըլլար իր կողքին:

Բեմի թէ պաստառի վրայ բազմաթիւ են իր անմոռանալի դերերը՝ «Ոճրագործը 21 թիւը կ'ապրի», «Պ. Վէնսան», «Ագռաւը», «Մեծ Փաթրոն մը», «Կէս գիշեր է, Տոքթ Շվայցէր», «Ազնուականները», եւայլն եւայլն: Բեմի վրայ գլխաւորաբար դերակատարն եղած է Պուրտէի, Անույի, Կիթրիի, Ռուսէնի: 1936էն ետք Իվոն Փրէնթանի հետ վարեց Միշօտիէռ թատրոնի տնօրէնութիւնը, ուր ներկայացուց Վալերիի «Ֆօսթ» եւ Իտէ Ֆիֆաը եւ Տիտրոյի հետեւողութեամբ Լը Նըվէօ տը Ռամօ:

1974ին բեմին վրայ, սրտի տագնապ մը կ'ունենար, բայց այդ անգամ կը փըրկուէր:

Թէեւ կ'ըսուի թէ անփոխարինելի մարդ չկայ, բայց ի տես դարաշրջանի մը որ միջակութեան խորհրդանիշ է, պարզ է որ Ֆրէնէ անփոխարինելի է:

×

ԻՋԵՒԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆԸ

Իջեւանի «Արմէն Գուլակեան» Թատրոնը բոլորած է իր հիմնադրութեան տասնամեակը: Տասնամեակի ընթացքին թատրոնի բեմին վրայ ներկայացուած են բազմաթիւ թատերախաղեր՝ «Կապոյտ ձիաւորը», «Ախ, ներվեր, ներվեր», «Ես, տատիկս, Իլիկոն եւ Իլարիոնը», «Լուսնոտները», «Արեւածագին» եւ «Սապատաւորը»: Թատրոնը ներկայիս կը բեմադրէ Գրիգոր Տէր–Գրիգորեանի «Գարնան անձրեւ» թատերախաղը:

Քանի մը տողով

ԱՏՏԸՆԻ մօտ, Թուրքիոյ հարաւ–արեւմուտքը, թղթատար–կառախումբի արկածի մը հետեւանքով 7 հոգի մեռաւ եւ 16 հոգի ալ վիրաւորուեցաւ:

ՅՈՅՆԵՐԸ մրցանիշը կը կոտրեն հեռաձայնի խօսակցութեան տեւողութեան մէջ, համաձայն Յունաստանի հեռաձայնի կազմակերպութեան տնօրէնին: Փեթրուփուլոս, տնօրէնը կոչ ուղղեց Յոյներուն, որ քիչ խօսին հեռաձայնով, որպէսզի հեռաձայնի սպասարկութեան վիճակը բարելաւուի: Յունաստանի մէջ յաւելեալ գին չկայ հեռաձայնի խօսակցութեանց տեւողութեան համար, որով մէկ տախմիով մէկը կրնայ ամբողջ օրը խօսիլ:

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԸ 11-14ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՆ ՎԱՐԴԱՆ ԱՐԵՒԵԼՑԻ «ՄԵԾՆ ՎԱՐԴԱՆ»

Դաստիարակչական եւ ուսուցողական գերով գործունեայ միջնադարեան հայ եկեղեցականութեան շարքերուն մէջ՝ Վարդան Արեւելցի յայտնի է իբրեւ ամբողջական նուիրումի եւ անյողդողդ կամքի տէր գրքի ու գրչի մարդու, որուն համար կրթ. ծառայութեան կեդրոններ եղած են Խորվիրապ, Թեղենեաց վանք, Սաղմոսավանք, Հաղբատ, Հառիճի վանք եւ Աղջոցվանք...

Կիրակոս Գանձակեցիի ժամանակակից եւ դասակից, անոր հետ աշակերտած է Վանական վարդապետի: Կոչուած է «Մեծն Վարդան», ո՛չ միայն բազմաբեղուն մշակի իր հանգամանքին բերումով՝ այլեւ զանազանուելու համար ժամանակակից Վարդան անունով այլ վարդապետներէ, որոնցմէ մէկն է եղած, օրինակ, Վարդան Վրդ. Բարձրբերդցի: (Դիտել տանք, ի դէպ, որ «Վարդան»ներու այս առատութիւնը պատճառ դարձած է շփոթութեանց, — անոնց անունով ժառանգ մնացած գործեր թիւրիմացաբար մէկուն կամ միւսին վերագրելու...):

Յայտնի չէ «Մեծն Վարդան»ի ծննդավայրը. սակայն իր Արեւելցի կոչումը ենթադրել կու տայ հայ գրագատմագէտներու՝ որ ծնած պէտք է ըլլայ Արեւելեան Հայաստանի մէջ, հաւանօրէն Գանձակ քաղաքէն կամ Գանձակի մօտակայ շրջանէ մը, 1200-1210ի միջեւ:

Իր կեանքին մասին որոշ տեղեկութիւններ կու տայ դպրոցակիցը՝ Կիրակոս Գանձակեցի. կը պատմէ Վարդանի ուղեւորութիւնը դէպի Երուսաղէմ, ապա վերադարձը Կիլիկիա՝ ուր ան ներկայացած է Հեթում թագաւորին, նաեւ Կոստանդին Ա. Բարձրաբերդցի կաթողիկոսին (1221-1267), որուն բացառիկ համակրանքին եւ վստահութեան է արժանացած: Նկարագրելով այն ուրախութիւնը, զոր զգացած է Կոստանդին կաթողիկոս՝ ի տես Վարդանի՝ Գանձակեցի կը վկայէ թէ Հայոց հայրապետը «առ իւր պահեալ յոլով ժամանակս, սիրով կապեալ ընդ նմա, ո՛չ կամէր երբեք մեկնիլ ի նմանէ»: Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ Վարդան կը շրջի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները եւ վանական կեդրոնները, անձամբ եպիսկոպոսներու եւ իշխաններու կը ներկայացնէ հայրապետին կողմէ գրի առնուած կանոնական հրամաններ ու կը ստանայ անոնց գրաւոր համաձայնութիւնը:

— «Եւ եկեալ վարդապետն Վարդան եւ որք ընդ նմա առաքեալքն ի կաթողիկոսէն յԱրեւելս, շրջեալ ընդ գաւառս Հայոց, յեպիսկոպոսս և ի վանորայս եւ իշխանս, տուեալ ամենեցունց ձեռագիր հաւանութեան սահմանին եդելոյ», կը գրէ Գանձակեցի:

Նուիրակային պարտականութիւն մը, որ կը զուգադիպի 1242-1246 թուականներուն:

Իր այս առաքելութիւնը յաջողութեամբ իրագործելէ ետք, Վարդան Արեւելցի հայ եպիսկոպոսներու եւ իշխաններու հաւատարմագրերը կը դրկէ Հռոմկլայ, Կոստանդին կաթողիկոսին, իսկ ինք այդ թուականէն ետք ամբողջովին կը նուիրուի ուսուցչական առաքելութեան:

— «... Ինքն եկեալ ի Կայանոյ ի միայնարանն իւր, զոր սուրբ Անտրէ կոչէին, հանդէպ անառիկ բերդին Կայանոյ, անդ դադարեալ յուսուցանել զբաղումս, որք աշակերտէին նմա, վարդապետական բանին»:

1246-1271, մինչեւ իր մահուան թուականը, Վարդան Արեւելցի ուսումնադաստիարակչական առաքելութեան նուիրուած է, միաժամանակ իրագործելով գրական վաստակ մը՝ որ կ'ընդգրկէ մեկնութիւններ (սուրբ գրոց իմաստը պարզաբանող թուղթեր կամ աշխատասիրութիւններ), ներբողեաններ (որոնց մէջ կը փառաբանէ եկեղեցական սուրբերու, հայրապետներու եւ կրօնական մեծ դէմքերու կեանքն ու գործը), ճառեր, հոգեւոր երգեր, եւայլն:

Իրեն կը վերագրուի «Աշխարհագրութիւն նորոգ թարգմանչին եւ երկրորդ լուսաւորչին Վարդանայ վարդապետին» անունով յայտնի գործ մը, սակայն հայ բանասիրութիւնը կը մերժէ ընդունիլ այս պատկանելիութիւնը: Ստոյգ է սակայն, որ իր գրչին կը պատկանի «Հաւաքումն պատմութեան» անունով պատմագրային աշխատասիրութիւն մը՝ որ կը սկսի արարչագործութենէն, եւ — հետեւողաբար Սուրբ Գրքի աւանդութեանց եւ գինք նախորդող մատենագիրներու վկայութեանց — կը հասնի մինչեւ իր օրերը:

Քննական բծախնդրութեան չի տոկար գործին մեծ մասը, սակայն իրեն ժամանակակից դէպքերու արձանագրութեան մէջ կարեւոր վկայութիւններ կան թաթարներու եւ թաթարական արշաւանքներու մասին՝ որոնց առաջինը, ըստ իրեն, կը զուգադիպի 1221 թուականին: Ուշագրաւ նկատուած է նկարագրութիւնը այն տեսակցութեան, զոր Վարդան Վրդ. ունեցած է թաթարներու ղեկավար Հուլավու Էլ Ղանի հետ, Տփղիսի (Թիֆլիզ) մէջ: Անկախաբար թաթարական բարքերու մասին այդ հանդիպումի պատմութեան մէջ նշմարելի տեղեկութիւններէ՝ Վարդանի գործը մասնաւոր արժէք կը ստանայ լեզուական իր առանձնայատկութիւններով: — Արեւելահայ աշխարհաբարին յատուկ հոլովական ձեւեր եւ շարահիւսական մասնայատկութիւններ կան այնտեղ:

Գրական առումով իր լաւագոյն գործերն են ՆԵՐԲՈՂԵԱՆՆԵՐԸ, — «Ճառ ի սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայաստան աշխարհիս», «Յայտարարութիւն բանից՝ յերիցս երանեալ հայրն մեր ի Սուրբ հայրապետն Յովնան Աւձեցին» — Օձնեցի, — «Յամենասուրբ Աստուածածինն որ փառաւորի ի սուրբ Ուխտն Հառիճայ» եւ մեկնութիւնը «Անթառամ ծաղիկ» շարականին:

Մ. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

— O —

Գ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ԶԵԿՈՒՅՈՒՄԸ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԻՆ

Ա.

Երեսփոխան Գ. Արզումանեան Դեկտեմբեր 20ին, Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի երկրորդ նիստին, արծարծած է կարգ մը հարցեր, որոնք գլխաւոր մտահոգութիւններն են դարձած տարիներէ ի վեր Հայաստանի պատկան մարմիններուն: Այս հարցերուն բարւոք լուծումը, ինչպէս կը հաստատուի Գ. Արզումանեանի զեկուցումէն (*), առաւելաբար կախում ունի Մոսկուայէ: Արդարեւ, այս վերջինը նիւթական յաւելեալ լայն յատկացումներ պէտք է կատարէ, որպէսզի իրագործուին կարեւոր ծրագիրներ, արդէն իսկ մշակուած հայ մասնագէտներու կողմէ:

Առաջինը՝ աշխատանքի տարիք ունեցող բոլոր անձերուն գործ ապահովելու հարցն է: «Արդէն այժմ մեզ յուզում է արտակարգ կարեւոր այնպիսի մի խնդիր, ինչպիսին է աշխատանքային յարաճուն ռեսուրսների օգտագործումը, նկատել տուած է Գ. Արզումանեան շեշտելով թէ՝ բանն այն է, որ սկսած 1971 թուականից մեր Հանրապետութիւնում տեղի է ունենում աշխատանքային ռեսուրսների այնպիսի աճ, որը գերազանցում է ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման տեմպերը»:

«Աշխատանքային յարաճուն ռեսուրսների» կամ աւելի պարզ խօսքով՝ աշխատող ձեռքերու յարաճուն աճին կապակցութեամբ ճշդենք անմիջապէս, թէ Հայաստանի «պետպլանի էկոնոմիկայի եւ պլանաւորման գիտահետազօտական ինստիտուտի» հաշիւներուն եւ նախատեսութիւններուն համաձայն՝ աշխատանքի տարիքի մէջ պիտի մտնէին, 1971էն 1975ի միջեւ, երեք հարիւր հազարէ աւելի երիտասարդներ, այլ խօսքով 80.000 աւելի քան նախորդ՝ 8րդ հնգամեակի թիւը (**):

Համաձայն զեկուցաբերին՝ տարուէ տարի կը բարձրանայ թիւը անոնց, որոնք աշխատանքի տարիք ունենալով հանդերձ կը զբաղին տնական եւ անձնական օժանդակ գործերով: Այդպիսիներուն տոկոսը 1970ին 12,9 էր, 1974ին բարձրացած է 17ի, իսկ 1975ի համար կը նախատեսուի աւելի քան 18 տոկոս: Ապագային եւս նոյն երեւոյթը ցայտուն պիտի դառնայ: Աւելին՝ «աշխատունակ բնակչութեան զբաղուածութեան պրոբլեմը (իմա՛ գործ հայթայթելու հարցը) առանձնապէս կը սրուի 1976-1980 թուականներին»:

Ընդգծելու համար հարցին կարեւորութիւնն ու հրատապ բնոյթը Գ. Արզումանեան յայտարարած է, թէ 1975ին աշխատունակ նոր տարրին միայն կէսը կրնայ գործ գտնել արտադրական եւ կրթական ասպարէզներուն մէջ: «Հանրապետութեան ժողովրդական տնտեսութեան զարգացման 1975 թուականի համար նախատեսուող տեմպերը մեզ հնարաւորութիւն կ'ընձեռեն հանրային արտադրութեան եւ ուսուցման ոլորտի մէջ ներգրաւել այս տարուայ աշխատանքային ռեսուրսների աճի միայն կէսը: Դա նշանակում է, որ Հանրապետութիւնում տարեց տարի մեծանում է այն մարդկանց թիւը, որոնք, լինելով աշխատունակ, չեն կարող, սակայն, ներգրաւուել հանրային արտադրութեան ասպարէզում: Դա, մեր կարծիքով, յիրաւի, շատ կարեւոր խնդիր է, եւ հարկաւոր են համապատասխան միջոցներ դրա լուծման համար»:

Այս կարեւոր հարցը կարելի է լուծել նոր գործատուներու, ձեռնարկութիւններու հաստատումով, հին գործատուները վերակառուցանելու ճամբով: Իսկ Հայաստան ունի հարկ եղած թիւով բանուորներ, այլ մանաւանդ մասնագէտներ ճարտարարուեստին արագ զարգացման համար: Գ. Արզումանեան իր զեկուցումին մէջ այս կէտը ընդգծած է. «Հանրապետութիւնում կան բանուորների հիանալի բանակ, բարձր որակաւորում ունեցող ինժեներատեխնիկական կադրեր, աշխատուժի բաւականաչափ մեծ ռեզերվ, անցեալ հնգամեակներում կուտակուել է անհրաժեշտ արտադրական պոտենցիալ: Այս ամէնը բարենպաստ պայմաններ է ստեղծում արդիւնաբերութիւնը արագ տեմպերով զարգացնելու համար, յատկապէս այնպիսի աշխատատար ճիւղերում, ինչպիսիք են մեքենաշինութիւնն ու մետաղամշակութիւնը»:

Այս գրական տուեալներու մատնանշումէն ետք Գ. Արզումանեան խնդրած է կեդրոնի պատկան մարմիններէն, որ նկատի առնեն եւ ընթացք տան Հայաստանի ներկայացուցած առաջարկներուն, քանի որ անոնք կը համապատասխանեն Խորհրդային Միութեան ընդհանուր շահերուն: «Ելնելով երկրի ընդհանուր շահերից եւ աճող աշխատանքային ռեսուրսները ռացիոնալ օգտագործելու անհրա-

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Ա.

Օր մըն ալ, մեծկակ խարդախութեան մը մասնակցելէ ետքը, սարաֆին հազար ոսկին առած ու Պոլսէն անցած էր Ղալաթիա մէյ մըն ալ ետ չդառնալու պայմանով: Ակնցին ի զուր փորձեր էր ստակները պահանջել. Մարկոս խարդախութիւնը մէջտեղ հանելու սպառնալիքով ճամբեր էր իր վարպետը, որ դարձեր էր գրասենեակ՝ չկրնալով զսպել իր աշակերտին մասին զգացած հիացումը:

— Վա՛յ, չան զաւակ, մտածեր էր, սերսէմ մէկը կ'երեւար, ինչ աչքը բաց տղայ է եղեր...

Մարկոս հազար ոսկին միացնելով իր մանր մունր գողութիւններով հաւաքած հինգ հարիւր ոսկիին, սենեակ մը բացած էր Խաւեար խանի մէջ, որ օրէ օր կը բարգաւաճէր: Միեւնոյն ժամանակ նոր խաղ մը խաղալու համար, մտածեց ընկերակցութիւն մը կազմել իր նախկին վարպետին հետ: Ակնցին մեծ ուրախութեամբ ու խանդավառութեամբ ընդունեցաւ այդ առաջարկութիւնը, եւ ընկերակցութեան պայմանագրութիւնը ստորագրած իրիկունը յաղթական տուն դարձաւ, խորհելով՝

— Ես ա՛լ ասկէ ետքը Ակնցի սարաֆ Օհանը չըլլամ, եթէ հազար ոսկիս տոկոսովը Մարկոսին քթէն բերնէն չառնեմ:

Գիտէք թէ ինչ ահռելի համեմատութիւններ կ'առնէ տոկոսը Ակնցիի մը քով, նոյնիսկ սարաֆ չեղած ժամանակ: Վա՛յ թէ Մարկոս պարկեշտ մարդ մը եղած ըլլար:

Գործերը, սակայն, բոլորովին տարբեր ուղղութիւն մը առին: Մարկոս հրեայ հարուստ սարաֆի մը հետ աքանչելի գործ մը կարգադրեց, որուն համեմատ Հրեան պիտի սնանկանար շատ մը ուրիշներու դրամին հետ կոկորդը անցնելով Ակնցիին քանի մը հազար ոսկին՝ որուն կէսը պիտի բաժնէր իրեն հետ:

Կարգադրութիւնը յաջողեցաւ: Հայ ու Հրեայ մտքերու միաւորութեամբ եղած այս հոյակապ խարդախութիւնը, որուն առջեւ հիացիկ պակուցումով մատ խածին ժամանակին ամէնէն աւելի «գործի մարդ» հռչակուածներն իսկ, այն աստիճան անարատ կատարելութեամբ գլուխ հանած էր, որ օրէնքը զինաթափ հանդիսատես մը լոկ կրցաւ ըլլալ կողոպուտին:

Օհան աղան, գործին գեղեցկութենէն շլացած՝ իբր անշահախնդիր արուեստասէր գող մը, գրեթէ մոռցաւ իր կրած վնասին զառնութիւնը եւ գլխին եկած փորձանքին համար գինքը մխիթարելու եկող բարեկամի մը ըսաւ.

— Վեց հազար ոսկիս գնաց, բայց հելալ ըլլայ. աչկ օլսուն...

Ցետոյ, հպարտ, գրեթէ լրբենի շեշտով մը.

— Իշտէ ասանկ աշակերտներ հասցնելուէ էֆէնտի՛մ:

Ու տարի մը ետքը, Մարկոս էֆէնտին, որ հիմա տասը հազար ոսկիի տէր մէկն էր հրապարակին վրայ, ամուսնացաւ Օհան աղայի աղջկան հետ, երկու հազար ոսկի օժիտ առնելով:

Մեր պատմութիւնը սկսած ատեն ազնուաշուք Մարկոս էֆէնտի Կերմէքեան արդէն 50-60 հազար ոսկիի տէր մեծատուն մըն է, Թաղական խորհուրդի ատենապետ, հիւանդանոցի հոգաբարձու, քաղաքական ժողովի անդամ: Անվիճելի համբաւը կը վայելէ «գործի», «դրական» մարդու: Իր Բերայի տունը, Եէնի-գեղի ամարանոցը եւ Ղալաթիա կառուցանել տուած խանը անդիմադրելի հեղինակութիւն մը, անպարտելի զօրութիւն մը կու տան իր խօսքերուն, իր յայտնած գաղափարներուն, որոնք պատգամներու պէս կ'ընդունին բերնէն: Իր ամէնէն ընտանեկան, սիրելի բացատրութիւնն է, որեւէ բանի օգտակարութիւնը կամ անօգտութիւնը վճռելու համար, «բախալը կ'առնէ» կամ «բախալը չառներ»: Ինչ որ բախալը կ'առնէ՝ օգտակար է, շահաբեր է, խելացի է, նկատողութեան արժանի է. ինչ որ բախալը չառներ՝ անօգուտ է, վնասակար է, անխելք է: Բախալը տեսակ մը ծանրաչափ է Մարկոս էֆէնտիի համար, որ ցոյց կու տայ կեանքի մթնոլորտին վիճակը: Այս ըսածներէս կը տեսնուի, որ Մարկոս էֆէնտիին հեղինակութիւնը կը ջնջուի բախալին ամենազօր հեղինակութեան առջեւ. իր արժանիքը այն է միայն, որ բախալին գնահատութիւնը կը գուշակէ ու կը թարգմանէ հաւատարմօրէն:

Օրինակի համար երբոր իր աղջկան շրջանաւարտի ճառի մասին կ'ըսէ թէ՝ բախալը չառներ ատանկ բաներ, վստահ կրնաք ըլլալ, որ բախալ մը պիտի ձգըտնուի, որ հերքում տայ իր ըսածին:

Թեթեւօրէն քննելով՝ զոյգ չատերուն համար հասարակ ու դիւրին երեւայ Մարկոս էֆէնտիի դատումներուն այս եղանակը եւ խելացութեան —ու մտքի ճկունութեան գերազանց օրինակ մը չընծայէ:

Արդ, պէտք է ըսենք, որ գործի մարդու մը համար միշտ կարծուածին չափ դիւրին չէ մէկէն ի մէկ վճռել թէ՝ ի՞նչ կ'առնէ բախալը ու ի՞նչ չառներ: Շատ անգամ գործնական համարուած մարդիկ սխալներ կ'ընեն այս մասին, որ սուղի կը նստի իրենց:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(2 – Շար.)

ԱՆԳԼԻԱՆ ԱՅՍՕՐ

Րովին Ռոս ուսումնասիրելով Անգլիոյ ընկերային եւ տնտեսական վիճակը, ցոյց կուտայ այն գերազդեցիկ դերը, զոր կը կատարեն սենտիքաները: Բ. աշխարհամարտէն ի վեր, կ'ըսէ, Անգլիա տակաւին չէ գտած ինքզինք: Ո՛չ մէկ ճարտարարուեստական երկիր ունեցաւ այն դժուարութիւնները ինչպէս Անգլիա 1973–1974ի ձմեռը:

Նախ եւ առաջ ընկերային սուր պայքար մը վտանգաւոր կերպով պակսեցուց երկրին ազգայնացած ածուխը: Ելեկտրականութեան 70 առ հարիւրը կը գոյանայ ածուխէն: Կառավարութիւնը Դեկտեմբեր 31էն ի վեր շաբաթը երեք օրի սահմանեց ելեկտրականութեան խնայողութեան համար, որով մէկ միլիոն եօթը հարիւր հազարէ աւելի աշխատաւորներ դատապարտուեցան մասնակի անգործութեան, որու հետեւանքով վնասը, 4,6 միլիառ տոլարը անցաւ պակսեցնելով արտադրութիւնը: Խոր մթութեան մէջ կը թաղուէին գրասենեակները եւ խանութները եւ երբ մութը կոխէր, փողոցները տարօրինակ եւ մտահոգիչ երեւոյթ մը կը ստանային, լոյսը կիսովին պակսած ըլլալով: Մարած էին նաեւ ցուցափեղկերուն եւ ծանուցումներուն ցուցատախտակներուն լոյսերը:

Փետրուարի սկիզբը, հանքագործները, որոնք արդէն երեք ամիսէ ի վեր կը մերժէին յաւելեալ ժամեր ընել, որոշեցին ամբողջական գործադուլ եւ վարչապետ Էտուըրտ Հիթ երաշխիքի նոր պահանջներ դրաւ (անգլիական պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով գործադուլ մը օրէնսդրական ընտրութիւն պարտադրեց): Վարչապետը կորսնցուց: Աշխատաւորական կուսակցութիւնը հինգ աթոռ աւելի շահեցաւ իր հակառակորդին վրայ: Բայց իր պետին՝ Հերըլտ Ուիլսընի կը պակսի 17 աթոռ, ապահովելու համար մեծամասնութիւնը: Նոր վարչապետը ստիպուած փոքրամասնական կառավարութիւն մը կազմեց, ինչ որ չէր տեսնուած քառասուն տարիէ ի վեր: Նոր դահլիճը պիտի հանդիպի տնտեսական մեծ դժուարութեանց: Ցարդ չտեսնուած չափերով գէշ է առեւտրական հաշուեկշիռը, իսկ դրամահոսութիւնը մտահոգիչ: Փոքրաքանակին գիները 13 առ հարիւրը կ'անցնէին Փետրուարին, բաղդատմամբ անցեալ տարուան:

Տնտեսական երկարատեւ տագնապի հետեւանք է ներկայ վիճակը: Երբ պատերազմը վերջացաւ Անգլիան (բացի Շուէտէն) Եւրոպայի դեռ ամէնէն հարուստ երկիրներէն մէկն էր, բայց հետզհետէ աղքատացաւ: Բազմաթիւ տնտեսագէտներ կը մտածեն թէ իր Սթափ-կօ դրութիւնն է, որ վտանգեց բարգաւաճումը: Ամէն անգամ որ ճարտարարուեստական գործունէութիւնը կը խախտէր, Անգլիա զարկ կուտար ներածումին, ինչ որ կը ծանրացնէր առեւտրական հաշուեկշիռը եւ կ'իջեցնէր ոսկին ոըվիզներու շուկային մէջ: Կառավարութեան համար սովորական դարմանն էր աւելցնել տուրքերը եւ բարձրացնել վարկի սակերը, պակսեցնելու համար ներածումը եւ փրկելու ոսկին: 1967ի արժեզրկումն ալ օգուտ չունեցաւ, որովհետեւ աշխատաւորական կառավարութիւնը կը մտածէր պակսեցնել պետական ծախքերը եւ աւելցնել տուրքերը, հակակշռելու համար ներածումի գիներու յաւելումը:

1972ին Հիթի կառավարութիւնը ուզեց վերջ դնել այս դրութեան, նախ պակսեցուց տուրքերը եւ աւելցուց ծախքերը ի գին հաշուեկշիռի մեծ բացին: Կը մտածէր սպառման կարեւոր յաւելում մը ձեռք բերել, եւ իրապէս ալ աճումի ոստում մը տեղի ունեցաւ 1973ի սկիզբը, սակայն շուտով կառավարութիւնը ինքզինք մեծ դժուարութեանց առջեւ գտաւ: Ներածումի գիները աւելցան, իբրեւ հետեւանք համաշխարհային ապրանքներու գիներու յաւելման: Ոսկին չարունակեց իյնալ, (Հիթ ձգած էր որ տատանի 1972ին) եւ ամէնէն վերջն ալ 1973ին քարիւղին գիները աւելցան, հետեւանքը այն եղաւ որ 5,4 միլիառ տոլարի բաց մը արձանագրեց առեւտրական հաշուեկշիռը, նաեւ սրարշաւ դրամահոսութիւն տեղի ունեցաւ: Վարչապետը միեւնոյն ատեն գործադրեց եկամուտներու քաղաքականութիւնը, արգիլելով թոշակներու յաւելումը: Հիթ երեք հանգրուանի բաժնեց զսպողական իր քաղաքականութիւնը: Առաջինը տեղի ունեցաւ 1972 Նոյեմբերին երբ արգելքի տակ դրաւ թոշակներու յաւելումը: Երկրորդ հանգրուանին թոյլ տուաւ չափաւոր յաւելումներ թոշակներու վրայ: Երրորդ հանգրուանին 1973 Նոյեմբերին նոր մեղմացումներ ըրաւ:

Սակայն ժողովրդավարական որեւէ մէկ երկրի մէջ թոշակներու հարցը չի լուծուիր առանց սենտիքաներու, իսկ Անգլիոյ սենտիքաները այնպիսի ուժ մը կը ներկայացնեն, որ անկարելի է զսպել օրէնքի ուժով: Անոնք աւելի յարձակողական են քան Ամերիկայի սենտիքաները, որովհետեւ Անգլիոյ ղեկավարները հետզհետէ աւելի ձախ կը հակին եւ անոնց պատուիրակները շատ աւելի հեղինակութիւն ունին:

Երբ վարչապետ Հիթ ուզեց գործադրել իր ծրագիրը, սենտիքաները հակառակեցան, առարկելով թէ դրամահոսութեան բոլոր ծանրութիւնը կ'իյնայ աշխատաւորներու ուսերուն, մինչ հարուստներու տուրքերը կը թեթեւնան:

Դէպքերու երկար շարքը, որ պատճառ դարձաւ հանքագործներու գործադուլին, սկսաւ 1970ի Դեկտեմբերին ելեկտրականութեան կեդրոններուն մէջ, երբ յանկարծ կը կտրուէր հոսանքը: Անոնք ութ օրուան մէջ շահեցան իրենց դատը: Այս յաջողութիւնը ցոյց տուաւ սենտիքաներու նոր ուժը: 1972ին ածխահաններու ազգային սենտիքան թոշակի յաւելում պահանջեց: Համաձայնեցան միւս սենտիքաներուն հետ եւ յաջողեցան արգիլել ածուխ եւ քարիւղ հայթայթել կեդրոններուն: Երբ ածուխի մթերքը սպառեցաւ, ճարտարարուեստի ելեկտրականութեան վարիչները ստիպուեցան պակսեցնել արտադրութիւնը, փոխն ի փոխ ամբողջ երկրին մէջ: Թերթերը սիւնակներ կը լեցնէին թէ ո՛ր քաղաքին մէջ ելեկտրականութիւն պիտի չունենային այնինչ օրը: Գործադուլը սկսաւ Յունուար 8ին եւ վերջացաւ Փետրուար 21ին: Հանքագործները ստացան 15էն 32 առ հարիւր յաւելում:

1973 Յունուարին թոշակներու յաւելումը արգիլուած ըլլալով, հանքագործները գործադուլ չըրին: Գարնան ունեցան համեստ յաւելում, որ նախատեսուած էր երկրորդ հանգրուանին համար: Երրորդ հանգրուանին համար ածխահաններուն համար կը նախատեսուէր մինչեւ 16,5 % յաւելում, մինչ մնացեալ բոլոր միւս թոշակաւորները պէտք է գոհանային 7 առ հարիւր յաւելումով:

Երբ երրորդ հանգրուանը յայտարարուեցաւ, ածխահաններու գրասենեակը իր առաւելագոյնի առաջարկը բերաւ, իսկ արդարացնելու համար իրենց գոյութիւնը սենտիքաներու վարիչները աւելին պահանջեցին: Արգիլեցին յաւելեալ ժամերը եւ յանկարծ ածուխի արտադրութիւնը եղաւ 40 առ հարիւր: Վարչապետը խկոյն հակազդեց, իջեցնելով շաբաթական աշխատանքը երեք օրի դրեթէ բոլոր առեւտրական եւ ճարտարարուեստական հաստատութեանց մէջ: Կառավարութեան նպատակն էր օգտագործել զայրոյթը միւս աշխատաւորներուն, որոնք կորուստներ պիտի ունենային թոշակներու վրայ: Բայց Անգլիացիները չվհատեցան, եւ պատուոյ հարց դրին: Աւելին, ժողովուրդը մեծ համակրանք ցոյց տուաւ հանքագործներուն, որոնք պզտիկ թոշակի մը փոխարէն կը վտանգէին իրենց կեանքը ամսական 58էն 84 տոլարի չնչին թոշակի մը փոխարէն: Դարձեալ վարչապետը ինքզինք գտաւ տագնապալի կացութեան մը առջեւ, վախցաւ որ իր հըլողութիւնը թոշակներուն վրայ կորսնցնէր իր վրայ վստահութիւնը եթէ բացառութիւն ընէր հանքագործներուն: Կարելի էր զինուոր հանել պարպելու համար արտասահմանէն եկած ածուխը եւ փոխադրել ելեկտրականութեան կեդրոնները, բայց ի վերջոյ մտածեց իրաւախոհութեան գալ աւելցնելով հանքագործներու թոշակները:

Ելեկտրական ուժի նախարարը յայտարարեց թէ երկիրը կրնար հանդուրժել շաբաթական չորս օրուան աշխատանքը: Բայց սենտիքան որոշեց քուէի դնել եւ իր անդամներուն 81 առ հարիւրը քուէարկեցին դադրեցնել աշխատանքը:

Երեք օր ետք, Հիթ յայտարարեց թէ ընդհանուր ընտրութիւն պիտի ըլլայ Փետրուար 28ին, յուսալով որ իր կուսակցութիւնը տանելով յաղթանակը ազդեցութիւն պիտի բանեցնէր հանքագործներուն վրայ, որոնք պիտի ընդունէին բանակցիլ կառավարութեան կողմէ ընդունելի հիմերու վրայ:

Աշխատաւորական կուսակցութիւնը առաջարկեց սենտիքաներուն «ընկերային նոր պայմանագիր մը» կամաւորաբար սանձելու թոշակներու յաւելումը, պայմանաւ որ կառավարութիւնը աւելցնէ ընտանեկան նպաստները, արգիլէ տան վարձքերու յաւելումը եւ լքէ սենտիքաներու վրայ հսկողութիւնը:

Ի վերջոյ երկիրը մեղմ վճիռ մը տուաւ: Պահպանողականները կորսնցուցին, բայց իրականին մէջ Աշխատաւորականներն ալ մեծ յաղթութիւն մը չտարին:

Ընտրութիւններէն քիչ ետք հանքագործները 29 առ հարիւր յաւելում մը ունեցան: Երկիրը շաբաթը հինգ օրուան աշխատանքին վերադարձաւ: Տագնապին սուր բնոյթը անցաւ, բայց հեռանկարները մնացին մութ: Տնտեսականն ու դրամահոսութիւնն են նոր կառավարութեան առջեւ դրուած հարցերը:

Պէտք է նկատի ունենալ, կը գրէ Րովին Ռոս որ Անգլիոյ մէջ ըմբոստ չեն բոլոր սենտիքաները: Համաձայնութիւն գոյացուցին եօթը միլիոն աշխատաւորներ Հիթի երրորդ հանգրուանի ծրագրին ատեն Մարտի կիսուն: Դժուարութիւնը եղաւ միայն այն սենտիքաներուն հետ, որոնք մեծ ուժ ունին եւ կրնան վնասել տնտեսութեան:

Նոր կառավարութիւնը կը յուսայ թէ ի վիճակի է դաշինք կնքել սենտիքաներու հետ: Նման ձեռնարկ մը լաւ արդիւնքներ տուաւ պատերազմի միջոցին եւ թէ անկէ ետք, բայց այդ թուականին հարցը ազգը փրկելուն մէջ էր, վերջը կուգար տնտեսական վերակառուցումը: Իսկ բոլոր անոնք որ կը ճանչնան Մեծն Բրիտանիոյ անցեալը, չեն կասկածիր թէ անոնք ունին տոկունութեան խոր պաշեստ, ունին նաեւ դարմանալի կարողութիւն չարժման մէջ դնելու համագործակցութեան կամքը աղէտի մը առջեւ, երբ ուրիշ ելք չկայ: Տակաւին շատ կանուխ է, կ'ըսէ Րովին Ռոս, յոյսը կտրել Մեծն Բրիտանիայէն:

Մ. Մ.

...ժեշտութիւնից, ՍՍՀՄ պետպլանին, միութենական մինիստրութիւնների եւ գերատեսչութիւններին խնդրում ենք քննութեան առնել Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի եւ Հանրապետութեան կառավարութեան առաջարկութիւնը Հանրապետութեան տերիտորիայում գտնուող միութենական ենթակայութեան ձեռնարկութիւնները վերակառուցելու, ինչպէս նաեւ աշխատատար արտադրական պրոցեսներ ունեցող նոր արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ կառուցելու մասին»:

Ժ. Մ.

(*) Տես «Սով. Հայաստան», 1974, Դեկտեմբեր 21:

(**) Տես «Սով. Հայաստան», 1971, Մարտ 10:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ՄՕՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Զ
ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

— Դուք իմ մայրս չէք: Ուրեմն ձեզ ըսելիքս հաւատարմաբար մտքերնիդ պիտի պահէք եւ բառ առ բառ պիտի կրկնէք իրեն...: Այնպէս չէ՞...: Այն կինը որ բարձրաստիճան կին մը ըլլալու է, ատելութիւնս եւ կատաղութիւնս այնպէս զուշակել կուտան ինձ, — չնութիւն մը գործեց...— Ան, այն աւազակին հարճն էր, որ ուրիշները կը համարձակէր դատել եւ որ Վիլֆոր կը կոչուէր... Այն անուանարկին հարճը ըլլալու համար ... ըսել է ինքն ալ խիստ անուանարկ է եղեր:

Սրտակեղէք հառաչանքներ անոր խօսքը ընդմիջեցին:

Բայց ինչո՞ւ համար կուլաք, քանի որ մայրս չէք, ըսաւ Պէնէտէթթօ հեգնական ծիծաղով մը: Կինը հզօր ճիգ մը ընելով՝ լռեց:

— Բայց իր գործած միակ ոճիրը այս չնութի՞ւնն է... ո՛չ, ան մայր ըլլալը զլացեր եւ սոսկացեր է...: Ո՛հ, կը հասկնամ սակայն... իր դիրքը վտանգի տակ էր: Իր պատիւը: Այս տեսակ կիներ միշտ կը խօսին իրենց պատւոյն վրայ, որ արդէն կորսուած է... եւ ինքզինքը ազատելու համար, սա միջոցը գտեր է. տղան սպաննե՛լ.

— Ո՛չ, ո՛չ, սուտ է, գոչեց կինը դէպի վանդակը վազելով եւ կարկամած ձեռքերը անոր երկարելով:

Պէնէտէթթօ անոր դատակը բռնեց:

— Այո՛, առասպելնե՛ր, գիտեմ Ատենով ըսին ինծի այս բանը նոյնիսկ այս տեղ: Վիլֆոր հաւատացուցեր է իրեն թէ տղան մեռած է. եւ երբ ինքը կէս նուաղած էր, միւսը՝ մարդասպանը, տղան տարեր եւ ողջ ողջ թաղեր է.

— Այո՛, ճշմարտութիւնը այդպէս է:

Ինչո՞ւ գիտէք, եթէ դուք մայրս չէք: Արդ ես ալ կ'ըսեմ ձեզ թէ այս վարդապետութեամբ չինծու առասպելին մէկ բառին չեմ հաւատար: Ես այն կինը կ'ատեմ:

— Մի՛ ըսէք այդ խօսքը:

— Կ'ատեմ, որովհետեւ մեռնիլս ուզեց:

— Ոչ, ո՛չ:

— Կ'ատեմ, որովհետեւ գործուած ոճիրին մեղսակիցը, թերեւս ինք ըլլայ թելադրիչն ալ:

— Դարձեալ կ'ըսեմ թէ սուտ է:

— Կ'ատեմ զինքը վերջապէս. որովհետեւ այն օրը որ, իր սիրոյն պատճառով, եկայ այն դատապարտութեան անդունդը, որուն մէջ կը տապլտկիմ այսօր, ե՛ս, ի՛ր զաւակը, զորդրամանենդ, մարդասպան և կալանաւոր ըրաւ, ինծի չեկաւ.

— Ձեզ չէր ճանչնար:

— Սո՛ւտ է, կ'ըսեմ: Կը վախնար որ պատւոյն կը դպչի. միշտ իր պատիւը՛. ա՛հ, միայն ատելութիւն չէ որ կը զգամ իրեն համար: Ինկած անդունդիս խորէն կ'անիծեմ զայն:

— Ո՛չ, չնորհ, մի՛ անիծէք զինքը.

Եւ խեղճ կինը, վանդակին միւս կողմը ծունկի եկած, յուսահատ եւ արտասուագին կը խոնարհէր գետինը:

Մինչեւ այն ատեն Պէնէտէթթօ օգուտ քաղելով քիչ մը առաջ իրեն տրուած խրատէն, խուլ եւ ցած ձայնով խօսած էր, որպէսզի պահակին ուշադրութիւնը չհրաւիրէ, որովհետեւ անոր կանոնաւոր քայլերուն նրբանցքին հնչուն սալաքարին վրայ հանած ձայնը կը լսուէր:

Այդ վայրկեանին ամենահանդարտաձայնով մը ըսաւ.

— Թէ որ մայրս չէք, ինչո՞ւ չնորհ կը խնդրէք ինձմէ:

Կինը հառաչ մը արձակելով ետ քաշուեցաւ, բայց գլուխը ձեռքերուն մէջ եւ ծնրադրած մնաց.

— Շիտակը, տիկին մայր իմ, ըսաւ Պէնէտէթթօ մէկէն ի մէկ մեղմանալով, նման այն դերասանին որ կ'ուզէ հաստատել թէ իր արհեստին նրբութեանց վարժ է, մի՛ կարծէք որ սաստիկ ոխ պահած ըլլամ ձեզի դէմ: Աշխարհիս մէջ ամէն մարդ ինքզինքին համար կ'ապրի: Ես ձեզ անհանգիստ կ'ընէի. գիս ձեր գլխէն նետեցիք... կը խոստովանիմ թէ. եթէ դուք ալ գիս անհանգիստ ընէիք.

Խօսքը չաւարտեց: Բայց կինը հասկըցեր էր եւ սոսկումէն դողաց:

— Տղայութիւն չուզեր, յարեց դատապարտեալը: Աւելի աղէկ է որ տրամարանենք: Դուք իմ մայրս էք. հարուստ էք. խղճերնիդ ձեզ կը տանջէ. ասոնց բոլորին ապացոյցները ունիմ: Ձեր մայրութիւնը հիմա դուք խոստովանեցաք: Գալով ձեր հարստութեան մարդ ընկերութեան մէջ մտած ըլլալու չէ որ ձեր վրայէն եկած հոտէն, — զոր հաճոյքով կը ճաշակեմ, — բարձրաստիճան կին մը ըլլալնիդ չհասկնայ: Երկու ոսկինոցին խօսքը չեմ ըներ, այն չընչին բան մըն է, վերջապէս ձեր խղճի խայթին ապացոյցն է այն հողածութիւնը, որով գլուխս փրկելու միջոցները ցոյց տուիք ինձ՝ որոնք լաւ յաջողեցան. ես չէի կրնար այս բանը մտածել. կին մը միայն կրնայ հասկնալ կեղծ բարեպաշտութեան կարեւորութիւնը: Ուրեմն այս այսպէս է: Հիմա խօսակցինք. գիս ասկից հանելու միջոցը փնտռելու է:

(Շար.) ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին եւ զաւակները, Թէճիրեան, Սայրին, Ղուկասեան, Տէրտէրեան, Գարակէօզեան ընտանիքները եւ համայն ազգականները կը ծանուցանեն թէ այս Կիրակի, Յունուար 12ին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց հօր եւ ազգականին՝

ՀԱՃԻՊԱՊ ՍԱՅՐԻՆԻ

(Սեբաստացի — մահացած Կ. Պոլիս)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Հաճիպապ Սայրինի եւ Արտաւազդ Էսէճճիի մահուան քառասունքին առթիւ Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին կ'ընեն հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Դպրոցասէր վարժարանին 100 Ֆր.,
Սամուէլ–Մուրատեան վարժարանին 100,
Իսիի նորակառոյց եկեղեցւոյ 100,
Հայ Կաթողիկէ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ 100,
Եան'ցի միօրեայ վարժարանին 100,
Աղքատախնամին 100,
«Յառաջ»ին 100:
(Ստանալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ուսանողներու Օգն. Մարմինը շնորհակալութեամբ ստացած է.—

Գրմզեան ընտանիք 700, Տիկ. Պետրոսեան, Տիկ. Մարտիկեան 200ական, Օր. Մելիտա Տէյիրմէնճեան 150, Տիկ. Նըւարդ Տէյիրմէնճեան, Տիկ. Պասմաճեան, Պր. Վ. Հայթայեան, Պր. Արա Տէյիրմէնճեան, Տէր եւ Տիկ. Մաղաքեան, Տէր եւ Տիկ. Ժան–Ժաք Տամլամեան, Տիկ. Քնար Քէհեաեան, Տիկ. Զապէլ Համբարձումեան 100ական, Տիկ. Ա. Պագըրճեան, Օր. Հայկանոյշ Թորոսեան, Պր. Հ. Մարգարեան, Պր. Ժ. Վարժապետեան 50ական, Օր. Էլմօք 30, Տոքթ. Գարպոնէլ Եդուարդ 25, Պր. Կ. Հօտաղեան 20 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Զատիկ Էմիրզայեան, Տէր եւ Տիկին Տօնիկ Տիզճեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Սէմէրճեան (Ժանսէմ) զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Անթոնի Քոթ եւ զաւակները, Բարեկամեան, Հայրապեան, Զատիկեան եւ Սէմէրճեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրով, գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց կնոջ, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԶԱՏԻԿ ԷՄԻՐԶԱՅԵԱՆԻ

(ծնեալ Լիւսի Սէմէրճեան)

մահուան առթիւ:

×

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ֆէսճեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ֆէսճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Նշան Ֆէսճեան եւ զաւակները ինչպէս նաեւ Քանթարճեան եւ զաւակները, Սարգիսեան եւ զաւակները, Երանեան, Սողոմոնեան եւ Քիւրքճեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց եղբօր, հօրեղբօր, տագրոջ, ազգականին եւ կնքահօր՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՖԷՍՃԵԱՆԻ

(Պանտրմացի)

մահուան առթիւ:

ՏՕՆԱԾԱՌ

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի տօնածառը Կիրակի, Յունուար 12, ժամը 15ին, Ֆրէնվիլի Սէնթ Էլիզապէթ եկեղեցիին սրահը:

×

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ Յունուար 12, ժամը 15ին Գասպար Իփէկեան ակումբի մէջ, 40, Վիքթոր Ֆօժիէ փողոց:

Երգ, պար, արտասանութիւն դպրոցի աշակերտներուն կողմէ: Կաղանդ պապա:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութեան եւ մասնակցութեամբ Փարիզի շրջանի իր բոլոր մասնաճիւղերուն, կիրակի, Յունուար 19, Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի Մ. Պէշիկթաշլեան – Գ. Մ. Ալէմշահ սրահը, ժամը 14·30ին:

Խմբերգ, պար, արտասանութիւն կայանի մանուկներուն կողմէ: Հտպիտներ:

---

voyage aux

baléares

(palma)

Կազմակերպութեամբ ՍԵՒԱՆ ճամբորդութեան գրասենեակին եւ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին

1975 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25

ՄԱՐՏ 4

Խումբին կ'ընկերակցի Վարուժան Սարգիսեան

Ճամբորդութիւնը օդանաւով, առաջին կարգի պանդոկի մէջ, լրիւ փանսիոնով

Մեկնում Լիոնէն՝ 800 ֆր.

Մեկնում Մարսէյլէն՝ 700 ֆր.

Du 25 Février au 4 Mars

Départ de Lyon 800 F.

Départ de Marseille 700 F.

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — Lyon

Tél. : 60-13-66 et 62-80-81

FONDATION DES TRADITIONS ARMÉNIENNES

150, Rue Etienne-Dolet — ALFORTVILLE, 22ème étage

NANE CARZOU

signera son livre

le voyage en Arménie

(Ed. Flammarion)

postface de J.-M. CARZOU

Vendredi, 17 Janvier à 21 heures

en présence du Député-Maire d'Alfortville

M. JOSEPH FRANCESCHI

Projections de films sur les voyages de Carzou en Arménie

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Կիրակի, 12 Յունուար.— Է. օր Ծնընդեան: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Յովհաննու Կարապետի յառաջիկայ տօնին առիթով, յաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ եկեղեցաշէն բարերար՝ Աղեքսանդր Մանթաշեանի համար:

Երկուշաբթի, Յունուար 13.— Ը. օր Ծննդեան: Տօն անուանակոչութեան Տեառըն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի: Պատարագի աւարտին՝ Առաջնորդարանի սրահին մէջ Տնօրհնէք կը կատարուի:

ՊՕՄՈՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Այս Կիրակի, Յունուար 12, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ նորընտիր հոգեւոր հովիւը՝

ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՑ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Սկիզբ ժամերգութեան 9, պատարագ՝ 10, քարոզ՝ 11:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը հաղորդուելու օրուան խորհուրդին:

ՍԷՆ - ՇԱՄՈՆ

Սէն Շամոնի հաւատացեալ ժողովուրդը կը հրաւիրուի Նոր Տարուան եւ Աստուածայայտնութեան արարողութեանց, կիրակի Յունուար 12 ժամը 16·30ին Սէն-Փիէր եկեղեցւոյ մէջ, Փլաս Սէն-Փիէր:

Պատարագը կը մատուցանէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Եւրոպայի Հայոց կաթող. պատուիրակ):

Մասնակցութեամբ Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբի, ղեկավարութեամբ Մ. Օֆլազի:

Imprimé sur les Presses

DU JOURNAL «HARATCH»

83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Յունուար 18 ժամը 20·30ին Ահարոնեան ակումբը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Շաբաթ Յունուար 11 ժամը 16ին Մշակոյթի Տան մէջ 17 ռիւ Պլէօ: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՊԱՏԱՐԱԳ ԷՔՍ–ԱՆ–ՓՐՈՎԱՆՍԻ ՄԷՋ ԾՆՆԴԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Յունուար 12 Կիրակի օրը Էքս–Ան–Փրովանսի մէջ Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօներուն առթիւ պատարագ կը մատուցանէ այս շրջանի հոգեւոր հովիւ՝ Գարեգին Վրդ. Պեքճեան, հովանաւորութեամբ Յակոբ Եպս. Վարդանեանի:

Պատարագը կը մատուցուի

St. Catherine de Sienne

20, rue Mignet,

Cours St. Catherine de Sienne

Երգեցողութիւնները կը կատարէին Սէնթ Անթուանի Քամփ. Ֆրէզ Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ դպրաց դասուն մասնակցութեամբ: Պատարագը կը սկսի առաւօտ ժամը 10ին:

×

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ ՆՈՅՆ ԱՌԹԻՒ

Յունուար 13 Երկուշաբթի օրը Կարտանի Ֆրանսական Կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ, Ծննդեան եւ Աստուածայայտնութեան տօներուն առթիւ պատարագ կը մատուցանէ այս շրջանի հոգեւոր հովիւ՝ Գարեգին Վրդ. Պեքճեան:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Սէնթ Անթուան Քամփ. Ֆրէզի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ դպրաց դասուն կողմէ:

Հանդիսութեանց մասնակցելու կը հրաւիրուին բարեպաշտ ազգայինները: Պատարագը կը սկսի առաւօտ ժամը 9·30ին:

ՄՕՏ ՕՐԷՆ

ՀԱՅՑՈՅ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

chez harout

PROCHAINEMENT VOTRE RESTAURANT

RESTAURANT ARMENIA

Direction H. TAKVORIAN

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
12
DIMANCHE
12 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.196
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.196

ՆՈՐ ՕՐԵՐՈՒ ԿԱՐՕՏՈՎ

— O —

«Այս օրերն ալ չփնտռենք», կ'ըսէր մեր խմբագրապետը, իբրեւ լաւագոյն մաղթանք Ամանորի:

Գուցէ յոռետես արտայայտութիւն մը նկատուին նման խօսքեր, երբ ժամն ուղեւորութիւններ կը ծնին բերնէ բերան դարձած նշանախօսքերով, դիւրին բանաձեւումներով, ու ամբոխավար ելոյթներով:

Վաթսուն տարի է որ մենք զմեզ կը թմրեցնենք այսպէս, մեր պատմութիւնը՝ մեզի պատմելով, մեր ցաւը՝ մենք լալով, մեր երազները՝ մեզի օրօր ընելով:

Այսօրուան «Յառաջ»ի Գ. էջին վրայ հրատարակած ենք նամակ մը, արտատպելով Աթէնքի «Ազատ Օր»էն: Սրտցաւ ընթերցող մըն է որ կ'արտայայտուի երկու չահեկան հարցերու շուրջ: Մենք, այսօր, կ'անդրադառնանք հոն շօշափուած երկրորդ կէտին, որ տեղական բնոյթ չունի այլ ընդհանրական երեւոյթ է, քանի կը վերաբերի Հայ Դատին: Արդարեւ, յունահայ ընթերցողը, որ այս պարագային կարելի է համարել Սփիւռքի հայ ընթերցողներու բանբերը, յոգնած է այլեւս Հայ Դատի մասին կրկնութիւններ կարդալէ: Ընդունինք որ մասամբ ալ իրաւունք ունի: Ոչ մէկ նոր բան կ'ըսուի, ոչ մէկ նոր բան կրնայ ըսուիլ մեր դատին մասին, քանի ոչ մէկ նորութիւն ունինք ըսելիք: Շատ չատ ըսելու ձեւերը կրնանք փոխել: Այս չի նշանակեր սակայն թէ Հայ Դատը պէտք է բարձի թող ըլլայ: Ընդհակառակն, բայց անոր մասին, աւելի ընելիք կայ, անկասկած, քան ըսելիք ու մենք՝ աւելի կ'ըսենք քան կ'ընենք:

Հայ Դատը, կարծես ծնաւ յիսնամեակին, ու կը զարգանայ վաթսունամեակին: Կլոր թուականները կախարդական ուժ մը ունին երեւի ու տասնամեակէ տասնամեակ նոր փայլ մը կ'ուզենք տալ, մեր աժգունած պատմութեան: Ու 59րդէն 60րդ տարեդարձին երբ կ'անցնինք, գըլխաւոր եթէ ոչ միակ փոփոխութիւնը կ'ըլլայ, հանդիսասրահը փոխել, աւելի մեծը փնտռելով: Ճառերը չեն փոխուիր, չեն ալ կրնար փոխուիլ, ու յաճախ ոչ իսկ՝ ճառախօսները: «Օրուան պատչաճ» գեղարուեստական բաժնէ մը ետք, խիղճերը հանդստացած, ամէն մարդ կ'երթայ տարի մը քնանալու:

Այս վաթսունամեակի նորութիւնն է անշուշտ, մեր ազգ. երեք կուսակցութեանց կոչը, ուր կ'ըսուի ի մէջ այլոց թէ երեք կուսակցութիւնները «ժամանակը եկած կը համարին միացեալ կեցուածք յայտնաբերելու աշխարհին դիմաց, հայ ազգին դէմ գործուած ցեղասպանութեան վաթսունամեակին առթիւ»: Լաւ է ուշ քան երբեք, պիտի ըսէր լաւատես իմաստունը, այս յապաղած յայտարարութեան համար: Վաթսուն տարի հարկ եղեր է որպէսզի վերար հասկնանք, գէթ մասամբ, ազգային ամէնէն տարրական հարցին շուրջ: Երանի՜ մեզի:

Ու երբ վերար հասկնալու ճամբան գտեր ենք վերջա՛պէս, մոռցեր ենք անդրադառնալու թէ ժողովուրդ մը, այն արմատախիլ կէսը որ յուղարկաւոր եղաւ միւս կէսին, յոգներ է այլեւս, ինչպէս բոլոր հերոսները: Յոգներ է առանց վաղորդայնի յոյսերէ, յոգներ է տեսնելով թէ հայու իր օրերը երթալով մշուշոտ են, յոգներ է խորհելով թէ եթէ այսպէս շարունակուի նոյնիսկ ա՛յս օրերը կրնայ փնտռել: Բայց իրեն կ'ըսեն՝ կայ երիտասարդութիւնը, այսինքն՝ վաղը: Տեսնենք ուրեմն թէ ի՞նչ կրնայ բերել այդ երիտասարդութիւնը, մենք որ կ'ապրինք, նոր օրերու կարօտով:

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Քանի մը տողով

ՖՐԱՆՍԱ պաշտօնապէս վերարժեւորեց պահեստի իր ոսկին, ինչ որ սակայն գործնական գետնի վրայ բան չի փոխեր: Ֆրանսայի ունեցած 3.140 թոն ոսկին կ'արժէ 75,6 միլիառ, այսինքն նախորդ օրէն չորս անգամ աւելի, բայց տրուած ըլլալով որ այդ ոսկին հրապարակ չի գըրուիր, բան չի փոխուիր: Ասիկա հաստատեց արդէն Ելմտական նախարարը, որպէսզի մեծ գործատէրերը իրար չանցնին:

ԲՐԵԺՆԵՒԻ սրտի հիւանդութեան լուրերը երթալով հող կը գտնեն եւ այս ձեւով անհիմն կը նկատուի նաեւ անոր լքօսէմի ունենալու վարկածը, զոր մէջտեղ դրած էր ամերիկեան թերթ մը:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԷՆ կը հաղորդեն, թէ նախագահ Ֆորտ որոշած է Քոնկրէսէն պահանջել յաւելեալ 300 միլիոն տոլարի զինուորական օժանդակութիւն մը Հար. Վիէթնամի համար, որ արդէն ներկայ տարեշրջանին պիտի ստանայ 700 միլիոն տոլարի նոյն բնոյթի օժանդակութիւն:

ԱՐԵՒՄՏ. ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ անգործներու թիւը մէկ միլիոնի հասնելու վրայ է եւ շատ հաւանական է, որ Յունուարին մէկ միլիոնէն աւելի ըլլայ: Անգործներու թիւին տոկոսը 15 տարուան մէջ մրցանիշ կը կոտրէ 4,2ի բարձրանալով:

ՍԱՈՒՏԱԿԱՆ ԱՐԱԲԻՈՅ ձայնասփիւռը հաղորդեց, թէ 750 միլիոն տոլար արժողութեամբ պայմանագիր մը կնքուած է Մ. Նահանգներու եւ Սաուտական Արաբիոյ միջեւ, որով այս վերջինը ամերիկեան 60 էֆ–5 ինքնաթուռ օդանաւեր պիտի գնէ: Միւս կողմէ Սաուտացի Արաբներ պիտի մարզուին իբրեւ օդանաւորդ Ամերիկացիներու կողմէ:

«ԱՐԱՐԱՏ» ԹՈՒՐՔԻԱ՞ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ

— O —

Պոլսոյ հայերէն թերթերը (Յունուար 4) հիմնուելով Միլլիէթ թրքական օրաթերթին տուած լուրերուն, հետեւեալը կը գրեն.—

Թերթին մարզական թղթակիցը կը գրէ թէ Թուրքիոյ մարզ. գրողներու սենտիքայի հրաւէրով, յաջորդ եղանակին գանազան հանդիպումներ ունենալու համար Թուրքիա կուգան Կիեւի Դինամօն եւ Երեւանի «Արարատ»ը, այսինքն 1974ի եւ 1973ի Խորհ. Միութեան ախոյեան խումբերը: Ըստ Թուրք սենտիքային պատասխանատուներուն, խորհրդային երկու խումբերը հանդիպումներ պիտի ունենան Անգարա, Պոլիս եւ Իզմիր:

×

Այս մասին ցարդ որեւէ տեղեկութիւն չըլլալով Հայաստանի մամուլին կամ Երեւանի հեռատիպին մէջ, պարզ է որ լուրը կուտանք վերապահութեամբ:

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 2–8)

ՎԱՐԴԱԳՈՅՆ ՏՈՒՖԻ ՔԱՂԱՔԸ

Շիրակի արդիւնաբերութեան երկրորդ կեդրոնը դառնալու վրայ է Արթիկ, որ վարդագոյն տուֆ կ'առաքէ Խորհ. Միութեան այլ եւ այլ քաղաքները: Արագածի լանջին բազմած քաղաքը ծանօթ է ամբողջ երկրին մէջ: 1928ին հոն հիմնուած է «Արթիկտուֆ» ձեռնարկութիւնը, որ մինչեւ օրս Հանրապետութեան եւ Խորհ. Միութեան քաղաքները զրկած է 15 միլիոն խորանարդ մեթր ընտիր շինաքար:

Տուֆի արդիւնաբերութենէն զատ քաղաքը ունի արդիւնաբերական 15 ձեռնարկութիւններ ալ, որոնք կ'արտադրեն ելեկտրաթեքնիքի ապրանքներ, հիւսուածեղէն, զորգ եւայլն:

Ներկայիս քաղաքը ունի 12 դպրոց, 7 մանկապարտէզ, թատրոն մը եւ մշակոյթի տուն մը: Միջնադարեան հայ ճարտարապետութեան կոթողներէն մէկը՝ Հառիճի վանքը թանգարանի վերածուած է (երկրագիտական): Վերջերս հոն չահագործման յանձնուած է հեռաձայնի կեդրոն մը՝ 2500 ինքնաշխատ գիծերով, իսկ «Արթիկ» նորակառոյց պանդոկը լաւագոյններէն է Հայաստանի մէջ:

Մինչեւ 1980 քաղաքի բնակչութեան թիւը պիտի բարձրանայ 30.000ի: Պիտի կառուցուին նոր ձեռնարկութիւններ, լուսաւորութեան, առողջապահութեան նոր կեդրոններ: Այժմ ձեւաւորուելու վրայ է նոր թաղամասը, որուն հիմնական օղակը ապակիէ կաղապարներու գործատունն է:

Շուտով քաղաքը պիտի օժտուի նոր ջըրատարով մը: Վայրկեանը 250 լիթր ջուր պիտի մատակարարէ:

Կառուցուելու վրայ է նաեւ 600 տեղ ունեցող չարժանկարի սրահ մը եւ 5000 տեղ ունեցող մարզադաշտ մը:

×

ՁԵՌՆԱԾՈՒՆԵՐՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ԱԽՈՅԵԱՆ՝ ՅԱՐ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Արեւելեան Գերմանիոյ մէջ վերջերս տեղի ունեցած է ձեռնածուներու միջազգային մրցաշարք մը, որուն մասնակցած են 18 երկիրներէ ժամանած ձեռնածուներ: Վերստին առաջին տեղը գրաւած է Յարութիւն Յակոբեան:

Հայ ձեռնածուն այցելած է 60 երկիրներ: Ան՝ «Հրաշագործներու եւ կախարդներու» միջազգային մրցումներուն, 1957ին Քոլոմպօ եւ Փարիզի 1959ի մրցումներուն առաջին հանդիսացած էր: Անոր խաղացանկը կ'ընդգրկէ հարիւրի մօտ ձեռնածութիւն: Բազմաթիւ ձեռնածութիւնները նկարագրած է Մոսկուա լոյս ընծայած իր հինգ գիրքերուն մէջ:

×

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

Ամէն տարեմուտի «Հայաստանի սպորտային լրագրողների Ֆեդերացիան» կը հրատարակէ Հանրապետութեան տասը լաւագոյն մարզիկներու ցուցակը: 1974ի դափնեկիրներու ցանկին գլուխը կը գըտնուի դասական ոճի ըմբիշ Վալերի Յարութիւնեան: Մարզիչ Բարկէն Աղաջանեանի սանը անցեալ տարի երրորդ անգամ ըլլալով յաջորդաբար նուաճած է Խորհ. Միութեան ախոյեանի ոսկէ չքանշանը: Այնուհետեւ ան դարձաւ Եւրոպայի եւ աշխարհի ախոյենութեանց մրցանակիր: Կատովիցէ քաղաքին մէջ, Լեհաստան, աշխարհի ախոյենական մրցաշարքին ձեռք ձգած է արծաթէ չքանշան՝ պարտուելով պուլկար Պեչօ Կիրովէ:

Ցանկին երկրորդ անունն է՝ Դաւիթ Թորոսեան: Հայ կոփամարտիկներու անունները վերջին տարիներուն յաճախ կ'երեւան միջազգային մեծ մրցումներու յաղթողներու շարքին մէջ: Այդ մարզիկներէն է Դաւիթ Թորոսեան:

Երրորդ տեղը լրագրողները յատկացուցած են «տկար սեռ»ի ներկայացուցիչին: Հրաձիգ Զինայիդա Սիմոնեան անցեալ տարի ախոյեան դարձած է Խ. Միութեան եւ Եւրոպայի: Չորրորդ տեղը կը գրաւէ Ռաֆայէլ Վահանեան, որ անցեալ տարի ապահովեց յաղթանակը ուսանողական ողիմպիականին մէջ: Ծառքակի ախոյենական մրցաշարքին, Խորհ. Միութիւն, ձեռք ձգեց պրոնզէ չքանշան: Մարմնամարզիկ Եդուարդ Միրզոյեան ցուցակին հինգերորդ տեղը կը գրաւէ: Ապա յաջորդական կարգով տեղ կը գրաւեն Նորայր Աւետիսեան (հեծանիւ), Դաւիթ Համբարձումեան (ջրացատկ), Վալերի Հայրապետեան (մարմնամարզ), Հոփսիմէ Ջիլավեան (լողորդ), իսկ վերջին՝ տասներորդ տեղին համար լրագրողները երկու անուն նկատի ունեցած են՝ Էլմիրա Անտոնեան եւ Բագրատ Բուռսալեան (փինկփոնկ):

Սովորական Երգ ու Ալիք

Եթէ երբեք ալիք մ'ըլլար,
Ալիք մ'ըլլար որ կարենար
Դուրս գալ ծովէն ու հեռանալ
Սովորական ալիքներէն,
Որ թեքեւցած սրտի նման
Կամ հովերու թափառական
Ճամբաներէն անցնէր հպարտ,
Կտրէր լեռներ ու անապատ.
Մաքուր, անհուն հեռուներուն
Հրապոյրով քշուած անսանձ
Երթար հեռուն, այնքան հեռուն՝
Ուր ալ ո՛չ ծագ, ո՛չ ուղղութիւն,
Վերադարձի չըլլայ ճամբայ,
Որոնումն ուր կոչուէր կորուստ
Եւ կորուստը՝ հուսկ յայտնութիւն...
Ա՜խ, թէ երբեք ալիք մ'ըլլար,
Ալիք մ'ըլլար որ կարենար
Երթալ հեռուն, հասնիլ հեռուն...

Օ՜, ես գիտեմ թէ այդպիսի
Չէ եղած ու չկա՛յ ալիք.
Օ՜, ես գիտեմ, սիրտը մարդուն
Նման ծովու ծփանքներուն
Հին, ցաւագին երգի նման
Միայն կարօտ է, կրկնութիւն.
Նոր, լուսաւոր ոչ մէկ ալագ
Չի ծովէն դուրս չկայ ալիք
Եւ ո՛չ մէկ սէր, ո՛չ մէկ տենչանք,
Օրինազանց ո՛չ մէկ սխրանք
Եւ ո՛չ ալ կեանք՝ կեանքէն անդին:
Օ՜, ես գիտեմ թէ այդպիսի
Չէ՛ եղած ու չկա՛յ ալիք
Եւ հեռուները հեռու են միշտ...
Եւ հեռուները կը կանչեն զիս,
Ու ես, ահա, իմ յոյսերով,
Իմ յոյզերով ու տենդերով,
Մնջող, շաչող կամ շառաչող
Սովորական երգ ու ալիք: —

ԶՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԸ 11 -14ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՆ

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱԲԵՂԱՅ, ՄԽԻԹԱՐ ԱՅՐԻՎԱՆԵՑԻ ԵՒ ՍՄԲԱՏ ՍՊԱՐԱՊԵՏ

Տասներեքերորդ դարու քաղաքականօրէն ալեծուփ հայ կեանքի մասին Վանական վարդապետի, Կիրակոս Գանձակեցիի եւ Վարդան Արեւելցիի վկայութեանց կողքին՝ պատմագրային արուեստով յիշատակելի դէմքեր են Մաղաքիա Աբեղայ, Մխիթար Այրիվանեցի, Սմբատ Սպարապետ եւ Ստեփանոս Օրպելեան:

Մաղաքիա Աբեղայ, որուն մահուան թուականը միայն ստոյգ է (1271), ապրած պէտք է ըլլայ 1200 – 1271՝ ինչպէս ի յայտ կուգայ իր պատմութեան հիմ կազմող անցուդարձներէ:

Եղած է աշակերտներէն Վանական վարդապետի, որուն մահը յիշատակելով կը գրէ.

— «Փոխեցաւ ի Քրիստոս աւագ եւ փառաւոր վարդապետըն մեր Վանականն եւ սուգ մեծ եթող մեզ, եւ ոչ թէ միայն մեզ աշակերտելոցս նմա՝ այլեւ ամենայն աշխարհիս»:

Իրմէ փոխանցուած պատմական համառօտ աշխատասիրութիւնը վերնագրուած է «Պատմութիւն վասն ազգին նետողաց»՝ այսինքն Թաթարներու, որոնց յարձակումը կը նկարագրէ Հայաստանի, Վրաստանի եւ Աղուաններու երկրին վրայ, հիմնական այն նո՛յն գիծերով՝ որոնք կ'երեւին Կիրակոս Գանձակեցիի եւ Վարդան Արեւելցիի գործերուն մէջ:

Գործին մասնայատկութիւնը կը կայանայ այն մանրամասնութեանց մէջ, զորս կուտայ Հայոց ներքին իրավիճակին մասին: Պատերազմական գործողութիւններու նկարագրականէն անկախ ու բացի կոտորածներու եւ համատարած աւերումի պատկերացումէն՝ կը խօսի ծանր տուրքերու հաստատումով ստեղծուած կացութեան, կեղեքումի եւ զրկանքներու ընդհանուր երեւոյթին մասին:

Վկայութիւններ ունի Մորայ (Եգիպտոսի) Ֆնտուֆտար սուլթանին կողմէ Կիլիկիոյ վրայ գործուած արշաւանքի մասին եւս: Յուզիչ տողերով կը պատմէ Հեթում Ա.ի որդիներէն Թորոս իշխանի սպանութիւնը եւ երկրորդ զաւկին՝ Լեւոնի գերեվարութիւնը, որ մեծ տպաւորութիւն գործած է ժամանակակիցներու վրայ, ծնունդ տալով հի՛ն ու ծանօթ ժողովրդային երգի մը. «Աւա՛ղ զԼեւոնն ասեմ, որ Տանկաց դուռն ընկել գերի»...

Մխիթար Այրիվանեցի (1210 – 1290) ծանօթ է ժամանակագրային բնոյթ ունեցող, քննական արժէքէ զուրկ գործով մը՝ «Մխիթար Այրավանեցւոյ պատմութիւն», —դէպքերու եւ անուններու պարզ շարայարումով գործ մը՝ որ կը սկսի աշխարհի ստեղծումէն, Ադամէն մինչեւ Քրիստոս յիշատակելով անունները նահապետներու, հայ ու օտար թագաւորներու, հայրապետներու, եւ հասնելով մինչեւ 1289 թուական:

Սմբատ Սպարապետ կամ Գունդստապլ (1208–1275) եղբայրը Հայոց Հեթում Ա. թագաւորին. ուսումնական պատրաստութեան եւ զինուորական կրթութեան տէր մատենագիր, որ կռուի ճակատներուն վրայ թէ դիւնագիտական մարզի մէջ արժեւորած է իր կարելիութիւնները 1226–1270 թուականներուն, երբ թաթարական եւ եգիպտական յաջորդական արշաւանքներուն կ'ենթարկուէր Կիլիկեան աշխարհը:

«Գունդստապլ» կամ սպարապետ կոչումը ստացած է իր եղբօր՝ Հեթումի թագաւորութեան սկզբնական տարիներուն, իբրեւ վերին հրամանատար հայկական բանակի, մինչեւ 1276:

1275ին, Եգիպտացիներու կողմէ Կիլիկիոյ վրայ գործուած յարձակման օրերուն, անձամբ կը հետապնդէ եգիպտացի զօրապետը կռուի դաշտին վրայ, սակայն արշաւասոյր իր ընթացքին մէջ ոտքը ծառի մը զարնելով՝ կը վիրաւորուի: Կը հարկադրուի վերադառնալ ու քանի մը օր ետք կը մեռնի:

Իրմէ հայ մատենագրական վաստակին փոխանցուած կարեւորագոյն աշխատասիրութիւնը իրաւագիտական բնոյթ ունեցող թարգմանութիւն մըն է՝ Անտիոքի ֆրանսական իշխանութեան կողմէ գործածուած օրինագրքի մը, «Ասիզք Անտիոքայ» անունով, որուն բնագիրը չէ գտնուած:

Օգտուելով Մխիթար Գոշի «Դատաստանագիրք»էն եւ անոր կարգ մը մասերը պատշաճեցնելով Կիլիկիոյ պայմաններուն, գրած է նաեւ «Յաղագս դատաստանաց թագաւորաց» անունով յայտնի իր գործը՝ 1265 թուականին: Օրէնքներ եւ կանոններ՝ աշխարհագրականներու թէ եկեղեցականներու յատուկ:

Երրորդ գործը, «Պատմութիւն Յունաց ի Կոստանդնուպոլիս եւ Հայոց մեծաց՝ ըստ կարգի ժամանակաց», ժամանակագրային աշխատասիրութիւն մըն է, որ 950 – 1276 թուականներու դէպքերը կ'ամփոփէ, հետեւողաբար Մատթէոս Ուռհայեցիի գործին:

Սմբատի մատենագրական վաստակին առանձնայատկութիւնը կը կայանայ լեզուական նկարագրին մէջ: Կիլիկիոյ 13րդ. դարու խօսակցական բարբառն է որ կ'երեւի հոն՝ իբրեւ այդպիսին մասնաւոր ուշագրութեան առարկայ դառնալով բոլոր անոնց կողմէ, որոնք հայերէնի հոլովոյթը կ'ուզեն ուսումնասիրել Միջնադարէն դէպի ժամանակակից դարեր երկարող ժամանակի ընթացքին:

Մ. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՐ ՀՈՂԵՐՈՎ

Գ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի երկրորդ նիստին, Դեկտեմբեր 20, երեսփոխան Գ. Արզումանեան արծարծած է այլ կարեւոր հարց մըն ալ՝ կապուած Հայաստանի գիւղատնտեսութեան: Անիկա ոռոգումի եւ Արարատեան դաշտի ցարդ չօգտագործուած հողերու օգտագործման հարցն է, այնքան կարեւոր երկրին գիւղատնտեսութեան զարգացման համար:

Գ. Արզումանեան նախ պարզած է Հայաստանի մշակելի տարածութիւններու (քիչ մշակելի հող կայ) եւ կլիմայի (ծայրատիճան չոր) բնական պայմանները: Այս պատճառներով, ինչպէս նաեւ լեռնային խորտուբորտութիւններու հետեւանքով Հանրապետութեան հողամասին միայն 18,5 տոկոսը կ'օգտագործուի իբրեւ մշակելի տարածութիւն: Միջին հաշուով բնակչութեան անձ գլուխ բաժին կ'իյնայ 0,18 հեկտար վարելահող, որուն մէջ միայն 0,05 հեկտարը ոռոգուած է: Անջրդի հողերու վրայ կը ցանուին հացահատիկ եւ կեր դարձող խոտեր, բոյսեր. ասոնք ալ շատ ցած բերք կուտան երաշտին պատճառով: Ուրեմն՝ «որպէսզի գիւղատնտեսութեան զարգացումը տեղի ունենայ աւելի արագ տեմպերով, անհրաժեշտ է լուծել գլխաւոր խնդիրը՝ Հանրապետութիւնում ընդարձակել ոռոգելի հողերը»:

Զեկուցաբերը այս առթիւ դիտել տուած է, թէ ներկայիս ամբողջովին «սպառուած են գետերի ամառային հոսքերը ինչպէս ոռոգման, այնպէս էլ արդիւնաբերական եւ կոմունալ տնտեսութեան կարիքների համար: Ուստի, այժմ յատկապէս կարեւոր նշանակութիւն է ստանում ջրատնտեսական այնպիսի աշխատանքների իրականացումը, որոնց նպատակը պիտի լինի ջրամբարների կառուցման միջոցով գետերի գարնանային եւ աշնան - ձմեռային հոսքերի կարգաւորումը՝ կուտակուած ջրերը գիւղատնտեսական աշխատանքների շրջանում օգտագործելու համար»: Նախնական հաշիւներով նոր շինուելիք ջրամբարներու մէջ կարելի է կուտակել 2,5 միլիառ խորանարդ մեթր ջուր: Այս տուեալները մատնանշելէ ետք Գ. Արզումանեան շեշտը դրած է հարցին էութեան վրայ յայտարարելով, թէ «իհարկէ, այդ միջոցառումների իրականացումը կը պահանջի մեծ կապիտալ ներդրումներ, բայց ինչպէս ցոյց են տուել տնտեսական հաշուարկումները, այդ ծախսերը վերադիրով եւ կարճ ժամկէտներում կը փոխհատուցուեն»:

Հայաստանի գիւղատնտեսութեան մեծագոյն աղբիւրը Արարատեան հարթավայրն է, որ թէեւ Հանրապետութեան հողատարածութեան միայն 8,6 տոկոսը կը կազմէ, սակայն, արդէն կ'ապահովէ Հայաստանի խաղողի արտադրութեան 60, խորդենիի 100, բանջարեղէնի 85, պտուղներու 25 տոկոսը եւ կաթին ու մսին մօտաւորապէս մէկ հինգերորդը: Հողերն ալ չափազանց բերրի են: «Բայց, ցաւօք, մինչեւ օրս օգտագործւում է այդ բարեբեր հարթավայրի սոսկ մի մասը»: Արդարեւ, աւելի քան 60.000 հեկտար հող առայժմ չօգտագործուիր, որովհետեւ կա՛մ աղ կը պարունակեն եւ կամ չափէն աւելի խոնաւ են: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է չորցնել, աղազերծել եւ ոռոգել այդ հողերը: Այս ուղղութեամբ արդէն իսկ մշակուած են ծրագիրներ, որոնց իրականացումը նախատեսուած է կատարել տասներորդ հնգամեակին, այսինքն 1975էն ետք: Աւելցնենք մեր կարգին, թէ Հայաստանի հողագիտութեան գիտահետազօտական հիմնարկութիւնը արդէն տարիներէ ի վեր գործնական աշխատանքներու ճամբով յաջողած է մշակելի դարձնել քանի մը հարիւր հեկտար աղոտ հող՝ բերքի լաւ արդիւնքով: Միւս կողմէ, սակայն, Հայաստանի Գիւղատնտեսութեան նախարարը՝ Հրանտ Յովհաննիսեան անցեալ տարի «սխալ» կը նկատէր երկրին գիւղատնտեսութեան զարգացումին համար նկատի առնել Արարատեան հարթավայրի աղոտ հողերու, նախալեռնային գօտիներու, «ղռերու» (իմա՛ քարքարոտ հողեր), հոս ու հոն ցրուած անօգտագործելի հողակտորներու մշակութիւնը, քանի որ նիւթական շատ լայն միջոցներու եւ երկար տարիներու բարդ աշխատանքի կը կարօտին ասոնք: «Ահա թէ ինչու, կ'ըսէր նախարարը, աղուտների իւրացումը, որոնց իւրաքանչիւր հեկտարը պահանջում է շուրջ 5–10.000 ռուբլու ներդրումներ եւ մինչեւ 3–4 տարուայ տեւողութիւն ունեցող ագրոմելիորատիվ միջոցառումներ, ոչ մի դէպքում չի կարելի դասել գիւղատնտեսութեան էֆեկտիվ զարգացման միջոցառումների շարքը: Նոյնը վերաբերում է նաեւ «ղռերի» իւրացմանը» (*): Բոլորովին հակառակ տեսակէտը յայտնած է Գ. Արզումանեան իր զեկուցումին մէջ նախ ընդգծելով, թէ «արժէքաւոր գիւղատնտեսական կուլտուրաների համար այդ հողերի իւրացումը խոշոր աւանդ կը լինի Հանրապետութեան գիւղատնտեսութեան զարգացման գործում» եւ, միւս կողմէ, այդ հողերուն

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Ա.

Գործնական համարուած մարդ մը կը ճանչնամ, որ աղջկանը դաշնակ մը չուզեց գնել «բախալը ատանկ բան չառներ»ի նկատողութեամբ եւ ասոր համար քանի մը շնորհքով ամուսնական ձեռնարկներ անյաջողութեան մատնեց, որովհետեւ բախալը (կամ այս պարագային աւելի ճիշդ է ըսել բախալին կինը) աղջիկտեսի եկող կիներուն բերնովը կը մոլտար.— Վա՛յ, մեղայ, փիանօ մը բիլէ չունին սալոնը: Մինչդեռ Մարկոս էֆէնտի, ճշմարտապէս գործնական մարդու հոտառութեամբ, աղջիկը շրջանաւարտ ըլլալուն պէս 80 ոսկինոց դաշնակ մը ծախու առաւ, զոր ժանեկաւոր ճերմակ ծածկոյթի մը տակ զետեղեց սրահին ճակատը:

Բախալը դաշնակը կը պահանջէ, թէեւ բնաւ չի ներեր, որ նոթայի կամ դաշնակահարի համար դրամ ծախսուի: Ահա ինչ որ միւս ողորմելին չկրցաւ գուշակել եւ ինչ որ Մարկոս էֆէնտի շատ աղէկ կռահած էր: Իր բուն գործի մարդու արժանիքը ասոր մէջն էր:

Սաթենիկ դէշերօթիկ դպրոցը ձգելով՝ երբ վերադարձաւ հօրենական տունը, ինքզինքը անախորժ կերպով տարբեր միջավայրի մը մէջ գտաւ, որ առջի բերան գրեթէ յուսահատական տպաւորութիւն մը ըրաւ վրան:

Թէեւ երբեք վերացական աղջիկ մը չէր եղած դպրոցին մէջ, այսուհանդերձ միշտ պզտիկ հակում մը ունեցած էր կարգ մը մտային ու հոգեկան զբաղումներու, որոնք հետզհետէ զարգացեր էին իր մէջ ընկերուհիներուն եւ վարժուհիներուն քաջալերանքներով: Նախամեծար համարած բանաստեղծներ ունէր, որոնց գրածները գոց կ'ըսէր, ջութակի վարժութիւններ ըրած էր, տեսարաններ կային, որոնցմէ հաճոյք կը զգար ու վերջալոյսներ, որոնք կրնային տպաւորութիւն գործել իր վրայ: Ասոնցմէ զատ, նոյնիսկ խոկանքի ժամեր ունէր, ուր ոսկի երազներ կ'երկնէր: Իր փափաքն էր ամուսնանալ երիտասարդի մը հետ, որ միմիայն գործի մարդ չըլլար, որ անպատճառ խարտեաշ ու միանգամայն ազնուոր ըլլար, ու իրեն պէս անգլերէն գիտնար եւ որուն հետ ճամբորդութիւն ընէր ատեն ատեն:

Այս չափաւոր, գրեթէ պահպանողական վերացականութեան շինուած ծրագրով ձգեց Սաթենիկ Հօմ Սկուլը եւ փոխադրուեցաւ վերջնականապէս իր հօր տունը: Բնաւ չկասկածեցաւ այն ամենազօր բռնաւորին գոյութեան, որ հոն իրեն կը սպասէր եւ որ այդ անմեղ ծրագիրը կտոր-կտոր պիտի բզկտէր, զայն նկատելով իբրեւ ապստամբական դրօշակ մը հաստատուած կարգուսարքին դէմ:

Հաշիւի չառնուած այդ բռնաւորը Բախալն էր:

Սաթենիկ մէկէն ի մէկ ընդվզեցաւ անոր դէմ, չուզեց գլուխ ծռել անոր ջախջախիչ հեղինակութեան առջեւ. սակայն, «Աղջիկս, ատ բաները բախալը չառներ» բանաձեւը, որ Մարկոս էֆէնտիի բերնէն իյնալով ծանր, լուրջ, ճնշիչ միօրինակութեամբ՝ կը ռմբակոծէր իր դպրոցական գաղափարները ամէն առթիւ, վերջապէս բռնադատեց զինքը պարտութիւն խոստովանելու: Քիչ մը ժամանակ սակայն Սաթենիկ խուլ հակառակութիւն մը պահեց իր յաղթական թշնամիին դէմ, յետոյ կամաց - կամաց, ա՛լ բոլորովին տեղի տուաւ, ու օր մըն ալ, դաշնակցեցաւ բախալին հետ: Հիմակ գործնական աղջիկ մըն էր, այնպէս, ինչպէս հայրը կ'ուզէր որ ըլլար:

Սաթենիկ երբեմն կը յիշէր իր սխալանքի օրերը եւ կը խնդար այն ատենուան ունեցած գաղափարներուն վրայ, ինչպէս կը խնդար իր այն ընկերուհիներուն վրայ, որոնք յամառած էին կառչած մնալ իրենց դպրոցի վերացականութեան:

Իր գործնական ոգին այնչափ հռչակ էր հանած Բերայի ընտանեկան շրջանակներուն մէջ՝ որչափ հօրը, Մարկոս էֆէնտիին:

— Գիտես քի հօրը քիթէն է ինկեր, — կ'ըսէին տան բարեկամ կիները իր վրայ խօսած ատեննին:

Եւ իրենց համար Մարկոս էֆէնտիին քիթէն իյնալը մեծագոյն վկայականն էր գործական ոգիի:

Ամէն անգամ որ հիւրերու քով Սաթենիկի խօսքը բացուէր, հայրն ու մայրը նոր դէպք մը ունէին իր մասին պատմելու, որուն մէջ, հարիւրերորդ անգամն ըլլալով, ցոյց տուած էր իր գործնական ոգին:

Հայրը մանաւանդ ափ ի բերան մնացած էր մօրն ու աղջկանը միջեւ տեղի ունեցած կռուի մը առթիւ:

Սաթենիկ երբեմն, երբ մայրը մանրուք դրամի պէտք ունէր, 20–30 փարա փոխ կուտայ եղեր ու հաշիւ կը բռնէ: Գումարը 20 ղուրուշի հասած ատեն պահանջեր է մօրմէն ու անիկա ալ մէճիտիէ մը տուեր է: Սակայն աղջիկը գոհ չէ եղեր, առարկելով թէ ինքը մանրուք տուած է եւ հետեւաբար կամ պէտք է որ մայրը մանրուք հատուցանէ եւ կամ 20 ղուրուշի տարբերութիւնը, 30 փարայի չափ, աւելցնէ մէճիտիէին վրան.

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(Շար. – 3)

ՖՈՒԹՊՕԼԻ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

ՖՈՒԹՊՕԼԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՅ ԴԱՏԱՒՈՐԸ

ՄԻՇԷԼ ՔԻԹԱՊՃԵԱՆ

— Օ —

Նախկին մարզիկ եւ Նիսի Հայ մարզական միութեան հիմնադիրներէն՝ Արամ Երամեան, պարտք սեպած է, պարբերաբար մեր ուշադրութեան յանձնել, Միջերկրականի ափին տեղի ունեցող առօրեայ երեւոյթներէն անոնք որոնք կապ ունին հայ ժողովուրդի կեանքին հետ եւ որոնց արձագանգը կը հանդիսանայ յաճախ տեղւոյն կարեւոր օրաթերթը՝ Նիս-Մաթէն:

Այս անգամ, Հայերը չահագրգռող նիւթը կը կազմէ, միջազգային ֆութպօլի խաղերուն դատական անձնակազմին մէջ, Հայերու ունեցած պատուաբեր դիրքին: Հաճոյքով է ուրեմն որ մեր կարգին, այդ տեղեկատուութիւնը կը հաղորդենք, «Յառաջ»ի մարզասէր ընթերցողներուն, որոնց արդէն ծանօթ է խնդրոյ առարկայ անձին համբաւը:

Իրողութիւն է որ, ֆութպոլը, ներկայիս, ափօփ միւս բոլոր ճիւղերէն աւելի, ժողովուրդներու կեանքին մէջ առաջնակարգ կարեւորութիւն ստացած է, դառնալով երբեմն պետական չահագրգռութեան առարկայ: Ֆութպօլի ազգային խումբի մը յաղթանակը կամ պարտութիւնը, կարծէք ներկայիս համազօր է պատերազմի մը վճռական ելքին: Անով է որ շատ անգամ կը չափուին ազգերու ֆիզիքական կենսունակութեան աստիճանը: Պզտիկ ժողովուրդներ, իրենց ֆութպօլի խումբերուն շնորհիւ կը ճանչցուին ու կարեւորութիւն կը ստանան: Ապացոյց՝ մեր հայրենի հողին վրայ ծլած ու ծաղկած հայկ. ազգային խումբին՝ «Արարատ»ի յաղթական արշաւները, ոչ միայն խորհրդային ընդարձակածաւալ հողամասին վրայ այլեւ միջազգային գետնի վրայ, ուր Հայ անունին պատիւ բերող աւիթներ են անոնք: Ու այսօր իր համբաւը Եւրոպայի սահմաններն ալ գլած անցած է եւ դեռ վերջերս է որ Նոր Աշխարհի մէջ ալ ցուցաբերեց ան իր նուրբ խաղարկութիւնը, մէկը միւսին ետեւէն պարտութեան մատնելով, Ամերիկայի զանազան քաղաքներուն մէջ բարձրօրակ արժէքով տեղական կամ դրացի երկիրներու ֆութպօլի խումբերը:

«Յառաջ» իր հիմնադրին խմբագրութեան օրերէն սկսեալ լայն տեղ տուած է իր սիւնակներուն մէջ մարզական շարժումին եւ ֆութպօլի հայ եւ միջազգային խաղերուն, գնահատած ու քաջալերած է զանոնք միշտ, ժառանգ ձգելով իր այդ նախասիրութիւնը մեր օրերու «Յառաջ»ին որ իր կարգին օրը օրին տեղեակ կը պահէ իր ընթերցողները, կրկնակի ախոյեան՝ «Արարատ»ի յաջողութիւններուն:

Ֆութպօլի խաղարկութեան մէջ, շատ մեծ դեր վերապահուած է սակայն զայն ղեկավարող դատաւորին, որ մրցումներու ատեն խաղավայրին բացարձակ տէրն է, խաղերու ներդաշնակութեան աչալուրջ հսկողը, նախանձախնդիրը օրինաւոր խաղարկութեան եւ պատժական տնօրինութիւններու իրաւասու՝ կանոններու դէմ օրինազանց գտնուողներուն: Կը նշանակէ որ իր հեղինակութիւնն ու իր վճիռները անառարկելի են: Իր կողմէ անճիշտ դատողութիւն մը այս կամ այն ֆութպոլէօրի մը խաղարկութեան վճռելի մէկ սխալին նկատմամբ, յաճախ խաղին դիմագիծը կը փոխէ ու արդիւնքը կը շրջէ, նպաստելով մէկ խումբին յաղթանակին, միւսին պարտութեան:

Ահա թէ ինչու համար իրաւարարին դերը շատ փափուկ է եւ պատասխանատուութիւնը մեծ: Ան պէտք է ձերբազատուած ըլլայ կողմնակալական որեւէ կանխակալ կարծիքէ, ցեղային խտրականութենէ կամ խնամիական նախասիրութիւններէ: Այսուհանդերձ, այդ բոլորը մարդկային բնազդական տկարութիւններ են, ոմանց մօտ երբեմն առաւել կամ նուազ չափով չեչտուած եւ կարելի չէ միշտ հարիւր առ հարիւր անթերի կատարելութիւն մը ակնկալել կամ ակամայ ազդեցութիւնները հաշուի չառնել:

Քանի քանի առիթներով, դատաւորներ սուլուած, յարձակում կրած եւ հանրային նախատինքներու նշաւակ դարձած են, իբրեւ կողմնակալ ամբաստանուելով: Հանդիսատեսներուն մէջ հազարաւորներ կան որոնք կանոններուն գիտակից ու միաժամանակ մոլեռանդ ոգիով կը հետեւին խաղերուն եւ ամէն մէկը իր հայեցակէտը ունի որ միշտ չէ որ կը համապատասխանէ դատաւորին վճիռներուն: Վայ ուրեմն այն դատաւորին որ իրեն վստահուած դերը խղճմտօրէն կատարելու մէջ կը թերանայ կամ երբեմն այն սխալ տպաւորութիւնը կը թողու թէ մէկ կամ միւս մրցորդ խումբին ի նպաստ, նախասիրական դիրք մը կ՚որդեգրէ:

Ուրեմն քիչեր միայն կատարեալ անկողմնակալի համբաւ շահած են: Ազգային ու միջազգային կարեւոր մրցումներու դատաւորները պէտք է մանաւանդ այս յատկութիւնները լրացնեն:

Ֆրանսահայերս հպարտանալու պատճառներ ունինք գործունէութեան այդ դաշտին մէջ ալ, ուր ունինք արժանաւոր ներկայացուցիչներ, ինչպէս ունեցած ենք անցեալին եւ ունինք ներկայիս ալ նուրբ խաղարկուներ, ազգային թէ ֆրանսական ֆութպօլի առաջնակարգ խումբերու մէջ:

Մեր խօսքը մասնաւորելով, յիշատակենք որ բացի երկրորդական դասակարգի դատաւորներէ, միջազգային ընտրեալ դատաւորներու շարքին մէջ ալ համբաւի տիրացած Ֆրանսահայ երկու դատաւորներ ունինք որոնց համբաւն ու հեղինակութիւնը թափանցած է նաեւ Ֆրանսայի սահմաններէն անդին, եւրոպական տարբեր երկիրներու մէջ ալ:

Այս շարժումով չահագրգռուողներէն ո՞վ չի յիշեր օրինակ անունը Ֆրանսայի հարաւային շրջանին մէջ, հաստատուած Խօրտէկեանի մը որ այնքան յաջախ կարեւոր ու մեծ մրցումներ ղեկավարած է ազգային ու միջազգային հանդիպումներու առիթով:

Ու մանաւանդ ո՞վ կ՚անգիտանայ Նիսաբնակ այն միւս գնահատուած մասնագէտը այս ճիւղին մէջ որ Միշէլ Քիթապճեան կը կոչուի:

Եթէ Խօրտէկեանի անունը ներկայիս քիչ մը շուքի մէջ մնացած է, Քիթապճեանի աստղը ընդհակառակն կը շարունակէ փայլիլ Ֆութպօլի երկնակամարին վրայ ու ինք կը փնտռուի միշտ իբր անաչառ ու հեղինակաւոր դատաւոր:

«Նիս–Մաթէն»ի աշխատակիցներէն Ժաք Պուասօնէ, հարցազրոյց մը ունեցած է մեր հայրենակիցին հետ, հրատարակուած Դեկտ. 31ի թիւին մէջ ուրկէ կը տեղեկանանք որ իր տարիքն է 44, իբր դատաւոր կը գործէ 22 տարիէ ի վեր եւ իրաւարարութիւն կատարած է 152 միջազգային մրցումներու ընթացքին: Իր ասպարէզին բարձրագոյն աստիճանին հասնելու համար, իրեն կը պակսի միայն «Համաշխարհային Բաժակ»ի մրցման ղեկավարութիւնը, ինչպէս վիճակուած էր ան 1970ին Ռօժէ Մաշէնի, նոյնքան համբաւաւոր իրեն աստիճանակից, Ֆրանսայի ուրիշ դատաւորի մը:

Ներկայիս, իր դասակարգին մէջ, իբր անվիճելի մասնագէտներ չորս Ֆրանսայի միջազգային դատաւորներ պաշտօնի վրայ են: Վուրց (Սթրազպուրկէն) Էլիէս (Թուլոնէն), Վիկլիանի (Առլէն) եւ մեր հայրենակիցը (Նիսէն):

1975ի խաղաշրջանին իր ղեկավարելիք անմիջական առաջին խաղերն են. Անգլիա–Չեխօսլովաքիա, Պարսելոն – Լինց, Եւրոպայի Բաժակի ախոյեանութեան շարքին մէջ: Ու ապա, Պուքրէշ–Քօլօներ Իւ.Է.Ֆ.Ա.ի մրցաշարքի հաշւոյն: 23 Յունուարին պիտի տեղեկանայ ան թէ որոնք են իրեն վիճակուած յաջորդ մրցումներուն վայրն ու թուականը:

Քիթապճեանի ընտանեկան խմբանկարին վրայ որ կ՚ընկերանայ յօդուածին կ՚երեւայ իր 16ամեայ տղան, պատանի ժորժը որ իր հօրը հետքերուն վրայ քալելով, ներկայիս Նիսի Հայ Մարզական Միութեան Ֆութպօլի խումբէն կը խաղայ ինչ որ ցոյց կուտայ թէ իր հօրը միջազգային գետնի վրայ գրաւած պատուաբեր դիրքը՝ մոռցնել չէ տուած անոր իր ցեղը, որուն գիրկին մէջ առած է ան իր առաջին քայլերը, ինչպէս ըրած է իրմէ առաջ իր հայրը՝ Պոլսոյ ու Նիսի մէջ:

Գ. Ճ.

արդասաբերութեան համար ծախսուելիք գումարները «կը փոխհատուցնեն հինգ տարուայ ընթացքում: Արարատեան հարթավայրի իւրացումը ամենաանյետաձգելի խնդիրն է: Հարկաւոր է հնարաւորին չափ կրճատել դրա իրականացման ժամկէտները եւ հասնել այն բանին, որ արդէն մօտակայ 7–8 տարում հարթավայրում բոլոր աշխատանքները աւարտուեն»

Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի երկրորդ նիստը վերջ գտած է Դեկտեմբեր 20ին: «Սով. Հայաստան»ի Դեկտեմբեր 21ի թիւին մէջ, ուր ներկայացուած է Գ. Արզումանեանի զեկուցումը, ինչպէս նաեւ ժողովին նկարագրականը կատարուած է, ոչ մէկ յիշատակութիւն ունի այն մասին, թէ Հայաստանի պատկան մարմիններու ներկայացուցած խընդրանքները նկատի առնուա՞ծ են թէ ոչ: Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը արդէն փակուած է նոյն օրը:

Ժ. Մ.

(*) Տես «Գրական Թերթ» 1974 Մայիս 17:

ՆԱՄԱԿ
«ԱԶԱՏ Օր»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ(*)

— Օ —

Եթէ պիտի ընդունինք որ Հայ Մամուլը մեծ դեր մը ունի մեր իրականութեան մէջ, սատարելով հայապահպանման նուիրական գործին, ապա ուրեմն գրութիւնները պէտք է ըլլան պարզ եւ հասկնալի լեզուով: Զանազան մէջբերումներով եւ բարդ բառերով բեռնաւորուած նախադասութիւններ, որոնց վերջաւորութեան, արդէն իսկ մոռցուած կ՚ըլլայ սկզբնաւորութիւնը եւ թէ բանն ինչո՞ւմն էր, ոչ միայն օգտակար չեն, այլ՝ վնասակար: Զանձրոյթով մէկդի կը դրուի թերթը: Ընթերցողը կը փնտռէ Թաշեանի, Ահարոնի նման գրիչներ, որոնց տողերուն վրայէն կը սահէին աչքն ու լեզուն եւ միտքը անմիջապէս կ՚ըմբռնէր գրութեան իմաստը:

Գաղութի մը մէջ, ուր յարգելի բացառութիւններով, հայերէնի ուսումը վերջ կը գտնէ նախակրթարանի աւարտումով եւ երբեմն ոչ իսկ այդքանով, պէտք է զոհել գրականը օգտակարին, հասնելու համար մեր նպատակին:

Ուրիշ կէտ մը: Հայ Դատը որքան որ ալ մօտ է մեր սրտերուն եւ որքան ալ բաղձանք ԱՆՈՐ իրականացման, նոյնքան յոգնեցուցիչ է կարդալ կրկնութիւններ, որոնք բան մը չեն աւելցներ ըսուածներուն վրայ եւ բարոյալքում կը պատճառեն: Մեզ, Հայերս չէ որ պիտի ջանանք համոզել թէ արդար է մեր Դատը, այլ օտարները: Յարատեւօրէն աշխատինք այդ ուղղութեամբ եւ ապա խօսինք ու գրենք ձեռք բերուած յուսադրիչ արդիւնքներու մասին:

Սրտցաւ ընթերցող՝ Ա. Կ.

«Ազատ Օր», Դեկտ. 5

(*) ԽՄԲ. ՅԱՌԱՋ»Ի.— Տես մեր այսօրուան խմբագրականը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ջ

ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Մինչդեռ ան կը խօսէր իր կորուկ եւ չարագուշակ ձայնովը, կինը կամաց կամաց ոտքի ելեր, քօղին ծալքերը սեղմած էր դէմքին վրայ. եւ նորէն շուքին մէջ կեցած էր.

— Անկարելի է այդ, ըսաւ հաստատամտութեամբ:

— Այդ բառը Ֆրանսերէն չէր: Ասկէ զատ իմ հաստատած երեք կէտերս ո՛եւէ մեկնութեան հարկ չեն թողուր: Դուք իմ մայրս էք, կը զզջաք. եւ հարուստ էք.

— Արդէն ըսի ձեզի թէ կը սխալիք. ձեր մայրը, հարուստ էր, բայց հիմա չէ.

— Այսինքն ոճրագործ ըլլալէ զատ անձնապաշտ ալ ըլլալով՝ կ՚ուզէ պերճութեան մէջ ապրիլ, մինչդեռ ես, իր ամենասիրելի որդին, Թուլոնի մէջ ոլոռ պիտի ուտեմ.

— Ո՛չ, ձեր մայրը յանցաւոր է, իրաւ. կը խոստովանի եւ ինքզինքը կ՚ամբաստանէ. թէեւ կեանքիս վրայ կ՚երդնում որ Պ. տը Վիլֆորի ոճրին մեղսակից չէր.

— Անցնինք, այդ հին ազգերու պատմութիւնն է:

— Բայց անոր գործած յանցանքը քաւեց այն օրը որ, ձեզ կառափնատէն ազատելու համար, բոլոր ունեցածը տուաւ:

— Հէ՞ այդ ի՞նչ տեսակ կատակ է:

— Ի՞նչ կը կարծէք, Թշուառ ,միթէ առանց զոհողութեան կարելի էր ձեռք բերել հզօր անձերու պաշտպանութիւնը, որոնց ձեռքին մէջ էր ձեր կեանքը. հիմա ալ դուք զիս մտիկ ըրէք: Դեռ քանի մը ամիս առաջ մայրերնիդ ձեր գոյութիւնը չէր գիտեր: Մինչեւ ձեր եղեռնադատ ատենին ներկայացած օրը ո՛վ ըլլալնիդ չէր գիտեր: Եւ այն օրը, երբ ձեր խօսքերը լսեց, երբ սոսկալի գաղտնիքը իմացաւ, քիչ մնաց որ պիտի մեռնէր.

— Ո՛վ զգայուն կին, սա գեղգեղանքը կը լսե՞ս. եւ սկսաւ երգել Պէնէտէթթօ յած ձայնով ծանօթ եղանակ մը:

— Այն օրէն սկսեալ, գիտնալով որ դուք կառափնատի մատնուած էիք, մէկ բան միայն սկսաւ մտածել. ուզեց որ ապրիք: Ան օտար երկիր երթալու վրայ էր. որովհետեւ սոսկալի աղէտ մը անոր շուրջը ալ ամէն բան տապալած էր: Իր միակ մտածումն էր աներեւութանալ. եւ այս բանը իրեն համար դիւրին էր. որովհետեւ ինչպէս որ ըսի, հարուստ էր. մէկ միլիոնէ աւելի ունէր:

— Մէկ միլի՛ոն, գոչեց Պէնէտէթթօ շրթունքը իրար բախելով:

— Այդ միլիոնը. այժմ իրը չէ. քեզ փրկողներուն օգնութիւնը ստանալու համար. եւ. ա՛հ, այս սուտերը կը խեղդեն զիս, այո՛, ես ձեր մա՛յրն եմ. այս իրիկուն հոս գալու, ձեզ տեսնելու եւ, —ո՛հ, ի՛նչ թշուառ կին եմ, — ձեզ մխիթարելու, ձեզ քաջալերելու իրաւունք ունենալու համար. զիս բոլոր հարստութենէս զրկող մուրհակը ստորագրեցի, կը լսէ՞ք, ստորագրեցի .

— Ա՛հ, այդ բանը ըրի՛ք, գոչեց Պէնէտէթթօ: Եւ զիս մխիթարել... զիս քաջալերել կ՚ուզէք. ի՛նչ խենթ էք. մէկ երկու հարիւր հազար ֆրանքով հոս գալու էիք. բանտապանները ·կաշառելու էիք ի՞նչ գիտնամ ·բայց այդ ձեր տուած միլիոնը զոր ինծմէ գողցաք — այդ միլիոնը իմ ազատութիւնս. իմ կեանքս էր. բայց խօսքերուդ չեմ հաւատար. կը ստէք. դեռ կը ստէք. ապահով եմ: Այո՛, ով գիտէ ինչ զգայական մտահաճութեան հնազանդելով, ուզեցիք հոս գալ. զիս զուեթի չարժելու. եւ ստանալու համար ինծմէ այն ներումը, զոր կը մերժեմ ձեզ, կ՚իմանա՞ք:

Բարկութիւնը երթալով կը շատնար եւ զինքը կը կատղեցնէր:

— Ձեզ անիծեցի... ձեզ կ՚ատեմ: Հիմա կորսուեցէ՛ք եւ ձեր դրամով աշխարհի մէջ ձեր անպատիւ կնկան կեանքը վարեցէք...

— Գիտէ՞ք, յարեց կինը հաստատուն ձայնով, թէ ասկէ վերջը ինչ պիտի ըլլայ իմ կեանքս: Կ՚ուզեմ որ գիտնաք: Ամիսէ մը Ֆրանսայէն պիտի հեռանամ.. եւ Ս. Խաչի քոյրերուն հետ Փոքր Ասիա պիտի երթամ...: Հո՛ն անոնց ամէնէն խոնարհը պիտի ըլլամ... վանք մը պիտի շինենք այն ստակով, զոր ծիզուիթներուն ձգեցի... խցիկի մը մէջ պիտի առանձնանամ եւ հոն ամօթէս եւ յուսահատութենէս պիտի մեռնիմ... վերջին ժամուս ոչ ոք մխիթարական խօսք մը պիտի ըսէ ինծի: Ահա՛ այս է ինքզինքիս սահմանած վիճակս...: Ամսէ մը՝ Աստուած միայն պիտի գթայ ինծ...

— Ա՛հ, այդ բացատրութիւնը շատ լաւ եւ շինծու է, ըսաւ Պէնէտէթթօ հեգնօրէն: Ըսել է... այդ միլիոնը ծիզուիթ բարեսիրտ հայրերուն ձգեցիք:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Փանոսեան, Լիթիէն եւ Մաղէն, Ժաք, Քրիսթիան եւ Սանտրին, ինչպէս նաեւ Փանոսեան, Սիմիթեան Խորասանճեան, Ճրճրեան, Իւպլիմեմիչեան, Քէչիչեան, Կիւրիւնլեան, Կուրուչեան, Նապաչճեան, Գալճեան, Մամուրեան Խոլխոլունի ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց եղբօր, տաղրոջ, հօրեղբօր, մեծ–հօրեղբօր եւ հայրենակիցին՝

ԳՐԻԳՈՐ Գ. Ս. ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ

(Նախագահ Փարիզի Կեսարիոյ եւ Շըրջանի Հայր. Միութեան)

մահը, որ պատահեցաւ 74 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, այս Երկուշաբթի, (Յունուար 13) ժամը 14ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Շաթուի գերեզմանատունը եւ թաղումը կը կատարուի ժամը 16ին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

×

Փարիզի Կեսարիոյ եւ Շրջանի Հայր. Միութիւնը կ'ողբայ իր Նախագահին՝

ԳՐԻԳՈՐ Գ. Ս. ՓԱՆՈՍԵԱՆԻ

յանկարծական մահը եւ իր ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ ողբացեալին ընտանիքին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր անկեղծ ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Ֆիլոմէն Պահչէճեանի ինչպէս նաեւ Պայրամեան եւ Բալումեան ընտանիքներուն, իրենց խնամիին եւ ազգականին Ծիածան Պայրամեանի մահուան տխուր առթիւ:

ՆՈՒԷՐ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի շրջանի մահացած ընկերներու հոգեհանգստեան եւ հոգեճաշի առթիւ եղած են հետեւեալ նուէրները. Հ. Յ. Դ. « Զաւարեան » խումբին.—

Տիկ. Սիրանոյշ Կարապետեան 500 ֆր., բարեպաշտ հաւատացեալ մը 150, Դարբինեան ընտանիք եւ Աւետիս Կուտուզեան 100ական, Տիկ. Եղսաբէթ Տէր–Վարդանեան, Տիկ. Սերգուհի Եօթնեղբայրեան, Յարութիւն Նիկողոսեան, Վաղարշակ Տէր–Վարդանեան 50ական, Տիկ. Վարդուհի Դարբինեան եւ Տիկ. Թագուհի Գուլումեան 30ական, Գրիգոր Պօյաճեան, Թադէոս Գըլճեան, Արամ Տէրտէրեան, Յովսէփ Գոճակէօզեան, Օննիկ Պէգիրճեան, Գրիգոր Թիւթէլեան, Յովհ. Կուտուզեան, Յակոբ Պապիկեան, Ժանօ Գասպարեան, Ռոպէր Սառաճեան, Տիկ. Երանուհի Ճգնաւորեան 20ական, Տիկ. Վերգին Տէրտէրեան, Համբարձում Սահակեան, Գրիգոր Փիլիկեան 10ական, Համբարձումեան ընտանիք Պօղոս Համբարձումեանի յիշատակին 50 ֆր.:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

«Յառաջ»ի համակիր երիտասարդ մը՝ Մ. Խ. 1000 ֆր.:

×

Ռոմանէն այրի Տիկին Զաթրեան 30 ֆ.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ընկ. Յարութիւն Շիրվանեան Տիկին էլիզ Միրիճեանի մահուան առթիւ 50 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, փոխան ծաղիկի:

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Յունուար 18 ժամը 20.30ին Ահարոնեան ակումբը:

FONDATION DES TRADITIONS ARMÉNIENNES
150, Rue Etienne-Dolet — ALFORTVILLE, 22ème étage

NANE CARZOU
signera son livre

le voyage en Arménie

(Ed. Flammarion)
postface de J.-M. CARZOU

Vendredi, 17 Janvier à 21 heures
en présence du Député-Maire d'Alfortville
M. JOSEPH FRANCESCHI

Projections de films sur les voyages de Carzou en Arménie

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութեան եւ մասնակցութեամբ Փարիզի շրջանի իր բոլոր մասնաճիւղերուն, Կիրակի, Յունուար 19, Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի Մ. Պէշիկթաշլեան – Գ. Մ. Ալէմշահ սրահը, ժամը 14.30ին:

Խմբերգ, պար, արտասանութիւն կայանի մանուկներուն կողմէ: Հտպիտներ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ

ԽՈՐԷՆ ԽՈՐՎԻՐԱՊԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՀԸ

կատակերգութիւն 4 արար

(մերօրեայ մտահոգիչ երեւոյթներէ առնուած)

Կը գտնուի ԲԱԼՈՒԵԱՆ գրատունը

9, Rue de Trévise — 75009 Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Մշակոյթի Տան Օժանդակ Տիկնանց Միութեան ճաշը՝ Փետր. 23ին:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ

Յունուար 30 — Եշ. ժամը 20.45

ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ՝

THEATRE DAUNOU
7, Rue Daunou — Métro Opéra

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՄԸ

ՀՆԱՐՔԸ

խիստ ծիծաղաշարժ զուարթախաղ — (3 արար)

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ ՄԸ՝

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԸ

ՆՊԱՏԱԿ ՄԸ՝

Նպաստ մը ապահովել

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ԼՍԱՒԱՆԻ ՕՐԸ

ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19

Ս. Ծննդեան ութօրէքը «Լսաւանի Օր» եղած է իր հիմնադրութենէն սկսեալ եւ ութսուն տարի անխափան նոյն օրը կամ մօտաւոր Կիրակին խաւեանցիք կրօնական հանդիսաւոր արարողութեամբ ոգեկոչած են մեծանուն հիմնադիրներ Յովհաննէս եւ Մկրտիչ Լսաւեանի, ինչպէս նաեւ իրենցմէ յաւէտ բաժնուած տնօրէններու, ուսուցիչներու եւ ընկերներու անթառամ յիշատակը:

Փարիզի Լսաւեան Սանուց Միութիւնն այս տարի եւս կը կազմակերպէ «Լսաւանի Օր»ը Յունուար 19, Կիրակի: Ըստ սովորութեան, առաւօտուն հոգեհանգիստ կը կատարուի Փարիզի մայր եկեղեցին, բոլոր մահացած Լսաւեանցիներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Իսկ ժամը 13.30ին «Բաժակի Պահ» հայկական աւատ եւ ճոխ սեղաններու շուրջ, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, մեթրօ Քատէ: Ճառեր, յիշատակի ոգեկոչումներ, հայկական նուագ, անակընկալներ:

Նոյն օրը, նոյն ժամուն, Պոլսէն սկըսեալ աշխարհի ամէն կողմը Լսաւեանցիներ բաժակ պիտի բարձրացնեն Հայ Դպրոցին, Լսաւեանին մաղթելու համար պայծառ եւ լուսաշող ապագայ:

Սիրով կը հրաւիրուին հին ու նոր Լսաւեանցիներ, ինչպէս նաեւ համակիրներ:

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 45 ֆր.:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին,
Կիրակի, Փետր. 2, ժամը 15.30էն 24

Animée par l'Orchestre
LES ARMENIAN S SUNSHINE
et la participation de l'ENSEMBLE SEVAN
dans les Salons du Centre Administratif et Social, 16 Place de l'Hôtel de Ville
Asnières

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

✲

Կը խօսի՝

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Նիւթ՝

Արեւմտեան Ազգային Զարթօնքի շարժումը ԺԹ. դարուն

ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17, ԺԱՄԸ 20.30ին

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ (45, Ռիւ տը լա Տէֆանս)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՍԻՐԱՀԱՐՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՄԱՆԱՒԱՆԴ՝ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

CARTES GEOGRAPHIQUES EN RELIEF
EN FRANÇAIS

Ֆրանսերէն լեզուով տպուած, աշխարհագրական քարտէսներ, արտակարկառ (ռըլիէֆ)

Տպուած գերմանական հանրածանօթ՝

WENSCHOW

Տան կողմէ:

Առաջին անգամ ըլլալով կը ծախուին ֆրանսական հրապարակին վրայ, խիստ մատչելի գիներով

En vente pour la première fois sur le marché français, à des prix fort intéressants

S'Adresser :

Organisation GLORIG sarl
17, Rue du Retrait — 75020 PARIS
Tél. : 545-89-87
880-75-14
735-96-35

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
14
MARDI
14 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 170 ֆր· Վեցամսեայ 90 ֆր·
Արտասահման Տար· 200 ֆր· Հատը 1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — Թիւ 13·197 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — Nº 13.197

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՎԵՐՋԱՑՈՂ ՏԱՐԻՆ

— Օ —

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

1973ը վերջացած էր տնտեսական աննախընթաց տագնապի մը յուռետես հեռանկարներով: Հոկտեմբեր 6ի արաբեւիսրայելեան չորրորդ պատերազմին յաջորդած էր Ալժէրի արաբական վեհաժողովը, ուր քարիւղ արտադրող երկիրները կ'որոշէին նախ՝ կրճատել վառելանիւթի հայթայթումը, յետոյ՝ բարձրացնել վաճառման գինը:

Այս որոշումը պատճառ մը աւելի ծանրացուց տնտեսական տագնապը, որ շատոնց ծայր տուած էր եւ հսկայաքայլ կը յառաջանար աշխարհի հարուստ թէ աղքատ բոլոր երկիրներուն մէջ:

Տագնապին յայտարար նշաններէն ամէնէն կարեւորն էր ոսկիի գինին աստիճանական բարձրացումը արեւմտեան աշխարհի սակարաններուն մէջ:

Ահազանգը հնչեցուցած էր Ամերիկա՝ 1971ի ամառը արժեզրկումի ենթարկելով տոլարը եւ բանալով զայն ոսկիով փոխանակելու համար սահմանուած գինը:

Տոլարի արժեզրկումին հետեւեցան կարգ մը երկիրներու — ընդ որս Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ — դրամները, մինչ բարձրացում կրեցին մարքը, ֆլորինն ու զուիցերական ֆրանքը:

Վերջացող տարուան Յունուար 19ին ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց վեց ամսուան համար ազատ ձգել ֆրանքի ելեւէջը, որուն իբրեւ հետեւանք 5 առ հարիւրի նոր արժեզրկում մը կրեց ֆրանսական դրամը:

Տնտեսական տիեզերական տագնապին դարման տանելու համար քանիցս ժողովներ գումարուեցան գլխաւոր Պետութեանց մասնակցութեամբ, առանց դրական արդիւնքի մը յանգելու:

1974ին աւելի խորացաւ տագնապը: Քանի՛ ոսկին բարձրացաւ, ա՛յնքան դրամահոսութիւնը սաստկացաւ բոլոր երկիրներու մէջ: Արդիւնքն եղաւ ապրուստի յարաճուն սղութիւն, սնանկութիւն, գործազրկութիւն, գործադուլ՝ աշխատավարձքի յաւելման պահանջով եւ յարակից բոլոր անպատեհութիւններով: Հրանիւթի, կազի, ելեկտրականութեան գիներուն եւ տուրքերու պարբերական ու յարաճուն յաւելումը օր ըստ օրէ ծանրացուց կացութիւնը:

Հասարակաց Շուկայի 9 անդամ Պետութիւնները յաճախակի հանդիպումներով ծրագիրներ կ'որոճան տնտեսական համատարած տագնապին դարման տանելու համար: Դիւրին չըլլար հաշտեցնել կողմերը: Փոխադարձ զիջողութիւններով կը ջանան պահպանել համերաշխութիւնը: Եւրոպա կը փորձէ հաւաքական կարեւոր ուժ մը կազմել արեւելեան եւ արեւմտեան հակամարտ երկու հսկաներուն մէջտեղ: Միացեալ ուժերով կ'ուզէ պայքարիլ տնտեսական տագնապին դէմ:

Իբրեւ հետեւանք քարիւղի գինին տարապայման բարձրացման, հրանիւթ արտադրող արաբական երկիրներն ու Իրան մէկ օրէն միւսը բազմապատկեցին իրենց եկամուտները եւ վերջացող տարուան ընթացքին փորձեցին արեւմուտքի մէջ շահաբեր ձեռնարկներու եւ հաստութաբեր կալուածներու յատկացնել կարեւոր գումարներ, մտահոգիչ ըլլալու աստիճան:

Ֆրանսա 1974ին ամրապնդեց իր դիրքը Մերձաւոր Արեւելքի մէջ: Իրանի Շահը այս երկիրը այցելեց Յունիս 24–26 եւ 20–22 միլիառ ֆրանքի ապսպրանք տըւաւ: Այս գումարը 35 միլիառի բարձրացաւ վարչապետ Շիրաքի Թեհրան այցելութենէն վերջ:

Օգոստոս 28ին վերցուց Մերձաւոր Արեւելքի երկիրներուն զէնք ծախելու արգելքը, որ ի զօրու էր 1967 Յունիսի վեցօրեայ պատերազմէն ի վեր:

Վարչապետը այցելեց նաեւ Պաղտատ եւ կարեւոր ապսպրանքներ առաւ Իրաքի կառավարութենէն:

Արտաքին նախարար Սօվանեարկի յաջորդական այցելութիւնները աւելի եւս սերտացուցին Ֆրանսայի յարաբերութիւնները արաբական երկիրներու հետ:

Ֆրանսական ճարտարարուեստին եւ առեւտուրին համար նոր, հարուստ շուկաներ ապահովելով, կառավարութիւնը կը յուսայ որոշ չափով մեղմացնել տնտեսական տագնապը, որ վերջին տարիներուն ծանրացուցեր էր կացութիւնը:

Նոյն նպատակին կը ձգտի Պանք տը Ֆրանսի ոսկիի պահեստի գինին գրեթէ քառապատկումը — ունկին 160 տոլարի — իբրեւ հետեւանք Ժիսքար տ'Էսթէնի եւ Ֆորտի համաձայնութեան Մարթինիքի մէջ՝ 12–13 Դեկտեմբերին:

Յուսա՛նք որ շնորհիւ բարենշան ձեռնարկներուն 1975ը աւելի բարեբաստիկ ըլլայ աշխարհի, մանաւորապէս Ֆրանսայի համար:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՇԻՐԱՔ ԵՒ ԿՈԼԻՍՏՆԵՐԸ

— Օ —

Կիրակի օր, Իւ· Տէ· Էռ·ի շրջանային 700 քարտերու առջեւ, Շիրաք ցոյց տուաւ թէ իր դիրքը ամրապնդած է կազմակերպութենէն ներս, մինչդեռ 6–7 ամիս առաջ, «դաւաճան» մը կը նկատուէր: Դէպերու կարծիքով այսօր Իւ· Տէ· Էռ·ը, որու շարքերը բաւական թեթեւցած էին Շապան – Տելմասի ձախողութենէն ետք, ինքզինքը գտած կը թուի եւ թէ նոյնիսկ մտքերը բոլորն ալ խաղաղած չեն: Շիրաքի ետին ալ Շալանտոնի շուքը երթալով ձեւ կ'առնէ: Արդարեւ, Շիրաք կը կրկնէ որ իր պաշտօնը ստանձնած էր առժամեայ կերպով, եւ բնաւ միտք չունի տեղաւորուելու: Այս առընչութեամբ արդէն ժողով կը գումարուի Փետրուար 22ին նոր ընդհ· քարտուղար ընտրելու համար: Արդէն Շինօ, որ Անկախ Հանրապետականներու ընդհ· քարտուղարն է, յայտարարեց թէ «Հիմնարկութեանց ոգին իսկ վտանգուած կ'ըլլայ Շիրաքի պաշտօններու կուտակումով», ժուռ տը Ֆրանս չարաթաթերթին: Շինօ անդրադառնալով Համայնավար – Ընկերվրական տարակարծութեանց, չեշտեց թէ պէտք չէ պատրանքներ ունենալ, վասնզի հաւանական չի նկատեր որ եկող 3–4 տարիներու ընթացքին Միթերան համայնավարներու հետ ընտրական իր համաձայնութիւնը խախտէ:

Իւ· Տէ· Էռ·ը սակայն այլեւս կ'ուզէ որ Շիրաք շարժումին գլուխը մնայ «իբրեւ քարտուղար թէ նախագահ, կարեւոր չէ» կ'ըսէր Սուշալ, Մէօրթ–է–Մոզէլի նախկին երեսփոխանը, կարեւորը այն է որ «փաթրոն» մը ըլլայ եւ պարզ է որ Կօլիստները գտած են իրենց «փաթրոնը»:

Քանի մը տողով

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ (Պքերքէ) վախճանած է Մարոնի Եկեղեցւոյ պետը՝ Կարդինալ-Պատրիարք Փօլ-Փիէր Մէուշի, 80 տարեկանին: Իր մահը, յաջորդութեան հարց մը կը բանայ մարոնի կաթողիկէներու եկեղեցիին համար:

ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐՈՒ էնթէրսենտիքալը գործադուլի հրահանգ տուաւ, բողոքելու համար հեռատեսիլի նոր կարգադրութեանց դէմ, ըստ որոնց 548 շարժանկարի սփռում նախատեսուած է տարւոյս ընթացքին, այլ խօսքով շաբաթը 10 հատ: Պարզ է որ նման կարգադրութիւն մը մեծ վնաս կը բերէ սինեմային, ու նաեւ թատրոնին: Ուրբաթ իրիկուն երբ մէկ կայանէն խաղարկումը կը տրուէր եւ միւսէն ի յարգանս Ֆրէնէի յիշատակին՝ «Ագռաւը», շարժապատկերներու մուտքը 40 առ հարիւր պակսած էր: Զանազան անձնաւորութեանց յայտարարութեանց կարգին էր նաեւ Անրի Վէրնէօյի (Մալաքեան) յայտարարութիւնը, որ Ֆրանսինթէռէն չեշտեց թէ շրջանի մը մէջ, ուր այնքան կը խօսուի աշխատանքի մասին, այս ձեւով միայն գործազուրկներ կը ստեղծուին: Էնթէրսենտիքալը կ'ուզէ որ հեռատեսիլը վերադառնայ իր նախկին կացութեան տարեկան՝ 240, ինչ որ սինեմայի արտադրողներուն ալ հաւանութիւնն ունէր: Ընդհ· կարծիքն այն է թէ այս ձեւով ֆրանսական սինեման ուշ կամ կանուխ մահուան դատապարտուած է:

ՊԱՐՍԻՑ ՇԱՀԸ Վիեննա ժամանեց: Միացեալ զեկոյցին մէջ, որ հրապարակուեցաւ Շահին Գահիրէ այցելութեան առթիւ, Թեհրան եւ Գահիրէ անհրաժեշտ կը գտնեն շուտափոյթ գումարումը Ժընեւի Մերձաւոր Արեւելքի խաղաղութեան խորհրդաժողովին, ուր Պաղեստինի Ազատագրութեան Կազմակերպութիւնը պիտի մասնակցի «պաղեստինեան ժողովուրդին» անունով: Գրաւեալ հողերու պարպումն ալ կը պահանջուի: Պաղեստինի Ազատագրութեան Կազմակերպութեան ներկայացուցիչները Նոր Տելհիի մէջ, «դիւանագիտական» կանոնագիր պիտի վայելեն: Այս ուղղութեամբ համաձայնագիր մը ստորագրուեցաւ Պէյրութի մէջ՝ Արաֆաթի եւ Լիբանանի հնդիկ դեսպանին միջեւ:

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ շաբաթավերջին յաջողութեամբ այերանաւ մը արձակեց երկու աստղանաւորդներով: Այս վերջինները յաջողեցան իրենց այերանաւը՝ «Սոյուզ–17» միացնել «Սալիուտ–4» արտերկրի կայանին եւ մուտք գործել հոն:

ՅՈՐԴԱՆԱՆ աւելի քան 51 միլիոն տոլար ստացաւ Սաուտական Արաբայէն՝ իբրեւ զինուորական օժանդակութիւն:

ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ վարչապետը՝ Ուիթլամ Լենինգրադ ժամանեց: Առաջին անգամ է, որ աւստրալիացի վարչապետ մը Խորհ· Միութիւն կ'այցելէ:

ՊՈՒՐՈՒՆՏԻԻ (կեդրոնական ափրիկեան Հանրապետութիւն) մարդակերները հրացանազարկ պիտի ըլլան նոր օրէնքով, Ազանդ մը կայ այդ երկրին մէջ, որուն անդամները կը մեռցնեն եւ կ'ուտեն իրենց ազգականները գաղտնի ծիսակատարութիւններէ ետք:

ՊՕՂՈՍ Զ· լաւատես չէ քարիւղի տագնապին հետեւանքներուն մասին եւ վատթարագոյնը կը նախատեսէ եւ կը խորհի թէ յետ պատերազմեան եւ նախապատերազմեան շրջանի մը միջեւ կը գտնուինք:

ԺԱՔ ՏԻԿԼՕ, համայնավար պարագլուխը բուժարան մը մտած է վիրաբուժական փոքր գործողութեան մը համար: 78 տարեկան է:

ՖՐԷԺԻՒՍԻ զոյին տնօրէնը եւ պահապաններէն մին չորս կատղած առիւծներու զոհ գացած են: Գազանները պատառ պատառ ըրած են երբ երկուքը փոխանակ կառքով մտնելու կենդանիներու պարտէզը, ոտքով գացած են:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆԸ 1975ԻՆ

Ամէն տարի «Հայաստան» հրատարակչականը լոյս կ'ընծայէ մօտ 500 գիրք՝ հինգ միլիոն ընդհանուր տպաքանակով: 1975ին հրատարակուելիք գիրքերուն մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները տուած է հրատարակչութեան պատասխանատուներէն Գ· Դեւրիկեան·

— Աւ· Իսահակեանի ծննդեան 100ամեակին առթիւ արդէն հրատարակուած են չորս մը գիրքեր: Այս տարի լոյս կը տեսնէ անոր բանաստեղծութիւններուն հատորը՝ ռուսերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, ադրբէջաներէն եւ քրտերէն: Կը շարունակուի բանաստեղծին «Երկերի ժողովածու»ի վեցհատորեակին հրատարակութիւնը: Մեծ տեղ տրուած է Իսահակեանի կեանքն ու գործը արտացոլող գրականութեան: Լոյս կը տեսնեն յուշագրութիւններ, անոր բանաստեղծութիւններուն վրայ յօրինուած երգեր եւ ռոմանսներ, իսկ «Սարեանը՝ Իսահակեանին» ալպոմին մէջ կը զետեղուին բանաստեղծին ստեղծագործական նիւթերով նկարիչին պատրաստած նկարները:

Գրականութեան գիծով լոյս կը տեսնեն Ստ· Զօրեանի երկերու հաւաքածոյին Ա·, Պարոյր Սեւակի 6րդ, Վահան Տէրեանի 4րդ, Վ· Դաւթեանի 2րդ, Գ· Էմինի Ա·, Վաղարշակ Նորենցի 3րդ հատորները: Կը հրատարակուի Ժ· դարու պատմագիր Թոմա Արծրունիի «Պատմութիւն Վասպուրականի» եւ Անանիա Շիրակացիի «Մետենագրութիւն» գիրքերու աշխարհաբար թարգմանութիւնները· նոյնպէս լոյս կը տեսնեն Համօ Սահեանի, Մարօ Մարգարեանի, Պարոյր Միքայէլեանի, Արտաշէս Պօղոսեանի, Հենրիկ Թումանեանի, Արշալոյս Մարգարեանի, Ռաֆիկ Դաւոյեանի եւ ուրիշներու բանաստեղծութիւններու հատորները: Մեր ժողովուրդի պատմական անցեալով հետաքրքրուողները կրնան իրենց գրադարանները հարստացնել Հ· Խաչատրեանի «Արտաւազդ» պատմավէպով, Հ· Մկրտչեանի «Անյայտ զինուորի յիշատակարանի» վերջին՝ 3րդ հատորով:

Մեծ տեղ կը գրաւէ նաեւ թարգմանական գրականութիւնը: Ընթերցողը կը ստանայ Լեւ Տոլստոյի «Պատերազմ եւ խաղաղութիւն» վէպին առաջին եւ երկրորդ հատորները, Ֆիրդուսիի «Շահնամէն», Փոլ Էլիւարի «Բանաստեղծութիւնները», Ռոմէն Ռոլանի «Հմայուած հոգին» եւ այլ գիրքեր:

Երաժշտասէրները ձեռք կը ձգեն Կոմիտասի ստեղծագործութիւններուն 4րդ հատորը, սփիւռքի հայ երգահաններու երգերու հաւաքածոն, Գէորգ Տիգրանեանի «Հայկական երաժշտական թատրոնը» աշխատութեան 3րդ հատորը, ինչպէս նաեւ երաժշտական այլ գիրքեր ու նոթաներ:

ԼԵԶՈՒՆ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՕՂԱԿ

—— Օ ——

Հաւաքականութեան մը ազգային դիմագիծի բնորոշման ամէնէն յատկանշական, ամէնէն կարեւոր ազդակը լեզուն է: Ծագումը, հայրենիքը, պատմութիւնը, մշակոյթը, կրօնքն ու կենցաղային իւրայատուկ գիծերը, չեն կրնար բացատրել ազգ ըմբռնումը այնքան ճշգրտօրէն եւ այնքան ամբողջականօրէն, որքան լեզուն: Ազգութեան գաղափարը մեծ մասով պայմանաւոր է լեզուական հասկացողութեամբ:

Թէեւ կարելի չէ նոյնացնել ազգն ու լեզուն, սակայն, ազգի մը բաղկացուցիչ մասերը իրարու զօդողը, միութեան մը, ամբողջութեան մը գաղափարը ամրացնողը լեզուն է: Ան է, որ մարդիկը աւելի սերտ կապերով կ'օղակէ իրարու, հնարաւորութիւն կուտայ արդիւնաւոր գործակցութեան մը եւ ստեղծագործութեան հաւաքական ճիգերուն համար գետին կը պատրաստէ:

Սերտ եւ անքակտելի ամբողջութիւն մը գոյացնելու համար, ամէնէն առաջ մարդիկ պէտք է զիրար հասկնան եւ որքան կատարեալ ըլլայ փոխադարձ հասկացողութիւնը, այնքան աւելի ուժական կ'ըլլան միութիւնն ու միութեան գիտակցութիւնը:

Լեզուն ազգային հաւաքականութիւններու ստեղծագործութիւնն է, ինչպէս ազգային հաւաքականութիւնները գլխաւորաբար ծնունդն են լեզուին:

Մարդն ու լեզուն զուգահեռ ընթացող անբաժանելի իրականութիւններ են: Ազգը կը կազմուի, երբ քաղաքակրթութեան որոշ բարձրութիւն մը նուաճուած է արդէն, երբ ամբարուած է մշակութային հարստութիւններու բաւարար պաշար:

Հայ ժողովուրդի յառաջդիմութեան հոլովոյթին ամէնէն վճռական անկիւնադարձը հանդիսացաւ Ս. Մեսրոպի գիւտը, որ կազմակերպեց մեր լեզուն եւ մեր ազգային գիտակցութեան հիմնաքարը հանդիսացաւ:

Լեզուն կ'արտայայտէ իր հեղինակներուն հաւաքական մտածողութիւնը, հոգին եւ որոշ ուղղութիւն մը, իւրայատուկ ոճ մը կուտայ անոնց մտածելակերպին ու մտքերուն:

×

Ազգային պայքարը գլխաւորաբար լեզուական պայքար է: Մեծ ազգերը երբ կը ձգտին իրենց մէջ ձուլել փոքրերը, երբ կ'ուզեն անոնց մէջ տկարացնել ազգային գիտակցութիւնը, ամէնէն առաջ իրենց յարձակումին թիրախ կը դարձնեն լեզուն: Իսկ երբ վտանգուած ազգային հաւաքականութիւն մը կը պայքարի իր ինքնուրոյն դիմագիծի պաշտպանութեան ի խնդիր, առաջին հերթին կը գուրգուրայ իր լեզուին վրայ, կը պաշտպանէ իր լեզուն եւ անոր հետ անմիջականօրէն կապուած՝ իր եկեղեցին, գրականութիւնը, դպրոցը, մամուլը, թատրոնը, որոնք ազգի մը միջնաբերդերն են, յարձակման թիրախները եւ պաշտպանութեան ամրոցները միաժամանակ:

Աւատապետական հին վարչակարգերը լեզուին արժէքը լիւ տարողութեամբ չէին գնահատեր, ազգերու գոյութեան պահպանման տեսակէտէն: Պետական ժողովրդավարական նորագոյն ձեւերուն մէջ կամ զարգացման որոշ աստիճանի մը վրայ գտնուող վարչակարգերն են, որ ըմբռնեցին, թէ փոքր ազգերու գոյութեան պահպանումին համար, որքան մեծ կարեւորութիւն ունի լեզուն: Միաձոյլ հաւաքականութիւն մը ունենալու իրենց ձգտումին մէջ, մեծ Պետութիւնները անհրաժեշտ նկատեցին ազգային փոքրամասնութիւններու ջնջումը, անոնց ձուլումը տիրապետող ազգութեան մէջ:

Այդ նպատակին իրագործման առաջին եւ ամէնէն ազդու միջոցը լեզուին անհետացումն էր:

Նոյն հողամասին վրայ ապրող ազգային հաւաքականութիւններու միջեւ լեզուական պայքարը միշտ գոյութիւն ունեցած է, սակայն, գլխաւորաբար Ֆրանսական մեծ յեղափոխութենէն ասդին է, որ պետական միջոցներով, ծրագրուած ձեւերով սկսած է լեզուի փոքրամասնութիւններու մէջ արմատախիլ ընելու պայքարը:

Ռուսական կայսրութեան մէջ, ոչ-պետական լեզուներուն դէմ հալածանքը դարձաւ ներքին քաղաքականութեան ամէնէն հիմնական մտահոգութիւններէն մէկը: 19րդ դարու երկրորդ կէսն ու 20րդ դարու սկիզբը կլանուած է լեզուական պայքարներով: Կառավարութիւնը խիստ արգելքներ կը դնէր ազգային լեզուներու գործածութեան դէմ: Պետական բոլոր հաստատութիւններէն ներս եւ հրապարակային հաւաքոյթներու ընթացքին պարտադիր էր պաշտօնական լեզուն: Բազմաթիւ առանձնաշնորհումներ կը վայելէին անոնք՝ որոնք պետական լեզուն գիտէին:

Փոքրամասնութիւնները ձուլման առաջնորդող այս քաղաքականութեան բերումով էր, որ սահմանափակուեցան ազգային դպրոցներուն իրաւունքները, թիւն ու ծաւալը: Նիւթական եկամուտները կրճատուեցան: Արգիլուեցան նոյնիսկ նոր դպրոցներու հաստատումը եւ հուսկ ապա, ցարական յատուկ հրովարտակով «յարքունիս գրաւուեցան» ազգային կալուածները եւ փակուեցան վարժարանները:

Ուժեղ եւ համազգային բնոյթ ստացաւ նաեւ Հայութեան պայքարը այս քաղաքականութեան դէմ: Ազգը անդրադարձաւ, որ իր առհաւական ժառանգութեան ամէնէն կենսական հարստութիւնը վտանգուած է եւ միահամուռ ուժերով դիմեց ինքնապաշտպանութեան:

Լեզուական հալածանքը, որ ազգային պայքարի արտայայտութիւններէ մէկն էր եւ նպատակ ունէր չէզոքացնելու Հայութեան ազգային գիտակցութիւնը, դարձաւ հզօր ազդակ մը, որ դէպի յաւելեալ ինքնաճանաչում առաջնորդեց մեզ եւ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ խթանեց ինքնապահպանման բնազդը:

Սփիւռքի բովանդակ տարածքին, այսօր, հայ լեզուն թիրախ է զանազան յարձակումներու: Կը ջանան խլել մեզմէ այն ազդու զէնքը, որ դարերով պաշտպանած է մեր հաւաքական ապրումի եւ մտածողութեան կարելիութիւնը, մեր սերունդներուն հայեցի դաստիարակութեան միջոցը:

Վտանգը դիմագրաւելու համար, գօրաշարժի պէտք է ենթարկել մեր բոլոր կարելիութիւնները:

Գ. ՆԳՐՈՒՐԵԱՆ

«ՊՈՒԺԻ ՖՐԱՆՍԻՍԿԵԱՆԸ»

—— Օ ——

Այս տարօրինակ գերման բանտի պահակը որ յետագային ճանչցուեցաւ իբրեւ «Պուժի Ֆրանսիսկեանը» բարութիւնն իսկ էր, որ պուտ մը տաքուկ արեւի շող կը բերէր անձնուէր Դիմադրականներուն, որոնք բանտարկուած էին Պուժի Պորտիոյի բանտին մէջ: Այս տարօրինակ գերման զինուորի մասին Մառք Թոլետօ գիրք մը գրած է, մեծ սպառում ապահովելով: Շարժանկարի վերածուած է Քլօտ Օթան-Լառայի կողմէ: Ներկայ յօդուածին մէջ Նիքոլա Փուլէն կը պատմէ իր անձնական տպաւորութիւնները եւ փորձառութիւնը այս նոյն կրօնաւորին մասին:

«1942ի նացի գրաւման տխուր տարիներուն էր, երբ Պուժի դժնատեսիլ Պորտիոյի բանտին երկաթեայ դուռը կը փակուէր: Այս արգելարանին մէջ էր որ հանդիպեցայ ամէնէն բարեացակամ, ամէնէն յանդուգն մարդոցմէ մէկուն, այն ոսկէ սրտով ճշմարիտ քրիստոնեային, որ մահէն ազատեց մեծ թիւով հայրենասէր Ֆրանսացիներ:

«Իբրեւ պատուիրակ Դիմադրական ճակատին՝ կը փորձէի առանց անցաթուղթի անցնիլ Շեռ նահանգի սահմանագիծ Սանքուէն: Բայց զիս մէկ կողմէն միւսը անցընողին կողմէ մատնուելով, բռնեցին եւ չարչարելով առաջնորդեցին զիս Պորտիոյի բանտը: Երեքի վրայ երկու մեթր մեծութեամբ խցիկի մը մէջ, ուր արդէն երկու բանտարկեալներ կային: Երկու օրէ ի վեր բերանս բան դրած չըլլալով, գերման պահակէն քիչ մը ապուր խնդրեցի:

— Շատ ուշ է, վաղը, մըլտայ, դուռը ուժգին գոցելով:

Քառորդ մը ետք, ներս մտաւ ուրիշ պահակ մը, որ զինուորական համազգեստ կը կրէր: Փոքրակազմ, գիրուկ մարդ մըն էր, մօտ քառասուն տարեկան, զուարթ եւ հանդարտաբարոյ դիմագիծով: Ժպտելով ինծի երկարեց տաք ապուր մը, որուն մէջ կտոր մը միս ալ կար: Իր մեծ կապոյտ աչքերով ինծի նայեցաւ:

— Անօթի էիր, ըսաւ աղճատ ֆրանսերէնով: Ալֆրէտ քեզի ապուր բերաւ:

Ալֆրէտ կը կոչէին զայն Պորտիոյի բոլոր բանտարկեալները: Պատերազմէն ետք միայն իմացայ որ այդ համազգեստին տակ ծածկուած էր Ֆրանսիսկեան գերման կրօնաւորը:

Եղբայր Ալֆրէտ ծնած է 1903ին Տանցիկի մէջ: Այս քաղաքի բնակիչները խառնուրդ մը կը ներկայացնէին կաթոլիկ սլաւ եւ բողոքական Բրիւսիացիներու: Հայրը շոգեկառքի պաշտօնեայ ըլլալով ստիպուած անունը գերմանական դարձուցած էր Սթանիչեւսքին փոխելով Սթանքի:

13 տարեկանին պատանի Սթանք մտաւ Ֆրանսիսկեան կրօնական ուխտին մէջ: Քսան տարեկանին Վատիկան ղրկուեցաւ խոհարարի համեստ պաշտօնով մը Պիոս ԺԱ. Պապին համար:

«Գերմանիա վերադարձին հիւանդապահ էր Քոլոնեի հիւանդանոցին մէջ: Գիտէր թէ ինչ ըսել է Նացի: 1936ին էս. էս.ները իր բնակած վանքը մտան եւ միւս կրօնաւորներուն հետ տարին Կոպլէնցի բանտը: 1942ին նշանակուեցաւ հսկիչ Պուժի Պորտիոյի արգելարանը: Պուժ դիմադրականներու կարեւոր մէկ օճախն էր: Ալֆրէտ շարունակ կը կրկնէր Ս. Յովհաննու խօսքը թէ՝ «Եթէ մէկը կ'ըսէ «Աստուած կը սիրեմ եւ կ'ատէ իր եղբայրը, ստախօս մըն է»:

«Ալֆրէտ իր հիւանդապահի տաղանդը ի գործ դրաւ թեթեւցնելու բանտարկեալներու կեանքը Նացիներու չարչարանքներէն: Այս բարեգութ Ֆրանսիսկեանը գաղտնի կը գործէր: Յաճախ կը փոխարինէր պահակ զինուոր մը, ստացած դրամը տրամադրելով քաղցրեղէն գնելու բանտարկեալներուն:

1943ին Պոտիօ բերին դիմադրական Խոմէ Պուաշէ, զոր Նացիները չարչարած եւ խոշտանգած էին: Ամբողջ շաբաթ մը Ալֆրէտ դարմանեց օծանելիքներ քսելով հարուածներէն պատռած վէրքերուն վրայ եւ ասեղներ ըրաւ սիրտին համար: Պուաշէ դարմանուեցաւ:

Սկիզբը դիմադրականները մեծ վստահութիւն չունեցան Ալֆրէտի վրայ, զայն նկատելով լրտես, մինչեւ այն օրը երբ կրցաւ հաստատել իր բարեմտութիւնը:

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Ա.

— Ես քեզի 20 ղուրուշի մանրուք տուի, մանրուք, խաֆադ կը մտնա՞յ կոր, — պոռացեր էր Սաթենիկ կաս-կարմիր կտրած ու մէճիտիէն մօրը երեսին նետելով:

Բայց մայրը չըմբռնելով, կամ զուցէ չուզելով ըմբռնել, սարաֆի այս հաշիւը, եւ կասկածելով թէ Սաթենիկը զինքը խաբել կ'ուզէ, մերժեր էր վճարել:

— Իրիկունը թող հայրդ գայ տէ, անոր հարցնենք, — ըսած էր:

Մարկոս էֆէնտի հիացողական բացագանչութիւններով իրաւունք տուած էր աղջկանը ու ա՛լ չէր կշտանար պատմելէ այդ մանրուքի տարբերութեան դէպքը:

— Է՛յ, աֆերիմ, քա իրա՞ւ մէճիտիէին ատանկ երեսիդ նետե՞ց, — կը հարցնէին մօտիկ ընողները խնդալով՝ Սաթենիկին մօրը:

— Հապա՛, հապա՛, տեսնելու բան էր, անանկ բարկութիւն մը քի, կաս-կարմիր կտրած աւազ-աւազ կը պոռար կոր, վախցայ քի հիւանդ պիտի ըլլայ, — կը պատասխանէր մայրը ինքն ալ խնդալով:

Դպրոցը ձգելէն ի վեր բազմաթիւ թեկնածուներ ներկայացած էին ձեռքը խնդրելու համար. ամէնքն ալ մանրակրկիտ քննութիւններէ ետքը մերժեր էր, իբրեւ անհամապատասխան իր կազմած մտատիպարին: Վերջինը երիտասարդ մըն էր, ծանօթ ընտանիքէ մը, որ բաւական լաւ պաշտօն մը ունէր Հանրային Պարտուց վարչութեան մէջ եւ մեծ յոյսեր առաջ երթալու: Սաթենիկ սակայն, ինչպէս տեսանք մեր պատմութեան սկիզբը, այդ նոր առաջարկութիւնն ալ անընդունելի գտած էր:

— Ապագային մէջ առաջ պիտի երթայ եղեր... առանց ենթադրական հաշիւներով ամուսնութիւն կ'ըլլա՞յ, — կը մտածէր, — ասկէ զաթ պաշտօնեաները պարապ մարդիկ կ'ըլլան, գործէ չեն հասկնար, մինչեւ կոկորդնին պարտքի մէջ կը լողան:

Իր բուն մտատիպարն էր բացարձակապէս «գործի մարդ»ը, վաճառական, սեղանաւոր կամ վաշխառու, աչքը բաց, եփուն, չունչանորդի, դիմացինը խաղի բերող, աջէն ձախէն կրծող ուտող գործի մարդը:

— Ան հիմակուան դպրոցէ ելած երիտասարդները փարա մը չեն ըներ, — կ'ըսէր՝ իր հօրը հիացիկ աւանդութիւններովը քաջալերուած. — ամէնքն ալ ամուսնանալ կ'ուզեն որպէսզի իրենց կնկան դրամը ուտեն: Գաղիերէն գիտեն եղեր, ուսմունք ունին եղեր, սալոնի մարդ են եղեր... բախալը կ'առնէ՞ ատոնք:

Ամուսնութեան համար ներկայացած թեկնածուներուն մէջ հատ մը կար միայն, որ լուրջ նկատողութեան առնուած էր իր ու ծնողքին կողմէ: Շապին Գարահիսարցի վաճառական մըն էր, որ քանի մը տարիէ ի վեր եկած հաստատուած էր Պոլիս եւ որուն գործերը օրէ օր բարգաւաճելու վրայ էին:

Մարտիրոս Սարըպըյըքեան, այս էր բարեբախտ թեկնածուին անունը, թէեւ քառասունի մօտ, սակայն հազիւ երեսուն տարեկան կ'երեւար: Տասնութ տարեկան հասակին ամուսնացած էր իր քաղաքին մէջ եւ տասնըհինգ տարուան անպտուղ ամուսնութենէ մը ետքը կորսնցուցած էր կինը: Մանչ զաւակ մը չունենալը իր սրտին մեծագոյն, անդարմանելի ցաւը եղած էր: Ինքն էր Շապին Գարահիսարի Սարըպըյըքեան գերդաստանին միակ մնացորդը եւ սոսկումով կը մտածէր թէ՝ իր մահուամբ ալ բոլորովին պիտի մարէր Սարըպըյըքեան գերդաստանը, որ հարիւր տարիէ ի վեր անընդհատ կը շահագործէր գաւառին հայ գիւղացիները: Անլուր արարքներով գրեթէ պատմական դարձած վաշխառու ընտանիքի մը անունն էր, որ պիտի չիջնէր, եւ Մարտիրոս աղա չէր կրնար իր մտքին մէջ սղմեցնել այդ անողոք իրականութիւնը: Այս պատճառաւ՝ գրեթէ իր կնկան մահուընէն անմիջապէս ետքը փնտռտուքի ելած էր նոր ամուսնութիւն մը կնքելու համար, երբ իր գործերը ստիպած էին զինքը, թողուլ իր ծննդավայրը եւ գալ Պոլիս, ուր նորանոր ու անակնկալ շահերու աղբիւրներ զայն վերջնականապէս կապած էին:

Ժամանակ մը առուտուրի մէջ մոռցած էր Սարըպըյըքեան գերդաստանին ապագան, յետոյ նորէն դարձեր էր այդ սրտաճմլիկ մտածողութեան՝ ամուսնական խորհուրդներ երկնելով, բաւական ժամանակ Պոլսեցի աղջիկ մը առնելու հագար ու մէկ վտանգներէն սարսափահար ըլլալէն ետքը:

Ի՞նչ պարագաներու մէջ Մարտիրոս Սարըպըյըքեան հանդիպած էր Կերմէճեան Մարկոս էֆէնտիին եւ ի՞նչպէս այդ հանդիպումը յանգած էր անոր աղջկան ձեռքը խնդրելու առաջարկին:

Սարըպըյըքեան ընտանիքին վերընձիւղման մասին աւագ կարեւորութիւն ունեցող այդ հարցը պիտի ջանանք պարզել մեր պատմութեան երկրորդ գլխին մէջ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(4 - Շար.)

Օգնեց նաեւ բանտարկեալ Արրա Պառիւին որ աշխատած էր անցնիլ սահմանագիծը։

— Ես ալ Աստուծոյ ծառան եմ, ըսաւ Ալֆրէտ։ Ես Ֆրանսիսկեան եմ։

Արրան չհաւատաց, ուզեց փորձել եւ ծուղակ մը լարեց.

— Եթէ Ֆրանսիսկեան ես, արտասանէ քոնֆիթէոռը։ Արրան գիտէր թէ Ֆրանսիսկեանները այս աղօթքին բնարանին վրայ կ'աւելցնէին բան մը որ յատուկ էր միայն իրենց ուխտին։

Ալֆրէտ իսկոյն արտասանեց եւ վստահութիւնը շահեցաւ բոլորին։

Պառիւ Արրան որ Զուիցերացի էր, հետեւաբար հպատակ չէզոք երկրի, իսկոյն կ'ազատի, շնորհիւ Ալֆրէտին որ իմաց տուած էր դեսպանատունը։

Ամէն առաւօտ երբ իր սիրելի բանտարկեալները սպաննելու կը տանէին, Ալֆրէտ կոտրած սրտով կը ծածկէր իր զգացումները։ Օր մը սակայն չկրցաւ զսպել ինքզինք երբ եկան բռնելու եւ հրացանազարկ ընելու Սերժը, որ տասնըվեց տարեկան պատանի մըն էր, քանի մը օր առաջ միայն միացած մաքիներուն։ Դէպի չարչարանք տարուած պահուն, ան յանդգնօրէն փսփսաց Ալֆրէտի ականջին թէ՝

— Խոստացիր որ ծաղկեպսակ մը պիտի դնես շիրիմիս։

Ալֆրէտ խոստացաւ, եւ կը կատարէր խոստումը, երբ գերման սպայ մը տեսաւ զայն։

— Հոդ ի՞նչ կ'ընես, պոռաց։ Մինչեւ անգամ կրօնաւոր մը, Հիթլէրի զինուորը իրաւունք չունի պատուելու ահաբեկիչ մը։

Սակայն Ալֆրէտ գտաւ ճիշդ պատասխանը.

— Ամէն օր հոս կուգամ եւ կ'աղօթեմ բոլոր մեռելներուն հոգւոյն համար, առանց մոռնալու գերման օդանաւորդները, որոնք այս գերեզմանատան մէջ թաղուած են։

Ալֆրէտ մեծ վտանգներ յանձն առնելով ուղղակի կ'օգնէր դիմադրականներուն։ Կը գործակցէր երկու Ֆրանսացիներու հետ՝ Ժորժ Ռիւէչի, որ թարգման էր Գերմաններու մօտ Շէռ նահանգի ոստիկանատան մէջ եւ Ֆելիքս Տէժոռժի, Պուժի մէջ գինեվաճառ, եւ գլուխ կը հանէին կազմակերպութիւն մը։ Երբեք կը տեղեկացնէին բանտարկեալներուն ձերբակալուածներու մասին, լուրեր կը հասցնէին անոնց, իմացնելով թէ ե՛րբ պիտի հարցաքննուէին կէսթափոյէն։

1943 Հոկտեմբերին Ֆրանսիսկեանը պաշտօն ունէր կառքով Թուռ տանելու ազատագրութեան ղեկավարներէն Ֆրանսուա Մանեօլը, որ վիրաւորուած էր ձերբակալման ատեն։ Տեսնելով որ կառապանը կարեկցական զգացումներ ունէր, խնդրեց որ կեցնէ կառքը եւ երթայ իմացնելու Տիկին Մանեօլին որպէսզի փճացնէ կարեւոր թուղթերը։ Յետոյ Ալֆրէտ առաջարկեց բանտարկեալին թէ՝ կրնայ դիւրացնել փախուստը, բայց Մանեօլ մերժեց չվտանգելու համար ընտանիքը։ Երբ վիրաւորեալը դարմանուելէ ետք Պորտիօ վերադարձաւ, Ալֆրէտ յանդուգն ծրագիր մը յղացաւ։ Տիկին Մանեօլ իբրեւ ծառայող կին ներկայացնելով, գաղտնօրէն մտցուց արգելարան, զարմացնելով ամուսինը, որուն տուաւ կարեւոր տեղեկութիւններ։ Շատ չանցած ազատեցաւ Մանեօլ։

1943ի վերջերը Ալֆրէտ արդէն մասնագէտ դարձած էր գաղտնի այցելութեանց կազմակերպութեանց։ Ամէնէն կանոնաւոր այցելուն Թարգման Ժորժ Ռիւէօչն էր որ թանկագին օժանդակութիւն կը բերէր, գիտնալով որ ի՛նչ ծանր ամբաստանութեան տակ էին։

Այցելուներէն ամէնէն անսպասելին Հայր Պառիւն էր որ ութ ամիսէ ի վեր ազատագրուած էր։ Ալֆրէտ 250 քիլոմեթր ճամբայ կտրեց զայն Պուժ բերելու համար։ Կէս գիշերին երբ երկուքը Պորտիօ կը հասնէին, հանդիպեցան գերման զինուորներու։ Ալֆրէտ իսկոյն խուխի դեր տալով ինքզինքին, աջ ձախ հրամաններ արձակեց եւ մինչեւ իսկ զէնք վերցուց։ Եւ երբ Պորտիօ հասան, Ալֆրէտ պահեց Հայր Պառիւն պահարանի մը մէջ։ Այդ պահուն Իվ Թօլետօն եւ իր եղբայրը Մառք Թօլետօն ամբաստանուած էին իբրեւ լրտես։ Հայր Պառիւի խորհուրդներուն վրայ, Իվ աւելի վստահութեամբ դիմաւորեց հարցաքննութիւնը։ Յետոյ, Իվ որ մահուան դատապարտուած էր, փրկուեցաւ ազատագրութեան ատեն եւ Մառք ազատ արձակուեցաւ։

Երբ դաշնակիցները Նորմանտի ցամաք ելան, Ֆրանսացի մը առաջարկեց որ Ալֆրէտ մնայ էֆ. էֆ. Ի. ներուն (Ֆոռս Ֆռանսէզ տը լ'էնթէռիէօռ) բայց եղբայր Ալֆրէտ պատասխանեց «Ո՛չ»։

— Կ'ատեմ Նացիները, ըսաւ, բայց Գերմանացի եմ եւ կ'ուզեմ բաժնել ներկայիս իմ համազգեստս կրողներուն դառնութիւնները։

Լանկռի մօտ բանտարկուելով, Ալֆրէտ ամերիկեան բանակին յանձնուեցաւ եւ Մ. Նահանգներ ղրկուեցաւ։ Հոն ալ հոգեւին նուիրուեցաւ, բայց այս անգամ գերման ընկերներուն։

Այսուհանդերձ Պուժի բարեկամները չմոռցան զինք։ Ֆելիքս տը Կոռժ վկայութիւն մը յղեց Շէռի ոստիկանապետին Ալֆրէտի քաջագործութեանց եւ նուիրումի մասին Պորտիոյ բանտարկեալներուն հանդէպ եւ 1945ին ոստիկանապետին աջակցութեամբ յաջողեցաւ համոզել Նահանգային Կոմիտէն, խնդրելով որ «իսկոյն ազատ արձակեն» եւ 1946 ին ազատուեցաւ ան զոր Պուժի Ֆրանսիսկեանը կը կոչէին եւ գնաց Քոլոնեի իր հիւանդանոցը։

1947ին Ֆրանսացի սպայ մը վանքին դուռը զարկաւ։ Նախկին Թարգման Ժորժ Ռիւէօչն էր, որ տեղակալ եղած էր Գերմանիոյ գրաւման բանակին մէջ։ Համբուրուեցան Ալֆրէտի հետ յուզումով։ Ռիւէօչ տանելու եկած էր Ալֆրէտը, որուն անակնկալ մը վերապահուած էր Պուժի մէջ։

Քաղաքապետարանին առջեւ Պորտիոյի նախկին 200 բանտարկեալները իրենց ընտանիքներով կը սպասէին իրենց բարերարին։ Ալֆրէտ երեւցաւ Ֆրանսիսկեանի մը պէս հագուած։ Ոստիկանապետ Մաքսիմ Ռու եւ քաղաքապետ Շառլ Քոչէ վեր հանեցին եղբայր Ալֆրէտի արժանիքները։

— Շատ մեծ պատիւ կ'ընէք ինծի, պատասխանեց Ալֆրէտ։ Մարդկային եւ քրիստոնէական պարտականութիւնս միայն կատարեցի։ Աշխատեցայ արժանի ըլլալ հագուստին զոր կը կրեմ։

Ալֆրէտ միշտ ալ մերժեց համբաւը եւ պատիւները։ Իր միակ ընկերը թռչուն մըն է։ Բնակարանը համեստ սենեակ մը։ Երբ անցեալ ձմեռ բացաւ դուռը միշտ նոյն ժպիտը ունէր, ինչպէս 32 տարի առաջ։

— Հոգիս աւանդելէ առաջ, իմ մեծ ուրախութիւնս այն եղաւ որ իմ եւ ձեր երկիրը լաւ բարեկամներ են։

Եթէ այսօր Ֆրանսացիները եւ Գերմանները հաշտուած են, առիկա կը պարտին քանի մը օրինակելի մարդոց, որոնցմէ ոչ ոք աւելին ըրած է դարմանելու համար պատերազմի վէրքերը, որքան Պուժի Ֆրանսիսկեանը»։

Մ. Մ.

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

—o—

Դրամահոսութիւնը ազդած է Զուիցերիոյ վրայ եւս, սակայն այլազան եւ, երբեմն, հակասական ձեւերով։ Այսպէս՝ վերջին երեք ամիսներուն անգործներու թիւը եօթնապատիկ աւելցած է, սակայն անգործներու ընդհանուր թիւը միայն 618 է, եւ երկրին կարգ մը շրջաններուն մէջ աշխատող ձեռքերու պահանջ կայ։ Անձնական ինքնաշարժի տէրերուն մօտ 20 տոկոսը իրենց կառքերը կառատուները դրած են ձմրան եղանակին եւ չեն գործածեր, որպէսզի ապահովագրութեան դրամ չվճարեն մինչեւ գարուն։ Զուիցերիոյ մեծ դրամատուները կը փորձեն կեցնել օտար դրամագլուխներու մուտքը տուրքեր սահմանելով նոր դեռեղումներու վրայ։ Անգլիացի զբօսաշրջիկներու թիւը այս ձմեռ նուազագոյնին կը հասնի 1937էն ցայսօր, առանց հաշուելու համաշխարհային Բ. պատերազմի տարիները։ Սուիսէռ օդանաւային այն սակաւաթիւ ընկերութիւններէն է, որ դեռ շահ կ'ապահովեն։ Զուիցերիոյ հետ կապուած հիւս. Ատլանտեանի երթեւեկութեան 85 տոկոսը կ'ապահովէ։

Մինչ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը Զուիցերիոյ մէջ ապրուստի սղութիւնն է՝ այս փոքր երկիրը յաջողած է այդ բեռը աւելի դիւրութեամբ կրել, քան մեծ մասը իր դրացիներուն։ Արդարեւ, դրամահոսութեան տոկոսը անցեալ տարի 9 եղաւ, երբ Իտալիոյ մէջ անիկա 23 տոկոսի հասած էր։ Այսուհանդերձ, Զուիցերացիներուն համար այդ յաւելումը կը բարդուի այն գիներուն վրայ, որոնք արդէն ամէնէն բարձրը կը նկատուէին Եւրոպայի մէջ։

Զուիցերիոյ երեք գլխաւոր քաղաքները՝ Ցիւրիխ, Պալ եւ Ժընեւ ամէնէն սուղ քաղաքներու շարքին կը դասուին աշխարհի մէջ։

Միւս կողմէ, սակայն, զուիցերական ֆրանքը, որ շատ կայուն է, տարօրինակ կերպով գլխաւոր մտահոգութիւնը դարձած է Զուիցերացիներուն։ Արդարեւ վերջին տարիներուն բացի գերման մառքէն, միւս բոլոր երկիրներու դրամներուն արժէքը նուազած է զուիցերական ֆրանքին համեմատութեամբ։ Ամերիկեան տոլարը, օրինակ, երկու տարի առաջ 4,2 զուիցերական ֆրանք կ'արժէր, այսօր, տոլարը միայն 2,6 ֆրանք կ'արժէ։ Ասիկա պատճառ դարձած է, որ անցեալ տարի ամերիկացի զբօսաշրջիկներու թիւը աւելի քան 20 տոկոս նուազի։

Անգործներու թիւը շատ անշան է՝ եւ դեռ յայտնի չէ, թէ արդեօք Զուիցերացինե՞ր են թէ օտարականներ։ Զուիցերիոյ աշխատողներու թիւը երեք միլիոնէն քիչ մը նուազ է։ Ասոր մէկ չորրորդը օտարներ են, եւ կարեւոր ուժ կը ներկայացնեն երկրին ճարտարարուեստին համար։ Օտարականները նաեւ կ'ընեն այնպիսի գործեր, որոնց ձեռք չեն ուզեր տալ Զուիցերացիները, ինչպէս աղբահաւաքութիւն, աւելածու, պնակ լուալ, դռնապանութիւն եւայլն։

Աւելի քան կէսը (52 տոկոս) Զուիցերիոյ օտար աշխատաւորներուն Իտալացիներ են, իսկ մնացեալը Ֆրանսացի, Գերմանացի, Սպանացի, Յոյն եւ Թուրք է։ Մեծ մասին աշխատանքը ժամանակաւոր բնոյթ կը կրէ, եւ շատեր ետ չեկան տարեվերջի արձակուրդներէն ետք։ Սակայն ասոնք մնայուն բնակչութեան մաս չկազմելով, իրենց թիւը նկատի չէ առնուած։ Մօտ 25.000 Իտալացիներ իրենց երկիրը վերադարձան։

Թ. Ա. Թ.

Կարդացէք
«ՅԱՌԱՋ»ը
Տարածեցէք

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Զ

ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

— Ստորագրութիւնս տուի իրենց...։ Ամսէ մը, մեկնելուս նախընթաց օրը, բոլոր ունեցածս անոնց պիտի յանձնեմ։

— Ի՞նչպէս, դեռ չէ՞ք յանձնած...

— Այդ ստակը տեղ մը աւանդ ձգած եմ. բայց. ինչպէս ըսի, այս օրէն սկսած ալ իմս չէ...

Պէնէտէթթօ չպատասխանեց։

Ինչ նոր գաղափար կը ծագէր ուղեղին մէջ.

— Ժամանակը կ'անցնի, ըսաւ զարմացեալ կինը. մնա՛ք բարով, Պէնէտէթթօ. ինչ որ մարդկօրէն հնարաւոր էր ինծ ըրի ձեզի համար. շատ կ'ուզէի, — ո՛հ, առանց խղճելու կը խոստովանիմ ասիկա. սաստիկ կը փափաքէի ձեր բերնէն նեղութեան խօսք մը լսել։ Կարելի է։ Յանցանքը ձերը չէ սակայն։ Մենք երկուքս ալ անիծեալ ենք։

Այս խօսքերը սրտակեղէք ձայնով մը ըսաւ. խեղճ կինը կը հեծկլտար, եւ արցունքը իր դէմքը ողողելով՝ քողը վեր առաւ, որպէսզի զանոնք սրբէ։

Բայց ստուերն ամբողջապէս կը ծածկէր զինքը։ Պէնէտէթթօ չէր կրնար տեսնել զայն։

Յանկարծ մեղմ ձայնով մը արտասանուած սա բառը լսեց.

— Մա՛յր։

Սասռաց։ Արդեօք խօսողը Պէնէտէթթօ՞ն էր, Ան որ դեռ վայրկեան մը առաջ նախատինք կը տեղար իր վրայ։

— Մա՛յր իմ, յարեց Պէնէտէթթօ։ Հիմա ալ ես կը խնդրեմ ձեզմէ որ ներէք ինծ։ Ո՛հ, հաւատացէք ինծ։ Ձեր յուսահատ ձայնը սիրտս խորտակեց։ Մի՛ կասկածիք։ Ի՞նչ ընեմ, թշուառութիւնը գլխ կծու ըրաւ...։ Բայց չար չեմ։ Քիչ մը առաջ բարկացայ։ Անիրաւ էի ...։ Մայր յաւիտեան պիտի բաժնուինք իրարմէ...։ Կ'աղաչեմ ձեռքերնիդ ինծ տուէք.

Եւ թշուառականին ձայնը այնքան անուշ էր որ, խեղճ կինը չկրցաւ դիմադրել։ Ո՛րքան կը տառապէր։

Մօտեցաւ եւ ձեռքը վանդակէն ներս անցուց։

Պէնէտէթթօ այն ձեռքը բռնեց եւ շրթունքներուն դրաւ։

— Կ'ուզէի ձենէ շնորհ մը խնդրել, ըսաւ։

— Շնո՛րհ մը. ո՛հ, եթէ ձեռքս ըլլայ.

— Ըսիք թէ Ֆրանսայէն պիտի մեկնիք. ամսէ մը.

— Այո՛, Փետրուար 26ին. եւ նաւ պիտի նստիմ.

— Լիբանան երթալու համար.

— Ուրեմն. Մարսիլիայէն ճամբայ պիտի ելլէք.

—Այո՛, Մարսիլիայէն

— Եւ որքա՛ն մօտ պիտի գտնուի ինծի պէս խեղճին, որ Թուլոնի թիապարտներուն մէջ պիտի ըլլամ այն ատեն. ո՛հ, կը պաղատիմ ձեզի. այն ատեն — քանի որ այլեւս երբեք պիտի չկարենանք իրարու պատահիլ — կարելի չէ՞ որ ինծ գերագոյն մնաս բարով մը լսելու գաք։ Այո՛, կը հասկնամ, կ'ուզէք որ երբեք ո՛վ ըլլալնիդ չգիտնամ. բայց այն ժամանակ ի՞նչ վնաս ունի. ասկից զատ, կ'երդնում ձեզ որ այս գաղտնիքըլյաւիտեան թաղուած պիտի մնայ սրտիս խորը. ո՛հ, ձեզ տեսնե՛լ. անգամ մը ձեզ տեսնե՞լ. այս օրուան պէս ձեռքերնիդ ինծի պիտի տաք. համբոյր մը, վերջին համբոյր մը պիտի դրօշմեմ անոր վրայ. մայր իմ, կ'աղաչեմ, այս շնորհը մի՛ զլանաք ինծի։

Խեղճ կինը, դերասան աւազակին այս ջերմ խօսքերը լսելով, կը զգար որ սիրտը կը կակուղնար։ Կը կարծէր, այո՛, կը կարծէր թէ յանկարծական փոփոխութիւն մը ունեցեր էր անոր վրայ. կը ներէր անոր իր կատաղութեանց, նախատանքին եւ անէծքներուն համար...

— Իրա՛ւ, ըսաւ, կեանքիս վրայ երդումով կը խոստանամ ասիկա։

— 26ի՞ն պիտի մեկնիք։

— Այո՛.

— Ըսել է 25ին.

Վարանեցաւ. յետոյ բոլորովին անտարբեր ձայն մը կեղծելով՝ յարեց.

Ըսել է ձեր հարսնութիւնը 25ին պիտի յանձնէք գիս փրկողներուն. այնպէս չէ՞, մայր իմ։

Խեղճ կինը այնքան երջանիկ էր նոյն պահուն։ Մայր իմ բառերը լսելը այնքան մեծ ուրախութիւն մըն էր իրեն համար որ, չկրցաւ մտածել թէ այս հարցումը ի՛նչ իմաստ կրնար պարունակել։

— Այո՛, 25ին, ըսաւ։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ․ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Փողհարեանի եւ իր զաւակներուն իրենց ամուսնոյն եւ հօր մահուան տխուր առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ․ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր․ Կարապետ Փափազեանէ՝ 20 ֆր․ Պ․ Փողհարեանի մահուան տխուր առթիւ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ Ի ՆՊԱՍՏ

Ստորեւ կը հրատարակենք Շաւիլի ազգայիններու կողմէ եղած նուէրներու ցանկը․—

Զուլաղեան Արթօ, Զուլաղեան Հրաչ, Փանոսեան Յակոբ 500ական, Գաւուզճեան Ակօ 300, Սաղաթէլեան Ժորժ, Պետեան Արմենուհի, Տատուրեան, Տէր–Գալուստեան Կարպիս 200ական, Սէթեան Պատրիկ, Տէմիրճեան Մովսէս, Պալապանեան Կարօ, Տէր–Գալուստեան Բիւզանդ, Օհանեան Մարտիրոս, Տէր–Գալուստեան Ա․ Տէմիրճեան Արթիւր, Էքպէրեան Յարութիւն, Թորանեան Օննիկ, Կօշկակարեան Յակոբ, Պօյաճեան, Սէմէրճեան, Գողեան, Գէօքէեան 100ական, Արշակ 60, Պազալեան, Հաճի Դաւիթեան Յակոբ, Փանոսեան, Խաչատուրեան, Գաթէրեան 50ական, Համբարձումեան 30 (գումար 4340)։

Այս գումարին վրայ կ'աւելնայ նաեւ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ժամկոչեան՝ 500 ֆր․ եւ Յունուար 3ին, ընդ․ գումարը կ'ըլլայ՝ 71․750 ֆր․։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ․ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է իր դպրոցի համար Պ․ Սեդրակ Տավուտեանէ 100 ֆր․ իր կնոջ յիշատակին։ Ինչպէս նաեւ Տիկին Թագուհի Թօփալեանէ 100 ֆր․, ողբացեալ Մարի Գասպարեանի մահուան տարելիցին առթիւ։

FONDATION DES TRADITIONS ARMÉNIENNES
150, Rue Etienne-Dolet — ALFORTVILLE, 22ème étage

NANE CARZOU
signera son livre

le voyage en Arménie

(Ed. Flammarion)
postface de J.-M. CARZOU

Vendredi, 17 Janvier à 21 heures
en présence du Député-Maire d'Alfortville
M. JOSEPH FRANCESCHI

Projections de films sur les voyages de Carzou en Arménie

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Լու Ս․ Գէորգ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները․—

Թաղում Ա․ Եսայեանի, Պ․ Պօղոսեան 50, Հ․ Մարեան, Ա․ Տէրտէրեան 20ական, Մ․ Օհանեան, Մ․ Նազաչեան, Պ․ Մանոյեան, Գր․ Փիլիկեան 10ական։ Թաղում Կ․ Մակարեանի, Մակարեան ընտ․ 100, Ս․ Սիմոնեան 50, Կ․ Գուզայեան 30, Պ․ Պէրպէրեան 20, Ս․ Գորգոյեան, Պ․ Մանոյեան, Յ․ Քէօսէեան, Ն․ Պապուչեան, Ս․ Գինոսեան, Ա․ Զալկըճեան, Ա․ Սիվազլեան, Յ․ Գորաճեան 10ական։ Հոգ․ Գ․ Գաբրիէլեան, Գաբրիէլեան եւ Տէր եւ Տիկին Վ․ Տէր–Ղուկասեան (Վալանս) 100, Ս․ Բէհլիվանեան 25, Մ․ Կիւրճեան, Յ․ Կիւրճեան, Կ․ Օզանեան 20ական։ Հոգ․ Է․ Պարղամեան, Ս․ Գինոսեան 150։ Հոգ․ Կ․ Մակարեան, Մակարեան ընտ․ 100։ Ընդհ․ հոգեհանգիստէն (1974 Նոյեմբեր 24) 2600։ Հոգ․ Հայկանոյշ Կարապետեան, Տ․ եւ Տ․ Աստիկ Աչճեան 50։ Պսակ Է․ Պոլիքեան, Պոլիքեան ընտ․ 100։ Պսակ Վ․ Գէնէրլեան, Ա․ Գէնէրլեան 100, Տ․ եւ Տ․ Գէպէլեան (Փարիզ), Ա․ Մալխասեան 50ական։ Մկրտութիւն Ս․ Գորգոյեան, Ա․ Գորգոյեան 100։ Մկրտութիւն Յ․ Ժողովայեանի, Ժողովայեան ընտանիք 60 ֆր․։

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

*

Կը խօսի՝

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Նիւթ

Արեւմտահայ Ազգային Զարթօնքի շարժումը ԺԹ. դարուն

ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17, ԺԱՄԸ 20․30ին
ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ (45, Ռիւ տը լա Տէֆանս)
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Վալանսէն Տիկին Վերոն Դաւիթեան 50 ֆր․ կը նուիրէ։

×

Փարիզ՝ Տիկին Մարի Ակոնայեան 30 ֆ.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ընկ․ Ժիրայր Միրիճեանի մօր՝ Տիկին Էլիզ Միրիճեանի մահուան առթիւ ընկ․ Պօղոս Գորգիկեան փոխան ծաղկեպսակի 100 ֆր․ կը նուիրէ «Յառաջ»ի։

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ․— Հ․ Յ․ Դ․ Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ․ ժողովը Շաբաթ, Յունուար 18 ժամը 20․30ին Ահարոնեան ակումբը։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ․ Խաչի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ Մանուկներու Օրը, Կիրակի Յունուար 19, կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ

Յունուար 30 — Եշ․ ժամը 20․45

ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ՝

THEATRE DAUNOU
7, Rue Daunou — Métro Opéra

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՄԸ

ՀՆԱՐՔԸ

խիստ ծիծաղաշարժ գոմէտի — (3 արար)

ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲ ՄԸ՝

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԸ

ՆՊԱՏԱԿ ՄԸ՝

Նպատ մը ապահովել
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին,
Կիրակի, Փետր․ 2, ժամը 15․30էն 24
Animée par l'Orchestre
LES ARMENIAN S SUNSHINE
et la participation de l' ENSEMBLE SEVAN
dans les Salons du Centre Administratif et Social, 16 Place de l'Hôtel de Ville
Asnières

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Շրջ․ վարչութեան եւ մասնակցութեամբ Փարիզի շրջանի իր բոլոր մասնաճիւղերուն, Կիրակի, Յունուար 19, Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի Մ․ Պէշիկթաշլեան – Գ․ Մ․ Ալէմշահ սրահը, ժամը 14․30ին։

Խմբերգ, պար, արտասանութիւն կայանի մանուկներուն կողմէ։ Հրաւիրներ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է

1975-Ի ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

Գունաւոր կողքով եւ 12 պատկերազարդ էջերով — Գին 12 ֆր․
Դիմել Հ․ Յ․ Դ․ Նոր Սերունդի տեղական խումբերուն կամ հետեւեալ հասցէին
Hovsepian, 51 Bd des Grands Pins, 13010 Marseille, C.C.P. 25-42-89 Marseille

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Մշակոյթի Տան Օժանդակ Տիկնանց Միութեան ճաշը՝ Փետր․ 23ին։

×

Մարսէյլի Վասպ․ Հայր․ Միութիւնը Երիտասարդաց Յանձնախումբին հետ, մեծ շուքով կը տօնէ յաղթական Հերոսամարտի 60ամեակը Սփլանտիտի սրահներուն մէջ, Ապրիլ 6ին։ Մանրամասնութիւնները յետագային։

ԽՍԱՃԵԱՆԻ ՕՐԸ

ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 19

Ս․ Մնդեան ուխտօրէքը «Խսաճեանի Օր» եղած է իր հիմնադրութենէն սկսեալ եւ ութսուն տարի անխափան նոյն օրը կամ մօտաւոր Կիրակին Խսաճեանցիք կրօնական հանդիսաւոր արարողութեամբ ոգեկոչած են մեծանուն հիմնադիրներ Յովհաննէս եւ Մկրտիչ Խսաճեանի, ինչպէս նաեւ իրենցմէ յաւէտ բաժնուած տնօրէններու, ուսուցիչներու եւ ընկերներու անթառամ յիշատակը։

Փարիզի Խսաճեան Սանուց Միութիւնս այս տարի եւս կը կազմակերպէ «Խսաճեանի Օր»ը Յունուար 19, Կիրակի։ Ըստ սովորութեան, առաւօտուն հոգեհանգիստ կը կատարուի Փարիզի մայր եկեղեցին, բոլոր մահացած Խսաճեանցիներու հոգիներուն ի հանգիստ։

Իսկ ժամը 13․30ին «Բաժակի Պահ» հայկական առատ եւ ճոխ սեղաններու շուրջ, Մշակոյթի Տան մէջ, 17 Ռիւ Պլէօ, մեթրօ Քատէ։ Ճառեր, յիշատակի ոգեկոչումներ, հայկական նուագ, անակընկալներ։

Նոյն օրը, նոյն ժամուն, Պոլսէն սկըսեալ աշխարհի ամէն կողմը Խսաճեանցիներ բաժակ պիտի բարձրացնեն Հայ Դպրոցին, Խսաճեանին մաղթելու համար պայծառ եւ լուսաշող ապագայ։

Սիրով կը հրաւիրուին հին ու նոր Խսաճեանցիներ, ինչպէս նաեւ համակիրներ։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 45 ֆր․։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
15
MERCREDI
15 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.198 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.198

ՏՈԿԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ՝ ՎԱՂԸ

— o —

Ապրիլեան յիսնամեակը եւ Ֆրանսայի մէջ՝ առաւելաբար 68ի Մայիսեան դէպքերը, պատճառ եղան, որ հայ երիտասարդութիւնը իր ազգային կոչումը փընտռէ եւ փորձէ զայն գտնել իր Դատին մէջ։ Բոլոր հարցերու քաղաքականացման ձգտումը որ երիտասարդութեան գլխաւոր յատկանիշը դարձաւ ընդհանրական ձեւով, բնականաբար հող պիտի մղէր հայ երիտասարդութիւնը։

Հիները խանդավառութեամբ ողջունեցին այդ եկող սերունդը, որ տրամադիր կը թուէր, իր կարգին, շալկելու իր պատմութիւնը, որու սակայն շատ ալ ծանօթ չէր։ Ուրախ էր, որ նման Պաղեստինցիներու, ինք ալ հողեր ունէր պահանջելիք։ Ու երկրէ երկիր, անգլիախօս, ֆրանսախօս, սպանախօս, իտալախօս, գերմանախօս hայ երիտասարդներ, յապաղումով, եկան տէր կանգնելու իրենց դատին։ Ասոնց մեծ մասը անծանօթ էր իր լեզուին, իր մշակոյթին, իր գրականութեան, մէկ խօսքով՝ իր քաղաքակրթութեան եւ ճիգ չթափուեցաւ որպէսզի նախ ձեռք ձգէ այդ ծանօթութիւնը, որպէսզի իր հետաքրքրութիւնը մակերեսային ու վաղանցուկ բնոյթ չկրէ, այլ հիմ ունենայ, ենթահող ունենայ։ Բախտաւոր է անշուշտ Մերձաւոր – Արեւելքի երիտասարդութիւնը, որ հնարաւորութիւն ունի, ընդհանուր ուսման հետ, առնել նաեւ հայեցի դաստիարակութիւն։ Ու ա՛յս երիտասարդներէն կ՚ակնկալուէր մանաւանդ, որ Եւրոպա թէ Ամերիկաները երբ կ՚երթան որպէս պաշտօնական թէ անպաշտօն առաքեալներ, տային իրենց առածը անոնց՝ որոնք զրկուած էին։ Բայց ի՞նչպէս բացատրել որ յաճախ ասոնցմէ ոմանք կ՚ըլլան առաջին անձնատուր եղողները, տեղի տուողները, քարոզելով թէ լեզուն նախապայման չէ, լեզուն կենսական չէ, քիչ է մնացեր որ ըսեն՝ լեզուն աւելորդ է։ Կարելի է եղեր հոգիով հայ մնալ եւ պէտք չէ պահանջել այդ երիտասարդներէն, որ նախ իրենց մշակոյթը սերտեն, վասնզի կրնան խրտչիլ ու ձգել երթալ։

Երեւակայենք պահ մը, թէ անհրաժեշտ ըլլայ, եւ անհրաժեշտ ալ է՛, իրարու քով բերել այս hոգիով հայ երիտասարդները, պարզ մտքերու փոխանակութեան մը համար, Հայ Դատի շուրջ։ Ի՞նչ հասարակաց յայտարար պիտի ունենան այս «աշխարհաքաղաքացիները», որոնք նոյն լեզուն չեն խօսիր, երբ արդէն մտայնութեամբ այնքան հեռու են իրարմէ, ենթակայ ըլլալով տարբեր միջավայրերու։

Հայ Դատը միայն հողային պահանջ չէ։ Մեր Դատը՝ է՛ նաեւ լեզո՛ւ, է՛ նաեւ մշակո՛յթ, մեր Դատը մեր քաղաքակրթութեան պահպանումն ու պաշտպանութիւնն է։ Ու եթէ հայ երիտասարդը ասիկա չըմբռնէ, այսօրուան իր հետաքրքրութիւնը առժամեայ ժամանց մը կը դառնայ միայն ու ոչ մէկ բան կ՚ունենայ փոխանցելիք, ի՛ր կարգին, իր զաւկին։ Երբ ի՛նք, այսօ՛ր չի լսեր ձայնը բանաստեղծին որ կ՚երգէ՝

«Եղէգնեայ գրչով, երգեցի փառքեր,
Քեզի՛ ընծայ, իմ հայրենիք»,

ի՞նչ պիտի ունենայ ըսելիք իր որդւոյն, որ իրմէ «բարի լո՛յս» մը անգամ չէ իմացած։

Մենք որ, թէեւ բոլորովին նոր չենք, բայց չենք նաեւ բոլորովին հին, ու ծնած ենք լպրծուն պողոտաներու վրայ, չենք հաւատար նման սերունդի մը առաքելութեան, տոկալու համար՝ Վաղը։

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՂԵՌՆԱՓՈՐՁ ՕՐԼԻԻ ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ

— o —

Օրլիի օդակայանը առջի օր խափանարարական գործողութեան մը վայր դարձաւ։ Այսպէս օդակայանին մերձակայ վայրէ մը երկու անծանօթներ ինքնաշարժէ մը պազուքայով երկու փոքր հրթիռներ արձակեցին ըստ երեւոյթին իսրայէլեան օդանաւի մը վրայ։ Արձակուած առաջին հրթիռը եուկոսլաւ օդանաւի մը զարնուեցաւ թեթեւ վնաս հասցնելով օդանաւին եւ վիրաւորելով երեք հոգի։ Եուկոսլաւ «Տի–Սէ–9»ը այդ միջոցին կը գտնուէր իսրայէլեան Պօյինկ օդանաւին կողքին։ Այս վերջինը առաջին արձակումէն ետք անմիջապէս հեռացաւ իր վայրէն, իսկ անծանօթներու արձակած երկրորդ հրթիռը չպայթեցաւ։ Ոստիկանութիւնը Թիէի գերեզմանատան մօտ գտաւ ինքնաշարժը, որուն մէջ երկու պազուքաներ կային։

Եղեռնափորձէն անմիջապէս ետք պաղեստինեան երկու կազմակերպութիւններ՝ «Սեւ Սեպտեմբեր» եւ «Մոհամմէտ Պուտիայի Կոմիտէ» տէր եղան այդ գործողութեան։ Մինչ Արաֆաթ դատապարտեց անմիջապէս Օրլիի եղեռնափորձը զայն նկատելով «դաւ մը պաղեստինեան դատին դէմ», «Սեւ Սեպտեմբեր» գաղտնի կազմակերպութիւնն ալ իր կարգին հերքեց, թէ ինք կազմակերպած է զայն։ Միւս կողմէ որոշ աղբիւրներու համաձայն խրուած ահաբեկիչներ են, որ փորձած են քանդել եուկոսլաւ օդանաւը։

Ցամենայն դէպս Երեքշաբթի դեռ յըստակ յայտնի չէ թէ ո՞վ պէտք է ամբաստանել խափանարարական գործողութեան համար։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ ԲՈՂՈՔԵՑ

— o —

Մ. Նահանգները բողոքած են այն երկիրներուն, որոնք կ՚երաշխաւորեն Փարիզի 1973 Յունուար 27ի խաղաղութեան համաձայնագիրը Հարաւ. Վիէթնամի առընչութեամբ։ Ուաշինկթընի համաձայն Հիւսիսային Վիէթնամ «պէտք է ստանձնէ բոլոր հետեւանքները իր գործողութիւններուն»։ Արդարեւ, ըստ Ուաշինկթընի բողոքագրին Հանոյ կը մերժէ գործադրել խաղաղութեան համաձայնագրի պայմանները։ Այսպէս՝ Հիւսիս. Վիէթնամ կը փորձէ «զինուորական լուծում» մը պարտադրել եւ խաղաղութեան համաձայնագրի կնքումէն ի վեր 160.000 զինուոր ղրկած է Հարաւ. Վիէթնամ, ինչպէս նաեւ յաւելեալ 400 ռազմակառքեր։ Զօրացուցած է նաեւ հրետանին եւ հակօդային ուժը։ Վերջերս գրաւած է նաեւ Ֆուոք–Լոնկ գաւառի մայրաքաղաքը Սայկոնէն հարիւր քիլոմեթր հիւսիս – արեւելք։

Ուաշինկթըն իր բողոքը ներկայացուցած է Խորհ. Միութեան, Չինաստանի, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Հունգարիոյ, Լեհաստանի, Ինտոնեզիոյ, Պարսկաստանի եւ ՄԱԿի ընդհանուր քարտուղարին։

Վերջին լուրերու համաձայն, ամերիկեան նաւատորմը ճամբայ ելած է Ճափոնէն։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս)

ՕՏԱՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ

«Հայաստան» հրատարակչականը 3000 տպաքանակով լոյս ընծայած է «Թուրքմէն բանաստեղծներ» խորագիրով հաւաքածոն, ուր ամփոփուած են Թուրքմէն ժամանակակից բանաստեղծներու ստեղծագործութիւնները։ Թարգմանութիւնները կատարած են Վ. Յովսէփեան, Դ. Յովհաննէս, Դ. Սարիբէկեան եւ Վ. Կարենց։ Առաջին անգամ է, որ Թուրքմէն բանաստեղծութիւններ հայերէն լոյս կ՚ընծայուին։

×

ԳՐԱԳԷՏԸ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Սերօ Խանզադեանի «Սեւանի Լուսաբացը» նոր վէպը նուիրուած է Արփի – Սեւան ջրատարի շինութեան աշխատանքներուն։ Հեղինակը վերջերս այցելած է մայրաքաղաքի «Շուշանիկ Կուրղինեան» գրադարանը եւ հանդիպում մը ունեցած է ընթերցողներու հետ։ «Սեւանի լուսաբացը» վէպին մասին խօսած են ուսանող-ուսանողուհիներ։

×

ՇԱՄՇԱԴԻՆ

Հայաստանի հիւսիս – արեւելեան շըրջանը՝ Շամշադին հարուստ բնաշխարհ ունի՝ ամէն կողմ լեռներ, անտառներ, մարգագետիններ, զառիթափ լանջեր, խոր կիրճերէ հոսող գետեր եւ գետակներ։ Իսկ ամէնէն աւելի առատ են արեւոտ, պայծառ օրերը։ Արդէն անունն ալ՝ Շամշադին, կը նշանակէ արեւի երկիր։ Բնակլիմայական պայմաններուն շնորհիւ շրջանի գիւղացիները միշտ զբաղած են այգեգործութեամբ, բանջարաբուծութեամբ։

Արարատեան դաշտի բաղդատմամբ Շամշադին կարեւոր առաւելութիւն մըն ալ ունի։ Հոս խաղողին վազերը ձմեռը բացօթեայ կը մնան, չեն թաղուիր հողին տակ եւ չեն ցրտահարուիր։ Ասիկա մեծ չափով կը դիւրացնէ այգիներու մշակութեան աշխատանքները։ Նոյնիսկ ձմեռը պարարտացում, ոռոգում կը կատարուի։ Խաղողին վազերը ամբողջովին բարձրացած են յենասիւներու եւ մետաղեայ լարերու վրայ։ Պտղատու այգիներուն մէջ կ՚աճին տանձենին եւ խնձորենին, սալորենին եւ դեղձենին, ընկուզենին եւ բալենին, նռնենին եւ թզենին։

Շրջանին մէջ կը զարգանան գինեգործութիւնն ու պտղաբուծութիւնը։ Դաշտերէն, այգիներէն եւ անտառներէն ձեռք ձգուած բերքը տեղւոյն վրայ մշակելու համար հաստատուած են կարգ մը ձեռնարկութիւններ։ Ծխախոտի խմորման գործատունը կը մշակէ Շամշադինի, ինչպէս նաեւ Հայաստանի այլ շրջաններէ եւ խորհրդային այլ Հանրապետութիւններէ ստացուած բերքը։

Գինիի գործատունը կ՚արտադրէ սեղանի թեթեւ գիներ։ Ընկոյզի, խնձորի, տանձի եւ այլ պտուղներու 30 տեսակներ կը պատրաստէ պահածոներու գործատունը։

Շրջանին կեդրոնը, որ ծանօթ է պատմական հինաւուրց յուշարձաններով, ինչպէս Տաւուշ միջնադարեան ամրոցը, կը կոչուի Բերդ։ Աւանը շրջապատուած է անտառիկ լեռներով։ Բերդին հիւսիս – արեւմտեան բարձունքին արդիական ոճով կառուցուած կաթնամշակումի գործատունը կայ, որուն արտադրութիւնը տարեկան 30.000 քիլօ կաթ է։

Լեռներու, ձորերու եւ կիրճերու բնաշխարհին մէջ ջուրի հաւասարակշռութիւնը պահպանելու հարցը միշտ օրակարգի վրայ գտնուած է։ Գարնան յորդած են Տաւուշ, Խնձորուտ, Այգեձոր, Հախում գետերը, իսկ ամառը դարձած են գրեթէ չոր։ Այս պատճառով ջրաշինարարները կ՚աշխատին ամբարտակներու միջոցաւ սանձել գետերուն հուները։ Արդէն աւարտած է Խնձորուտի ջրամբարին կառուցումը։ 3,5 միլիոն խորանարդ մեթր տարածութեամբ այդ ջրամբարը կ՚ոռոգէ Բերդ աւանի, Ղրղի, Զորաթան, Նորաշէն, Վերին Կարմիր Աղբիւր գիւղերու 800 հեկտար հողերը։ Արագ թափով յառաջ կը տարուի Տաւուշ ջրամբարին շինութիւնը։ Աւելի քան հինգ միլիոն խորանարդ մեթր տարողութեամբ այդ ջրամբարը կ՚ոռոգէ 1200 հեկտար հող։

Բերդ աւանը ունի խաղալիքներու գործատուն մը, մշակոյթի ակումբ, շարժանկարի սրահ։ Ծաղկաւան, Նաւուր, Վերին Կարմիր Աղբիւր գիւղերու միջնակարգ դպրոցները ունին իրենց օրինակելի շէնքերը՝ իւրաքանչիւրը 800–1000 աշակերտով, ուսումնական արհեստանոցներով, մարզարաններով։

Գիւղերն ու աւանները լեռնային ճամբաներով իրարու կապուած են։ Ասոնք անընդհատ կը բարեկարգուին եւ կ՚ընդլայնին։

Քանի մը տողով

ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՈՐՏԻ կարծիքով պատերազմի մը հաւանականութիւնը Մերձաւոր Արեւելքի մէջ «շատ, շատ լուրջ» հեռանկար մը կը պարզէ։ Միեւնոյն ատեն Ֆորտ համաձայն գտնուեցաւ Քիսինկէրի այն յայտարարութեան, թէ զինուորական միջամտութիւն մը պէտք չէ անտեսել, եթէ «ազատ աշխարհը կամ ճարտարարուեստականացած աշխարհը խեղդուի»։ Միւս կողմէ Ֆորտ նկատել տուաւ, թէ վերջին հաշուով ամէն բանէ վեր պիտի նկատէ «մեր ազգային շահերը»։ Այս յայտարարութիւնը կատարեց անդրադառնալով Իսրայէլի պահանջած ամերիկեան երաշխաւորութեան հարցին, իր ապահովութեան համար։ Դէտերու կարծիքով Ֆորտ այս ձեւով ազդարարութիւն մը կ՚ուղղէ Թել Ավիվի, որպէսզի այս վերջինը անզիջող դիրքի մէջ չգտնուի։ Ամերիկեան «Թայմ» շաբաթաթերթն է, որ հրատարակած է Ֆորտի վերոյիշեալ յայտարարութիւնները։

ՕԼԹԻ քաղաքը, Թուրքիոյ արեւելքը, զօրաւոր շարժի ենթարկուեցաւ։ Հարիւրի մօտ տուներ եւ երկու մզկիթներու մինարէներ քանդուեցան։ Քաղաքը 10.000 բնակիչ ունի։ Շարժին հետեւանքով երկու հոգի թեթեւ մը վիրաւորուեցան։

ԼԻԲԻԱ առաջարկեց Լիբանանի օժանդակել, որպէսզի ամրացուին իսրայէլեան սահմանին մօտ գտնուող լիբանանեան գիւղերը։ Իսրայէլեան հրետանին առջի օր կրկին ռմբակոծեց սահմանամերձ գիւղեր։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ֆրանսական զօրանոցի մը զինուորներ, շուրջ 100 հոգի, Կարլսռուհը քաղաքի փողոցները տողանցեցին բողոքելով բանակի ոչ գոհացուցիչ պայմաններուն դէմ։

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

«ԱՂԹԱՄԱՐ»

— O —

«Հայկական ճարտարապետական յուշարձաններ» մատենաշարին 8րդ. ալպոմը նուիրուած է Աղթամարի: Նախորդ եօթը հրատարակութիւններուն ներքին եւ արտաքին ձեւին եւ դասաւորումին հետ ներդաշնակ ամբողջութիւն մը կազմող այս ալպոմը իր նկարներու ճոխութեամբ, այլ մանաւանդ անոնց գունագեղութեան նրբութեամբ, տպաւորիչ գեղեցկութեամբ եւ արտայայտիչ նկարագրով բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ ամբողջ շարքին մէջ: Պէտք է աւելցնել նաեւ, թէ վերոյիշեալ ալպոմը իր ծաւալով — 115 էջ — խիստ բովանդակալից է:

Պատմական ուրուագիծի մը բնոյթն ունի Հերման Վահրամեանի «Վասպուրականի նահանգը եւ Աղթամարի ճարտարապետական յուշարձանը» ուսումնասիրութիւնը: Արդարեւ, հեղինակը բնութագրելու մտադրութեամբ Վասպուրականի թագաւորութեան ծագումն ու զարգացումը, յետադարձ ակնարկով մը ուրուագծած է ուրարտական թագաւորութեան անկումէն, հայ ժողովուրդի կազմաւորումէն (Ը. դար Ք. Ա.) մինչեւ Մեծն Տիգրանի կայսրութեան եւ անոր անկումի ժամանակաշրջանը, փոքր ու մեծ իշխանապետութիւններու կազմաւորումը, Տիգրանի պղեցութիւնը, Արաբներու իշխանութիւնը Հայաստանի մէջ: Այս շրջագիծին մէջ ան անտեսած չէ նաեւ այսպէս կոչուած հոգեւոր կեանքէն ներս արձանագրուած հոլովոյթը քրիստոնէութեան տարածումով, հայ տառերու գիւտով եւ հոգեւոր կեդրոններու ստեղծումով: Վասպուրականի մէջ ծնունդ առած ազնուական տոհմերէն՝ Արծրունի, Ամատունի, Ռշտունի, Մարդպետունի, առաջինին (Արծրունի) կը վերապահուէր Ը.–Թ. դարերուն առաջին գիծի վրայ հաստատուիլ եւ իր իշխանութիւնը աստիճանաբար ամրացնել ու տարածել Վասպուրականէն մինչեւ Սիւնիք: Ժամանակագրական կարգով ան երկար անդրադարձած է Գագիկ Արծրունիի գործունէութեան, քանի որ այս վերջինը իր եղբօր՝ Աշոտի մահէն ետք (904) «երկիրը միակ դրօշի մը տակ պիտի միացնէ եւ այս ձեւով անկախութիւնը կատարեալ պիտի դարձնէ, թագաւոր հռչակուելով»: Միւս կողմէ ան է, որ իր եղբօր Գուրգէնի հետ նուիրուած է Վանի, Ոստանի եւ Աղթամար կղզիի բարեզարգումին: Շահեկան մանրամասնութիւններով նկարագրուած են Աղթամարի, Ոստանի մէջ կատարուած շինարարական աշխատանքները, որոնց շարքին նաեւ Ս. Խաչ եկեղեցիինը: Հերման Վահրամեան ապա բնութագրած է այս պատմական չքնաղ եկեղեցիին արտաքին եւ ներքին տեսքը իրենց ինքնատիպ քանդակներով եւ որմնանկարներով:

«Աղթամարի Ս. Խաչ Եկեղեցին — որմնանկար» խորագրուած շահեկան ուսումնասիրութեամբ մը Փրոֆ. Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան նախ դիտել տուած է, թէ որմնանկարները Հայաստանի մէջ աւելի սահմանափակ տարածում ունեցած են քան թէ իր դրացի երկիրներուն մէջ: Ցամենայն դէպս գարդանկարչական այս արուեստը «բոլորովին օտար չէր Հայերուն»: Արդարեւ, ասոր ապացոյցը կը գտնենք Է. դարու բազմաթիւ եկեղեցիներու մէջ մնացած բազմաթիւ բեկորներու շնորհիւ, ինչպէս նաեւ Տաթեւի եկեղեցիին (930) որմնանկարներուն մէջէն ալ եւայլն: «Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցին միակն է, որ լայն չափով պահպանած է որմնանկարները, որոնք առենօք կը գեղեցկացնէին պատերը»: Այս խրողութեան, ինչպէս նաև եկեղեցիին ճակատը զարդարող ճոխ քանդակներուն շնորհիւ է, որ Աղթամարի եկեղեցին նկատուած է հայկական արուեստի ամէնէն արժէքաւոր յուշարձաններէն մէկը: Աւելին՝ ան մեծ նպաստ կը բերէ Միջին Դարու եկեղեցական արուեստին ուսումնասիրութեան մէջ, որով իր նշանակութիւնը Հայաստանի նեղ սահմաններէ ալ անդին կ'անցնի:

Այնուհետեւ Ս. Տէր-Ներսէսեան մանրամասն գիծերով խոր վերլուծութեան ենթարկած է եկեղեցիին որմնանկարները: Այս վերլուծումը նկարագրական, բացատրական ճամբով եղած է: Այսպէս ան մէկ առ մէկ եւ ասոնց հիւսքով ամբողջական դիմագիծը պարզած է որմնանկարներուն՝ յիշատակելով նաեւ անոնց արուեստի առանձնայատկութիւնները: Այսպէս օրինակ, ան նկատել տուած է, թէ «որմնանկարները, որքան որ ոճի կապակցութիւն մը ունին ճակատներու բարձրաքանդակներուն հետ, իրագործուած արուեստագէտներու նոյն խումբին կողմէ, սակայն այս վերջիններուն հարազատ վերարտադրութիւնները չեն բացարձակապէս: Կը գտնենք, ընդհակառակն, շատ ճոխ հաւաքածոյի մը դիմաց, որ իր վաւերական բաժինը կը բերէ արեւելեան աշխարհի եկեղեցական գեղազարդող արուեստի ուսումնասիրութեան մէջ»:

Այս զոյգ շահեկան ուսումնասիրութիւնները ներկայացուած են անգլերէն, իտալերէն եւ հայերէն: Առանձին հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն ալպոմին 65 նկարները՝ հարթաքանդակներ, որմնանկարներ, ուրուագծեր, յատակագիծեր եւ բնապատկերներ շատեր գունատիպ: Պէտք է ընդգծել թէ նկարները ինքնատիպ գեղեցկութիւն մը ի յայտ կը բերեն՝ արուեստի եւ թեքնիքի յաջող զուգակցութեամբ, որուն շնորհիւ մեր աչքին առջեւ իրենց ամբողջ շքեղութեամբ կը պարզուին Վանայ ծովը Աղթամար կղզիով, Ս. Խաչ եկեղեցին իր քանդակներով եւ զարդանկարներով:

×

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏԻ ԱՉՔՈՎ

«Արարատ» եռամսեայի անցեալ տարուան աշնան թիւը (*) ճոխացած է վաթսուն նկարներով — սեւ ճերմակ, — որոնք լուսանկարչութեան արուեստի կարելիութիւնը կը հաստատեն անգամ մը եւս: Ամերիկահայ լուսանկարիչ Արթիւր Զոլաքեան, որուն համար հայրենիքը իրականութիւն, ինչպէս նաեւ ազգային հըպարտութիւն եւ ինքնատիպութիւն են, հայրենի հողն ու անոր բնակիչները սեւեռած է ոսպնեակին վրայ:

Զոլաքեանի լուսանկարչական գործիքը զգայուն է եւ գիտէ իր «աչքը» կեդրոնացնել կենդանի եւ տպաւորիչ պահերու վրայ, առանց երբեք արուեստական, ինչ որ նման պարագայի պիտի ըլլար կեղծ, յարդարանքի: «Նիւթեր»ու ընտրութիւնը ցոյց կուտայ, թէ ան աւելի նկարիչ է, քան լուսանկարիչ, այլ խօսքով աւելի արուեստագէտ քան թէ արհեստաւոր: Անիկա չի նշանակեր թէ իր մօտ կը պակսի մասնագիտութիւնը: Ընդհակառակն՝ լոյսի եւ շուքի՝ սեւի եւ ճերմակի խաղով այլապէս պատկերալից եւ բովանդակալից կը դարձնէ նկարները:

Արուեստագէտին նկարները խորհրդանշական են շատ յաճախ: Այսպէս, օրինակ, խումբ մը մարդիկ արձանացած են նկարի մը մէջ. մինչ զանազան տարիքի դիմագիծեր երկրորդական շարքի վրայ կը մնան, լուսանկարին առանցքը կը գրաւեն գլուխը չզարչով ծածկուած, խորշոմած դիմագիծով պառաւ տատ մը, կողքին երկրորդ եւ երրորդ (նորագոյն) սերունդին ներկայացուցիչները: Մեր ժողովուրդին դարաւոր երթը՝ անցեալէն դէպի ապագայ, պատկերացուցած է արեւով խանձած սալաքարերով՝ շարք-շարք եւ ներդաշնակ յաջորդականութեամբ:

Արուեստագէտ լուսանկարիչին զննող-պրպտող աչքը սեւեռած է հայրենի առօրեայ կեանքին այլազան երեսներուն վրայ տարածուելով իր մէջ ընդգրկելով նաեւ անցեալի հետքեր:

Ա. Զոլաքեան իր աշխատանքը նկատած է սիրոյ եւ յարգանքի արտայայտութիւն մը իր հայրենիքին եւ ժողովուրդին հանդէպ: Այդ արտայայտութիւնը տուած է արուեստագէտի աչքով:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) «Արարատ» եռամսեայ, անգլերէն, հրատարակութիւն Հ. Բ. Ը. Միութեան, Նիւ Եորք:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

«Հ. Մ. Ը. Մ.- ԱՐԾԻՒ»Ը

— O —

Ահաւասիկ մարզական միութիւն մը որ ամէն Կիրակի Մարսէյլի եւ շրջանի մարզադաշտերուն վրայ կը կրէ հայկական գոյները, վայելելով գաղութի համակրանքն ու գուրգուրանքը:

Առանց մանրամասն պատմականը ընելու ըսենք որ Մարսէյլի Հայ Մարզական Ընդհանուր Միութիւնը հիմնուած է գաղթականութեան առաջին տարիներուն, 1922ին, մասնաճիւղ մը ըլլալով Հ. Մ. Ը. Մ.ական հսկայ համագաղութային շարժումին որ ծնունդ առած էր Պոլսոյ մէջ, 1918ին: Սակայն միայն 1924ին էր որ պաշտօնապէս կը վաւերացուէր տեղական պատկան իշխանութեանց կողմէ:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը որ օմնիսփոր կոչում մը ունի, իր հիմնադրութեան առաջին տարիներէն մինչեւ երկրորդ աշխարհամարտի նախօրեակներուն կը հաշուէր զանազան մասնաճիւղեր ինչպէս՝ ըմբշամարտ, հեծելարշաւ, սկաուտութիւն և այլն: Սակայն այս վերջինն էր որ միայն պիտի յառաջդիմէր ու զարգանար տարիներու ընթացքին, դառնալով Հ. Մ. Ը. Մ.ի միակ մարզական գործունէութեան դաշտը:

Միւս կողմէ, երկրորդ աշխարհամարտի վաղորդայնին կը վերակազմուէր Արծիւ մարզական միութիւնը, որ հիմնուած էր պատերազմէն առաջ:

Այս երկու միութիւնները, քիչ թէ շատ, երկար տարիներ ունեցան զուգահեռ ուղիներ: 1964ին՝ երկու ղեկավար մարմիններ որոշեցին միացնել, համադրել, ներդաշնակել իրենց ուժերն ու աշխատանքները կազմելով նոր մարմին, նոր միութիւն «Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ Մարզական Համաձայնութիւն» անուան տակ:

Այսօր Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւը, որ կը գրաղի միայն ֆութպոլով, կը հաշուէ աւելի քան 150 մարզիկներ բաժնուած 7 խումբերու մէջ ըստ դասակարգերու: Աւագ խումբը կը մրցի «Փրոմոսիոն տ'Օնէօր Ա.» ախոյեանութեան մէջ: Այժմ, «երթ»ի խաղերու աւարտին ընդհանուր դասաւորման մէջ կը գրաւէ երկրորդ տեղը, մէկ կէտ տարբերութեամբ: Իր ունեցած 11 մրցումներու շարքին մէջ արձանագրած է՝ վեց յաղթանակներ, չորս հաւասար խաղեր եւ մէկ պարտութիւն:

Կը մաղթենք, այս նոր տարուան սեմին, որ «դարձ»ի մրցումները եւս պսակուին նոյն յաջողութիւններով: Այն ատեն վստահաբար Մարսէյլի հայ գաղութի դրօշակիր խումբը հեռու պիտի չըլլայ իր դասակարգի ախոյեանի տիտղոսէն:

×

Քաջ գիտենք թէ որքան դժուար է կանոնաւոր յարատեւութեամբ վարել միութեան մը գործունէութիւնը: Այս կէտին մէջ գնահատանքի արժանի են բոլոր անոնք որոնք, տարիներու ընթացքին, ըլլայ վարչական աշխատանքներու մէջ, ըլլայ ամէն Կիրակի խրախուսիչ խումբի գլխուն, գիտակից իրենց պաշտօնին, յանձն առին ու կը շարունակեն առնել ամէն զոհողութիւն:

Պարզ եւ ընթացիկ դարձած մարզական խաղերէն անդին, որոնք ունին անխուսափելի կերպով իրենց ելեւէջները, իրենց խանդավառութեան եւ յուսախաբութեան պահերը, գաղութը այսօր արդարօրէն աւելին կ'ակնկալէ Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւէն: Այդ աւելին ազգային գիտակցութեան եւ մանաւանդ ազգային առաքելութեան մը ըմբռնումն ու կիրարկումն է:

Անկասկած, Հ. Մ. Ը. Մ.ը երէկ, Հ. Մ. Ը. Մ.–Արծիւը այսօր, իր յիսուն տարիներու յարատեւութիւնը եւ տոկունութիւնը կը պարտի իր հայեցիութեան:

Հասկնալի է թէ, տարիներու ընթացքին, ի տես ընկերային, տնտեսական եւ քաղաքական հոլովոյթներուն, սերունդներու փոփոխումին, երբեմնի խանդը, կորովը, վճռականութիւնը, Հայու նկարագիրը եւ ոգին, իրենց յատկութիւններով եւ նաեւ թերութիւններով, նուազած ըլլան մարզադաշտերու մէջ, բայց անկէ անդին կայ հայկական իրականութիւն մը ուր պարտաւոր է ներկայ ըլլալ հայ մարզիկը, հայ երիտասարդը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի կոչումն է հայ երիտա-

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Բ.

Սարըպըյըքեան Մարտիրոս աղա Պոլիս հասնելէն քիչ ետքը կորսնցուցած էր իր մայրը, որուն հետ եկած էր Շապին Գարահիսարէն ու հաստատուած Բերայի մէջ: Այդ մահը մեծ հարուած մը եղաւ իրեն համար: Հիւանդութեան միջոցին բժիշկ ու դեղ արդէն բաւական դրամ կորզած էին իր քսակէն, եւ հիմա թաղումի ու գերեզմաննոցի ծախքը կուգար բարդուիլ անոնց վրայ: Բերայի թաղական խորհուրդը մանաւանդ հռչակաւոր էր մեռելներու մասին իր ծայրայեղ սակագինեբով եւ Մարտիրոս աղա սոսկումով կը մտածէր, որ թերեւս 30–40 ոսկիի պիտի նստէր մօրը թաղումը:

— Տարի մը առաջ իր քաղաքին մէջ չէ՞ր կրնար մեռնիլ, կը մտածէր, յուսահատ շրջելով սենեակին մէջ:

Առտուն կանուխ գացեր էր Ս. Երրորդութեան եկեղեցին, որպէսզի թաղական խորհուրդի անդամներուն հետ բանակցի թաղումի մասին, բայց ոչ ոք հոն էր այդ ժամուն: Հիմա, իր տանը մէջ, կը սպասէր բարապանին, որ խոստացած էր պէտք եղած տեղեկութիւնները առնել եւ գալ իրեն իմաց տալ: Սպասելով հանդերձ, Մարտիրոս աղա ուղեղը կը չարչրկէր միջոց մը, ճար մը գտնելու, որպէսզի կըրցածին չափ աժան ազատի ծախքի այս անակնկալ փորձանքէն:

Ցանկարծ յոյսի ճառագայթ մը փայլեցաւ իր մտքին մէջ: Հնարք մը յղացած ու ծնած էր: — «Ինչպէս մինչեւ հիմա չմտածեցի», ըսաւ ինքն իրեն: Իր գտած միջոցը այնչա՜փ խելացի, այնչա՜փ ապահով երեւցաւ իրեն, որ ա՛լ դէմքը բոլորովին պայծառացաւ ու զոհ եւ ուրախ նստաւ թիկնաթոռին մէջ:

— Չէ թէ աժան, այլ այս կերպով ձրի թաղել կուտամ, կը մտածէր անճառ հեշտութեամբ մը:

Քիչ մը ետքը ծառան ներս մտաւ:

— Ժամէն երկու հոգի եկեր են, ձեզ տեսնել կ'ուզեն:

— Երկո՞ւ հոգի... վեր հրամցուր:

Երկու հոգին քիչ մը չէլ երեւցաւ Մարտիրոս աղային, որ միայն բարապանին կը սպասէր:

Ծառան ներս մտցուց բարապանը, որուն կ'ընկերանար սեւեր հագած ուրիշ անձ մը:

— Ահաւասիկ եկանք, — ըսաւ բարապանը խօսքը Մարտիրոս աղային ուղղելով:

Ցետոյ, հետը ընկերացողը ցոյց տալով.

— Ձեզ կը ներկայացնեմ Արսէն էֆէնտի Կուլեանը, թաղական խորհուրդի անդամ եւ միանգամայն Շիշլիի գերեզմանատան հոգաբարձութեան ատենապետը, իրեն հետ կրնաք ամէն բան կարգադրել:

Ու բարապանը դուրս ելաւ առանձին ձգելով երկուքը:

Արսէն էֆէնտի տեղաւորուեցաւ թիկնաթոռի մը մէջ:

— Ձեր տիկին մայրը արդեօք շատո՞նց ի վեր կը տառապէր, — հարցուց թեթեւ մը հազալէ ետքը:

— Մա՞յրս... իմ մայրս շատոնց մեռած է, էֆէնտի:

— Ի՞նչպէս, հանգուցեալը ձեր մայրը չէ՞:

— Չէ՛, ճանըմ, չէ...

— Հապա առաւօտուն եկեղեցի եկած ատեննիդ բարապանին ըսեր էք, որ հանգուցեալը ձեր մայրն է:

— Սխա՛լ է հասկցեր, էֆէնտիս, մայրս չէ, ո՞վ է ըսեր որ մայրս է. պառաւ կնիկ մըն էր, հետս բերի որ հոս տան գործերը ընէ. բարով խերով չըրբըէի, գլխուս փորձանք եղաւ... ես բարապանին ըսի, որ ժամկոչը ղրկէ, որպէսզի մեռելը առնէ ժամ տանի, այսչափ. ասկէ զատ բան մը չըսի. դուք պարապ տեղը յոգներ, ելեր եկեր էք:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(5 – Տար.)

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆԻ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

— Օ —

Նիւ Եորքի «Հիլթըն» պանդոկի հանդիսասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 8ին, տեղի ունեցած է Մինաս Թէօլէօլեանի գրական, ուսուցչական եւ հրապարակագրական քառասնամեայ գործունէութեան նըւիրուած յարգանքի հանդիսութիւնը, Նիւ Եորքի եւ Նիւ Ճըրզիի Հայ Մշակութային Միութեանց կազմակերպութեամբ:

Հրանդ Մարգարեան, կազմակերպիչ մարմնի անունով բացումը կատարելով հանդիսութեան կեդրոնացած է Մ. Թէօլէօլեանի քառասնամեայ գրական, ուսուցչական եւ հրապարակագրային վաստակին վրայ եւ ընդգծած է, թէ «արժանաւոր մշակի մը ընծայուած յարգանք»ի արտայայտութիւն պէտք է նկատել Մ. Նահանգներու եւ Գանատայի մշակութային միութեանց նախաձեռնութիւնը:

«Մ. Թէօլէօլեան՝ դաստիարակը» ներկայացուցած է Յակոբ Պարսումեան, յոբելեարին երբեմնի աշակերտը Հալէպի «Գարէն Եփփէ» ճեմարանը: Ան անդրադարձած է իր ուսուցչին եւ տնօրէնին դաստիարակչական ըմբռնումներուն, կեդրոնացած է նկարագրի կերտումի տեսակէտով անոր իրագործած վաստակին, իբրեւ գրականութեան դասախօս՝ Հայ երիտասարդութեան մտաւոր եւ ոգեկան կերտումին մէջ կատարած կարեւոր դերին ու «Գարէն Եփփէ» ճեմարանի 1947-1956 տարիներու տասնամեայ կեանքին մէջ ձեռք ձգած յարգանքին, եւ եղած է Թարգմանը իր սերունդի սիրոյ ու երախտագիտութեան զգացումներուն:

Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է գրագէտ Յակոբ Կարապենց, որ խնամուած վերլուծական աշխատասիթեամբ մը ներկայացուցած է յոբելեարին կեանքն ու գործունէութիւնը: Կեդրոնացած է գրագէտ – գրապատմագէտ եւ հրապարակագիր – խմբագիր Թէօլէօլեանի գործերուն վրայ ու եզրակացուցած, որ անոր բազմակողմանի աշխատանքը Սփիւռքի մտաւոր – հանրային կեանքին մարզերուն մէջ՝ նորանոր նուաճումներու եւ վաստակի մը ապահովութիւնը կը ներշնչէ հայ ժողովուրդին:

Նիւ Ճըրզիի Մշակութային Միութեան նախագահը՝ Կարօ Տէր-Սարգիսեան ողջունած է վաստակաւոր գրագէտ – հրապարակագրին մշակութային գործունէութիւնը եւ, Թարգմանը հանդիսանալով շրջանի Հայութեան զգացումներուն, յոյս եւ հաւատք յայտնած է որ ան պիտի շարունակէ ստեղծագործական նոյն թափով ծառայել հայ ժողովուրդին:

Ապա բեմ բարձրացած է յոբելեարը, որ ի մէջ այլոց ընդգծած է, թէ «քառասունէ աւելի տարիներու կրթական, գրական եւ հրապարակագրական իմ աշխատանքներուս մէջ՝ զիս շարունակ հեւքի, խանդավառութեան եւ պրպտումի մէջ պահող մղումը այն հաւատքն է, զոր ունիմ հանդէպ հայ ժողովուրդի մշակութային արժանաւորութեան եւ ազգային ապագային, բայց մանաւանդ աշխատանքի այն կիրքն է՝ զոր կը պարտիմ ոչ միայն խառնուածքիս, այլեւ գերազանցօրէն տանս, ուսուցիչներուս, ընտանեկան մըթնոլորտիս, միջավայրիս եւ անոնց հանդէպ պատասխանատուութեան զգացումիս»:

սարքը առողջ պահել թէ՛ Փիզիքապէս եւ թէ ազգային տեսակէտով: Հայ մարդիկին, Հայու նկարագիրը եւ ոգին պէտք է դարբնուին ու կերտուին մարզադաշտերուն վրայ: «ափոր»ը միշտ միջոց մը եղած է, եւ ոչ նպատակ:

Հաւատարիմ մնալու համար Հ. Մ. Ը. Մ.ի վսեմ կոչումին, կը մնայ վարիչներուն դաստիարակել իրենց շարքերը, դուրս ելլելով տեսակ մը «կղզիացումէ» մը, ըմբռնել տալով թէ երբեմն աւելի կարեւոր ու կենսական է ազգային սեւ պարտականութեան կիրարկումը քան մարզադաշտին վրայ փայլուն յաղթանակ մը:

Կը գրենք այս տողերը որովհետեւ մեզի համար թանկագին է այս մարզական միութիւնը որ կ'ուզենք տեսնել միշտ իր «Սեւ եւ Դեղին» գոյները բեռնաւորուած փայլուն յաղթանակներով «բարձրանալ» Արարատի սէգ գագաթին եւ նաեւ «բարձրացնել» հոն այն հաւաքականութիւնը, որուն ինք կը պատկանի:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՌԱՋԱՐԿ՝ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ԵՒ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— Օ —

Փրոֆ. Ա. Յակոբեան «Սով Հայաստան» օրաթերթին մէջ լոյս ընծայած յօդուածով մը կ'առաջարկէ «ստեղծել մեր քաղաքների եւ գիւղերի պատմութիւնը»:

Փրոֆեսէօրը իր առաջարկը հիմնաւորելու համար կարգ մը շահեկան տուեալներ կը ներկայացնէ Հայաստանի քաղաքներու եւ գիւղերու մասին: Այսպէս, 1920ին, Հայաստանի ներկայ տարածութեան վրայ կար միայն վեց քաղաք՝ Երեւան, Ալեքսանդրապոլ (այժմ Լենինական), Դիլիջան, Նոր Բայազէտ (այժմ Կամօ), Գորիս եւ Էջմիածին: 1955ին արդէն կար 12 քաղաք: 1970ին քաղաքներու թիւը հասած էր 23ի: Քաղաքներու զարգացման զուգընթաց մեծ չափով աւելցաւ նաեւ Հանրապետութեան քաղաքային բընակչութեան թիւը: Այսպէս, եթէ 1926ին քաղաքները կ'ապրէր բնակչութեան 19 տոկոըս, 1939ին՝ 28,6 տոկոսը, 1970ին այդ տոկոսը բարձրացած էր 59ի:

Հիմնովին փոխուեցաւ Հայաստանի գիւղերու տեսքը: Ստեղծուեցան նոր գիւղեր, իրենց յարմարաւէտ բնակելի շէնքերով, դպրոցներով, ակումբներով, կենցաղային սպասարկութեան եւ առողջապահութեան հիմնարկութիւններով:

Քաղաքներու պատմութիւնը, այնուհետեւ կը գրէ յօդուածագիրը, ուրոյն տեղն ունեցաւ հայ պատմագրութեան մէջ: Հին անցեալի քաղաքներու պատմութեամբ զբաղեցան Յ. Մանանդեան, Ն. Մառ, Յ. Օրբելի, Բ. Պիոտրովսկի Հ. Ս. Երեմեան, Ս. Տէր-Աւետեան, Բ. Առաքելեան, Վ. Յարութիւնեան եւ ուրիշներ: Անոնց աշխատութիւններուն մէջ լուսաբանուեցաւ Հայաստանի կարգ մը քաղաքներու պատմութիւնը, ցոյց տրուեցաւ անոնց դերը երկրին տնտեսութեան, քաղաքական եւ մշակութային կեանքին մէջ:

Վերջին երկու տասնամեակներուն եւս զգալի աշխատանք կատարուեցաւ Հայաստանի քաղաքներու, ինչպէս նաեւ գործատուներու պատմութեան ուսումնասիրութեան ուղղութեամբ: 1950ական թուականներու սկիզբը Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Նախագահութիւնը որոշեց հաստատել մատենաշար մը՝ նուիրուած Հանրապետութեան քաղաքներու եւ գործատուներու: Այս որոշումին հիման վրայ պատմութեան հիմնարկութիւնը աշխատանքներ կատարեց: Կ. Կողմոյեանի քրտնաջան աշխատանքին շնորհիւ պատրաստուեցաւ եւ Ակադեմիայի հրատարակութեամբ լոյս տեսան «Լենինական» (1957), «Կիրովական» (1960), «Ալավերդի» (1966), «Հոկտեմբերեան» (1971) ուսումնասիրութիւնները: Արդէն աւարտեցաւ նոյն հեղինակին «Քաղաքների զարգացումը Հայաստանում 1920 – 1970 թթ.» աշխատութիւնը: Այժմ աշխատանքներ կը կատարուին Հրազդան եւ Արովեան քաղաքներու պատմութեան ուսումնասիրութեան համար:

Քաղաքներու պատմութեան ուսումնասիրութեան ուղղութեամբ զգալի աշխատանք կատարեցին նաեւ Երեւանի պետական համալսարանի պատմաբանները: «Լոյս» հրատարակչականը տպագրեց Փրոֆ. Թ. Յակոբեանի Երեւանի 1500-1917 ժամանակաշրջանի պատմութեան նուիրուած եւ երեք հատորէ բաղկացած կարեւոր աշխատութիւնը, որ, իրաւամբ, կարելի է համարել հայ պատմագրութեան կարեւոր յաջողութիւններէն մէկը: Նոյնը կարելի է ըսել Փրոֆ. Ա. Սիմոնեանի «Երեւան» աշխատութեան մասին, որ կ'ընդգրկէ մայրաքաղաքին խորհրդային ժամանակաշրջանի պատմութիւնը:

Առանձին պատմաբաններու աշխատութիւններու մէջ այս կամ այն չափով խօսուած է գիւղական որոշ բնակավայրերու պատմութեան մասին, բայց, դըժբախտաբար, մինչեւ այժմ քիչ աշխատանք կատարուած է այդ բնագաւառին մէջ:

Փրոֆ. Ա. Յակոբեան հետեւաբար կ'առաջարկէ «ստեղծել մեր Հանրապետութեան քաղաքների ու գիւղերի, գործարանների, կոլտնտեսութիւնների ու սովխոզների ամբողջական պատմութիւնը»:

ՀՈՂԻՎՐՏԻՔ

ԼԻՈՆ.—

Տերեւաթափը կը շարունակուի մեր գաղութին մէջ: Միայն Դեկտեմբերին մօտ տասը հայորդիներ յանձնեցինք հողին, որոնցմէ վերջինը եղաւ մեր սիրելի ընկերներէն Սարգիս Փողհարեան, մէկը այն հիներէն, որոնք շատ կանուխէն զինուորագրուած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը:

Ողբացեալ ընկերը ծնած էր Արաբկիր մօտ ութ տասնամեակներ առաջ: Տարիներէ ի վեր մաս կը կազմէր Լիոնի «Վարանդեան» կոմիտէին եւ յաճախ տեղական մարմնի անդամ ընտրուած էր:

Ինքն ալ շատերու նման ունեցած էր այն դժխեմ ճակատագիրը, որ քիչ թէ շատ ամէն Հայու վիճակուած է: Տարագրութեան մռայլ օրերէն յետոյ անցած է Պոլիս եւ ապա՝ այս հիւրընկալ ափերը՝ Լիոն: Տարիներ առաջ իր համեստ տպարանէն լոյս տեսած էր որպէս նորակազմ գաղութին ուղեցոյց, իր «Լիոնահայ Տարեգիրք»ը, որ այն օրերուն իր բարերար դերը ունեցաւ մեր հայրենակիցներուն համար:

Յունուար 2ին Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ ողբացեալ ընկերոջ յուղարկաւորութիւնը՝ շրջապատուած իր սիրելիներով եւ իր գաղափարակից ընկերներով:

Հակիրճ դամբանական մը խօսեցաւ ընկ. Մ. Միրզէ, վեր առնելով ողբացեալին բարեմասնութիւնները թէ՛ իբրեւ Դաշնակցական եւ թէ իբրեւ Հայ: «Սիրելի ընկեր, այսօր քու սիրելիներով եւ գաղափարակիցներովդ շրջապատուած եսպուն ալ շատերու նման հայրենիքի ազատութեան եւ անկախութեան դրօշակիրը եղար այս լքրծուն պողոտաներուն վրայ: Մեր յուզումը մեծ է: Անհաւասիկ դուն ալ կ'երթաս հանգչելու այն տասնեակ հազարաւոր ընկերներու կողքին, որոնց միակ երազն էր տեսնել ամբողջական Հայաստանը ամբողջական Հայութեամբ: Վստահ եղիր, որ պաշտած գաղափարդ միշտ ալ պիտի ունենայ իր հետեւորդները»:

Կ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (22)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Զ

ՄԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

— Լա՛ւ, ուրեմն, խոստացէ՛ք ինծի որ 24ին Թուլօն գաք: Կը հաճի՞ք: Թուականը որոշել տալուս պատճառը այն է որ, այն օրը պիտի խնդրեմ որ զիս դուրսը աշխատելու չղրկեն. եւ հոն. Թիարանին մէջ. ձեզ պիտի սպասեմ, ո՛հ, որքան ցաւով եւ միանգամայն ո՛րքան յոյսով: Մա՛յր իմ, մա՛յր իմ, երդում ըրէք որ պիտի գաք...

— Կ'երդնում...

— Փետրուար 24ին...

— 24ին...

— Ա՛հ, շնորհակալ եմ, մայր, անգամ մըն համբուրեմ այս պաշտելի ձեռքը: Հիմա ինծի այնպէս կը թուի թէ ամբողջկեանքիս բաւելու չափ ուժ ստացայ:

Ան եւս իրեն քաշեց Պեննեաէթթոյի ձեռքը, եւ ծռելով՝ շրթունքը անոր վրայ դըրաւ:

— Սիրեցեալ մայր. լսաւ, աղէկ միտքըս եկաւ: Կրնաք ինծի ծառայութիւն մը մատուցանել. ո՛հ, դիւրին ծառայութիւն մը. սա նամակը առէք: Աւելորդ է ըսել թէ ոչ ոք տեսնելու է զայն. դուրս ելած ատեննիդ կը բարեհաճիք զայն թղթատարութեան ձգել: Ո՛հ, մի վախնաք: Այս նամակը ուղղուած է խեղճ մարդու մը, որուն երախտապարտ եմ. եւ որուն մնաս բարով կ'ըսեմ չմեկնած: Ասկից զատ, եթէ գէշ բան մը ըլլար, ձե՞զ կը յանձնէի, հիմա որ ձեզ մայրս կոչեցի.

Ո՛հ, խեղճ կինը չէր մտաբերեր մերժել. ամէն անվստահութիւն անհետացած էր մտքէն: Այնպէս որ Պէնէտէթթօն կամաց կամաց զինքը վանդակին քով քաշեր էր: Եւ այն պահուն որ ան կալանաւորին նամակը շրջազգեստին իրանին մէջ կը դնէր, լոյսի ճառագայթ մը անցաւ դէմքին վրայէն:

Եւ Պէնէտէթթօ ճանչցաւ տիկին Տանկլարը, սեղանաւորին կինը, այն կինը, որուն աղջկանը հետ պիտի ամուսնանար:

Ի՛նչպէս կրցաւ զսպել սրտին կատաղութիւնը: Ի՛նչպէս յաջողեցաւ լռեցնել շրթունքին վրայ բարձրացող աղաղակը: Ասոնք կամքի հրաշքներ են:

— Մնաս բարով, մայր իմ, մի՛ մոռնաք... Փետրուար 24ին:

Վայրկեան մը ետք քօղարկուած կինը կ'աներեւութանար:

Եւ վերատեսուչը կը կոչէր:

— Պէնէտէթթօ՛. շուտ ըրէ՛:

Եւ Պէնէտէթթօ, դատապարտեալներու սրահը վերադարձած ատեն՝ կը մրմռար.

— Փետրուար 24. ո՛հ ամէն բան կորսուած չէ՛.

. . . .

Է.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

— Է՛յ, սիրելիս Շաթօ-Րընօ, ի՛նչ լուր ունիք նայինք:

— Ե՞ս, ոչի՛նչ. միայն թէ.

— Ի՞նչ:

Սիրելի՛ս Պօշան, կը յիշէ՞ք այն օրը, երբ մտացածին Մօնթէ-Քրիսթօյի կոմսը, Սէն-Ժէրմէնի կոմսը, Քալիօսթրի կոմսը, ինչ որ կ'ուզէք ան ըսէք, եկաւ մեզի հետ նախաճաշեց խեղճ Ալպէր տը Մօրսէրֆի տունը:

— Լա՛ւ ուրեմն. այս խեղճ Ալպէրը իր հօրը մեղքերը քաջութեամբ քաւելու վըրայ է.

—Իր վրայ լուր ունի՞ք:

— Մենք ամեն բան կ'իմանանք. վերջին ճակատամարտներէն մէկուն մէջ հիանալի վարմունք մը ունեցեր է:

— Ըսել է զինքը օրակա՞րգի անցուցեր են:

— Աղէկ գուշակեցիք: Կեցցե՛ս: Այս խօսքս աղէկ մտքերնիդ պահեցէք, Ալպէր տը Մօրսէրֆ ապագայ զօրապետներէն մէկն է...

— Կը մաղթեմ:

Այս խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար Պօշանի խմբագրութեան սենեակին մէջ, որ, ինչպէս կը յիշենք Էնքարսիալ լրագրին տնօրէնն էր:

Այս լրագրին մէջն էր Եաննայէն կը գըրեն մեզ խորագրին ներքեւ հրատարակուած էր այն ծանօթութիւնը ,որ Մօրսէրֆի կոմսին կործանման ու անձնասպանութեանը պատճառ եղած էր:

Այն թուականին լրագրապետներուն գըրասենեակը, ինչպէս հրատարակիչներու խըցիկները, տեսակ մը սեւ, մութ եւ փոշիներու որջեր էին:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Գ. Յարութիւն Շիրվանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յունուար 19, առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյն իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԷԼՄԱՍ ՇԻՐՎԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ Սէյրանեան)

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Այս տխուր առթիւ Յարութիւն Շիրվանեան իր կնոջ յիշատակին 50ական ֆր. կը նուիրէ Կապ. Խաչի Իսիի Խրիմեան վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի Յունուար 19

Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը կը տեղեկացնէ Մարսէյլի եւ Հարաւային Ֆրանսայի մերազն հաւատացեալներուն անխտիր թէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի առաջնորդ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Հարաւային Ֆրանսա իր այցելութեան առիթով, Կիրակի, Յունուար 19, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր եկեղեցիին մէջ:

Բոլոր հաւատացեալները անխտիր, սիրով կը հրաւիրուին մասնակցելու պատարագին:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8, պատարագ 9,45, քարոզ 11,15:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Գ. Բարգէն Պօտոսեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր եղբօր՝ Գրիգոր Պօտոսեանի (Փարիզ):

×

Տէր եւ Տիկին Աոլէն Փափազեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն Վիէննայի (Աւստրիա) Հայ Ուսանողական Միութեան:

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Յունուար 18 ժամը 20.30ին Ահարոնեան ակումբը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Քուա Քոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի Յունուար 22, ժամը 20.30ին, ընկերուհի Պալիկեանի բնակարանը, 28 Ավընիւ Սէնթ-Լիւսի, Անիէռ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ. Խաչի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ Մանուկներու Օրը, Կիրակի Յունուար 19, կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Նախագահութեամբ ԱՐՇԱՒԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

ի նպաստ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Յունուար 30 Եշ. ժամը ճիշդ 20.45ին

THEATRE DAUNOU — 9, RueDaunou — Métro : OPERA

Կը ներկայացուի

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարներ

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօսունեան — Յովհ. Գառնիկեան
Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

LE LIONS CLUB INTERNATIONAL

(Le plus grand Club Service du monde : 1.200.000 membres dans 145 pays)

sous l'Egide de la REGION III du DISTRICT ILE DE FRANCE
organise le 31 Janvier à 20 h. 45 :

Une Grande Soirée Arménienne

avec la participation de :

— M. le Professeur UTUDJIAN
— Groupe Instrumental SAYAT NOVA
— Groupe de Danses Folkloriques SOSSI

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 20.45ին

Կը մասնակցին.— Փրոֆ. Է. ՈՒԹՈՒՃԵԱՆ

Սայաթ-Նովա համոյթը եւ Սօսի պարախումբը:

au

STADE MUNICIPAL DE COURBEVOIE
37, Avenue Aristide Briand — Courbevoie
Participation aux frais : Frs 30

Participation à adresser à :

l'AGENCE MONDOTOURS — 2, Rue de Sèze — 75009 PARIS
Chèque libellé à l'ordre du LIONS CLUB INTERNATIONAL de VILLENEUVE LA GARENNE

FONDATION DES TRADITIONS ARMÉNIENNES

150, Rue Etienne-Dolet — ALFORTVILLE, 22ème étage

NANE CARZOU

signera son livre

le voyage en Arménie

(Ed. Flammarion)
postface de J.-M. CARZOU

Vendredi, 17 Janvier à 21 heures

en présence du Député-Maire d'Alfortville
M. JOSEPH FRANCESCHI

Projections de films sur les voyages de Carzou en Arménie

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

Տեղի կ'ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտի շքեղ սրահներուն մէջ

մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ԼԷ ՄԷՏԻԹԷՐԱՆԻԷՆ ՏԸ ՌԱՏԻՕ ՄՈՆԹԷ ՔԱՐԼՕ

Հայկ. ջերմ միջավայր: Ճոխ պիւֆէ: Հաճելի անակնկալներ:

Մուտքի տոմսերը նախապէս ապահովել դիմելով հետեւեալներուն,

ԺԱՔ ՇԷԼԷԼԷԿԵԱՆ, 87 Լա Քանըպիէր « Վուայեաժ Վասթէլ » Հեռ. 640949 եւ 620344

ԳՈՒՐԳԷՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ, 18 Պուլըվար Նասիոնալ — Հեռ. 624203

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութեան եւ մասնակցութեամբ Փարիզի շրջանի իր բոլոր մասնաճիւղերուն, Կիրակի, Յունուար 19, Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի Մ. Պէշիկթաշլեան – Գ. Մ. Ալէմշահ սրահը, ժամը 14.30ին:

Խմբերգ, պար, արտասանութիւն կայանի մանուկներուն կողմէ: Հրավէրներ: ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ (Փլաս Քառնօ) օթոքառը կը մեկնի ժամը 13.30ին:

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

*

Կը խօսի՝

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Նիւթ

Արեւմտահայ Ազգային Զարթօնքի շարժումը ԺԹ. դարուն

ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17, ԺԱՄԸ 20.30ին
ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ (45, Ռիւ տը լա Տէֆանս)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
16
JEUDI
16 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.199
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.199

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԸ 1974ԻՆ

Ա.

ԱՐԱԲԵՒԻՍՐԱՅԵԼԵԱՆ ՎԷՃԸ

Քաղաքական բացառիկ դէպքերով հարուստ տարի մը եղաւ 1974ը:

1973 Հոկտեմբեր 6ի արաբեւիսրայելեան չորրորդ պատերազմը հաշուեյարդարի ենթարկելու համար Յունուար 18ին 101րդ քիլոմեթրի վրայ կնքուած համաձայնագրով Իսրայելացիք քաշուեցան Եգիպտոսի մէջ իրենց գրաւած հողերէն: Եգիպտական բանակը ամրապնդեց իր դիրքերը Սինայի թերակղզիին մէջ, հնարաւոր դարձնելով մաքրագործումը Սուէզի ջրանցքին, որ փակուած էր 1967ի վեցօրեայ պատերազմէն ի վեր: Յոյս կայ, որ շուտով վերաբացուի միջազգային նաւարկութեան համար:

Մայիս 31ին ալ Ժընեւի մէջ կնքուած համաձայնագրով իսրայելեան բանակը քաշուեցաւ Կոլանի բարձունքի սուրիական հողերէն եւ Քունէյթրա չէրքէզաբնակ քաղաքէն:

Երկու կողմի բանակները վերջացող տարուան ընթացքին շարունակեցին զինարշաւը՝ դարմանելու համար իրենց կորուստները, իբրեւ նախզգուշութիւն նոր պատերազմի մը, որ գրեթէ անխուսափելի կը նկատուէր:

Եգիպտական եւ սուրիական ճակատներու վրայ խաղաղութիւնը պահպանուեցաւ, սակայն Պաղեստինցի ֆէտայիները շարունակեցին իրենց պարբերական յարձակումները սահմանամերձ շրջաններու վրայ: Իբրեւ փոխ–վրէժ Իսրայէլ ամէն անգամ յարձակեցաւ խաղաղասէր Լիբանանի վրայ, որ դիւրին որս մըն էր:

Արաբեւիսրայելեան չորրորդ պատերազմը անակնկալի բերած էր Իսրայէլը, որ վարժուած էր դիւրին յաղթանակներ տանելու: Եգիպտական եւ սուրիական բանակները մեծ կորուստներու ենթարկած էին Իսրայելացիները, որոնք սկսան խստիւ քննադատել կառավարութիւնը: Կոլտա Մէյր ստիպուեցաւ հրաժարիլ Ապրիլ 11ին: Մայիս 28ին նոր դահլիճը կազմեց Իցհաք Ռաբին, դուրս ձգելով Պաշտպանութեան նախարար Մոշէ Տայանն ու Արտաքին նախարար Աբբա Էպանը, որոնք Կոլտա Մէյրի հետ ծայրայեղ ազգայնամոլական ու անհաշտ քաղաքականութեան կողմնակից էին:

Ներկայ կառավարութիւնը աւելի խաղաղասէր հակումներ ունի: Իցհաք Ռաբին պատրաստակամ կը թուի Սինայի մէջ հողային նոր զիջումներ կատարելու Եգիպտոսի, որոշ պայմաններով, որոնք ընդունելի պէտք է ըլլան երկուստեք: 1948էն մինչեւ 1973 քառորդ դարու ընթացքին տեղի ունեցած չորս պատերազմները ո՛չ մէկ լուծում բերին արաբեւիսրայելեան վէճին: Կողմերը համոզուած են, որ միայն խաղաղ բանակցութեանց եւ փոխադարձ զիջումներու ճամբով կարելի պիտի ըլլայ վերջնական կարգադրութեանց յանգիլ:

Հոկտեմբեր 28ին Ռապաթի արաբական վեհաժողովը պաշտօնապէս ճանչցաւ Պաղեստինի Ազատագրական Կազմակերպութիւնը իբրեւ միակ ներկայացուցիչը Պաղեստինցիներու: Հիւսէյն Թագաւոր համակերպեցաւ այս որոշման, որուն հետեւանքով Յորդանան կոչուած է վերադառնալու 1948 Մայիս 14էն առաջուան կացութեան, հրաժարելով Այսրյորդանանի հողերէն եւ կրկին վերածուելով Անդրյորդանանի: Թագաւորը այս ուղղութեամբ առաջին քայլն առաւ արդէն՝ փոփոխութեան ենթարկելով Ամմանի կառավարութիւնը, որուն մէջ տասնի փոխարէն չորս Պաղեստինցիներ միայն առաւ:

Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը իր կարգին պաշտօնապէս ճանչցաւ Պաղեստինի Ազատագրական Կազմակերպութիւնը իբրեւ միակ իրաւասու ներկայացուցիչ Պաղեստինցիներու: Եասէր Արաֆաթ հանդիսաւորապէս ընդունուեցաւ ՄԱԿի Ընդհ. Ժողովէն Նոյեմբեր 13ին եւ պարզեց իր տեսակէտները, այսինքն՝ կազմել «ժողովրդավարական մէկ Պետութիւն, որուն մէջ պիտի միանան քրիստոնեաները, Հրեաներն ու իսլամները»: ՄԱԿը Նոյեմբեր 22ին քուէարկեց բանաձեւ մը, որով անկախութեան իրաւունք կը ճանչնայ Պաղեստինցիներուն եւ «մնայուն դիտող»ի իրաւունք կուտայ Պաղեստինի Ազատագրական Կազմակերպութեան:

Ներկայիս փոխանակ յստականալու աւելի բարդացած է արաբեւիսրայելեան վէճը, որուն լուծումը հակամարտ կողմերու կամքէն դատ կախում ունի աշխարհի երկու հսկայ Պետութեանց բռնելիք ուղղութենէն:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ԽԶԷ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ՀԵՏ

ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուա յայտարարեց թէ կը բեկանէ առեւտրական այն համաձայնագիրը, որ Խորհ. Միութիւնը Միացեալ Նահանգներու առանձնաշնորհեալ յաճախորդը կը դարձնէր: Արդէն վերջերս Գրեմլինի նամակին հրապարակումը ցոյց կուտար թէ Խորհ. Միութիւն շատ տրամադիր չէ զիջումներ ընելու եւ տեղի տալու ամերիկեան պահանջներուն: Ծանօթ է որ 1972ին, Նիքսընի Մոսկուա այցելութեան առթիւ, Ամերիկա եւ Խորհ. Միութիւն առեւտրական դաշինք մը կը ստորագրէին եւ Խորհ. Միութիւնը կը դառնար նպաստաւորուած երկիր մը: Ամերիկեան դրամատուները կարելիութիւն կ'ունենային կարեւոր վարկեր բանալու Ռուսերուն ամերիկեան երաշխաւորութեամբ: Կը մնար սակայն որ ամերիկեան Խորհրդարանը (Քոնկրէս) վաւերացնէ այս համաձայնագիրը, զայն ի զօրու դարձնելու համար: Արդ, հոս է որ հարցը կը բարդանար երբ ծերակուտական Ճէքսըն, առաւելաբար, իր ետին ունենալով խորհրդարանական հրեայ մեծամասնութիւնը արգելք կը հանդիսանար այդ վաւերացման, զայն կապելով Հրեաներու արտագաղթին Խորհ. Միութենէն: Այս կացութիւնը կը տեւէր երկու տարիէ ի վեր երբ անցեալ Նոյեմբերին Քիսինկէր ապահովութիւն տուաւ Խորհրդարանին թէ Մոսկուա տրամադիր է, այդ համաձայնագրին փոխարէն թոյլ տալու որ Հրեաները արտագաղթեն, նոյնիսկ քիչ մը անխոհեմութեամբ 60 հազար հոգիի մասին կը խօսէր: Այս պայմաններու մէջ ուրեմն, Ճէքսըն յօդուած մը աւելցնել կուտար համաձայնագրին վրայ, ըստ որուն Ուաշինկթըն իրաւունք կ'ունենար վերաքննելու այս համաձայնագիրը 18 ամիսէն եւ ուրեմն չեղեալ համարելու եթէ այդ ժամանակամիջոցին Խորհ. Միութիւնը չէ յարգած իր յանձնառութիւնները: Արդ այս կէտն է զոր Մոսկուա չընդունիր: Խորհրդային ղեկավարներուն ըսածը շատ պարզ է.— Մոսկուա տուած է լուսաբանութիւններ իր քաղաքացիներուն մէկ որոշ դասակարգին (իմա՛ ծագումով Հրեայ) մասին, ո՛չ մէկ ձեւով երաշխաւորութիւններ են կամ պարտաւորութիւններ: Այս հարցը, Մոսկուայի համար ներքին խնդիր մըն է:

Էտուար Սապլիէ Չորեքշաբթի առտու ձայնասփիւռէն կ'ըսէր թէ Մոսկուայի առած այս քայլը կը նշանակէ նաեւ թէ Բրեժնեւի յաջորդութիւնը բացուած է արդէն:

Գալով Ամերիկայի, Քիսինկէր շատ ազդուած ձեւով է որ հաղորդած է, Երեքշաբթի գիշեր, Մոսկուայի որոշումը, տրուած ըլլալով որ նոր հարուած մըն է իրեն համար, ինք որ կ'ուզէ համերաշխութեան եւ խաղաղութեան ախոյեանի համբաւը վայելել եւ որ նոյնիսկ Նոպէլի խաղաղութեան մրցանակ ստացաւ...

Քանի մը տողով

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ, ընդհ. քարտուղարը Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան, Լարիպուազիէռ հիւանդանոցը փոխադրուեցաւ Երեքշաբթի իրիկուն, սրտի սուր տագնապի մը հետեւանքով: Քանի մը ժամ առաջ, Մառշէ տեսակցութիւն մը տուած էր Հեռատեսիլէն (կը սփռուէր նոյն իրիկունը): Կը թուի թէ համայնավար պարագլուխը գերյոգնութեան հետեւանքով է որ այդ անհանգստութիւնը ունեցած է: Կուսակցութեան Քաղաքական Բիւրօն եւ Կեդրոնական Կոմիտէն արտակարգ ժողովի կը հրաւիրուէին Չորեքշաբթի առտու, մինչ Միթերան կը յայտնէր որ ցաւով իմացած է այս լուրը, վասնզի համակրանք ունի անոր հանդէպ որ շատ աշխատած է Ձախի միութեան ի նպաստ: Չորեքշաբթի առտու սակայն, Իւմանիթէի մէջ, Փոլ Լորան «Հակասական եւ մտահոգիչ խօսքեր» կը խորագրէր իր առաջնորդող յօդուածը ուր կը վերլուծէր Ֆ. Միթերանի յայտարարութիւնները եւ անոնց «փայլուն տկարութիւնները»:

ՓԻԷՐ ՖՐԷՆԷի թաղումը կատարուեցաւ Երեքշաբթի օր, պարզութեամբ, Նէօյիի հին գերեզմանատունը, ուր Իվոն Փրէնթանը կը շրջապատէին մեծ դերասանին եղբօր զաւակները եւ անուանի ու մանաւանդ անանուն յուզուած հասարակութիւն մը: Հայր Քառէ, քանի մը խօսքով յայտնած է թէ լաւագոյնը աղօթքով մը հրաժեշտ տալն է, վասնզի Ֆրէնէ որ կ'ըսէր թէ ոչ մէկ եկեղեցւոյ հաւատացեալն է, կ'աւելցնէր թէ կը սիրէր Աւետարանը եւ կը փորձէր անկէ ներշնչուիլ բացարձակ ուղղամտութեամբ: Ապա, քահանան «Հայր Մեր»ը արտասանած է, ըստ Բողոքական եկեղեցւոյ: Ժիսքար տ'Էսթէն եկած էր իր վերջին յարգանքը մատուցանելու մեծ արուեստագէտին, որ էր նաեւ մարդ մը, ինչ որ աւելի հազուագիւտ է:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ վեցերորդ նաւատորմի «Սարաթոկա» օդանաւակիրը Իզմիր խարիսխ նետած է՝ հինգ օրուան պաշտօնական այցելութեամբ: Ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են: 1971էն ի վեր ամերիկեան ոչ մէկ ռազմանաւ Թուրքիա այցելած էր, որովհետեւ հակամերիկեան բուռն ցոյցեր տեղի ունեցած էին այդ թուականին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՈՒՆԱՒՈՐ ՄԵՏԱՂԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԸ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒԱԾ

— o —

Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդի գունաւոր մետաղագործութեան վարչութեան պետը՝ Մ. Սարուխանեան պաշտօնազրկուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշումով Յունուար 9ին: «Սով. Հայաստան»ի Յունուար 10ի թիւին մէջ «Խրոնիկա» գլուխին տակ հրատարակուած է հետեւեալ որոշումը՝ «Հայկական ՍՍՀ Գերագոյն Սովետի նախագահութիւնը ընկ. Մ. Մ. Սարուխանեանին աշխատանքում ունեցած լուրջ թերութիւնների համար ազատել է Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների սովետի գունաւոր մետալուրգիայի վարչութեան պետի պարտականութիւններից եւ բաւարարել է նրա խնդրանքը կենսաթոշակի անցնելու մասին»:

Գունաւոր մետաղագործութեան վարչութեան պետ նշանակուած է Ֆրունզէ Պետրոսեան:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար (9–13)

ՓՐՈՖ. ԱՂԱՍԻ ԵՍԱՅԵԱՆ

Փրոֆ. Աղասի Եսայեան իր ծննդեան 60ամեակը բոլորեց անցեալ տարի: Ծնած է 1914ին, Դիլիջան շրջանի Շամախեան գիւղը: 1947էն 1951 պաշտօններ կը ստանձնէ նախ Խորհ. Միութեան եւ ապա Հայաստանի Արտաքին նախարարութեանց մէջ: Զանազան աշխատութիւններ պատրաստած է, ինչպէս՝ «Հայկական Հանրապետութեան կազմաւորումը եւ նրա ազգային – իրաւական պրակտիկան 1920–1922», «Հայկական Հարցը եւ միջազգային դիւանագիտութիւնը» եւայլն:

×

41 ՆՈՐ ՁԵՌԱԳԻՐ

Անցեալ տարի Մատենադարանը հարստացաւ 41 նոր ձեռագիրներով, որոնցմէ 28ը՝ հայերէն, 13ը՝ օտար լեզուներով են: Հայերէն ձեռագիրներէն չորսը զարդարուած են ճոխ մանրանկարներով:

Ուշագրաւ են ԺԳ. դարու ձեռագիրի մը մէկ հատուածը՝ արժէքաւոր յիշատակարանով եւ Պոլսէն ստացուած մագաղաթեայ հնատիպ գիրք մը, որուն նկարները ձեռքով գծուած են ԺԸ. դարուն:

Նիւ Եորքէն Յարութիւն Հազարեան Մատենադարանին նուիրեց պարսկական մանրանկարչութեան պատառիկներ:

Մատենադարանի հայերէն ամբողջական ձեռագիրներու թիւը այժմ կը հասնի 10.607ի, իսկ ձեռագիրներու ընդհանուր թիւը 15.000էն աւելի է:

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

●

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԸ 11-14ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՆ

ՊԱՏՄԱԳԻՐ ԵՒ ՔԵՐԹՈՂ՝

ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱՐՔ. ՕՐՊԷԼԵԱՆ (*)

——— O ———

13րդ եւ 14րդ դարերու սահմանին վըրայ, դէպի միջնադարեան աշխարհաշունչ տաղերգութիւն բացուող դարպասին առջեւ, կ'ողջունենք պատմագրային եւ քերթողական վաստակը Հայ. Եկեղեցւոյ տանղապաշտ ու քաջ հովիւներէն Ստեփանոս Արք. Օրպէլեանի, որ կը սերի Սիսական աշխարհի կամ Սիւնիքի նախարարական Օրպէլեան տոհմէն եւ պաւակն է Տարսայիճ իշխանի։

Կ'առաջադրենք իր պատմագրային գործին ամփոփ ներկայացումով փակել 11-14րդ դարերու մատենագրային – պատմական մեր վաստակին յատկացուած այս շարքը, եւ իր քերթողական գործը նկատի ունենալ 1975ի ընթացքին՝ Միջնադարեան հայ քերթողութեան ու քերթողներուն յատկացուած նշմարներու նոր շարքի մը մէջ, «Եթէ... Աստուած կամենայ»։

×

Ստեփանոս Արք. Օրպէլեան ծնած է Սիւնիքի մէջ։ Ծննդեան թուականը ստոյգ չէ. ինք եւս չի յիշատակեր իր կենսագրական տեղեկութեանց մէջ. սակայն մահուան թուականը կը զուգադիպի 1308-1309ին։ Հօր կողմէ կը պատկանէր Օրպէլեաններու, մօր կողմէ Սիսակեաններու՝ որոնք, ըստ Մովսէս Խորենացիի, սերած էին Գեղամայ Հայկազն նահապետի որդի Սիսակէն։

Պատանեկան տարիքէն իսկ վարդապետական եւ երաժշտական ուսում ստացած, ապա քահանայ ձեռնադրուած է։ Իր վկայութեամբ իսկ՝ «վարժեցայ ի կրթարանի աստուածեղէն տառից եւ տիաս խակութեամբ նստայ յաթոռ վարդապետական»։ Եւ երբ Սիւնեաց եպիսկոպոսական աթոռը թափուր կը մնայ, շրջանի եպիսկոպոսները Տարսային իշխանի նախագահութեամբ կ'որոշեն ղրկել զինք Սիս, «ի թագաւորութիւնն Հայոց ի Կիլիկիա, առնուլ ձեռնադրութիւն մետրապոլտութեան (**) ի վերայ աթոռոյս Սիւնեաց»։ Խօսքը եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան մասին է անշուշտ։

Օրպէլեան վարդապետ Սիս կը հասնի 1307ին, երբ Գրիգոր Է. Անաւարզեցի կաթողիկոս վախճանած էր։ Իր հետեւորդներով կ'անցնի նախ Ատանա՝ ուր կը տեսակցի Լեւոն Գ. Թագաւորին հետ, կը մնայ հոն երեք ամիս, եւ երբ Սսոյ հինգերորդ ժողովը կաթողիկոս կ'ընտրէ Կոստանդին Գ. Կեսարացին, անոր ձեռամբ կը ձեռնադրուի եպիսկոպոս ու կը վերադառնայ Սիւնիք՝ ուր պիտի պայքարէր Տաթեւի առաջնորդներուն դէմ, բարելաւելու համար վանական կարգուսարքը եւ արեւելեան վարդապետներու կողքին մաքառելու համար օտարամուտ աղդեցութիւններու դէմ, լատինեան թէ յունական։

Իրմէ մատենագրային մեր վաստակին փոխանցուած գործը (հրատարակուած նախ 1861ին, Մոսկուայի մէջ, Մկրտիչ Էմինի կողմէ, ապա նաեւ 1910ին՝ Թիֆլիսի մէջ) վերնագրուած է «Ստեփաննոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի պատմութիւն տանն Սիսական»։ Սիւնիքն ու Սիւնեաց տոհմը փառաւորելու մղումով գրի առնուած աշխատասիրութիւն մը՝ որ, անտարակոյս, նպաստ է նաեւ Հայոց պատմութեան։

Ինչպէս ըրած են իր նախորդները, կը սկսի աշխարհի ստեղծումէն, կը հասնի իր ժամանակներուն եւ կը կեդրոնանայ Սիւնեաց տան յատուկ անցուդարձերու վրայ։ Յիշատակելով Վաղարշակ Թագաւորի կողմէ հայ նախարարական տուներու հաստատումը, կը խօսի քրիստոնէութեան մուտքէն ետք Սիւնեաց իշխանի մկրտութեան մասին, Եփրատի Ջուրերուն մէջ, եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի ընկերակցութեամբ վերադարձը Տարօն։ Կուտայ մանրամասնութիւններ քրիստոնէութեան տարածման մասին Սիւնիքի մէջ եւ կը վկայէ թէ Բարթողիմէոս առաքեալ՝ Երասխ գետի ճամբով Պարսկաստանէն Հայաստան անցած ատեն՝ միջոց մը մնացած է Սիւնիք։

Գործը կը համադրէ թանկագին տեղեկութիւններ Սիւնեաց աշխարհի քաղաքական ու ներքին անցուդարձներուն մասին, եկեղեցական թէ զինուորական դէմքերու եւ դէպքերու. ամօթով կը յիշատակէ Վասակ Սիւնին՝ իբրեւ վատահամբաւ իշխանի մը, սակայն հպարտութեամբ կը խօսի Մեսրոպ Մաշտոցի այցելութեան մասին ի Սիւնիք եւ Գողթն գաւառ։

Գրական առումով յիշատակելի իր գործին՝ «Ողբ ի դիմաց Կաթուղիկէի» քերթողական երկին մասին պիտի խօսինք Միջնադարեան բանաստեղծութեան նուիրուած մեր բաժնին մէջ։ Այս մատեանի ճշգրիտ վերնագիրն է (գրքի առաջին ճակատին վրայ) «Բան բառաբնական ոգեալ դիմառնաբար ի դիմաց Վաղարշապատու Կաթողիկէին սրբոյ էջմիածնի», իսկ երկրորդ ճակատին վրայ՝ «Ողբ եւ հառաչանք, ի դիմաց մօր մերոյ, սրբոյ Աթոռին էջմիածնի»։

Մ. Թ.

Վերջ «ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՆՈՒՄԸ 11–14ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՆ» խորագրուած բաժնի

(*) Հնչիւնային եւ ուղղագրական տարբերութեանց բերումով, ազգանունը տեղ-տեղ կ'երեւի Օրբէլեան, Որբէլեան, Ուռպելեան ձեւերով։

(**) Այս բառը («մետրապոլիտ»), որ գործածուած է նոյնինքն Օրպէլեանի կողմէ իր պատմութեան մէջ, ուր կենսագրական տեղեկութիւններ կուտայ իր մասին, օտարամուտ է (յունարէն) եւ կը հակասէ Հայ. Եկեղեցւոյ նուիրապետական կարգերուն։

Մ. Թ.

ՀԵՌԱՒՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՃՇԳՐԻՏ ՊԱՏԿԵՐԸ

———O———

ԽՄԲ. — «Հայրենիքի ձայն»ին մէջ Բագրատ Ուլուբաբեան գրախօսական մը նուիրած է Երուանդ Քասունիի վերջերս Պէյրութ լոյս ընծայած «Կիլիկիոյ հայկական իշխանապետութիւնը Մերձաւոր Արեւելքի քաղաքական հոլովոյթին մէջ» աշխատութեան մասին։ Ստորեւ գրախօսականը՝ արեւմտահայերէն.

Լոյս տեսած է նոր գիրք մը՝ «Կիլիկիոյ հայկական իշխանապետութիւնը Մերձ. Արեւելքի քաղաքական հոլովոյթին մէջ», որ լաւ գիրք մը ըլլալէ զատ, նաեւ արդիւնքն է գեղեցիկ իրողութեան մը. ասիկա գրուած է սփիւռքի հայ պատմագէտին ձեռքով եւ Հայրենի պատմագէտներու անմիջական օժանդակութեամբ։

Կիլիկեան Հայկական Պետութիւնը, որ կազմուեցաւ Բագրատունեաց թագաւորութեան անկումէն ետք եւ իր գոյութիւնը պահեց շուրջ 300 տարի, հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ ինքնայատուկ եւ հետաքրքրական շրջան մըն է՝ լի քաղաքական, ընկերային – տնտեսական եւ մշակութային կեանքի զարմանալի վերիվայրումներով։ Հոն վերահաստատուած աւատապետերը կարողացան միջազգային աննպաստ պայմաններու մէջ բարձրացնել հայ ժողովուրդին պետականութեան դրօշը, ստեղծել իշխանութիւն մը, որ երեք դար անվարան յառաջ տարաւ քաղաքական ինքնուրոյնութեան իր նաւը՝ կեանքի փոթորկայոյզ ովկիանոսին մէջ։ Կիլիկեան Հայկական Պետութիւնը օղակ դարձաւ Արեւելքի եւ Եւրոպայի տնտեսական ու առեւտրական կապերուն համար։ Կիլիկիոյ մէջ ստեղծուած հայկական մշակոյթը, հանդիսանալով երկրին առանձնայատուկ պայմաններու յատակ արտայայտութիւը, իր մէջ համադրեց արեւելեան եւ եւրոպական մշակութային երեւոյթներուն լաւագոյն երեսները եւ, հետեւաբար, նոր փայլուն էջ մը դարձաւ հայ բազմադարեան մշակոյթի պատմութեան մէջ։

Հ. Միքայէլ Չամչեանէն սկսեալ՝ հայ եւ օտար պատմաբաններու, բանասէրներու եւ իրաւագէտներու ուշադրութեան առարկայ դարձաւ Հայկական Կիլիկիոյ միջավայրը։ Գրուեցան բազմաթիւ աշխատութիւններ, ուր իրենց լայն արտացոլումը գտան Կիլիկիոյ Հայկական Պետութեան ներքին եւ արտաքին կեանքը, ընկերային – տնտեսական յարաբերութիւնները, մշակոյթին զարգացման հանգամանքները։ Սակայն, ինչպէս իրաւամբ կ'ըսէ աշխատութեան հեղինակը, դեռ չկայ ուսումնասիրութիւն մը, որ նուիրուած ըլլայ Կիլիկեան Իշխանապետութեան մօտ վեց տասնամեակ ընդգրկող առաջին շրջանին, որ հարուստ է քաղաքական կեանքի հետաքրքրական դրուագներով եւ լայն չափով կը պայմանաւորէ իշխանութեան յետագայ ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան շարք մը էական կողմերը։

Երուանդ Քասունի իր հետազօտութեան համար ընտրած է Կիլիկեան իշխանութեան պատմութեան ճիշդ այս շրջանը՝ առանց տատամսելու իր առջեւ ցցուող դժուարութիւններէն։ Քննական լուրջ ուսումնասիրութեամբ ան օգտագործած է ոչ միայն հայկական աղբիւրները, որոնցմէ շատեր առաջին անգամ ըլլալով ան հրապարակ կը դնէ, այլեւ օտար բազմաթիւ աղբիւրներ, որոնց տեղեկութիւններուն լոյսին տակ աւելի չափով կը պարզուի եւ յստակ կը դառնայ Կիլիկեան Հայկական իշխանութեան կազմութեան պարագաները։

Ներկայ ուսումնասիրութեան առաջին արժանիքը պէտք է նկատել քննութեան ենթակայ հարցին լայն ընդգրկումը։ Հեղինակը չէր կրնար Կիլիկիոյ Հայկական իշխանապետութեան կազմութիւնը դիտել առանց նկատի առնելու շրջակայ Պետութիւններու եւ, առհասարակ, Մերձաւոր Արեւելքի երկիրներու քաղաքական երեւոյթները։ Կիլիկիոյ Ռուբինեան հայկական իշխանութեան հիմնադիրները լաւ գիտէին այդ երեւոյթներուն ներքին էութիւնը եւ յաջողեցան օգտուիլ անոնց ընձեռած հնարաւորութիւններէն, ստեղծել իրենց անկախ Պետութիւնը՝ անգամ մը եւս հաստատել հայ ժողովուրդին գոյատեւման կամքը։

Հետազօտութեան առաջին գլուխին մէջ լայն եւ խոր քննութեան ենթարկուած են Ռուբինեան իշխանութեան հաստատման մանրամասնութիւնները։ Հեղինակը վերաքննութեան ենթարկելով նախորդ ուսումնասիրողներու տեսակէտները՝ Ռուբինեան իշխանութեան հիմնադրութեան գործին մէջ Ռուբէն Ա.ի խաղացած դերին մասին, ցոյց կուտայ, որ Կիլիկեան Հայքի առաջին պետական կազմաւորումին հիմնադիրն է եղած ուրիշ աւատապետ մը՝ Փիլարտոս Հայը։ Համադրելով այլալեզու աղբիւրներու տեղեկութիւն–

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Բ.

— Յղնութեան մասին խօսք ընել աւելորդ է, — պատասխանեց Կուլեան, միշտ թեթեւ մը հազալէ ետքը. — իբրեւ թաղական խորհուրդի անդամ եւ իբրեւ նամանաւանդ գերեզմանոցի հոգաբարձութեան ատենապետ, կրկնակ պարտականութիւն ունիմ ննջեցելոց մասին իմ ծառայութիւններս մատուցանելու։ Գալով հանդուցելոյն ձեր մայրը ըլլալու կամ չըլլալու խնդրին, իր կարեւորութիւնը կը կորսնցնէ սա իրողութեան առջեւ թէ՝ իր ոչ-մայրութեան վիճակը պատճառ մը չէ առանց թաղումի վերցնելու իր մարմինը, հետեւաբար՝ ամէն պարագային անհրաժեշտ է, որ նախապէս խորհրդակցութիւն մը կատարենք միասին, պարտ ու պատշաճը տնօրինելու համար։ Սա եւս պարտք կը զգամ այժմէն աւելցնելու թէ՝ դուք չէք, որ իրաւասութիւն ունիք վճռելու հանդուցեալ տիկնոջ ձեր մայրը ըլլալուն կամ չըլլալուն խնդիրը։

Արսէն էֆէնտի Կուլեան, որ վստահօրէն գիտէր թէ մեռնողը Մարտիրոս աղային մայրն էր, հասկցաւ գաւառացի վաճառականին միտքը եւ անմիջապէս պատրաստեց իր յատակագիծը, որուն համեմատ իրեն չահ պիտի ըլլէր «մա՞յր թէ սպասուհի»ի այս կնճռոտ պարագայէն։

Իր խօսքերը հատիկ-հատիկ արտասանած էր, պէտք եղած բառերուն վրայ շեշտելով ու միեւնոյն ժամանակ աչքին պոչովը դիտելով Մարտիրոս աղային դէմքը որուն վրայ ճաճանչող պայծառ վստահութիւնը տեղի տալ կը սկսէր անորոշ մտահոգութեան մը մշուշներուն։ Երբ խօսքը լմնցուց, ծխախոտը հանեց, քիչ մը դրաւ սիկարէթի թուղթին վրայ եւ՝ գլուխը կախ՝ սկսաւ մէջի փոքրիկ, մանրադիտական կտորուանքները զատել, պլորելէ առաջ։

Մարտիրոս աղա շատ գոհ չմնաց այդ արարողութենէն, որ այցելութիւնը երկարելու դիտաւորութիւն կը յայտնէր Արսէն Կուլեանի կողմէն։ «Այս մարդն ալ ո՞ւրկէ մէջտեղ ելաւ, — կը խորհէր. — իցիւ թէ տատուն եկեղեցին չերթայի ու չիփ-չիտակ մեռելը հոն ղրկէի. մեղք որ գտած միջոցս քիչ մը ուշ միտքս ինկաւ»։ Ուղեց վայրկեան մը առաջ վերջ տալ ներկայ կացութեան, որ կրնար երկար խօսակցութեան մը անակնկալներուն մէջ աւելի կնճռոտիլ, ուստի չոր ու կարուկ ձայնով մը պատասխանեց.

— էֆէնտիս, նորէն կ'ըսեմ, պարապ տեղը յոգներ էք հոս գալով, աւելի աղէկ կ'ըլլար որ ժամկոչը ղրկէիք ու առնէր տանէր մեռելը, ձրի թաղումի մը համար այսչափ յոգնութիւն, իրարանցում չարժեր։

— Ձրի՛... Հանդուցեալ տիկնոջ յուղարկաւորութեան հանդէսը կ'ուզէք որ ձրիաբա՞ր կատարուի։

— Ի՞նչ հանդուցեալ, ի՞նչ տիկին, ի՞նչ յուղարկաւորութիւն, ի՞նչ հանդէս, — գոչեց Մարտիրոս աղան, որուն համբերութեան քանակութիւնը զգալի կերպով պակսիլ կը սկսէր. — անտէր մեռել մը կայ մէջտեղը, եկեղեցի պիտի ղրկենք որ թաղեն՝ ինչ կ'ուզեն ընեն, ա՛ս է բոլոր խնդիրը։ Եթէ տատր համար ժամկոչին քանի մը ղուրուշ տալու է՝ տանք ազատինք, բայց անկէ դուրս բանի մը չեմ խառնուիր, կը հասկնա՞ս, էֆէնտիս, ահա քեզի վերջին խօսքս։

Ու Մարտիրոս աղա բարկութենէն կարմրած ոտքի ելաւ եւ սկսաւ մեծաքայլ ժուռ գալ սենեակին մէջ։

Արսէն Կուլեան մտիկ ըրաւ այդ խօսքերու պոռթկումը, առանց յուզումի ամենափոքր նշան մը ցոյց տալու, յետոյ թեթեւ մը հազաց, դէմքին վրայ տգեղ ծամածռութիւն մը ըրաւ, որ իրեն յատուկ ժպտելու ձեւ մըն էր, եւ հատիկ-հատիկ խօսքերը կաթեցնելով՝ պատասխանեց.

— Գրգռման վիճակի մէջ ձեր արտասանած խօսքերը, Մարտիրոս աղա, որոնց անպատեհութիւնը դուք առաջինը պիտի ըլլաք զգալու երբոր վերստին գտնաք ձեր պաղարիւն վիճակը, բարեբախտաբար վերագրելի են այն խորին յուզումին, որ ձեր կրած դառն կորուստէն յառաջ եկած է անշուշտ։ Առանց այդ չքմեղանքին՝ իրաւունք պիտի ունենայի վիրաւորեալ համարիլ անձս և ըստ այնմ ի պատշաճութիւն հրաւիրել զձեզ։

— Աղբա՛ր, գրաբար մի խօսիր, չեմ հասկնար, — պոռաց Մարտիրոս աղա, որ ա՛լ չէր կրնար կրել Արսէն Կուլեանի բռնած ամսեղուկ կերպով գրգռիչ դիրքը։

Յետոյ եկաւ նստաւ թիկնաթոռին վրայ իր ոսկին դէմը եւ ձայնը ցածցնելով շարունակեց.

— էֆէնտիս, պարապ խօսքերով ժամանակ չանցընենք, սա մեռելը պիտի առնէք թաղէ՞ք։

— Ինչո՞ւ չէ։

— Ձրիաբա՞ր։

— Քանի որ կ'ըսէք անտէր կին մըն է ու դրամ ալ չէ ձգած, բնական է որ եկեղեցիին պարտականութիւնն է ձրի թաղել։

— Հա՛, տեսա՞ր մի, հիմա իրարու խօսք կը հասկնանք, — գոչեց գաւառացին ուրախութեամբ, զարմանալով հանդերձ թաղականին յանկարծական հաճոյակատարութեան վրայ։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(6 – Շար.)

ները՝ Քասունի կը պարզէ Ֆիլարտոսի դիմագիծը, անոր ծառայութիւնը Բագրատունեաց վերջին գահակալ Գագիկ Բ.ի, ապա բիւզանդական արքունիքի բանակներուն մէջ, այդ ծառայութիւններուն համար ստացած իշխանական տիտղոսը եւ տիրապետութիւնը Կիլիկիոյ ու Անտիոքի վրայ: Անոր ուշադրութենէն չեն վրիպած նաեւ Ֆիլարտոսի իշխանութեան սահմաններու եւ քաղաքական ազդեցութիւններու հարցերը: Այս հիմնապատին վրայ արդէն Ռուբէնի կը վերագրուի երկրորդական դեր, իբրեւ մէկը, որ ժառանգեց ստեղծուած իշխանութիւնը: Ռուբէնի վերագրուած ամէնէն մեծ ծառայութիւնը, ինչպէս հետազօտողը կ'ըսէ «յետադարձ ցոլարձակումներով սկսած են պայծառացնել ընտանիքի, — Ռուբինեան տոհմի, — նախահօր դէմքը»: Քասունի իր ուսումնասիրութեան ընթացքին ցոյց կու տայ, որ Ֆիլարտոսի ստեղծած Կիլիկեան հայկական իշխանութեան ձախողութենէն ետք զայն վերականգնելու եւ անկախ իշխանապետութիւն հիմնելու պատիւն ալ կը պատկանի ոչ թէ Ռուբէնի, այլ անոր զաւկին Կոստանդինի:

Այսպէս, բնաշխարհէն հեռու, գանգուածային գաղթերու եւ յամառ դիմադրութիւններու շնորհիւ գոյացած նոր հայաշխարհի մը մէջ կը ստեղծուէր հայկական Պետութիւն: Կը մնար զայն պաշտպանել, ինչ որ շատ աւելի դժուար էր:

Ուսումնասիրութեան յաջորդ գլուխը առաւել ցայտուն մանրամասնութիւններով կը ներկայացնէ Խաչակիրներու առաջին արշաւանքները եւ կը քննէ Ռուբինեաններու անդրանիկ յարաբերութիւնները արտաքին աշխարհի հետ, որոնք, ըստ էութեան, կը կապուին Խաչակիրներուն:

«Կոստանդին Ա. Ռուբինեան եւ իր արտաքին քաղաքականութիւնը» գլուխին մէջ հեղինակը կը յաջողի իր տեսակէտները պարզել անբաւարար ուսումնասիրուած հարցին մասին: Նկատի առնելով նիւթերու քիչ թիւը, ան Կոստանդինի դրամները եւ պետական քայլերը կը քննէ ժամանակաշրջանի միջազգային երեւոյթներու համապատկերին վրայ, ցոյց կու տայ, թէ Կոստանդին Ա. ի՛նչպէս կը յաջողի իր Պետութիւնը ամրապնդել՝ հմտօրէն օգտագործելով արտաքին աշխարհի քաղաքական փոփոխութիւնները: Ուսումնասիրութեան ամէնէն լայն գլուխը նուիրուած է Թորոս Ա.ի իշխանութեան եւ այդ շրջահայեաց իշխանապետին կողմէ Ռուբինեան Պետութեան ամրապնդումի գործին: Շուրջ երեք տասնամեակ Թորոս վարեց Ռուբինեան տան ղեկը:

Հետազօտողը հոս եւս կ'ընդարձակէ իր ուսումնասիրութեան շրջանակները, Թորոսի երկարամեայ իշխանապետութեան հետ կապուած շատ մանրամասնութիւններ բացայայտելով շրջակայ Տէրութիւններու եւ, առհասարակ, ժամանակի Մերձ. Արեւելքի քաղաքական կեանքի հոլովոյթին հիման վրայ: Գիրքին մէջ համոզիչ փաստերով կը ներկայացուին Թորոս Ա.ի արտաքին քաղաքականութեան այն քայլերը, որոնց նպատակն էր իր իշխանութեան ամրապնդումը եւ այդ իշխանութեան տարածումը ամբողջ Կիլիկիոյ վրայ:

Թորոս Ա.ի յաջորդեց իր եղբայրը Լեւոն, որու իշխանութեան տարիները, — 1129–1137, — հանդիսացան Կիլիկեան Հայկական իշխանութեան ամէնէն հետաքրքրական շրջաններէն մէկը: Լեւոն եղբօրմէն ժառանգեց իշխանութիւն մը, որ հեղինակութիւն կը վայելէր շրջակայ Պետութիւններուն մօտ եւ ունէր իր տնտեսական ու զինուորական հզօրութիւնը: Ան քաղաքական իր ծրագիրները մշակեց նկատի առնելով դրացի Պետութիւններու ուժերն ու ձգտումները, անոնց միջեւ գոյութիւն ունեցող բարդ յարաբերութիւնները:

Այս աշխատութիւնը ուշագրաւ երեւոյթ է հայ միջնադարու եւ, յատկապէս, Կիլիկեան հայկական Պետութեան ճշգրիտ պատմութիւնը ստեղծելու համար: Հիւսելով Կիլիկեան այդ իշխանութեան առաջին քայլերու եւ աշխարհի մէջ իր տեղն ու դիրքը գրաւելու համար անոր մղած պայքարին փաստացի պատմութիւնը, Քասունի յոյս կը ներշնչէ, որ կը ստեղծէ նաեւ յաջորդ շրջաններու քննական ուսումնասիրութիւնը:

Բ. Ռ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Մանուկներու Օրը Տէսինի մէջ

Անխառն հրճուանքով է որ Տէսինի Հայութիւնը ամէն տարի կը փութայ ներկայ ըլլալ Կապոյտ Խաչի կազմակերպած Մանուկներու Օրուան հանդէսներուն:

Ներկայ ըլլալ այդ հանդէսին, կը նշանակէ ըմբռնել դպրոցին դերը Սփիւռքի մէջ: Նաեւ հոգեպարար ու յանկուցիչ է լսել մեր փոքրերուն բերնէն մայրենի բարբառի գեղգեղանքը:

Յունուար 5ի Կիրակի կէսօրէ ետք դարձեալ առիթը ընծայուեցաւ մեզի վայելելու հոգեկան այդ գոհունակութիւնը: Քաղաքապետարանի սրահը ամբողջովին լեցուած էր աշակերտներու ծնողքներով ու կրթասէր հասարակութեամբ: Ներկայ էին նաեւ Լիոնի Հոգեւոր Հովիւ Հայր Գեղամ Վրդ. Զաքարեան, տեղւոյս քահանան՝ Տէր Մկրտիչ Պալապանեան եւ տեղւոյս Կրօնական Ընկերակցութեան անդամներ: Ասիկա կ'ապացուցանէ որ Հայութիւնը ուր որ ալ գտնուի դպրոցն ու եկեղեցին կը դասէ նոյն կարեւորութեան վրայ: Ինչպէս մեր բոլոր հանդէսներու, հոս ալ ներկայ էր Լիոնի «Փրոկրէ» թերթին համակրելի թղթակիցը: Կապ. Խաչի վարչութեան կողմէ ընկերուհի Տիկին Սոնա Պառաւեան բացուած յայտարարելով հանդէսը, գրաւոր ուղերձով մը համառօտ պատմականը ըրաւ Կապ. Խաչի հիմնադրութեան, որ յաջողութիւն գտաւ ու տարածուեցաւ շնորհիւ հոյլ մը անձնուէր Հայուհիներու յամառ աշխատանքին: Սկիզբէն իսկ այս կանացի կազմակերպութեան գործունէութեան առանցքը կազմած է նորահաս սերունդի հայեցի դաստիարակութիւնը, ժողովրդային լայն զանգուածներու բարոյական ու նիւթական օժանդակութեամբ: Տէսինի մասնաճիւղը եւս լծուած է նոյն պարտականութեան ու ջանացած պահել իր դպրոցը 1945էն ի վեր:

Ապա խօսելու հրաւիրուեցաւ Հ. Գեղամ Վրդ. Զաքարեան, որ շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն ընծայուած պատիւին համար, ջատագովեց Կապոյտ Խաչի ազգանուէր գործունէութիւնը, մանաւանդ կրթական դետնի վրայ, որ թանկագին նպաստ մը կը բերէ հայապահպանման: Ամէն Հայու նուիրական պարտականութիւն համարեցաւ օժանդակել մայրենի լեզուի ուսուցման:

Վարագոյրը բացուելուն, խումբ մը աշակերտներ բեմին վրայ էին արդէն, կարգապահ ու ժպտուն: Այս տարի դպրոց կը յաճախեն 43 աշակերտներ: Պատկերը թէեւ յուսադրիչ է, սակայն կը պարզէ նաեւ իր տխուր երեսը: Տխուր ու բացասական այն տեսակէտով որ աշակերտութեան մեծամասնութիւնը կը կազմեն հինգէն տասը տարեկան փոքրերը: Ատոնցմէ վեր տարիք ունեցողները կը լքեն հայրենի դասաւանդութիւնները, պարզապէս ֆրանսական երկրորդական ուսման պարտադրած դժուարութեանց հետեւանքով: Անշուշտ այս խոչընդոտը կարելի կ'ըլլար յաղթահարել եթէ գոյութիւն ունենային հայկական երկրորդական վարժարաններ բոլորին մատչելի: Եւ կամ, եթէ հնարաւորութիւն ստեղծուէր ֆրանսական լիսէներու մէջ իրագործելու հայերէնի դասաւանդութիւնը իբրեւ երկրորդ օտար լեզու:

Դպրոցին ուսուցչութիւնը դարձեալ ստանձնեց Տիկին Արաքսի Փափազեան, որ նուիրումով կը վարէ զայն ու կը վայելէ աշակերտութեան համակրանքը:

Յայտագրի առաջին մասը սկսաւ աշակերտներու խմբերգներով, որոնք կատարուեցան յաջողապէս: Բոլորն ալ հայաստանեան ու դասական ազգային երգեր, որոնք գնահատուեցան ջերմօրէն: Ապա սկսաւ արտասանութիւններու շարքը: Դժբախտաբար, գրեթէ անլսելի էին յետնեալ կարգերուն, բարձրախօսի չգոյութեան պատճառաւ: Կը յուսամ թէ նեբողամիտ կ'ըլլան ծնողքները եթէ անուններ չյիշուին: Կարգաւ բոլոր աշակերտներն ալ արտասանեցին: Կատարուեցան նաեւ տրամախօսութիւններ ու պաւեչտական տեսարան մը:

Միջնարարին աճուրդի դրուեցաւ ուտեստեղէնով լեցուն սկառ մը: Ներկաները առատաձեռնութեամբ մասնակցեցան աճուրդին եւ կարճ ժամանակի մը ընթացքին գոյացաւ երկու հազար ֆրանք: Առանձին նուիրատուութիւններ եւս կատարուած էին, որոնց ընթերցումը կատարուեցաւ: Կապոյտ Խաչի վարչութեան կողմէ յայտարարուեցաւ որ ընդհանուր մուտք եղած է 3680 ֆրանք:

Յայտագրի երկրորդ բաժինը սկսաւ հայկական պարերով: Շնորհալի պարմանուհիներ գեղջկական տարազներով, կրցան իրենց տարիքին համապատասխան յաջող ելոյթ մը ունենալ:

Ապա խօսք տրուեցաւ Տէսինի հոգեւոր հովիւ Մկրտ. Քհնյ. Պալապանեանի որ շեշտելով մայրենի լեզուի ուսման կարեւորութիւնը այս օտար հորիզոններու տակ մեր մղած գոյատեւման պայքարին նկատմամբ, իր կարգին կոչ ըրաւ զօրավիգ կանգնիլ դպրոցին: Նաեւ շնորհաւորեց Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը իր կրթական աշխատանքներուն համար:

Անցողակի ըսենք որ մեր երիտասարդ հովիւը շատ չըներ որ հաստատուած է այստեղ, տեղւոյս Կրօնական Ընկերակցութեան ջանքերուն շնորհիւ: Պատկանած է Երուսաղէմի Պատրիարքութեան, ուր ձեռնադրուած է ու քահանայագործած: Վստահ ենք թէ իր եկեղեցականի հանդամանքովն իսկ օգտակար պիտի հանդիսանայ գաղութիս ազգային գործունէութեան:

Փոքրերու անհամբերութիւնը վերջ գտաւ Կաղանդ պապայի երեւումով: Ան իր աւանդական մօրուքով ու հագուստներով սիրելի է բոլոր երախաներուն, մանաւանդ իր բաժնած միրգերով, նուէրներով ու մաղթանքներով:

Ահա յաջող ձեռնարկ մը որ խանդավառեց ներկաներն ու աշակերտները, ապահովելով նաեւ դպրոցին տարեկան պիւտճէն: Ասոր կ'ըսեն «մէկ քարով երկու թռչուն զարնել»:

Ջերմապէս կը շնորհաւորենք վարչութեան եւ ուսուցչուհիին տարած այս բեղնաւոր աշխատանքը:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

×

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Համախարբերդցիական Միութեան Վալանսի մասնաճիւղին աւանդական ճաշը տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 23ին, երեկոյեան ժամը 21ին, Վալանսի Ցուցահանդէսի Պալատի ընդարձակ սրահը:

Շուրջ 400 հայրենակիցներ փութացած էին ներկայ գտնուիլ երեկոյթին, որուն փայլը աւելցուց «Կռունկ» նուագախումբը իր լման կազմով եւ ամբողջովին հայերէն երգով-նուագով պատրաստուած յայտագիրով: Երեկոյթը արձանագրեց մեծ յաջողութիւն:

ՃԻԿԷՐՃԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Է.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

Պօշան, որ օրէ օր աւելի կարեւոր դիրք մը կ'ըստանար՝ Լուի - Ֆիլիփի կառավարութեան դէմ խօսելով ճարպիկութեամբ, կը գահակալէր թղթի կոյտերուն որոնք խնուած էին գրասենեակի մը վրայ, զոր Նորվեկիացի մը հայրենակից պիտի կոչէր, որովհետեւ սքանտինաւեան եղեւնիներն դեռ չէին յաջորդած կահենին ծիրանեփայտը:

— Աղէկ միտքս եկաւ, յարեց Շաթօ-Բրիօ, ե՞րբ նախարար պիտի ըլլաք:

Պօշան սկսաւ խնդալ.

— Մէկդի, դո՞ւք ալ: Կը կարծէք թէ հաճելի կ'ըլլաք ինծի մաղթելով որ նախարար ըլլամ...: Մտիկ ըրէք բարեկամս, ոչ ոք կրնայ ապագան գուշակել, բայց այսօր պատւոյս վրայ կ'երդնում ձեզի թէ բոլորովին անտարբեր եմ այն բարձր պաշտօններուն, որոնց այնքան կը փափաքին ուրիշները:

— Ո՛հ, ամէն մարդ այդպէս կ'ըսէ...

Կը խնդրեմ որ ձեր բարեկամութիւնը բարեհաճի զիս ամէն մարդու հետ չշփոթել: Ա՛րդ, կը հաւատեմ ձեզի թէ, ես աւելի փառասէր եմ...

— Թագաւո՞ր ըլլալ կ'ուզէք...

Եթէ թագաւոր ըլլալ ուզէի, վար իջնելու փափաքած կ'ըլլայի...

— Կ'երեւի թէ ձեզ գոհ ձգելը դժուար է...

— Թերեւս կարծածնուդ չափ չէ... եւ քանի որ թագաւոր բառը արտասանեցիք, ամենայն անկեղծութեամբ կը խոստովանիմ ձեզի թէ՝ արդարեւ կայ թագաւորութիւն մը, որուն կը բաղձամ հասնիլ...

Իրա՛ւ...: Գողգոնդի կամ Իվլթօնի թագաւո՞ր կ'ուզէք ըլլալ:

— Փարիզի թագաւոր:

— Հէ, թագաւորութիւնը դէշ չես ընտրեր... բայց կարծեմ թէ Փարիզ Ֆրանսայի մէկ քաղաքն է, եւ եթէ երկպառակութիւն մը չծագի, ինչ որ անհաւանական է հիմակու հիմա:

— Բառերուն հետ չխաղանք... սիրելի բարեկամս, երկու տեսակ թագաւորութիւն կայ. մէկ մը իրական եւ գինանշանաւոր թագաւորութիւնը, որ թաւշով ծածկուած եղեւնափայտէ գահու մը վրայ կը գահակալէ... անիկա նիւթական ֆիզիքական թագաւորութիւն անուանենք.

— Հետաքրքիր եմ հասկնալու թէ միւսը ո՞րն է...

— Միւսը բարոյական թագաւորութիւնն է:

— Պղատոնակա՞ն:

— Ամենեւին: Մարդ մը կայ, որ Վօլթէրէն աւելի խելացի է, այն է ամէն մարդ. բան մը կայ, որ թագաւորէն աւելի հզօր է, այն է հասարակաց կարծիքը.

— Չէ չեմ ըսեր...

— Լա՛ւ ուրեմն, ո՛վ որ հասարակաց կարծիքներուն տիրէ՝ Ֆրանսայի թագաւորէն աւելի հզօր պիտի ըլլայ, հակառակ նախարարներուն եւ գահին...

— Այնպէս է... բայց հասարակաց կարծիքներուն տիրելու համար...

Պօշան ոտքի ելաւ.

— Պէտք է նոյնպէս նախարար եւ գահ մը ունենալ:

Լա՛ւ ուրեմն, ան որ լրագրի զօրութիւնը կը հասկնայ, այդ նախարարները ու այդ գահը պիտի ունենայ:

— Այդ նախարարները որո՞նք են:

— Այդ նախարարները պիտի ըլլան այն հանճարեղ մարդիկները, որոնք ուսումնասիրելով հասարակաց հետաքրքրութեան ախորժակը, անոր փափագած նիւթը պիտի յաջողին տալ անոր: Ես բոլորովին նոր կերպարանափոխութիւն մը կ'երեւակայեմ: Ֆրանսայի մէջ 1838 թուականին լրագիրը դանդաղ, թանձր ու դժուարամարս բան մըն է: Թեթեւցո՛ւր, կենդանացո՛ւր, եռանդ տուր անոր: Ջանա՛ որ ընթերցողին, չսպասես, այլ ճամբան բռնես, յափշտակես զինքը...: Եթէ անտարբերութեամբ, քիթը հովուն տուած անցնի, կոկորդէն բռնէ՛ եւ ժամանակակից անցքերուն դանակը դի՛ր կուրծքին: Կեցի՛ր: Ահա ամբողջ մամուլը: Լրագրութիւնը այս բացագանչութեան մէջ է: Կ'ուզեմ որ ամէն առաւօտ էնքարսիալը կարդան, նորէն կարդան, մեկնեն: Այսօր քաղաքական դէպք մը: Վաղը սոսկալի արկած մը: Ուրիշ օր մը ազդեցիկ վէպ մը: Ութ օր վերջը զարմանալի յայտնութիւն մը: Գայթակղութիւն պէտք չէ: Միշտ ճշմարտութի՛ւնը: Բայց ճշմարտութիւնը իր շլացուցիչ մերկութեամբ, ճշմարտութիւնը, որ հասարակաց ուշը պիտի գրաւէ բանի, վասնզի մերկ է:

— Միայն պատկերը պակաս է:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Երկուշաբթի Յունուար 20, ժամը 19ին, Փարիզի Նոթր–Տամ մայր տաճարին մէջ, հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցանէ Հայր Միշէլ Հայէք, ի յիշատակ տարւոյն մէջ մեռած բանաստեղծներու: Արարողութենէն ետք, քերթուածներ կը կարդացուին ներքնատան մէջ: Ռուբէն Մելիք քերթուած մը կ՛արտասանէ Արմէն Լիւպէնէ (Շահան Շահնուր):

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Տիկին Փալամուտեան եւ զաւակները Գ. Փալամուտեանի մահուան 5րդ տարելիցին առթիւ, 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՍՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի Յունուար 19

Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը կը տեղեկացնէ Մարսէյլի եւ Հարաւային Ֆրանսայի մերազն հաւատացեալներուն անխտիր թէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի առաջնորդ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Հարաւային Ֆրանսա իր այցելութեան առիթով, Կիրակի, Յունուար 19, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր եկեղեցիին մէջ:

Բոլոր հաւատացեալները անխտիր, սիրով կը հրաւիրուին մասնակցելու պատարագին:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8, պատարագ 9,45, քարոզ 11,15:

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Յունուար 18 ժամը 20.30ին Ահարոնեան ակումբը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Քուա Քոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի Յունուար 22, ժամը 20.30ին, ընկերուհի Պապիկեանի բնակարանը, 28 Ավընիւ Սէնթ-Լիւսի, Անիէռ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ. Խաչի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ Մանուկներու Օրը, Կիրակի Յունուար 19, կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղական Կապ. Խաչի՝ «Մանուկներու Օր»ը կը տօնուի մեծ պատրաստութեամբ Յունուար 26, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Ռիւ Ժէի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ եւ հաճելի անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական Կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով, պիտի ուրախացնէ սրահին մէջ եղող բոլոր պզտիկները:

Dans le cadre du 60e Anniversaire du Génocide du Peuple Arménien

Le Comité de Défense de la Cause Arménienne appelle tous les détenteurs de documents susceptibles d'illustrer les massacres de 1915, à les faire parvenir, à titre de prêt, à l'adresse suivante :

CDCA — DOCUMENTS GENOCIDE
17, Rue Bleue — PARIS (9e)

Les documents ainsi remis seront utilisés, après sélection, dans le cadre des manifestations organisées à l'occasion des cérémonies commémoratives du 60e Anniversaire du génocide.

Ils seront restitués aux prêteurs, dans leur état d'origine, au plus tard le 25 Avril 1975.

D'AVANCE MERCI !

Le C.D.C.A.

N. B. — Pour des raisons matérielles, vous êtes invité à remettre les documents éventuels, photos, films, documents authentiques, etc. AVANT LE 15-2-1975.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Պատուոյ անդամակցութիւն

Տիկ. Մանիկ Քոչարեան	100
Պր. Ստեփան Էլչիբեկոֆ	100
Պր. Րաֆֆի Հախնազարեան	100

Օժանդակ անդամակցութիւն

Պր. Տիգրան Պալեան	20
Տիկ. Աննիկ Պագըրճեան	10

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Լիոնի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է ընկ. Ա. Սարգսյանատեանէ 100 Ֆր. իր մօր՝ Տիկին Եպրուհի Թութլեանի մահուան 10րդ տարելիցին եւ 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Մուրատեանէ իրենց հօրեղբօր՝ Յովնան Մուրատեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

*

Կը խօսի՝

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Նիւթ

Արեւմտահայ Ազգային Զարթօնքի շարժումը ԺԹ. դարուն

ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒՆՈՒԱՐ 17, ԺԱՄԸ 20.30ին
ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՄԷՋ (45, Ռիւ տը լա Տէֆանս)
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

FONDATION DES TRADITIONS ARMÉNIENNES

150, Rue Etienne-Dolet — ALFORTVILLE, 22ème étage

NANE CARZOU

signera son livre

le voyage en Arménie

(Ed. Flammarion)
postface de J.-M. CARZOU

Vendredi, 17 Janvier à 21 heures

en présence du Député-Maire d'Alfortville
M. JOSEPH FRANCESCHI

Projections de films sur les voyages de Carzou en Arménie

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Նախագահութեամբ ԱՐՇԱԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

ի նպաստ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Յունուար 30 Եշ. ժամը ճիշդ 20.45ին

THEATRE DAUNOU — 9, RueDaunou — Métro : OPERA

Կը ներկայացուի

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարներ

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօսունեան — Յովի. Կառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

K. BAKERDJIAN : 35, Rue de Trévise, Paris 9e — Tél. : 770-07-25
M. ANDONIAN : Tél. 738-21-18
P. TERZIAN : Tél. 202-87-20
ALIMENTATION MASSIS : 21, Rue Saulnier — Tél. 770-16-88

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութեան եւ մասնակցութեամբ Փարիզի շրջանի իր բոլոր մասնաճիւղերուն, Կիրակի, Յունուար 19, Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի Մ. Պէշիկթաշլեան – Գ. Մ. Ալէմշահ սրահը, ժամը 14.30ին:

Խմբերգ, պար, արտասանութիւն կայանի մանուկներուն կողմէ: Հապիտներ: ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ (Փլաս Քառնօ) օթոքառը կը մեկնի ժամը 13.30ին:

PARKING ASSURÉ AMBIANCE ASSURÉE

Pour la première fois GRAND BAL DE NUIT exceptionnel

de 20 heures à l'aube

Organisé par le
Comité des Parents d'Elèves du Collège Arménien Samuel Moorat

Dans les somptueux salons du
NOVOTEL de Paris

1, Avenue de la République. Bagnolet

LE SAMEDI 1er FEVRIER

— Entrée 25 F. — Etudiant 15 F. —

Facilité d'accès :
AU BORD DU PERIPHERIQUE — Métro : Porte de Bagnolet

Soirée animée par l'Orchestre

— PARADOXE —

Billets tel. : 027-18-28

—— *Tenue de soirée souhaitable* ——

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
17
VENDREDI
17 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville, 75010 Paris
— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.200
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.200

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԸ 1974ԻՆ

Բ. ԿԻՊՐՈՍ

Կիպրոս, որ 1954էն ի վեր կռուախնձոր էր դարձած Թուրքիոյ եւ Յունաստանի միջեւ, օրհնութեամբ Նենգամիտ Ալպիոնի, 1974ին աննախընթաց սուր հանգամանք ստացաւ, շնորհիւ Ուաշինկթընի թաքուն մեքենայութեանց:

Աթէնքի զինուորական կառավարութեան դրդումով, Յուլիս 15ին Նիկոսիոյ յունական պահակախումբը ըմբոստութեան դրօշ պարզելով կը տապալէ նախագահ Մակարիոս Արք.ը, որ կ'ապաստանի կղզիի անգլիական նաւային խարիսխը, ուկից օդանաւով կ'անցնի Անգլիա: Նախագահ կը նշանակուի Սամփսոն: Մակարիոսի կողմնակիցներուն եւ հակառակորդներուն միջեւ կը սկսին եղբայրասպան կռիւներ, որոնց զոհ կ'երթան երկուստեք հարիւրաւոր Յոյներ քանի մը օրուան ընթացքին:

Առիթէն կ'օգտուի Անգարայի կառավարութիւնը, որ հիմնուած 1959ի Ցիւրիխի եւ 1960ի Լոնտոնի համաձայնագրերուն վրայ, Յուլիս 20ին օդանաւերով, մարտանաւերով տասնեակ հազարաւոր զինուորներ կը փոխադրէ Կիպրոս, գրաւելով Կիւրենիոյ շրջանը, որ ցամաքահանման համար դիւրութիւններ կը ներկայացնէր:

Աթէնքի մենատիրական կառավարութիւնը կը սպառնայ պատերազմ յայտարարել Թուրքիոյ դէմ եւ զինուոր կը համախմբէ Թրակիոյ սահմանին վրայ: Սակայն ի վերջոյ տեղի կուտայ եւ կը հրաժարի, ամբողջ եօթը տարի իր բռնակալական մականին տակ պահելէ ետք երկիրը: Եւ իշխանութիւնը կը յանձնէ Կոստանդին Քարամանլիսի, որ 1967էն ի վեր աքսորական կ'ապրէր Փարիզ: Քարամանլիս Ժիսքար տ'Էսթէնի անձնական օդանաւով կը փութայ Աթէնք, ուր իբրեւ ազատարար կ'ողջունուի բազմութեանց կողմէ:

Ուաշինկթըն ձեռնածալ կը մնայ եւ թոյլ կուտայ, որ Թուրքերը անպատիժ զինուոր, հրասայլ, թնդանօթ եւ ամէն կարգի զինուորական պիտոյք ցամաք հանեն կղզին: Ո՛չ մէկ սաստ կամ ազդարարութիւն կ'ուղղէ Անգարայի կառավարութեան, երբ երկու հարիւր հազար Յոյներ արմատախիլ իրենց հայրենի բոյներէն՝ իբրեւ գաղթական կ'ապաստանին հարաւային շրջանը՝ փախչելով Թուրք գերակշիռ ուժերու առջեւէն, դժնդակ պայմաններու տակ:

Հակառակ զինադուլին եւ Օգոստոս 8ին Ժընեւի մէջ բացուած հաշտութեան խորհրդաժողովին, Թուրքերը Օգոստոս 12ին երկրորդ մեծ յարձակողականով մը կ'ընդարձակեն կղզիին մէջ իրենց գրաւման շրջանը, առանց դիմադրութեան հանդիպելու: Ընդամէնը 40.000 Թուրք զինուորներ ցամաք կը հանուին Կիպրոս, որուն աւելի քան մէկ երրորդը, ամէնէն բարեբեր մասերը, կը գրաւուին Թուրքերուն կողմէ:

Քարամանլիսի կառավարութիւնը բողոքելու համար Միացեալ Նահանգներու կառավարութեան կողմնակալ դիրքին դէմ՝ առաջին վայրկեանէն իսկ կը յայտարարէ թէ Յունաստան կը հրաժարի Ատլանտեան Ուխտէն: Թուրքերը այս վերջինին հայթայթած օդանաւերով, մարտանաւերով եւ այլ ամէն կարգի զէնքերով է, որ բռնագրաւած էին Կիպրոսը:

Քիսինկէր խարդախ քաղաքականութեան հետեւեցաւ Կիպրոսի խնդրին մէջ, քաջալերելով Թուրքերը: Նոյն խարդախ դիրքը շարունակեց եւ նախագահ Ֆորտի վրայ ազդեցութիւն բանեցուց, երբ Ուաշինկթընի Ծերակոյտն ու Ներկայացուցչական Տունը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ որոշեցին Դեկտ. 7էն սկսեալ դադրեցնել Թուրքիոյ աջակցութիւնը: Նախագահը վէթօ դրաւ, ապացոյցը տալով իր կողմնակալութեան:

Հինգ ամսուան բացակայութենէ ետք Նիկոսիա վերադարձաւ Մակարիոս Արք.:

ՄԱԿի Ապահովութեան Խորհուրդը միաձայնութեամբ որոշեց, որ օտար զինուորները անմիջապէս հեռանան Կիպրոսէն եւ յոյն գաղթականները իրենց տունը վերադառնան: Հակառակ ատոր, Թուրքերը չեն շարժիր իրենց տեղէն եւ ամբարտաւանութիւնը իր գերագոյն աստիճանին հասցնելով, ապարէզ կը կարդան բոլորին: Կ'ուզեն պարտադրել իրենց ծրագիրը՝ զինու զօրութեամբ:

Պիւլէնտ Էճէվիթ իբրեւ հերոս պատիւներու կ'արժանանայ Կիպրոսի Թուրքերուն կողմէ, նախանձը շարժելով Թուրքիոյ միւս կուսակցութեանց:

Վերջացող տարիէն 1975ին իբրեւ ժառանգութիւն փոխանցուած բարդ խնդիրներու կարգին կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ Կիպրոսը, որ կը սպասէ իր արագ եւ արդար լուծումին:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԱՌՇԷԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

— O —

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը հիւանդանոց փոխադրուած էր Երեքշաբթի իրիկուն, սրտի տագնապի հետեւանքով: Չորեքշաբթի առտու, կուսակցութեան կեդրոնատեղին կը հաւաքուէր քաղաքական Պիւրօն, որ քսան անդամներէ բաղկացած է եւ նիստէն ետք, կը հրապարակէր զեկոյց մը ուր կ'ըսուէր. — Համայնավար կուսակցութեան քաղաքական Պիւրօն տեղեկացաւ բժշկական զեկոյցին, որ կը վերաբերէր Ժորժ Մառշէի հիւանդութեան: Յանուն բոլոր համայնավարներուն, կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարին կը փոխանցէ արագ ապաքինման բոլոր մաղթանքները եւ քաղաքական Պիւրոյին անդամներուն եղբայրական սիրոյ զգացումները: Քաղաքական Պիւրօն աշխատանքի միջոցները ձեռք առաւ որոնք թոյլ կուտան կուսակցութեան ղեկավարութեան բնականոն ընթացքը իր ընդհ. քարտուղարին բացակայութեան ընթացքին»:

Կը պարզուէր այս ձեւով թէ Մառշէի, նոյնիսկ առժամեայ, փոխանորդ մը չի նշանակուիր այլ քաղաքական Պիւրօն հաւաքաբար պիտի վարէ կուսակցութեան ղեկավարութեան աշխատանքները: Նախապէս Լառիպուազիէռ հիւանդանոցէն, ուր փոխադրուած էր Փարիզի Հանրային Օժանդակութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրապարակած էր Մառշէի մասին «Պ. Ժորժ Մառշէ կը տառապի շնչերակային արկածէ մը, որ կ'ընթանայ առանց բարդութեան»:

Մառշէի այս արկածը հետեւանք է գերյոգնութեան եւ բժիշկները 2–3 օր վերջ միայն պիտի կարենան աւելի ճշգրիտ ձեւով յայտնել թէ ի՞նչ է առողջական բուն վիճակը: Ամէն պարագայի մէջ, Հինգշաբթի օր կ'ըսուէր թէ վիճակը կայուն է եւ թէ Մառշէ քանի մը շաբաթ պէտք է հիւանդանոց մնայ: Շնչերակային արկած կը նշանակէ թէ դէպի սիրտը գացող երակները, որոնք արիւն կը հայթայթեն, նեղցած են եւ ճարպոտած: Ասիկա կրնայ էնֆարքթիւս կամ Անժին տը փուաթրին յառաջ բերել:

Ապաքինման մաղթանքի եւ համակրանքի բազմաթիւ գիրեր հասած են Մառշէի: Միթերանէն եւ Ֆապրէն ետք, Ս. Ժ. Թէ.ն, Իւմանիթէն, քոյր կուսակցութիւններ, բջիջներ, բանուորական խմբակցութիւններ եւայլն: Նախագահ Ժիսքար տ'Էսթէն լուր առնել տուած է:

Քանի մը տողով

ԱՆԿՈԼԱ, Փորթուկալի ափրիկեան ամէնէն մեծ գաղթավայրը, իր անկախութիւնը ձեռք պիտի ձգէ Նոյեմբերին: Արդարեւ այս իմաստով համաձայնագիր մը կնքուեցաւ Փորթուկալի եւ Անկոլայի ազատագրական շարժումի երեք խմբակցութիւններու ներկայացուցիչներուն միջեւ: Մինչեւ Նոյեմբեր առժամեայ կառավարութիւն մը պիտի յանձնէ Անկոլայի ներքին գործերը: Առժամեայ կառավարութեան մէջ հաւասարակշռուած ձեւով իրենց ներկայացուցիչները պիտի ունենան Անկոլայի ազատագրական շարժումի երեք խմբակցութիւններն ալ, որոնք ցարդ հակամարտ դիրքի մէջ կը գտնուէին:

ԻՍՐԱՅԵԼԱՑԻ արձակազէններ Լիբանանի սահմանը անցնելով յարձակեցան սահմանամերձ գիւղի մը վրայ: Համաձայն Պաղեստինցիներուն 50՝ Իսրայելացիներ մեռած եւ վիրաւորուած են կռիւներու ընթացքին: Թել Ավիվ հաղորդեց, թէ ութ իսրայելացի զինուոր վիրաւորուած է:

ՖՈՐՏ ընդունեցաւ Պելկրատի հրաւէրը Եուկոսլաւիա այցելելու: Թուականը չէ ճշդուած:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ փոխ – վարչապետը՝ Լի Ֆու–Չուն, 74 տարեկան, մեռած է Փեքինի մէջ: 1954էն ի վեր Չինաստանի փոխ–վարչապետն էր:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Պաշտպանութեան նախարարութեան մէկ տեղեկագրին համաձայն շուրջ եօթը միլիոն Ամերիկացի կրնայ մեռնիլ եւ աւելի քան հինգ միլիոն ալ վիրաւորուիլ, եթէ Խորհ. Միութիւնը հիւլէական յարձակում մը գործէ ամերիկեան հիւլէական զէնքերու կեդրոններու վրայ: Զանգուածային յարձակում մը պարագային՝ ճարտարարուեստի կեդրոններու վրայ, 95էն 100 միլիոն Ամերիկացի կրնայ մեռնիլ: Նոյն տարողութեամբ ամերիկեան հիւլէական յարձակում մը խորհ. ճարտարարուեստի կեդրոններու վրայ՝ կրնայ մօտ 100 միլիոն խորհրդային քաղաքացի մեռցնել: Պաշտպանութեան նախարարութեան տեղեկագիրը ներկայացուած է Ծերակոյտի արտաքին յարաբերութիւններու կոմիտէին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՍՏԻԳ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար (9–13)

ԵՐԵՒԱՆԸ՝ 2000 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

Հայաստանի մայրաքաղաքը ի՛նչ տեսք պիտի ունենայ 2000 թուականին: Աւելի քան մէկ միլիոն բնակչութեամբ այս քաղաքը արդէն գոյութիւն ունի, բայց, ի հարկէ, առայժմ միայն իբրեւ յատակագիծ: Երեւանի գլխաւոր ճարտարապետ Ջիմ Թորոսեան ցուցափայտը ձեռքին կը բացատրէ.

— «Լենին» պողոտան, որ երկար տարիներ դարձած է Երեւանի առանցքը, այդ դերը պիտի յանձնէ գլխաւոր պողոտային, որ մայրաքաղաքը ուղիղ գիծով՝ հիւսիսէն հարաւ պիտի բաժնէ երկուքի՝ Կոնդէն մինչեւ Հանրապետական մարզադաշտ: 90 մեթր լայնութեամբ կեդրոնական մայրուղին ճարտարապետական եզակի կառոյց մը պիտի ըլլայ: Ան պէտք է ընդգրկէ բարձրայարկ շէնքեր, շարժանկարի, համերգի եւ թատրոնի բացօթեայ սրահներ, շատրուաններ, արձաններ եւ յարդարուած կանաչ տարածութիւններ:

Այսօրուան Երեւանի շուրջը պիտի ըստեղծուի նոր թաղամասերու ամբողջ հիւսք մը. ասոնք կեդրոնին հետ պիտի կապուին լայն պողոտաներով: Տարածքը սահմանափակ ըլլալով քաղաքը պիտի աճի գլխաւորաբար բազմայարկ շէնքերով: Շուտով առաջին 25 յարկանի բնակելի շէնքը պիտի կառուցուի Նորքի մուտքին, որ կարծես պիտի դառնայ բուն թափով աճող շրջանին խորհրդանիշը:

Նկատի առնելով այստեղի առանձնայատկութիւնները եւ, մասնաւորապէս զառիթափութիւնը, որ կը կազմէ 500 մեթր, պիտի կառուցուին բազմաթիւ կամուրջներ: Ասոնցմէ ամենամեծը՝ Դաւիթաշէնի կամուրջը, Հրազդան ձորին վրայով Դաւիթաշէն շրջանը պիտի միացնէ կեդրոնին:

Երեւան պիտի դառնայ Խորհ. Միութեան ամէնէն կանաչապատ քաղաքներէն մէկը: Ըստ նոր նախագիծին, իւրաքանչիւր Երեւանցիի բաժին պիտի իյնայ 31 քառակուսի մեթր կանաչապատ տարածութիւն:

Հին Երեւանը փոքր կղզիեակներով պիտի միահիւսուի ժամանակակից կառոյցներուն հետ եւ պիտի դառնայ զբօսաշրջիկներու ու հնութիւնը սիրողներու գնահատած վայրը: Կարգ մը տուներու մէջ պիտի բացուին ժողովրդական արհեստանոցներ, յուշանուէրներու խանութներ: Կարճ խօսքով՝ ասոնք պիտի դառնան անցեալի ինքնատիպ թանգարաններ: Զբօսաշրջիկներու տրամադրութեան տակ պիտի դրուին ճամբար մը եւ պանդոկներ՝ 3000 տեղով: Այս վերջիններու համակառոյցը պիտի գտնուի Երեւանեան լիճի ափին:

2000 թուականին Հայաստանի մայրաքաղաքը այլեւս զերծ պիտի ըլլայ հեռաւորութիւններու կամ փոխադրութեան քաոսէն: Քաղաքի որեւէ մէկ կէտէն այլ կէտ մը երթալու համար 30–35 վայրկեան պէտք պիտի ըլլայ ամէնէն շատը: Այս կարեւոր հարցը պիտի լուծուի առաւելաբար արագընթաց մեթրոյին շնորհիւ:

ԴԷՄՔԵՐ ՈՒ ԴԷՊՔԵՐ

ՔԼԵՄԱՆՍՕ ՄԱՐԴԸ

— Օ —

Ա.

ԱՆԽՈՆՋ ՈՒ ԽԻԶԱԽ ՊԱՅՔԱՐՈՂԸ

1929ի վերջերուն, ամբողջ քաղաքակիրթ մարդկութիւնը զգաց, որ արտասովոր տաղանդով մարդ մը կ'իջնէր գերեզման: Տարօրինակ պետական դէմք մը, բարձր առաքինութիւններու եւ ստորնացուցիչ արատներու, անմեկնելի հակասութեանց եւ պայծառ դիրքորոշումներու մարդը մը, որ վիպէս ըմպեց փառքին գինովութիւնն ու նուաստացումներու դառնութիւնը:

Քլեմանսօ: Ալեծուփ իր կեանքը փակուեցաւ արտմութեամբ եւ ցասումով: Իր ֆրանսացի հայրենակիցներէն շատ որ- ժանւոյն գնահատուած չըլլալու խոր ցաւով հողին պացած մեծատաղանդ այս քաղաքագէտը, անմրցելի հռետորն ու ջղուտ հրապարակագիրը, խօսքի եւ գրչի այնպիսի սայթաքումներ ունեցաւ, կոպտութեան եւ անհարկի վերաբերումի այնպիսի պահեր, որ կարծէք նոյնացած էր ամէնէն անտաշ եւ քաղաքակրթութենէ հեռու ապրած մարդոց հետ:

Երբեմն սակայն, Թեւեր կ'առնէր, բարձրաթռիչ ու չքեղ իր ոճով, գերազանցօրէն մարդկային իր մտածումներով ու ապրումներով, զմայլանքի եւ խանդավառութեան ծափեր կը խլէր իր ամէնէն հետեւողական հակառակորդներէն:

Երբեմն չարութեան մարմնացումը կը նկատէին զայն, անողք ու անգութ մէկը, որ իր քմայքին համեմատ կը խայթէր, կը քանդէր ու կը տրորէր՝ զուարճանալու սիրոյն: Երբեմն ալ, գերզգայուն ու քնարական հոգի մը կը մտնէր, ըմբոստ, անխնայ ընդդէմ բռնութեան ու անիրաւութեան եւ խորապէս կարեկից՝ մարդկային թշուառութեան ու ցաւերու հանդէպ:

Ֆրանսայի աշարկու «վագրը» կը նկատուէր Քլեմանսօ: Շատեր կը վախնային իրմէ, ուրիշներ կ'ատէին զինք: Քիչեր միայն, ընտիրները, կը համակրէին իրեն: Ընդհանուր համոզում էր գրեթէ, որ ան բացասական, քանդիչ ու վնասակար հանճար մըն է, զոր պէտք է հեռացնել հանրային ծառայութեան բոլոր մարզերէն:

Սակայն, մարդկային պատմութեան ամէնէն ողբերգական պահերէն մէկուն ընթացքին, Քլեմանսօ դարձաւ ոչ միայն Ֆրանսայի, այլեւ ամբողջ աշխարհի հետաքրքրութեան առանցքը: Առաջին համաշխարհային պատերազմի ամէնէն դժնդակ օրերուն, երբեւ վարչապետը արիւնլուայ ու բարոյալքուած իր հայրենիքին, ան յաջողեցաւ համերաշխութիւն ստեղծել Ֆրանսացիներուն միջեւ եւ աճապարի իր դոռ կոչերով, ստեղծեց միաձոյլ եւ կուռ բանակ մը եւ զայն դէպի յաղթանակ առաջնորդեց:

Վաթսուն տարուան իր արկածալից գործունէութեան ընթացքին ժորժ Քլեմանսօ մնաց հաւատարիմ իր պատանեկան յեղափոխական խառնուածքին եւ պաշտպանած սկզբունքներուն:

Հայրենիքի եւ ազատութեան սէրը, ինչպէս նաեւ անհատի լիակատար անկախութիւնն ու անկապտելի իրաւունքները սրբազան գաղափարներ էին իրեն համար: Քսանըհինգ տարեկան հասակին, երբ նետուեցաւ պայքարներու կիզակէտին մէջ, արդէն իսկ բանաձեւած էր իր հաւատամքը կրօնական եւ քաղաքական մարզերուն մէջ:

Խղճի ազատութիւն՝ կրօնի հանդէպ, Հանրապետութիւն, այսինքն ժողովուրդի գերիշխանութիւն բռնակալ միապետութեան փոխարէն:

Նափոլէոն Գ.ի կայսրութեան տարիներն էին: Քլեմանսօ կայսրին անկումը պատրաստող յեղափոխականներու փաղանգին կը պատկանէր: Իր անմիջական ուսուցիչն է հռչակաւոր յեղափոխական Պլանկի, որ իր կեանքին 35 տարիները բանտերու մէջ էր անցուցեր:

1870ին կը սկսի Քլեմանսոյի գործունէութեան եռուն շրջանը: Ֆրանսան ծանր օրեր կ'ապրի: Գերմանիան ստնակոխած է իր դրացին եւ բռնի ուժով տիրացած՝ Ալզաս – Լորէնին: Քաղաքացիական պատերազմի եւ աճաւոր սովի ճիրաններուն մէջ, ֆրանսացի ժողովուրդը յուսահատական վիճակ մը կը պարզէ: Երիտասարդ հայրենասէրին սիրտը կ'արիւնի, հայրենասիրութեան եւ վրէժխնդրութեան բոցը աւելի ուժգին կ'արծարծուի իր մէջ եւ ով գիտէ, թերեւս, այդ օրերու իր ուխտին պտուղն էր, որ յիսուն տարի ետք, ի՛ր իսկ առաջնորդութեամբ, Ֆրանսան պիտի լուծէր իր կորսուած արժանապատուութեան վրէժը:

Գաղափարական պայքարը իր տարերքն էր: Աստիճան առ աստիճան կը բարձրանայ. Մոնմարթրի քաղաքապետ, Փարիզի քաղաքապետութեան նախագահ, անդամ ազգային եւ ապա հանրապետական խորհրդարանին: Պատերազմը իր աճաւոր չարիքներուն հետ, բերեր էր նաեւ բարիք մը, Ֆրանսայի կայսերական աղետաբեր վարչակարգը փոխարինուեր էր Գ. Հանրապետութեամբ:

Քլեմանսօ պայքարի առաջին գիծերուն մէջն է միշտ: Կը գործակցի Հանրապետական կուսակցութեան պարագլուխ Կամպեթթայի հետ, սակայն, երկու ուժեղ անհատականութիւններուն մտերմութիւնը երկար չի տեւեր: Քլեմանսօ համոզուած պաշտպանն է ժողովուրդի խոնարհ, աշխատաւոր զանգուածներուն, մինչ, իր աչքին՝ վարչապետ Կամպեթթա աջակողմեան պահպանողական մըն է միայն: Ճկուն ու պերճախօս ճառով մը, Քլեմանսօ կը յաջողի երեսփոխաններուն մեծամասնութիւնը հանել կառավարութեան դէմ: Դահլիճը կը տապալի: Այնուհետեւ, յաջորդաբար նոյն բախտին կ'արժանանան քանի մը նախարարական կազմեր:

Այն վարչապետները, որոնք յետադիմական ձգտումներ ցոյց կուտային կը փորձէին սահմանափակել ժողովուրդին իրաւունքները, կամ կը փորձէին արգելք հանդիսանալ խօսքի եւ մամուլի ամբողջական ազատութեան, իրենց դէմ կը գտնէին յանդուգն ու անդրդուելի Քլեմանսոն, որ միշտ կը յաջողէր համախմբել իրական ժողովրդավարութեան ուխտեալները եւ ուժեղ ու խարանող ճառերով վերջ կուտար դահլիճի կեանքին:

Անխոնջ ու խիզախ պայքարողը միշտ բախտաւոր չեղաւ: 1893ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն Քլեմանսօ պարտուեցաւ: Վագրը դուրս մնաց խորհրդարանէն:

Կայսերական վարչակարգի կողմնակիցները կղերականներն ու մեծահարուստ դասակարգի բոլոր մնացուկները, յաջողեր էին ժողովուրդին ներկայացուցիչներու տան ամպիոնը խլել իրմէ: Լսած էր այն դոռ ձայնը, որ բազմաթիւ անգամներ, ֆրանսական խորհրդարանի կամարները թնդացուցած էր իր կուռ արձագանգներով, տարածուած էր դուրսը եւ անցնելով բոլոր համեստ ֆրանսացիներու սրտերէն, հասած էր սահմաններէն անդին՝ շատ մը այլ սրտերու:

Ջարաչար կը սխալէին սակայն, յետադիմական իր հակառակորդները:

Քլեմանսօ դիւրութեամբ վհատողն ու չէզոքացողը չէր:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒՐԵԱՆ

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱՐՕՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

— Օ —

ԽՄԲ.— «Հայ ազգագրութիւն եւ բանահիւսութիւն» հատորին մասին Սասուն Գրիգորեան «Սով. Գրականութիւն» հանդէսին մէջ գրախօսական մը լոյս ընծայած է: Ան նախ կը ներկայացնէ հատորին հեղինակը, ապա նաեւ բովանդակութիւնը՝ շահեկան մեկնաբանութիւններով: Ստորեւ Ս. Գրիգորեանի յօդուածը արեւմտահայերէն:

*Գիրքը կ'ընդգրկէ Տարօն – Տուրուբերանի ժողովրդական բազմաեռ եւ ինքնատիպ բանահիւսութիւնը, համառօտ ձեւով գաղափար կուտայ Արեւմտահայութեան այդ հատուածին նիստուկացին, բառ ու բանին մասին, կը բացայայտէ Մուշ – Պուլանուխի բնակչութեան հոգեւոր եւ մտաւոր առանձնայատկութիւններ*ը: Բանասաեղծ Սողոմոն Տարօնցի հրատարակած ըլլալով Տարօն – Տուրուբերանի պատմութեան, ի մի բերած, կարգաւորած եւ խմբագրած է իր հօր՝ Սահակ Մովսիսեանի հաւաքած « Ժողովուրդի բերնով ժողովուրդի մէջ տարածուած երգերը »:

«Ամէն մարդ երգը կ'արտասանէ ըստ իր ըմբռնումին, ճաշակին, տալով անոր հաճելի պատկեր, գոյն եւ ոգի: Ես շատ երգեր լսած եմ, իրենց տարբերակներով, բայց աշխատած եմ, ըստ իս, գրի առնել ամբողջականը, կատարեալը, այսինքն՝ պահպանել նախ տուեալ բարբառին ճըշգութիւնը, երգին հիմնական մոթիֆը, չափին եւ յանգերուն կանոնաւորութիւնը, որոնց աղճատումին յաճախ կը հանդիպիմ բարբառին չտիրապետող անփոյթ եւ անճաշակ բանահաւաքներուն մօտ»: Բենոն (Սահակ Մովսիսեան) հաւատարիմ մնացած է իր այս սկզբունքին: Շուրջ կէս դար, մինչեւ իր կեանքին վերջը՝ 1939, բազմավաստակ ուսուցիչն ու ազգագրագէտը ըլլալով բնիկ Մշեցի (ծնած է 1867ին Մշոյ Պուլանուխ գաւառի Կոփ գիւղը) հաւաքած, մշակած եւ ուսումնասիրած է շինականին շրթունքներով հիւսուած խաղերը, հէքեաթները եւ առակները, աղօթքներն ու անէծքները:

Բանահաւաքի աշխատանքին լծուած է Սահակ Վարժապետ (շատեր այդպէս կոչած են զինքը) փոքր տարիքէն: Ահա թէ ինչ կը պատմէ ան:

« Շատ լաւ կը յիշեմ, 10–12 տարեկան տղայ էի, կը յաճախէի մեր գիւղին Սուրբ Դանիէլի վանքը, երբ լսեցի, որ մեր վանքը պիտի ժամանէ շատ անուանի հոգեւորական մը: Մեր վարդապետ ուսուցիչը, որ տեսած եւ անձամբ ծանօթ էր անոր, պատուիրեց մեզի գրի առնել հէքեաթներ, առակներ, առածներ, գլուխներ, մանկական եւ աշխատանքի երգեր՝ հոգեւոր հիւրին յանձնելու համար: Աշակերտներէն միայն ես յաջողեցայ տետրակ մը լրացնել, որոնց մեծ մասը մանկական երգեր էին: Տեարակը յանձնելու օրը եկաւ, ես ներկայացայ անոր, տետրակը տուի ծնրադիր՝ աջը համբուրեցի, ան խօսքեր մը մրմնջեց, ձեռքը դրաւ գլուխս, օրհնեց ու խրախուսեց: Այդ կրօնաւորը արժանայիշատակ Գարեգին Սրուանձտեանցն էր, մեր ազգագրութեան հիմնադիրն ու առաջնորդը »:

1879ին Բենոն կ'ընդունուի Մուշի ազգային կեդրոնական վարժարանը, 1884ին աւարտելէ ետք կը փորձէ մտնել Էջմիածինի Գէորգեան ճեմարանը, սակայն կը մերժուի՝ տարիքը մեծ ըլլալուն պատճառով: 1896ին կուգայ Թիֆլիս եւ կ'արժանանայ Աղայեանի, Թումանեանի եւ Նար-Դոսի ուշադրութեան եւ համակրութեան, կը մտերմանայ ականաւոր ազգագրագէտ եւ պատմաբան Երուանդ Լալայեանի հետ: Մեծ բանագէտը իր հիմնադրած «Ազգագրական հանդէս»ի 1899–1900ի 5րդ եւ 6րդ գիրքերուն, իսկ 1901ին ալ առանձին հատորով կը հրատարակէ երիտասարդ բանահաւաքին « Պուլանուխ կամ Հարք

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Բ.

Արսէն Կուլեան քիթին տակէն խնդալով հարցուց.

— Ի՞նչ է մեռնողին անունը եւ մականունը:

— Անո՞ւնը... կեցիր նայիմ... Մարիամ... Մարիամ Թոփուզեան:

— Ամուսին, զաւակ, եղայրն, չունի՞:

— Չէ՛, չէ՛, մէկը չունի:

— Շատ աղէկ:

Ու գրպանէն թուղթ մը հանելով գրեց Մարտիրոս աղային ըսածները, յետոյ, անտարբեր ձայնով շարունակեց.

— Հոգ մի ընէք, հիմա ես ժամկոչը մէկուն հետ կը ղրկեմ, դագաղ մըն ալ կը բերեն ու եկեղեցի կը փոխադրեն մեռելը... միայն թէ, աղէկ միտքս ինկաւ, մեռնողի համբիկէն պէտք է տաք արպէսզի օրինական արձանագրութիւնները կատարուին եւ թաղումը կարելի ըլլայ ընել:

Համբիկէ՞ն... այս պզտիկ մանրամասնութիւնը հաշուի չէր առած Մարտիրոս աղան: Զգաց որ իր ամբողջ խաբեբայութեան կազմուածքը կը քայքայուէր համբիկէի այդ անողոք ու անակնկալ երեւումին առջեւ: Ցետին ճիգ մը փորձեց սակայն:

— Իրաւ որ չեմ գիտեր, զուցէ կորսուած է համբիկէն... ճանըմ, էֆէնտիս, հիմա նոր դժուարութիւն մի հաներ մէջտեղ:

— Շատ կը ցաւիմ, Մարտիրոս աղա, բայց առանց համբիկէի անկարելի է մեռելը թաղել, բացարձակապէս անկարելի է:

Արսէն Կուլեան այնպիսի վճռական ու հանդիսաւոր ձայնով մը արտասանեց «բացարձակապէս անկարելի է» բառերը, որ միւսը հասկցաւ թէ փախուստի ամէն միջոց գոցուած էր իրեն դէմ, անդառնալի կերպով:

— Երթամ փնտռեմ:

— Ջանացէք որ գտնէք, — պոռաց Թաղականը Մարտիրոս աղային ետեւէն, — որովհետեւ, նորէն կը կրկնեմ, բացարձակապէս անկարելի է առանց համբիկէի թաղել:

Քառորդէ մը վերադարձաւ վաճառականը համբիկէով միասին: Արսէն Կուլեան թուղթը առաւ, կարդաց, եւ Մարտիրոս աղային դարձաւ ըսելով.

— Կարծեմ սխալեր էք, աւելի ձեր տիկին մօր համբիկէն ըլլալու է, Մարիամ Թոփուզեանի անուն չկայ մէջը:

— Ասիկա է, ասիկա:

— Բայց հոս Վառվառ Սարըպըյըքեան գրուած է:

— Ադրա՛ր, երկայն մի ըներ, աս է կ'ըսեմ կոր:

— Բայց կը խնդրեմ, սխալ մը չըլլայ, մեռնողին բուն անունը ի՞նչ է:

— Վառվառ է, Վառվառ է, մայրս է մեռնողը, — գոչեց Մարտիրոս աղա՝ ա՛լ համբերութիւնը հատած:

— Ես ի սկզբանէ ըսի, որ հանգուցեալ տիկինը ձեր մայրն է, չուզեցիք խօսքիս համոզուիլ... ինչ որ է, ալ չխօսինք այս մասին:

— Հիմա սա ըսէ ինծի, քանի՞ պիտի թաղէք մեռելը... ես շատ փարա չեմ կրնար տալ, աժան կը թաղէք նէ՝ աղէկ, եթէ ո՛չ՝ եկեղեցի չի պակսիր Պոլսոյ մէջ, ուրիշ աւելի աժան գործ տեսնող եկեղեցիի մը կը դիմեմ:

— Ես քու մեռելդ ձրի թաղել պիտի տամ, Մարտիրոս աղա... բայց...

Եւ Արսէն Կուլեան պարզեց իր ծրագիրը: Կեղծ համբիկէ մը չինել պիտի տար անմիջապէս, Թաղական խորհուրդի քարտուղարին միջոցով, ու մեռելը պիտի թաղէր իբր Մարիամ Թոփուզեան, եւ ի փոխարէն Մարտիրոս աղա վեց ոսկի պիտի վճարէր իրեն: Վաճառականը այս անյուսալի կարգադրութենէն այնչափ հրապուրուեցաւ, որ անմիջապէս ուզեց վճարել երեք ոսկին, մնացած մասն ալ թաղումէն ետք տալու խոստումով:

Արսէն Կուլեան գրպանեց դրամը եւ մեկնեցաւ: «Ինծի խաղ պիտի խաղար ապուշը, մայրս չէ՝ ըսելով, ինծի՞... Արսէն Կուլեանի՞ն, — կ'ըսէր մտքէն, դէպի Եղբայրութիւն եկեղեցին երթալով, — ես խաղի եկող մա՞րդ եմ»:

Արսէն Կուլեանին խա՞ղ խաղալ փորձել... իրաւցնէ ապուշ ըլլալու էր մարդ տանկ փորձ մը ընելու համար. թէեւ Մարտիրոս աղա սա արդարացումը ունէր, որ տակաւին նոր կը ճանչնար Շիշլիի գերեզմանատան հոգաբարձութեան ատենապետը:

Ատենն է, որ մենք ալ մեր ընթերցողներուն ճանչցնենք զինքը:

Արսէն Կուլեան բախտին մատուցած կազմող գործի մարդն էր, գործի մարդ մը առանց որեւէ խոստովանելի գործ ունենալու: Ո՛չ վաճառական էր ինք, ո՛չ սեղանաւոր, ո՛չ պաշտօնեայ, ո՛չ փաստարան, ո՛չ բժիշկ, ո՛չ խմբագիր, ո՛չ արհեստաւոր, վերջապէս բան մը չէր ան, այլ միայն «ազգայինճի»: Սահմանադրութեան հաստատումէն ի վեր այդ եղած էր միակ զբաղումը եւ ատոր մէջ փայլեցուցած էր գործի մարդու բոլոր տաղանդը:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(7 Շար.)

գաւառ» անունով ուսումնասիրութիւնը, որ կ'արժանանայ Սահակ – Մեսրոպեան մրցանակի։

Գրախօսուող հատորին առաջին մասին մէջ զետեղուած է հեղինակին վերոյիշեալ մենագրութիւնը՝ ամբողջացած եւ յղկուած իր կողմէ։ «Պուլանուխի Հա – յերը» գլուխին մէջ ներկայացուած են Արեւմտահայութեան այս հատուածին առօրեակերպը՝ տուներու կառոյցը, կահ-կարասին, հագուստը, անկողինն ու զարդարանքները, ինչպէս նաեւ տոհմիկ Տաբօնցիին բարոյական նկարագիրին գի – ծերը։ Առանձին բաժիններով ներկայացուած են ընտանեկան յարաբերութիւննե – րու բնոյթը, կրթական պատկերը, արհեստներն ու զբաղումները։

Գիրքին երկրորդ մասը կը կազմէ ժողովրդական բարբառով գրի առած բանահիւսութիւնը։ Իսկ որո՞նք էին, որ իրենց բարբառով կը յօրինէին, «կը մշակէին» այս կամ այն ժողովրդական պատկերաւոր խօսքը, ձիւնը (զրոյց) եւ հէքեաթը։ Անոնցմէ Հաջլօ (Հաջլոյեան) Յակոբի մասին Բենոէ կը գրէ. «Բնիկ Մուշ-Պուլանուխի Կոփ գիւղացի էր, անգրագէտ հողագործ, միջահասակ, թիքնաւէտ տղամարդ մը, մօտ քառասուն տարեկան, որ ծանօթ էր իբրեւ հէքեաթասաց, երգասաց եւ առակախօս։ Յա – կոբ ամբողջ գաւառին մէջ սիրուած անձ էր, ուրախութիւն, հարսանեաց հանդէս առանց այս խօսք հիւսող եւ չէնչող մարդուն չէր կրնար ըլլար։ Ան էր, որ ձմեռուան երկար գիշերները գիւղական սենակներու մէջ՝ իր չուրջ հաւաքած խուռն բազմութիւն մը՝ կը պատմէր իր անհատնում հէքեաթներն ու առակները։ Անոր գրաւիչ, համով-հոտով պատմելու եղանակը, պատկերաւոր ոճը կը գրաւէր եւ կը հիացնէր ունկնդիրները...»։

Երկու տասնեակէն աւելի պարերգներ, սիրերգներ եւ հարսանեկան երգեր կան բանահաւաքին այս գիրքին մէջ, որոնք գրի առնուած են 1924ին Մշոյ դաշտի քարձորցի Մոսոյէն, Լենինականի մէջ։ «Մոսօն անգրագէտ, գեղջուկ երկրագործ էր, գիտէր բազմաթիւ հայերէն եւ քիւրտերէն երգեր։ Իբրեւ «կէօնտ» քաջող ծանօթ էր ամբողջ Շիրակի մէջ։ Ապրած եւ մեռած է Մոլամուսա (Ոսկեհասկ) գիւղը»։ «Տօ աղջիկ, տօ տնաւեր» սիրերգին թիւ 15 ծանօթագրութեան մէջ կը կարդանք՝ «Այս կտորիկ, ըստ էութեան ժողովրդական բնոյթի տտանաւորը՝ Ջրհեղ վախտ օր ծուռկ էր (սիրահարած)՝ յօրինած է Քարձորցի Մոսօն»։

Եթէ չինական երգերուն մէջ գեղջուկը կը գովերգէ Մուշ–Պուլանուխը՝

Քամբախ Բուլանըխ, հա՛յ,
Շատ անուշ տեղ էր,
Ուր ջուր օր կ'ըսեն, հա՛յ,
Հիւրընդի դեղ էր։

աշխատանքի երգերուն մէջ՝ իր գործիքը, հանդն ու անասունները, իր պարերգներուն, սիրերգներուն եւ հարսանեկան երգերուն մէջ կը դրուատէ հարսն ու փեսան, կը գովաբանէ անոնց բարեմասնութիւնները, կ'օրհնէ, կը յորդորէ, կը նկարագրէ «մարդու գացող» աղջկան հարազատներուն վիճակը.

Ձիերիկ խաբեցին կոտէ մէ գինով,
Ձմերիկ խաբեցին թոփիկ մէ շիլով,
Ձաղբեր խաբեցին ջուխտակ մէ ջզմով,
Ձքուրիկ խաբեցին մատիկ մէ հինով,
Ձդրամի հանգուրց արձկեցին,
Ձաղջիկ մամուց ջոկեցին։

Բենոէի հաւաքած Պուլանուխի պարերգները խիստ կչռոյթաւոր են եւ համահընչիւն Մշոյ գովընդներուն (պարերուն)։ Քոչարի, Մշոյ ղըռ, Մարիամի, Փափուռի, Յոլակի, Գորանի, Վերի – վերի, Հարսնպար, Եարխուշտա եւ այլ պարեր պարելու ժամանակ Մշեցին զանոնք «ծաղկեցուցած» է զուգորդող երգերով «Ախ, Մայրամ», «Այ Նուբար», «Հա չորորա», «Ասմար եաման», «Թռնոքի», «Հա տա – րան», «Եաման, ապօ՛, կարգէ զիս» «Նինըմ, նինըմ, նինարէ» եւայլն։ Պարի մեներգներէն զատ, վստակաշատ բանահաւաքին գրիչը այսօր մեզ հասցու – ցած է «Ծամթելն ի ծովուն», «Նար–նար», «Վարդի պլպուլ» եւ չարք մը ուրիշ զուգերգներ, որոնց հիմնական նիւթը սէրն է։ Ոչ միայն հարսանեկան, սիրային եւ պարային երգերու, այլեւ աշխատանքի եւ խառն երգերու մէջ երեւան կուգայ Պուլանուխցիին անձնուէր նկարագիրը, առնականութիւնը եւ հաւատքը. երեւի այս է պատճառը, որ այդ երգերը թախիծով համակուած ըլլալով հանդերձ մարտաշունչ են, քնարերգակ։

Պէտք է ըսել, որ Մշոյ ժողովրդական երգերը չատ պատկերալից են, տեղ-տեղ կը յիշեցնեն մեր միջնադարեան բանաստեղծութիւնը, հայրէնները եւ անտունի – ները։

Հարուստ է Պուլանուխի ժողովրդական բանահիւսութեան երգացանկը, սերմնացանի երգ, հունձքի երգ, սայլի կամ սայլապանի երգ, սանդի, խնոցի, կովի ու կթանի երգ... եւ դեռ ուրիշ երգեր եւ խաղեր յօրինած է Մշեցին իր աշխատանքի եւ հանգիստի պահերուն.

Շեմքի՛կ, մի՛ ժաժա,
Ես իմ ժաժալու,
Նուշան տանելու։
Տախթի՛կ, մի՛ թնդա,
Ես իմ թնդալու,
Նուշան տանելու։

Ծառո՛ւկ, մի՛ դողա,
Ես իմ դողալու,
Նուշան տանելու։

Տերե՛ւ, մի թափուի,
Ես իմ թափուելու,
Նուշան տանելու։

կամ՝

Մշոյ խորոտիկ կաքուկ,

Յուստի գիկաս։
— Խասգեղու։
— Բարով յիգաս խասգեղու,
Մանտիկ տոտերուդ մեռնիմ,
Պագ մէ տու՝ տանիմ դեղու։

Քոսուրթի, Գրգուռի, Կուրտիկի, Անտոքի, Ծովասարի, Մարաթուկի, Տալ – ւորիկի, Նեմրութի, Խամուրի եւ Սիփանի լանջերուն բնակող լեռնցիներուն բանահիւսութեան յատուկ է նաեւ հայ ազգային – ազատագրական շարժման հերոսներու գովերգը։ Անոնց վիպական երգերուն հերոսներն են Վարդան Մամիկոնեան, Սասունցի Դաւիթ, Թոնդրակեցիները, Զօր. Անդրանիկ, Աղբիւր Սերոբ, Գէորգ Չաւուշ եւ այլ երախտաւորներ, զորս չեն մոռնար Մշեցի «մէր ու մանուկ»։

Վիպական եւ աշուղական երգերէն Բենսէ Պուլանուխցիներէ գրի առած է «Գացէք տեսէք», «Կարօս խաչ», «Սուրբ Կարապետի գովքը», «Կիտուր», «Լվերն եկան», «Տիրամօր գովք» եւ այլ ընդարձակ պատումներ։ Բանաստեղծ Ս. Տարօնցի ճիշդ ձեւով բնորոշած է զանոնք գրելով. «Ասել, թէ միայն քնարական բանաստեղծութիւններն են պատկերաւոր, յուզական եւ բարեհնչուն, ի հարկէ, սխալ կը լինէր, բայց ահա ժողովուրդը դիմում է պատմողականութեանը՝ այսինքն յօրի – նում է վիպական շնչի բանաստեղծու – թիւններ։ Սրանք արդէն իրենց բնոյթով տարբերւում են փոքրածաւալ գործերից, ենթակայ չեն հատած տների (լինի երկեակ, թէ քառեակ), այլ հիւսւում են անյանդ ազատ ոտանաւորով՝ նախորդի պայմանականութիւնից բոլորովին զերծ»։

Մուշ – Պուլանուխի ժողովրդական բանահիւսութենէն փշրանքներ գրի առած են նաեւ Կոմիտաս, Մանուկ Աբեղեան, աւելի ետք՝ Վարդան Պետոյեան եւ Արտաշէս Խաչատուրեան (Պէյրութ) եւ ուրիշներ, որոնց ի մի բերելն ու տպագրելը, անշուշտ, կարեւոր է։

Ս. Գ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ «Ն. Փալանճեան» ճեմարանի «Վասպուրական» սրահին մէջ, Դեկ – տեմբեր 22ին, գումարուած է Համազգայինի անդրանիկ Պատգամաւորական ժո – ղովը՝ 36 իրաւասու եւ 16 խորհրդակցական ձայնով պատգամաւորներու ներկայութեամբ։ Նախագահած է Տոքթ. Շաւարշ Թորիկեան, իսկ Համազգայինի գործունէութեան չուրջ զեկուցած է Տոքթ. Եղիկ Գոնեալեան։ Լիբանանի Շրջանային Վարչութեան անդամ ընտրուած են՝ Գառնիկ Բանեան (ատենապետ), Հայկազ Թրթռեան (ատենադպիր), Սարգիս Սարգիսեան (գանձապահ), Ալիս Գազանճեան, Տոքթ. Կարպիս Հարպոյեան, Ժիրայր Պօյաճեան եւ Խորէն Մղտեսեան խորհրդականներ։

ՊՈՍԹԸՆԻ մէջ, Դեկտեմբեր 28ին, մեռած է շրջանի գործունեայ եւ անձնուէր ընկերներէն Յակոբ Փալամուտեան։ Ողբացեալ ընկերը տասնամեակներ չարու – նակ թէ՛ Եգիպտոսի եւ թէ Մ. Նահանգներու մէջ, ուր հաստատուած էր տարիներ առաջ, գործօն մասնակցութիւն բերած է կուսակցական եւ ազգային կեանքին մէջ։

ՀԱԼԷՊԻ Կրթասիրաց վարժարանին նոր շէնքին բացումը կատարուած է նախա – գահութեամբ Բերիոյ Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Եպս.ի։

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ Հայ Մշակութային Միութեան նախաձեռնութեամբ Դեկտեմբեր 19ին «Հայ Ակումբ»ին մէջ տեղի ունեցած է յոբելենական հանդիսութիւն մը՝ հայ անդրանիկ պարբերականի «Ազդարար»ի հրատարակութեան 180 եւ անոր երախ – տաւոր խմբագրին՝ Յակոբ Քհնյ. Շմաւոնեանի մահուան 150ամեակին առթիւ։ Բացումը կատարած է վարչութեան նախագահը՝ Լեւոն Մինասեան։ Բանախօ – սած է Խաժակ Տէր–Գրիգորեան։ Փակման խօսքը արտասանած է Մեսրոպ Վրդ. Աշճեան։

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ Ս. Ամենափրկիչ վանքին թանգարանին մէջ բացումը կատարուած է հայ ազատագրական շարժման հերոս – ներէն եւ Պարսկաստանի սահմանադրական կռիւներու անվեհեր մարտիկ՝ Եփ – րեմ Խանի նուիրուած ցուցափեղկին։ Ներկայ գտնուած են հայ ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներէն զատ նաեւ պետական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, ինչպէս նահանգապետը, եւ համալսարանի դասախօսներ։ Ցուցափեղկին մէջ զետեղուած են Եփրեմի ատրճանակը, ակնոցները, վերարկուները, մոյկերը, եւայլն։ Բացման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Մեսրոպ Վրդ.։

ՍԱԼՄԱՍՏԻ մէջ (այժմ՝ Շահփուր) ներկայիս 50 տուն Հայ կայ. ընդհանրապէս կը զբաղին երկրագործութեամբ, դեղագործութեամբ, նկարչութեամբ։ Ունին հայկական դպրոց մը, ուր օրական մէկ ժամ հայերէն կը դասաւանդուի։ Աշա – կերտներուն թիւն է 25։ Մօտակայ Հաֆթուանի մէջ կան 10–13 աշակերտներ։ Սաւրայի, Մահլամի եւ Հաֆթուանի եկեղեցիները նորոգուած են։ Կան ազգային կալուածներ 7–8 հեկտար Հաֆթուանի եւ Խոսրովայի մէջ։ Րաֆֆիի տան նորոգութեան աշխատանքը կէս մնացած է նիւթական պատճառներով։

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕԻ ՈՐԴԻՆ

Է.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

— Այդ ալ մտածենք։ Առ այժմ սիրելի բարեկամս, ըսաւ Պօշան ձեռքը գար – նելով իր ետին դիզուած լրագիրներուն, յիշած գահս ահաւասիկ. եւ կը հաւատամ թէ այս գահուն վրայ այնքան բարձր պիտի յաջողիմ նստիլ որ, ամէնքը պիտի ստիպուին խոնարհիլ առջեւս։

— Գիտէ՞ք թէ այնքան ճարտարարա – նութեամբ կը խօսիք որ, ես ալ գրեթէ համոզուեցայ։

Գրեթէն բաւական չէ ինծ։ Կը ջանամ խմբագիրներ եւ պաշտօնեաներ ձեռք ձգել։ Ա՛հ, դժուարութիւնը հոս է։ Ձեր լրագրապետները վարժուած են ամէն օր հաւու պէս դժուարութեամբ հաւկիթ մը ածել, որ միշտ միեւնոյն բանն է, դեղին ու ճերմակ։ Ես ուրիշ բան կ'ուզեմ, նո – րութիւն, կամք, եռանդ կ'ուզեմ...։ Կ'ուզեմ որ խմբագիրներս պատրաստ ըլլան ամէն ժամ մեկնիլ ո՛ւր տեղի համար որ ըլլայ...։ Իմ երեւակայածս այնպիսի խմբագիր մըն է որ խմբագրութեան սենեակը մտնէ ճամբու պայուսակը միշտ լեցուն... որ պարզ կամ սուրհանդակի կառքի մը մէջ ցատկէ եւ ինծմէ — ու սնտուկէն — նշան մը առնելուն պէս՝ նաւ նստի Հնդկաստան երթալու համար, գիտ ընելու եռանդով վառած...

— Ամէնքն ալ Ֆրանքլին, ամէնքն ալ Լա Փէրուզ։

— Եւ վտանգները չտեսնէ։ Հետա – քըրքրութեան աշխարհը ծով մըն է որ իր խութերը, իր փոթորիկները, իր մատ – նութիւնները ունի։ Պէտք է որ իմ տեղեկաբերս — ճանապարհորդս – սատանան գիտէ թէ ի՛նչ անուն պիտի տան իրեն, բանի մը առջեւ չկենայ։

— Բայց դուք զինքը ոսկիով պիտի խեղդէք. անոր ռոճիկ մը պիտի սահմա – նէք։

— Ինչո՞ւ համար չէ. գիտցէ՛ք որ լըրագրութիւնը միլիոններ պարունակող հանք մըն է ։

— Հը՛մ. սակայն այդ գրչի քօնտօր – թիէրէ (1)ները գտնելու համար բաւական դժուարութիւն պիտի կրէք։

— Ո՛վ գիտէ ...

Այդ պահուն ուժգին հարուած մը խըմբագրապետին դուռը դղրդեցուց.

— Հէ՛, աս ի՞նչ է, ըսաւ Շաթօ Րընօ Պօշան ժպտեցաւ։

Կարծես միւս սենեակին մէջ կը կռուէին... լրագրութիւնը կը զբօսնու...

Արդեօք երեք փառաւէրնե՛րն են, յարեց Շաթօ – Րընօ դուռը կռնակի վրայ բանալով։

Դրան առջեւ տեսան գրասենեակին ծառաներէն մէկը, որ երիտասարդի մը հետ ուժգին կը կռուէր։

— Կ'ըսեմ թէ ներս մտնել չըլլար, կը գոչէր անիկա։

— Կ'ըսեմ թէ ներս պիտի մտնեմ...

— Ի՞նչ կայ, հարցուց Պօշան յառաջ երթալով եւ նշան մը ընելով ծառային, որ հաճեցաւ իր զոհը թողուլ։

Միւսը աշխուժով մը Պօշանի մօտենա – լով՝

— Ես լաւ գիտէի որ ձեզի հետ պիտի կրնամ խօսիլ, ըսաւ։

Պօշան, միակնոցը աչքը դրած, կը դիտէր այս անձը, որուն հագուստները մեծ վէրքեր կրած էին այս ուժգին յարձակ – ման միջոցին։

— Զիս չէ՞ք ճանչնար, պարոն Պօշան։

— Կը խոստովանիմ որ...

— Սակայն երէկ ազէկ խնդացիք վրաս։

— Ի՞նչպէս ե՛ս, համարձակեցա՛յ...

— Չէ՞ք յիշեր, եղեռնադատ ատեանին մէջ... երբ Պէնէտէթթօ անունով անձը պիտի դատէին։ Խմբագրապետներու նըստարանին վրայ էի... Ձեզի քանի մը մանրամասնութիւններ հարցուցի... եւ դա – նոնք չգիտնալս զարմանալի երեւնալով ձեզի, խնդալով ըսիք ինծ թէ լրագրապետ ըլլալու համար ծնած էի։

— Հա՛, այո՛, ներեցէք, հիմա կը յիշեմ,...։ Եւ դուք բարեհաճեցաք մինչեւ գինետունը գալ զիս փնտռել.

Ճի՛շդ.

— Այս ծառայութիւնը իրաւունքներ կուտայ ձեզի ի՞նչ կ'ուզէք։

Նախ եւ առաջ, ըսաւ այս անձը իր թիկնոցին պատռած օձիքը դիտելով, կը խնդրեմ որ լաւ մը յանդիմանէք այս դեբին...

Եւ ցոյց կուտար ծառան, որ նորէն անոր վիզը ցատկելու նշան մը ըրաւ։

— Այս ծառան, պնդեց միւսը, որ բարեկամները չուզեր յարգել։

Պօշան եւ Շաթօ Րընօ սկսան խնդալ։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

(1) Իտալիոյ մէջ վարձկան զինուոր։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Արամ Օհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Համազասպ Օհաննէսեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, նուիրատուութեամբ, մամուլով թէ հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, զաւկին եւ եղբօր՝

ԱՐԱՄ ՕՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ, որ պատահեցաւ իր ծաղիկ հասակին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՎԻԷՆ. — Պ. Արշակ Խուկոյեան, Տէր եւ Տիկին Զաքար Խուկոյեան, այրի Տիկին Ռ. Սարգիսեան (Պէյրութ), Տէր եւ Տիկին Սարգիս Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Բլթոյեան եւ զաւակները, Յակոբ Թէպոյեան, Յակոբեան եւ զաւակները (Պէյրութ), Աբրահամեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յունուար 19, առաւօտեան ժամը 9ին, տեղւոյն Սէն Թ'Անտրէ լը Հօ եկեղեցին իրենց կնոջ, հարսին, զաւկին, քրոջ եւ ազգականին՝

ԱՆԺԷԼ ԽՈՒԿՈՅԵԱՆԻ

(ծնեալ Սարգիսեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Պ. Յարութիւն Շիրվանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յունուար 19, առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԷԼՄԱՍ ՇԻՐՎԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ Սէյրանեան)

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի Յունուար 19

Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ Կրօն. Ընկերակցութեան վարչութիւնը կը տեղեկացնէ Մարսէյլի եւ Հարաւային Ֆրանսայի մերազն հաւատացեալներուն անխտիր թէ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայոց Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի առաջնորդ՝ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Հարաւային Ֆրանսա իր այցելութեան առիթով, Կիրակի, Յունուար 19, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Մարսէյլի Ս. Սահակ – Մեսրոպ Մայր եկեղեցիին մէջ:

Բոլոր հաւատացեալները անխտիր, սիրով կը հրաւիրուին մասնակցելու պատարագին:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8, պատարագ 9,45, քարոզ 11,15:

Հ. Յ. Դ.

ԿՐԸՆՈՊԼԸ. — Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, Շաբաթ Յունուար 18, երեկոյեան ժամը 20.30ին ղըպբոցին սրահը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՎԱԼԱՆՍ. — Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Յունուար 18 ժամը 20.30ին Ահարոնեան ակումբը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Քուա Քոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի Յունուար 22, ժամը 20.30ին, ընկերուհի Պապիկեանի բնակարանը, 28 Ավընիւ Սէնթ-Լիւսի, Անիէռ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Gala Annuel du Nor Seround

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպուած Արնուվիլ – Սարսէլի կառվարեճց խումբի կողմէ

Կիրակի Յունուար 26, ժամը 16էն 24

Dimanche 26 Janvier, de 16 à 24 heures, Salle des Fêtes de Sarcelles

Place du 11 Novembre

PARTIE ARTISTIQUE

BEDIK ET SON ORCHESTRE

Groupe de danses Naïri — Groupe instrumental Arménien

Tirage de la Tombola avec de nombreux lots importants

Entrée 15 Fr. — Etudiants 10 F.

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութեան եւ մասնակցութեամբ Փարիզի շրջանի իր բոլոր մասնաճիւղերուն, Կիրակի, Յունուար 19, Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանի Մ. Պէշիկթաշլեան – Գ. Մ. Ալէմշահ սրահը, ժամը 14.30ին:

Խմբերգ, պար, արտասանութիւն կայանի մանուկներուն կողմէ: Հրավիրուներ: ԱԼՖՈՐՎԻԼԷՆ (Փլաս Քառնօ) օթոքառը կը մեկնի ժամը 13.30ին:

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

INVITATION

le Vendredi 24 Janvier à 21 h

RECITAL DE LA PIANISTE

ANI ADJEMIAN

RECITAL DE LA SOPRANO COLORATURE

ALICE MANOUKIAN

de l'Opéra d'Istanbul

MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16

PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն իր բոլոր ընկերներու անունով խոր ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկեր Հայկ Պօղոսեանի եւ իր կնոջ, իրենց աներհօր եւ հօր՝ Երուանդ Տէր-Եղիայեանի (Պէլֆոր) մահուան առթիւ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

Կապ. Խաչի Պուլվար Օտտոյի մասնաճիւղի վարչութիւնը կը տօնէ Մանուկներու Օրը, Կիրակի Յունուար 19, կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, եկեղեցիին մէջ:

×

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղական Կապ. Խաչի՝ «Մանուկներու Օր»ը կը տօնուի մեծ պատրաստութեամբ Յունուար 26, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Ռուժէի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ եւ հաճելի անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական Կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով, պիտի ուրախացնէ սրահին մէջ եղող բոլոր պզտիկները:

ՃԱՇԱՍԵՂԱՆ

Բացառիկ ճաշ, կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերմէի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13ին Սէն Ժերմէի Հայոց եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Խնամքով պատրաստուած ճաշեր Խաչուհիներու կողմէ:

ՃԱՇԱԳԻՆ 25 ՖՐ.:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

LE LIONS CLUB INTERNATIONAL

(Le plus grand Club Service du monde : 1.200.000 membres dans 145 pays)

sous l'Egide de la REGION III du DISTRICT ILE DE FRANCE

organise le 31 Janvier à 20 h. 45 :

Une Grande Soirée Arménienne

avec la participation de :

— M. le Professeur UTUDJIAN
— Groupe Instrumental SAYAT NOVA
— Groupe de Danses Folkloriques SOSSI

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 20.45ին

Կը մասնակցին. — Փրոֆ. Է. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ Ղեկավարութեամբ Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

Սայաթ-Նովա համոյթը եւ Սօսի պարախումբը:

au

STADE MUNICIPAL DE COURBEVOIE

37, Avenue Aristide Briand — Courbevoie

Participation aux frais : Frs 30

Participation à adresser à :

l'AGENCE MONDOTOURS — 2, Rue de Sèze — 75009 PARIS

Chèque libellé à l'ordre du LIONS CLUB INTERNATIONAL de VILLENEUVE LA GARENNE

PARKING ASSURÉ AMBIANCE ASSURÉE

Pour la première fois

GRAND BAL DE NUIT

exceptionnel

de 20 heures à l'aube

Organisé par le

Comité des Parents d'Elèves du Collège Arménien Samuel Moorat

Dans les somptueux salons du

NOVOTEL de Paris

1, Avenue de la République, Bagnolet

LE SAMEDI 1er FEVRIER

— Entrée 25 F. — Etudiant 15 F. —

Facilité d'accès :

AU BORD DU PERIPHERIQUE — Métro : Porte de Bagnolet

Soirée animée par l'Orchestre

— PARADOXE —

Billets tel. : 027-18-28

Tenue de soirée souhaitable

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
18
SAMEDI
18 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

Le Seul Quotidien Arménien en Europe Occidentale
Directrice : Arpik Missakian
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 170 ֆր· Վեցամսեայ 90 ֆր·
Արտասահման Տար· 200 ֆր· Հատը 1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·201
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.201

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԸ 1974ԻՆ

Գ. ՔՐՏԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ

Մինչ միջազգային մամուլը, ձայնա – սփիւռ ու հեռատեսիլը գրեթէ ամէն օր արձագանգ կը հանդիսանան արաբեւիս–րայելեան ճակատի ամէնէն աննշան դէպ–քերուն, լռութիւն կը պահեն քրտական ճակատի գործողութեանց մասին:

Եւ սակայն 1974ին կարեւոր դէպքերու թատերաբեմ դարձաւ հիւսիսային Իրաքը:

1970 Մարտ 11ին զինադուլ կնքուած էր Մոլլա Մուսթաֆա Պարզանիի եւ Պաղ – տատի կառավարութեան միջեւ: Այս վեր–ջինը կրկնելով Նախորդ դահլիճներու խոստումը, յանձնառու կ'ըլլար ինքնա – վարութիւն շնորհելու Իրաքի Քիւրտե – րուն:

Չորս տարի՝ խաղաղութիւն տիրեց Քիւր–տիստանի մէջ: Հաւատարիմ իր խոստու–մին, Իրաքի կառավարութիւնը 1974 Մարտ 11ին պաշտօնապէս հռչակեց Քիւր–տիստանի «ինքնավարութիւն»ը, համա–ձայն իր կազմած ծրագրին, առանց նա–խապէս խորհրդակցելու Պարզանիի կու – սակցութեան հետ եւ անոր հաւանութիւնն առնելու:

Շնորհուածը «կեդրոնաձիգ ինքնավա – րութիւն» էր եւ կը պարտադրուէր Պաղ–տատի կառավարութեան կողմէ: Ինքնա–վար Քիւրտիստան օրէնսդիր եւ գործա–դիր մարմիններ պիտի ունենար, ենթա–կայ կեդրոնի Պետութեան:

Պարզանի առաջին վայրկեանէն իսկ մերժեց ընդունիլ Պասսի դահլիճին պար–տադրած «ինքնավարութիւն»ը եւ զէնքի դիմեց Մարտ 11ին, առանց սպասելու նշանակուած պայմանաժամի վերջանա – լուն:

Այդ թուականէն մինչեւ այսօր կռիւ – ները կը շարունակուին Իրաքի կանոնաւոր բանակին եւ Պարզանիի «Փէշմէրկա» կոչ–ուած կամաւորներուն միջեւ: Մինչ առա–ջինները զինուած են արդիական զէնքե – րով, Խորհրդային Միութեան հայթայ – թած ռմբաձիգ օդանաւերով եւ հրասայ–լերով, Քիւրտերը կը կռուին նուազ կա–տարելագործուած ռազմական միջոցնե – րով:

Համաձայն իրաքեան աղբիւրներու, վերջացող տարուան ընթացքին Իրան զին–ուորական մեծ աջակցութիւն ընձեռած է Քիւրտերուն: Դեկտեմբեր 15ին իրաքեան երկու Միկ 23 օդանաւեր քրտական հողի վրայ վար առնուած են իրանեան հողէն նետուած ամերիկեան հրթիռներու կողմէ:

Քիւրտերը մեծապէս տուժած են օդա–նաւերու ռմբակոծումներէն: Բազմաթիւ գիւղեր քարուքանդ են եղած եւ չորս հարիւր հազար քիւրտ գաղթականներ ա–պաստանած են Իրաքի քրտական ազա – տագրուած շրջանները:

Ֆրանսական երկու թերթեր՝ Օռոռի եւ Ֆիկառոյի կողմէ ղրկուած թղթակիցներ շատ սեւ գոյներով կը ներկայացնեն քրտական ճակատի կացութիւնը: Իրան ապաստանած Քիւրտերու թիւը կը հաշ–ուէն շուրջ հարիւր յիսուն հազար հոգի, որոնք իրանեան «Շիր ու Խուրշիտ» բա–րեսիրական կազմակերպութեան հոգա – ծութեան առարկայ դարձած են: Անոնք ապաստարուած են վրաններու տակ ա–մառուան եղանակին: Հիմա որ ձմեռ է, գաղթականներու վիճակը դարձած է ան–տանելի: Իրան պատսպարան կը պատ – րաստէ 250·000 գաղթականներու համար:

Հակառակ բուռն կռիւներու, որոնց ըն–թացքին «Փէշմէրկա»ները կարեւոր յա–ջողութիւններ արձանագրած են, կրելով միաժամանակ ծանր կորուստներ, Պար – զանի եւ իր կուսակիցները չեն կորսն–ցուցած իրենց յոյսը յաղթանակի մասին: Չեն ուզեր վար դնել զէնքը: Իրաքի կառավարութենէն կը պահանջեն ինք–նավար Քիւրտիստանի սահմաններուն մէջ առնել Քէրքուքը, որ մեծամասնու–թեամբ քրտաբնակ է: Քարիւղի եկա – մուտներէն իրենց բաժինը կ'ուզեն:

Այս կէտին վրայ կը կայանայ գլխաւոր դժուարութիւնը: Քարիւղը մեծագոյն հարստութիւնն է Պաղտատի կառավարու–թեան, որ երկու տարի առաջ ազգայնա–ցուց «Իրաք Փեթրոլիոմ Քըմփընի» մի – ջազգային ընկերութիւնը եւ ամբողջովին իր ձեռքն առաւ նաւթահորերու շահա – գործումը:

Երկուքուկէս միլիոն կը հաշուեն Քիւր–տերու թիւը Իրաքի մէջ: Կալուածատէ–րեր, պետական պաշտօնեաներ եւ զանա–զան շահերէ տարուած Քիւրտեր համա–կերպած են Պաղտատի կառավարութեան ինքնավարութեան ծրագրին: Որոշ թիւով քիւրտ երիտասարդներ ալ զինուորագըր–ուած են իրաքեան բանակին մէջ եւ կը կռուին Պարզանիի կամաւորներուն դէմ: «Ճահշ» (էշ, քուռակ) կը կոչուին քրտա–կան դատին հակառակորդ, հայրենադաւ մկրտուած այդ զինուորները, որոնցմէ ո–մանք երբեմն կը միանան ապստամբնե–րուն:

Պարզանի կը փափաքի միջազգայնացնել քրտական հարցը: Օգնութիւն կը յուսայ դուրսէն: Վերջերս խումբ մը Ֆրանսացի մտաւորականներ կոչ մը կը հրատարա – կէին մամուլին մէջ այդ ուղղութեամբ:

Իրան ապաստանած քիւրտ գաղթական–ներու շարքին կան տասնեակ հազարաւոր որբեր եւ այրիներ, որոնք դժնդակ պայ–մաններու տակ կ'ապրին: Փոքրիկները չեն դիմանար ցուրտին: «Ֆիկարոյի» թղթակ–ցին համաձայն, օրական երեսուն երա–խաներ կը մեռնին:

Ձմեռուան եղանակին Քիւրտիստանի լեռները անմատչելի են իրաքեան թնդա–նօթներուն եւ հրասայլերուն: Որով ժա–մանակաւորապէս խաղաղութիւն կը տիրէ քրտական ճակատին վրայ:

Տարակոյս չկայ, որ գարնանամուտին հետ կռիւները պիտի վերսկսին: Չի գիտ–ցուիր թէ ինչո՞վ պիտի վերջանայ քըր–տական շարժումը, որ կը տեւէ շուրջ երեսուն տարիէ ի վեր, որոշ ընդհատում–ներով:

Կողմերը հաստատ կը մնան իրենց դիր–քերուն վրայ: Չեն ուզեր փոխադարձ զի–ջումներ կատարել:

Յուսա՛նք որ 1975ին խաղաղութիւնը վերահաստատուի քրտական ճակատին վը–րայ եւ վերջ տրուի անօգուտ արիւնահե–ղութեանց:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԻՊՐՈՍ

ԱՆԳԱՐԱ, ԱԹԷՆՔ ԵՒ ԼՈՆՏՈՆ

Կիպրոսի բաժանումը աստիճան մը աւելի իրականութիւն կը դառնայ Անգ – լիոյ որոշումով որ կ'արտօնէ 10·000 Թուրք Կիպրացիներուն հեռանալ Կիպ – րոսի անգլիական կայաններէն, ուր ա–պաստանած էին Թուրք բանակի Կիպրոս ներխուժումէն ի վեր: Արդարեւ, Լոնտոն ցարդ կը մերժէր ընթացք տալ Անգարայի պահանջին:

Լոնտոնի տուած որոշումէն քիչ ետք Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը մամուլի ասուլիս մը տալով յայտարարեց, թէ Թրքական օդանաւեր անգլիական կայան–ները ապաստանած Թուրք Կիպրացիները Թուրքիոյ հարաւը պիտի փոխադրեն: Արտաքին նախարարը կ'ակնկալէ, որ Թուրք գաղթականներուն մեծ մասը փա–փաք յայտնէ վերահաստատուելու Կիպ – րոսի հիւսիսը: Արտաքին նախարարը շեշ–տեց նաեւ, թէ Լոնտոն միակողմանի ո–րոշում մը տուած է եւ, հետեւաբար, Թուրքիա պարտաւորուած չէ Թուրքկիպ–րացիներու տեղափոխութեան փոխարէն արտօնելու, որ յոյն Կիպրացիներ ալ Կիպ–րոսի հիւսիսը հաստատուին:

Յոյն Կիպրացի առաջնորդները դատա–պարտեցին Լոնտոնի որոշումը իրաւամբ դիտել տալով, թէ այս ձեւով Թուրքիա աստիճան մը աւելի իրականութիւն կը դարձնէ կղզիին երկուքի բաժանումը: Յոյն առաջնորդներէն ոմանք սպառնացին փակել տալ կղզիին անգլիական երկու կայանները:

Անկէ զատ Թուրք-յոյն յարաբերու – թիւնները կրկին վատթարացած են, նոյն–իսկ ընդհանուր զօրակոչի մասին խօսք կայ: Յոյն կառավարութիւնը հերքած է այս լուրերը, հանդարտեցնելու համար մտահոգ ժողովուրդը:

Կը թուի թէ լուրերու աղբիւր ծառա–յած են փոխանակուած յայտարարու – թիւնները յոյն եւ Թուրք Արտաքին նա–խարարներու միջեւ, Եգէականի մասին: Զինուորական արարողութեան մը ըն – թացքին արտասանուած ճառի մը առեն, Աւերոֆ յայտարարած էր ի մէջ այլոց թէ պատրաստ է դէմ դնելու որեւէ յարձակ–ման: Իր կարգին Թուրք նախարարը պա–տասխանած էր, որ Թուրքիա հարկ եղա–ծին չափ զօրաւոր է որեւէ յարձակում ետ մղելու համար: Թուրքիա յայտարա–րած էր վերջերս թէ պիտի վերսկսի քա–րիւղային իր փնտռտուքները Եգէականի մէջ, արդ Աթէնք կը պնդէ որ այդ շըր–ջանը, ուր շուրջ հարիւր կղզի ունի «յու–նական լիճ» մըն է եւ թէ կ'ընդդիմանայ որեւէ «օտար» շահագործումի այդտեղ: Թուրքիա կը պատասխանէ թէ պատրաստ է պաշտպանելու «իր բոլոր իրաւունքները իր ունեցած բոլոր միջոցներով»:

Քանի մը տողով

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ Եւրոպայի Համայնավար կուսակցութեանց յայտարարութիւնը, ո–րու տակ միայն Հոլանտայի կուսակցու–թիւնը չէ ստորագրած, ծանրօրէն կը ձաղ–կէ Միացեալ Նահանգները, որոնց քա–ղաքականութիւնը կը ձգտի աշխարհի ղե–կավարութիւնըստանձնել: «Միացեալ Նահանգներու նախագահը պատրաստ է պատերազմ ընելու Մերձաւոր Արեւելքի մէջ: ...Սպառնալիքներ կը տեղայ Վիէթ–նամի վրայ... Այս կացութեան մէջ, կը յայտարարենք՝ պէտք է ճամբան կտրել զինուորական արկածախնդրութեան նա–խաձեռնած Միացեալ Նահանգներու կող–մէ, Մերձաւոր Արեւելք»:

ՄԱՌՇԷԻ առողջական վիճակը կը բա–րելաւուի: Համայնավար կուսակցութեան ընդհ· քարտուղարը կ'ուտէ, կը կարդայ եւ ժամ մըն ալ խօսած է կնոջը հետ, որ միակ արտօնուած այցելուն է առայժմ:

ՅՈՅՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ազգայնա – ցուց Օնասիսի Օլիմփիք Էռ–Ու–Էզ օդա–նաւային ընկերութիւնը:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ Նախագահը պահանջեց, որ Իսրայէլ երեք ամսուան ընթացքին գրաւ–եալ յաւելեալ հողեր յանձնէ Արաբնե – րուն երեք ճակատներու վրայ՝ Եգիպտոս, Սուրիա եւ Յորդանան: Պէյրութի «Ան Նահար» թերթին թղթակցին յայտարա – րեց, թէ եթէ այս ուղղութեամբ նոր քայլ չառնուի, շուտով «ժընեւ պիտի եր–թանք բոլորս ալ, մէջն ըլլալով Պաղես–տինցիք, եւ հոն պիտի պայթեցնենք ամէն ինչ»:

ՔՈՒՊԱՅԻ փոխ – վարչապետը եւ Ֆը–րանսայի Նախարարապետը համաձայնա–գիր մը կնքեցին, որով Ֆրանսա Քուպայի մէջ ճարտարարուեստական ծրագիրներ պիտի իրականացնէ քիմիական, փոխա – դրակառքերու, սննդարդինաբերութեան արտադրութեան ճիւղերէն ներս: Միւս կողմէ Պոն հաղորդեց, թէ Գերմանիա եւ Քուպա որոշած են վերահաստատել դի–ւանագիտական յարաբերութիւններ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար (9–13)

ՀԱՐՈՒՍՏ ԳՐԱԴԱՐԱՆՆԵՐ

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին մօտ 100·000 գիրքերով եւ ամսագիրներով հա–րըստացած է Հայաստանի Գիտութիւննե–րու Ակադեմիայի գրադարանը: Ներկայիս գրադարանը ունի երկու միլիոն գիրք, ամսագիր: Գրադարանը մէկական օրի – նակ կը ստանայ անպայման Խորհ· Միու–թեան մէջ լոյս տեսած բոլոր գիրքերէն: Միեւնոյն ատեն գիրքերու փոխանակու – թիւն ալ կը կատարէ բազմաթիւ երկիր–ներու գիտական եւ ուսումնական կեդրոն–ներու եւ հրատարակչութիւններու հետ:

Գրադարանը ունի շուրջ 80 լեզուներով հրատարակուած գիրքեր, որոնք գիտ – նականներու տրամադրութեան տակ կը գտնուին:

Զանազան մտաւորականներ, գիտնա – կաններ իրենց անձնական գրադարանները նուիրած են Հայաստանի Գիտութիւննե–րու Ակադեմիային: Առաջինը, որ այս օրինակելի քայլը առաւ Փրոֆ· Համա – զասպ Համբարձումեանը եղաւ: Իր անձ–նական գրադարանը՝ կազմուած 2214 գիր–քէ, նուիրեց Ակադեմիային: Ասոնք դըլ–խաւորաբար պատմութեան, գրականու – թեան, փիլիսոփայութեան, բարոյագի – տութեան հարցերու նուիրուած եզակի արժէքաւոր աշխատութիւններ էին: Ար – ժէքաւոր էին 1705ին Ամսթերտամի մէջ Թովմաս Վանանդեցիի լոյս ընծայած հա–յերէն ժամագիրքը, եւրոպական լեզու – ներով ԺԶ·–ԺԸ· դարերուն հրատարակ–ուած հարիւրէ աւելի գիրքեր, որոնք հը–նարաւորութիւն կ'ընձեռեն մասնագէտ – ներուն մօտէն ծանօթանալ տպագրու – թեան արուեստի զարգացման ձեւերուն եւ ուղղութիւններուն:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐՈՒ ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԱՆԽԱԽՏ ՅԱՐՈՒՄ ՆԱԽՆԻՔՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՏՔԻՆ

32 ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, 222 ՔԱՀԱՆԱՅ, ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ 45 ՈՒՍԱՆՈՂ

ԽՄԲ.— Երեւանէն վերոյիշեալ խորագրով թղթակցութիւն մը ստորագրած է *Ֆիկառոյի* Յունուար մէկի (առաջին հրատարակութիւն — Փարիզ) թիւին մէջ՝ Ժան Պուրտարիաս: Կուտանք թարգմանաբար, եղածին պէս, այսինքն առանց ճշդելու կարգ մը պատմական վրիպումներ:

Ա.

Երբ Փանոսեան քահանան որ Թաւրիզի հայ համայնքը կը գլխաւորէ, օտար այցելուներ կ'ընդունի, չի թերանար երբեք զանոնք հրաւիրելու փոքր դասախօսութեան մը, տիափոզիթիւներով պատկերացուած, այն ահաւոր ջարդին մասին, որուն զոհ եղաւ, Թուրքիոյ մէջ, հայ ազգը 1915 Ապրիլէն 1918ի ամառը:

Այս մղձաւանջը ցեղասպանութեան, որ հայ ժողովուրդի ցրումը յառաջ բերաւ, գտանք ամէն տեղ, արեւելեան Թուրքիա, ուր կան դեռ քանի մը հազուագիւտ համայնքներ, Պարսկաստան, անշուշտ, բայց նաեւ ու մանաւանդ Խորհ. Հայաստան, ուր նահատակներու յիշատակը ոգեկոչուած է մայրաքաղաքին, Երեւանի մէկ բլուրին վրայ, հսկայ յուշարձանով մը որուն սրտին կը վառի մէկուկէս միլիոն նահատակներու բոցը:

Պատմական իրողութիւն է, որ եթէ բազմաթիւ երկիրներ, որոնցմէ՝ Ֆրանսա, Միացեալ Նահանգներ, Քանատա իրենց դուռները լայնօրէն բացին հայ գաղթականներուն, Խորհ. Միութիւնը, որ ցարական Ռուսաստանէն ժառանգած էր Երեւանի եւ Նախիջեւանի գաւառները, առիթ տուաւ իրենց վերակառուցելու հայրենիք մը: Անշուշտ, Հայաստանի խորհրդային ընկերվարական Հանրապետութիւնը իր 30 հազար քառակուսի քիլոմեթրով, մէկ փոքր մասնիկն է պատմական Հայաստանի: Անդամահատուած է մանաւանդ Սեւրի դաշնագրով (1920 Օգոստոս 10) ընդունուած շրջաններէն եւ ի մասնաւորի Տրապիզոնի եւ Էրզրումի վիլայէթներէն եւ Կիլիկիոյ Հայկ. Թագաւորութենէն: Բայց շատ կենդանի հայրենիք մըն է, որ կը բարգաւաճի ռուս մեծ եղբօր հովանաւորութեան մէջ:

3000 ՏԱՐՈՒԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ դարուս սկիզբը 160 հազար բնակիչ կար ներկայ Հայաստանի մէջ: Յաջորդական ալիքներով այդ բնակչութիւնը 780 հազարի հասաւ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան նախօրեակին: 1970ի մարդահամարին, բնակչութեան թիւն էր 2.493.000 որուն 88 առ հարիւրը Հայ, 3,2 առ հարիւրը միայն Ռուս միւս ազգութեանց միջեւ (ազրբէջան, քիւրտ, ուկրայնացի, յոյն եւայլն):

Ճամբորդը, որ արեւելեան Թուրքիայէն — Հայկ. նախկին գաւառները — կ'անցնի Խորհ. Միութիւն դարաշրջան փոխելու տպաւորութիւնը կ'ունենայ, այնքան զարգացման եւ կենսունակութեան նշանները զգալի են Լենինական, բայց ա՛լ աւելի՝ Երեւան:

Այնուամենայնիւ խորհրդային հոգատարութիւնը մոռցնել չի տար Հայերուն, որ իրենց քաղաքակրթութիւնը շատ աւելի հին է քան իրենց այսօրուան զօրաւոր հոգատարներունը: Քաղաքակրթութիւն որուն ծագումը կ'երթայ Ուրարտու (Քրիստոսէ առաջ առաջին հազարամեակ) եւ որ վաւերացուած է 301ին (յետ Քրիստոսի) Գրիգոր Լուսաւորիչի կողմէ որ Հայաստանը վերածեց մարդկութեան քրիստոնեայ առաջին Պետութեան:

Պաշտօնական գրականութիւնը, որ կը յիշեցնէ թէ հայերէն գիրերու գիւտը ըրաւ Մեսրոպ Մաշտոց 396ին կը «մոռնայ» ըսել թէ վանական մըն էր, բայց Հայերը գիտեն եւ մեծ հիացում ունին անոր որ Ս. Գրիգորի հետ ամբողջ ժողովուրդի մը մշակոյթին աղբիւրն եղաւ:

ՄԵՌԱԾ ՔԱՂԱՔԸ

Ըսել է թէ Եկեղեցին — խօսքը Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մասին է — շատ իւրայատուկ տեղ մը ունի Խորհ. Հայաստանի մէջ: Իր պատմութիւնը կը շփոթուի ազգին պատմութեան հետ: Յաջորդաբար գրաւուած Պարսիկներէ, Արաբներէ, Յոյներէ, Մոնղոլներէ, Թուրքերէ եւ Ռուսերէ, Հայերը անխախտօրէն հաւատարիմ մնացած են իրենց նախնեաց հաւատքին, այն նախնիքներուն որոնք այնքան կռուած են զայն պահպանելու համար:

Մեծ Հայաստանը, իր բերդերով, վանքերով, եկեղեցիներով վկան է այդ անվերջանալի կռիւներուն հաւատքի տարածման եւ պաշտպանութեան համար, այսպէս, Սիմէլայի վանքը կառչած, 4րդ դարու վերջաւորութենէն ի վեր, Տրապիզոնի մօտ գլխապտոյտ պատճառող ժայռի մը, եւ որ վանականներ պատըսպարեց 1500 տարի, Ս. Ստեփանոսինը թառած Արաքսի լեռներու լանջին, Նախիջեւանի եւ Պարսկաստանի սահմաններուն, Անիի մեռեալ քաղաքը Թուրք-խորհրդային սահմանին վրայ եւ որ արժանի է յատուկ յիշատակութեան:

Արդարեւ, ամէն անգամ որ Անի անունը կրկնած ենք Խորհ. Հայաստանի Հայու մը առջեւ, այն տպաւորութիւնը ունեցանք թէ զինքը սրտէն կը խոցենք «Ա՛հ, Անի գացի՞ք»:

Հաւանաբար կը խորհի թէ երբեք պիտի չտեսնէ այս նուիրական վայրը զոր պատմութեան գլխուածները եւ դիւանագիտութեան անողոք խաղերը թողած են Թուրքերուն ձեռքը:

Նոյնիսկ Թուրքիայէն շատ դիւրին չէ երթալը Կարմիր Բանակի հսկիչ կայաններու մերձաւորութեան եւ հոն գտնուող զինուորականներու դիւրազգացութեան պատճառով:

Գալով Կարսէն, որ անցեալին Բագրատունեաց Թագաւորութեան մայրաքաղաքն էր եւ որ այսօր աւելի կը նմանի Ֆար-Ուէսթի ամերիկեան քաղաքի մը ոսկիի արշաւանքին ժամանակ, կ'անցնինք լայն բարձրաւանդակէ մը զոր կը շրջապատեն կլորցած տեսքով հին հրաբուխներ: Քիւրտերը, որ փոխարինած են Հայերը հոն արածել կուտան սոված ոչխարներ եւ կովեր: Հազուագիւտ գիւղեր ուրկէ կ'անցնինք, կէս թաղուած հողին մէջ, եզան թրիքի կոյտերու ետին, կ'երեւին ժպտուն երախաներ եւ կակաչող սագերու խումբեր: Վերջին գիւղէն անդին է, որ կ'ուրուագծուին, նման երազի մը, Անիի պարիսպներու տպաւորիչ կերպարները:

Զորսի վրայ երեք կողմերը շրջապատուած են Արփաչայի խոր կիրճերով, Անի, արդարեւ պաշտպանուած էր հողերու կողմը կլոր եւ քառանկիւն աշտարակներով ամրապնդուած պատնէշներու զոյգ շարքով մը:

Հազար տարուան կեանքէ ետք, ժայռէ եւ շաղախէ այս բերդերը, երիզուած նըրբահիւս կուահող քարի քառակուսիներով, շատ մեծ կերպարանք ունին:

Արդէն խորապէս տպաւորուած այս տեսիլքէն, այցելուն որ կը յառաջանայ, ուրիշ հարուած մը կը ստանայ: Գրեթէ անեղծ պարիսպներէն անդին, քարերու քաոս մըն է որ իրեն կը սպասէ, հէքեաթային հողամաս մը ուրկէ կը ցցուեն Անիի եկեղեցիներու սաւերները, Հայաստանի Թագաւորութեան շքեղութեան անդամահատուած վերջին վկաները եւ որոնց կ'իշխէ, կորսուած այս մեռեալ դաշտին մէջտեղը Հազարամեայ Մայր Տաճարը, Տրդատի գլուխ գործոցը, հայ Լէոնարտօ տա Վինչին:

Այս է միայն որ կը մնայ Անիէն, ամէնէն փայլունը ու նաեւ ամէնէն վաղանցուկը Հայաստանի մայրաքաղաքներէն, մեռած 1064ին, սպաննուած արշաւանքներու ամէնէն սարսափելիէն, Թուրքաններու արշաւանքէն եւ որուն, Ինէսքօն լաւ կ'ընէր եթէ փորձէր յուզիչ հետքերը փրկել:

ԺԱՆ ՊՈՒՐՏԱՐԻԱՍ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԴԷՄՔԵՐ ՈՒ ԴԷՊՔԵՐ

ՔԼԵՄԱՆՍՕ ՄԱՐԴԸ

— Օ —

Բ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱԳՐԸ

Խորհրդարանի բեմին փոխարէն, Քլեմանսօ հիմա կը խօսի ամբողջ ժողովուրդին: Իր գրիչը աւելի հատու է քան լեզուն:

Իբրեւ հրապարակագիր, համբաւաւոր Ժօրէսն իսկ մեծ զգուշութիւններով կը չափուի իրեն հետ: Երկու մեծ Ֆրանսացիներուն գաղափարական գրչամարտերը ամբողջ Ֆրանսան հեւքի մէջ կը պահէ: Երկուքն ալ հսկաներ էին իբրեւ գրիչ, իբրեւ արուեստ, գիտութիւն, տրամաբանութիւն: Կեանքի մեծ փիլիսոփաներ, օժտուած՝ հարուստ փորձառութեամբ, մշակոյթով ու մտապաշարով:

Ընկերային եւ քաղաքական հրատապ հարցերու շուրջ, տարիներ շարունակ իրարու դէմ պայքարած այս երկու մեծ հրապարակագիրներէն, Քլեմանսօն էր, որ գրեց վերջին յօդուածը... յուզումնախառն, սքանչելի ներբողական մը, նըւիրուած՝ իր հակառակորդին, անոր մահուան առթիւ:

Իբրեւ մարդկային իրաւունքներու ջերմ պաշտպան, Քլեմանսօ, իր տաղանդին բովանդակ ուժգնութեամբ հրապարակ իջաւ Տրէյֆիւսի պատմական դատավարութեան ընթացքին: «Օռոռ» թերթին միջոցով, խումբ մը համախոհ մտաւորականներու հետ, ան յաջողեցաւ վեր պահել ազատական Ֆրանսայի պատիւը եւ ցմահ բերդարգելութեան պատիժէն փրկել անմեղ մարդը մը:

Տրէյֆիւսեան փոթորկալի օրերէն ետք, Քլեմանսօ կ'ընտրուի ծերակուտական: Չի լքեր նաեւ գրիչը: Կը հիմնէ անձնական շաբաթաթերթ մը «Պլոք» անունով, որուն մէջ կը հրատարակէ իր դղրդացուցիչ մեղադրականը «Թան» թերթի համբաւաւոր տնօրէն՝ Ատրիէն Էվրարի դէմ, զայն ամբաստանելով իբրեւ վատթարագոյն տեսակի կաշառակեր, որ մեծ գումարներ կը ստանար Սուլթան Համիտէն անոր ոճիրները ծածկելու համար:

1906ին Քլեմանսօ վարչապետ է: Երեք տարի մեծ հեղինակութեամբ կը վարէ իր պաշտօնը, սակայն իր անզուսպ եւ յանդուգն արտայայտութիւնները պատճառ կը դառնան, որ կորսնցնէ վարչապետութիւնը: Կրկին կը նուիրուի մամուլին, սպասելով աւելի լաւ օրերու: Կը հիմնէ անունին մէջ իսկ իր աշխարհահեացքը

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Բ.

«Կեցցէ՛ Սահմանադրութիւն», «Սահմանադրութեան նոր բարեւ մ'ալ տանք», եղած էր նշանաբանը. ու իրաւ ալ, պատկառանքով, երախտագիտութեամբ բարեւուած էր Սահմանադրութիւնը երեսուն տարիէ ի վեր: Գետնամած, փէշերը վրայ վրայի բերած, բարեւի կեցած էր անոր առջեւ, ինչպէս գրագիր մը իր չորպաճիին առջեւ, որմէ կախուած էր իր ապրուստը: «Նոր բարեւ մ'ալ տանք»... ու ամէն մէկ նոր բարեւ նոր չահագործում մըն էր Սահմանադրութեան: Թաղական, հոգաբարձու, մասնաժողովի, յանձնաժողովի ատենապետ, երեսփոխան, ազգային ժողովի դիւանին անդամ, վարչական խորհուրդներու գործակից, ամէն տեղ «Նոր բարեւ մը» տուած ու նոր գեղծում մը գործած էր:

Երեսուն տարիէ ի վեր Սահմանադրութեան ամէն օրէնքները, կանոնները, յօդուածները, կէտերն ու ստորակէտերը ծամած, կուլ տուած եւ որոճացող կենդանիներու պէս նորէն ու նորէն ծամած ու մարսած էր: Նոյնիսկ ակնյայտնի խարեբայութիւն մը չկար զոր կարող չըլլար հաշտեցնել օրէնքին հետ: Անհարազատ տղաքը հարազատել, հարազատները անհարազատել, ամուսնացածը կրկին ամուսնացնել, չամուսնացածը ամուսնացած հռչակել, Հրեան Հայ չինել, Հայը Հռոմ չինել, Հռոմը Տաճիկ չինել, ձախէն բարեւ մը տալ Սահմանադրութեան եւ աջօրէն կնունք մը կատարել, աջէն բարեւ մը տալ ու աւազակ գանձապահ մը արդարացնել, իրեն համար ջուր խմելու պէս բաներ էին: Սահմանադրութեան հաստատումէն ի վեր չկար գեղծում մը որ իր տաղանդին դրոշմը չկրէր:

Իր գործի մարդու այդ կարողութիւնը պատուաւոր դիրք մը շինած էր իրեն Բերայի բարձր դասին մէջ, ուր կ'ընդունուէր գրեթէ ակնածանքով: Մասնաւորապէս Կերմէրեան Մարկոս էֆէնտիի տունը միշտ բաց էր իր առջեւ. մանաւանդ որ ինչպէս տեսանք Մարկոս էֆէնտի գանձապա՛հն էր Թաղական Խորհուրդին, եւ շատ անգամ պէտք կ'ունենային գլուխ գլխի խորհրդակցութիւններ կատարելու Թաղական գործերու բարւոք մատակարարութեան մասին:

Առաջին օրէն իրար գնահատած ու հասկցած՝ զիրենք ազգային գործունէութեան մէջ մղող ծածուկ շարժառիթները կռահած էին: Մարկոս էֆէնտի գիտէր թէ Արսէն Կուլեան երեսուն տարիէ ի վեր ապրուստի միջոց ըրած էր Բերայի Թաղական Խորհուրդը եւ Պատրիարքարանը. նոյնպէս Արսէն Կուլեան գիտէր թէ Մարտիրոս էֆէնտի ինչ կերպով կը չահագործէր իր գանձապետի եւ հիւանդանոցի հոգաբարձուի պաշտօնները: Եւ որովհետեւ շատ անգամներ իրենց չիլ ու ծամածուռ կարգադրութիւններուն համար իրարու պէտք կ'ունենային, հաշիւներու այդ համերաշխութենէն ծնած էր մտերմութիւն մը, որ մեծնալով եւ ուռճանալով ալ եղած էր կատարեալ մեղսակցութիւն մը. այնպէս որ մեր պատմութիւնը սկսած ատեն, Մարկոս էֆէնտիի գեղծումները հարկ չէին զգար ծպտուելու Արսէն էֆէնտիի գեղծումներուն առջեւ, ու փոխադարձաբար:

Իրարու մասին ունեցած այս վստահութեան պատճառով, Արսէն Կուլեան, Մարտիրոս աղայի մայրը իբրեւ Մարտիրոս աղայի սպասուհին ձրիաբար թաղելէ քանի մը օր ետքը, երբ հնարամիտ խարեբայութիւններու վրայ խօսք կ'ըլլար մէջերնին, Մարկոս էֆէնտիի պատմեց այդ եղելութիւնը, իբր գործնական ոգիի տակաւ զարգացման մէկ նոր ապացոյցը գաւառացի ազգայիններու քով:

Մարկոս էֆէնտի խիստ չահագրգռուած մտիկ ըրաւ պատմութիւնը, ատեն ատեն հիացողական բացագանչութիւններ արձակելով, յետոյ գոչեց.

— Կան, աղբար, մեր մէջը այդ տեսակ չունչանորդի մարդիկ շատ կան, բայց մեզ որ երկրին կացութիւնը եւ հանգամանքները մեզի նպաստաւոր չեն: Ան քու չհաւնած գաւառացիդ չկա՞յ մի, Եւրոպա կ'երթայ կոր տէ՝ Եւրոպացիները կը խաբէ, գործ կ'ընէ կոր: Դեռ երէկ բան մը իմացայ, պատմեմ, բերնիդ ջուրերը պիտի վազեն:

Ու Մարկոս էֆէնտի պատմեց թէ ինչպէս Կեսարացի Հայ մը յաջողեր էր Համպուրկի մէջ իբրեւ մեծահարուստ վաճառական ներկայանալ եւ գործատէրերէ շատ մը ապառիկ ապրանք առնելէ ետքը, Անգլիոյ մէջ ծախել ու կծիկը գնել:

— Ատ բան մը չէ, դուն սա մտիկ ըրէ:

Ու Արսէն Կուլեան յիշեց հանճարեղ հայ ոսկերիչ մը, որ կեղծ հին դրամներ շինած, ոսկեզօծած ու մեծ-մեծ գիներով ծախած էր անգլիացի ու Ֆրանսացի դրամախոյզներու:

— Անոր խելքը իմ քովս կայ, — առաջ բերաւ Մարկոս էֆէնտի, ու ալ աւելի անամօթ կողութեան դէպք մը յիշեց, ծանօթ հայ վաճառականի մը կողմէն ի գործ դրուած, արուեստին ամբողջ կատարելութեամբը:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(8 — Շար.)

խօսացնող նոր թերթ մը՝ «Ազատ Մարդը» զոր կը լեցնէ գրեթէ առանձինն:

Բախտը, Քլեմանսոյի համար, մեծագոյն դերն ու փառքը վերապահած էր Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի օրերուն: Հասունցման եւ փոխ-վրէժի ժամը հասած էր: Պատերազմի առաջին վայրկեաններէն սկսեալ միակ ձգտում մը ունեցաւ.— իշխանութեան գլուխ անցնիլ: Սակայն Հանրապետութեան Նախագահն է Փուանքարէն, որուն դէմ ահաւոր քէն ու ատելութիւն ունի:

Քլեմանսօ, անխնայ կը հարուածէ իրարու յաջորդող դահլիճները: «Ֆրանսա կառավարութիւն չունի» կը գոռայ շարունակ «Ազատ Մարդ»ու էջերէն, «մեզի պէտք է պողպատէ կառավարութիւն մը»: Չի խնայեր նաեւ Հանրապետութեան Նախագահին. «Փուանքարէ յիմար է, անասնօրէն յիմար» կը գրէ:

Թերթը կ'արգիլուի: Քլեմանսօ կը չրջէ անունը, «Ազատ Մարդը» կը վերածէ «Շղթայակապ Մարդ»ու եւ կը շարունակէ հրատարակութիւնը:

1917ին, ֆրանսական բանակը ծանր պարտութիւններու կ'ենթարկուի: Թըշնամին սպառնագին կը քալէ Փարիզի վրայ: Անկարգապահութիւնը ծայր կու տայ կռուող ուժերուն մէջ: Ժողովուրդը կը յուսալքուի:

Ճգնաժամային այդ օրերուն, Հանրային կարծիքը գրեթէ միահամուռ կը պահանջէ իշխանութեան կոչել «Ֆրանսայի վագրը»: Հանրապետութեան Նախագահը տեղի կու տայ:

Եօթանասունըվեց տարեկան ծերունին աքանչելի արիութեամբ եւ երիտասարդական աւիւնով կը նետուի բեմ, կը վերակազմէ բանակը, յոյս ու քաջութիւն կը ներշնչէ բոլորին: Դասալիքներն ու լրտեսները մահուամբ կը պատժուին: Շատ չանցած իր անունը սարսափ կ'ազդէր նաեւ թշնամի շարքերուն մէջ:

Ֆօշի հմուտ ղեկավարութեան տակ կը վերակազմակերպուին նաեւ դաշնակից ուժերը: Ճակատը կը կայունանայ, ապա կը սկսի դաշնակից բանակներու յառաջխաղացքը:

Ֆրանսա յաղթական է: Քլեմանսօ կը նախագահէ խաղաղութեան վեհաժողովին եւ Ֆրանսայի եւ դաշնակիցներուն կամքը կը պարտադրէ գերմանացիներուն:

Փառքի գագաթնակէտին, Քլեմանսօ կը կորսնցնէ իր հաւասարակշռութիւնը: Ծանրախոհ դիւանագէտէ մը պահանջուած հեռատեսութիւնը կը պակսի իրեն: Թշնամին վերջնականօրէն խորտակելու համար կը դնէ այնպիսի ծանր պայմաններ, որոնք, ամէնէն առաջ պիտի վնասէին իր հայրենիքին:

Ֆրանսայի Հանրային կարծիքը կը զգայ իր ազգայնամոլ վարչապետին վրիպումը: Վագրը անփոխարինելի էր պատե-

ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ ՆՈՐ-ՋՈՒՂԱՅԻ ՄԷՋ

—— O ——

Բեմադիր Ռուբէն Մամուլեան, որ, ինչպէս հաղորդած էինք, Թեհրանի շարժանկարի Գ. փառատօնի դատակազմի անդամ ընտրուած էր, Դեկտեմբեր 11ին երկօրեայ այցելութեամբ Նոր-Ջուղայ ժամանած է եւ օդակայանին մէջ դիմաւորուած է Իրանա – Հնդկաստանի Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Վրդ.ի եւ խումբ մը ազգայիններու կողմէ: Նոյն օրը Մամուլեան այցելած է Ս. Ամենափրկիչ վանքն ու թանգարանը եւ մեծապէս տպաւորուած է հայ ժողովուրդին կատարած նուաճումներով: Իրեն ի պատիւ ճաշ մը տեղի ունեցած է Հայ Ակումբին մէջ, որու ընթացքին խօսք առած են ներկաներէն ոմանք: Ռուբէն Մամուլեան, իր կարգին խօսելով մայրենի լեզուով պատմութեամբ ցոյց տուած է, թէ հայերէնը որքան կարեւոր ազդակ է հայապահպանման համար: Ան յիշած է, թէ անցեալին մերժած է իր անունը փոխել՝ «Ես մերժեցի անունս փոխել եւ գեղեցիկ Մամուլեանի տեղ կոչուիլ Մե՛մըլ, ինչպէս կ'առաջարկէին ինծի...»: Ապա իր ուրախութիւնը յայտնած է, որ կը գտնուի պատմական Նոր Ջուղայի մէջ, ուր 400 տարիէ ի վեր Հայեր կ'ապրին. իր հիացումը յայտնած է իր ժողովուրդին հանդէպ, որ խաղաղասէր ազգ եղած է, սիրած է արուեստն ու գիտութիւնը: Մամուլեան այս առթիւ վեր առած է այն մեծ դերը, որ վիճակուած է հայ եկեղեցիին, իբրեւ օրրան հայ մշակոյթի եւ իբրեւ պահակ հայկական արժէքներու:

Ռուբէն Մամուլեանի յանձնուած է իբրեւ յիշատակ պղնձեայ ափսէ մը, որուն վրայ փորագրուած էին Մայր Հայաստանը եւ հայ թագաւորներու ու իշխաններու դիմանկարներ:

Յաջորդ օրը այցելած է Նոր Ջուղայի Հայոց ազգային դպրոցը, ուր ընդունուած է 650է աւելի հայ երախաներու կողմէ:

ռազմի ընթացքին, բայց ո՛չ բանակցութեան սեղանին առջեւ:

Եւ կը սկսի ժողովրդական յորձանքին տեղատուութիւնը: Հանրապետութեան նախագահական ընտրութեան ընթացքին երեսփոխանական ժողովի մեծամասնութիւնը կը մերժէ քուէ տալ իրեն եւ վերջ կը դնէ վարչապետական իր պաշտօնին:

Դառնացած սրտով, Քլեմանսօ կը հեռանայ քաղաքական կեանքէն, կը մեկուսանայ իր ծննդավայր Վանտէի մէջ, ուր խոր ծերութեան մէջ, 88 տարեկան հասակին՝ կը փակէ աչքերը:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՌ Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

—— O ——

Պ. Կարպիս Զըրաչեանի հրատարակած «Ուղեւորի գծանկարներ» հետաքրքրական յօդուածաշարքի առիթով, Յառաջի Յուն. 8 եւ 9 թիւերուն մէջ գրուած երկու յօդուածները, «Նայիրի»ի մէջ Անդրանիկ Ծառուկեանի ստորագրութեամբ՝ մենք ալ կարդացինք, որոնք կը պատասխանէին, վերոյիշեալ յօդուածաշարքի առընչութեամբ՝ «Աշխարհ»ի մէջ մի ոմն՝ Աշոտ «Քիպարեան»ի ըրած դիտողութիւններուն կամ քննադատութիւններուն:

Անկախ այդ հարցէն ու այդ առթիւ գրուած յօդուածներէն, մեր ըսելիքը այստեղ, որեւէ կապ չունի տեղի ունեցող այդ բանավէճին հետ:

Բայց, սոյն գրութիւններն են որ մեզի առիթը ընծայեցին, անգամ մը եւս կարդալու Աշոտ «Քիպարեան» անունը, ինչպէս, ի հարկէ, կարդացեր են նաեւ ուրիշներ:

Ահա՛ այս առիթով ալ, քանի մը տեղերէ մեզի հարցումներ ուղղուեցան բացատրութիւն ուզելով թէ վերոյիշեալ Պ. Աշոտի ազգականական կապը ի՞նչ է, բոլորին ծանօթ Քիպարեան ընտանիքի հետ: Անշուշտ, պէտք եղած բացատրութիւնը տրուեցաւ սոյն հարցով հետաքրքրուողներուն:

Եւ, մեզի ընծայուած այս առիթէն օգտուելով, առ ի գիտութիւն ստիպուած կը զգանք հրապարակաւ հանրութեան յայտնել որ՝ յիշեալ Պ. Աշոտ, բացարձակապէս ազգականական որեւէ կապ չունի, Փարիզի նախկին հոգեւոր հովիւ հոգելոյս Վռամշապուհ Քիպարեան Սրբազանի եւ առ հասարակ ծանօթ Քիպարեան ընտանիքին հետ: Ո՛չ միայն այդ՝ իր անձն անգամ չենք ճանչնար:

Եւ այստեղ, մենք ալ մեր կարգին, հարցնելով, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ՝ Պ. Աշոտ Քիպարեան ծանօթ անունը իր անունին կցելու իրաւունքն է առեր, իրեն ծածկանուն ընտրելով: Արդեօ՞ք, այդ անունին ընտրութեամբ, ուզած է իր անձին վարկն ու կշիռը բարձրացնել: Միթէ անունները կը պակսէի՞ն...: Այս առիթով ազնուաբար խորհուրդ կու տանք իրեն, որ միանգամ ընդմիշտ հրաժարի սոյն տոհմանունը իբրեւ ծածկանուն գործածելէ:

Ընտանեկան անունի մը եւ «փոքր» անունի մը գործածութեան պարագային տարբերութիւնը շա՛տ մեծ է:

Յաւելուածաբար, ըսենք այստեղ որ՝ Քիպարեաններու եւ ի Տանէն Արջուկենց ընտանիքներու ծննդավայրը միայն ու միայն Շապին Գարահիսարը եղած է, եւ Քիպարեան տոհմանուն գոյութիւն չէ ունեցած ուրիշ ո՛չ մէկ գաւառի կամ քաղաքի մէջ: Ասիկա բացարձակ իրականութիւն է:

Պատմութիւնը կ'ըսէ մեզի որ Շ.Գարահիսարի եւ իր շրջաններուն մէջ ապրող Հայութիւնը Անիէն գաղթողներ եղած են:

Խորապէս շնորհապարտ կը մնանք, եթէ ուրիշ թերթեր հաճին սոյն գրութիւնը հրատարակել:

ՅԱՆՈՒՆ ՔԻՊԱՐԵԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔԻ
ՄԿՐՏԻՉ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Փարիզ, 14 Յունուար 1975

ԸՆԿԵՐՈՋ ՄԸ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(ԱՐՄԵՆԱԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ)

—— O ——

Ընկեր մը եւս հողին յանձնեցինք, յանձին Արմենակ Կարապետեանի:

Ծնած էր 1892 Մարտ 10ին Սալմաստի Փայաճուկ գիւղը որ ծննդավայրն էր նաեւ Րաֆֆիի:

Զոյգ զաւակներու տէր իր հայրը կորսնցնելով 12 տարեկանին Արմենակ ստիպուած է աշխատանքի լծուիլ օգնելու համար իր ծնողքին, Թիֆլիսի մէջ: Փոքր տարիքէն սիրած է ընթերցանութիւնն ու գրականութիւնը եւ զարգացած է ինքնաշխատութեամբ

Փոխադրուելով Սարատով, Վոլկայի վրայ, կը շարունակէ իր աշխատանքը, առանց կորսնցնելու ընթերցանութեան իր եռանդը: Հոն ամուսնանալով կը փոխադրուի Մոսկուա: Ծոխացնելով իր գործը կը բանայ արհեստանոց մը մուճակներ պատրաստող, եւ այդ առիթով աւելի ուժ կու տայ իր զարգացման, ընդունելով իր տան մէջ Հայաստանէն եկող հայ աշուղներ, երգիչներ, նուագածուներ, ինչպէս Շարա Տալեան եւ ուրիշներ, որոնց մասին խանդավառութեամբ կ'արտայայտուէր յաճախ: 1931ին ընտանեօք կը փոխադրուի Փարիզ: Իր ընտանիքին բոլոր անդամներուն մէջ միշտ վառ մնացած է երաժշտական եւ աշուղական սէրը: Ունի նաեւ զարգացած թոռնիկներ որոնցմէ երեքը այժմ մաս կը կազմեն «Սայաթ Նովա» պարախումբին ուր կ'երգեն ու կը պարեն:

Դաշնակցական մկրտուած է 1932 Թուականին, նախապէս մաս կազմելով «Արծիւ» խումբին, իսկ յետագային անցած է «Քրիստափոր» խումբին մէջ:

Վերջին տարիներուն իր առողջական վիճակը երթալով վատթարացաւ եւ իր հոգին աւանդեց Դեկտ. 28ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Յունուար 2ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Պանեէօյի գերեզմանատունը:

Հանգիստ իր ոսկորներուն:

Պ. ՋՊՈՒՔՃԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (25)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ւ.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

— Այս բանը անգամ մըն ալ չի պատահիր, ըսաւ ենթարսիալի տնօրէնը: Գրասենեակը մտէ՛ք... ձեր տրամադրութեանը տակ եմ.

Երկու բարեկամները նորեկին հետ գրասենեակ մտան:

Փոքր, նիհար երեսուն տարեկանի մօտ, սուր աչքերով, եռանդուն դէմքով մարդ մըն էր անիկա:

Պօշան ձեռքովը աթոռ մը ցոյց տուաւ անոր:

Շնորհակալ եմ, ըսաւ, լաւագոյն կը համարիմ ոտքի վրայ կենալ: Պարոն Պօշան, դուք մասնաւոր հոգածութիւն մը ունիք Պենետէթթօյի նկատմամբ:

— Ո՛հ, շատ քիչ:

Սակայն ուզեցիք անոր դատին ներկայ գտնուիլ. լաւ ուրեմն, ես գուշակեցի, եւ սխալած չըլլալու ապահով եմ, թէ գոհ պիտի ըլլայիք՝ եթէ վերջին եղածներն ալ իմանայիք...

— Հէ՛, Շաթօ–Րընօ, ըսաւ Պօշան իր բարեկամին աչք ընելով, ասոր հետաքրքրութիւնը գուշակել կ'ըսեն...: Ձեզի հետ, սիրելի՛ս պարոն... պարոն:

— Ձեր ծառան Կրաթիեէ:

— Ձեզի հետ, սիրելիս Կրաթիյէ, ես անկեղծօրէն պիտի խօսիմ. շատ գոհ պիտի ըլլամ, եթէ յիշեալ անձին վրայ նոր տեղեկութիւններ առնեմ:

— Ես լաւ գիտէի այդպէս ըլլալը, գոչեց Կրաթիյեէ յաղթական կերպով: Լաւ ուրեմն, երէկուընէ ի վեր, Պենետէթթօյի բախտին հետամուտ եղայ...

— Այդ բախտ բառը խնդրական կ'երեւի ինծի:

— Է՛, ո՞վ գիտէ. պարոն Պօշան, եթէ չվախնայի որ զիս խենթ կը համարէք, պիտի ըսէի ձեզի թէ այս մարդը, – այս պարկեշտ կալանաւորը, — մեծ վիճակի մը սահմանուած է:

— Իրա՛ւ:

— Արդեօք, Աստուած իմ, պտո՞ւկ թէ կոնք պիտի ըլլայ. թագաւո՞ր թէ նախարար...

— Լաւ, ըսաւ Շաթօ–Րընօ, Պօշանի հետ ունեցած խօսակցութիւնը յիշելով:

— Չեմ գիտեր. բայց այս մարդուն ասպարէզը լմնցածը չէ... կրնամ ըսել թէ նոր կը սկսի:

— Պա՛հ, Թիարանի ծայրը. կէյոթինէն զատ ուրիշ հորիզոն չկայ:

— Հապա փախո՞ւստը. գայն բանի տեղ չէ՞ք դներ:

— Ի՞նչպէս, կը կարծէ՞ք:

— Կը խոստովանի՞ք որ ձեր հետաքրքրութիւնը կը գրգռեմ: Բայց եթէ կը հաճիք, գործը պատմեմ ձեզ: Եթէ դուք բարեմիտ հասարակութիւնը ըլլայիք, — զոր մինչեւ այսօր չեն յաջողած գրաւել, բայց ինչ որ պիտի կարենայի ձեռք ձգել՝ եթէ լրագրի մը մէջ փոքր անկիւն մը տային ինծի, — եթէ դուք Սէն–Տընի փողոցին պարզամիտ եւ տխմար ընթերցողը ըլլայիք...

— Երիտասարդ ընթերցողները յարգենք...

— Այո, կը յարգեմ զանոնք... միայն թէ զանոնք գործածել գիտնալու է... այս պատմութիւնը պիտի պատմէի անոնց անթիւ տողերով, ազդեցիկ կէտերը հաշուելով եւ գիտմամբ լռութիւն պահելով այնպիսի կէտերու վրայ որ, ընթերցողին հետաքրքրութիւնը բարձրագոյն աստիճանի հասնի...

— Բայց մենք, Պ. Կրաթիյէ, ո՛չ ընթերցող ենք եւ ոչ...

— Գիտեմ ատիկա: Ուստի կ'անցնիմ բուն խնդրին: Առաջինը, երէկ իրիկուն, Ֆորսի բանտին մէջ, Պ. Պենետէթթօ — պէտք է քաղաքավար ըլլալ — այցելութիւն մը ընդունեցաւ...

— Տէ՛ր ողորմեա:

— Սեւեր հագած կնոջ մը այցելութիւնը ընդունեցաւ... որուն դէմքը հազիւ տեսայ. եւ որ ժամու մը չափ կեցաւ անոր հետ...

— Եւ այս կնոջ ով ըլլալուն վրայ կասկած մը չունի՞ք:

— Կասկածիլն ու գիտնալը տարբեր բաներ են: Չեմ գիտեր ինչո՛ւ համար, ինծի այնպէս կը թուի թէ այս կինը օտար չէր սեղանաւորի մը, որ գրեթէ երեք ամիս առաջ կծիկը դրաւ:

Պօշան եւ Շաթօ–Րընօ իրարու երես նայեցան:

— Բայց ապահով եմ... ուստի լռութիւն կը պահեմ... եթէ դուք լըջօրէն չհարցափորձէք զիս:

— Ոչ, անցէք. ըսաւ Պօշան:

— Վերոյիշեալ կինը Ֆորսի բանտէն դուրս ելաւ ժամը տասնի միջոցները... իր կառքը հեծաւ:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ողբացեալ Յակոբ Նալպանտեանի մահուան առթիւ, Շաւիլէն այրի Տիկին Սըրբուհի Տէր–Գալուստեան եւ զաւակները կը նուիրեն 50 ֆր. Շաւիլի Կապ. Խաչին եւ 25ական ֆր. Շաւիլի եկեղեցիին եւ «Յառաջ»ին։

Այրի Տիկին Թագուհի Սաղաթճլեան եւ Տէր եւ Տիկին Գէորգ Սաղաթճլեան 50 ֆ. կը նուիրեն Շաւիլի Կապ. Խաչին եւ 50 Շաւիլի եկեղեցիին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Քոււա Քոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի Յունուար 22, ժամը 20.30ին, ընկերուհի Պապիկեանի բնակարանը, 28 Ավընիւ Սէնթ–Լիւսի, Անիէռ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Հ. Յ. Դ.

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— Հ. Յ. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, Շաբաթ Յունուար 18, երեկոյեան ժամը 20.30ին ըլպըրոցին սրահը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

×

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Յունուար 18 ժամը 20.30ին Ահարոնեան ակումբը։

Պ. ԼՈՐԻՍ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

եւ

ՕՐ. ՆԻՔՈԼ ԿԻԻԼԵԱՆ

Ամուսնացած

Կնքահայրութեամբ

Պ. ԳԱԲՐԻԷԼ ԷՄԻՐՋԷԵԱՆԻ

Փարիզ, 12 Յունուար 1975

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մշակութային ելոյթներուն ան – դրանիկը՝ Յունուար 31 Ուրբաթ, ժամը 20.30ին, ՄԷԶՈՆ ՏԸ ՍԱՆԹՐՈՅԻ մէջ,

8, Ռիւ ժան Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Կը դասախօսէ՝ ՅԱԿՈԲ ԹԷՐՋԵԱՆ

Աստղագէտ, Գիտութիւններու Տոքթոր Լիոնի աստղադիտարանին

նիւթ ունենալով

ԱՍՏՂԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1. Նախաքրիստոնէական շրջան
2. Միջին դար
3. Է եւ Ը դարերու հայ Աստղագիտութիւն
4. Վերածնունդ
5. ԺԸ, ԺԹ. եւ Ի. դար եւ հայկական աստղագիտութեան վերածնունդը մինչեւ ԲԻՒՐԱԿԱՆ եւ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ շրջան։

Յաւելուածաբար աստղագիտութեան ընդհանուր գիտելիքները ներկայացնող հետաքրքրական ժապաւէն մը 23 վայրկեան տեւողութեամբ՝

Au Rythme du Ciel

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղական Կապ. Խաչի՝ «Մանուկներու Օր»ը կը տօնուի մեծ պատրաստութեամբ Յունուար 26, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Ռիւ Ժէյի սրահին մէջ։

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ եւ հաճելի անակնկալներ։

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ։

Կաղանդ պապան հայկական կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով, պիտի ուրախացնէ սրահին մէջ եղող բոլոր պզտիկները։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Նուրիցա Նաճարեան Կիպրոսի Նիկոսիա քաղաքէն կը փնտռէ իր զաւակը Բիւզանդ Նաճարեան, ծնած 1954 Յուն – ուար 15ին, Կիպրոսէն անցած Յունաստան եւ անկէ անցած Ֆրանսա՝ Մարսէյլ։ Լուր եւ տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խընդրուի տեղեկացնել Մարսէյլի Մայր եկեղեցին, 339 Ավընիւ տիւ Փրատօ, 13008 Մարսէյլ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

MARSEILLE

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

Տեղի կ'ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտի շքեղ սրահներուն մէջ

մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ԼԸ ՄԷՏԻԹԷՐԱՆԻԷՆ ՏԸ ՌԱՏԻՕ ՄՈՆԹԷ ՔԱՐԼՕ

Հայկ. ջերմ միջավայր։ Ճոխ պիւֆէ։ Հաճելի անակնկալներ։

Մուտքի տոմսերը նախապէս ապահովել դիմելով հետեւեալներուն,

ԺԱՔ ՇԵԼԵԼԷԿԵԱՆ, 87 Լա Քանըպիէր «Վուայեաժ Վասթէլ» Հեռ. 640949 եւ 620344

ԳՈՒՐԳԷՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ, 18 Պուլըվար Նասիոնալ — Հեռ. 624203

Gala Annuel du Nor Seround

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպուած Արնուվիլ – Սարսէլի Կառվարենց խումբի կողմէ

Կիրակի Յունուար 26, ժամը 16էն 24

Dimanche 26 Janvier, de 16 à 24 heures, Salle des Fêtes de Sarcelles

Place du 11 Novembre

PARTIE ARTISTIQUE

BEDIK ET SON ORCHESTRE

Groupe de danses Naïri — Groupe instrumental Arménien

Tirage de la Tombola avec de nombreux lots importants

Entrée 15 Fr. — Etudiants 10 F.

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄԻՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ՁՈՒՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵՂԵԴԻՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Փետր. 1, Շաբաթ օրը, ժամը 21ին

L'ARTISTIQUE

27, Bld Dubouchage

Դաշնամուրով կ'ընկերակցի

B. DELEUIL (de l'Opéra de Marseille)

Յայտագրին մաս կը կազմեն.— Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օ. Տուրեան, Յարութիւնեան, Յովհաննէսեան, Կանաչեան, Գալանտարեան, Անէմեան, Աւետիսեան, եւ Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն (խելագարութեան տեսարանը)

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Նիսի հոգեւոր հովիւ Տարօն վարդապետ Ճէրէճեանի՝ Նիսի Հայոց եկեղեցին

183, Bld. Madeleine

Տիկին Ճէվիզեանի

« Plein Sud », Bld. Guillaumont, Juan les Pins

Եւ երգահանդէսին օրը ժամը 20էն սկսեալ Արթիսթիքի կիշէն։

×

ՆՈՅՆ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ Մարտ 9ին Կիրակի օրը, ժամը 15ին
SALLE MOLIERE — 18-20, Quai de Bondy — Lyon 5e

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Դպրոցասէր Տիկն. վարժարանի Մարսէյլի Նախկին Սանուհիներու Միութիւնը կազմակերպած է հաւաքոյթ – թէյասեղան մը Փետրուար 2, Կիրակի կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին Օթէլ Սավուա, Պուլվար Լոնշանի վրայ։

Գեղարուեստական խնամուած եւ ճոխ յայտագիր։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՃԱՇԱՍԵՂԱՆ

Բացառիկ ճաշ, կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13ին Սէն Ժերոմի Հայոց եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Խնամքով պատրաստուած ճաշեր Խաչուհիներու կողմէ։

ՃԱՇԱԳԻՆ 25 ՖՐ.։

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Նախագահութեամբ ԱՐՇԱՒԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

ի նպաստ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Յունուար 30 Եշ. ժամը ճիշդ 20.45ին

THEATRE DAUNOU — 9, RueDaunou — Métro : OPERA

Կը ներկայացուի

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարներ

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան

Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօսունեան — Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

K. BAKERDJIAN : 35, Rue de Trévise, Paris 9e — Tél. : 770-07-25

M. ANDONIAN : Tél. 738-21-18

P. TERZIAN : Tél. 202-87-20

ALIMENTATION MASSIS : 21, Rue Saulnier — Tél. 770-16-88

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն։ Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ։

ՄՕՏ ՕՐԷՆ

ՀԱՅՈՑ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

chez harout

PROCHAINEMENT VOTRE RESTAURANT

RESTAURANT ARMENIA

Direction H. TAKVORIAN

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
19
DIMANCHE
19 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 170 ֆր· Վեցամսեայ 90 ֆր·
Արտասահման Տար· 200 ֆր· Հատը 1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·202
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — No 13.202

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԵՐԸ 1974ԻՆ

— Օ —

Ա·

Քաղաքական արտակարգ անցուդարձերով, մանաւանդ բացառիկ յեղաշրջումներով հարուստ տարի մը եղաւ 1974ը: Վարչաձեւեր փոխուեցան, իբրեւ հետեւանք զինուորական յեղափոխութեանց, ինչպէս Փորթուկալի, Յունաստանի եւ Եթովպիոյ մէջ: Հանրապետութեան նախագահներ մեռան՝ ինչպէս Ֆրանսայի (Փոմփիտու) եւ Արժանթինի մէջ (Փէրոն), կամ հրաժարեցան՝ ինչպէս Միացեալ Նահանգներուն (Նիքսըն), Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ մէջ: Կառավարութիւններ փոխուեցան՝ ինչպէս Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Պելժիքայի, Լիբանանի, Իսրայէլի, Կիպրոսի, Թուրքիոյ, Լիւքսէմպուրկի, Ճափոնի մէջ եւ այլուր:

Ֆրանսայի համար ամէնէն կարեւոր դէպքն էր Հանրապետութեան նախագահ Ժորժ Փոմփիտուի անակնկալ մահը Ապրիլ 2ին: Բառին իսկական առումով «պատնէշի վրայ ինկաւ» նախագահը, որ մինչեւ վերջին վայրկեանը պահեց իր մտքի պայծառութիւնը: Մահուընէն քանի մը շաբաթ առաջ՝ Մարտ 12-13ին՝ Փիցունտայի (Վրաստան) մէջ տեսակցած էր Բրեժնեւի հետ:

Մայիս 19ին Հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ Վալէրի Ժիսքար տ'Էսթէն, որ ստացաւ քուէներու 50,81 %ը, մինչ իր հակառակորդը՝ ընկերվարական Ֆրանսուա Միթերան կը ստանար 49,19 առ հարիւրը:

Ապրիլ 25ին զինուորականներ կը տապալէին Փորթուկալի մենատէր Քայթանոյի կառավարութիւնը, վերջ տալով չորս տասնեակ տարիներէ ի վեր տեւող բռնապետական վարչաձեւին: Զօր· Սփինոլա ձեռք կ'առնէր իշխանութիւնը: Կառավարութեան մէջ կը մտնէին չորս ընկերվարական եւ երկու համայնավար նախարարներ: Ընկերվարական Մարիօ Սուարէզ Ֆրանսայի իր աքսորավայրէն Լիզպոն կը վերադառնար ստանձնելու համար Արտաքին նախարարի պաշտօնը: Իր գլխաւոր գործը կ'ըլլար վերջ տալ գաղթատիրութեան: Առաջին անգամ Սեպտեմբեր 10ին անկախութիւն կը շնորհուէր Կինէ - Պիսաու ափրիկեան գաղթավայրին: Անկոլա անկախութեան պիտի տիրանայ յառաջիկայ Նոյեմբեր 11ին: Զօր· Սփինոլա Սեպտ· 30ին հրաժարեցաւ: Իրեն յաջորդեց Զօր· Կոստա Կոմէս:

Մայիս 7ին հրաժարեցաւ Դաշնակցային Գերմանիոյ նախարարապետ ընկերվարական Վիլլի - Պրանտ: Ապրիլ 24ին ձերբակալուած էր իր գործակիցներէն Կիյեօմ, որ լրտեսութիւն կ'ընէր ի հաշիւ Արեւելեան Գերմանիոյ: Պատուոյ խնդիր էր իրեն համար: Նախընտրեց հրաժարիլ: Իրեն յաջորդեց ընկերվարական Հէլմութ Շմիտ (Մայիս 16ին), որ դահլիճը կազմեց, լստ առաջնոյն՝ ընկերվարականներէ եւ ազատականներէ: Մայիս 15ին Հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ Վալթէր Շէլ, յաջորդելով Հայնէմանի:

Յուլիս 15ին Կիպրոսի ծանօթ «պետական հարուած»ին յաջորդած էր Թրքական ուժերու ցամաքհանումը Յուլիս 20ին: Յուլիս 23ին հրաժարեցաւ Աթէնքի զինուորական կառավարութիւնը, որ 1967էն ի վեր մենատիրական վարչաձեւ հաստատած էր Յունաստանի մէջ: Յուլիս 24ին նոր կառավարութիւնը կազմեց Կոստանդին Քարամանլիս, որ եօթը տարիէ ի վեր տարագիր կ'ապրէր Փարիզի մէջ: Նոյեմբեր 17ի խորհրդարանական ընտրութեանց մէջ Քարամանլիսի կուսակցութիւնը շահեցաւ 300 աթոռներու 220ը: Դեկտ· 8ին հանրաքուէ կատարուեցաւ վարչաձեւի մասին: Քուէարկուներու 70 %ը ի նպաստ Հանրապետութեան արտայայտուած ըլլալով, վերջ տրուեցաւ արքայական վարչաձեւին: Կոստանդին Թագաւոր վերջնապէս գահազուրկ դարձաւ: Քարամանլիս վերահաստատեց 1952ի Սահմանադրութիւնը:

Յուլիս 22ին Եթովպիոյ մէջ ծագած զինուորական յեղափոխութիւնը տապալեց Մաքոնէնի կառավարութիւնը: Զօր· Իմրու դարձաւ պետ զինուորական իշխանութեան: Սեպտ· 12ին բանակը գահընկէց ըրաւ Հայլէ Սելասիէ կայսրը, լուծեց Խորհրդարանը, ջնջեց Սահմանադրութիւնը: Առժամեայ զինուորական կառավարութեան նախագահ դարձաւ Զօր· Աման Անտոմ, որ Նոյեմբեր 23ին պիտի գնդակահարուէր ուրիշ 61 ականաւոր դէմքերու հետ: Իրեն կը յաջորդէր Թէֆէրի Պէնթի՝ Նոյ· 27ին: Դեկտ· 20ին զինուորական կառավարութիւնը կը հրատարակէր տասը կէտերէ բաղկացած ծրագիր մը, որով Եթովպիա կ'ընդունէր ընկերվարական վարչաձեւ:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԲՐԵԺՆԵՒ ԿԸ ՔԱՇՈՒ՞Ի

— Օ —

Շաբաթ առտու Հնդկաստանի մամուլի գործակալութիւնը կը հաղորդէր, հիմնուելով Մոսկուայի իր թղթակցին տուած լուրին, որ Բրեժնեւ քաշուած է իր պաշտօնէն եւ առայժմ խորհրդային քաղաքականութիւնը կը վարէ հաւաքական ղեկավարութիւնը:

Հնդկական գործակալութեան Մոսկուայի թղթակիցը իր լուրը քաղած է «լաւատեղեակ աղբիւրներէ»: Կ'ըսուի նաեւ թէ բացի առողջական պատճառներէ վերջերս Բրեժնեւի աստղը բաւական տժգունած էր, մանաւանդ Միացեալ Նահանգներու հետ առեւտրական համաձայնագրին խզումը ծանր հարուած մըն էր իր վարած քաղաքականութեան:

Ֆրանսական ձայնասփիւռի Մոսկուայի թղթակիցը սակայն չէր հաստատեր այս լուրը, զորստոյգ ալ չէր նկատեր:

Քանի մը տողով

ՊՕՏՈՒՐԵԱՆԻ բացած դատը քարիւղային մեծ ընկերութեանց դէմ, կը շարունակէ իր բնական ընթացքը եւ Պրիթիշ Փեթրոլիըմի տնօրէն - նախագահը ամբաստանութեան տակ առնուած է:

ՉԻՆ Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստը գումարուած է Յունուար 8էն 10, որու ընթացքին փոխ-վարչապետ նշանակուած է Թենկ Հսիաօ-Փինկ: «Մշակութային յեղափոխութեան» ընթացքին քննադատուած եւ շնորհազրկուած էր: Լիակատար նիստին քննութեան առնուած է նաեւ չորրորդ Ազգային Ժողովուրդին խորհրդաժողովին — չին Խորհրդարանը — գումարման հարցը: Տասը տարիէ ի վեր նման խորհրդաժողով չէ գումարուած:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ խորհրդային դեսպանը՝ Դոբրինին, Մոսկուա կանչուած է՝ Խորհ· Միութեան արտաքին քաղաքականութեան շուրջ խորհրդակցելու համար Կրեմլինի առաջնորդներուն հետ:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Արտաքին նախարարը տեսակցեցաւ նախագահ Ֆորտի հետ: Այս վերջինը շեշտած է, թէ Մերձաւոր Արեւելքի կացութիւնը «լուրջ» է: Ալոն յայտարարեց, թէ Քիսինկէր Իսրայէլ պիտի այցելէ:

ՍԱՈՒՏԱԿԱՆ ԱՐԱԲԻՈՅ թագաւորը Ամման ժամանեց եւ ընդունուեցաւ Հիւսէյնի կողմէ: Ամմանի մէջ 50·000 Յորդանանցիներ «Ազատագրէ Երուսաղէմը բացագանչութիւններով դիմաւորեցին Ֆէյսալը: Միւս կողմէ Ֆէյսալ 350 միլիոն տոլար կուտայ Սուրիացիներուն իբրեւ «օգնութիւն», դէմ դնելու համար սատրակական անհրաժեշտութեանց:

ՅՈՅՆ ԿԻՊՐԱՑԻՆԵՐ ցոյց կատարեցին անգլիական Էփիսքոփի կայանին մօտ՝ բողոքելով Լոնտոնի որոշումին դէմ, որ կ'արտօնէր ապաստանած Թուրք Կիպրացիներու մեկնումը: Յոյն երիտասարդ մը մեռաւ: Ատանա հասան 480 Թուրք Կիպրացիներ: Համաձայն Ատանայի կառավարիչին եօթնէն տասը օրուան ընթացքին մօտ 8000 Թուրքեր պիտի տեղափոխուին անգլիական կայանէն Ատանա:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՃԱՓՈՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

— Օ —

Շաբթուան միջազգային կարեւոր իրադարձութիւններու շրջագիծին մէջ գրեթէ աննշմար անցաւ Ճափոնի Արտաքին նախարարին այցը Մոսկուա: Յատկանշականն այն է, որ մինչ Միյազաւա, Արտաքին նախարարը, Մոսկուա կը ժամանէր, նոյն պահուն Փեքին կը հասնէր Հորի, նախկին ընդհանուր քարտուղարը Ճափոնի Ազատական - Դեմոկրատ կուսակցութեան: Երկուքն ալ վարչապետ Միքիի նամակը կը յանձնէին, առաջինը՝ Բրեժնեւի, երկրորդը՝ Չու էն Լայի:

Այս զոյգ առաքելութիւնները առաջին կարեւոր դիւանագիտական քայլերն են Ճափոնի նոր կառավարութեան, կազմուած Դեկտեմբերին: Երկու այցելութիւններն ալ նոր փուլը կը պարզեն այն բանակցութիւններուն, որոնք սկսած էին նախկին վարչապետ Թանաքայի օրով: Ճափոն այս ձեւով կը փորձէ զուգահեռ քաղաքականութեան մը հետեւիլ Մոսկուայի եւ Փեքինի հետ, որպէսզի խուսափի դժգոհ ձգելէ մէկն ու մէկը: Միւս կողմէ, Ճափոն որ կ'ըմբռնէ չին-խորհրդային հակամարտութեան վտանգը, չուզեր գործիք ըլլալ Մոսկուայի եւ ոչ ալ Փեքինի: Այս քաղաքականութեան արտայայտութիւնը կը գտնենք Ճափոնի անգլերէն թերթին՝ «Թայմզ»ի խմբագրականներէն մէկուն մէջ: Թերթը, որ ընդհանրապէս Արտ· նախարարութեան տեսակէտները կ'արտացոլէ, գրել կուտայ թէ՝ «Թէեւ վերջնական ժամանակացոյց չէ սահմանուած խաղաղութեան դաշնագիրներու կնքումին համար երկու երկիրներուն հետ, սակայն հասկնալի է, թէ նախընտրելի պիտի ըլլար Ճափոնի հայեցակէտով, որ համաձայնագիրները կնքուէին միաժամանակ: Աւելի խիստ փափաքելի պիտի ըլլար՝ նկատի առնելով Խորհ· Միութեան եւ Չինաստանի միջեւ գոյութիւն ունեցող լարուած կացութիւնը»:

Համաշխարհային Բ· պատերազմի աւարտին, Ճափոններու անձնատուութենէն ինը օր առաջ, Խորհ· Միութիւնը յարձակեցաւ Մանչուրիայի եւ Քորէայի ճափոն ուժերու վրայ: Թոքիօ եւ Մոսկուա խաղաղութեան գոյավիճակ հաստատեցին իրենց միջեւ 1956ին, երբ դիւանագիտական յարաբերութիւնները վերահաստատուեցան մայրաքաղաքներուն միջեւ:

Չինաստանի մէջ Չինացիք Ճափոններու դէմ կռուեցան 1934էն մինչեւ 1945: Նախագահ Չանկ Քայ Չէքի ազգայնական կառավարութիւնը, խաղաղութեան դաշնագիր մը ստորագրեց Ճափոնի հետ 1952ին, սակայն Թոքիօ ջնջեց այդ համաձայնագիրը, երբ 1972ին ճանչցաւ Փեքինը եւ խզեց դիւանագիտական իր կապը Թայուանի հետ:

Խաղաղութեան համաձայնագիրներու կնքումին խոչընդոտ կը հանդիսանան վիճելի հողային հարցերը: Ճափոն կը պահանջէ, որ Մոսկուա վերադարձնէ Քուրիլեան կղզիներու հիւսիսային այն չորս կղզիները, որոնք գրաւուեցան իր կողմէ պատերազմի աւարտին: Չինացիք կը պահանջեն, որ Ճափոն պաշտօնապէս ընդունի, թէ Թայուան Չինաստանի անբաժան մասը կը կազմէ:

Առաջին պարագային՝ այսինքն Քուրիլեան չորս կղզիներու հարցին մէջ, Ճափոն անզիջող դիրք բռնած է միշտ յայտարարելով, թէ խաղաղութեան դաշնագիր պիտի չկնքէ Մոսկուայի հետ ցորչափ այս վերջինը չի վերադարձներ իրեն պատմականօրէն ճափոնական հող նկատուած խնդրոյ առարկայ կղզիները: Միւս կողմէ, սակայն, Մոսկուա կը մերժէ բանակցիլ այս հարցին շուրջ՝ զայն փակուած խնդիր մը նկատելով: Մոսկուա կը վախնայ, որ աւուր հողային նոր հարցեր մէջտեղ գան, օրինակ Չինաստանի հետ:

Թայուանի հարցը կը թուի թէ նուազ դժուարութիւն կը ստեղծէ: Արդարեւ, կղզին, որ Ճափոնի իշխանութեան տակ կը գտնուէր 1895էն մինչեւ 1945, այժմ անկախ է: Մնաց որ Թոքիօ Սան Ֆրանսիսքոյի խաղաղութեան դաշնագրով, 1951ին, պաշտօնապէս հրաժարեցաւ գերիշխանական իր պահանջներէն Թայուանի վրայ:

Թ· Ա· Թ·

Տարուէ Տարի

Սայլերը յառաջացած էին: Սէրը
Կը յայտնուէր անթիւ անցքերուն առջեւ
Ընտանի մեծաշուք տան,
Եւ բացակաները որոնք ամէնքը
խաչուեցան,
Շուքերովը փոխարինուած բացակաները
սիրելի
Կուզային բախիլ յաւիտենապէս
Հինցած, փոշեպատ վարագոյրներուն
մթին տխրութեան:

Լուսամուտը ծածկուած էր լաստակով մը,
Անձրեւով՝ յաջորդ տարին:

ԱՐՄԷՆ ԼԻՒՊԷՆ

(Թարգ· «Յառաջ»)

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐՈՒ ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԱՆՆԱԽԱՏ ՑԱՐՈՒՄ ՆԱՆԻՒՐՆԵՐՈՒ ՀԱՒԱՏՔԻՆ

32 ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ, 222 ՔԱՀԱՆԱՅ, ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ 45 ՈՒՍԱՆՈՂ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԷՋՄԻԱԾԻՆ, ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ

Էջմիածինը այն է Հայաստանի համար, ինչ որ է Զագորսկ՝ Ռուսաստանի։ Արդարեւ, Հայաստանի հնագոյն կրօնական մայրաքաղաքն է եւ Աթոռը Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ գերագոյն պետին, Վազգէն Ա., 130րդ յաջորդը (ըստ Գործք Առաքելոց) Ս. Բարթողիմէոսի եւ Ս. Թադէոսի։

Իր իրաւասութիւնը կը տարածուի Խորհրդային Հայաստանի երկու թեմերուն՝ Արարատ (Երեւան) եւ Շիրակ (Լենինական), Վրաստանի թեմերուն, Ազրբէջանի, Թուրքեստանի, Նոր Նախիջեւանի եւ Հիւսիսային Կովկասի։ Դուրսը՝ Յունաստանի, Պարսկաստանի եւ ամերիկեան թեմերը, բաժնուած ըլլալով 1959ին, Էջմիածին իր հեղինակութիւնը կը պահէ Հնդկաստանի, Իրաքի, Եգիպտոսի, Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ, Արեւմտեան Եւրոպայի, Հարաւային Ամերիկայի եկեղեցիներուն վրայ։

Արդարեւ, Վազգէն Ա.ի հեղինակութիւնը խնդրոյ առարկայ է Սփիւռքի կարգ մը թեմերու կողմէ, որոնք ատկէ ի վեր կախում ունին Անթիլիասի Աթոռէն։

Արդարեւ, Հայոց ուրիշ կաթողիկոս մը կայ, Անթիլիաս հաստատուած, Պէյրութի մօտ, ուր կաթողիկոսարանը ապաստանած էր Կիլիկիոյ թագաւորութեան քայքայումէն ետք։ Երկար ատեն եղբայրական, յարաբերութիւնները վատթարացած են 1956 Փետրուարի ընտրութիւններէն ետք, հակառակ Վազգէն Ա.ի զանոնք մեղմացնելու փորձերուն։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՈՃՈՎ ՊԱՐՏԷԶՆԵՐ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռնակ Հայոց Խորէն Ա. Կաթողիկոսը կ'իշխէ տասը թեմի վրայ՝ Միջին Արեւելք (Պէյրութ, Հալէպ, Դամասկոս, Կիպրոս), Յունաստան, Միացեալ Նահանգներ (Նիւ Եորք եւ Լոս-Անճելըս), Պարսկաստան (Թաւրիզ, Սպահան եւ Թեհրան)։ Հինգ սարկաւագ եւ հինգ քահանայ եկած են այս տարի Անթիլիասի դպրեվանքէն։ Դպրեվանք մը եւ Աստուածաբանութեան վարժարան մը կան նաեւ Երուսաղէմ։ — Իր սարկաւագ շրջանաւարտ եղած են 1974 Մարտին։

Էջմիածին է ուրեմն, որ ընդունեցանք Ցուրիկ եպիսկոպոսը կողմէ — Աստուծոյ կան օծեր են երկար ոչ ուշ — Նորա-

հաւաք փոքրիկ պալատին մէջ, զոր Կաթողիկոսը պատրաստել տուած է իրեն համար, ծածկուած նոր եկեղեցիէն երկու քայլ անդին, ալ լաւ փրթնելով պարտէզներու մէջտեղ, շրջապատուած այգիներով եւ ծիրանիներով։ Զայն վերածած է քէլ՝ թանգարանի եւ թէ «կեդրոնակայի», ուր ալիքը կը պտտի, ու իսկ 400 հոգիները համախմբելու սրահ մը, ուր կը հաւաքէ յանձին Հայաստանի սարկաւագները, քահանաները եւ վանականները։

Ցուցակը եպիսկոպոս մէկն է 32 եպիսկոպոսներէն որոնք կաթողիկոսին եկեղեցական ներքեւ են։ Ասոնցմէ 25ը պատրիարքական են Էջմիածնի Աստուածաբանութեան Ակադեմիան, ինչպէս նաեւ մեծ մասը 222 քահանաներու (ամուսնացած) որոնք կը ծառայեն խորհրդային թեմերը։ Իրենց պատրաստութիւնը, բաւ մը խոնարհ, առնը է, ինչպէս նաեւ 37 փոխանորդութիւնը, որոնք կապ — րեն Էջմիածին, Գեղարդ (38 քիլոմեթր Երեւանէն) եւ երրորդ վանքը Թուրքիոյ սահմաններուն մօտ։

Արդեօ՞ք պաշտօնական է յաւելուածներուն։ Այլ խօսքով քանի՞ երեխայ — սարկաւագներ կը պատրաստուին քահանայութեան։ 34 էին 1954ին, 33՝ 1969ին։ 45 էն 1974ին։ Երկրի մը մէջ որ ինքնակոչ է խորհրդային բոլոր Հանրապետութեանց օրէնքներին, այսինքն ուր կրօնական օրէնք լրատուութիւն արգիլուած է, ուր հոդ ես կրնար ըլլալ որ քահանաները այս — կեանք որսան, այս թիւը այնքան արհամարհելի չէ (*)։

Ե. ԴԱՐՈՒ ԼԵԶՈՒՈՎ

Կրօնական քարոզները, արդարեւ, կ'ըլլան միայն ծիսակատարութեանց, մկրտութեանց, ամուսնութեանց եւ յուղարկաւորութեանց ատեն։ Կը բաւէ՞ արդեօք արգելք հաւատքը կեանքին պատճառ — րակերթին մը ըլլալ։

Նախորդ օրը, Ներկայ եղանք կիրակնօրեայ պաշտամունքի մը, Մայր Տաճարին մէջ։ Բազմութիւնը շատ էր, երիտասարդ, երգչախումբը արտակարգ, ծիսակատարութիւնը փառաւորեալ, բայց մեր ու — շադրութիւնը գրաւեց այդ ժողովուրդին մասնակցութեան բացակայութիւնը, թէեւ ճիշդ է որ անտանկացնողին խանդաղատանք կը զգայինք Հովհաններու երթալ — գալերով, — րնթը երբեք հեռու կը խօսէին։

Կարելի է, թերեւս, ուրիշ բաղդատութիւն մը գտնել այն խորհրդաւորութեան մէջ, որ պատմական Հայաստանի մէջ, ծիսակատարութիւնը Ե. դարու լեզուով է եւ որ ինչպէս սլաւոնը Ռուսաստանի մէջ, 1974ին հասկցողները քիչ են։

Բայց Մոսկուայի իշխանութիւններուն կ'ընդդիմանան որեւէ բարեփոխման եւ հասարակացնելու փափաք, մանաւանդ ուզելով ունենալ հնամեայ համար երկու ծիսակատարութիւն, որ իրենց կ'առաջարկուի։ Կաթողիկոսարանին արդարեւ, արդարեւ, միայն պարբերական մը կը հրատարակէ, 4000 տպաքանակով եւ որ կը դրկուի հրատարակիչ պաշտօնական ընդունելութեանց ատեն փոխանակուած եառայեր կամ յուշատետրերու վերաբերող յօդուածներ։

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԽՈՀԱԿԱՆ ԴԻՐՔԸ

Կը թուի թէ խորհրդային կառավարութիւնը համեմատաբար նախընծայ մը շնորհած է հաւատացեալներուն, որոնց Հայաստանի մէջ, Սթալինի մահէն ի վեր, որուն արձանը վար առնուած է Երեւան, իր մանուկներուն նախօրեակին։ Հաւանաբար քանի կը թափուի որ «պատմութիւն» ըլլայ այս սահմանային — Հանրապետութեան մէջ, որ ի գէպ շատ հայ այցելու կ'ունենայ Սփիւռքէն։ Իշխանութիւնը կը խօսակի անփոփոխ ...

«Անգամ մը եւս է որ, ըսին մեզի Երեւանի, հեղինակում Անդրկովկասներուն եւ Ֆրանսայի ... պիտի ... Ռուսերը ...

Հայերուն համար աստուածաշունչը ...

ԺԱՆ ՊՈՒՐՏԱՐԻԱՍ

(Ֆիկարօ)

(*) Բաղդատութեան համար յիշենք թէ 1974ին, 40 ուսանողներ Զագորսկի մէջ առած են շրջանաւարտի իրենց վկայականը։ 750 ուսանող կայ Զագորսկի (300), Լենինգրադի (300) եւ Օտեսայի (150) աստուածաբանութեան դպրեվանքերուն եւ լսարաններու մէջ։

ԴԷՄՔԵՐ ՈՒ ԴԷՊՔԵՐ

ՔԼԵՄԱՆՍՈ ՄԱՐԴԸ

— Օ —

(Գ. եւ վերջին մաս)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

Իր քաղաքական եւ հրապարակագրական գործունէութեան ընթացքին, Քլեմանսօ, բուռն կերպով պաշտպանած է նաեւ Հայկական Դատը։ Իր ազդեցութեամբ էր, որ Փարիզեան մեծանուն «Օռոռ» թերթը, 1899էն սկսեալ անձնայ պայքար մը բացաւ Սուլթան Համիդի բռնակալութեան եւ Փրանսայի այն բոլոր քաղաքականութեան դէմ, որոնք կը գաղտնագրէին կայսեր մտադրերը։ «Օռոռ»ի այս կեցուածքը բոլորովին նպաստեց Է. Յ. Դաշնակցութիւնը ստանձնել Եւրոպայի մէջ քարոզչական աշխատանքներ չեր սկսած եւ «Փրօ Արմենիա» թերթը կը գտնուէր ծրագրային սահմաններուն մէջ։

«Օռոռ»ը գլխաւոր հրապարակագիրներէն Ֆիէն Քէյյար եւ Իւրբէն Կօհիէ կը գլխաւորէին պայքարը։ Հայ ժողովուրդի կրած տառապանքները, Թրքական բռնութիւններն ու Փրանսայի կարգ մը քաղաքական անտարբեր եւ անմարդկային կեցուածքը գրեթէ միայն նիւթերն էին իրենց ջղուտ յօդուածներուն։

Սուլթանական կառավարութիւնը կ'սպառնար «Օռոռ»ին դէմ։ Ահա եղաւ ատեն մը պիտի ըլլար գործը առաջացնելու։ Թերթը... կը պատրաստուէին շրջանակով ... կոչերը ...

Քլեմանսօ քիչ կը գրէր այդ օրերուն։ Ան արդէն բաղդատմամբ ...

Հայութեան թշնամիները այդ օրերուն, ...

Քլեմանսոյի մահուան ատեն գրուած,

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Բ.

Խօսակցութիւնը ընդհանրապէս երկու բարեկամները հետզհետէ կը բերէ պատմելու ամբողջ Բերայի, Դաւաջըքէօյի, Օրթաքէօյի հնագոյն դէպքերուն ներուն առեւտրական հարուստներուն ու գործնական ոգիի վերլուծն ... տալ — ներ։

Մին Բերայի հրեշտակներուն համար ... 5-6 ... Ղալաթիոյ եկեղեցւոյն մէջ ...

...

Գ.

— Պատրա՞ստ ես, եղբայր։

Արտէն Կուլեան ձայն էր, որ կը հրճուէր սանդուխին վրայէն Մարտիրոս աղային ուղղուած։

Կեսթեան Մարկոս էֆէնտիին պիտի երթային միասին։

...

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(9 — Շար.)

«Ֆրանսայի վաշըը» խորագրով իր յօդուածին մէջ («Հայրենիք» ամսագիր, Ը. տարի, թիւ 3), Մ. Վարանդեան կը պատմէ, թէ երբ առաջին անգամ տեսակցութիւն կ'ունենայ Փիէռ Քիյառի հետ, զարմանքով կը նկատէ, որ այդ ակնաւոր եւ հայասէր Ֆրանսացին ալ «չափով մը հաւատ կ'ընծայէր այդ գզուելի գաղտասուքներուն»: Նոյնիսկ գերման Սոցիալ Դեմոկրատ կուսակցութեան պարագլուխը՝ Լիփկնեխտ, Պանք Օթոմանի դէպքէն ետք, «Ռուբլին ուղեւորութեան մէջ» խորագրեալ յօդուածով մը Արմէն Գարօն, Հրաչ Թիրեաքեանն ու իրենց 24 ընկերները կը ներկայացնէր իբրեւ Ռուսիայէն կաշառուած մարդիկ, որոնք ֆրանսական «Ժիրոնտ» նաւով Կ. Պոլսէն կը հասնէին Մարսէյլ:

Քաղաքական գործիչներու այլ փաղանգ մը սակայն, ոգի ի բոյն կ'արծարծէր հայկական դատը: Քրիստափոր կը մտածէ համախմբել այդ ուժերը միակ հրատարակութեան մը շուրջ: 1899ին, Ա. Ահարոնեան, Ս. Մինասեան, Մ. Վարանդեան իրարու ետեւէ Փարիզ կը ղրկուին: 1900ի աշնան լոյս կը տեսնէ «Փրօ Արմենիա»յի առաջին թիւը, Քլեմանսոյի երկար ու ուժական խմբագրականով, որ մեծ հրապարակագրին լաւագոյն արտադրութիւններէն մէկն է: «Արիւնոտ Թաթր»· ա՛յս էր խորագիրը առաջին խմբագրականին: Ապա, կը հետեւին Փրեսանսէի եւ Քիյառի յօդուածները: Թերթի ճակտին կը փայլէին հինգ նշանաւոր անուններ. Անաթոլ Ֆրանս, Քլեմանսօ, Ժօրէս, Փրեսանսէ, Տը Ռոպերթի:

«Փրօ Արմենիա» անխնայ պայքար կը մղէր ո՛չ միայն Թուրք, այլ նաեւ ցարական բռնակալութեան դէմ: Կը մերկացունէր մեծ պետութեան քաղաքականութեան ծալքերը, Պերլինի վեհաժողովին եւ Մայիսեան յուշագրին մէջ ճշդուած բարենորոգութեանց չգործադրուելուն պատճառները: Միաժամանակ կը ներկայացնէր հայ ժողովուրդը իր դարաւոր մշակոյթով եւ քաղաքակրթութեան ընդունակութեամբ:

Իր վարչապետութեան օրերուն իսկ (1906), հակառակ ռուս եւ ֆրանսական բարեկամութեան եւ Փեթերսպուրկի բողոքներուն, Քլեմանսօ, իր անունը պահեց «Փրօ Արմենիա»յի առաջին էջին վրայ: Աշխարհահռչակ անուններու երեւումը, երաշխիք էր թերթին լրջութեան եւ հմայքին տարածման: Այդ պատճառով էր գլխաւորաբար, որ թերթը շուտով գրաւեց Փարիզի ընտրանիին ուշադրութիւնն ու համակրանքը:

Մինչ Փրեսանսէ, Քիյառ եւ անուանի մտաւորականներ անձամբ կը մասնակցէին հայանպաստ ցոյցերու եւ ժողովներու, երբեմն նոյնիսկ Ֆրանսայէն դուրս ճամբորդութիւններ կը կատարէին նոյն նպատակով, Քլեմանսօ, շատ քիչ անգամ դուրս կուգար իր աշխատասենեակէն: Բազմաթիւ են սակայն իր յօդուածները, որոնց մէջ մեծ հրապարակախօսը պաշտպանած է հայկական դատը:

1917էն ետք, մեծ յաղթանակի իր փառքի օրերուն, իբրեւ նախագահը Խաղաղութեան Վեհաժողովին, իբրեւ համաշխարհային իրաւարար, Քլեմանսօ, շատ քիչ բան ըրաւ հայ ժողովուրդին համար: Բաւարարուեցաւ միայն վեհաժողովին անունով ազդու հեռագիր մը ղրկելով վրացական կառավարութեան, երբ Հայաստանի ամենածանր օրերուն Պաթումի նաւահանգիստը փակուած էր մեր առջեւ:

Ո՛չ ոք կրնայ ստուգապէս ըսել, թէ Քլեմանսօ մինչեւ վերջ պահեց իր համակրանքն ու բարեացակամութիւնը Հայոց հանդէպ: Կը կարծուի նոյնիսկ, որ ան սրտնեղած էր Հայերէն, որովհետեւ Հայերը Կիլիկիան կ'ուզէին կցել անկախ Հայաստանի. «Գիտեմ, գիտեմ, լուսինը կ'ուզէք, աստղերը կ'ուզէք...» կ'ըսէր օր մը հայ ներկայացուցիչի մը:

Որքան քմահաճ ու տարօրինակ, դժուար է երեւակայել, որ Քլեմանսօ, իր կեանքի ամէնէն եռուն տարիներուն, այնքան բուռն կիրքով պաշտպանած նահատակ ժողովուրդի մը արդար դատը մոռնար: Քաղաքական ասպարէզէն իր հեռանալէն ետքն էր, որ Սեւրի Դաշնագիրը ստորագրելով հանդերձ, ֆրանսական դիւանագիտութիւնը սկսաւ սիրաբանիլ Թուրքիոյ հետ եւ երկար բանակցութիւններէ ետք, ստորագրուեցաւ Ֆրանքլէն Պիւյոնի «բարեկամական» աղետաբեր դաշնագիրը: Օգտուելով Եւրոպայի եւ Ամերիկայի քաղաքականութեանց մէջ տիրող անորոշութենէն, Թուրք եւ պոլշեւիկեան զինակցութիւնը յաջողեցաւ խորտակել Հայաստանի անկախութիւնը եւ մեռեալ տառի վերածել Սեւրի դաշնագիրը:

Դժուար է ճշդել Մեծ պետութիւններէն իւրաքանչիւրին մեղքի բաժինը մեզի վիճակուած դժբախտութեանց մէջ: Ցաւալի իրականութիւնը այն է, որ բոլոր մութ ուժերն ու բախտի չարաշուք իրադարձութիւնները միացան փոքր ու անպաշտպան հայ ժողովուրդին դէմ եւ խորտակեցին անհամար զոհերու արեան գնով իրականացած մեր դարաւոր երազը:

Իր մահէն 45 տարի ետք, Քլեմանսօ միշտ կը մնայ «Օռոռ»ի եւ «Փրօ Արմենիա»յի այն պայծառ դէմքը, որ մեր պատմութեան ամէնէն դժնդակ ժամանակաշրջանին, իր հուժկու ձայնը բարձրացուց ի խնդիր մեր բազմաչարչար ժողովուրդի արդար իրաւունքներուն:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒՐԵԱՆ

ՊՐԱԶԻԼԻ ՃԱՓՈՆՆԵՐԸ

Պրազիլի ճափոններուն գաղութին պատմութիւնը սկսաւ 67 տարի առաջ, երբ 1908ին Սանթոս նաւահանգիստը ժամանեցին 781 ճափոններ: Ասոնք երկրագործութեամբ զբաղեցան ապահովելու համար իրենց ուտելիքը եւ խեղճուկրակ բնակութիւնը: Առաջին համաշխարհային պատերազմին նոր հողատարածութիւններ շահագործման դրուեցան Սան Փաւլօ եւ Փարանա նահանգներուն հարաւն ու արեւմուտքը: Շատ բերրի չէին այս հողերը և հետեւաբար, գիներն ալ ցած էին: Ճափոնցի գաղթականները իրենց խնայողութիւնները տրամադրեցին այս հողերուն մշակման համար:

Այսօր ճափոններուն թիւը Պրազիլի մէջ 750.000ի բարձրացած է եւ երկրին բնակչութեան մէկ առ հարիւրը կը ներկայացնէ: Այսուհանդերձ կարեւոր դերք կը գրաւեն երկրին տնտեսական կեանքին մէջ: Ճափոնները տիրական դիրք գրաւած են գիւղատնտեսութեան մէջ, ինչպէս նաեւ շուկայի վրայ: Սան Փաւլոյի մեծաքանակ ուտեստեղէնի շուկային կէսը ճափոնները կը գրաւեն: Արտադրութիւնները կը գնուին եւ կը ծախուին մեծ համագործակցականներու կողմէ: Ճափոն ագարակապանները կ'արտադրեն դրեթէ կէսը Պրազիլի կանաչեղէնին, լոլիկին, հաւկիթին եւ տանձին եւ աւելի քան 90 տոկոսը թէյին, եղակին, սալորին եւ սեխին: Սան Փաւլօ նահանգին իւրաքանչիւր տասը երկրագործին մէկը ճափոն է, բայց այս վերջիններուն արտադրածը ուտեստեղէնին մէկ երրորդը կը գրաւէ:

Եթէ տասնամեակներ առաջ ճափոնները ընդհանրապէս միայն երկրագործութեամբ կը զբաղէին, այժմ ասոնց յիսուն տոկոսը միայն նոյն աշխատանքը կը վարէ. արդարեւ շուրջ 40 տոկոսը ներկայիս առեւտուրի մէջ է, իսկ մնացեալն ալ՝ ճարտարարուեստի:

Սան Փաւլոյի Լիպերթաթէ շրջանը, ուր 1930ին առաջին ճափոնական խանութներն ու պանդոկները բացուեցան, ինչպէս նաեւ Սոտէ շրջանը, ամբողջովին ճափոն դիմագիծ ստացած են: Առաջինին մէջ 50 հազար, երկրորդին մէջ 30.000 ճափոն կը բնակի:

Ճափոն տարագիրներ Պրազիլ եկան աղքատութենէ խոյս տալու համար: 1868էն ետք շատեր իրենց երկրէն Հաւայի եւ Մ. Նահանգներ գաղթեցին, սակայն դժուարութեանց հանդիպեցան: Նոյն թուականներուն Պրազիլ իր սուրճի մշակութեան համար աշխատող ձեռքի կարօտը կը քաշէր՝ 1888ին ջնջուած ըլլալով գերեվարութիւնը: Ժամանակ մը հազարաւոր Իտալացիներ գաղթեցին, սակայն երբ 1902ին սուրճի շուկան ծանր տագնապի մատնուեցաւ, իտալական կառավարութիւնը արգիլեց իր քաղաքացիներուն արտագաղթը դէպի Պրազիլ: Այսպէս է, որ 1908ին առաջին գաղթականները ժամանեցին ճափոնէ:

1960ին արդէն կային Պրազիլ ծնած ճափոններու երրորդ եւ չորրորդ սերունդները: Համայնքին նեղ շրջանակը ընդլայնեցաւ եւ երիտասարդները կապուեցան, ձուլուեցան պրազիլեան կեանքին:

Մեծ ճեղք մը ստեղծուած է հին եւ նոր սերունդներուն միջեւ: Հինը կը կառչի աւանդութիւններուն: Իրեն համար թէյ խմելու արարողութիւնը կեանքին բնական երեւոյթն է: Փորթուկերէն քիչ գիտեն եւ իրենց համայնքէն դուրս օտարականներ են երկրին մէջ:

Այսօր, ճափոն նորահասները իրենց ճին տաբատներով աղջիկները իրենց պիքինիներով, երէցներուն գայթակղութիւն կը պատճառեն: Նորահասներու ընկերակիցները Պրազիլացիներ են, իրենց խօսակցական լեզուն փորթուկերէնն է եւ զօրաւոր կապով միաձուլուած են պրազիլեան կեանքին հետ:

« Երիտասարդ ճափոնի մը եթէ ըսէք, թէ ինք ճափոն է, պիտի նեղուի », գիտել կուտայ Ամերիկացի մը, «բայց զինք երբեք անարգած չէք ըլլար, եթէ Պրազիլացի անուանէք»: Եւրոպացի մը, որ սահուն կը խօսի ճափոներէնը, կ'ըսէ թէ յաճախ կը ստիպուի թարգմանի դեր կատարել ծնողքներու եւ զաւակներու միջեւ ճափոններու տուներու մէջ»:

Այսօր, ճափոններու նոր ալիք մը ծայր տուած է դէպի Պրազիլ: Ասոնք դրամատէրեր, ճարտարարուեստատէրեր եւ առեւտրականներ են, որոնք իրենց միլիոններով, թէքնոլոժիով եւ ծրագիրներով Պրազիլ կը ժամանեն, կարեւոր գործառնութիւններ կատարելու:

Թ. Ա. Թ.

ԴԱՍԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄՏՔԵՐԸ

Հարստութիւնները որոնք մեր հոգիին մէջ չեն, մեզի չեն պատկանիր:

ԴԵՄՈՔԻԼԷՍ

Ինչ որ կը խռովէ մարդիկը, իրերը չեն, այլ այն դատումները զորս ունին իրերու մասին:

ԵՊԻԿԴԵՏ

Յիշէ՛, որ միայն դերակատարն ես խաղի մը, կարգի դրուած բեմադիրին կողմէ:

ԵՊԻԿԴԵՏ

Մեզմէ իւրաքանչիւրիս մէջ հաշիւներ կան զորս յոյսեր կը կոչենք:

ՊՂԱՏՈՆ

Շատ յաճախ, յիմարութիւնը չարութեան քոյրն է:

ՍՈՓՈԿԼԷՍ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Է.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

— Ա՜, ըսել է կա՞ռք ալ ունէր:

— Վարձու կառք մը: Բէօ՜հ:

— Դուք ալ կառք մը վարձեցիք, ետեւէն գացիք:

Կրաթիյեէ սրտմտութեան շարժում մը ըրաւ:

— Պարոն Պօշան, ես խմբագիրն եմ Էքօ լրագրին որ՝ դատական յօդուածներու համար ամիսը վաթսուն եւ ութ ֆրանք կուտայ ինծի. եւ պարկեշտ մարդ եմ:

– Ըսել է թող տուիք որ կառքը մեկնի:

— Անշուշտ. միայն թէ ես ալ անոր հետ մեկնեցայ:

— Ի՞նչպէս:

— Կառք շինողները կանխատեսած են այն պարագան, երբ կառք չունեցող մէկը կը փափաքի գիտնալ կառք ունեցող մէկու մը ո՛ւր երթալը...

— Կառքին ետի՞ն տեղաւորուեցաք:

— Պարզապէս:

— Գիտէ՞ք, ըսաւ Պօշան, շատ կը հետաքրքրէք զիս:

— Կը յուսամ: Արդ, կինը գնաց Քոնթր էսքարփ փողոց թիւ 8:

— Մէ՞կը տեսնելու.

— Եւ սակայն ոչ ոք տեսաւ:

— Ի՛նչպէս, անօգուտ ճամբա՞յ մը ըրաւ ուրեմն:

— Ամենեւին: Ահա պատմութիւնը, որ զուրկ չէ տեսակ մը մտացածին դրոշմէ: Յիշեալ թիւ 8ը միայն երկրորդական դուռ մը ունի, որուն վրայ սա բառերը կը կարդացուին. Պ. Մակլուար կրթիչ կենդանիներու: Կինը մօտենալով կանթեղի մը լոյսովը կարդաց, յետոյ զանգակը փընտռեց, չգտաւ, եւ վերջապէս գտաւ ուրագ մը, եւ սոսկալի կերպով ցնցեց զայն: Քանի մը վայրկեան անցաւ: Ոչինչ: Կինը այնպիսի դղրդիւն մը հանեց, որ բաւական ուժով ըլլալը զգացուց: Այն ատեն ծակ մը բացուեցաւ եւ ձայն մը գոչեց:

— Ի՞նչ կ'ուզէք: — Նամակ մը յանձնել:

—Որո՞ւ կողմէ: — Շիտակը չեմ գիտեր թէ այն ատեն ինչ պատասխանեց, որովհետեւ դէմքը ծակին փակցուցած՝ խիստ ձայնով կը խօսէր... բայց որոշակի տեսայ թէ նամակ մը անցուց փոքր ծակէն, որ յանկարծ գոցուեցաւ... կինը պահ մը կարծես վարանեցաւ, յետոյ երբ վստահ էր թէ դուռը աղէկ մը գոցուած էր, որոշեց մեկնիլ:

— Եւ դուք վերստին կառքին ետի՞ն ելաք...

— Շիտակը ոչ, ի՞նչ կրնայի իմանալ: Կնոջ ո՞ւր բնակիլը... ասոր շատ հետաքրքիր չէի:

— Փիլիսոփա՞յ էք:

— Ոչ, գործնական մարդ եմ: Եթէ զինքը գտնելու պէտք ունենամ, գիտեմ թէ ուր պէտք է դիմել... այսինքն Պենետէթթօն ուր որ գտնուի, հոն:

— Շատ լաւ կը տրամաբանէք: Սակայն եւ այնպէս ես ասոնց մէջ շատ շահեկան բան մը չեմ տեսներ... Նամակ մը յանձնուեր է մէկուն, որ չէ տեսնուեր:

— Երէկ իրիկուն, բայց այս առաւօտ տեսնուեցաւ:

— Ո՞ւր:

— Ա՜հ, պատմութեանս երկրորդ մասն է այս: Այս առթիւ, պարոն Պօշան, չէ՞ք կարծեր որ ասոնք Էնֆարսիալի մէջ աղէկ կ'երթան:

— Հը՛մ, նայինք. վերջապէս շարունակեցէք: Գլանիկ մը կ'ընդունի՞ք:

— Հաճութեամբ:

Կրաթիյեէ, որ ալ աւելի համարձակութիւն կ'առնէր, իրեն ընծայուած ընտիր փանաթէլլան վառեց եւ խղճահարութեամբ ծուխի քանի մը յորձանք արձակելէ յետոյ՝ յարեց.

— Կարելի է պարոն Պօշան երբեք ներկայ գտնուած չէ կալանաւորներու խումբին մեկնելուն:

— Արդարեւ ոչ:

— Եւ սակայն ամէնէն շահեկան տեսարաններէն մէկն է այս:

— Եւ կը յուսամ թէ անմիջապէս պիտի չնշուի, ընդմիջեց Շաթօ-Րընօ:

— Երբ թիարանները ջնջուին, ըսաւ Կրաթիյեէ խնդալով: Ուստի դեռ ժամանակ ունինք:

— Ա՜, իրա՛ւ, պարոն Կրաթիյեէ յառաջդիմութեան չի՞ հաւատար, հարցուց Պօշան՝ հեգնական ծիծաղով մը:

Կրաթիյեէ յանկարծ ծանր եւ լուրջ կերպարանք մը առաւ:

— Պարոն խմբագրապետ Էնֆարսիալ լրագրին, ըսաւ գլուխը թեթեւ մը խոնարհելով, այն օրը, երբոր մամուլը կամք ընէ, թիարանները հանդիսարկութիւնները, կալանաւորներուն խումբին շղթան, ասոնք բոլորը պիտի անհետանան:

— Ի՞նչպէս:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պայընտրեան եւ Մաթէոսեան ընտանիք-ները խոր շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով, ծաղկեպսակով եւ այլ կար-գի յարգանքի արտայայտութիւններով, մասնաւորապէս Տէսինի Եկեղեցւոյ Վար-չութեան, Լիոնի եւ Տէսինի Եկեղեցինե-րու քահանայից եւ դպրաց դասերուն, ո-րոնք մասնակից եղան իրենց սուգին՝,

Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՅԸՆՏՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ: Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Երկուշաբթի, 13 Յուն-ուար 1975 Սէնթ-էթիէնի մէջ:

×

Տէր եւ Տիկին Ստեփան Հէլվաճեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Հէլվաճեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Յակոբեան եւ ընտա-նեկան պարագաները, իրենց խորին շնոր-հակալութիւնները կը յայտնեն Տէր Սե-րովբէ Արքեպս. Մանուկեանի, Գիւտ Եպիսկոպոս Նազգաշեանի եւ Հայր Սուր-բին, Դպրաց Դասին, ու բոլոր անոնց որ մասնակից եղան իրենց ցաւոն կորուստին, մխիթարելով զիրենք, անձամբ, գրաւոր, ու հեռագրով, ծաղկեպսակով կամ բարե-նպատակ հաստատութեանց եղած նուէր-ներով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ ու մօրաքրոջ՝

Տիկ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԳՈՒՆՏՈՒՐԱՃԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին կիրակի 16 Փետրուար ժամը 13ին ճաշա-րան «Եար»ի մէջ: Մանրամասնութիւն-ները յաջորդով:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ընկ. Ժիրայր Միրիճեանի մօր՝ Տիկին Էլիզ Միրիճեանի մահուան առթիւ ընկ. Վարուժան Սարգիսեան փոխան ծաղկե-պսակի 50 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Ծխածն Պայրամեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Բաղումեան ընտանիքէ 200 Փ., Տէր եւ Տիկին Աւետիս Պահչէճեանէ 100, Տիկին Մանուշակ Պահչէճեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Ուզունէ (Լիոն) 100, Տիկին Պաղ-տիկեանէ 50 Փր.:

Նոյնպէս շնորհակալութեամբ ստացած է ընկ.հի Գեղան Շինիկճեան-Փափազեանէ 50 Փր. ի յիշատակ իր մահացեալ գա-ղափարի ընկերուհիներուն՝ Տիկին Նոյեմի Մաթէոսեանի, Տիկին Հռիփսիմէ Ջիլին-կիրեանի եւ Լիոն մեռած Տիկին Փերուզ Այվազեանի:

×

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի վարչու-թիւնը շնորհակալութեամբ ստացաւ Տի-կին Ճամուղեանէ 20 Փր., Տիկին Մառի Նշանեանէ 30 Փր. ծնողաց յիշատակին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Քուա Քոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի Յուն-ուար 22, ժամը 20.30ին, ընկերուհի Պա-պիկեանի բնակարանը, 28 Ավընիւ Սէնթ-Լիւսի, Անիէռ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

×

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Սէն Մօրիսի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Ուրբաթ (24 Յուն-ուար) կէսօրէ ետք ժամը 14.30ին ընկե-րուհի Շուշան Կամպէրեանի բնակարանը:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի խը-նամակալութիւնն ու տեսչութիւնը շնոր-հակալութեամբ ստացած են հետեւեալ նուէրները.—

Պ.Վ. Թիրեաքեան 2100 Ֆր. իր ծնո-ղաց յիշատակին: Նախկին սանուհի Օր. Եւա Կուրպէթեան 150 Ֆր. Նոր Տարւոյ առթիւ: Տիկին Ս. Մէսճեան 100 Ֆրանք:

×

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկե-ղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակա-լութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէր-ները.—

Տէմիրճեան եւ Պահչէճեան ընտանիք-ներ 10 Փր., Տիկ. Հայկանոյշ Երամեան 20, Զաքարեան ընտանիք 25, Յակոբեան ընտանիք 30, Պր. Ժան Գասպարեան, Պր. Պապանեան Թադէոս, Զիֆթէեան 20ա-կան, բարեպաշտուհի Տիկին մը 10, բա-րեպաշտուհի երկրորդ Տիկին մը 100, Պր. Պապիկեան 100: Ողբ. Պր. Գոչգոչեա-նի Թաղման առթիւ փոխան ծակեպսակի՝ Պր. Միքիքեան Կարապետ եւ Տիկ. Մկր-տիչեան 20ական, Տէր-Զաքարեան ընտա-նիք, Սէմէրճեան եղբայրներ, Սըվազլեան եղբայրներ, Մուսայէլեան Բօրիս 50ական, Սիմոնեան Սթէֆան 30 Փր.:

Savez-vous que vous trouverez à :

AIR FRANCE

Agence des Invalides

2, Rue Esnault-Pelterie — 75007 Paris — Métro : Invalides
Téléphone : 551-96-20 — Poste 6-46-55

le meilleur accueil auprès de :

ANAHID BOYADJIAN

pour vos voyages d'affaires
et de tourisme - individuels ou groupes

Ձեր ճամբորդութիւններուն համար, գործի, զբօսաշրջիկութեան, անհա-տական թէ հաւաքական,

մի՛ վարանիք

դիմեցէք վերոյիշեալ հասցէին, ուր

ԱՆԱՀԻՏ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

լաւագոյն ընդունելութիւն կը վերապահէ ձեզի

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ

ԽՈՐԷՆ ԽՈՐՎԻՐԱՊԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՀԸ

Կատակերգութիւն 4 արար

(մերօրեայ մտահոգիչ երեւոյթներէ առնուած)

Կը գտնուի ԲԱԼՈՒԵԱՆ գրատունը

9, Rue de Trévise — 75009 Paris

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղական Կապ. Խաչի՝ «Մանուկներու Օր»ը կը տօնուի մեծ պատրաստութեամբ Յունուար 26, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Ռիւ Ժէի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ եւ հաճելի անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ՝ պատրաս-տուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական կաղանդի չունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով, պիտի ուրախացնէ սրահին մէջ եղող բո-լոր պզտիկները:

ՃԱՇԱՍԵՂԱՆ

Բացառիկ ճաշ, կազմակերպուած Կա-պոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13ին Սէն Ժերոմի Հայոց եկեղեցւոյ կից սրա-հին մէջ:

Խնամքով պատրաստուած ճաշեր Խա-չուհիներու կողմէ:

ՃԱՇԱԳԻՆ 25 ՖՐ.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Մշակոյթի Տան Օժանդակ Տիկնանց Միութեան ճաշը՝ Փետր. 23ին:

×

Մարսէյլի Վասպ. Հայր. Միութիւնը Երիտասարդաց Յանձնախումբին հետ, մեծ շուքով կը տօնէ յաղթական Հերոսա-մարտի 60ամեակը Սփլանտիտի սրահնե-րուն մէջ, Ապրիլ 6ին: Մանրամասնու-թիւնները յետագային:

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

Տեղի կ'ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտի շքեղ սրահներուն մէջ

մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ԼԸ ՄԷՏԻԹԷՐԱՆԻԷՆ ՏԸ ՌԱՏԻՕ ՄՈՆԹԷ ՔԱՐԼՕ

Հայկ. ջերմ միջավայր: Ճոխ պիւֆէ: Հաճելի անակնկալներ:

Մուտքի տոմսերը նախապէս ապահովել դիմելով հետեւեալներուն,

ԺԱՔ ՇԵԼԵԼԷԿԵԱՆ, 87 Լա Քանըպիէր « Վուայեաժ Վասթէլ » Հեռ. 640949 եւ 620344

ԳՈՒՐԳԷՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ, 18 Պուլըվար Նաախոնալ — Հեռ. 624203

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

voyage aux

baléares

(palma)

Կազմակերպութեամբ ՍԵՒԱՆ ճամբորդութեան գրասենեակին եւ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին

1975 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ՄԱՐՏ 4

Խումբին կ'ընկերակցի Վարուժան Սարգիսեան

Ճամբորդութիւնը օդանաւով, առաջին կարգի պանդոկի մէջ, լրիւ փանսիոնով

Ֆրանսահպատակներու համար՝

Passeport en cours de validité
Et pour les Etrangers : Visa
Մեկնում Լիոնէն՝ 800 փր.
Մեկնում Մարսէյլէն՝ 700 փր.
Du 25 Février au 4 Mars
Départ de Lyon 800 F.
Départ de Marseille 700 F.

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60 - 13 - 66

LE LIONS CLUB INTERNATIONAL

(Le plus grand Club Service du monde : 1.200.000 membres dans 145 pays)

sous l'Egide de la REGION III du DISTRICT ILE DE FRANCE
organise le 31 Janvier à 20 h. 45 :

Une Grande Soirée Arménienne

avec la participation de :
— M. le Professeur F. FEYDIT
(Histoire et Civilisation Arméniennes).
— Chorale SIPAN-KOMITAS, sous la direction de G. APRIKIAN
— Groupe Instrumental SAYAT NOVA
— Groupe de Danses Folkloriques SOSSI

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 20.45ին
Կը մասնակցին.— Փրոֆ. Է. ՖԷՅՏԻՏ(?) ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ
ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ Ղեկավարութեամբ Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ
Սայաթ-Նովա համոյթը եւ Սօսի պարախումբը:

au
STADE MUNICIPAL DE COURBEVOIE
37, Avenue Aristide Briand — Courbevoie
Participation aux frais : Frs 30

Participation à adresser à :
l'AGENCE MONDOTOURS — 2, Rue de Sèze — 75009 PARIS
Chèque libellé à l'ordre du LIONS CLUB INTERNATIONAL de VILLENEUVE LA GARENNE

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
21
MARDI
21 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.203
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.203

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԵՐԸ 1974ԻՆ

— Օ —

Բ.

Թուրքիոյ մէջ Սեպտեմբեր 18ին հրաժարեցաւ Պիւլէնթ Էճէվիթի դահլիճը, որ իշխանութեան գլուխ եկած էր Յունուար 25ին: Հանրապետութեան նախագահ Քորութիւրք իրեն յանձնեց ընթացիկ գործերը վարելու հոգը: Կիպրոսի «հերոս»ը տեսնելով, որ նախագահը ամիսներով անկարող է նոր վարչապետ մը գտնելու, վերջնագիր տուաւ: Փոխանցման կառավարութիւն մը շատ կարճ կեանք ունեցաւ:

Նոյեմբերին Քորութիւրք վարչապետ նշանակեց Փրոֆ. Սատի Ըրմաքը, որ կազմեց արտախորհրդարանային դահլիճ մը: Հակառակ Խորհրդարանի անվստահութեան քուէին (11 հոգի միայն ի նպաստ քուէարկած էին), Սատի Ըրմաք կը շարունակէ կառավարել Հանրապետական Թուրքիան, մինչ կուսակցութիւնները անընդհատ սակարկութեան մէջ են իրարու հետ՝ խառն դահլիճ մը կազմելու համար: Ու չեն յաջողիր:

Հրապարակ ելած է կրկին Ճէլալ Պայար, նախկին Նախագահ Հանրապետութեան, որ 1960 Մայիս 27ին ձերբակալուած, Եասը Ատայի մէջ մահուան դատապարտուած, ապա ներման արժանացած էր: Իր կուսակցութիւնը — Դեմոկրատ, — լուծուած էր, վերակազմուած է: Մինչ այդ, երկիրը կը կառավարուի անվստահութեան քուէ ստացած դահլիճի մը կողմէ:

Անգլիոյ մէջ Փետրուար 7ին լուծուեցաւ Խորհրդարանը: Նոր ընտրութիւններ կատարուեցան Փետր. 28ին: Պահպանողականները շահեցան 296 աթոռ, Աշխատաւորականները՝ 301, Ազատականները՝ 14, զանազան՝ 23: Հերըլտ Ուիլսըն Մարտ 5ին կազմեց նոր կառավարութիւնը: Մէկ ձայնի առաւելութիւն միայն ունի Խորհրդարանին մէջ:

Իտալիոյ մէջ Մարիանօ Ռումորի դահլիճը հրաժարեցաւ Մարտ 2ին: Ռումոր Մարտ 15ին կազմեց իր հինգերորդ դահլիճը, որ հրաժարական տուաւ Հոկտ. 3ին: Նախարարական տագնապը տեւեց յիսուն օր: Նոր կառավարութիւնը կազմեց Ալտօ Մորօ՝ Նոյ. 23ին մասնակցութեամբ քրիստոնեայ – դեմոկրատներու եւ հանրապետականներու:

Միացեալ Նահանգներու մէջ Ուոթըրկէյթի ծանօթ դէպքը խիստ ծանր համեմատութիւններ ստացաւ 1974ին: Մարտ մէկին ամբաստանութեան տակ առնուեցան Նիքսընի ամէնէն մօտիկ գործակիցները, որոնք ապա քննարկութեան ծանր պատիժներու պիտի ենթարկուէին: Նիքսըն, որ Փետրուար 14ին մերժած էր դատախազ Եավորսկիի յանձնել իրմէ պահանջուած փաստաթուղթերը, Յուլիս 24ին Գերագոյն Ատեանի վճիռին անսալով, համաձայնեցաւ:

Ներկայացուցչական ժողովի դատական յանձնախումբը Յուլիս 27–30 երեք բանաձեւերով պահանջեց Նիքսընի հրաժարումը: Օգոստոս 5ին նախագահը վերջապէս խոստովանեցաւ, որ մասնակցած էր Ուոթըրկէյթի խնդիրը ծածկելու գործին: Օգոստոս 8ին Նիքսըն ստիպուեցաւ հրաժարիլ նախագահութենէ: Իրեն յաջորդեց փոխ–նախագահ Ճէրըլտ Ֆորտ, զոր ինք էր նշանակած Էկնիւի հրաժարումէն վերջ: Օգոստոս 29ին Ֆորտ փոխ–նախագահ նշանակեց Նէլըն Ռոքֆէլլըրը, որուն անուանումը, յետ երկարատեւ քննութեան, վերջերս միայն վաւերացուեցաւ ամերիկեան Խորհրդարանին կողմէ:

Նիքսըն կը հրաժարէր այնպիսի պահու մը, երբ քաղաքական տենդոտ գործունէութեան լծուած էր: Յունիս 12էն 18 յաղթական շրջապտոյտ մը կատարած էր Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, այցելելով Եգիպտոս, Սաուտի Արաբիա, Սուրիա, Յորդանան եւ Իսրայէլ: Իսկ Յունիս 27էն Յուլիս 2 այցելած էր Խորհ. Միութիւն, ամրապնդելու համար երկու երկիրներու յարաբերութիւնները:

Եգիպտոսի մէջ Անուար էլ–Սատաթ Սեպտ. 25ին հրաժարեցաւ վարչապետի պաշտօնէն, զոր յանձնեց Հէկազիի, պահելով միայն Հանրապետութեան նախագահի հանգամանքը: Հիւսէյն Հէյքալի տեղ «Ալ–Ահրամ»ի խմբագրապետ նշանակուեցաւ Ալի Ամին:

Փաքիստան.— Փետր. 22–24 Լահորի մէջ գումարուեցաւ իսլամական խորհրդաժողով մը, որուն կը մասնակցէին 17 արաբական, 14 ափրիկեան եւ 5 ասիական երկիրներ: Որոշուեցաւ աջակցիլ Թերաճ երկիրներու վերելքին եւ իսլամ հաւաքականութեան ամբողջական օժանդակութիւնը ընձեռել պատերազմական վիճակի մէջ գտնուող արաբական երկիրներուն:

Լիբիոյ մէջ գնդապետ Քատաֆի Ապրիլ 5ին պահելով Պետութեան նախագահի հանգամանքը, հրաժարեցաւ քաղաքական եւ վարչական բոլոր պաշտօններէն՝ ի նպաստ վարչապետ Ճալլուտի:

Լիբանանի մէջ Թաքիէտտին Սոլհի դահլիճը հրաժարեցաւ: Նոր կառավարութիւնը կազմեց Րաշիտ Սոլհ:

Եուկոսլաւիոյ ցկեանս Հանրապետութեան Նախագահ ընտրուեցաւ մառեշալ Թիթօ՝ Մայիս 16ին:

Հիւսիսային Եմէնի արաբական Հանրապետութեան մէջ Յունիսին զինուորականներ տապալեցին կառավարութիւնը: Իշխանութիւնը գրաւեց Սաուտի Արաբիոյ համակիր գնդապետ Համիտի:

Յիշենք նաեւ որ կառավարական փոփոխութիւններ տեղի ունեցան 1974ին Իրլանտայի, Պելժիոյ, Լիւքսէմպուրկի, Ճափոնի եւ այլ երկիրներու մէջ:

Իսկ Հայաստանի մէջ ալ փոփոխութեան ենթարկուեցաւ Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի Ա. քարտուղար Անտոն Երուանդովիչ Քոչինեան, որուն յաջորդեց Կարէն Դեմիրճեան:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ՆՈՐ ԵՂԵՌՆԱՓՈՐՁ ՕՐԼԻ

Կիրակի, ժամը 16.15ին երբ իսրայելեան Էլ–Ալ ընկերութեան մէկ օդանաւը, իր 200 ճամբորդներով, կը պատրաստուէր ճամբայ ելլելու դէպի Թել–Ավիվ, յանկարծ մարդ մը, պատուհանէն կրակ կը բանայ օդանաւին վրայ, բայց չի յաջողիր, արդէն անմիջապէս ոստիկան մը իր կարգին վրան կրակ բացած է: Օդանաւը կը մեկնի ու խուճապ եւ շփոթութիւն կը տիրեն Օրլի–Հարաւ օդակայանը, մարդը, որ ձեռքէն վիրաւորուած է, կը սկսի փախչիլ կրակելով ու ձեռնառումբ նետելով ամէն կողմ բազմութեան վրայ եւ միանալով իր մէկ մեղսակցին, վեց պատանդով (4 այր մարդ, մէկ կին եւ 4 տարու փոքրիկ մը) կը փակուի առաջին յարկի լուացարանը: Ու ժամը 17էն կը սկսին անձկոտ ժամերը: Օդակայանը պարպուած է եւ պաշարուած ոստիկանութեամբ, Ներքին Նախարար Փոնիաթովսկի տեղւոյն վրայ է բայց ահաբեկիչները ոչ մէկ պահանջ կը ներկայացնեն ու գիշերը կ՚իջնէ, սարսափելի գիշեր մը պատանդներուն համար:

Կիրակի, եղեռնափորձէն քիչ ետք, Պէյրութի մէջ, Եասէր Արաֆաթի պաղեստինեան Ազատագրութեան Կազմակերպութիւնը կը հերքէր որեւէ մասնակցութիւն այս ահաբեկումին եւ կը շեշտէր. «այս գործողութիւնը դաւ մըն է պաղեստինեան ժողովուրդի պայքարին դէմ եւ մեծ վնաս կը բերէ պաղեստինցի ժողովուրդին գրաւեալ հողերուն վրայ տարած հերոսական դիմադրութեան»:

Երկուշաբթի առտու կանուխ Օրլի կը հասնէր Եգիպտոսի Փարիզի դեսպանը եւ կը սկսէր բանակցութիւններ տանիլ երկու ահաբեկիչներուն հետ եւ ժամը 8.20 անցած, կարելի կ՚ըլլար ձեռք ձգել պատանդ կնոջ եւ երախային ազատ արձակումը: Կը մնար հինգ պատանդ թէեւ այս թիւը ստոյգ չէր, մինչ եգիպտացի դեսպանը կը շարունակէր բանակցիլ:

Յայտնի չէ թէ ո՞վ են այս մարդիկը, որ, պարզ է, կը վնասեն պաղեստինեան դատին եւ հաւանաբար իրենց տմարդի գործունէութեամբ, կ՚ուզեն նաեւ խնդրոյ առարկայ ընել Եասէր Արաֆաթի հեղինակութիւնը եւ անոր հանգամանքը իբրեւ միակ լիազօր ներկայացուցիչը պաղեստինցի ժողովուրդին: Նախ ըսուեցաւ թէ կը պատկանին Մոհամէտ Պուտիա քոմանտոյին, բայց յետագային այդ ալ հերքուեցաւ: Պուտիա Ալժերացի մըն էր, համակիր պաղեստինեան դատին, որ Փարիզ կ՚ապրէր Պումետիէնի իշխանութեան գլուխ անցնելէն ետք, եւ որուն կառքը պայթեցաւ 1973ին եւ ինք ալ տեղն ու տեղը մեռաւ: Պատասխանատուները ցարդ չեն գտնուած:

Այս ահաբեկումը, որ կը պատահի հազիւ վեց օր տարբերութեամբ, Օրլիի մէջ, երկու հարցում կը դնէ: Ինչո՞ւ այս ահաբեկումները, եւ ինչո՞ւ ֆրանսական հողին վրայ: Կը թուի թէ առաջին հարցումին պատասխանը մասամբ տրուեցաւ քիչ վեր: Այս «տաքգլուխները» կ՚ուզեն փաստել թէ Արաֆաթ իրաւասու չէ ներկայացնելու Պաղեստինը եւ վնասել անոր, այնպիսի ատեն մը երբ միջազգային բեմ գտաւ Արաֆաթը եւ ոչ միայն զէնքը լռողներ, այլեւ՝ պաշտպաններ: Աւելի դժուար է սակայն երկրորդ հարցումին պատասխանը գտնել: Ֆրանսա բացէ ի բաց ճշդած է իր դիրքը ի նպաստ Արաբներուն եւ այս ձեւով կրնան վատթարանալ այդ յարաբերութիւնները: Եւ այն ատեն, ի՞նչ կը շահին Պաղեստինցիները: Մնաց որ ընդհանրապէս կարելի չէ տրամաբանել ծայրայեղներու հետ եւ Արաֆաթ տէրը չէ իր ծայրայեղներուն, որոնք կարեւոր խոչընդոտ մըն են իր վարած քաղաքականութեան համար: Այս ահաբեկիչները կ՚ուզեն նաեւ վնասել Ֆրանսայի որ ճանչցաւ Արաֆաթը:

Գալով Իսրայէլի, շատ խիստ է Ֆրանսայի նկատմամբ, որ «երես տուած» է պաղեստինցի ահաբեկիչներուն եւ այդ պատճառով է, որ անոնք ալ մինչեւ հոս կրնան երթալ:

Իւմանիթէ չի վարանիր հարց տալու. «Ո՞վ են անոնք որ այս գործողութեանց շարքին թելերը կը քաշեն: Ի հաշիւ որո՞ւ կը գործեն»:

× Երկուշաբթի առտու ազատ արձակուած կինը կը յայտարարէր թէ պատանդներու թիւը 8ն է:

× Օրլիի բազմութեան վրայ բացուած կրակէն եւ նետուած ձեռնառումբերէն 20 հոգի վիրաւորուած է, որոնցմէ ութը՝ ծանրօրէն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ժամը 9.45ին, Երկուշաբթի առաւօտ, եգիպտացի դեսպանին բանակցութիւնները դրական արդիւնք կու տային, եւ էռ-Ֆրանսի Պօյինկ 707 օդանաւին առջեւ, բոլոր պատանդները ազատ կ՚արձակուէին, մինչ երկու (կամ երեք) ահաբեկիչները օդանաւ կը բարձրանային: Քիչ ետք ժամը 9.55ին օդանաւը կը մեկնէր, ուղղութիւնը ծանօթ չէր, կը խօսուէր Հռոմի եւ Աթէնքի մասին:

Պատանդները, որոնց թիւը 8 էր (ուրեմն 10 էին սկիզբէն) բաւական ցնցուած կ՚երեւէին եւ հիւանդատար կառքեր իրենց կը սպասէին:

Ժամը 10ին Ներքին նախարար Փոնիաթովսկի յայտարարութիւն մը կ՚ընէր եւ կը յայտնէր թէ շատ աւելի խիստ վերաբերում կ՚ունենային եթէ պատանդ չըլլար: Պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, կ՚ըսէր թէ իր բացարձակ պայմանը եղած էր որ ոչ մէկ պատանդ կրնայ մեկնիլ ահաբեկիչներուն հետ, կ՚աւելցնէր թէ ասոնք երկու դեսպանի երաշխաւորութիւնը ուզած էին եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէր Եգիպտոսի դեսպանին, որու միջամտութիւնը թոյլ տուած էր եղած կարգադրութիւնը: Կը ճշդէր թէ օդանաւին անձնակազմը կամաւոր էր ու շնորհակալութիւն կը յայտնէր օդաչու Վինեոյի եւ կ՚ըսէր նաեւ թէ օդանաւը Միլանօ – Աթէնք ճամբան բռնած էր:

ՀԱԿԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՒ ՀԱԿԱԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՑՈՅՑԵՐ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

Շաբաթ օր, շատ բուռն ցոյցեր տեղի ունեցան Կիպրոս եւ Աթէնք: Կղզիին յոյն Կիպրացիները եւ Աթէնքի Յոյները կատղած են որ Անգլիացիները տեղի տալով Թուրքերու պահանջին, թոյլ տուին որ իրենց կայանները ապաստանած Թուրքերը մեկնին: Ասոնցմէ առաջին խումբ մը արդէն Ատանա հասած է: Արդէն առջի շաբաթ կը յայտնուէր բրիտանական մամուլին կողմէ որ վեց անգլիացի թեքնիսիէն տրամադրուած էին Թրքական բանակին, ինչ որ թոյլ տուած էր այս վերջինին իր գործողութիւնները եւ կղզիին վրայ յարձակումը ծրագրեալ կերպով կատարելու կարգաւորող մեքենայի վրայ: Այս թեքնիսիէնները միշտ Թրքական ըապայակոյտին մօտ են:

Հակամերիկեան եւ հակաբրիտանական այս ցոյցերուն առթիւ Ուաշինկթըն եւ Լոնտոն բողոք ներկայացուցած են Աթէնքի եւ Նիկոսիոյ կառավարութենց:

Քանի մը տողով

ԶԻՆԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը որ տասը տարիէ առաջին անգամ ըլլալով կը գումարուէր, նոր Սահմանադրութիւն մը քուէարկեց, որով կը ջնջուի Հանրապետութեան Նախագահութիւնը:

ՀԱՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉԻՆ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

— O —

Երբ կը հեռանանք դպրոցական վերամուտի առօրեայ մտահոգութիւններէն, որոնք իբրեւ առանցք կ'ընդունին նիւթականն ու կրթականը եւ կը պտտենք դպրոցական մթնոլորտի մը ներքինը, մեր մտածումները, ուրիշ բաներու կողքին, չեն կրնար չկեդրոնանալ հայ լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչին վրայ, որուն վիճակուած է սրբազան առաքելութիւն մը: Զօրաւոր ածականներու տկարացման այս շրջանին, սրբազան բառին գիտաւորեալ ընդգծումը անհրաժեշտ է, որքան բացատրելի՝ արտահանելու համար անոր բազմապիսի նշանակութիւնները, որոնք կը տարուբերին արկածախնդրութեան, նուիրուածութեան եւ ազգային գիտակցութեան միջեւ:

Սփիւռքի հայ կեանքին յեղակարծ այլ արագ փոփոխումը եթէ ոչ անկարելի, գոնէ բաւական դժուար յանձնառութեան տակ կը դնէ մերօրեայ հայ ուսուցիչը: Վաթսուն տարուան ընթացքին, իրերայաջորդ տարբեր սերունդներու թաւալումով, տարբեր դեր ու պարտաւորութիւն կը վիճակուի հայ ուսուցիչին, որ շրջահայեաց եւ իրապաշտ մօտեցում մը կ'որդեգրէ անվերապահօրէն՝ սերունդներու դաստիարակման մէջ:

Մեծապէս հասկնալի է այսօր հայ ուսուցիչին կատարած աշխատանքը՝ կէս դար առաջ: Թիթեղեայ տուներու ներքեւ բնակութիւն հաստատած, ջարդի եւ հալածուածի հոգեբանութեամբ, բայց հայրենիք վերադառնալու անհուն մարմաջով մարմին առնող հայ էակներու դաստիարակման նուիրուած հայ կրթական գործիչին պարտաւորութիւնը ըմբռնելի եւ տրամաբանական է: Մերօրեայ պարագաներուն հետ բաղդատելով, լեզուի դասաւանդութիւնը աւելի դիւրին էր այն ատեն, որովհետեւ հայ լեզուն իբրեւ զէնք կը ծառայէր պաշտպանուելու համար օտար հալածանքներու դէմ, որոնք կը նպատակադրէին միանգամ ընդմիշտ ոչնչացնել մեր ժողովուրդը բաղկացնող ամէնէն յետին տարրը: Ջարդէն վերապրող սերունդները, պատմական նմանօրինակ հոլովոյթի իբրեւ արդիւնք, ցորենէն ընծայուած սնունդին հետ, կարիքը ունէին նաեւ բարոյական ու հոգեկան ներծծումներու, որոնք լաւագոյնս կը դրսեւորուէին լեզուով: Հայ գրականութիւնը կեանքին կառչելու միջոցներէն մէկը կը հանդիսանար սպանդէն ճողոպրած մեր ժողովուրդին համար: Այս իմաստով ալ, բայց միշտ նոյն հոլովոյթին շարունակութեամբ, հայ ուսուցիչը այնքան ալ անհրաժեշտութիւնը չէր զգար սիրցնելու մեր լեզուն ու գրականութիւնը:

Իրերայաջորդ տարբեր սերունդներու տողանցքով, մեր կեանքը հսկայական զարգացում արձանագրեց: Թէեւ չքացան թիթեղաշէն տուներու մտայնութիւնն ու բարոյալքումի մթնոլորտը, բայց հոգեկան արժէքները զգալի ընկրկում ունեցան՝ նիւթականի վազքին անհամեմատ յառաջդիմութեամբ: Այս իմաստով ալ փոխուեցաւ նաեւ հայ ուսուցիչին առաքելութիւնը: Աւելի չեշտուած կերպով այսօր քան երէկ, մեր ժողովուրդին մէջ տիրապետող է այն մտայնութիւնը, որուն համաձայն ուսուցիչ մը ընդհանրապէս ու հայերէնի դասաւանդը մասնաւորաբար, ուսուցչական ասպարէզ ընդգրկած է, որովհետեւ կեանքին մէջ ձախողած անհատ մըն է պարզապէս: Մեր զանգուածներուն մէջ ընդհանրացած է այն մտածումը, թէ հայերէնի ուսուցիչը, երբեմնի վարժապետը, վարդապետը կամ պատուելին, մեր ընկերութեան մէջ կատարելիք աշխատանք չունի՝ որովհետեւ մեծ չէ անոր տեղը մեր ընկերութեան մէջ իր տկար նիւթականին պատճառով: Այս մտայնութիւնը արդիւնք է երկու հիմնական պատճառներու.

Առաջին.— Հայերէնի այն ուսուցիչները, որոնք սերունդ պատրաստեցին հայաստանութենէն ետք, շարունակեցին մընալ այս ասպարէզին մէջ՝ իրենց անցեալի հոգեբանութեամբ ու մտածելակերպերով: Յաճախ քայլ չպահեցին ժամանակին հետ: Այս երեւոյթը մասամբ արժեզրկեց հայերէնի ուսուցիչին վարկը եւ պատճառներէն մէկը հանդիսացաւ հոգեկան այլասերումին, որ գոյութիւն ունի այժմու նորահաս սերունդներուն մէջ, որոնց դաստիարակման համար տարբեր բայց նորօրինակ դրութիւններ պէտք է ի գործ դրուին:

Երկրորդ.— Հայերէնի ուսուցիչը տկար դիրք կը բռնէ յաճախ ու գործնական միջոցներու դիմելու փոխարէն, իրեն եւ իր ասպարէզին հանդէպ գութ շարժող արտայայտութիւններ կ'ունենայ ամէնուր ու միշտ կը սպասէ, որ մարդիկ խղճան իրեն եւ բարելաւեն իր պայմանները:

Այժմու մեր հարցերուն մեծ մասին նըման, երկսայրի սուրի կը նմանի մեր օրերու հայերէն ուսուցիչի խնդիրը: Երբ նիւթականի համար տարակարծութիւն եւ անհամաձայնութիւն կ'ունենայ, խնամակալութիւններ ու անօրէնութիւններ, դրական պատասխանի փոխարէն կը բաւականան զոհողութեան ու նուիրումի չուայլ յորդորներ տալով հայերէնի ուսուցիչին ու կ'անտեսեն այս դարուն պահանջները, ինչպէս նաեւ հայերէնի ուսուցիչին մարդու տուեալները: Այն պարագային, երբ գոհացում չի տրուիր անոր նիւթական պահանջներուն, ուշ կամ կանուխ ան կը դառնայ առեւտրական մը պարզապէս: Բայց նախընտրելի է սուտ ու կեղծ հայերէնի ուսուցիչ մը չըլլալ քան թէ Մեսրոպ Մաշտոցին հետ խաղալ: Եթէ հայերէնի ուսուցչութիւնը չփոթուի վաճառականութեան հետ, սակայն կը նշանակէ, թէ հայերէնի ուսուցիչը իր արիւնին դահճապետն է, սերնդասպան մըն է:

Միւս կողմէ, Սփիւռքի ողջ տարածքին կը գտնուի՞ն արդեօք հայերէնի ուսուցիչներ, որոնք տիրապետած են մեր լեզուի գրեթէ բոլոր գաղտնիքներուն ու հայ գրականութեան գլխաւոր առանձնայատկութիւններուն եւ երեւոյթներուն: Անշուշտ այդպիսի հարցադրում մը դըժբախտութիւն է ինքնին: Հայերէնի ուսուցիչն ալ, իր կարգին, կը մոռնայ, թէ մասնագիտութեան դար մըն է մերը: Միայն նուիրումը չի բաւեր մեր օրերուն: Այս առընչութեամբ, հարկ է ըսել, թէ հայերէնի ուսուցիչի մը «վաստակաւոր» ըլլալու հանգամանքը, որ տեղի–անտեղի կը փակցուի հայերէնի ոեւէ ուսուցիչի ճակատին գրեթէ, կորսնցուցած է իր արժէքը, որովհետեւ հայերէնի իրաւ ուսուցիչներ գոյութիւն չունին Սփիւռքի մէջ: «Վաստակաւոր» ըլլալու հանգամանքը գաղափար մըն է այսօր, ձգտում մը, ցանկութիւն մը պարզապէս: Ինչ որ ալ ըլլայ, ի գին նորահաս սերունդներու հայեցի իրաւ դաստիարակման (թէեւ մեր բոլոր վարժարանները առաջին հերթին կը յաւակնին սկզբունքով հայեցի կըրթութիւն մը ջամբել), անհրաժեշտ է համադրում մը գտնել բծախնդրութեան, նուիրումի եւ նիւթականի միջեւ:

Մեր ժամանակներուն, երբ հոգեկան այլասերումը իր բոլոր անուններով կ'ոչնչացնէ մեր ժողովուրդին մտաւոր բոլոր արժէքները, երբ Հայ Դատը քաղաքականացնելու, տնտեսական զօրաւոր հիմերու վրայ բարձրացնելու ինչպէս նաեւ ժողովրդային լայն զանգուածներու սեփականութիւնն ու առօրեայ մնայուն մըտահոգութիւնը դարձնելու անհրաժեշտութիւնը կը զգացուի, առանձնայատուկ առաքելութիւն մը կը վստահուի հայերէնի ուսուցիչին: Սրբազան առաքելութիւնն է ատիկա: Ու որքան զօրաւոր պէտք է ըլլայ այն հայ անհատը, որ կը գիտակցի այդ առաքելութեան սրբազնութեան, որ ոտնակոխ կ'ընէ մեր ընկերութեան մէջ ուսուցչութեան նկատմամբ գոյութիւն ունեցող մտայնութիւնը եւ որ կը մասնագիտանայ հայերէն լեզուի եւ գրականութեան մէջ ու կը նետուի այս «ապերախտ» ասպարէզին մէջ՝ լոյսի ալիքը առաջնորդելու համար մեր նորահաս սերունդները՝ որքան ալ ծանրակշիռ ըլլան սփիւռքի հայութեան պայմանները: Այս առընչութեամբ, հայերէնի ուսուցիչը կը դառնայ հա՛յ ուսուցիչ — ամէն բանէ առաջ եւ ամէն բանէ աւելի — որուն առաջնահերթ մտահոգութիւնն է ցոյց տալ հա՛յ ոգիին գեղեցկութիւնը եւ հա՛յ շունչին ջերմ հաղորդականութիւնը:

Հայերէնի ուսուցիչ ըլլալ, երբ կարելի է բաղդատաբար աւելի լաւ վարձատրուիլ տարբեր ասպարէզի մը մէջ, սրբազան առաքելութիւն է՝ այնպէս ինչպէս սահմանեցինք բառը այս գրութեան սկիզբը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆԸ

— O —

Յայտնութիւն մը ըրած պիտի չըլլանք ըսելով թէ ո՛չ միայն սերունդէ սերունդ, այլեւ տարուէ տարի հայապահպանումը Սփիւռքի մէջ կը դառնայ խոր մտահոգութիւն մը, ցաւագին տառապանք մը:

Դարձեալ յայտնութիւն մը ըրած պիտի չըլլանք ըսելով թէ՝ բուսեղէն գոյութեամբ մը եւ հայ անունով մը ապրիլ միայն՝ հայապահպանում չէ: Հիմնալ հայրենի ժողովուրդի նուաճումներուն վրայ եւ չտեսական խանդավառութեամբ թմբիլ՝ գոյապայքար չէ: Հայապահպանում կը նշանակէ գիտակցիլ մեզի սպառնացող վտանգներուն եւ տոկալու դաւանանքը ամէնօրեայ Ապրումի եւ գործի վերածել:

Ծիշդ է որ իրենց կոչումին գիտակից եւ գործօն միութիւններ կը ջանան շօշափելի արտայայտութիւն մը տալ մեր օրերու այս նոր «հերոսութեան»: Անոնք կը ջանան, հերոսական ճիգերով կազմակերպուած պահել գաղութները, առաջնորդել անոնց ազգային կեանքը, գուրգուրալ մեր մշակոյթին, սփիւռքեան բոլոր արժէքներուն, սակայն անխուսափելի կերպով շատ անգամներ կը ցցուին «բնական» դժուարութիւններ որոնց ընդհանուր ձեւով կը տրուին՝ «տեղական աննպաստ պայմաններ» բացատրութիւնը:

Առաւելապէս, այդ «տեղական աննպաստ պայմանները» օտար միջավայրի ճնշիչ դանդաղ պարտադրութիւններն են որոնք ժամանակին հետ կը դառնան կատարեալ պատուհասներ, գործելով անդարմանելի աւերներ եւ որոնց դէմ հիմնական դարման չկայ, այլ կայ ամէնօրեայ պայքարը, պայքար մը թերեւս սպառիչ, հիւծիչ, բայց որուն գիտակցութիւնը

Եւ սակայն տեսութիւն մը չէ: Իտէալ մը չէ, անկարելիութիւն մը չէ: Հայ ժողովուրդը տուած է օրինակը Նահապետ Ռուսինեանին (ինչպէս ուրիշներու), որ պատուոյ յիշատակութեամբ ստանալէ ետք բժշկութեան վկայականը, վերադարձաւ իր հարազատ բոյնը եւ նուիրուեցաւ լուսաւորութեան աշխատանքին՝ ոչ իսկ քայլ մը պահելով բժշկութեան հետ, որ աւելի բարօր ու հանգիստ կեանք մը կը խոստանար իրեն: Իր մահով փրկուեցան ամբողջ սերունդներ: Հայ գրականութիւնը ինչպէս նաեւ հայ ժողովուրդի պատմութիւնը շատ բան կը պարտին իր եւ իր սերնդակիցներուն:

Ռուսինեաններ կը գտնուի՞ն արդեօք մեր այժմու իրականութեան մէջ: Պէ՛տք է գտնուին:

Կ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Գ.

Այս մղիչ խօսքին ազդեցութեամբ գաւառացին չորս քայլ դէպի առաջ գացած էր եւ հաւանօրէն իր յառաջխաղութիւնը պիտի շարունակէր, եթէ անանցանելի արգելքի մը առջեւ, որ էր ընկուզենիէ կլոր սեղան մը, կենալու չստիպուէր:

Հիւրերը աներես ուշադրութեամբ կը դիտէին նորեկը, որուն գալուստը արդէն ծանուցած էր Մարկոս էֆէնտին: Կուլեան, Մարտիրոս աղային ետեւէն, ներկաներուն աչքի ուշիմ քթթումներ կ'ուղղէր, որոնք կրնային սա կերպ թարգմանուիլ. «Ահաւասիկ այն վարպետորդի մարդը, որ իր մայրը իբրեւ սպասուհին ձրիաբար թաղել տուաւ»: Մարկոս էֆէնտի այդ միմոսական ներկայացումին վրայ աւելցուց իր բարձրաձայն ներկայացումը.

— Իշտէ մեր Մարկոս աղան է... Սաըրպըյըքեան... իշտէ սա է:

Այս աղնուաշուքական ներկայացումը թէեւ քիչ մը անակնկալ եւ տարօրինակ երեւցաւ Մարտիրոս աղային, բայց դըժգոհ չմնաց: Ընդհակառակն քաջալերուեցաւ այդ դռեհիկ տմարդի պատուասիրութենէն ու գլխով բարեւ տալէ ետքը ներկաներուն, տան տիրոջ դարձաւ եւ ըսաւ, վստահ, գրեթէ տիրական ձայնով մը.

— Իմ անունս տուիր, աղէկ ամա, սա էֆէնտիներուն ով ըլլալը չըսիր ինծի:

— Մարկոս էֆէնտի, քա՛, մեր անունն ալ չըսե՞ս... մարդը հախ ունի, տանկ ներկայացո՞ւմ կ'ըլլայ, — գոչեց դէպի քառասունըհինգ մագլցող օրիորդ մը որուն խգականութեան աններեւ ապացոյցը իր շրջազգեստն էր միայն:

— Մէյ մը մարդուն տեղ մը ցուցուցէք, նստի, ներկայացում մերկայացում ետքէն կ'ընէք, — գիտել տուաւ ուրիշ մը:

— Նստէ, Մարտիրոս աղա, սանկ նստէ:

Մարտիրոս աղա նստաւ: Իր վարանումները բոլորովին փարատած էին եւ ա՛լ վախ չունէր իր գաւառացիի անտաշութենէն: Խօսակցութիւնը սկսաւ, ու քանի շարունակուեցաւ, Մարտիրոս աղա հետզհետէ իր աչքին առջեւ սկսաւ մեծնալ: Հիմա կը տեսնար, որ այդ «ազնուական»–ները, այդ « ազնուաշուք »ները, այդ «բարձր դաս»ի մարդիկը իրենց լեզուով, վարք ու բարքով, ձեւերով ու խօսակցութեամբ շատ աւելի վար էին իրմէ:

Այս առաջին երեկոյթէն ետքը, Մարտիրոս աղան մշտական այցելուն եղաւ Կերմէրեաննենց ու անոնց միջոցաւ հետզհետէ իր ծանօթներուն սահմանը ընդարձակեց մինչեւ Օրթաքէօյ: Հազիւ երկու ամիս անցած, ալ գրեթէ ամէն տուն կը մտնար ու ամէն տեղ թեւարաց կ'ընդունուէր: Երկու ամսուան շփումը այդ վաճառականներուն հետ բաւական եղեր էր գինքը անոնց սատիճանին կատարելապէս հաւասարցնելու եւ ազնուաշուքեան դաստիարակութեան մասին իր ունեցած պակասները լրացնելու. մանաւանդ որ կենցաղագիտութեան ու բարեկրթութեան անյաղթելի զառիվեր մը մագլցելու պէտք չէր ունեցած ասոր համար, այլ ընդհակառակն, դիւրին գլորտկում ապերասան ու անկիրթ վարմունքներու եւ ձեւերու մէջ: Հիմա գաւառացիի մաքուր հայերէնին տեղ տաճկախառն դռեհիկ բացատրութիւններով պաճուճեալ լեզու մը կը խօսէր. իր գտնուած նոր միջավայրին սովորական եղող հայհոյանքներն ու յիշոցները պարտ ու պատշաճ տեղին գործածելու մասին ցոյց կուտար զարմանալի տաղանդ մը, որ կը մատնէր իր մէջ ծածկուած յորովայնէ ընտրեալ բարձր դասի ազնուաշուքը. փոքերի մէջ գրեթէ երկիւղալի համեմատութիւններ առեր էր իր ճարպիկութիւնը, եւ կոշտ ու լրբենի կատակներու մէջ կը մրցէր արդէն Օրթաքէօյի ազնուականներէն Յովնան պէյի հետ, որուն հաւասարող դժուար էր գտնել:

— Քա պէք չիրին մարդ է, — կ'ըսէր օրիորդ Հռոփիկ, ամէն անգամ, որ Մարտիրոս աղայի խօսքը բացուէր, — իլէ քիչ մը խըրմիչ ըլլայ տէ լեզուն աւրէ նէ՝ չլսուած քիւֆիւրներ կ'ընէ կոր... է՛յ, ա՛լ ամէնքս ալ կը ճաթինք կոր:

Օրիորդ Հռոփիկը հայհոյանքներով «ճաթեցնել», ինք, որ քառասունըհինգ տարիէ ի վեր ամէն տեսակները լսեր, գործածեր ու ալ յափրացած՝ հիսսթափ եղեր էր, անվիճելի կերպով ցոյց կուտար Մարտիրոս աղային գերազանցութիւնը:

Բերայի աշխարհիկ բարձր կեանքին մէջ գտած այս յաջողութիւնները, առանց գինովցնելու Մարտիրոս աղան, գաղափարներուն մէջ յեղաշրջում մը յառաջ բերին:

Ինք որ պոլսեցի աղջկան հետ ամուսնանալու խորհուրդէն կը սարսափէր, սկսաւ շատ բնական, նոյնիսկ իրեն համար միակ հնարաւորը նկատել այդ տեսակ ամուսնութիւն մը: Իր այրիութեան պարագան շատերը չէին գիտեր եւ ընդհանրապէս զինքը ամուրի կը կարծէին:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(10 – Շար.)

միայն կը դնէ մեր ձեռքերուն մէջ անպարտ եւ մշտահոս զէնք մը:

Ուստի, կենսականը այդ զէնքը համադրելն է, մէկ ճակատի վերածել է դոյապայքարը, համախմբուելով եւ ստեղծելով միջավայր եւ մթնոլորտ:

Այս նպատակին պէտք է ձգտին բոլոր կազմակերպութիւնները, իւրաքանչիւրը իր եղանակով, հաստատակամ եւ վճռակամ, յարատեւ եւ անընդհատ ճիգերով:

Այս նպատակին պէտք է ձգտին բոլոր ազգային թէ մշակութային կեդրոնները անոնք ըլլան՝ եկեղեցի, դպրոց կամ հաւաքավայր:

Այսպէս, Մարսէյլի հայ գաղութը, շուրջ յիսուն հազար իր Հայերով, իր երեք յարանուանութեանց տասնեակ մը եկեղեցիներով, մօտ երկու տասնեակ միօրեայ դպրոցներով, քանի մը միութենական հաւաքատեղիներով, եւ դեռ հակառակ իր համեմատաբար համախմբուած վիճակին, դեռ հակառակ իր մերձաւոր անցեալի մը հայադրոշմ կեանքին, կը տառապի մինչեւ այսօր կեդրոնի մը պակասէն, այսինքն միջավայրի եւ մթնոլորտի մը պակասէն:

Արդարեւ, Մշակոյթի Տունը պիտի լեցնէ այդ պակասը:

Ան պիտի դառնայ Տունը բոլորին, Տունը համայն գաղութին, Տունը երիտասարդութեան:

Ան պիտի ըլլայ մշտավառ ծխան մը հայկականութեան, մշտափայլ լոյս մը յաւերժութեան եւ որուն ճառագայթները պիտի արթնցնեն ու տաքցնեն սրտերը անտարբերներուն, պիտի զօրացնեն սրտերը յուսատեսներուն:

Ծրագիրը յանդուգն է եւ հոյակապ: Նախաձեռնողներուն գոհութիւնը անսահման:

Չորս յարկերու վրայ բարձրացող, շուրջ իր հազար հարիւր մեթր քառակուսի տարածութեամբ, մեծ հանդիսասրահով, զոյգ սրճարաններով, շքեղ ճաշարանով, բնակարանով, դրադարանով, ընթերցասրահով, գրօսասրահով, բազմաթիւ դասենեակներով, արդուզարդերով, այլ խօսքով բոլոր պահանջուած յարմարութիւններով արդիական ոճով ու ճաշակով շէնք մը պիտի ըլլայ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը:

Վերանորոգման աշխատանքները վերահաս են:

1975ը պիտի ըլլայ Մարսէյլի Մշակոյթի Տան վերակառուցման տարին: Պիտի բարձրանայ գեղակերտ եւ արդիական շէնքը Հայութեան, շէնքը հայ ոգիի անպարտութեան որպէսզի 1915ի ահաւոր աղէտին 60րդ տարեդարձին առիթով ան ըլլայ լուսաւոր փաստը եւ խորհրդանիշը հայ ստեղծագործ ոգիին:

Օ՛ն, Հայեր, գուրգուրանք այս ձեռնարկին վրայ, համադրենք ու լարենք մեր ուժերը, արձակենք յաջողութեան սլաքները, ընենք կարելին եւ անկարելին, որովհետեւ հոս է որ միայն մշտնջենապէս կրնայ արձագանգել Մեսրոպեան լեզուն,

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի արուեստի հիմնարկութեան կողմէ հայկ. արուեստի պատմութիւնը կ'ուսումնասիրուի ըստ բնագաւառներու՝ ճարտարապետութիւն, երաժշտութիւն, թատրոն եւ շարժանկար, ձեռարուեստ, Սփիւռքի հայ արուեստ, մշակութային կապեր, հայ շէյքսփիրագիտութիւն:

Հայկ. ճարտարապետութիւնը մեր մշակոյթի այն ճիւղն է, որ ամէնէն աւելի ուշադրութիւնը գրաւած է հայ եւ օտար զանազան հետազօտողներու: Պատմական կարեւոր յուշարձաններու նուիրուած նիւթերուն հետ կը մշակուին նաեւ ընդհանուր բնոյթի աշխատութիւններ: Տպագրութեան յանձնուած է «Ակնարկ հայկական ճարտարապետութեան» գիրքը, ռուսերէն, հինգ այլ հատորներով քննութեան պիտի առնուի հայ ճարտարապետութեան զարգացումը հնագոյն ժամանակներէն մինչեւ մեր օրերը: Հիմնարկութեան կարեւոր աշխատանքներէն է «Դիւան հայ մշակոյթի յուշարձաններու» աշխատութիւնը, բաղկացած տասը հատորներէ, ուր պիտի ամփոփուին Հանրապետութեան բոլոր հնագիտական, պատմական ճարտարապետական յուշարձանները՝ սեղմ նկարագրութեամբ, չափագրութիւններով, լուսանկարներով:

Երաժշտութեան պատմութեան նուիրուած աշխատութիւններէն զատ, հիմնարկութեան մէջ կ'ուսումնասիրուին մեր անցեալ եւ արդի երաժշտութեան առանձին հարցերը: Իրականացուելու վրայ են ականաւոր երգահաններու ստեղծագործութիւններու ակադեմական հրատարակութիւնները: Արդէն լոյս տեսած են Սպենդիարեանի յօրինումներուն տասը եւ Կոմիտասի ստեղծագործութիւններու երեք հատորները:

Հիմնարկութեան երաժշտագէտներու աշխատանքին մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւէ հայկ. ժողովրդական երաժշտութեան ուսումնասիրութիւնը: Գլխաւորը այս գործին մէջ ժողովրդական երգերու հաւաքումն է, մշակումն ու հրապարակումը: Հիմնարկութեան աշխատակիցները Հայաստանի շրջաններէն զատ, այցելած են նաեւ Վրաստանի, Ազրբէջանի, Հիւսիսային Կովկասի հայաբնակ վայրերը եւ մեծ քանակութեամբ նիւթեր հաւաքած են:

Թատրոնի բաժնի աշխատողներու ջանքերով լոյս տեսած է հայ թատրոնի մեծ դէմքերուն նուիրուած մենագրութիւններ, ուսումնասիրութիւններ գրուած են անուանի բեմադիրներու մասին, կազմուած է վերջին կէս դարու Հայաստանի թատրոնին տարեգրութիւնը, հրատարակուած են արեւմտահայ թատրոնի պատմութեան նուիրուած երեք ծաւալուն հատորներ, ինչպէս նաեւ «Հայ սովետական թատրոնի պատմութիւնը (1917–1965)» լայնածաւալ աշխատութիւնը:

Արուեստի հիմնարկութիւնը միակն է Հայաստանի մէջ, որ կանոնաւոր զբաղած է հայ շարժանկարի պատմութեամբ: Հրատարակած է «Հայկական կինօարուեստ» հաւաքածոյին երկու հատորները եւ տպագրութեան պատրաստ է երրորդը:

Միջնադարեան հայ մանրանկարչութեան վերաբերեալ ուսումնասիրութիւններէն յիշատակութեան արժանի են Կիլիկեան, Գլաձորեան, Վասպուրականի մանրանկարչական դպրոցներու պատմութեան նուիրուած մենագրութիւնները: Տպագրութեան պատրաստ է «Ակնարկ հայ կերպարուեստի պատմութեան» գիրքը:

Ձեռարուեստը ազգային մշակոյթի ամէնէն քիչ ուսումնասիրուած բնագաւառն է, հակառակ անոր որ իր բնոյթով ամէնէն հինն է: Միայն վերջին տարիներուն է, երբ մասնաւորաբար հաստատուած է ձեռարուեստի բաժինը, որ առանձին ուսումնասիրութիւններու նիւթ դարձած են հայկ. գորգագործութիւնը, ասեղնագործութիւնը, կապերտը, ժանեակը, ոսկերչութիւնը եւ խեցեգործութիւնը:

որպէս մեր ազգային դիմագիծի պահպանման եւ զարգացման ամէնէն մեծ երաշխիքը ապրող եւ եկող սերունդներուն համար:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).— Սէն Լու, կիրակի Յունուար 12: Թուական մը, որ կարելի է նշանակել ճերմակ քարով մը:

Արդարեւ, քաջալերական եւ սրտապնդիչ երեւոյթ էր տեսնել Եկեղ. Օժանդակ Տիկնանց Միութեան հովանաւորած դպրոցի Տօնածառ–Հանդէսի արձանագրած մեծ յաջողութիւնը:

Եկեղեցւոյ կից սրահը, թերեւս քիչ մը նեղ իր սահմաններուն մէջ, կը յորդէր բազմութեամբ, այն աստիճան որ շատ շատեր կը ստիպուէին հետեւիլ բակէն եւ ուրիշներ ցաւ ի սիրտ վերադառնալ:

Թաղական Խորհուրդի ներկայացուցչի քանի մը խօսքերէն յետոյ, գործադրուեցաւ օրուան պատշաճ յայտագիրը ղեկավարութեամբ շրջանի հոգեւոր հովիւ եւ դպրոցի ուսուցիչ Շահան Քհնյ. Տէտէեանի:

Կրտսերներէն մինչեւ ամէնէն տարեց աշակերտները հպարտ կեցուածքով, փայլուն աչքերով որոնց մէջ կը ցոլար իրենց ուրախութիւնն ու գոհունակութիւնը, արտասանութիւններով, մեներգներով, խմբերգներով, նուագով հայկականութեան բոյր մը սփռեցին սրահէն ներս եւ դուրս ստեղծելով խանդավառութեան ալիքներ:

Երկար պիտի ըլլայ թուել իւրաքանչիւր աշակերտի արժանիքը: Առանց բացառութեան կրնանք բոլորն ալ միացնել նոյն գնահատութիւններու մէջ:

Այս պատեհ առիթով խօսք առաւ սոյն շրջանի ազգայիններէն՝ Գրիգոր Փիլիկեան, որ իր երկար տարիներու բոլորանուէր գործունէութեամբ յատուկ դրոշմ մը ձգած է Սէն Լուի մէջ: Գր. Փիլիկեան մեծ յուզումով ըրաւ վերյիշումներ անցեալէն, յայտնեց իր ներկայ անսահման ուրախութիւնը, հրաւիրեց հայ հասարակութիւնը միշտ պատնէշի վրայ ըլլալ վերստեղծելով երէկի եռուզեռը: Ապա գնահատեց Շահան Քհնյ. Տէտէեանի եկեղեցական թէ ազգային գիտակից առաքելութիւնը որուն արդիւնքն է այս գեղեցիկ ձեռնարկը եւ արդարօրէն վեր առաւ նաեւ Երիցուհի Ե. Տէտէեանի անշահախնդիր նուիրումը եկեղեցւոյ ընդհանուր աշխատանքներու շուրջ եւ մասնաւորապէս դպրաց դասի ղեկավարութեան մէջ իր ձեռնհասութեամբ, իր ջերմ եւ հազորդական ձայնով որ ներկաները պատեհութիւնը ունեցան անգամ մը եւս վայելելու:

Փակման խօսքը կը պատկանէր Տէր Հօր, որ բացատրելէ ետք հայերէնի դասաւանդութիւններու անհրաժեշտ կարեւորութիւնը հայ կեանքէն ներս, կոչ պիտի ընէր ծնողքներուն որ միշտ ընտանեկան յարկերէն ներս տիրական ըլլայ հայերէն լեզուն որպէսզի կատարուած աշխատանքը ունենայ իր շարունակութիւնը եւ դառնայ արդիւնաբեր: Դպրոցի աշակերտութեան թիւը կը հասնի մօտ 30ի եւ դպրաց դասը, բաղկացած յատկապէս փոքրիկներէ եւ պատանիներէ, կը հաշուէ քանի մօտ մասնակցողներ: Շահան Քհնյ. պիտի հրաւիրէր ժողովուրդը միշտ հաւատքով եւ խանդավառութեամբ հետեւելու մեր եկեղեցական եւ ազգ. կեանքի բոլոր արտայայտութիւններուն որպէսզի միշտ վառ մնայ ոգին հայկազեան:

Նշան Քհնյ. Գույումճեանի Տէրունական աղօթքով վերջ պիտի գտնէր այս յաջող հաւաքոյթը որ անկասկած պէտք չէ մնայ առանց վաղորդայնի:

Արդար է շնորհաւորել Տիկնանց Միութեան վարչութեան ազնիւ տիկինները որ մեծ հոգածութեամբ կաղանդչէք պատրաստած էին բոլոր պզտիկներուն եւ նաեւ անուշեղէններ ներկաներու հիւրասիրութեան համար:

Ուստի պէտք է քաջալերել, պէտք է գուրգուրալ, պէտք է տալ բարոյական եւ նիւթական անհրաժեշտ զէնքերը որպէսզի այս դպրոցները զարգանան, աճին ու բարգաւաճին, որովհետեւ որքան որ ալ համեստ ըլլան, որքան որ ալ տարրական ըլլան դասընթացքները, անոնք ունին իրենց անժխտելի դերը հայապահպանման ճամբուն վրայ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Է.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

— Կ'ենթադրեմ որ ամէն օր լրագիրները արձանագրեն իրենց ճշմարիտ մանրամասնութիւններով կալանաւորներու համբայ եղած ատեն գործադրուած գարշելի արարողութիւնները, այն սրտմեռուցիչ մանրամասնութիւնները, որոնք ընթերցողները պիտի զայրացնեն եւ անկարելի է ժխտել, որովհետեւ ճշմարիտ են, երբ ամէն առաւօտ լրագիրները հազարաւոր ընթերցողներ բարկութեամբ դեղնեցնեն կամ շիկնեցնեն ամօթով, երբ գութի շարժին կինները, երբ ստիպեն զատաւորին աղջիկներուն որ տունը իրենց սեղանին վրայ հարցնեն. «Իրա՞ւ է, հայրիկ, որ այսպէս կը չարչարեն կենդանի արարածները...»: Այն ատեն հաւատացէք որ թիարաններուն խափանումը մօտեցած է:

— Գիտէ՞ք, ըսաւ Շաթօ–Րընօ, թէ այս տեսութիւնը շատ արդարացի կ'երեւի ինծի:

— Շարունակեցէք ուրեմն, պարոն Կրաթիյեէ... յարեց Պօշան, որ կը սկսէր հիացումով դիտել այս երիտասարդը:

— Ենթադրեցէք թէ վաղը մէկ սիւնակի չափ տեղ տայիք Էնփարսիալի մէջ, լաւ պիտի պատմէի ինչ որ տեղի կ'ունենար այսօր առաւօտեան ժամը հինգին, այսինքն գիշեր ատեն, Պիսէթրի բակին մէջ այն աղտոտ բանտին մէջ, ուր բանտապանները թերեւս կալանաւորներէն աւելի սրիկաներ են...

— Պարոն Կրաթիյեէ, քիչ մը հեռուն կ'երթաք. ընկերային կարգապահութիւնը կը ստիպէ որ...

— Բայց եթէ տեսնէք դժոխային բան է: Բանտապահները լապտերը ձեռքերնին կը վազեն նրբանցքներուն մէջ, խեղճերը դուրս կը հանեն, անոնց վրայ կը յարձակին՝ վախնալով թէ մի գուցէ շարժում մը ընեն. անոնց ձեռքերը կռնակնին կը կապեն, եւ կը հաւաստեմ ձեզի թէ ուժով կը սեղմեն: Յետոյ, վայրի գազաններու նման, զանոնք դէպի բակը կը քաշեն... ստիպելով որ դէպի ետ քալեն:

— Ո՛հ, ո՛հ, ատոնց մէջ քիչ մտացածին բաներ չկա՞ն արդեօք...

— Ամենեւին, ըսաւ Կրաթիյեէ անյողդողդ: Նախ եւ առաջ, ճշմարտութիւնը ընթերցողին գլխուն մէջ մխրճելու համար, պէտք է ուժգին զարնել: Հոն, բակին մէջ, ջահերու լոյսով, այդ խեղճերը բժշկական քննութենէ մը կ'անցընեն: Պէտք է գիտնալ թէ արդեօք դիպուածով կա՞ն անոնց մէջ այնպիսիները, որոնք անկարող են ճամբորդութեան տոկալ...

— Բայց մարդասիրութիւն է այդ:

— Այո, ուրեմն ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ ես տեսայ այնպիսիներ, որոնք տենդէ կը դողդղային եւ հազիւ կրնային կանգուն կենալ, եւ որ մեծապատիւ բժիշկը առողջ յայտարարեց...

Կարծես իր պատճառաբանութեան աւելի եւս կշիռ տալու համար՝ ոտքի ելաւ:

— Ստոյգ է որ սա Պենետէթթօն սրիկային մէկն է: Լաւ. այս առաւօտ, երբ տեսայ որ հոն կը տանէին զինքը, ինքը որ նորասէր երիտասարդներուն վայելուչ կեանքը ճանչցած է, երբ իր հագուստները հանեցին վրայէն, երբ առաւօտեան սառնային եղեամը անոր ուսերուն վրայ կ'իյնար, գրեթէ գթացի իր վրայ. բայց

— Ա՛հ, բա՞յց մը կայ...

— Այսինքն թէ դութս երկիւղի փոխուեցաւ: Երբ ցուրտէն ստիպուեցաւ կռնակը ծռել, իր դէմքը յանկարծ կծկուեցաւ. փայլակ մը անցաւ իր սեւ աչքերուն մէջէն. երբեք այնքան ահարկու կերպով անգութ դէմք չեմ տեսած. գուշակեցի թէ այս մարդուն վրայ կային բոլոր այն կատաղութիւնները որոնց հետ վարուելու եղանակին արդիւնքն են... Յետոյ հանեցին վրան եղած հագուստները, ոչ թէ զանոնք տանելու համար՝ ինչպէս որ կը կարծէք թերեւս, այլ զանոնք պատռելու, կտոր կտոր ընելու համար...

— Ի՞նչ օգուտ ունի, գոչեց Շաթօ–Րընօ:

— Որովհետեւ հագուստներուն պատռուած ըլլալը կալանաւորին փախստեան արգելք կ'ըլլայ: Ճամբու մը վրայ ցնցոտիներով մարդ մը ամէնուն անվստահութիւն կը ներշնչէ: Ոստիկանութեան համար նշան մըն է սիկա:

— Տարօրինա՛կ զգուշութիւն...

Եւ շատ անօգուտ: Երբ անոնք փախչիլ ուզեն, այս մանրամասնութիւնը զիրենք չի շփոթեցներ: Բայց զանք Պենետէթթօյի. տակաւին բաւական մաքուր frac մը հագած էր, այն զոր եղեռնագատ ատեանին ներկայացած ատեն հագած էր, այն որով պիտի ներկայանար թերեւս Օր. Տանկլարի ամուսնութեան դաշնագիրը ստորագրելու ատեն:

— Ա՛հ, գիտէ՞ք ուրեմն...

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Միրիճեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, մամուլով, հեռաձայնով, հեռագրով թէ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԷԼԻԶ ՄԻՐԻՃԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Բարեպաշտուհի Տիկին մը եւ Տիկին Ատրինէ Մինասեան 50ական, Պր. Յարութիւն Մուկպարեան 20, Տիկ. Արմենուհի Պանտիկեան 50, Տէր եւ Տիկին Պարոնեան 10, այրի Տիկ. Գոչոլեան 10, այրի Տիկ. Սուքիասեան 20, Պր. Բիլիկեան 10, Տիկ. Շաքէ Գրիգորեան եւ Տէր եւ Տիկ. Սեպուհ Միլտոնեան 50ական, Համբարձումեան ընտանիք եւ Օր. Թագուհի Մեծիկեան 20ական, Ֆօթօ Վանիկ 30, այրի Տիկ. Ժիրայրեան 20, Տէր եւ Տիկ. Վրէժ Եէլքովանեան 50, Տիկ. Լիւսի Ղազարեան 20:

Ողբ. Տիկ. Սիրանոյշ Նալպանտեանի թաղման առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Պր. Պօղոս Ղազիկեան 20, Պր. Պօղոս Ազարեան եւ Տէր եւ Տիկ. Գաբրիէլ Իլքէդեան 50ական, Տէր եւ Տիկ. Կազիկեան Ժան, Պր. Լեւոն Թըխթըխեան, Տէր եւ Տիկ. Անկիզեան 20ական, Լուսարարեան ընտանիք 30, Աթօեան ընտանիք 50, Պր. Կարապետ Կարապետեան 20, Պր. Տէրտէրեան 25, Պր. Սեդրակ Փափազեան 20, բարեպաշտ Տիկին մը 10:

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մշակութային ելոյթներուն անդրանիկը՝ Յունուար 31 Ուրբաթ, ժամը 20.30ին, ՄԷԶՈՆ ՏԸ ՍԱՆԹՐՈՅԻ մէջ,

8, Ռիւ Ժան Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Կը դասախօսէ՝ ՅԱԿՈԲ ԹԷՐԶԵԱՆ

Աստղագէտ, Գիտութիւններու Տոքթոր

Լիոնի աստղադիտարանին

նիւթ ունենալով

ԱՍՏՂԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1. Նախաքրիստոնէական շրջան
2. Միջին դար
3. Է եւ Ը դարերու հայ Աստղագիտութիւն
4. Վերածնունդ
5. ԺԸ, ԺԹ. եւ Ի. դար եւ հայկական աստղագիտութեան վերածնունդը մինչեւ ԲԻՒՐԱԿԱՆ եւ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ շրջան:

Յաւելուածաբար աստղագիտութեան ընդհանուր գիտելիքները ներկայացնող հետաքրքրական ժապաւէն մը 23 վայրկեան տեւողութեամբ՝

Au Rythme du Ciel

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ — Քոլա Քոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի Յունուար 22, ժամը 20.30ին, ընկերուհի Պապիկեանի բնակարանը, 28 Ավընիւ Սէնթ-Լիւսի, Անիէռ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

×

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Սէն Մօրիսի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Ուրբաթ (24 Յունուար) կէսօրէ ետք ժամը 14.30ին ընկերուհի Շուշան Կամպէրեանի բնակարանը:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է ի նպաստ իր դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Յակոբեանէ, այրի Տիկին Ե. Սիմիթրօեանէ եւ Պարոններ Ահարոն ու Յարութիւն Փունարճեանէ 100ական ֆր. իրենց ամուսնոյն, հօր եւ բարեկամին՝ Նիքոլա Սիթիրօաճատիսի մահուան տխուր առթիւ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին Կիրակի 16 Փետրուար ժամը 13ին ճաշարան «Նար»ի մէջ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Gala Annuel du Nor Seround

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպուած Արնուվիլ – Սարսէլի կաւվարենց խումբի կողմէ

Կիրակի Յունուար 26, ժամը 16էն 24

Dimanche 26 Janvier, de 16 à 24 heures, Salle des Fêtes de Sarcelles

Place du 11 Novembre

PARTIE ARTISTIQUE

BEDIK ET SON ORCHESTRE

Groupe de danses Naïri — Groupe instrumental Arménien

Tirage de la Tombola avec de nombreux lots importants

Entrée 15 Fr. — Etudiants 10 F.

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ Ի ՆՊԱՍՏ

«Յառաջ»ի միջոցաւ Պ. Արխեան 100 ֆր. կը նուիրէ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Փետր. 2, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ կէսօրէ ետք ժամը 15ին:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհիներն ու համակիրները:

ԴԷՊԻ ՀԱՆԴՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը կազմակերպած է այցելութիւն մը ինչպէս ամէն տարի, զոյգ Հանդստեան տուները, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13.30ին:

Այս առթիւ օթօքառ մը վարձուած ըլլալով, փափաքողները կրնան մասնակցիլ: Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

Օթօքառը կը կենայ Փալս Լէօն Պլում:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղական Կապ. Խաչի՝ «Մանուկներու Օր»ը կը տօնուի մեծ պատրաստութեամբ Յունուար 26, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Ռիւ Ժէի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ եւ հաճելի անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական Կաղանդի չունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով, պիտի ուրախացնէ սրահին մէջ եղող բոլոր պզտիկները:

ՃԱՇԱՍԵՂԱՆ

Բացառիկ ճաշ, կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերմէի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13ին Սէն Ժերմէի Հայոց եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Խնամքով պատրաստուած ճաշեր Խաչուհիներու կողմէ:

ՃԱՇԱԳԻՆ 25 ՖՐ.:

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

NUITÉE DANSANTE

Samedi, 1er Février de 22 h. à l'aube

Կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

Տեղի կ'ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտի շքեղ սրահներուն մէջ

մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ELIE PORTAL et «LES MEDITERRANEENS»

Հայկ. ջերմ միջավայր: Ճոխ պիւֆէ: Հաճելի անակնկալներ:

Réservations :

AGENCE WASTEELS, 87 La Canebière — Tél. 62-03-44

BABY-SHOP, 15, Rue Pisançon — Tél. 33-08-84

STEPANIAN, 18 Boulevard National — Tél. 62-42-03

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Նախագահութեամբ ԱՐՇԱԻԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

ի նպաստ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Յունուար 30 Եշ. ժամը ճիշդ 20.45ին

THEATRE DAUNOU — 9, RueDaunou — Métro : OPERA

Կը ներկայացուի

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարներ

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան

Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօռունեան — Յովի. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

K. BAKERDJIAN : 35, Rue de Trévise, Paris 9e — Tél. : 770-07-25

M. ANDONIAN : Tél. 738-21-18

P. TERZIAN : Tél. 202-87-20

ALIMENTATION MASSIS : 21, Rue Saulnier — Tél. 770-16-88

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

PARKING ASSURÉ AMBIANCE ASSURÉE

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Շաբաթ, Փետր. 1, ժամը 20էն մինչեւ լոյս

Pour la première fois GRAND BAL DE NUIT exceptionnel

de 20 heures à l'aube

Organisé par le

Comité des Parents d'Elèves du Collège Arménien Samuel Moorat

Dans les somptueux salons du

NOVOTEL de Paris

1, Avenue de la République, Bagnolet

LE SAMEDI 1er FEVRIER

— Entrée 25 F. — Etudiant 15 F. —

- *BUFFET* -

Facilité d'accès :

AU BORD DU PERIPHERIQUE — Métro : Porte de Bagnolet

Soirée animée par l'Orchestre

— PARADOXE —

Billets tel. : 027-18-28

—— *Tenue de soirée souhaitable* ——

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
22
MERCREDI
22 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 13.204
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.204

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՉԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— O —

Չինաստանի Խորհրդարանը, որ, ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, տասը տարիէ առաջին անգամ ըլլալով, կը գումարուէր եւ նոր Սահմանադրութիւնը կը վաւերացնէր, լսած է նաեւ վարչապետին զեկուցումը կառավարութեան գործունէութեան մասին:

Երկու հիմնական կէտեր կարեւոր տեղ գրաւած են Չու Էն Լայի զեկուցումին մէջ: Նախ շեշտը դրուած է տնտեսութեան զարգացման վրայ: Չինաստան բացարիկ ճիգով կ'ուզէ «առաջին դիրքի վրայ» դնել տնտեսութեան մարզէն ներս դարավերջին: Համաձայն Չուի, Չինաստանի տնտեսութեան զարգացումը երկու փուլերէ կ'անցնի: Առաջինը, որ տասը տարիէ գործադրութեան մէջ է, կը նախատեսէ մինչեւ 1980 երկրին ճարտարարուեստը եւ ազգային տնտեսութիւնը ինքնաբաւ եւ «յարաբերաբար ամբողջական» դարձնել: Երկրորդ փուլով՝ 1980էն մինչեւ դարավերջ, ճարտարարուեստի, գիւղատնտեսութեան, ազգային պաշտպանութեան, գիտութեան եւ թեքնիքի արդիականացումով եւ զարգացումով երկիրը աշխարհի մէջ առաջին դիրքին հասցնել:

Չին վարչապետին շօշափած երկրորդ կարեւոր կէտն այն էր, որ օր մը չէ օր մը համաշխարհային պատերազմ մը ծայր պիտի տայ իբրեւ հետեւանք այն բուռն մրցակցութեան, որ գոյութիւն ունի Մ. Նահանգներու եւ Խորհ. Միութեան միջեւ: Այս հեռանկարով աշխարհի ժողովուրդները պէտք է պատրաստ գտնուին:

Չին վարչապետը շեշտած է, թէ ստիպմանաբար աւելի բուռն կը դառնայ երկու գեր-պետութիւններու միջեւ մղուած պայքարը աշխարհի գերադասութեան համար: Այս պայքարը տարածուած է ամբողջ աշխարհի վրայ եւ իր ամէնէն յայտուն պատկերը ստացած է Եւրոպայի մէջ: «Երկու գեր-պետութիւնները (իմա՛ Մ. Նահանգներն ու Խորհ. Միութիւնը) աշխարհի ամէնէն շահագործողներն ու աշխարհը ճնշողներն են եւ համաշխարհային պատերազմի մը սպառնալիքը կը ներկայացնեն»:

Չու Էն Լայ յայտարարած է, թէ չինեւխորհրդային բանակցութիւնները սահմանային հարցերուն շուրջ «ցայսօր ոչ մէկ արդիւնք տուած են»: Շեշտելով թէ գաղափարախօսական տարակարծութիւնները պատճառ պէտք չէ դառնան, որ պետական գիծով բնականոն յարաբերութիւններ չհաստատուին Մոսկուայի եւ Փեքինի միջեւ, չին վարչապետը «խորհուրդ» տուած է խորհրդային ղեկավարութեան, որ բանակցի պարկեշտօրէն լուծելու համար հոդ չէ թէ քանի մը հարցեր:

Վարչապետը անդրադառնալով Փեքին-Ուաշինկթըն յարաբերութիւններու հարցին, ընդգծած է թէ «հիմնական տարակարծութիւններ» գոյութիւն ունին իրենց միջեւ, սակայն, շնորհիւ երկուստեք կատարուած ճիգերուն «չինեւամերիկեան յարաբերութիւնները բարելաւուած են չափով մը» վերջին երեք տարիներուն: Յարաբերութիւնները դեռ կրնան բարելաւուիլ եթէ խղճմտօրէն գործադրութեան դրուին Շանկհայի չինեւամերիկեան միացեալ զեկոյցին սկզբունքները:

Աւելցնենք, որ Չինաստան զօրավիգ կը կենայ նաեւ Արեւմտեան Եւրոպայի երկիրներուն, որոնք կը ձգտին միացեալ ճակատ կազմել եւ թոյլ չտալ, որ գեր-Պետութիւնները իրենց գերադասութիւնը հաստատեն հոն: Երրորդ աշխարհն է, համաձայն չին վարչապետին, որ պայքարի հիմնական ուժը կը ներկայացնէ ընդդէմ գաղթատիրութեան եւ գերադասութեան:

Քանի մը տողով

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Ազատագրութեան կազմակերպութեան առաջնորդը՝ Արաֆաթ Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին ուղղած իր նամակով դատապարտեց Օրլիի եղեռնափորձը: «Մեր ժողովուրդին եւ մեր կազմակերպութեան անունով կը դատապարտենք Ֆրանսայի ապահովութեան դէմ եւ Ֆրանսայի հողին վրայ գործադրուած անպատասխանատու գործողութիւնները, թէեւ դեռ յայտնի չէ ինքնութիւնը յանցաւորներուն»: Օրլիի ահաբեկիչները Պաղտատի մէջ ձերբակալուեցան, երբ Պոյինկ 707ը վայրէջք կատարեց հոն: Արաբ այլ երկիրներ մերժեցին թոյլ տալ օդանաւին իջնել իրենց օդակայանները:

ՄԱՆՇԻ փապուղին, որու ծրագիրը ծրնած էր աւելի հարիւր տարի առաջ, վերջնապէս ջուրը ինկաւ, տրուած ըլլալով որ բրիտանական կառավարութիւնը հրաժարեցաւ այդ ծրագրին իրագործումէն: Անգլիա, կղզի պիտի մնայ ուրեմն: Անգլիոյ այս միակողմանի որոշումը, մեծ դժգոհութիւն պատճառեց, մասնաւորաբար Ֆրանսական գործի շրջանակներուն մէջ:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ մէջ կարելի եղաւ տագնապի մը առաջքն առնել: Եկեղեցին, առաջին անգամ ըլլալով, դիրք ճշդեց եւ ընկերվարականներուն ի նպաստ արտայայտուեցաւ, սենտիքաներու ազատութեան համար: Ծանօթ է որ համայնավարները կ'ուզէին որ միայն մէկ սենտիքա ըլլայ, մինչ Սոարէս բուռն կերպով որոշած էր տեղի չտալ եւ պահպանել ճշմարիտ ժողովրդավարութիւն մը:

ՔՈՒՊԱՅԻ փոխ-վարչապետը՝ Ռոտրիկէզ յայտարարեց, թէ Ֆրանսա 1975-1976 տարեշրջանի համար մէկուկէս միլիառ ֆրանքի վարկ կը բանայ: Ֆրանսայի Նախարարապետը Քուպա այցելելու հրաւէր ստացաւ Քասթրոյէ:

ՈՒԿԱՆՏԱՅԻ Ելմտական նախարարը Լոնտոն ապաստանեցաւ: Ամբաստանուած է նախագահ Իտի Ամին Տատայի կողմէ, որ թշնամական լուրեր տարածած է Ուկանտայի ներքին կացութեան մասին:

ՆԻԿՈՍԻՈՅ մէջ հակամերիկեան եւ հակաբրիտանական նոր ցոյցեր տեղի ունեցան, որոնք բուռն բնոյթ ստացան: Մակարիոս Արք. անձամբ միջամտեց եւ հրաւիրեց ցուցարարները վերջ տալու ցոյցերուն: Ցուցարարները ընդունեցան:

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ Հանրապետութեան նախագահը՝ Օ'Տալէյ, Հանրապետութեան նախագահին հրաւէրով պաշտօնական այցելութիւն մը պիտի կատարէ Ֆրանսա Մարտ 13էն 15:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ 1967 Ապրիլի զինուորական պետական հարուածի գլխաւոր պատասխանատուները՝ Փափատոփուլոս, Փաթաքոս, Լատաս, Մաքարեզոս եւ Ռուֆոկալիս «բարձր դաւաճանութեան» ամբաստանութեամբ ձերբակալուեցան:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 15-16)

«ԱՐԱՐԱՏ» ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

«Արարատ» անցեալ տարի 14 միջազգային մրցումներ ունեցած է այլ եւ այլ խումբերու հետ: 12 Մրցումներու մէջ ապահոված է յաղթանակ, մէկ մրցումը վերջացուցած է հաւասար արդիւնքով (1-1) եւ մէկ անգամ միայն պարտուած է 0-1 կէտով: Արդարեւ, Լիբանանի ախոյեան «Նեժմի» խումբն էր, որ պարտութեան մատնած է «Արարատ»ը:

×

«ՉԱՐԵՆՑ» ՏՈՒՆ - ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Երեւանի «Լենին» պողոտայի շէնքերէն մէկուն մուտքին ցուցատախտակ մը փակցուած է, որուն վրայ արձանագրուած է, թէ «Այս տունը 1932-1937 թուականներին ապրել է Եղիշէ Չարենցը»:

Յունուար 10ին տեղի ունեցած է բանաստեղծին տուն - թանգարանին բացումը: Խօսք առած են Հայաստանի Մշակոյթի նախարարը՝ Ռ. Պարսամեան եւ Գրողներու Միութեան վարչութեան Ա. քարտուղարը՝ Է. Թոփչեան: Ապա այցելուները դիտած են տուն - թանգարանին ցուցանմոյշները: Բանաստեղծական ինքնատիպ աշխարհ մը ստեղծուած է բնակարանին մէջ: Հոս կարելի է տեսնել բանաստեղծին ծննդավայրին՝ Կարսի լուսանկարները, բազմաթիւ վաւերագիրներ, ձեռագիրներու լուսատիպ օրինակները: Ցուցափեղկերէն մէկուն մէջ ներկայացուած են պատանի Չարենցի կարդացած առաջին գիրքը: Հաղուագիւտ փաստաթուղթեր ցոյց կուտան, թէ ան մասնակցած է Ղամարլուի ճակատամարտին եւ այլ կռիւներու: Ցուցափեղկի մը մէջ ներկայացուած են Չարենցի բանաստեղծութիւնները՝ նուիրուած Գորկիի, Պուշկինի, Հայնէի, Բրուսովի, Տարիձէի, օտար գրականութիւններէ անոր կատարած թարգմանութիւնները, ինչպէս նաեւ գիրքեր՝ հեղինակներու ձօնագրութիւններով:

Ընդարձակ գրադարան մը յատկացուած է Չարենցին գրական ժառանգութեան: 20ական թուականներէն սկսեալ անոր երկերը լոյս տեսած են աշխարհի զանազան անկիւնները, տարբեր լեզուներով:

Չարենցի աշխատասենեակը ներկայացուած է իր հարազատ ձեւին մէջ: Բանաստեղծին անձնական գրադարանը բաղկացած է 1600 գիրքերէ: Գրասեղանին վրայ անխնամ թափուած են անոր ձեռագիրները, սիրած հեղինակներու գործերը, «Գիրք ճանապարհին»ը: Զորսդին կան քանդակներ, նկարներ, հնաբոյր առարկաներ, թանկագին մասունքներ:

×

Վ. ԱՆԱՆԵԱՆԻ «ՅՈՎԱԶԱՁՈՐԻ ԳԵՐԻՆԵՐԸ» ՉԵԽԵՐԷՆ

Փրակայի «Ալպադրոս» հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած է Վախթանգ Անանեանի «Յովազաձորի գերիները» վէպը: Գիրքը բնագիրէն թարգմանած է չեխ հայագէտ, Տոքթոր Եարոմիր Եոլինէք: Տպաքանակն է 30.000 օրինակ:

Այդ գիրքը հրատարակած է նաեւ Չեխոսլովաքիոյ մանկական հրատարակչութիւնը՝ 31.000 օրինակով:

Հայ հեղինակին այդ վէպը հրատարակուած է 11 լեզուով 18 անգամ, 556.000 ընդհանուր տպաքանակով:

×

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՁԵՒԱՒՈՐՈՒՄ

«Հայաստան» հրատարակչութեան տան մէջ բացումը կատարուած է Օգսէն Աստուրեանի գծանկարներու ցուցահանդէսին:

Առաջին անգամ 1936ին է, որ Օ. Աստուրեան ձեւաւորած է Պուշկինի «Պետրոս Մեծի Արաբը» գիրքը: Այնուհետեւ ձեւաւորած է հարիւրէ աւելի գիրքեր, որոնց շարքին են «Արհեստներն ու կենցաղը հայկական մանրանկարներում» (Ա. Գէորգեան), «Համլէթը ինչպէս տեսայ» (Վ. Փափազեան), «Արամ Խաչատրեանի դաշնամուրային ստեղծագործութիւնները» (Ռ. Խարաջանեան), «Իմ կենսագրութիւնը» (Չ. Չափլին), «Յակոբ Գիւրջեան», «Երուան Քոչար» ալպոմները:

×

ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆ

«Հայֆիլմ» արուեստանոցին մէջ պատրաստուած է «Զանգեզուրեան խճանկար» գունաւոր ժապաւէնը, որուն նիւթը քաղուած է Անահիտ Սեկոյեանի «Եթէ Որոտանը խօսէր» վէպէն: Շարժանկարը շուտով պիտի ներկայացուի Մոսկուայի հեռատեսիլէն:

×

ՃԱՏՐԱԿ

Ռաֆայէլ Վահանեան երկրորդ տեղը գրաւած է Հէստինքսի միջազգային մրցաշարքին մէջ:

×

ՓԻՆԿ-ՓՈՆԿ

Անգլիոյ մէջ ոսկէ շքանշաններ ձեռք ձգած են Էլմիրա Անտոնեան, Սարգիս Սարոյեան, Ս. Գոմոզկով եւ Ա. Ստրոկատով, որոնք ներկայացուցած են խորհրդային փինկ-փոնկի հաւաքականը:

×

«ՆԱՐԻՆԷ» ԱՌՈՂՋԱՐԱՆԸ

«Նարինէ» մանկական առողջարանը հիմնուած է տասը տարի առաջ: Վեց հազար երախաներ տասը տարուան ընթացքին իրենց հանգիստը անցուցած եւ բուժուած են հոն:

ԹԵՐԹԻ ԹՈՒՂԹԸ ԿՐԿԻՆ ՍՂԵՑ

— O —

Յունուար 7ին (գործադրելի Յունուար մէկէն) թերթի թուղթը, նոր յաւելում մը կրեց, որ չորրորդն է 1974 Յունուարէն ի վեր: Այս նոր յաւելումով, մէկ տարուան մէջ, թերթի թուղթի յաւելումը 90 առ հարիւրի հասաւ...:

ՕՐԵՐՈՒ ՊԱՀԱՆՋԸ

ՕՐԻՆԱԿ ԴԱՌՆԱՆՔ

—— O ——

Քսաներորդ դար, վերջին քառորդ եւ 1975:

Ժամանակին եւ օրուան պահանջներուն գիտակից սերունդի մը հետ է այսօր մեր գործը: Ձեւով մը՝ արդի մարդուն: Նուաճումները՝ ե՛ւ գիտական ե՛ւ քաղաքական, ե՛ւ ընկերային մարզերէ ներս ո՛չ միայն արագընթաց կը յառաջանան, այլեւ՝ կը վազեն, կը սուրան: Ո՛չ միայն տեղքայլը, այլեւ՝ դանդաղումը նոյնիսկ, այսօր, յետամնացութեան նշաններ են, որոնք, պատճառ կը դառնան, կարճ ժամանակ – ուան ընթացքին, հսկայ անդունդներ ըստեղծելու՝ մէկուն եւ միւսին միջեւ: Ըսել կ՚ուզենք՝ վազքին եւ դանդաղումին:

Ձենք ուզեր փակագիծներ բանալ այստեղ եւ առանձնաբար թուել այս կամ այն նուաճումին լաւ եւ գէշ, թերի կամ կատարեալ ըլլալու ստորոգելիները: Վիճելի հարցեր շատ ունին անոնցմէ շատերը եւ, անկասկած, կարելի չէ միշտ դիտել օգտակարի ակնոցով: Սակայն, մէկ բան յստակ է այսօր, որ յառաջդիմութիւնը քսաներորդ դարու, մանաւանդ երկրորդ եւ երրորդ քառորդին կատարեց այն հըսկայ եւ անըրադարձելի ոստումը, որուն չէն կրնար հաւասարիլ անցնող միացեալ ժամանակներու մարդկութեան գոյութիւնը:

«Ժամանակները փոխուած են» բացատրութիւնը, բոլորիս համար, ընդհանուր վարկած դարձած է այլեւս, իսկ փոփոխութի՞ւնը (չանժըման) արդի մարդուն մտասեւեռում:

Ցարմարիլ ժամանակին, քալել նուաճումներուն թափով, փոխել, փոխել ե՛ւ աշխատանքի ե՛ւ մտածելու ե՛ւ մանաւա՛նդ դատելու, տրամաբանելու եւ գործելու գործելակերպերը: Ահաւասիկ նոր մարդը, դարուս վերջին քառորդի սեմին, եւ այս՝ պետական ամէնէն բարձր աթոռներէն սկսեալ մինչեւ համեստ բանուորին հոգեբանութիւն, բարդ ու խրթին հարցերու նորաձեւ գումարներ, մըտալլկող ազդակներ որպէս:

Հարցականի տակ չենք կրնար դնել այս կամ այն էջի յաջողութեան թէ ձախողութեան, պէտք թէ անպէտք, լաւ թէ գէշ արդիւնքներու քննութիւնները: Նականը, այս պարագային, ժամանակներու որպէս պահանջ, արագացնել ոստումները, որպէսզի ստրճանական բարձրացումի եւ յառաջդիմութեան գիծերը համահաւասար ձեւով ընթանան, որպէսզի չըլլան ո՛չ միայն խոտոր համեմատութեամբ արձանագրութիւններ, այլ նաեւ՝ զարտուղի, խոլտուբոլտ ելեւէջներ (զիկ-զակ):

Նոր տարուան սեմին, մանաւա՛նդ վաթսունամեակի նախօրեակին մեր այս խորհրդածութիւնները, որպէս հաստատում – ներ, մեզ ակամայ կ՚առաջնորդեն ազգ· մեր գոյութեան, Սփիւռքի Հայութեան:

Կը քալենք կծիկը մեր իսկ գոյութեան: Հանգոյցներու շարքը՝ ընկերային, քաղաքական եւ վարդապետական մեր կառոյցներով, կը դժուարացնեն ե՛ւ աշխատանքի ե՛ւ արտադրութեան մեր թափը, անշուշտ, յաջողութեան կէտ մը արձանագրելու՝ որպէս նուաճում:

Կը գործե՞նք անկասկած, վկայ հայ մամուլը:

Նորերը կը հասնի՞ն· անշուշտ այո՛· փա՞ստ, Սփիւռքի մեր իրականութեան յաջութիւնները:

Միութիւններ, կազմակերպութիւններ, բարեսիրական հաստատութիւններ կա՞ն, կ՚աշխատի՞ն, «բան մը կ՚ընե՞ն» կասկած չկայ, դրական է պատասխանը:

Դեռ կարելի է երկարել հարցականներու եւ հաստատումներու շարքը: Սակայն կը գոհանանք այսքանով միայն:

Կը գոհանանք, որովհետեւ տարասփիւռ Հայութեան ազգ· գոյութեան առանցքը կազմող — միութիւն, կուսակցութիւն եւ եկեղեցի — երեք թէ երիտասարդ խաւերու ներկայութիւնը, ձեւով մը կ՚ամբողջացնեն պատկերը հայ իրականութեան եւ այս՝ առանց նկատի ունենալու երկրէ երկիր աստղերու հեռաւորութիւնները:

Յստակ է պատկերը բոլորիս համար:

Կանք, կ՚ապրինք, կը գործենք՝ իւրաքանչիւրս մեր հասկցած ձեւով (ըստ մեր դաւանանքին):

Տակաւին· կը փորձենք թուական մը (այս պարագային շատ կարեւոր) չարժաւէթ դարձնել եւ, պատիւ բոլորիս՝ կը յաջողինք ուժերը մէկտեղել, քաղաքական երեք կուսակցութեանց նոյն ուղի գոր – ծելակերպով եւ այս՝ վաթսունամեակի նախօրեակին: Դրական կէտ մը՝ ահաւասիկ:

Սակայն, ո՞վ կը մտածէ կամ ոյո՞նք պիտի կարենան կեդրոնացեալ ուժի վերածել անկախ ամէն մէկուս թափած ճիգերն ու ծախսուած գումարները:

Վերջին հաշուով, հայ մարդուն ·հա – մար, Սփիւռքի իր կեանքին մէջ, գլխաւո՛ր երկու մտահոգութիւն գոյութիւն ունի:

Ա.— Գոյատեւում՝ որ հետեւանք է ձուլման վտանգին:

Բ.— Ազգ· Դատ՝ որ հետեւանք է գործուած անարդարութեան:

Խտացուած զոյգ ընդգծումները իրենց ստորաբաժանումներով չեն եւ չեն կրնար պատկանիլ որեւէ հատուածի: Ձեն կրնար ըլլալ տարակարծութիւններ՝ դէթ այս անկիւնէն դիտուած, որովհետեւ իւրաքանչիւր Հայու կոչումը զինք կ՚առաջ – նորդէ միայն ու միայն հաւասար յայտաբարի վերածուած գլխաւոր այս կէտե – րուն:

Անկասկած, տարակարծութիւններ, գաղափարի հիմնական տարբերութիւն – ներ կրնան ըլլալ ձեւի, միջոցներու, որդեգրուած ուղիի եւ ինչու չէ՝ նաեւ հաւատամքի միջեւ, սակայն երբե՛ք նպատակակէտի, երբ բոլորիս գլխուն վրայ բազմած է բազմադարեան Հայը՝ իր երէկուան ու այսօրուան մտահոգութիւն – ներով:

Ինչո՞ւ ցրուել ուժերը, ի մասնաւորի՝ նիւթական դետնի վրայ եւ ծախսել առանձնաբար փոքր տոկոսով, երբ բոլորի մէկտեղումը կրնայ գոյացնել ներկայա – նալի, յարգելի մեծ ուժ:

Ինչո՞ւ աշխատիլ զանազան ճամբաներով, դանդաղ եւ տկար եւ ոչ՝ միացեալ, արագ եւ ազդեցիկ:

Ինչո՞ւ փորձել միայն առժամեայ հաւաքական ուժ մը եւ ոչ՝ մնայուն ու ծրագրուած, զանազան էջերով:

Կա՞ն արդեօք խոչընդոտներ: Ըստ մեզի՝ ո՛չ, երբ անկեղծ Հայու բազուկները իրարու ձեռք երկարեն:

Պատմութիւնը հոս եւս փաստեր ունի աւատապետական եւ տոհմային մեր գոյութեան ընթացքին: Անոնք գիտցած են, այդ օրերուն իսկ, մէկ կողմ ձգել ներքին մարտերն ու տարակարծութիւնները, երբ արտաքին թշնամին կը սպառնար ե՛ւ հայրենիքի ե՛ւ հայ ժողովուրդի գոյու – թեան:

Արդ, ինչո՞ւ չօգտագործել վաթսունամեակը, շրջան առ շրջան, երկրէ երկիր ստեղծելու ազգային վերին մարմին մը: Մկրտեցէք զայն պատուիրակութիւն, ազգային մարմին, կեդրոնական յանձնա – խումբ ինչ որ կ՚ուզէք: Բառեր եւ մակդիրներ չեն պակսիր: Սակայն չեն պակսիր նաեւ բանիմաց, երեւելի եւ կշիռք ունեցող Հայեր որոնց ներկայութիւնն ու մասնակցութիւնը՝ յաչս օտարներու «բան մը կրնայ ըսել» եւ որ կրնայ գոհացնել ե՛ւ հաւատքի, ե՛ւ գաղափարի ե՛ւ կազմակերպութեանց պահանջները:

Գալիք օրերու անհրաժեշտութիւն է այլեւս նմանօրինակ վերին մարմնի մը ներկայութիւնը՝ այսօր, ձեւով մը երկիրներու հայ ազգ· փոքր կառավարութիւններ (թէեւ բառը շատ մեծ է), որոնց տարեկան շփումներն ու ծրագրուած աշխատանքները հրաշքի նոր հորիզոններ կրնան բանալ:

Մեր այս մտածումները արդէեք չեն կրնար ըլլալ անշուշտ առանձնաբար իւրաքանչիւրի կողմնակի աշխատանքնե – րուն: Սակայն ժամանակն է այլեւս, ինչպէս միշտ, իրաւունք տալ Զարենցին ու ըսել.—

«Ո՛վ հա՛յ ժողովուրդ, քու միակ փըրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է» (այս պարագային, սփիւռքեան մեր կեանքին եւ վերոյիշեալ մտահոգութեանց ճամբով միայն):

1975ի սեմին եւ վաթսունամեակի նախօրեակին, մեր բաղձանքը պիտի մնայ այս, անպայման իրականացած տեսնելու զայն եւ առաջին հերթին՝ Ֆրանսայով:

Օրինակ դառնանք:

Ա. ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ ԵՒ 30ՐԴ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

—— O ——

ՄԱԿի Նիւ Եորքի Կեդրոնէն Լեւոն Քէշիշեան կը հաղորդէ հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

712րդ իր նիստին, Խտրականութեան Կանխարգիլման եւ Փոքրամասնութիւններու Պաշտպանութեան Ենթայանձնախումբը որոշեց որ Յատուկ Զեկուցաբերը, որուն յանձնուած է Ցեղասպանութեան ոճիրի կանխարգիլման եւ պատժումի հարցին ուսումնասիրութիւնը, պէտք է հրաւիրուի իր աշխատանքը շարունակելու՝ կարելի արագութեամբ զայն ամբողջացնելու միտումով, որպէսզի կարենայ աւելի մշակուած տեղեկագիր մը ներկայացնել Ենթայանձնախումբի 28րդ նստաշրջանին: (Այս որոշումը տրուած էր Ենթայանձնախումբի 27րդ նստաշրջանին, որ գումարուեցաւ Նիւ Եորքի մէջ 1974 Օգոստոս 5էն 23):

Հետեւաբար, ըստ նախատեսութեան, ուսումնասիրութեան վերջնական տեղեկագիրը պիտի ներկայացուի Ենթայանձնախումբին անոր 29րդ նստաշրջանի ընթացքին, 1976ին:

Յատուկ Զեկուցաբերն է Ռուանտացի Նիքոտեմ Րուհաշիանքիքօ, նախապէս Ենթայանձնախումբի մէկ անդամը, որ Ենթայանձնախումբի 24րդ նստաշրջանին նշանակուած էր այս ուսումնասիրութիւնը կատարելու համար: Ցեղասպանութեան հարցը ուսումնասիրելու որոշումը տըրուած էր Ենթայանձնախումբի 20րդ նըստաշրջանին, XX(8) բանաձեւով, եւ վաւերացուած էր ՄԱԿի Տնտեսական եւ Ընկերային Խորհուրդին կողմէ 1420 բանաձեւ – որոշումով:

Յատուկ Զեկուցաբերէն կը սպասուի որ 1975ին Ժընեւ այցելէ եւ խորհրդակցի Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբին հետ, իր տեղեկագիրը աւելի մշակելու համար: Առաւել· որովհետեւ այլեւս Րուհաշիանքիքօ անդամ չէ Ենթայանձ – նախումբին, պարտաւոր է մասնաւոր այցելութիւն մը տալ Ժընեւ 1975ին, որպէսզի կարենայ իր տեղեկագիրը ներկայացնել Ենթայանձնախումբի 28րդ նստաշրջանին:

Իսկ 1976ի ընթացքին ան դարձեալ պէտք է այցելէ Ժընեւ, որպէսզի Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբի հետ խորհըր – դակցաբար վերջնական ձեւի մը մէջ դնէ իր տեղեկագիրը եւ, ապա, Նիւ Եորք մեկնելով՝ զայն ներկայացնէ Ենթա – յանձնախումբի 29րդ նստաշրջանին:

Եւ եթէ պատահի որ Ենթայանձնա –

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Գ.

Շատ ծնողքներ արդէն յոյսեր կը տածէին Մարտիրոս աղան իրենց փեսայ ունենալու, եւ աղջիկներն ալ այդ պատահականութեան կը նայէին՝ գաւառա – ցիին նկատմամբ խիստ նպաստաւոր հայեացքով: Ամէն գացած տեղերը Սարըպըյըքեան միեւնոյն խօսքն էր, որ կը լսէր մայրերուն բերնէն·

— Քեզ կարգենք, Մարտիրոս աղա, տուն տեղ ըլլաս, քիչ մըն ալ մենք քեզի զանկ ուտենք խմենք:

— Հայա՛, հայա՛, ասանկ բան կ՚ըլլա՞յ, միշտ մերին անուշները, պիսքուիները կ՚ուտես, խահվէնիս, չայերնիս, լիքէօրնիս կը խմես, դուն տուն չունիս քի մենք ալ քեզի գանք··· Արսէն Կուլեանը զարձար գլխներուս:

— Զաթը էրիկ մարդ ըսածդ կարգելու է, եա չէ նէ՝ գիտես քի հիչ համ հոտ չունի··· ասկէ զատ, աղուոր կնիկ մը թեւդ առած տեղ մը երթաս նէ՝ քեզ ուրիշ կերպ կ՚ընդունին:

Մարտիրոս աղա հաւանութեան խօս – քերով մտիկ կ՚ընէր այս կատակախառն մտածումները· միայն ատեն – ատեն կեղծ համեստութեամբ ու վեհերոտու – թեամբ դիտել կուտար·

— Աղէկ, բայց ես կոշտ գաւառացի մըն եմ, պոլսեցի փափուկ աղջիկ մը ինծի հետ կրնա՞յ ապրիլ:

Մայրերուն լեզուն կը պատասխանէր·

— Մարտիրոս աղա, ատ ի՞նչ խօսք է, ինչո՞ւ կոշտ ըլլաս· գաւառացին ի՞նչ է, պոլսեցին ի՞նչ··· հէմ մի կարծեր քի պոլսեցի աղջիկներն ալ անանկ փափուկ կ՚ըլլան: Մենք քեզի թօրունը հաստ աղջիկ մը գտնանք տէ՝ նայէ:

Մայրերու փութկոտութիւնն ու հաճոյակատարութիւնը հոս կանգ չէր առներ: Գիտնալով, որ գաւառացիին միակ ու յետին առարկութիւնը Պոլսեցի աղջիկներու փափկակազմութիւնն էր, այդ արմատա – ցած գաղափարը բառնալու կը ջանային միաձայնութեամբ: Եւ որպէսզի իրենց պաշտպանողականը ընդհանուր խօսքերու տարտամութեան մէջ իր զօրութիւնը չկորսնցնէր, խօսքերնին կը մասնաւորէին օրինակներով, յատուկ անուններով կը հաստատէին իրենց ապացոյցները:

— Մարտիրոս աղա, ինչո՞ւ ատանկ կ՚ըսես, Կերմէքեանենց աղջիկը աչքիդ առջեւ բեր, ծիծեր մը ունի քի, Եաֆայի փորթուգալ կը նմանի:

— Քա՛, հայա՛ Տիրանեանենց Զարուհը, պալտըր մը ունի քի՝ նա··· վրայէն հիչ չես ըսեր: Անցած օր բաղնիքը տեսայ՝ զարմացայ:

Ու բացականերէն կ՚անցնէին ներկաներուն· ամէն մայր իր աղջկան առաւելութիւնները, հրապոյրը, դիմացկունութիւնը մէջտեղ կը դնէր: Ծիծերու, թեւերու, սրունքներու, երանքներու, կուրծքերու, մէջքերու եւ իրաններու երեւակայական ցուցահանդէս մը հայրատ հաճոյք կը պատճառէր Սարըպըյըքեանին:

Բոլոր այս անդուլ թելադրանքներն իր յետին վարանումները ցրուեցին եւ ա՛լ որոշեց ամուսնանալ: Իր ընտրութիւնը ըրած էր արդէն այն օրէն ի վեր, ուր Պոլսեցի աղջկայ մը հետ ամուսնանալու գաղափարին սկսած էր ժպտիլ:

Իր ընտրելին էր Սաթենիկ Կերմէքեանը, որուն մեծկակ օժիտը, գործնական ոգին, լրջութիւնը եւ ֆիզիքական կազ – մութիւնը գնահատած էր առջի վայրկեանէն իսկ: Միայն թէ, հակառակ Մարկոս էֆէնտիի տան մէջ գտած սիրալիր ըն – դունելութեան, որեւէ ուղղակի կամ անուղղակի առաջարկ մը չէր եղած զինքը փեսացնելու մասին:

Բաւական ատեն այդ տեսակ դիմումի մը ի զուր սպասելէ ետքը խորհեցաւ առաջին քայլը ինք առնել: Խնդիրը բաւական փափուկ էր· կրնար մերժումի մը հանդիպիլ եւ աղուոր խանգարել Մարկոս էֆէնտիի հետ մշակած յարաբերութիւնը, որմէ առեւտրական օգուտներ քաղել կը յուսար: Այս պատճառաւ լաւագոյն համարեց գործը յանձնել երրորդի մը, որ իբրեւ երկու կողմանց բարեկամ ներկայանար եւ իբր թէ ինքնաբերաբար՝ Կերմէքեանենց բերանը փնտռէր այդ տեսակ խնամութեան մը իրագործման մասին: Երկար ժամանակի պէտք չունեցաւ այդ պաշտօնը կատարելիք մարդը գտնելու համար: Լսած էր թէ Արսէն Կուլեան իր շատ մը չիլ գործերուն հետ ամուսնութեան միջնորդի դերն ալ կը կատարէր: Ուղղակի գնաց զինքը գտաւ ու խօսքը բացաւ:

Արսէն Կուլեանի պատասխանը եղաւ ինչ որ պէտք էր ըլլալ:

— Ես ատ գործը կը յաջողցնեմ, բայց ինծի ի՞նչ պիտի տաս:

Սակարկութիւնը ըրին, որուն համե – մատ գործը յաջողած ատեն յիսուն ոսկի պիտի ստանար Արսէն էֆէնտի:

Շաբաթը չբոլորած Մարտիրոս աղա ընդունեցաւ իր բարեկամին այցելու – թիւնը:

— Աչքդ լոյս, գործը կարգին է, — եղաւ միջնորդին առաջին խօսքը:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(11 – Շար.)

խումբի 20րդ նստաշրջանը որոշէ Յատուկ Զեկուցաբերի վերջնական տեղեկագիրը դարձեալ յղել Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբին, այդ պարագային վերջնական վաւերացումը պիտի սպասէ մինչեւ Յանձնախումբի 33րդ նստաշրջանը, որ պիտի գումարուի Ժընեւի մէջ, 1977 Փետրուար–Մարտին:

Մարդկային Իրաւանց բաժանմունքը իր կարելի օժանդակութիւնը պիտի բերէ Յատուկ Զեկուցաբերին, որպէսզի իր գործը աւարտէ 1975էն 1976: Այսուհանդերձ, նկատի ունենալով Մարդկային Իրաւանց այլ մարզերու մէջ բաժանմունքի ստանձնած յանձնառութիւնները, այս նպատակին համար անհրաժեշտ պիտի ըլլայ յաւելեալ վարկ յատկացնել, որպէսզի 1975ին՝ չորս ամսուան եւ 1976ին՝ երկու ամսուան հաւասար գիտաշխատողի վարկ մը կատարուի, աշխատանքը կարելի դարձնելու համար:

Այս բոլորը ի՞նչ պիտի արժեն:

Որպէսզի Յատուկ Զեկուցաբերը 1975ին երեք շաբաթ Ռուանտայէն Ժընեւի ճամբորդէ (առաջին կարգով), անհրաժեշտ է 2750 տոլար, 1976ին՝ 2900 տոլար եւ 1977ին՝ 2250 տոլար: Տեղեկագրի շուրջ 100 էջերուն մեքենագրման եւ հինգ գործօն լեզուներու թարգմանման համար՝ 1975ին՝ 8500 տոլար եւ 1976ին՝ 8500 տոլար անհրաժեշտ է: Արտաքին անձնակազմի օժանդակութիւն. 1975ին՝ 15.000 տոլար 1976ին՝ 7500 տոլար: Որպէսզի Յատուկ Զեկուցաբերը ներկայ գտնուի Ենթայանձնախումբի Ժընեւի նստաշրջանին՝ 2250 տոլար, իսկ 1976ին Նիւ Եորք՝ 2640 տոլար:

Երբ վերջնական տեղեկագիրը 1977ին կը հասնի Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբին, ՄԱԿի համար անիկա արժած պիտի ըլլայ 52.290 տոլար:

Ծանօթ է որ Յատուկ Զեկուցաբերը չկրցաւ ներկայ գտնուիլ Ենթայանձնախումբի 27րդ նստաշրջանին: ՄԱԿը չյաջողեցաւ ճշդել անոր գտնուած վայրը եւ, հետեւաբար, անոր բացակայութեան դրդապատճառները տակաւին հանելուկ կը մնան: ՄԱԿի Ընդհանուր Ժողովին առիթը ունեցայ այս մասին խօսելու Ռուանտայի Արտաքին Նախարարին հետ, որ յայտնեց թէ՝ իր տեղեկութեանց համաձայն, Բուհաշիանքիքօ կը շարունակէ Ռուանտայի համալսարանին մէջ դասախօսի իր պաշտօնը: Անցեալ տարեվերջին դարձեալ հետաքրքրուեցայ Մարդկային Իրաւանց բաժանմունքի տնօրէնին հետ, որ յայտնեց թէ տակաւին անտեղեակ են այս գծով:

Եթէ այս անորոշութիւնը շարունակուի, Ենթայանձնախումբը պիտի պարտաւորուի նոր կարգադրութիւն մը ընել: Ներկայ հանգրուանին ես չեմ կրնար նախատեսել թէ ի՞նչ պիտի ընեն. սակայն կայ նաեւ այն կարելիութիւնը, որ ամբողջովին հրաժարին այս ուսումնասիրութենէն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ՝ ԳԱՆԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

— O —

ՆԻՍ.— Հայկական հանդէսները անակընկալներ կը վերապահեն միշտ, հաճելի կամ անհաճոյ: Խոստացուած «գեղարուեստական փայլուն յայտագրերը» յաճախ կը մնան մանկապարտէզի վայել մակարդակի մը վրայ, բայց երբեմն ալ ճի՛շդ հակառակը կը պատահի հրաշքով:

Հրաշքի կամ դիպուածի չենք կրնար վերագրել սակայն աննախընթաց յաջողութիւնը Գանի Հայ Տիկնանց Միութեան կողմէ կազմակերպուած դպրոցական տօնածառին, որուն շուրջ համախմբուած էին Գոթ տ'Ազիւրի Հայերը Յունուար 12ին, Գազինօ տէ Ֆլէօրի ճոխ սրահներուն մէջ: Անիկա արդիւնք էր լոկ բծախնդիր աշխատանքի, ճաշակի ու վայելչութեան:

Բայց կ'արժէ նախ երկու խօսքով ներկայացնել այս Միութիւնը որ գործն է փոքրաթիւ նուիրեալ հայ տիկիններու, խմբուած՝ Տիկիններ՝ Մարմարեանի, Ճէվիզեանի, Մէլիքեանի, Տէրտէրեանի, Եարտըմեանի եւ դեռ ուրիշներու շուրջ, որոնց անուններուն ծանօթ չէ դժբախտաբար այս տողերը գրողը: Այս Միութիւնը ուրեմն գործի ձեռնարկեց ասկէ չորս տարի առաջ, նպատակ ունենալով մասնաւորաբար հայերէն սորվեցնել Գանի եւ շրջակայքի հայ տղոց: Հաստատուեցաւ դասընթացք մը, Սէօռ–Օկսիլիէրներու կողմէ ազնուօրէն տրամադրուած սրահի մը մէջ, ուր ամէն Շաբաթ օր կ'երթայ դասաւանդութիւն ընել Նիսի եկեղեցիին ժրաջան հոգեւոր հովիւը՝ Տարօն վարդապետ Ճերէճեան:

Տիկինները կը զբաղին տղոց փոխադրութեամբ, հանդիստով, հսկողութեամբ եւ ամէն ինչով, չմոռնալով ամէն կաղանդի տօնածառ մը սարքել, փոքրիկ սաներուն առիթ ընծայելով հանրութեան ներկայացնելու ինչ որ կը սորվին հայկական, այսինքն՝ արտասանութիւն, երգ ու պար, ի մեծ խնդութիւն ծնողաց:

Ուրեմն, չորրորդ տօնածառն էր այս, եւ հանդէսը բացուեցաւ Գանի քաղաքապետ – երեսփոխան Պր. Գոռնիւ Ժանթիյի ուղերձով, ձօնուած՝ Տիկնանց Միութեան ու նաեւ հայ ժողովուրդին: Պարոն Քաղաքապետը, որուն կ'ընկերանային նաեւ երկու խորհրդականներ Քաղաքապետական Ժողովէն, գովքը հիւսեց Հայութեան, դրուատելով Գանի հայ համայնքին բարեմասնութիւններն ու տիպար կենցաղը, ու ապա թելադրեց պահել ու զարգացնել մեր տոհմիկ լեզուն, արուեստն ու մշակոյթը որոնց շնորհիւ Ֆրանսայի Հայը կրնայ յաւելուածական փայլ մը բերել բուն Ֆրանսական մշակոյթին իսկ:

Հանդէսին առաջին մասը յատկացուած էր ամբողջովին հայերէնի դասերուն հետեւող փոքրիկներուն, որոնք զանազան արտասանութիւններով, երգերով, պարերով եւ նոյնիսկ կատակախաղով մը ցոյց տուին իրենց առինքնող շնորհները մանկական: Ամէնէն սիրուն բաժինն էր այս, անկասկած, եւ դիմաւորուեցաւ մեծ խանդավառութեամբ:

Իսկ երկրորդ մասը, որ հանդէսին «գեղարուեստական բաժին»ն էր իսկական, եղաւ ճշմարիտ վայելք մը, լի սիրուն անակնկալներով:

Այսպէս, Գոթ տ'Ազիւրի Հայութեան համար յայտնութիւն մը եղաւ խմբապարը Հայ Արենոյշներուն, որոնք յատկապէս եկած էին Մարսէյլէն: Ութ շնորհագեղ պարմանուհիներ պարեցին Խաչատրեանի «Օրօր»ը, ինչպէս նաեւ «Ուզուն Տարա», այս վերջինը՝ մասնակցութեամբ Գանի դպրոցին աշակերտուհիներուն եւ Մարսէյլէն եկած երիտասարդ պարողներու խումբի մը, առաջնորդ – ղեկավարութեամբ Պր. Եդուարդ Պոլիքեանի:

Յոյժ գրաւիչ էր Տիկ. Միրէյ Պոլիկեանի մենապարը՝ «Տէրպէնդ»:

Պ. Պոլիքեան, որ պարուսոյցն է նմանապէս Գանի դպրոցին, գեղարուեստական պարողի իր ձիրքերը ի յայտ բերաւ տռամաթիք գործի մը մէջ, որ ներշնչուած էր Սիամանթոյի «Կոտորած»էն: Օրիորդ Մարգարեան (Մարսէյլէն) որ բեմին ետեւէն կ'արտասանէր հոգեցունց քերթուածը, եղեռնավայր անապատները ոգեկոչելու ձգտող արեւելեան երաժշտութեան մը ընկերակցութեամբ, իր ճշգրիտ ու հաղորդական առոգանութեամբ սարսուռով համակեց հանդիսականները, որոնք պահ մը ակամայ մոռցան մանկահանդէս ու բեմ, ու նոյնիսկ լուսաշող ծառը կաղանդի, որուն ցոլքերուն առջեւ ոգեկոչուեցաւ ահագնեցիկ «Կոտորած»ը (*):

Աւելի լայն բաժին մը յատկացուած էր չորս երիտասարդ պարողներու, որոնք «Մարսէյլի Պարի Դպրոց» անուան տակ եւ գլխաւորութեամբ Պր. Պոլիքեանի ներկայացուցին հինգ առնական պարեր՝ «Ուրախ Պար», «Հովիւներու Պար», «Գիւղական Պար», «Հեծեալներու Պար» եւ «Երիտասարդ Քիւրտերու Պար», արժանանալով անվերապահ ծափահարութիւններու:

Անոնց կողքին, Գանի խոստմնալից աշակերտուհիներէն ալ խումբ մը ներկայացուց երեք պար, «Տաւիղ», «Զանգեզուր» եւ հատուած մը Խաչատրեանի «Գայեանէ»էն: Չմոռնանք յիշել նաեւ հանրածանօթ «Քոչարի»ն, որուն հերոսները հանդիսացան փոքրիկներ՝ Ջիլինկիրեան եւ Սաաթճեան, հազիւ՝ ութամեայ երկուքն ալ:

Իրենց գեղեցիկ երգերով հանդէսին փայլը աւելցուցին Նիսի Հայ Մշակութային Ակումբէն Օրիորդներ Մառինէթ Իքճեան (Մտամոլոր), Բաթրիսիա Յակոբեան (Արի՛ եար), Այտա Տագլեան (Հայաստան), այս վերջինը ընկերակցութեամբ Մշակութային Ակումբի փոքր երգչախումբ – նուագախումբին:

Դաշնակի վրայ փոխն ի փոխ կ'ընկերակցէին Տիկ. Փափազեան եւ Օրիորդ Սոֆի Յովակիմեան: Աքորտէօն եւ կիթառով՝ Տագլեան եղբայրներ: Իսկ օրուան խօսնակի դերը շնորհագեղ վայելչութեամբ կատարեց Տիկ. Քրիսթիան Եարտըմեան:

Բոլորն ալ ծափահարուեցան ջերմօրէն եւ գնահատուեցան անխտիր, քանի որ ջանք թափեցին իրենց լաւագոյնը տալու: Ակներեւ էր գործակցութեան անկեղծ ոգին, քանի որ Մարսէյլէն ու Նիսէն եկած էին խումբ խումբ, փայլ տալու փոքրերու հանդէսին:

Յայտագիրը թէեւ չափազանց ծանրաբեռնուած էր, եւ սակայն գործադրուեցաւ բծախնդիր ճշդապահութեամբ, ու հետեւաբար փոքրերուն կողմէ անձկութեամբ սպասուած Կաղանդ պապան կրցաւ ճիշդ որոշեալ ժամուն ժամանել եւ բաշխել իր նուէրները առատաձեռնութեամբ: Իբր վերջաբան, Գանի դպրոցին քանըհինգի մօտ մեծ ու փոքր սաները միաբերան երկիւղածութեամբ երգեցին «Լուռ գիշեր, սուրբ գիշեր» ղեկավարութեամբ իրենց անխոնջ ուսուցչին՝ Տարօն վարդապետի, որուն յաւուր պատշաճի փակման խօսքով եւ ամանորեան մաղթանքներով վերջացաւ հանդէսը:

Տ. Հ.

(*) Հրաշքի համազօր չէ՞ միթէ Մարսէյլ ծնած երիտասարդ հայ աղջկան մը բերնէն լսել Սիամանթօ, արեւմտահայ գրական անթերի հնչումով: Իսկ Պ. Պոլիքեանի «Կոտորած» պարը մեզի յիշեցուց *Լը Մառթիռ տը Սէն–Սէպասթիէն* պալէն, որ ատեն մը զարդն էր Փարիզի օփերային եւ որուն մէջ Լուտմիլա Չէրինա կը մարմնաւորէր մարտիրոսեալ սուրբը: Ծափահարեցինք Պր. Պոլիքեանը իր արուեստին համար, առանց հասկնալու սակայն «Կոտորած»ին առընչութիւնը Կաղանդի խրախճանութեան հետ: Ամէն պարագայի մէջ Պր. Պոլիքեան մեծ դեր ունեցաւ հանդէսին յաջողութեան մէջ, եւ փափաքելի պիտի ըլլար զինք այլ առիթներով ալ տեսնել բեմի վրայ:

Տ. Հ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

Յատկացուցիչ – յատկացեալ կապակցութիւնը գրաբարում, գրեց Մարտիրոս Մինասեան, Երուսաղէմ 1974:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕԻ ՈՐԴԻՆ

Է.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

— Երէկուընէ ի վեր շատ բան իմացայ... եւ շատ բան միտքս պահեցի: Երբ պահակին կոպիտ ձեռքերը դանակով մը ամենասուր կերպասին վրայ ճեղքեր բացին, Պէնէտէթթօ կատաղութեան... դրեթէ վշտագին աղաղակ մը արձակեց: Կարծես դանակը իր սիրտը ճեղքած էր: Ո՛հ, այն մարդը եթէ երբեք փախչելու ըլլայ, սոսկալի կերպով վրէժ պիտի լուծէ...

«Այս գործողութեան միջոցին մօտակայ բակին մէջ լսուեցաւ երկաթներու դղրդիւնը, զոր թիապանները, այսինքն կալանաւորներուն շղթային պահապանները, հաճոյքով կը շարժէին եւ դժոխային աղմուկ մը կը հանէին... այն թշուառներուն մէջ կային ոմանք, որոնք այս ձայնէն կը սարսռային... շատերուն ալ լալը տեսայ...

— Հապա Պէնէտէթթօ՞ն:

— Ան, աչքերը լարած, դէմքը պըրկուած, շրթունքը որ տեսակ մը փրփուրով շրջապատուած, այլեւս չէր շարժեր... կը սպասէր.

— Ի՞նչ բանի.

— Հիմա պիտի լսեմ: Պէտք է խօսիմ ձեզի տակաւին վերջին գործողութեան վրայ: Կալանաւորներու շղթան հետեւեալ կերպով կը բաղկանայ: Բանտարկեալները կը բերեն երկաթներու բակը եւ հոն հասակի կարգով կը շարեն, իրարու կը լծեն, երկերկու կցելով զանոնք վեց ոտք երկայնութեամբ շղթայի մը յետոյ շղթային յարմարցուած է երկաթէ եռանկիւն մը, որ մէկ կողմէն ծխնիով մը կը բացուի եւ միւս կողմէն կը գոցուի բթացած գամով մը: Այս եռանկիւնը պէտք է կցուի այն ընդհանուր շղթային, որ կը միացնէ:

«Կը մնայ կատարել դժուարին գործողութիւն մը, այն է բթացման գործողութիւնը: Իւրաքանչիւր կալանաւոր պէտք է ծունկի գայ՝ եռանկիւնը վզին, եւ պահապաններէն մէկը երկաթեայ կըռան մը ձեռքին, մէկ հարուածով կը բըթացնէ այն գամը, որ ծխնին կը գոցէ: Եթէ կալանաւորը ամենափոքր շարժում մը ընէ, մուրճը անոր գանկը կը ճեղքէ.

—Սոսկալի՜ բան, ըսաւ Պօշան, սարսուռով մը:

Երբ կարգը Պէնէտէթթօյին եկաւ, պահ մը կարծեցի թէ ատելութեան եւ վրէժխնդրութեան ամէն մտածում պիտի ջընջուէին իր ուղեղին մէջէն...: Պէտք է ըսեմ ձեզի թէ երբ շղթայարկութիւնը աւարտի, բակին դուրսի դուռը կը բանան, այն ատեն կալանաւորները ազգականներ եւ բարեկամներ իսկ կրնան ներս մտնել եւ վերջին հրաժեշտ մը տալ անոնց: Արդ, երբ որ Պէնէտէթթօ ամէնէն վերջը շղթայարկուեցաւ, դուռը բանալու պաշտօն ունեցող պահապանը քիչ մը աճապարեց: Պէնէտէթթօյի վիզը սալին ներքեւ էր, երբ երկաթեայ վանդակին ծխնիներուն ճռինչը լսեց եւ բնազդաբար, կամ հաւանաբար մէկուն կը սպասէր, շարժում մը ըրաւ նայելու համար... մուրճը՝ որ ուժգին արձակուած էր, սահեցաւ... բարեբախտաբար կամ դժբախտաբար, սատանան միայն կրնայ գիտնալ սակայն, մարդը չվիրաւորուեցաւ, հարուածը ինկաւ բակին սալայատակին վրայ՝ կայծեր ցայտեցնելով...

— Անպատճառ Պէնէտէթթօն սատանայէն կը պաշտպանուի, ըսաւ Պօշան: Մահը չուզեր զայն...

Պահապանը հայհոյեց, պոռչտաց: Պահակները ժողուեցան, եւ երեք հոգի եկան բռնեցին թշուառը կռուփներով հարուածեցին զայն...: Ես, որ միայն իրեն կը նայէի, աչքերուն մէջ տեսակ մը ուրախութեան արտայայտութիւն նշմարած էի... եւ անմիջապէս դրան կողմը նայեցայ: Արդ, բոլոր եկողներուն, թէ մարդոց եւ թէ կիներուն մէջ որոնք իրենց արտօնագիրը բանտապահին ցոյց կուտային, շատ տարօրինակ մարդ մը կար... որ արժանի է նկարագրուելու:

— Բայց ձեր վաղուան յօդուածը կատարեալ թատերգութիւն մը եղաւ...

Ըսել է պիտի գրե՛մ, գոչեց Կրաթիյէ, որ ուրախութենէն կասկարմիր եղաւ:

— Այո՛,... բացի քանի մը մանրամասնութիւններէ...: Կը խօսինք ասոր վրայ...

— Ո՛հ, պարոն Պօշան... պոռաց խմբագիրը, եթէ գաղափարս լաւ հասկնաք, ձեզի նման մարդու մը հետ ամբողջ մամուլը կը յեղափոխենք:

— Պատմութի՛ւնը, պատմութի՛ւնը, ըսաւ Շաթօ–Րընօ. գործի վրայ վերջէն խօսեցէք:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Զարեհ Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Արա Պէրպէրեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի (Յունուար 26) առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՐՓԻ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իրենց զաւկին եւ եղբօր զաւկին՝

ՐԱՖՖԻ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Այս Շաբաթ օր, Յունուար 25, տօն է Սրբոցն Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյ նորին Մարտիրոսին: Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի:

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի առաւօտ, պատարագ կը մատուցուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Վիէնի Հայ Ազգ. Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 30 Ֆր. Տիկին Արամեանէ, Սերոբ Արամեանի ապաքինման առթիւ:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
NUITÉE DANSANTE

Samedi, 1er Février de 22 h. à l'aube

Կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

Տեղի կ'ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտի շքեղ սրահներուն մէջ

մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ELIE PORTAL et «LES MEDITERRANEENS»

Հայկ. ջերմ միջավայր: Ճոխ պիւֆէ: Հաճելի անակնկալներ:

Réservations :

AGENCE WASTEELS, 87 La Canebière — Tél. 62-03-44
BABY-SHOP, 15, Rue Pisançon — Tél. 33-08-84
STEPANIAN, 18 Boulevard National — Tél. 62-42-03

ՃԱՇԱՍԵՂԱՆ

Բացառիկ ճաշ, կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13ին Սէն Ժերոմի Հայոց եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Խնամքով պատրաստուած ճաշեր Խաչուհիներու կողմէ:

ՃԱՇԱԳԻՆ 25 ՖՐ.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Քուա Քոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Չորեքշաբթի Յունուար 22, ժամը 20·30ին, ընկերուհի Պապիկեանի բնակարանը, 28 Ավընիւ Սէնթ-Լիւսի, Անիէռ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

×

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Սէն Մօրիսի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Ուրբաթ (24 Յունուար) կէսօրէ ետք ժամը 14·30ին ընկերուհի Շուշան Կամպէրեանի բնակարանը:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 50 Ֆր. Տէր և Տիկ. Սողոմոն Կիւլէզեանէ:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղական Կապ. Խաչի՝ «Մանուկներու Օր»ը կը տօնուի մեծ պատրաստութեամբ Յունուար 26, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Ռիւ Ժէի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ եւ հաճելի անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով, պիտի ուրախացնէ սրահին մէջ եղող բոլոր պզտիկները:

ԴԷՊԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը կազմակերպած է այցելութիւն մը ինչպէս ամէն տարի, զոյգ հանգստեան տուները, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13·30ին:

Այս առթիւ օթոքառ մը վարձուած ըլլալով, փափաքողները կրնան մասնակցիլ: Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

Օթոքառը կը կենայ Փալս Լէօն Պլում:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Փետր. 2, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ կէսօրէ ետք ժամը 15ին:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհներն ու համակիրները:

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄԻՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ԶՈՒՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵՂԵԴԻՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Փետր. 1, Շաբաթ օրը, ժամը 21ին

L'ARTISTIQUE
27, Bld Dubouchage

Դաշնամուրով կ'ընկերակցի

B. DELEUIL (de l'Opéra de Marseille)

Յայտագրին մաս կը կազմեն.— Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օ. Տուրեան, Յարութիւնեան, Յովհաննէսեան, Կանաչեան, Գալանտարեան, Անէմեան, Աւետիսեան, եւ Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն (խելագարութեան տեսարանը)

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Նիսի հոգեւոր հովիւ Տարօն վարդապետ Ճէրէճեանի՝ Նիսի Հայոց եկեղեցին

183, Bld. Madeleine

Տիկին Ճէվիզեանի

« Plein Sud », Bld. Guillaumont, Juan les Pins

Եւ երգահանդէսին օրը ժամը 20էն սկսեալ Արթիսթիքի կիշէն:

×

ՆՈՅՆ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ Մարտ 9ին Կիրակի օրը, ժամը 15ին
SALLE MOLIERE — 18-20, Quai de Bondy — Lyon 5e

voyage aux
baléares
(palma)

Կազմակերպութեամբ ՍԵՒԱՆ ճամբորդութեան գրասենեակին եւ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին

1975 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ՄԱՐՏ 4

Խումբին կ'ընկերակցի Վարուժան Սարգիսեան

Ճամբորդութիւնը օդանաւով, առաջին կարգի պանդոկի մէջ, լրիւ փանսիոնով

Ֆրանսահպատակներու համար՝

Passeport en cours de validité
Et pour les Etrangers : Visa
Մեկնում Լիոնէն՝ 800 ֆր.
Մեկնում Մարսէյլէն՝ 700 ֆր.
Du 25 Février au 4 Mars
Départ de Lyon 800 F.
Départ de Marseille 700 F.

sevan voyages
50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60 - 13 - 66

Gala Annuel du Nor Seround
ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպուած Առնուվիլ – Սարսէլի Կառվարեան խումբի կողմէ
Կիրակի Յունուար 26, ժամը 16էն 24

Dimanche 26 Janvier, de 16 à 24 heures, Salle des Fêtes de Sarcelles
Place du 11 Novembre

PARTIE ARTISTIQUE
BEDIK ET SON ORCHESTRE
Groupe de danses Naïri — Groupe instrumental Arménien

Tirage de la Tombola avec de nombreux lots importants

Entrée 15 Fr. — Etudiants 10 F.

LE LIONS CLUB INTERNATIONAL
(Le plus grand Club Service du monde : 1.200.000 membres dans 145 pays)
sous l'Egide de la REGION III du DISTRICT ILE DE FRANCE
organise le 31 Janvier à 20 h. 45 :

Une Grande Soirée Arménienne

avec la participation de :
— M. le Professeur F. FEYDIT
(Histoire et Civilisation Arméniennes).
— Chorale SIPAN-KOMITAS, sous la direction de G. APRIKIAN
— Groupe Instrumental SAYAT NOVA
— Groupe de Danses Folkloriques SOSSI

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 20·45ին
Կը մասնակցին.— Փրոֆ. Է. ՖԷՅՏԻՏ
ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ Ղեկավարութեամբ Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ
Սայաթ-Նովա համոյթը եւ Սօսի պարախումբը:

au
STADE MUNICIPAL DE COURBEVOIE
37, Avenue Aristide Briand — Courbevoie
Participation aux frais : Frs 30

Participation à adresser à :
l'AGENCE MONDOTOURS — 2, Rue de Sèze — 75009 PARIS
Chèque libellé à l'ordre du LIONS CLUB INTERNATIONAL de VILLENEUVE LA GARENNE

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
23
JEUDI
23 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար· 170 ֆր· Վեցամսեայ 90 ֆր·
Արտասահման Տար· 200 ֆր· Հատը 1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·205
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.205

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 1974Ի ՎԱԽՃԱՆԻՆ

— o —

Հայաստան բացառութիւն չկազմեց 1974ի ընթացքին աշխարհի չորս ծագերուն տեղի ունեցած պետական, քաղաքական յեղաշրջումներու, վարչաձեւի, վարչապետի, նախագահներու եւ պատասխանատու վարիչներու տապալման կամ փոփոխութեանց շարքին:

Դեկտեմբերին իր պաշտօնէն «ազատ կացուցուեցաւ» Կոմկուսի կեդրոնական կոմիտէի Ա. քարտուղար Անտոն Քոչինեան, որ 1966էն ի վեր տիրաբար կը կառավարէր Հայաստանը, վերջին տարիներուն անմիջական հսկողութեանը տակ «Մոսկուայի աչք» Անիսիմովի, երկրորդ քարտուղար Կենտկոմի:

Քոչինեան յաջորդած էր Յակոբ Զարոբեանի, որ իշխանութեան գլուխն էր 1965 Ապրիլ 24ին, երբ Հայաստանի մայրաքաղաքի փողոցներուն մէջ հարիւր հազար ցուցարարներ «Մեր հողե՛րը, մեր հողե՛րը» կը պոռային, կը յարձակէին Օփերայի շէնքին վրայ, ուր կուսակցական եւ պետական պատասխանատուներ եւ Վազգէն Ա. կ'ոգեկոչէին մեր մէկուկէս միլիոն նահատակներու յիշատակը, սակայն բառ չէին արտասաներ մեր բռնագրաւուած հայրենի հողերու ազատագրութեան մասին:

Դժգոհ էր Կրեմլին, որ Մեծ Եղեռնի յիսնամեակին առթիւ ո՛չ միայն համակրական արտայայտութեամբ մը չէր մասնակցած Հայութեան սուգին, այլ եւ ճիշդ այդ օրերուն Մոսկուայի մէջ պաշտօնապէս ու հանդիսաւորապէս կ'ընդունէր Թրքական պատուիրակութիւն մը: Սիլվա Կապուտիկեանի նման հաւատաւոր համայնավար մը անգամ պիտի ընդվզէր այս երեւոյթին դէմ:

Զարոբեան իր պաշտօնէն «ազատ կացուցուեցաւ»: Կը մեղադրուէր, որ չէր կրցած նախատեսել ու արգիլել Երեւանի այդ հոյակապ, աննախընթաց ցոյցը, պերճախօս ապացոյցը ազգայնական ոգիի տարերային ու ինքնաբուխ պոռթկումին: Զարոբեան դարձաւ քաւութեան նոխազ: Իրեն դէմ ամէնէն խիստ խօսողն եղաւ Անտոն Քոչինեան, որուն ճառը գնահատուեցաւ Մոսկուայի կողմէ դրական իմաստով: Քոչինեան գրաւեց Զարոբեանի աթոռը:

Կ'ըսուէր թէ Քոչինեան դպրոցական ընկերներն էր եղած Բրեժնեւի եւ կը վայելէր անոր անվերապահ վստահութիւնը: Կը թուի սակայն թէ հակառակ Կրեմլինի խիստ հսկողութեան եւ ռուսացման գաղտնի քաղաքականութեան, — թերեւս այդ պատճառներով իսկ, — ազգայնական ոգիի արտայայտութիւններ երեւան ելած են Հայաստանի մէջ վերջացող տարուան ընթացքին:

Հայաստանի կուսակցական պաշտօնաթերթ Կոմունիստ Դեկտեմբեր 14ին խմբագրականով մը կը քննադատէր Հանրապետութեան ղեկավարները 'ոչ միայն տնտեսական զարգացման «մեծ յապաղումին», այլեւ «կուսակցութեան աշխատանքի լենինեան ոճին օտար» մեթոտներու համար: Զանազան մեղքերով կ'ամբաստանէր պատասխանատուները եւ ամէնէն առաջ պաշտօնազրկուած Քոչինեանը, որ մասնակցած է ոսկիի եւ ադամանդէ կարեւոր առեւտուրի մը:

Հայաստանի վարիչները նոյնպէս ամբաստանուած են, որ պաշտօնի կը կոչէին իրենց հաւատարիմ մարդիկ, «խնամիական» ձեւերով, մարդիկ որ չափազանցուած մեծարանքով եւ քծնանքով կը վերաբերէին իրենց հանդէպ: Ունէին աւելի ծանր յանցանք մը. երբեք չէին պայքարեր քաղքենի գաղափարաբանութեան եւ բարոյականի, անցեալի վերապրումներու, սպառելու մտայնութեան, շահելու ախորժակին, զեղծումի, խուլիգանութեան եւ գինովութեան դէմ:

Լը Մոնտի Մոսկուայի թղթակից Ժաք Ամալրիք, որ թերթի 1974 Դեկտ. 25ի թիւով այս տեղեկութիւնները կուտար (Յառաջ, Դեկտ. 28), կ'աւելցնէր, որ Քոչինեանի անձեռնհասութեան եւ կաշառակերութեան ոճիրին վրայ պէտք է աւելցնել « ազգայնականութիւն »ը, որ կ'արտայայտուի խրոխտանքով, ազգային սնապարծութեամբ, նեղմտութեամբ եւ տեղական հայրենասիրութեամբ:

Ազգայնական ոգիի արտայայտութիւններ երեւան եկած են նաեւ Խորհ. Միութեան կարգ մը ուրիշ Հանրապետութեանց, ինչպէս Վրաստանի, Պալթեան երկիրներու եւ Կեդրոնական Ասիոյ մէջ:

Հայաստանի մէջ երեւան եկած ազգայնական ոգիին ուրիշ մէկ արտայայտութիւնը 1974ին հրապարակուեցաւ ռուս ակադեմական գիտնական Անտրէյ Սախարովի կողմէ ամերիկեան մամուլին մէջ:

Այդ մասին առանձին:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

— o —

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ — ՆՈՐ ՄԻՋՈՑՆԵՐ՝ ՕՐԼԻ — ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ — ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾՄԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄ

Ֆրանսայի ամէնէն մտահոգիչ հարցը, այսօր, անգործութիւնն է, որ օրէ օր կը ծաւալի: Եթէ Աշխատանքի նախարարը 7է 8 հարիւր հազար կը նկատէ միայն անգործներու թիւը, սենտիքաները եւ մանաւանդ Սէ. Ժէ. Թէ. կը վստահեցնէ թէ մէկ միլիոնը կ'անցնի: Իւմանիթէ կը յայտնէր Չորեքշաբթի օր թէ Դեկտեմբերի վերջ 723·400 հոգի գործ կը փնտռէր (690 հազար Նոյեմբերի վերջ) եւ թէ այսօր գործազուրկներու բուն թիւն է մէկ միլիոն 120·513: Համայնավար պաշտօնաթերթը կը ճշդէ նաեւ թէ ատոնց մեծ մասը երիտասարդներ են, ինչ որ աւելի տխուր երեւոյթ է, անշուշտ:

×

Ներքին նախարարը յայտարարեց թէ ապահովութեան նոր միջոցներ ձեռք առած են Օրլի եւ Ռուասի, որոնք կը դժուարացնեն ահաբեկչական որեւէ արարք: Այսպէս վերի պատշգամները այլեւս արգիլուած են հանրութեան: Անակընկալ խուզարկութիւններ պիտի կատարուին ճամբորդներու վրայ, պաշտպանութեան միաւորները յատուկ զէնքեր պիտի ունենան եւ գլխաւորաբար հրացաններ հեռաւորութեան վրայ կրակելու համար, եւայլն, եւայլն:

Առջի օր, Ֆրանսական Պօյինկ 707ի անձնակազմը ողջ-առողջ Փարիզ վերադարձաւ. օդաչու հրամանատարը կը պատմէ որ երեք ահաբեկիչներէն մէկը Ալժերացի էր, մէկը՝ Լիբանանցի եւ մէկն ալ՝ Պաղեստինցի: Սահուն կերպով ֆրանսերէն եւ անգլերէն կը խօսէին: Կը մեղադրէին արաբական երկիրները մանաւանդ «հարուստները» որ զիրենք երեսի վրայ կը ձգեն:

Այս ճամբորդութեան հաշուեցոյցը զոր էռ-Ֆրանս ներկայացուցած է Ներքին նախարարութեան 400 հազարի բարձրացած է:

×

Նկատելով հաւանաբար որ կուսակցութեանց կամ քաղաք. կուսակցութեանց թիւը քիչ է, Աշխատանքի նախարարը՝ Միշէլ Տիւռաֆուր, եւ Անտրէ Ռոսի նոր կուսակցութիւն մը հիմնած են «Ընկերային Դեմոկրատներ»ը: Այս կարգադրութիւնը ըրած են, որովհետեւ բնական չեն նկատեր որ նախագահական ընտրութիւնները երկիրը երկուքի բաժնեն եօթը տարի: Ինչպէս միշտ, Ֆրանսա անգամ եւս «կեդրոն» մը կը փնտռէ եւ կը շարունակէ տառապիլ այդ տագնապէն:

×

Գարնան է որ Խորհրդարանին առջեւ՝ պիտի ներկայացուի ամուսնալուծման նոր օրինագիծ մը որ զգալի բարեփոխում մը բերէ ներկայ հնամենի կացութեան: Արդարեւ հաւանական կը նկատուի որ ամուսնալուծումը շնորհուի դիւրութեամբ փոխադարձ հաւանութեամբ: Ներկայիս շատ քիչ են ամուսնալուծումը կարելի դարձնող միջոցները եւ գլխաւորաբար երկու միջոց կայ՝ ամուսիններէն մէկը պէտք է միւսը խաբէ կամ երկուքէն մէկը դատապարտուած ըլլայ ամուսնութենէն առաջ եւ վերջապէս «ծանր նախատինք, ամուսնական պարտաւորութեանց թերացում» եւայլն: Այս երրորդ միջոցն է զոր կ'ընտրեն ընդհանրապէս այն զոյգերը որոնք այլեւս չեն կրնար միասին ապրիլ եւ կը ստիպուին կեղծ փաստաթուղթեր կամ նամակներ եւ վկայութիւններ բերել, որպէսզի ամուսնալուծում ըլլայ: Նոր օրէնքը կը ձգտի գլխաւորաբար այս կեղծաւորութեան առաջքն առնելու:

ԿԻՊՐՈՍ

— o —

Հակամերիկեան բուռն ցոյցերուն առթիւ, որոնք տեղի ունեցան Կիպրոսի մէջ վերջին օրերուն, Մ. Նահանգներու Արտաքին նախարարը՝ Քիսինկէր, ազդարարութիւն մը ուղղեց Կիպրոսի կառավարութեան, որ եթէ Նիկոսիոյ ամերիկեան դեսպանատան անդամներէն մէկը վիրաւորուի՝ Ուաշինկթըն պիտի փակէ իր դեսպանատունը եւ պիտի դադրի դիւրացնելէ միջհամայնքի բանակցութիւնները: Կիպրոսի Արտաքին նախարարը՝ Քրիստոֆիտէս պատասխանեց, թէ կառավարութիւնը կարելին ի գործ դրած էր պաշտպանելու համար դեսպանատան անդամները: Պիտի շարունակէ նոյնը ընել:

Կիպրոսի կառավարութեան բանբերը յայտարարեց, թէ Խորհ. Միութիւնը առաջարկ մը ներկայացուցած է Թուրքիոյ, Յունաստանի, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն, որով կը ճշդէ իր դիրքը Կիպրոսի հարցին մէջ: Մոսկուա դէմ է աշխարհագրական ձեւի բաժանման մը, զոր նախաքայլ մը կը նկատէ կղզիի բաժանման: Մոսկուա համամիտ է Մակարիոսի առաջարկած ծրագրին, այն է բազմաթիւ գաւառներով Դաշնակցութիւն հաստատել:

Միւս կողմէ Նիկոսիայէ կը հաղորդեն, թէ Կիպրոս պիտի բողոքէ Ապահովութեան Խորհուրդին Անգլիոյ տուած որոշումին դէմ: Ծանօթ է, որ Լոնտոն որոշեց արտօնել Աքրոթիրի օդային իր կայանը ապաստանած 10·000 Թուրք Կիպրացիներուն մեկնումը:

Բանի մը տողով

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Ազատագրութեան Կազմակերպութիւնը դիմում կատարած է Զուիցերիոյ, որպէսզի մաս կազմէ այն երկիրներուն, որոնք ընդունած են Ժընեւի 1949ի համաձայնագիրը պատերազմի աղէտեալներու պաշտպանութեան համար: Զուիցերիոյ Արտաքին Նախարարութեան բանբերը յայտարարեց, թէ առաջին անգամ է որ նման դիմում կը ստանան ազատագրական կազմակերպութենէ մը, որ առժամեայ կառավարութեան բնոյթ չունի:

ԻՍՐԱՅԷԼ երկու միլիառ տոլարի տնտեսական եւ զինուորական օժանդակութիւն ուզած է Մ. Նահանգներէն, ներկայ տարեշրջանին համար: Ասիկա ցարդ իր ստացածին եռապատիկն է:

ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՈՒԽՏԻ ընդհ. հրամանատարը՝ Զօր. Հէյկ սպայակոյտի կառքով մը իր շունը Ֆրանքֆորթէն Շթութկարտ փոխադրած է: Ասիկա ապօրինութիւն նկատուելով զօրավարը ընդունած է վճարել ծախքը՝ շուրջ 50 տոլար:

ՊԵԼՃԻՈՅ անգործներու թիւը Յունուար 15ին մօտ 150·000ի հասած է, ինչ որ աշխատող ձեռքերու 5,7 տոկոսը կը ներկայացնէ:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՄԱՌԹԻ մասնաւոր հաղորդագրութեամբ մը յայտնած է թէ եկեղեցական քննութիւն մը բացուած է Գերպ. Թորի (Մոնթօպանի եպիսկոպոս) մահուան պարագաներուն շուրջ: Գերպ. Թոր էնֆարքթիւս մը ունեցած է Փարիզի երկրորդ թաղամասի պանդոկի մը մէջ, որ շատ հիւրասէր ըլլալու համբաւ ունի:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Արտաքին նախարարը՝ Օ. Վինզէր, 72 տարեկան, առողջական պատճառներով հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն: Արտաքին նոր նախարար նշանակուեցաւ Օ. Ֆիշէր, 51 տարեկան:

ԼՈՒՄԱՅԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ շուկաներուն վրայ տոլարը իր ամէնէն ցած սակին հասած է վերջին օրերս: Փարիզ, Երեքշաբթի օր 4,34ի իջած էր, մինչ 2,35 տոյչ մարք էր Ֆրանքֆուրթ եւ 2,50 զուիցերական՝ Ցիւրիխ: Ընդհակառակն, ոսկին շատ փնտռուած է մանաւանդ Ցիւրիխ եւ Լոնտոն, ուր ունկը 177 տոլար էր մօտաւորապէս:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԷՆ տրուած լուրի մը համաձայն Բրեժնեւ սրտի տագնապ մը ունեցած է Դեկտեմբեր 19ին:

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ ընդհ. գործադուլի հրահանգը պիտի գործադրուի Հինգշաբթի օր, հակառակ անոր որ բանակցութիւններ կան անգործութեան հարցին շուրջ:

ՍԱՏԱԹ յայտարարած է Մոնտին.— «Կա՛մ արագ լուծում մը, կա՛մ պատերազմ», վասնզի կացութիւնը վտանգաւոր կը նկատէ: Եգիպտոսի նախագահը կը շեշտէ սակայն թէ հողային պահանջները չեն փոխուիր, անոնք օրինաւոր են:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ԿԱՌՈՅՑԻ ՀԱՐՑԵՐ

ԽՈՒՄԲԸ ԻԲՐԵՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ՄԻԱՒՈՐ

(ԽՈՒՄԲԻՆ ԱՐԺԵՒՈՐՈՒՄՆ ՈՒ ԱՐԺԵՔՐԿՈՒՄԸ)

— o —

Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմակերպական կառոյցի հիմերը խումբերն են: Անհատը, իր տեսակէտներով ու գործունէութեամբ, կը մնայ առանձնակի երեւոյթ, այնքան ատեն որ ան կազմակերպ հաւաքականութեան մը մէկ մասնիկը դարձած չէ իր յօժար կամքով եւ յանձն առած չէ իր ճիգերը համադրել, կապակցել ուրիշներու ճիգերուն հետ: Հիմնական համախմբումը Դաշնակցութեան մէջ խումբն է, որուն թիւով դաշնակցականներու մէկտեղումը դաշնակցական միաւորի մը մէջ, որ կը գումարէ իր ժողովները, կը լսէ վերին մարմիններու կողմէ տրուած թելադրանքները, ուղղութիւնը, երբեմն ալ՝ հրահանգները. եւ կը յայտնէ իր տեսակէտները՝ քննելի ու որոշելի այս կամ այն հարցի մասին, կ՚ընտրէ իր ներկայացուցիչները, որոնք գումարուելով որոշումներ պիտի տան աւելի լայն սահմաններով միաւորի մը գործունէութեան համար ու պիտի ընտրեն տրուած որոշումները գործադրող մարմին մը, այդ աւելի լայն միաւորի սահմաններուն մէջ եւ կազմակերպութեան կանոնագրով անոր տրամադրուած իրաւասութիւններով:

Եթէ աշխարհագրական տարածութեանց վրայ բաշխելու ըլլանք կազմակերպութեան միաւորները, երկիրներ, քաղաքներ, թաղեր տեղաւորելով քարտէսի մը պէս եւ կազմակերպական կառոյցը բարձրացնենք, բուրգի մը պատկերը պիտի առաջանայ անկասկած, չորս աւելի կողմերով ու երեսներով, որուն խարիսխը սակայն կը կազմուի աշխարհի չորս կողմը ցրուած Հայութեան մէջ առաջացած դաշնակցական խումբերով:

Մեր նպատակը այս պարագային Դաշնակցութեան ամբողջ կառոյցը ներկայացնելը կամ զայն քննելը չէ. սակայն կարելի չէ չանդրադառնալ, թէ ներկայ կառոյցով Դաշնակցութեան հիմնական տարրը խումբն է, խումբերն են:

Կազմակերպութեան շէնքը դուրսէն դիտողներ կրնան այն տպաւորութիւնը կրել, թէ ընդհակառակն, հիմնականը բուրգի խարիսխին մէջ չի գտնուիր, այլ գագաթին, քանի որ բարձրագոյն ժողովներն են, որ ընդհանրական որոշումներ կու տան, համայն Դաշնակցութեան համար պարտադիր ուղեգիծը կը գծեն. եւ այդ ժողովներէն բխած մարմիններն են, որ տրուած որոշումներու գործադրութեան համար ճիգ կը թափեն, ուղղութիւն կու տան, պահանջ կը դնեն, կը վարեն կուսակցական գործերը: Կը պատահի նաեւ, որ մինչեւ անգամ դաշնակցական կազմակերպութեան անդամ եղողներ այդպէս մտածեն, այդպէս կարծեն: Խապէս սխալ է սակայն այդպիսի մօտեցում մը: Եւ եթէ երբեմն իրականանման կը թուի՝ ատոր պատճառը այն է միայն, որ երբեմն Դաշնակցութեան հիմնական տարրը կազմող խումբերը, իրենք, գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար, կը հրաժարին իրենց պարտաւորութիւններէն, կենսունակութենէն եւ կը սկսին դառնալ կրաւորական միաւորներ: Այն ատեն աՀա խումբը կը սկսի արժեզրկուիլ եւ կը դադրի խաղալէ իր կենսական նշանակութիւն ունեցող դերը, կազմակերպութեան բուրգի հիմերու ամրակուռ պահպանման հարցին մէջ դէթ:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ընդհանուր Ժողովներուն կողմէ հաստատուած կանոնագիրը կը պահանջէ, որ դաշնակցականը մաս կազմէ իր բնակած վայրի խումբին եւ կատարէ կուսակցութեան կողմէ իր վրայ դրուած նիւթական եւ բարոյական բոլոր պարտաւորութիւնները:

Բարոյական պարտաւորութիւններ կատարելը միայն ենթարկուիլ չէ, միայն հրահանգներ ստանալ ու զանոնք գործադրել չէ: Հ. Յ. Դաշնակցութեան կառոյցին մէջ գոյութիւն չունին այլ կուսակցութեանց պէս կոյր կամակատարութեամբ միայն սահմանուած փոքր բջիջներ: Դաշնակցութեան խումբերը եթէ կուսակցութեան կամքը գործադրողներ են, միաժամանակ ե՛ն, պարտաւո՛ր են ըլլալու, ըստ իրենց վրայ դրուած բարոյական պարտաւորութեանց, նաեւ կուսակցութեան կամքը ճշդողներ:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան կառոյցին մէջ, այդ կառոյցին իսկ պատճառով, բոլոր որոշումները վարէն վեր կը բարձրանան եւ այդ որոշումներուն գործադրութեան պահանջներն են միայն որ վերէն վար կու գան:

Պէտք չէ մոռնալ նաեւ, որ մինչեւ անգամ տրուած որոշումներու գործադրութեան համար ընտրուող մարմինները իրենք ալ կ՚ընտրուին իբրեւ վարէն վեր բարձրացող կամքերու արտայայտութիւն եւ չեն պարտադրուիր վերէն վար:

Եթէ ուեւէ դաշնակցական անհատ կամ խմբական միաւոր ինքզինք համարի անմասնակից Դաշնակցութեան կամքի առաջացման կամ այդ կամքը գործադրող մարմիններու ընտրութեան, կը նշանակէ թէ այդ միաւորը ինք, խումբը, ինք կամովին դադրած է գործելէ, մտածելէ, զգալէ, տառապելէ այնպէս, ինչպէս կենսունակ դաշնակցական խումբերը պարտաւոր են զգալու, տառապելու, մտածելու ու գործելու, ըստ Դաշնակցութեան կանոնագրով իսկ իրենցմէ սպասուած պարտաւորութեանց:

Լաւ է սակայն որ քիչ մը աւելի մօտէն քննենք դաշնակցական խումբերու գոյութեան եղանակը, իմաստը, կարելիութիւնները, պարտաւորութիւնները եւ այդ պարտաւորութիւններէն բխող իրական մասնակցութեան չափը կուսակցական կեանքին ու կուսակցութեան կամքի կերտումին:

Բ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

«Ազդակ Շաբաթօրեակ»

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

ՀԱԿԱԿՐՕՆ ՊԱՅՔԱՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

1928–1932ԻՆ

— o —

Երեւանի «Լրաբեր հասարակական գիտութիւնների» հանդէսի անցեալ տարուան Նոյեմբերի թիւին մէջ (նոր ստացուած) Հ. Մ. Քթոյեան երկար գրութեամբ մը (*) ներկայացուցած է հակակրօն պայքարին այլազան երեսները Հայաստանի մէջ 1928–1932ին: Յօդուածագիրը մատնանշելէ ետք Լենինի «ցուցումը» հակակրօն պայքարի անհրաժեշտութեան եւ կարեւորութեան մասին, յստակ տուեալներ քաղած է կուսակցական դիւաններէն եւ Հայաստանի մամուլէն՝ ցոյց տալու համար հակակրօն պայքարին բնոյթը եւ ձեռք ձգուած արդիւնքները:

1928 Մարտին Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի հակակրօն յանձնաժողովը որոշում տուած է «Մարտնչող անաստուածների միութիւն» (ՄԱՄ) ստեղծել:

Հայաստանի հակակրօն ճակատի աշխատողներու համագումարը՝ 1928 Հոկտեմբեր 30ին, առաջադրած է զօրացնել եւ խորացնել պայքարը «բոլոր տեսակի աղանդների դէմ, որ ձգտում էին իրենց ազդեցութեան տակ առնել առաջին հերթին երիտասարդութիւնը»: Համագումարը անհրաժեշտ նկատած է ամէնուր ստեղծել «անաստուածների բջիջներ»:

Ապա յօդուածագիրը մատնանշած է, թէ «աթեիստական դաստիարակութեան յաջողութեան համար անհրաժեշտ էին պայմաններ եւ միջոցներ եւ առաջին հերթին՝ կադրեր, որոնց ստեղծումը բաւական դժուար ու լուրջ խնդիր էր»: Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը մեծ ջանք թափած է հակակրօն քարոզչութիւնը բարձր հիմերու վրայ դնելու համար: «Աթեիստական որակեալ կադրեր պատրաստելու համար ստեղծւում էին սեկցիաներ, կազմակերպւում էին յատուկ դասընթացներ»: Այս աշխատանքներու առաջադրութեանց մասին աՀա թէ ինչ գրած է «Մարտնչող անաստուածների միութեան» պաշտօնաթերթը՝ «Անաստուած» ամսագիրը. «Մեր աշխատանքի գլխաւոր պայմանը, դա իդէոլոգիական ֆրոնտի այդ բնագաւառի ձեռնարկութիւնների ուժեղացման անհրաժեշտութիւնն է, ինչպէս նաեւ հին կենցաղային սովորութիւնների դէմ պայքարը, հակակրօնական գրականութեան հրատարակութիւնը, անաստուածների խմբակի ցանցի ուժեղացումը, հակակրօնական պրոպագանդիստական կադրերի պատրաստումը եւ այլ խնդիրներ»:

Երկրին տնտեսութեան զարգացումը չարունակ նպաստած է մարդոց հոգեւոր կեանքին վերափոխութեան եւ «գնալով մասսայական բնոյթ էր ստանում եկեղեցիների վերածումը համապատասխան կուլտուրական օջախների», գիտել տուած է Քթոյեան աւելցնելով, թէ գիւղերուն եւ քաղաքներուն մէջ սկսած են նոր ձեւով կատարուիլ «պսակադրութիւնների, ծնունդի արարողութիւնները», ծայր տուած են «կոլեկտիվ հարսանիքները, կարմիր կնունքները» եւայլն: Աւելին՝ եկեղեցական տօնական օրերուն մարդիկ սկսած են աշխատիլ ինքնաբերաբար: Այս ուղղութեամբ Քթոյեան հետեւեալ մէջբերումը կատարած է «Խորհ. Հայաստան» օրաթերթէն. «Ալավերդու Շամլուղի հանքերի 500 բանուորներ որոշել են Քրիստոսի ծննդեան օրը աշխատել: Վաղարշապատի գաւառային բիւրօն, Յունուար 6ը՝ Քրիստոսի ծննդեան օրը յայտարարել է աշխատանքային օր: Այդպէս են վարուել Ղափանի բանուորները, Երեւանի կարելի, Բանկօօպի եւ այլ կազմակերպութիւններ»:

Հակակրօն պայքարը մեծ ծաւալ ստացած է նաեւ ուսումնական հաստատութիւններու եւ բանակին մէջ, ուր «անաստուածների բջիջներ» կազմակերպուած են:

Շարժում մը ծայր տուած է հոգեւորականներու շարքերուն մէջ հրաժարելու իրենց կոչումէն եւ «աղնիւ աշխատանք»ի լծուելու: Այսպէս, օրինակ, Ղամարլու շրջանի Բուրաստան գիւղի քահանան յայտարարած է. «Համոզուեցի, որ նման եկեղեցական սովորութիւնները ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ մասսաներին խաբելու եւ կեղեքելու միջոց: Ես գիտակցելով այդ գործի էութիւնը, հրաժարւում եմ երէցփոխ լինելուց, ինչպէս նաեւ կրօնական համայնքից: Պատրաստւում եմ անցնել մեր ենթաշրջանի «Անաստուած» խմբի մէջ եւ տանել հակակրօնական ագիտացիա»: Նոյնը ըրեր է Լոռի-Փամբակ գաւառի Քէօլլուջա գիւղին քահանան՝ Տէր Սուքիասեան. «Այսօր այլեւս չեմ կարող շրջել ու գործել այդ զարշելի սեւագոյն Փարաջայի տակ եւ խաբել խեղճ գիւղացիութեանը: Այսօր բացայայտ դուրս եմ գալիս յայտարարելու, որ կրօնն ու եկեղեցին ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ մասսաների խաբելու, կեղեքելու եւ բթացնելու միջոց: Ես այդ հասկանալով ու գիտակցելով, հրաժարւում եմ կղերականների համքարութիւնից և կրօնից: Այդ անելուց յետոյ մտնում եմ մեր գաւառի անաստուածական խմբակի մէջ եւ տանելու եմ հակակրօնական պրոպագանդա: Ապա կոչ

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Գ.

Միայն թէ բերած պատասխանը վերջնական չէր: Ամուսնութեան սկզբունքը ընդունուած էր, սակայն Մարկոս Էֆէնտի հարկ տեսած էր հաւանութիւնը տալէ առաջ որոշ տեղեկութիւններ ունենալ Սարըպըյըքեանի նիւթական վիճակին ու առեւտրական գործունէութեանը վրայ:

— Թող հարցնէ, փնտռէ, — պատասխանեց Մարտիրոս աղա իր միջնորդին վստահ կերպով, — գործս մէջտեղն է եւ ծածկելիք բան մը չունիմ:

Եւ իրաւամբ գաւառացիին գործն ու նիւթական վիճակը բարգաւաճելու ճամբու մէջ էին, այնպէս որ Մարկոս Էֆէնտի ամէն կողմէ գոհացուցիչ տեղեկութիւններ միայն քաղեց:

Թէեւ ամէն զգուշական միջոց ձեռք առած էին կերմէքեանք, իրենց աղջկան ամուսնութեան խնդիրը ծածուկ պահելու համար վերջնական որոշումէն առաջ, այսուհանդերձ իրենց ծանօթները կռահած էին ամէն բան եւ դեռ Մարկոս Էֆէնտի իր քննութիւնները չաւարտած, ամբողջ Բերա իմացած էր Կուլեանի նոր միջնորդութեան պաշտօնը:

Առտու մը կանուխ, երբ Ս. Երրորդութեան աւագերէցը, Տ. Մկրտիչ Յովհաննէսեան, բանկալը մտաւ, լուրը մինչեւ ժամկոչին բարապանին ականջը հասած էր:

— Մարկոս Էֆէնտիի աղջիկն ալ կը կարգուի կոր Սարըպըյըքեանի հետ, — ըսաւ բարապանը խօսքը աւագերէցին ուղղելով:

— Ի՞նչ կ՚ըսես, — գոչեց Տ. Մկրտիչ զարմացած:

Տէր Մկրտիչ Յովհաննէսեան Մարկոս աղայի տանէրէցն էր. երկու չաբաթ առաջ Ռոտոսթօ՝ իր ծննդավայրը գացած էր եւ առջի իրիկունը վերադարձած էր Պոլիս, հետեւաբար դեռ ժամանակ չէր ունեցած տեղեկանալու օրուան լուրերուն:

Այս լուրը անհաճոյ անակնկալ մը եղաւ իրեն համար. միշտ ենթադրած էր, որ Սաթենիկի ամուսնութիւնը իր ձեռքով պիտի կատարուի ու ինք պիտի ստանայ միջնորդչէքը, եւ աՀա որսը փախած էր ձեռքէն:

— Եղաւ լմնցա՞ւ, նշանը տուի՞ն, — հարցուց ձայնով մը, զոր կը ջանար անտարբեր ցոյց տալ:

— Լմնցածի պէս բան մըն է... գործը եփողն ալ Կուլեանն է:

— Կուլեա՛ն... Ասիկա լախտի մը պէս իջաւ Տ. Մկրտիչի գլխուն:

Ե.

Ս. Երրորդութեան եկեղեցիի աւագերէցը տանէրէցն էր հարուստ դասակարգին: Արդէն կատարեալ ազնուաշուք ներկայացուցուելու մէկ էական պայմանն էր Տ. Մկրտիչը տանէրէց ունենալ, առանց ատոր չատ վաւերական չէր նկատուեր ազնուականութիւնը, Ազնուաշքանալու վրայ եղող ընտանիքներ անհամբեր կը սպասէին իրենց հին տանէրէցին մեռնելուն, որպէսզի տեղը Տ. Մկրտիչը առնեն: Ասոնց երբ հարցուէր թէ՝ ո՞վ է իրենց տանէրէցը, չփոթած՝ գրեթէ կարմրելով կը պատասխանէին.

— Շիտակը կ՚ուզես նէ՝ Տ. Մկրտիչը պիտի ըլլայ, բայց հիմակուհիմա Տ. Սահակն է... չմեռաւ որ մէյ մը ազատէինք:

Ու չատեր, յուսահատ իրենց քահանային մեռնելէն, որոշած էին թէ՛ անիկա պահել եւ թէ Տ. Մկրտիչը տանէրէց ընել: Այս պարագային՝ տօնական օրերուն՝ Տ. Մկրտիչ սալոնը կ՚օրհնէր եւ միւսը՝ սպասաւորներու գետնայարկի սենեակը:

Բայց տանտիկիններու մեծամտութիւնը ասով չէր բաւականանար. ցանկութեան, փառասիրութեան ուրիշ նպատակէտ մը կար, որուն հասնիլ չատ աւելի դժուար էր: Ազնուաշուքներու քահանան իր ծուխերը բաժնած էր երեք դասի, զորս Ծնունդին ու Զատիկին կը հովուէր կարգաւ: Առաջին օրը բարձրագոյն դասի ազնուաշուքներուն յատկացուցած էր, երկրորդ օրը՝ միջին դասի եւ երրորդ օրը՝ ստորին դասի: Երեւակայեցէք ամօթալից վիճակը այն հէք տանտիկնոջ, որուն սալոնը Զատկի Երեքշաբթի օրը կ՚օրհնուէր, մինչդեռ կային դերերջանիկ արարածներ որոնք «Տէր Մկրտիչը տունօրհնէքի եկա՞ւ» ըսուած ատեն կրնային հպարտութեամբ պատասխանել՝

— Ինչ ըսել է. հելպէթ տէ քի եկաւ, արդէն՝ չի՞յտէ՞ք՝ մենէ կը սկսի նէ...

Ի՛նչ աղաչանքներ, ի՛նչ փաղաքշանքներ կ՚ըլլային տանէրէցին, երրորդ կարգի ծուխերուն կողմէ, գոնէ Երկուշաբթի վերածել տալու համար իրենց օրը, բայց այդ մասին անողոք էր Տ. Մկրտիչ:

— Անկարելի է, կը պատասխանէր, տետրակիս մէջ ինչ որ նշանակուած է՝ ան կ՚ըլլայ, պարապ տեղը մի պնդէք՝ կը բարկանամ:

Տ. Մկրտիչ հայրը կը սիրուէր իր ծուխերէն մասնաւորապէս խոստովանանքի մասին իր ներողամտութեանը համար:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(12 – Շար.)

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ

ՇԱՀՆՈՒՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ

ԼՈՍ-ԱՆՃԵԼԸՍԻ ՄԷՋ

Լոս Անճելըսի մէջ Յունուար 3ին գրական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Շահան Շահնուրի՝ կազմակերպուած Վահան Թէքէեան Մշակութային Միութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան տեղւոյն մասնաճիւղին կողմէ։

Երեկոյթին բացումը կատարած է Վահան Թէքէեան Մշակութային Միութեան նախագահուհին՝ Անահիտ Օրջանեան։ Ապա Շահնուրի կեանքն ու ժամանակաշրջանը պատկերացուցած է Բարսեղ Գարթալեան, իսկ օրուան խօսնակը՝ Տիկին Մահսերէճեան գնահատական արտայայտութիւններ ունեցած է Շահնուրի գրական վաստակին հանդէպ։

Գլխաւոր բանախօսը՝ Զարեհ Մելքոնեան ներկայացուցած է շահնուրեան գրականութիւնը ընդգծելով, թէ խորքին եւ ձեւին մէջ ինքնատիպ է Շահնուր եւ զանոնք կը ձուլէ կատարեալ արուեստի մը մէջ։ «Անի արդիութիւն եւ թելադրականութիւն ունի։ Պատկերներու մեծ վարպետ մըն է։ Իր թեքնիքը ունի գեր-իրապաշտական էջեր։ Խորքով համարձակ է ան։ Իր երկին մէջ մենք կը տեսնենք երգիծականը եւ ողբերգականը կողք կողքի։ Համարձակութենէ չի վախնար, ջղուտ է եւ սրամիտ։ Գրական քննադատ մըն է» եւայլն։

եմ անում բոլոր նրանց, որոնք մի անգամ գիտակցաբար, թէ անգիտակցաբար ընկել են իմ վիճակի մէջ, դարձել «տէր հայր», հիմա «խորոց սրտի» ընդունեն կրօնի կեղծիք եւ ստութիւն լինելը, կրօնի վնասակար լինելը, կղերականութեան անպիտան ու թալանչի դերը, հետեւեն ինձ ու հրաժարուելով – հրաժարուեն իրենց իբր թէ «սուրբ կոչումից»։

Յօդուածագիրը չբաւականանալով այս երկար նամակներու արտադրումով, Հայաստանի մամուլէն քաղելով յիշատակած է նաեւ այլ հոգեւորականներու անուններ, որոնք իրենց կարգէն հրաժարած են, անշուշտ, ինքնաբերաբա՜ր եւ հաճոյքո՜վ։ «Այսպիսով, գրած է Քթոյեան, հակակրօնական պրոպագանդան արագացրեց մարդկանց հեռացումը կրօնից։ Դրա վկայութիւնն էր նաեւ այն, որ 1928 թ. վերջին հակակրօնական պրոպագանդա մղող կազմակերպութիւնների անդամների թիւը կազմում էր 10.000, 1929 թ.՝ 13.000, իսկ 1930 թ.՝ 40.000 մարդ»։

(*) Խորագիրն է՝ ՀԿ(բ)Կ պայքարը աշխատաւորութեան աթէիստական դաստիարակութեան համար»։ ՀԿ(բ)Կ կը նշանակէ՝ Հայաստանի Կոմունիստ (բոլշեւիկ) կուսակցութիւն։

Զարուհի Տոլուխանեանի

ԵՐԳԱՀԱՆԴԻՍՆԵՐԸ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Պոսթընի «Ճորտըն Հոլ» սրահին մէջ, Յունուար 13, երգարուեստի արտակարգ իր շնորհները անգամ մը եւս արժեցուցած է անուանի երգչուհի Զարուհի Տոլուխանեան (Զարիա Տոլուխանովա) առաւելապէս դասական երգերէ բաղկացած յայտագիրով մը՝ Սթրատելլա, Սքարլաթի, Չայքովսկի, Պէթհովէն, Շուպերթ, Կոմիտաս, Մելիքեան, Բարխուդարեան, Գոթոյեան եւայլն։ Իր անհատականութեամբ, կեցուածքով, բայց մանաւանդ երգարուեստի մեկնաբանական ու թեքնիք կարողութիւններով «ամբողջական» արուեստագիտուհին է Տոլուխանեան, որ վերապրած է Կոմիտասը՝ իր «Շողեր ջանով» եւ «Քելէ-քելէ»ով, Մելիքեանը՝ իր «Վարդով», Բարխուդարեանը՝ իր «Վարդ սիրեցիով», ինչպէս նաեւ ֆրանսական, իտալական, գերման եւ սլաւ ստեղծագործութիւնները՝ իրենց մեծ յօրինումներով, ընդգծած է «Հայրենիք»։

Կիրակնօրեայ «Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէջ, Ալէն Հիւզ ստորագրութեամբ եւ «Տոլուխանովա կ'երգէ Հայաստանը» խորագիրով, գնահատական գրութիւն մը լոյս տեսած է միջազգային չափանիշով հռչակաւոր երգչուհի մեծծօ-սոփրանօ Զարուհի Տոլուխանեանի մասին, որ Յունուար 11ին, երգահանդէս մը տուած էր Նիւ Եորքի մէջ։ Յօդուածագիրը շեշտած է ի մէջ այլոց, թէ «երբ ան կ'երգէ, օրինակ, Չայքովսկիի «Պարահանդէսին մէջ»ը, այն տպաւորութիւնը կ'ունենաք, թէ առաջին անգամն է որ կը լսէք այդ շատ ծանօթ երգը։ Իր թրթռուն ձայնով պարուրելով հայ ժողովրդական երգերը, արուեստի բարձրութեան կը հասցնէ զանոնք»։

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի 21ՐԴ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Լիբանանի 21րդ Ներկայացուցչական Ժողովը գումարուած է Յունուար 11-12ին, Պէյրութ։ Լիբանանի բոլոր մասնաճիւղերէն աւելի քան յիսուն լիազօր ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ խորհրդակցական ձայնով հրաւիրեալներ, երկօրեայ նիստերու ընթացքին քննութեան առած եւ գնահատած են Շրջանային Վարչութեան երկամեայ գործունէութիւնը։

Նորընտիր Շրջանային Վարչութեան անդամներն են՝ Տոքթ. Միսաք Արզումանեան, Յակոբ Համամճեան, Պարգեւ Պասմաճեան, Մէթր Զօհրապ Այվազեան, Յակոբ Մաքինաճեան, Նուպար Խանամիրեան, Վարուժան Շամլեան, Յարութիւն Հալէպլեան եւ Միհրան Շիմշիրեան։

Նախորդ Շրջանային Վարչութիւններու երկար տարիներու ատենապետ Յովհաննէս Շահինեան, որ մօտ կէս դար ամենայն անձնուիրութեամբ ծառայած է Հ. Մ. Ը. Մ.ին եւ իր մեծ նպաստը բերած է անոր վերելքին ու նուաճումներուն, շնորհաւորած է նորընտիր վարչութիւնը։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Կեդր. Վարչութեան ատենապետ Վարդգէս Տէր-Կարապետեան գնահատած է Յովհաննէս Շահինեանի մատուցած թանկագին ծառայութիւնները Հ. Մ. Ը. Մ.ին։

ՆԵՓԱԼԻ ԴԻՒՐԱԲԵԿ ԴԻՐՔԸ ԱՍԻՈՅ ԵՐԿՈՒ ՀՍԿԱՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ

Նեփալի մայրաքաղաքին՝ Քաթմանտուի նեղ ու լայն փողոցները խճողուած են կրպակներով, խանութներով։ Ասոնք ամէն օր առեւտուրի եռուզեռի մէջ են. գնորդները, գրեթէ բոլորն ալ Հնդիկներ, կուգան փնտռելու եւ գտնելու պերճանքի ապրանքներ, որոնք կը պակսին Հնդկաստանի մէջ։

Մինչ հնդիկ գնորդներ կը սակարկեն ապրանքներուն գիները նեփալցի վաճառորդներու հետ, չինացի մասնագէտներ՝ խմբակներ կազմած, շատ լուրջ դէմքով, իրենց կապոյտ տարազներով եւ բաճկոններով, անտարբեր կը քալեն։ Ասոնք կը դիտեն, բայց չեն կրնար գնել։ Աղմկարար մեծահարուստ Հնդիկները եւ կարգապահ Չինացիները կողք կողքի են հոն եւ սակայն յստակ պատկերացումը կուտայ Նեփալի դիւրաբեկ կացութեան՝ Ասիոյ երկու հսկաներուն միջեւ։ Հնդկաստան գերակշիռ դեր մը կը գրաւէ Նեփալցիներու կեանքին մէջ։ Ասիկա յայտնի է ոչ միայն շուկային, այլեւ կառավարութեան մէջ։ Անդին Չինացիք կը դիտեն դժկամութեամբ, սակայն ընդհանրապէս լուռ մնալով։

Արդարեւ Նեփալ, որ 12 միլիոն բնակչութիւն ունի, տէրը չէ իր ճակատագրին։ Նախ որովհետեւ փակ է ծովի ճամբան իր առջեւ 250 մղոն երկարութեան վրայ տարածուող հնդկական հողով եւ ապա՝ շրջապատուած է աւելի քան մէկ միլիառ հաշուող Չինացիներով եւ Հնդիկներով։

Այս աննպաստ կացութիւնը պատճառ դարձած է, որ Նեփալցի թագաւորները, տեւական կերպով փորձեն իրենց փոքր երկիրը դարձնել բախումը արգիլող գօտի մը երկու հսկաներուն միջեւ։

Քաղաքական կացութեան համեմատ մերթ Փեքինի, մերթ Նոր Տելհիի յարած են։ Եւ ընդհանրապէս յաջողած են իրենց ձգտումին մէջ։ «Աշխարհի ամենէն վարպետ լարախաղացներն ենք», կ'ըսէ Արտաքին նախարարութեան մէկ պաշտօնատարը։ Համաձայն ՄԱԿի վիճակագրութիւններուն, Նեփալ ամենէն աղքատ երկիրն է ամենէն թերաճ նկատուած 25 երկիրներու շարքին։ Բնակչութեան աճը տարեկան 2,2 տոկոս է, իսկ երկրին զարգացման թափը դժուարութեամբ այդ տոկոսին կը հասնի։ Անձ գլուխ եկամուտը վերջին քանի մը տարիներուն 50էն 32 տոլարի իջած է տարին։ Այսուհանդերձ, կարելի չէ այս ուղղութեամբ յստակ պատկեր մը կազմել միայն նիւթական չափը նկատի առնելով։ «Մեր ժողովուրդին մեծ մասը աննիւթական ընկերութեան մը մէջ կ'ապրի», դիտել կուտայ Ելմտական նախարարը։ Արդարեւ, Նեփալցիներուն մեծամասնութիւնը լեռներու գեղեցիկ անմատչելի լանջերուն կը բնակի՝ Հիմալայաններու շուքին տակ։ Հիմալայեան լեռները այնքան անմատչելի են, որ ոչ միայն երկիրը անջատած են Չինաստանէ եւ Կեդր. Ասիայէ, այլեւ ժողովուրդը իրարմէ։

Չինաստանի եւ Հնդկաստանի սահմաններուն երկարութիւնը Նեփալի հետ, գրեթէ նոյնն են, սակայն մինչ Հիմալայեան լեռները անմատչելի պատնէշ մը դարձած են Չինաստանի եւ Նեփալի միջեւ, այս վերջինին սահմանը բաց տարածութիւն մըն է Հնդկաստանի հետ։ Նեփալի այժմու թագաւորը՝ Պիրենտրա կը հաստատէ այս իրողութիւնը, երբ հարցումի մը պատասխանելով կ'ըսէ, թէ «տարբեր աստիճաններու վրայ կը գտնուին մեր կապերը այս երկու երկիրներուն հետ»։

Հնդկաստան չի վարանիր իր տնտեսական եւ քաղաքական ազդեցութիւնը բանեցնել Նեփալի վրայ։ Բոլորովին առանձնացած՝ Նեփալի «շնչափողը» Ռաժփաթ անունով ճանչցուած ուղին է, որուն միջոցաւ Քաթմանտու կը կապուի Հնդկաստանի Պիհար նահանգին։ Նեփալի արտաքին առեւտուրին 90 առ հարիւրը Հնդկաստանի հետ կամ անոր ճամբով կը կատարուի (մեծ մասը հացահատիկի մաքսանենգութիւն է)։

Թէեւ Չինաստան ճամբայ մը շինած է, որ կ'երկարի Քաթմանտուէն Թիպէթ, սակայն ասոր երկարութիւնը եւ կլիմայական աննպաստ պայմանները կը դժուարացնեն երթեւեկութիւնը։ Որով նոյնիսկ Չինաստան Հնդկաստանի բարեկամեցողութեան պէտք է ապաւինի՝ առեւտրական կապը պահպանելու համար Նեփալի հետ։

Հնդկաստան ամէն առիթով կը յիշեցնէ Նեփալի, թէ ամբողջովին իր հակակշռին կամ ազդեցութեան ենթակայ կը մնայ։ Երբեմն հնդիկ կառավարութիւնը բարի դրացնութեան քայլեր կ'առնէ։ Օրինակ, վերջերս, նպաստաւոր պայմաններով քարիւղային արտադրութիւններ ծախեց Նեփալի։ Սակայն, անցեալ Սեպտեմբերին, երբ ուսանողները Քաթմանտուի մէջ ցոյցեր կատարեցին Հնդկաստանի դէմ՝ բողոքելու համար Սիքքիմի կցումին Հնդկաստանի՝ Նոր Տելհի ետ կանչեց իր դեսպանը։ «Հնդկաստան, նկատել կուտայ արեւմուտքցի դիւանագէտ մը, միշտ կը հասկցնէ Նեփալցիներուն, թէ չեն կրնար գոյատեւել առանց իր բարեկամեցողութեան»։

Թ. Ա. Թ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (29)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Է.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

— Ահաւասիկ։ Նկարագրեմ այն մարդուկը, որուն նայած էր Պէնէտէթթօ եւ որ ինքն ալ իր կողմէ գրեթէ աննշմարելի նշան մը ըրած էր անոր։ Սպասաւոր մըն էր այս, չորսուկէսէն հինգ ոտք բարձրութեամբ, եւ որ կրնայ բուսաբանական Պարտէզին իբր նմոյշ ծառայել...։ Իր ուսերուն վրայ, լաւագոյն է ըսել իր սապատին սարաւանդին վրայ, կապիկ մը դէմքը կը ծամռկէր, կ'ոստոստէր, գլխիվայր կը թաւալէր... իր քովը շուն մը ետեւի թաթերուն վրայ կայնած՝ կը քըծնէր եւ առաջ անցնելու կամ անոր հետեւելու համար կը ցատկռտէր. մէկ բազկէն կախուած էր թռչուններով լեցուն վանդակ մը... եւ միւսին վրայ — այս կենդանին կը յանձնարարեմ ձեզ իբր շատ շահեկան մուկ մը, պարզ մուկ մը...բայց ի՜նչ մուկ, փոքր նապաստակի մը մեծութեամբ, ցռուկը սուր, աչքերը սուր, պոչը սուր... տարօրինակ եւ Հօֆմանեան բան մը, այնպիսի մուկ մը զոր Գազօթ կրնար երազել...եւ այս մուկը անխոնջ կը վազէր բազկին, գլխուն եւ սապատին վրայ, յետոյ մազիկներովը տիրոջը հագուստներէն կախուելով՝ մինչեւ ծունկերը կ'իջնէր, յետոյ, առոյգ ու արագ, մինչեւ իր առաջին տեղը կ'ելլէր...

— Գիտուն մո՜ւկ մը...

Մուկերու Սօրպօնեանը։ Հոս դիտողութիւն մը ընել պէտք է։ Մարդը ներս մտնելու արտօնագիր չունէր, բայց կապկի ստակով վճարել առածը նոր հնարուած չէ։ Մարդն ու կենդանիներս այնքան ծիծաղելի էին, կապիկը այնպիսի դէմքի շարժումներ կ'ընէր, շունը այնքան զուարթօրէն կ'ոստոստէր եւ մուկը այնքան յօժարութեամբ կը վազվզէր որ, բանտապահը թողուց որ բակը մտնէ։ Մարդը գիշատիչ թռչունի կեռ մը կտուցըն ունէր։ Մանր քայլերով կը յառաջանար վայրի աքիսի նայուածքներ կը նետէր իր շուրջը...։ Զափազանց զարմացայ, Պէնետէթթոյի կողմը չդնաց. ինչ որ կը հաստատէ թէ ամէնէն նրբամիտ դիտողը կրնայ սխալիլ։ Ինք Պէնէտէթթոյի չէր նայած, բայց ուրիշ կալանաւորի մը, որ ճիշդ մերինին ետին կը գտնուէր..

— Զայն կը ճանչնա՞ք...

Այո՛, չէ՞ մի որ եղեռնադատ ատեանին մէջ ամէնքն ալ առջեւէս անցան... Նախկին քահանայ մը, որ ձերբակալուած էր ամօթապարտ գործի մը համար, որ հոս զանց կ'առնեմ ձեզի պատմել. անունն էր Սանսէլմ աբբայ...

Այդ անունը կը յիշեմ, ըսաւ Պօշան։

— Խորամանկ մըն ալ այս անձն է, եւ սակայն չկրցաւ ցկեանս դատապարտութենէն ազատիլ, որովհետեւ դէպքերը շատ նողկալի էին։ Ասկէ զատ խայտառակ գլուխ մըն է։ Մէկ խօսքով մեր անասնաբոյծ մարդը բակին մէջ հոս հոն կը քալէր, մօտենալով այն խումբին, որուն մէջ կը գտնուէին Պէնէտէթթօ եւ Սանսէլմ...– Պէնէտէթթօ ուշադրութեամբ կը նայէր անոր, եւ ապահով եմ թէ անոր եւ նախկին քահանային մէջ մեքենայութիւն մը կար որովհետեւ այս վերջինը դէպի ան խոնարհեցաւ եւ ականջին բառ մը ըսաւ։ Միւսը յատուկէն անոր չնայիլ կը ձեւացնէր... կապիկը կը ցատկեցնէր, շունը կը խաղցնէր.. կալանաւորները կը խնդային, եւ շատերը հեծկլտալով զիրենք դրկող թշուառ կնոջ մը թեւերէն ազատուելով կենդանիներուն հետ կը խաղար, վերջապէս Սանսէլմի քով հասաւ։ Այն ատեն յանկարծ մուկը կարծես քահանան ճանչնալով, սապատողին ուսէն իր ուսը ցատկեց... եւ սկսաւ միեւնոյն խաղերը կըրկնել, կալանաւորին ցնցոտիներուն վրայ վազվզելով...

— Ո՛հ, ըսաւ քահանան, ի՜նչ գեղեցիկ կենդանի է, ինծի տուէք։

— Ես մարդու բան չեմ կրնար տալ, ըսաւ միւսը, այլ կը ծախեմ...

—Ստակ չունիմ...

— Մատանի մը ունիք...

— Շիտակ է որ կրնայի երդնուլ թէ վայրկեան մը առաջ Սանսէլմ մատներուն վրայ բան չունէր։ Սապատողը շարժում մը ըրած էր եւ քահանան ձեռքին մէջ մատանի մը ունէր ու կ'ըսէր։

— Եթէ պահակները թոյլատրեն, մատանին կուտամ ձեզի մուկին փոխարէն...

— Արդէն գիտէք որ թիարանին մէջ կալանաւորներուն շատ անգամ թոյլ կը տրուի մասնաւոր կենդանիներ ունենալ։ Այս զբօսանքին աչք կը գոցեն։ Լուի ԺԴ. իսկ Բէլիսօնի մամուկին թոյլատրութիւն կ'ընէր։ Մէկ խօսքով պետին խորհուրդ հարցուցին եւ, խնդրուած թոյլատրութիւնը շնորհելէ վերջ.

— Մուկն ի՞նչ ընել գիտէ, հարցուց բանտապահը։

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Սալէրեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Յունուար 26, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին իրենց հօր՝

ՎՌԱՄՇԱՊՈՒՀ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ Սալէրեան, Գաբրիէլեան եւ Տանտիկեան ընտանիքներու համայն ննջեցելոց յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

×

Տէր եւ Տիկին Զարեհ Պէրպէրեան, Տէր եւ Տիկին Արա Պէրպէրեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի (Յունուար 26) առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՍԻՐԱՐՓԻ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ իրենց զաւկին եւ եղբօր զաւկին՝

ՐԱՖՖԻ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վալանսէն Ղուկաս Մարտիրոսեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման, ողբացեալ չորս «Յառաջականներու»՝ Լ. Առաքելեան, Պ. Եղիկեան, Մ. Տօնիկեան, Պ. Սահակեան յիշատակին։

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Այս Շաբաթ օր, Յունուար 25, տօն է Սրբոցն Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյ նորին Մարտիրոսին։ Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտեան ժամը 10ին պատարագ կը մատուցուի։

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի առաւօտ, պատարագ կը մատուցուի։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 3000 Ֆր. Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութենէն։

×

Կապ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տիկ. Արշալոյս Ճընկըրտբեանէ (Սէնթ Էթիէն) 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Անթուան Զաքմաքեանէ 500 Ֆր.։ Նաեւ Մելիք Գէորգեանի մահուան առթիւ.— Տէր եւ Տիկ. Տօնապետեանէ 50, Պ. Կարապետ Փափազեանէ, այրի Տիկ. Փողհարեանէ, Տէր եւ Տիկ. Կիրակոս Փափազեանէ 20ական Ֆր., այրի Տիկին Մանուկեանէ 10 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ

ՆՈՐ ԲԱՑՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ՄԸ

ՊԱԼԹԱՅԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

27, RUE BLEUE PARIS 9e

FACE AU METRO CADET

Հոն պիտի գտնէք հայկական եւ արեւելեան ամէն տեսակի ընտիր ապրանքներ, խմիչքներ, մատչելի գիներով

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ ԺԱՄԸ 8ԷՆ 20

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ
Վալանսի Հայ Ազգ. Միութեան
Յունուար 25, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին
պետական թատրոնը
հռչակաւոր ՊԱՐԻԹՈՆ արուեստագէտ

ՏԻԳՐԱՆ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

արժանացած համաշխարհային
առաջին մրցանակներու
Դաշնակի ընկերակցութեամբ
ՍԻՒԶԻ ՊՕՍԱՐԻ

Սիրով կը հրաւիրուի Վալանսի հայ գաղութը օգտուելու այս բացառիկ առիթէն։

Տոմսերը ապահովել Պր. Վարդգէս Վարդանեանէն կամ պետական Թատրոնի կիշէէն նոյն երեկոյ։

×

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ, մասնակցութեամբ հռչակաւոր պարիթօն երգիչ՝ Տիգրան Ժամկոչեանի, Կիրակի առտու (Յունուար 26)։

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ, Շաբաթ Փետր. 1 ժամը 21էն սկսեալ,

Hôtel National, Route de Soyons

JACK KOJA

մասնակցութեամբ հանրածանօթ նուագախումբի

Հայկ. ջերմ մթնոլորտ եւ անակնկալներ

Սեղաններ ապահովելու համար հեռաձայնել 43-43-18։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Դպրոցասէր Տիկն. վարժարանի Մարսէյլի Նախկին Սանուհիներու Միութիւնը կազմակերպած է հաւաքոյթ – թէյասեղան մը Փետրուար 2, Կիրակի կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին Օթէլ Սավուա, Պուլվար Լոնչանի վրայ։

Գեղարուեստական խնամուած եւ ճոխ յայտագիր։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊ. ԽԱՉԻ Սէն Մօրիսի մասնաճիւղի ընդհանուր ժողովը Ուրբաթ (24 Յունուար) կէսօրէ ետք ժամը 14.30ին ընկերուհի Շուշան Կամպէրեանի բնակարանը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ՃԱՇԱՍԵՂԱՆ

Բացառիկ ճաշ, կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13ին Սէն Ժերոմի Հայոց եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Խնամքով պատրաստուած ճաշեր Խաչուհիներու կողմէ։

ՃԱՇԱԳԻՆ 25 ՖՐ.։

ԴԷՊԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը կազմակերպած է այցելութիւն մը ինչպէս ամէն տարի, Զոյգ Հանգստեան տուները, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13.30ին։

Այս առթիւ օթոքառ մը վարձուած ըլլալով, փափաքողները կրնան մասնակցիլ։ Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ։

Օթոքառը կը կենայ Փալս Լէոն Պլում։

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղական Կապ. Խաչի՝ «Մանուկներու Օր»ը կը տօնուի մեծ պատրաստութեամբ Յունուար 26, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Ուժէլի սրահին մէջ։

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ եւ հաճելի անակնկալներ։

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ։

Կաղանդ պապան հայկական Կաղանդի շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով, պիտի ուրախացնէ սրահին մէջ եղող բոլոր պզտիկները։

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

INVITATION

le Vendredi 24 Janvier à 21 h

RECITAL DE LA PIANISTE

ANI ADJEMIAN

RECITAL DE LA SOPRANO COLORATURE

ALICE MANOUKIAN

de l'Opéra d'Istanbul

MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16

PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30

PARKING ASSURÉ — AMBIANCE ASSURÉE

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Շաբաթ, Փետր. 1, ժամը 20էն մինչեւ լոյս

Pour la première fois

GRAND BAL DE NUIT

exceptionnel

de 20 heures à l'aube

Organisé par le

Comité des Parents d'Elèves du Collège Arménien Samuel Moorat

Dans les somptueux salons du

NOVOTEL de Paris

1, Avenue de la République, Bagnolet

LE SAMEDI 1er FEVRIER

— Entrée 25 F. — Etudiant 15 F. —

- *BUFFET* -

Facilité d'accès :

AU BORD DU PERIPHERIQUE — Métro : Porte de Bagnolet

Soirée animée par l'Orchestre

— PARADOXE —

Billets tel. : 027-18-28

—— *Tenue de soirée souhaitable* ——

Gala Annuel du Nor Seround

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպուած Արնուվիլ – Սարսէլի Կառվարենց խումբի կողմէ
Կիրակի Յունուար 26, ժամը 16էն 24

Dimanche 26 Janvier, de 16 à 24 heures, Salle des Fêtes de Sarcelles
Place du 11 Novembre

PARTIE ARTISTIQUE

BEDIK ET SON ORCHESTRE

Groupe de danses Naïri — Groupe instrumental Arménien

Tirage de la Tombola avec de nombreux lots importants

Entrée 15 Fr. — Etudiants 10 F.

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
24
VENDREDI
24 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար · 170 ֆր ·	Վեցամսեայ	90 ֆր ·
Արտասահման	Տար · 200 ֆր ·	Հատը	1 ֆր ·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·206 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.206

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 14–20)

ՆՈՐ ՑՈՒՑԱՆՄՈՅՇՆԵՐ

«Ալ · Սպենդիարեան» տուն – թանգարանը հարստացած է նոր ցուցանմոյշներով : Թիֆլիսաբնակ ճարտարագէտ Կ · Մանուկով թանգարանին յանձնած է 1910ի հազուագիւտ լուսանկարի մը պատճէնը : « Սայաթ Նովա » աշուղական խումբին մաս կազմած անուանի նուագածուներ տեղ գտած են նկարին մէջ, ինչպէս խումբին ղեկավարը՝ Աշուղ Հավիր (Աբրահամ Աբրահամեան), անուանի քեմանչահար Սաշա Գանեղաշվիլի (Ալ · Յովհաննիսեան) եւ ուրիշներ : Ուրիշ մը՝ Ն · Սիրվելովա, նոյնպէս Թիֆլիսէն, նուիրած է դարասկիզբին Վրաստանի մէջ ժողովրդական նուագարաններ պատրաստող Ա · Ցակոբեանի մանրակերտ թառը : Կ · Մանուկով թանգարանին յանձնած է լուսանկարներու պատճէններ, ուր կ'երեւան Սպենդիարեան, Թիֆլիսի հայ մտաւորականներ, երգահաններ :

×

ՀՌ · ՋԻԼԱՎԵԱՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԻՆ

Խորհ · Միութեան լուղորդութեան դաշնակցութիւնը ամփոփելով անցեալ տարեշրջանի արդիւնքները, հրապարակած է երկրին տասը լաւագոյն լուղորդներուն ցանկը :

Իգական սեռի 100 մեթր պրաս լուղորդութեան մէջ հինգերորդ տեղը գրաւած է Երեւանցի 19ամեայ Հռիփսիմէ Ջիլավեան, որուն մրցանիշն է 1 վայրկեան 17,90 երկվայրկեան : 200 մեթրին մէջ անոր մրցանիշն է՝ 2 վայրկեան 47,20 երկվայրկեան :

×

ԷԼԵԿՏՐՈՆԻՔ ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ ՀԵՌԱԳՐԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Էլեկտրոնիք հաշուական մեքենաներու շնորհիւ հնարաւոր պիտի դառնայ արագացնել հեռագիրներ ուղարկելու աշխատանքը : Ասոր վրայ կ'աշխատին Ներկայիս Թղթատարի կեդրոնական գիտահետազօտական հիմնարկութեան հայ մասնագէտները Երեւանի մէջ : Ես–1030 էլեկտրոնիք հաշուական մեքենային կատարելագործումով հեռագիրները պիտի «կարդացուին» այդ մեքենային կողմէ, որ պիտի ճշդէ նաեւ անոնց հասցէն :

Երբ վերջ գտնեն գիտահետազօտական աշխատանքները՝ Երեւանի մէջ առաջին անգամ ըլլալով աշխատանքի այս նոր ձեւին կիրարկման փորձերը պիտի կատարուին :

×

ԱՇՆԱԿԻ « ՍԱՍՈՒՆ » ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Սասունցիները միշտ սիրած են պարը : Իրենց լեռներուն վրայ երգած են հորովել, իսկ հարսնիքներու ժամանակ կրակոտ պարեր պարած են : Գրիգոր Մարգարեանի ղեկավարութեամբ պարախումբ մը կազմուած է Թալինի Աշնակ գիւղին մէջ : Ասիկա 1930ական թուականներուն ձեռնարկուած է :

1957ին խումբը շահած է Մոսկուայի երիտասարդական եւ ուսանողական համաշխարհային 6րդ փառատօնին արծաթեայ շքանշանը :

1970ին խումբը մասնակցած է Քիչինեւի ժողովրդական պարի միջազգային շարաթին եւ արժանացած է պարգեւի : 1974ին առաջին կարգի պարգեւ ստացած է Հայաստանի մէջ :

Վերջերս Աշնակի «Սասուն» պարախումբը արժանացած է «Ժողովրդական» կոչումին, որ բարձր պարգեւ մըն է :

×

ՀՈՔԷԻ ՀԱՅ ՎԱՐՊԵՏԸ

Մոսկուայի մարզասէրները վերջերս նշած են Գրիգոր Մկրտչեանի ծննդեան յիսնամեակը : Ան եղած է բերդապահը խորհրդային հաւաքականին, որ 1954ին ապահոված է աշխարհի ախոյենութիւնը :

1968ին նշանակուած է գլխաւոր մարզիչ Ռուսիոյ հոքէի դաշնակցութեան «սպորտկոմիտէի» : Ներկայիս նախագահն է Խորհրդային Ռուսիոյ հոքէի դաշնակցութեան :

×

ՅՈՒԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Լենինականցիները կը պատրաստուին հանդիսաւոր շուքով նշելու Աւ · Իսահակեանի ծննդեան հարիւրամեակը : Քաղաքին յոբելենական յանձնախումբը մշակած է ծրագիր մը : Արդէն Աւ · Իսահակեանի լաւագոյն յուշարձանին մրցանակաբաշխութիւնը վերջ գտած է : Դատակազմը ընդունած է քանդակագործ Կ · Կիրակոսեանի ներկայացուցած յուշարձանի նախագիծը (Մոսկուա) :

Որոշուած է թանգարանի վերածել այն տունը, ուր բնակած է Իսահակեան : Հոն պիտի հաւաքուին բանաստեղծին կեանքին եւ գրական գործունէութեան վերաբերեալ անհրաժեշտ նիւթերն ու անձնական իրերը : Պիտի բարեզարդուի «Աւ · Իսահակեան» փողոցը :

×

ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐՈՒ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

Մոսկուայի մէջ 300·000 տպաքանակով ռուսերէն լոյս տեսած է բանաստեղծ Սուրէն Մուրադեանի «Նապաստակի մուշտակը» չափածոյ հէքեաթներու հաւաքածոն : Հատորին մէջ տեղ գտած են հեղինակին «Նապաստակի մուշտակը» եւ « Շատախօս գորտը » չափածոյ հէքեաթները :

Նոյն հեղինակին «Ջուրս արեւ» խորագիրը կրող մանկական բանաստեղծութիւններու հաւաքածոն 67·000 տպաքանակով բելոռուսերէն լոյս տեսած է Մինսկի մէջ :

Մոսկուայի մէջ ռուսերէն լոյս տեսած է Յակոբ Յակոբեանի բանաստեղծութիւններուն հաւաքածոն՝ «Իմ աշխարհը» խորագիրով :

×

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՐԱՁԻԳՆԵՐՈՒՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նոր մրցաշարքին ընթացքին ախոյեանի տակէ շքանշաններ ձեռք ձգած են Ջինայիդա Սիմոնեան եւ Գագիկ Ջօհրաբեան, Խորհ · Միութեան մէջ :

Եւրոպայի եւ աշխարհի ախոյենուհի Ջ · Սիմոնեան ատրճանակի դասին մէջ 385 կէտ ապահոված է սահմանուած 400 կէտին վրայ : Նոյն արդիւնքին հասած է այս անգամ հրացանի դասին մէջ Գագիկ Ջօհրաբեան : Այս ձեւով երկուքն ալ ախոյեան դարձած են «Դօսաաֆ» բաժակի մրցումներուն մէջ :

Հայաստանի հաւաքականը 6րդ տեղը գրաւած է : Իրմէ ետ մնացած են տասը ազգային խումբեր :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԺԻՍՔԱՐ - ՇՄԻՏ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

— Օ —

Ֆրանսայի եւ Արեւմտեան Գերմանիոյ ղեկավարները արդիական դրութիւններու շնորհիւ խօսակցութիւն մը ունեցան Զորեքշաբթի օր : Կապը հաստատուեցաւ ֆրանքօ-գերման արբանեակի մը միջոցաւ «Համանուագ» մկրտուած, որ երկրին շուրջ կը դառնայ Դեկտ · 18էն ի վեր : «Կուբրն թակ, Պ · Վարչապետ, Պռնժուր Հելմութ» ձեւով սկսած է խօսիլ Ժիսքար, որ նաեւ գերմաներէն փակած է զրոյցը : Նոյն ատեն, Փարիզի մէջ, Արտաքին երկու նախարարները Փարիզի մէջ, կը պատրաստէին Շմիտի Փարիզի այցելութիւնը որ տեղի պիտի ունենայ Փետր · 3–4ին : Ժիսքար – Շմիտ զրոյցը, սակայն, շատ կարճ տեւեց, հինգ վայրկեան, եւ այդ վայրկեանները նուիրուեցան ֆրանքօ-գերման գործակցութեան 12րդ տարեդարձին : Ժիսքար չէշտած է այս առթիւ · — «Երկուքս ալ հասարակաց մեծ առաքելութիւն մը ունինք իրագործելիք՝ Եւրոպան · գիտենք որ զայն կ'իրագործենք միայն մեր երկու ժողովուրդներու գործակցութեամբ» :

Քանի մը տողով

ԷԹԻԷՆ ՖԱԺՈՆ, յանուն Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան յայտարարեց թէ ղեկավարութեան ծոցը գոյութիւն ունեցող տարակարծութիւններու (կարծրերու եւ կակուղներու միջեւ) շուրջ շահագործումները բոլորովին ծիծաղելի են : Ժորժ Մառշէի ապաքինումը կը շարունակուի եւ Յունուար 20 թուակիր նամակով մը, կը յայտնէ իր ընկերներուն թէ ջանք կը թափէ որպէսզի ժամ առաջ առողջութիւնը վերագտնէ եւ շարունակէ իրենց կողքին պայքարը աշխատաւորներու եւ ամբողջ ժողովուրդին ծառայելով :

ՓԻԼԻՊՊԵԱՆ կղզիներու մայրաքաղաքին մօտերը շէնք մը այրած է, որու հետեւանքով 51 հոգի մեռած է : Վիրաւորուածներու թիւն է՝ 79 :

ՔԱՆԱՏԱՅԻ վարչապետը Պոն պիտի այցելէ Մարտի սկիզբները : Թրուտոյի առաջին պաշտօնական այցելութիւնը պիտի ըլլայ Արեւմտեան Գերմանիա :

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

— Օ —

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐ ԱՆԳԱՐԱ

— Օ —

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն Յունուար 18 թուականով ·—

Արիւնալի բախում մը տեղի ունեցաւ Յունուար 17ին, Արդարութեան պալատան առջեւ, ուր բողոքարկու գործաւորներու բազմութիւն մը, աւելի քան 500 հոգի, բուռն կռիւ մը մղեց ոստիկանութեան դէմ, որ ստիպուեցաւ զիրենք ցրուելու համար բռնի ուժի դիմել եւ ելեկտրական թոպեր գործածել : Բախումը շատ բուռն եղաւ եւ երկուստեք վիրաւորներ կան : Հինգ հարիւրէ աւելի այր եւ կին գործաւորներ, որոնք կ'աշխատէին Պէքօ հաստատութեան մէջ, պահանջներ ներկայացուցած էին եւ վէճ ունէին սենիքային հետ, որոշեցին բողոքել եւ գնացք մը կատարեցին Քաղաքապետական հրապարակէն մինչեւ Արդարութեան պալատ, «Հանրաքուէ կ'ուզենք, մեր պահանջները ընդունեցէք» պոռալով : Բռնած էին վերտառութիւններ, որոնց վրայ գրուած էր, «Մենք ոչխարներու հօտ մը չենք, մեզի դէմ մի՛ պայքարիք, պիտի խորտակենք այս գերութեան շղթաները» : Բազմութեան մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմէին նաեւ կին գործաւորները, որոնք երբ Արդարութեան պալատին առջեւ հասան, բախեցան ոստիկանութեան ընդդիմութեան : Կ'ուզէին ներս մտնել եւ դատաւորներու հետ տեսակցիլ : Ոստիկանութիւնը կտրուկ հրահանգ մը տուաւ եւ ազդարարեց բազմութեան ·— Ցրուեցէք : Անոնք ալ հետեւեալ պատասխանը տուին · — Մենք մեր իրաւունքը կը պահանջենք, մտիկ չենք ըներ : Դատաւորին հետ տեսակցիլ կ'ուզենք :

Ոստիկանները կրկին ազդարարեցին ·— Ձեր ըրածը ապօրինի գործ մըն է : Ցրուեցէք : Այն ատեն գործաւորները յարձակեցան եւ կռիւ ծագեցաւ երկու ուժերուն միջեւ, ամէն կողմէ հարուածներ կը տեղային եւ թոպեր կ'իջնէին : Գործաւորները կը պոռային կռիւի ընթացքին ·— Մենք դատ ունինք, մեր աշխատանքի դատը պիտի ներկայացնենք եւ արդարութեան մարդոց հետ պիտի տեսակցինք, չենք ցրուիր : Բոլոր գործաւոր ընկերներու անունով մեր պահանջները պիտի ներկայացնենք : Հանրաքուէ կ'ուզենք :

Բախումը շարունակուեցաւ քառորդ ժամ մը, եւ երկուստեք վիրաւորներ կան : Ոստիկանութիւնը քսան գործաւորներ հսկողութեան տակ առաւ : Ոստիկանութեան Ա · ճիւղի պետերէն Ջէքեաի Երլտըզ գլխէն վիրաւորուեցաւ, բազմաթիւ բանուորներ վիրաւորուեցան նոյնպէս իրենց ստացած հարուածներէն :

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԲԱԽՈՒՄ

Անգարա ·— Ուսանողական կռիւ մը ծագեցաւ Հաճէթթէփէ համալսարանին մէջ, ուր Քոմանտօներ խուժեցին եւ յարձակեցան հակառակորդ երիտասարդներուն վրայ, կրակեցին եւ կոնակէն ծանրապէս վիրաւորեցին ուսանող մը : Քոմանտօները վարժարանէն դուրս նախ ցոյց մը ըրին, յանուն «Ազգայնական Թուրքիոյ», յետոյ ներս մտան եւ յարձակում գործեցին, եւ այս կռիւի ընթացքին ծանրապէս վիրաւորուեցաւ Ալի Ասլան անուն ուսանող մը, Հիւսէյին Տալկըճ սրունքէն վիրաւորուեցաւ : Ալի Ասլան հիւանդանոց փոխադրուեցաւ եւ վիրաբուժական գործողութեան ենթարկուեցաւ :

ԽՈՒՄԲԸ ԻԲՐԵՒ ԽԱՐԻՍԽ

— Օ —

Բ.

Դաշնակցական խումբն է, որ Դաշնակցութեան կուտայ իր դիմագիծը ու կը կառուցէ զայն:

Այս նախադասութիւնը, որքան ալ յաւակնոտ թուի ոմանց, խորքին մէջ իրականութիւն մըն է: Եւ դրական իրողութիւն մըն է, եթէ դաշնակցական խումբերը բաղկացնող անհատ դաշնակցականները լիովին անդրադառնան իրենց խմբական կեանքի պարտաւորութեանց եւ լրիւ գործադրեն զանոնք:

Դաշնակցութեան շարքերէն ներս մտնելու համար որոշ տրամադրութիւններ գոյութիւն ունին կուսակցութեան կանոնագրին մէջ: Ըստ այդ տրամադրութեանց, թեկնածու դաշնակցականի մը դիմումը իր բնակած վայրի կոմիտէն է որ կ'ընդունի կամ կը մերժէ, առնելէ ետք իր շրջանի խումբերուն կարծիքը թեկնածուի մասին: Թիւով փոքր շրջաններու համար ալ ենթակոմիտէն է, որ կ'ընդունի թեկնածուին դիմումը կամ կը մերժէ, միշտ առնելէ ետք խումբերուն կարծիքը:

Ըստ կանոնագրին, կոմիտէութիւն մը կազմելու համար անհրաժեշտ նուազագոյն թիւը 50 է, ենթակոմիտէութիւն մը դառնալու համար՝ 30 է: Երեսուն կամ յիսուն շարքային դաշնակցականները բաժնուած են խումբերու, որոնց անդամներուն թիւը սովորաբար տասնի շուրջ կը դառնայ (բազմանդամ տեղերու մէջ՝ քիչ մը աւելի, փոքրաթիւ անդամներով շրջաններու մէջ՝ քիչ մը նուազ, սակայն մօտաւորապէս այդ են թիւերը):

Դաշնակցական դառնալու համար դիմում կատարած անհատի ընդունելութեան հարցին մէջ խումբերը երկու անգամ, մէկը անուղղակի, միւսը ուղղակի, դերակատար են: Դերակատարութեան անուղղակի ձեւը կոմիտէի ընտրութիւնն է: Կոմիտէութեան մը անդամ շարքային դաշնակցականները իրենց գործադիր մարմինը կ'ընտրեն խումբերուն կողմէ ընտրուած ներկայացուցիչներէ բաղկացած յատուկ ժողովներու մէջ (ներկայացուցչական ժողովներ) կամ ալ, որոշ պարագաներու, երբ մեծ չէ խումբերու թիւը, ուղղակի բոլոր խումբերու անդամներուն գումարումով առաջացած ընկերական ընդհանուր ժողովի մը մէջ: Խումբերու ներկայացուցիչներու կողմէ ընտրուած այդ մարմինն է, որ պիտի վճռէ թեկնածու դաշնակցականին շարքերէն ներս ընդունումը կամ մերժումը:

Խումբերը սակայն ունին ուղղակի մասնակցութիւն մը Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ նորեկ մը ընդունելու կամ չընդունելու որոշումը տրուած ատեն, այդ ալ կանոնագրով սահմանուած տրամադրութիւնն է, ըստ որուն կոմիտէ մը, թեկնածուի մը դիմումը ընդունելէ կամ մերժելէ առաջ, պարտաւոր է առնելու իր կազմի բոլոր խումբերուն կարծիքը թեկնածուի մասին:

Դիմումնագրի վերջնական ընդունման կամ մերժումի իրաւասութիւնը տրուած է կոմիտէին. սակայն դժուար է երեւակայել գործադիր մարմին մը, որ, իր խումբերու մեծամասնութեան կամքին հակառակ, ընթացք տայ թեկնածուի մը դիմումին եւ զայն ընդունի Դաշնակցութեան շարքերը: Դժուար է մինչեւ անգամ երեւակայել, որ գործադիր մարմին մը, այս պարագային՝ կոմիտէն, երբ խումբերէն մէկ հատէն իսկ կը ստանայ պատճառաբանեալ առարկութիւններ թեկնածուի դաշնակցական դառնալու դիմումին դէմ, կարենայ առանց քննութեան, առանց նոր փնտռտուքներու ենթական շարքերը ընդունիլ:

Ուստի Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը կառուցողները մարմինները չեն, այլ շարքերը բաղկացնող ընկերները՝ իրենց խումբերուն մէջ, խմբական կեանքի ճամբով:

Կրնայ պատահիլ, որ խումբի անդամ շարքային դաշնակցական մը իր այդ պարտաւորութեան լրիւ իրականացման հետամուտ չըլլայ եւ, երբ կը դիմուի իրեն, իր խումբին միջոցով, իր կարծիքը տալու համար դիմումը կատարող ենթակայի մասին, կը բաւականանայ գործադիր մարմնին փաստելով ենթակայի մասին քննութիւն բանալը եւ իր ունեցած այս կամ այն տպաւորութիւնը, տեղեկութիւնը կամ կարծիքը ենթակայի մասին չարտայայտեր իր խմբական ժողովի մէջ, խումբի քննութեան չի նպաստեր եւ այդ ձեւով իսկ պատճառ կը դառնայ, որ շարքերէն ներս մտնեն այնպիսի տարրեր, որոնք հաւանաբար չունին դաշնակցական կազմակերպութեան ամրապնդման համար անհրաժեշտ յատկութիւնները, որով վերջին հաշուով կը նպաստեն կազմակերպական թուլացումի, տկարացումի մը: Այդ պարագային ահա բուն պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ անհատ շարքայիններու ուսերուն, որոնք իրենց խմբական պարտաւորութեանց տէր կանգնած չեն:

Նոյնն է պարագան դաշնակցական ընկերոջ մը խումբէ խումբ փոխադրութեան պարագային:

Կանոնագիրը կը սահմանէ, թէ ամէն դաշնակցական պարտաւոր է անդամակցելու իր բնակած վայրի խումբին. եւ վայր բառն ալ կը բացատրէ թաղային իմաստով: Թաղերը սակայն կրնան ըլլալ մեծ կամ փոքր. խումբերու կազմութիւնը, անհատ ընկերներու աշխատանքի ժամերը կամ ընտանեկան պայմանները կրնան այնպիսի փոփոխութիւններ կրել, որ կոմիտէն անհրաժեշտ համարի այս կամ այն ընկերոջ փոխադրութիւնը մէկ խումբէն մէկ այլ խումբ: Կանոնագիրը իրաւունք չի տար կոմիտէին ինքնագլուխ, կամայական ձեւով, առանց խումբի ընկերներուն տրամադրութիւնները շօշափելու, կատարել նման փոփոխութիւններ: Կանոնագիրը կը պահանջէ, որ գործադիր մարմինը, նախ քան ընկերոջ մը փոխադրութիւնը խումբէ մը այլ խումբ, այդ մասին տեղեկացնէ երկու խումբերուն ալ եւ առնէ անոնց կարծիքը իր առաջադրութեան մասին: Երկու խումբերու դաշնակցական ընկերներն ալ առիթ ունին այս ձեւով իրենց տեսակէտները արտայայտելու, իրենց մերժումը ձեւաւորելու, եթէ պատճառներ ունին մերժելու կոմիտէի առաջարկը: Վերջին հաշուով կոմիտէն կը վճռէ ընկերոջ տեղափոխութիւնը խումբէ խումբ, սակայն երբ երկու խումբեր իրենց կարծիքը տուած են եւ անկէ ետքն է, որ մարմինը իր որոշումը պիտի տայ. առաւելագոյն չափով ժողովրդավարական մօտեցումէ մը ետք միայն կը տրուի որոշումը, անպայման նկատի առնելէ ետք խումբերու կարծիքները:

Հետեւաբար ըլլա՛յ խումբի մը կազմին փոփոխութեան ատեն, ըլլա՛յ շարքերու թիւին վրայ նորեկներու յաւելումին ատեն, խումբերը պարտաւորութիւններ ունին, որոնք զիրենք կը դնեն հիմնական նշանակութեամբ պատասխանատուութեանց առջեւ, եթէ անոնք չփախչին այդ պատասխանատուութենէն: Ծայրայեղօրէն պարզացնելով տարազումը, կարելի է ըսել, թէ կազմակերպութեան շարքերուն դիմագիծին պատասխանատուն շարքային ընկերները իրենք են, խումբերը իրենք են: Անոր ուժին ու կենսունակութեան աղբիւրը իրենք են. միաժամանակ դառնալով պատճառ տկարութեանց՝ եթէ համապատասխան բծախնդիր մօտեցումը չեն ցուցաբերեր խմբական կեանքին ու պարտաւորութեանց հանդէպ:

Խումբի մը կարելիութիւնները՝ ազդելու կուսակցութեան կեանքին ու գործունէութեան վրայ՝ չեն վերջանար այսքանով: Դեռ կայ աւելին, շատ աւելին. եթէ խումբերը ինքնակամ կերպով չհրաժարին իրենց պարտաւորութիւններէն եւ չդառնան կրաւորական միաւորներ միայն:

Խումբը կորիզն է Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմակերպութեան եւ իրմէ պիտի բխին կուսակցութեան ուղղութիւնը ճշդող, նկարագիրը ճշդող մղումները, պահանջները, պայմանով որ ինք անդրադառնայ իր այդ կենսական կարեւորութեան, պարտաւորութիւն համարի իր կենսունակ մօտեցումով համայն կազմակերպութեան կենսունակութեան նպաստելը: Այդ պարագային խումբը կրնայ, առանց խախտելու անհրաժեշտ կարգապահութիւնը, իր ազդեցութեան բաժինը բերել կուսակցութեան ամբողջութեան վրայ, առանց սպասելու տարեվերջի ներկայացուցչական ժողովներուն, երբ խումբը, ժողովրդավարական ներկայացուցչական մասնակցութեան ճամբով, իր շրջանին համար տրուելիք որոշումներուն մասնակից կը դառնայ իր ներկայացուցիչներով, ու նաեւ աւելի լայն ժողովներու մասնակցելու համար ընտրուող ներկայացուցիչներու ընտրութեան մասնակցելով: Խումբը իր ամէնօրեայ կեանքի ընթացքին իսկ ի վիճակի է ընդհանրականին մաս կազմելու, ընդհանուրին վրայ ազդելու:

Բ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

«Ազդակ Շաբաթօրեակ»

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ

— Օ —

Ժողովրդական առակը կ'ըսէ՝ որքան մարդ, այնքան կարծիք: Մենք, այս պարագային պիտի ըսենք՝ որքան Կրթական նախարար, բարեփոխումի այնքան ծրագիրներ:

Յաճախ, շատ յաճախ ծրագիրները կը մնան ծրագիր. չեն հասնիր մինչեւ Խորհրդարան: Երբեմն, դժբախտաբար, բայց շատ անգամ ալ՝ բարեբախտաբար: Վերջինը որ դեռ թարմ է մեր յիշողութեան մէջ, Փ. Մէյմէրի դահլիճին Ազգ. Կրթական նախարար Ժ. Ֆոնթանէի բարենորոգման ծրագիրն է որ հիմնական փոփոխութիւններ կը նախատեսէր Պաքալորէայի համար եւ ուսանողներու մուտքի համալսարաններու մէջ:

Դպրոցական տարեշրջանի այս երկրորդ եռամսեային սկիզբն իսկ, ուսուցման բարեփոխումի ծրագիրները կարեւոր տեղ մը պիտի գրաւեն այժմէականութեան մէջ, եթէ Կրթական նախարար՝ Ռ. Հաբիի գծած ժամանակացոյցը յարգուի. այսինքն վերջնական ծրագիրը ներկայացուի Մանկավարժական ու Ընդհանուր Ուսուցման Խորհուրդին եւ Ուսմանց Բարձրագոյն Խորհուրդին մինչեւ Փետրուարի վերջը եւ ապա Ապրիլ մէկէն առաջ դառնայ օրակարգի հարց Խորհրդարանի մէջ:

Կրթական նախարարութեան եւ ուսուցման շրջանակներու մէջ, մանկավարժական թերթերու եւ հանդէսներու մէջ ամիսներէ ի վեր լայն տողեր կը գրուէ պատրաստուած նոր ծրագրը: Սակայն մեր ընթերցողները տեղեկացնելէ առաջ, նախընտրեցինք սպասել հաստատ կամ աւելի ճիշդ կայուն տարրեր ունենալ, այնքան բազմաթիւ են ելեւէջները: Արդէն իսկ, դեռ մինչեւ այսօր ծրագիրը վերջնական ձեւ չէ ստացած: Ուստի պիտի փորձենք տալ գլխաւոր ուղղութիւնները եւ ոչ ընդհանուր ուսումնասիրութիւն մը: Այս վերջինը կը կատարենք, իր ատենին, երբ ծրագիրը ճանչցուած ըլլայ իր բոլոր ե-

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Ե.

— Փէք աղէկ խոստովանանք կ'ընէ, բնաւ հարցում չըներ ու շուտ մը արձակում կուտայ, կ'ըսէին իրարու կիները, որոնք իրր թէ կարող կ'ըլլային դժուարախոստովանելի մեղքեր գործելու:

Իր հարուստ ծուխերուն շնորհիւ Տ. Մկրտիչ քահանաներուն մէջ փայլուն վիճակ մը ունէր, նոյնիսկ եպիսկոպոսներ կային, որոնք կը նախանձէին իր վրայ: Բացի Զատկի ու Ծնունդի հաստատ նուէրներէն, Տ. Մկրտիչ ծուխերէն ստակ քաշելու զանազան միջոցներ հնարած էր, որոնց մին էր իր հեղինակած աղօթագիրքները ծախել անոնց սուղ գիներով, կամ երեւակայական աղքատներու ի նպաստ հանգանակութիւն ընել, կամ ստակ հաւաքել օժիտ պատրաստելու համար աղջիկներու, որոնք թէեւ գոյութիւն չունէին, բայց այսուհանդերձ պիտի ամուսնային «պարկեշտ եւ աղքատիկ» երիտասարդի մը հետ, եւայլն:

Տ. Մկրտիչ «գործի մարդ» քահանան էր, որ կրօնաւորութիւն կ'ընէր վաճառականութիւն ընելու պէս: Իրեն համար կրօնքը խոշոր խանութ մըն էր. տուն-օրհնէք, խաչահանգիստ, խոստովանանք, նշանտուք, կնունք, հաղորդութիւն, աւետարան, բարի խրատ, կշտամբանք, թաղում, հարսնիք եւայլն ապրանքներ էին, զորս պէտք էր կարելի եղածին չափ սուղ ծախել եւ միշտ ջանալ առաջ աւրուածները քշել:

Հպարտ ու ամբարտաւան իրմէ տկարներուն հետ՝ Տ. Մկրտիչ ամէնէն գետնաքարշ սողոսկումներն ունէր հարուստներուն դիմաց եւ այս էր անոնց մօտ իր յաջողութեան գլխաւոր պատճառը, կեղծաւորութիւնը: Կեղծաւորութիւնը արուեստի մը նրբութիւններուն հասցուցած եւ իրաւցնէ գիւտեր ըրած էր այդ ճիւղին մէջ: Ասոնցմէ մէկն էր «սգակիր քահանայ»ի գիւտը: Ամէն անգամ որ իր հարուստ ծուխերէն մին մեռնէր, Տ. Մկրտիչ փոխանակ զգեստաւորուելով պաշտօն կատարելու եւ զայն թաղելու, սեւ շալ մը կը փաթթէր վզին շուրջը, «աւուր պատշաճի» լալկան կերպարանք մը կ'առնէր ու եկեղեցիին դասը կեցած եղերերգական հառաչանքներ կ'արձակէր: Փողոցն ալ, փոխանակ միւս քահանաներուն հետ քալելու, դագաղին ետեւէն կ'երթար, իբր թէ մեռնողին հայրը, եղբայրը կամ տղան ըլլար: Ասով թէ՛ արարողութեան յոգնութիւններէն կը փրկէր ինքզինքը եւ թէ ցած շողոքորթութեան ցոյց մը ըրած կ'ըլլար մեռնողին տէրերուն: Հետեւեալ օրը թերթերը, թաղման հանդէսի նկարագրութեան մէջ, կը գրէին. «Տ. Մկրտիչ աւագ քահանայ Յովհաննէսեան, որ հանգուցելոյն բարեկամն ու տանեբէցն է միանգամայն, ոչ զգեստաւորեալ, իբրեւ սգակիր կը հետեւէր դագաղին խորապէս յուզեալ»:

Հարուստ ընտանիքներու հետ մշակած յարաբերութիւններուն շնորհիւ դերակշիռ դիրք մը ստացած էր Ս. Երրորդութեան եկեղեցիին մէջ, ուր նոյնիսկ քարոզիչ վրդ.ը կը վախնար իրմէ: Ժամկոչ, տիրացու կամ բարապան, որոնք միւս քահանաներուն հետ աներես կոպտութեամբ կը վարուէին, կը պատկառէին աւագերէցէն: Տ. Մկրտիչ առիւծի բաժինը կ'առնէր բանկալի այն ամէն հասոյթներէն, որ սահմանուած են պաշտօնեաներուն մէջ բաժնուելու: Այսուհանդերձ իր անյագ դրամասիրութիւնը միշտ դժգոհ կը մնար, եւ յաճախ անիրաւուած, կողոպտուած մարդու վայնասուններ կ'արձակէր, երբ իր չափազանց պահանջկոտութեան մասին դիտողութիւններ ըլլային Թաղական Խորհուրդին կողմէ: Դրամական խնդիրներու մասին իր կռիւները շատ անգամ Բերայի մէջ օրուան դէպքը կը դառնային ու կը պատահէր, որ նոյնիսկ թերթերը զբաղէին ատով: Այդ պայքարներուն մէջ իր մշտնջենական ախոյեանը, անողոք թշնամին էր Արսէն Կուլեան: Ամէն թաղումի կամ հարսնիքի հաշուեյարդարութեան միջոցին անխուսափելի ընդհարում մը պիտի ըլլար այդ երկուքին միջեւ: Հակառակութիւնը, որ այսպէս ատեն-ատեն կը պայթէր, միշտ գոյութիւն ունէր թաքուն վիճակի մէջ: Երկուքն ալ, ամէն օր, ամէն ժամ, անընդհատ, սրտմաշուք զգուշաւորութեան մը մէջ կ'ապրէին զիրար դիտելով, զիրար լրտեսելով, միշտ մտատանջ թէ՝ արդեօք դիմացինը ի՞նչ դարան լարելու վրայ է իրեն դէմ, կամ ի՞նչ պղտոր շահագործումներ կ'ընէ ինքն իր գլխուն: Եւ իրաւամբ Տ. Մկրտիչի համար Կուլեան ամէնէն զօրաւոր ու երկիւղալի մրցակիցն էր: Իրեն չափ խորամանկ ու ծածկամիտ, իրեն չափ հանած-վարած, Արսէն Կուլեան բարձր դասուն հետ ունեցած յարաբերութիւններով ու ազգային շրջանակներու մէջ վայելած ազդեցութեամբ ալ կրնար մրցիլ Տէր Մկրտիչի հետ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(13 – Շար.)

բեւոյթներուն եւ մանրամասնութեանց մէջ:

Բարեփոխումները կ'երթան դէպի երեք ուղղութիւններ.—

Ա. ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

— Զարկ տալ մանկապարտէզի ընկերային պաշտօնին, նշանակելով ուսուցչուհիներու կողքին օգնական դաստիարակներ:

— Անցքը մանկապարտէզէն նախակրթարան պէտք է ըլլայ համաձայն երախային հոգեբանական եւ մտային աճումին, զարգացման 5, 6, 7 տարեկանին մինչեւ իսկ 8. միջին տարիքը ըլլալով անշուշտ վեց տարեկան:

Բ. ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ

— Ընդհանուր ձեւով, որոշ ճկունութիւն մը տարիքի սահմանումին մէջ ըլլայ նախակրթարանի մուտքին, ըլլայ ելքին: Աշակերտները կրնան անցնիլ 6րդ դասարան (Ա. դասարանը երկրորդական վարժարաններու) 10, 11, 12 նոյնիսկ 13 տարեկանին:

— Պարագաներու համաձայն երկու տարիներու վրայ երկարել «պատրաստական դասընթացքը» (Նախակրթարանի Ա. դասարան):

— Գոյութիւն ունեցող հինգ դասարաններու վրայ աւելցնել «Հաստատութեան դասարան» մը:

— Տալ ընդհանրապէս աւելի լայն կարելիութիւններ զանազան դասարաններու ներքին կազմակերպութեան, ինչպէս նաեւ ուսմանց տարեկան յայտագրին որ կըրնայ բովանդակել իւրաքանչիւր մակարդակի համար մէկ եռամսեայ վերաքաղ եւ երկու եռամսեայ բուն յայտագրի դասաւանդութիւն:

— Ստեղծել դպրոցներու շուրջ հոգեմանկավարժական օժանդակ մասնագիտական մարմիններ:

— Սերտ կապ նախակրթարանի յաջորդող դասարաններու հետ, երկրորդական վարժարաններու մէջ:

Գ. ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԲԱԺԻՆ (6ՐԴԷՆ 3ՐԴ)

— Ներկայ երկրորդական ուսմանց վարժարաններու (Սէ. Ը. էս.) եւ ընդհանուր ուսմանց վարժարաններուն (Սէ. Ը. Ժէ.) պիտի փոխարինէ մէկ ձեւի հաստատութիւն մը՝ վարժարանը:

— 6րդ եւ 5րդ դասարանները պիտի կազմեն «Հասարակաց բուն մը»

— Դասաւանդութեան պահերը պիտի ըլլան 45 վայրկեան: Շաբթուան ժամացուցակը պիտի բաժնուի չորս օրերու վրայ, այսինքն 8 կէս օր, 9րդը (Շաբաթ առաւօտ) վերապահուած դպրոցի շուրջ եղած զանազան գործունէութիւններու (մարզական մրցումներ, մշակոյթի ակումբներ, գրադարան...) եւ ծնողք – վարժապետ հանդիպումներու:

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

— O —

Ուրբաթ, Յունուար 17ին, երեկոյեան ժամը 9ին տեղի ունեցաւ Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան կազմակերպած դասախօսութիւնը:

Դասախօսութեան նիւթն էր Արեւմտահայ Ազգային Զարթօնքի շարժումը ԺԹ. դարուն: Վարչութեան կողմէ երեկոն բացաւ Պր. Յարութիւն Շիրվանեան եւ հրաւիրեց դասախօսը՝ Պր. Ժիրայր Միրիճեան, որպէսզի ներկայացնէ իր նիւթը:

Դասախօսը նախ տուաւ ԺԹ. դարու սկզբի ժամանակաշրջանի ընդհանուր պատկերը յատկապէս արեւելահայ ճակատի վրայ եւ բաժնեց նիւթը հետեւեալ դասաւորումներու.—

Ա) Ռուսահայաստանի կազմութիւնը, Թիւրքմէնչայի դաշնագիրն ու անոր հետեւանքները, շեշտելով որ դաշնագրի ստորագրութիւնը դարձակէտ մը եղաւ մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ, քանի որ Պարսկաստանի լուծէն ազատագրուելով Արեւելեան Հայաստանի մէկ մասը՝ կազմուեցաւ Ռուսահայաստանը: Ապա, անդրադարձաւ 1836ին ռուս կառավարութեան հրատարակած «Պոլոժենի»ին, զայն ներկայացնելով իր ընդհանուր գիծերուն մէջ եւ ընդգծելով որոշ կէտերը, որոնք դրական դեր ունեցան հայ կեանքին մէջ:

Բ) Արեւելահայ տնտեսական կեանքը, հայ գիւղացիին ու հայ կալուածատիրոջ կեանքի պայմանները թաթար եւ վրացի աւատատէրերու իշխանութեան տակ: Դասախօսը վիճակագրական յատակ տուեալներով տուաւ պատկերը ժամանակաշրջանի արհեստներու եւ արուեստներու, ինչպէս նաեւ անոնցմով ապրող հայ արհեստաւորներու վիճակին:

Գ) Արեւելահայերէնի կազմութիւնը, ԺԸ. դարուն եւ ԺԹ. դարու առաջին կէսին սկսած են գրել արեւելահայ բարբառներով՝ Սայաթ Նովա, Աշուղ Շիրին եւն.: ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին արեւելահայ գրական լեզուի գլխաւոր ռահվիրաներն եղան Ռափայէլ Պատկանեան, Խ. Աբովեան, Ստ. Նազարեան եւ Միք. Նալբանդեան: Ասոնք, ազատական եւ ժողովրդական ոգիով դաստիարակուած մտաւորականներ, լեզուի մասին եւս նոր ըմբռնումներ ունեցան՝ ժողովուրդին համար գրել ժողովուրդին լեզուով: Կը սկսի պայքար՝ գրաբարի եւ աշխարհաբարի միջեւ:

Դ) Արեւելահայ կրթական կեանքը, տնտեսական եւ քաղաքական աննպաստ պայմաններու մէջ, ԺԹ. դարու 30ական թուականներէն, հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ որոշ աշխուժացում մը եւ մտաւորական զարթօնքի նպաստաւոր պայմաններ կը ստեղծուին: ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին զգալի զարգացում մը արձանագրեց հայ կրթական կեանքը: Այս բաժնին մէջ եւս դասախօսը տուաւ վիճակագրական հետաքրքրական տուեալներ ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին Ռուսիոյ եւ Անդրկովկասի մէջ գոյութիւն ունեցող հայկական դպրոցներու, աշակերտութեան եւ ուսուցիչներու թիւի մասին:

Ե) Արեւելահայ քաղաքական միտքը, ԺԹ. դարու ազգային զարթօնքի քաղաքական միտքը եւ զայն յղացող արեւելահայ մեր մտքի վարպետներու գործերուն իսկ ընդմէջէն վերլուծելէ ետք՝ Ժ. Միրիճեան ներկայացուց ազգութեան եւ հայրենիքի գաղափարներու մասին յայտնուած հասարակաց եւ երբեմն հակոտնեայ մտքերը Խ. Աբովեանէն մինչեւ Ստ. Նազարեան, Միք. Նալբանդեան, Րաֆֆի եւ ուրիշներ, որոնց գաղափարական շունչով թրծուեցան սերունդներ՝ ի վերջոյ հասնելու համար ըմբոստութեան, յեղա – փոխութեան եւ Հայաստանի Անկախ Պետականութեան:

Իր խօսքի վերջաւորութեան, դասախօսը ներկայացուց Րաֆֆիի «Խենթ»ի Երազը եւ եզրակացուց ըսելով. «Թէ այդ երազին մէկ երեսը այսօր իրականացած է եւ բոլորիս ձգտումն է, որ հայ միտքը, շինարար ձեռքը իր նուաճումները արձանագրէ նաեւ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին վրայ»:

Խիստ շահեկան ու հետաքրքրական դասախօսութիւնը տեւեց մէկուկէս ժամ: Ներկաները գոհ տրամադրութեամբ հեռացան սրահէն:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

— Կազմել, մակարդակի տեսակէտով, նոյնատարր դասարաններ:

— Դասարաններու մէջ աշակերտներու թիւը պէտք է ըլլայ 25էն 30: Ամենափոքր վարժարանները պէտք է ունենան նուազագոյնը իւրաքանչիւր մակարդակի համար մէկ մէկ դասարան եւ ամէնէն մեծ վարժարանները պէտք չէ հաշուեն 600էն աւելի աշակերտութիւն:

— 5րդ եւ 3րդ դասարաններու աւարտին քննութեամբ պէտք է ճշդել աշակերտներու մակարդակը:

Դ. ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ԵՐԿՐՈՐԴ ԲԱԺԻՆ (2ՐԴԷՆ ԹԵՐՄԻՆԱԼ)

— Պաքալորէայի բարեփոխում:

— Ուսմանց յայտագրերու վերատեսութիւն:

— «Դասարաններու պատգամաւորնե - րուն», այսինքն աշակերտներու ներկայացուցիչներուն, տալ աւելի լայն պատասխանատուութիւններ արժեւորելով անոնց դերը:

Ահաւասիկ իր լայն գիծերու մէջ, Կրթական նախարար Ռ. Հապիի բարենորոգման ծրագիրը: Կ'ըսուի թէ նախարարը վերապահած է այլ քանի մը «անակնկալներ» որոնց կարգին ուղղագրութեան բարեփոխումը:

Ինչպէս միշտ, երբ ծրագիրը յանձնուի մամուլին, անկասկած պիտի ըլլան զանազան դիրքորոշումներ մանաւանդ ուսուցչական եւ ծնողական միջավայրերու, սենտիքաներու կողմէ:

Այժմ խոհեմութիւնը կը պահանջէ սպասել, տալով միայն երբ առաջին տեղեկութիւն բարեփոխման վերոյիշեալ ընդհանուր ուղղութիւնները առանց մեկնաբանութեան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ընդառաջելով ազգային երեք կուսակցութեանց հրատարակած կոչին եւ միջկուսակցական Համակարգիչ Մարմնի կողմէ ուղղուած հրաւէրին, կազմուեցաւ Մեծ Եղեռնի 60ամեակի Ոգեկոչման Համազգային Կեդր. Մարմինը, որ իր առաջին հանդիպումը ունեցաւ Պէյրութի մէջ, Կիրակի 1975 Յունուար 12, առաւօտեան ժամը 11ին:

Վաթսունամեակի ծրագրին ընդհանուր գիծերուն մշակումէն եւ քննութենէն ետք, ժողովս կարեւորութեամբ շեշտեց ամբողջ Սփիւռքի տարածքին մէկուկէս միլիոն մեր նահատակներուն ոգեկոչումը համազգային եւ միասնական կերպով նշելու անհրաժեշտութիւնը: Ապա, գործնական աշխատանքները կազմակերպելու եւ բոլոր գաղութներէն ներս անոնց ներդաշնակ գործունէութեան թափ տալու նպատակով, Կեդր. Մարմինս իր կողմէն յառաջացուց «նախագահութիւն» մը, բաղկացած հետեւեալ հինգ անձնաւորութիւններէն.—

Գառնիկ Բանեան
Վահրիճ Ճէրէճեան
Տոքթ. Երուանդ Ճիտէճեան
Մէթր Հրաչ Սեդրակեան
Վահէ Սէթեան

Վաթսունամեակի Ոգեկոչման Համազգային Կեդր. Մարմինս, որուն մաս կը կազմեն Լիբանանի եւ Սփիւռքի միւս գաղութներու մէջ գործող հոսանքներու ներկայացուցիչներ եւ ծանօթ ազգայիններ, յատուկ կոչով մը եւ հաղորդագրութիւններով ժողովուրդը պարբերաբար տեղեակ պիտի պահէ իր որոշումներուն եւ աշխատանքներու ընթացքին մասին:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԻՒՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Է.

ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ 1830 ԹՈՒԻՆ

— Փորձեր կ'ընէ, թզթէ շրջանակներէ կը ցատկէ...

— Տեսնե՛նք...

— Կենդանին գետին դրուեցաւ: Անոր շուրջը շարուեցան: Բոլոր այս շղթայակապ կալանաւորները այնպէս մը կը խընդային որ, կարծես թէ վզերնուն վրայ քսան լիպրայի ծանրութիւն մը չէին կըրեր:

— Այս միջոցին, կենդանիին խաղերէն առաջ եկած թոյլտուութեան շնորհիւ, սապատողն ու Սանսէլմ ցած ձայնով կը խօսակցէին: Սանսէլմ գլուխ կը ցնցէր: Ես որ զինք աչքէս չէի վրիպեցներ, այնպէս կը կարծեմ թէ սապատողը տեղեկութիւններ կամ ծանօթութիւններ կու տար անոր: Յետոյ թեթեւ մը սուլեց եւ մուկը Սանսէլմի սրունքներուն մագլցելով՝ գնաց կծկտեցաւ շապիկին մէջ, կուրծքին վրայ.

— Պէնէտէթթօ հարցում մը ուղղեց իր ընկերոջ: Անիկա ալ հաստատական պատասխան մը տուաւ:

— Մուկիդ անունը ի՞նչ է, հարցուց բանտապահը:

— Րոտիպուս՛, ըսաւ սապատողը, Պ. Րոտիպուս:

— Կեցցէ՛, կը գոչէին կալանաւորները, կեցցէ՛ Պ. Րոտիպուս:

— Ժամը եօթը զարկաւ: Ամէն պատրաստութիւն աւարտած էր: Այցելուները դուրս ըրին, մուկ ունեցողն ալ միասին: Միայն թէ ես ետեւէն կ'երթայի, եւ վանդակէն անցնելու պահուն.

— Ցտեսութի՛ւն, պարոն Մակլուառ, գոչեցի:

— Այնքան ուժով ցատկեց որ, կապիկը քիչ մնաց վար պիտի իյնար: Ետին դարձաւ եւ նայուածք մը նետեց վրաս: Ո՜հ, կարծեմ թէ աղէկ չըլլար դպչիլ...:

Քօնթրէսքարը փողոցի անասուն կրթողին:

— Ի՞նչպէս, ի՞նքն էր որ.

— Ո՞վ կ'ուզէք որ ըլլար: Իրողութիւնը շատ պարզ էր: Սանսէլմ Պէնէտէթթօյի յանձնած էր նամակը հասցէին հասցնել. Պէնէտէթթօ այն նամակը տուեր էր իրեն այցելութիւն տուող կնոջ եւ խաղը խաղացուած էր:

— Բայց, պարո՛ն Կրաթիեէ, դուք առաջին կարգի ոստիկան մը կրնաք ըլլալ:

— Ո՛չ, պարոն Պօշան, այս տեսակ հետեւութիւններ հանելը ինծի ուրախութիւն կը պատճառէ: Ես ալ ամէն մարդու պէս հետաքրքիր եմ: Եւ յետոյ, կը կրկնեմ ձեզի, երէկ ծաղրեցիք զիս... եւ ուզեցի հաստատել թէ, եթէ ես երէկուան խմբագիրը չեմ, թերեւս վաղուան խմբագիրը ըլլամ:

— Եւ բոլոր տեսածներնուդ եզրակացութիւն մը կը հանէ՞ք...

— Շատ դժուար է: Սակայն շատ պիտի չզարմանամ եթէ, քիչ ժամանակ վերջը, կարենամ թերթօն մը գրել սա վերնագրով. Պատմութիւն երկու կալանաւորներու եւ մուկի մը...

Պօշան զանգակը զարկաւ. ծառան եկաւ, նոյնիսկ այն ծառան որ, այնքան անշնորհ կերպով նեղած էր Պ. Կրաթիյէն:

— Շօբէ՛ն, ըսաւ խմբագրապետը, Պ. Կրաթիյեէ տունէն է:

Յետոյ թերթ մը թղթի վրայ քանի մը բառ գրելով՝

— Եւ հաճեցէք սնտուկը ցոյց տալ իրեն...
Կրաթիյեէ թուղթը առաւ եւ գոչեց.

— Ես չէի՞ ըսե՛ր. լրագրութեան մէջ ամբողջ յեղափոխութի՛ւն մը:

. . . .

Ը.

ԹԻՒ 2 ԲԱՆՏԱՆԱՒԸ

Երբ անգամ մը որ դատապարտեալը շղթային կցուի եւ Պիսէթրի դռները գոցուին իր ետեւէն, այլեւս դերի մըն է ան եւ հարիւր անգամ աւելի կը չարչարուի քան խափշիկ մը հողատիրոջ խարազանին տակ:

Սոսկում եւ ատելութիւն, անկէ վերջ դժբախտ կալանաւորներու հոգւոյն մէջ այս զգացումները միայն տեղ կրնան գրաւել:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Զապէլ Հոճապաշեան 100 Փր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի վռամշապուհ եւ Ներսէս Գաբրիէլեանի մահուան քառասունքներուն, ինչպէս նաեւ իր ամուսնոյն եւ տագրոջ՝ Արամ եւ Ժաք Հոճապաշեանի եւ քրոջ՝ Թագուհի Ազարեանի յիշատակին:

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ, Շաբաթ Փետր. 1 ժամը 21էն սկսեալ,

Hôtel National, Route de Soyons

JACK KOJA

մասնակցութեամբ հանրածանօթ նուագախումբի

Հայկ. ջերմ մթնոլորտ եւ անակնկալներ

Սեղաններ ապահովելու համար հեռաձայնել 43-43-18:

Gala Annuel du Nor Seround

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպուած Արնուվիլ – Սարսէլի կառավարեաց խումբի կողմէ

կիրակի Յունուար 26, ժամը 16էն 24

Dimanche 26 Janvier, de 16 à 24 heures, Salle des Fêtes de Sarcelles

Place du 11 Novembre

PARTIE ARTISTIQUE

BEDIK ET SON ORCHESTRE

Groupe de danses Naïri — Groupe instrumental Arménien

Tirage de la Tombola avec de nombreux lots importants

Entrée 15 Fr. — Etudiants 10 F.

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մշակութային ելոյթներուն անդրանիկը՝ Յունուար 31 Ուրբաթ, ժամը 20.30ին, ՄԷԶՈՆ ՏԸ ՍԱՆԹՐՈՅԻ մէջ,

8, Ռիւ Ժան Կուժոն, Փարիզ 8րդ

կը դասախօսէ՝ ՅԱԿՈԲ ԹԷՐՁԵԱՆ

Աստղագէտ, Գիտութիւններու Տոքթոր

Լիոնի աստղադիտարանին

նիւթ ունենալով

ԱՍՏՂԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1. Նախաքրիստոնէական շրջան
2. Միջին դար
3. Է եւ Ը դարերու հայ Աստղագիտութիւն
4. Վերածնունդ
5. ԺԸ, ԺԹ. եւ Ի. դար եւ հայկական աստղագիտութեան վերածնունդը մինչեւ ԲԻՒՐԱԿԱՆ եւ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆի շրջան:

Ցուցադրաբար աստղագիտութեան ընդհանուր գիտելիքները ներկայացնող հետաքրքրական ժապաւէն մը 23 վայրկեան տեւողութեամբ՝

Au Rythme du Ciel

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Հ. Բ. Ը. Մ. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ
CLUB DES JEUNES DE L'UGAB

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ

MORZINE - AVORIAZ

Du 23 Février au 2 Mars, dans un hôtel entièrement réservé pour le Club(chambre de 2 ou 3 personnes)

Pension complète pour 8 jours pleins

avec voyage trains - couchette

675 F

Suppléments à prévoir. — Location skis — chaussures 100 F., cours de skis 100 F., remontées mécaniques Morzine — Avoriaz 185, Assurances 50

Pour tous renseignements téléphoner à L'UGAB 870-03-18

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս Կիրակի առաւօտ, պատարագ կը մատուցուի:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ

Վալանսի Հայ Ազգ. Միութեան

Յունուար 25, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

պետական թատրոնը

հռչակաւոր ՊԱՐԻԹՈՆ արուեստագէտ

ՏԻԳՐԱՆ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

արժանացած համաշխարհային առաջին մրցանակներու

Դաշնակի ընկերակցութեամբ

ՍԻՒԶԻ ՊՕՍԱՐԻ

Սիրով կը հրաւիրուի Վալանսի հայ գաղութը օգտուելու այս բացառիկ առիթէն:

Տոմսերը ապահովել Պր. Վարդգէս Վարդանեանէն կամ պետական Թատրոնի կիշէէն նոյն երեկոյ:

×

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ, մասնակցութեամբ հռչակաւոր պարիթոն երգիչ՝ Տիգրան Ժամկոչեանի, Կիրակի առտու (Յունուար 26):

ԴԷՊԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը կազմակերպած է այցելութիւն մը ինչպէս ամէն տարի, ղոյգ հանգստեան տուները, կիրակի Յունուար 26, ժամը 13.30ին:

Այս առթիւ օթոքառ մը վարձուած ըլլալով, փափաքողները կրնան մասնակցիլ: Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

Օթոքառը կը կենայ Փալս Լէոն Պլում:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ
ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղական Կապ. Խաչի՝ «Մանուկներու Օր»ը կը տօնուի մեծ պատրաստութեամբ Յունուար 26, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15ին, Ռիւ Ժէյի սրահին մէջ:

Գեղարուեստական խնամուած ճոխ բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան կողմէ եւ հաճելի անակնկալներ:

Միջնարարին ճոխ պիւֆէ՝ պատրաստուած Խաչուհիներու կողմէ:

Կաղանդ պապան հայկական կաղանդը շունչով եւ իր հետ բերած նուէրներով, պիտի ուրախացնէ սրահին մէջ եղող բոլոր պզտիկները:

LE LIONS CLUB INTERNATIONAL

(Le plus grand Club Service du monde : 1.200.000 membres dans 145 pays)

sous l'Egide de la REGION III du DISTRICT ILE DE FRANCE organise le 31 Janvier à 20 h. 45 :

Une Grande Soirée Arménienne

avec la participation de :
- M. le Professeur F. FEYDIT (Histoire et Civilisation Arméniennes).
- Chorale SIPAN-KOMITAS, sous la direction de G. APRIKIAN
- Groupe Instrumental SAYAT NOVA
- Groupe de Danses Folkloriques SOSSI

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 20.45ին

կը մասնակցին.— Փրոֆ. Ֆ. ՖԷՅՏԻ

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ Ղեկավարութեամբ Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

Սայաթ-Նովա համոյթը եւ Սօսի պարախումբը:

au

STADE MUNICIPAL DE COURBEVOIE

37, Avenue Aristide Briand — Courbevoie

Participation aux frais : Frs 30

Participation à adresser à :

l'AGENCE MONDOTOURS — 2, Rue de Sèze — 75009 PARIS

Chèque libellé à l'ordre du LIONS CLUB INTERNATIONAL de VILLENEUVE LA GARENNE

ՃԱՇԱՍԵՂԱՆ

Բացառիկ ճաշ, կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Սէն Ժերոմի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13ին Սէն Ժերոմի Հայոց եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Խնամքով պատրաստուած ճաշեր Խաչուհիներու կողմէ:

ՃԱՇԱԳԻՆ 25 ՖՐ.:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
NUITÉE DANSANTE

Samedi, 1er Février de 22 h. à l'aube

կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

Տեղի կ'ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտի շքեղ սրահներուն մէջ

մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ELIE PORTAL et «L ES MEDITERRANEENS»

Հայկ. ջերմ միջավայր: Ճոխ պիւֆէ: Հաճելի անակնկալներ:

Réservations :

AGENCE WASTEELS, 87 La Canebière — Tél. 62-03-44
BABY-SHOP, 15, Rue Pisançon — Tél. 33-08-84
STEPANIAN, 18 Boulevard National — Tél. 62-42-03

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Նախագահութեամբ ԱՐՇԱՒԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

ի նպաստ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Յունուար 30 Եշ. ժամը ճիշդ 20.45ին

THEATRE DAUNOU — 9, RueDaunou — Métro : OPERA

կը ներկայացուի

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարներ

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօսունեան — Յովի. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

K. BAKERDJIAN : 35, Rue de Trévise, Paris 9e — Tél. : 770-07-25
M. ANDONIAN : Tél. 738-21-18
P. TERZIAN : Tél. 202-87-20
ALIMENTATION MASSIS : 21, Rue Saulnier — Tél. 770-16-88

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
25
SAMEDI
25 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.207 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.207

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՅԻՍՈՒՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿ ՄԱՐԱՇԻ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

(Յունուար 21 – Փետրուար 10, 1920)

— O —

Միացեալ Նահանգներու Մարաշի Հայրենակցական Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը այս օրերս մասնաւոր պատրաստութեամբ կ'ոգեկոչէ Մարաշի ինքնապաշտպանութեան 55ամեակը:

Յունուար 26ի Կիրակի օրը Պոստոնի եւ շրջանի հայկական բոլոր եկեղեցիներուն մէջ Հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի: Քահանաներ կամ հոգեւոր հովիւներ իրենց քարոզներուն եւ աղօթքներուն մէջ պիտի յիշեն Մարաշի հազարաւոր նահատակները, որոնք զոհուեցան զէն ի ձեռին ինքնապաշտպանութեան անհաւասար կռիւներու մէջ կամ ողջակիզուեցան հաւաքաբար եկեղեցիներու մէջ վայրագօրէն՝ ցեղասպան Թուրքին կողմէ:

Հայրենակցական Միութիւնը 55ամեակին առթիւ կազմակերպած է ցուցահանդէս մը՝ նուիրուած Մարաշցի գրողներու, խմբագիրներու, երգահաններու եւ արուեստագէտներու գործերուն, ինչպէս նաեւ ոչ–Մարաշցի օտար հեղինակներու Մարաշի կամ Մարաշցիներու մասին գրըուած գրքերուն:

Յունուար 27էն Փետրուար մէկ Ուոթըրթաունի մէջ պահուելէ ետք, Ցուցահանդէսը պիտի փոխադրուի Քէմպրիճ՝ Հարվըրտ համալսարանի Ուայտնըր աշխարհահռչակ Մատենադարանի սրահը՝ Փետրուար 3էն 28: Առաջին անգամն է, որ նման ցուցահանդէսի մը համար կը տրամադրուի հայագիտական գրքերով հարուստ այս մատենադարանը:

×

Իսկական ողբերգութիւն մըն է, որ տեղի ունեցաւ 55 տարի առաջ Կիլիկիոյ հնադարեան հայաքրոմ այդ քաղաքին մէջ, որ զոհ գնաց աշխարհակալ Պետութեանց չահախնդիր մրցակցութեան եւ մութ հաշիւներուն:

1915ի Մեծ Եղեռնը գաղթական էր դարձուցած նաեւ Մարաշի Հայութիւնը՝ հարեւան հերոսական Զէյթունէն վերջ: Զինադադարին՝ Սուրիոյ, Միջագետքի եւ Պաղեստինի անապատներէն ճողոպրած Մարաշցիներ, կարծելով որ վերջ էր գըտած իրենց գողգոթան, վերադարձեր էին Մարաշ, որ գրաւուած էր Անգլիացիներու կողմէ: Եւ սկսած էին վերաշինել իրենց աւերուած բոյները:

Ըստ Քլեմանսօ – Լոյտ Ճորճ համաձայնագրին, 1919 Հոկտ. 30ին Ֆրանսական զինուորներ փոխարինեցին Անգլիացիները Մարաշի մէջ: Հայ լեգէոնականներ կ'ընկերանային Ֆրանսացիներուն:

Քեմալական շարժումը սկսած էր ծաւալիլ արդէն: Ատանայէն Մարաշ տանող ճամբաները վտանգուած էին: Մարաշի Թուրքերը կը սպառազինուէին պետական զէնքերով, մինչ կուսելու պատրաստ հայ երիտասարդներուն զէնք կը գլացուէր գրաւող բանակին կողմէ:

1920 Յունուար 21ի կէսօրին Թուրք ոստիկանապետը օդին մէջ պարպուած ատրճանակի հինգ գնդակներով յարձակման հրամանը տուաւ: Թուրքերը ամէն պատրաստութիւն տեսեր էին շաբաթներ առաջ:

Կռիւները տեւեցին երեք շաբաթ: Հայկական Թաղերն ու եկեղեցիները հրկիզուեցան Թուրքերուն կողմէ: Զանազան վայրերու մէջ դիրք բռնած հայ երիտասարդներ քաջաբար կռուեցան՝ մեծ վնասներ պատճառելով յարձակողներու:

Փետր. 5ին գնդապետ Նորմանի բանակը Իսլահիէէն ճամբայ ելաւ դէպի Մարաշ 75նոց Թնդանօթներով եւ մեծաքանակ ռազմամթերքով: Կը կարծուէր թէ եկեր էր օժանդակելու Զօրավար Քէրէթի: Թուրքերը յուսահատ՝ Իթթիհատի նախագահ Տոքթ. Մուսթաֆան ղրկեր էին այս վերջինին, անձնատուութեան պայմանները հասկնալու համար: Զօրավարը անխոհեմութեամբ անոր կը յայտնէ թէ որոշած են նոյն գիշերն իսկ հեռանալ Մարաշէն: Ուրեմն Նորման եկած էր ֆրանսական ուժերը պարպելով Ատանա տանելու:

Փետր. 10ի գիշերը Ֆրանսացիները գաղտնի կը հեռանան Մարաշէն, անհուն ուրախութիւն պատճառելով Թուրքերուն, որոնք պատրաստուեր էին անձնատուր ըլլալու եւ իրենց պարագլուխը՝ Քըլըճ Ալի՝ քաղաքէն փախչելով ապաստանած էր ոտքով երկու ժամ հեռու Քէրխան Թըրքացած գիւղը:

Հազարաւոր Հայեր ուշ ատեն լսելով քաղաքին պարպումը, կը հետեւին ֆրանսական ուժերուն դէպի Իսլահիէ: Ճամբան սաստիկ ձիւնամրրիկ մը հազարաւոր զոհեր պիտի խլէր փախստական Հայերէն, — այր, կին եւ երախաներ, որոնք պիտի սառէին: Բազմաթիւ զինուորներ նոյն դժբախտութեան պիտի ենթարկուէին:

Ո՞վ տուաւ Մարաշը պարպելու հրամանը այն պահուն, երբ առանց ռազմանիւթի մնացած Թուրքերը պատրաստուեր էին դադրեցնելու կռիւները:

Կիլիկիոյ կառավարիչ գնդապետ Է. Պրէմոն Ռըվիւ տէ գ'էթիւտ Արմէնիէնի մէջ կը գրէ թէ հրամանը ո՛չ Պէյրութի, ոչ ալ Ատանայի մէջ է տրուած: Ուրեմն զօրավար Քէրէթն էր պատասխանատուն:

Մարաշի անկումը նախաքայլն եղաւ Հաճընի աղէտին (Հոկտեմբեր 1920) եւ ամբողջ Կիլիկիոյ պարպումին (1921ի վերջերը), երբեւ հետեւանք Ֆրանքլէն Պույեոնի եւ քեմալական Արտաքին գործավար Եուսուֆ Քեմալի միջեւ կնքուած համաձայնագրին (Անգարա, 20 Հոկտեմբեր 1921):

Մոսկուայէն վերջ Ֆրանսա եղաւ դաշնակից առաջին Պետութիւնը, որ պաշտօնապէս ճանչցաւ Մուսթաֆա Քեմալի կառավարութիւնը, առանց Անգլիոյ հաւանութեան:

Ինկաւ Մարաշ: Սակայն վերապրող Մարաշցիներ յաւերժացուցին իրենց պատմական ծննդավայրի յիշատակը՝ Նոր Մարաշներ կառուցանելով Լիբանանի եւ Հայաստանի մէջ: Սուրիոյ, Լիբանանի, Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկայի մէջ Հայրենակցական Միութիւններ իրենց չքեղ ակումբներով եւ սրահներով եւ կուռ կազմակերպութեամբ կենդանի կապ կը պահեն Մարաշցի հին եւ նոր սերունդներու միջեւ: Ու կը հպարտանան Հայկական Կիլիկիոյ աննման ոստանի անցեալ փառքով:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԼԱՒԱՏԵՍ Է

— O —

Ֆրանսացին այլեւս վարժուած է ամսական այս այցելութեան, իր տան մէկ անկիւնը, երբ կուգայ հեռատեսիլէն, կրակը կողքին, խօսելու:

Ինչպէս միշտ, Նախագահը լաւատես է եւ իր Թեքնիք ճարպիկ բացատրութիւններով կը փորձէ համոզել Ֆրանսացին, թէ իր վիճակը լաւագոյնն է ամէնէն դէշ աշխարհի մը մէջ:

Ժիսքար յայտնեց թէ, 1973ին Ֆրանսա 16 միլիառի քարիւղ ներածած է եւ 1974ին հակառակ անոր որ քարիւղի ներածումը պակսած է իբրեւ քանակ, Ֆրանսա 48 միլիառ վճարած է եւ ատկէ ծագած է անհաւասարակշռութիւնը: Ու Ժիսքար ցուցատախտակին վրայ կը ներկայացնէ, ամսէ ամիս, Ֆրանսայի արտաքին բացին յեղաշրջումը: Այդ բացը աւելցած է կանոնաւոր կերպով մինչեւ ամառ, առաւելագոյնին հասած է Մայիսին եւ Յուլիսին ամսական երեք միլիառ Ֆրանքի բացով եւ Օգոստոսին, ընդհակառակն բացը սկըսած է նուազիլ: Ասիկա կը նշանակէ, կ'ըսէ Ժիսքար, որ ծանօթ վերջին ամսուան ընթացքին, Ֆրանսա այն քանի մը երկիրներէն եղած է որ առեւտրական յաւելուած ունեցած է: Այդ քանի մը միւս երկիրներն են.— Դաշնակցային Գերմանիա, Հոլանտա, Պելժիա, ընդհակառակն հսկայ բաց ունեցած են ճարտարարուեստական այլ երկիրներ ինչպէս՝ Մեծն Բրիտանիա, Միացեալ Նահանգներ եւ Իտալիա: Այս բարելաւումը ձեռք ձըգուած է շնորհիւ արտածողներու աշխատանքին բայց նաեւ հանրային իշխանութեանց օժանդակութեան եւ գործունէութեան:

Ժիսքար հպանցիկ անցած է գործի հարցին վրայէն, զայն աւելի կապելով կառքի ճարտարարուեստին: 1974ին արտադրութիւնը 5 % նուազ եղած է և ասոնցմէ ամէնէն ծանր կացութեան մատնուած է Սիթրոյէն, որ իբրեւ լուծում ուզած է մօտենալ Փէօժոյի: Ասոր համար վարկ պէտք էր եւ Պետութիւնը որոշեց կարգ մը փոխատուութիւններ ընել գործողութիւնը դիւրացնելու համար: Այս փոխատուութիւնը եղած է ձեռնարկութեան մը, որ 52.500 բանուոր կ'աշխատցնէ եւ գործ կը հայթայթէ շուրջ 500 փոքր հաստատութեանց: Ասիկա ուրեմն նուէր մը չէ: Իսկ եթէ Սիթրոյէն ազգայնացուէր, ատոր հետեւանքները ծանր կ'ըլլային եւ շատ աւելի սուղի կը նստէին: Նման պարագայի մը հարկ էր որ Սիթրոյէն Ռընոյի մօտենար, բայց այն ատեն ֆրանսական երրորդ հաստատութիւնը՝ Փէօժօ չէր կրնար առանձին մնալ եւ պէտք էր ան ալ ազգայնացնել կամ պիտի ստիպուէր օտար զինակցութիւն մը փնտռել դիմանալու համար:

Ժիսքար խօսեցաւ նաեւ պահեստի ոսկիի վերարժեւորման մասին, որու միակ օգտակարութիւնն այն է որ կը յայտնուի Ֆրանսայի ունեցածին իրական արժէքը: Շրջան մը կ'ապրինք ուր արտաքին բաց կայ եւ Ֆրանսա պէտք է գիտնայ թէ ի՞նչ է իր եկամուտին բուն գումարը:

Ժիսքարի չօշափած վերջին կէտը կը վերաբերէր կառավարական ծրագրին յառաջիկայ վեց ամիսներու ընթացքին: 1975ի համար գործունէութեան հինգ մեծ թեմա կայ.—

— Ձեռնարկի բարեփոխումը.

— Ֆրանսայի եկամուտներու բաշխումի բարելաւում.

— Կրթական դրութեան բարեփոխում.

— Տեղական հաւաքականութեանց բարեփոխում.

— Եւ վերջապէս, արդարութեան դրութեան բարելաւում:

Եզրակացնելով, Նախագահը կ'ըսէ թէ Ֆրանսա եւ իր կառավարութիւնը աշխատանքի լծուած են դէմ դնելու համար կացութեան մը, որ դժուար է, բայց որ կը Թուի պայծառանալ:

Այս ելոյթը նոր հակադդեցութիւններու դուռ չէ բացած եւ եթէ Իւ. Տէ. Խռ.ը գոհ է, նկատելով թէ լաւատեսութիւն եւ եռանդ կան այս ճառին մէջ, համայնավարները կը գտնեն թէ Նախագահը քօղարկած է ճշմարտութիւնը, Սէ. Ժէ. Թէ.ի համար բեֆնոֆրաֆիկ արշաւանք մըն էր մինչ Բանուորական Ուժին համար չափազանցեալ լաւատեսութիւն կայ:

ԱՐԱՐԱՏ ՊԻՏԻ ՄՐՑԻ ՄԻՒՆԻԽԻ ՊԱՅԸՌՆԻ ԴԷՄ ՄԱՐՏ 5ԻՆ

— O —

Եւրոպայի ախոյեան ակումբներու Բաժակի չորրորդ աւարտական մրցումները տեղի պիտի ունենան Մարտ 5ին (երթ) եւ Մարտ 19ին (դարձ): Մարտ 5ին, Միւնիխի մէջ, «Արարատ»ը պիտի հանդիպի տեղւոյն Պայէռնին, մինչ Սէնթ-Էթիէն պիտի մրցի լեհական Շորզովին, Պարչելոնա՝ շուէտական Աթվիտապերկի եւ Անգլիոյ Լիտսը՝ պելժիական Անտէրլեխթի դէմ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս)

ԳՈՒՍԱՆ ԱՇՈՏ

« Հայաստան » հրատարակչականը տասը հազար օրինակով լոյս ընծայած է « Սիրոյ կրակներ » գիրքը, որ կ'ընդգրկէ գուսան Աշոտի հարիւրէ աւելի երգերը:

Գուսանին մասին գնահատական բովանդակութեամբ յառաջաբան մը գրած է Գարեգին Յովսէփեան դիտել տալով, թէ Գուսան իր ստեղծագործական յիսուն տարիներու ընթացքին մեծ աշխատանք կատարած է հայ երգարուեստին մէջ: « Վերընթեռնելով ժողովածուն, գրած է յօդուածագիրը ի մէջ այլոց, նորից համոզւում ես, որ Գուսան Աշոտը տաղանդաւոր պոէտ – երգահան է, ամբողջապէս ժողովրդական, ինքնատիպ այս բառի լաւագոյն եւ պրոֆեսիոնէլ իմաստով. Ժամանակը ցոյց տուեց, որ Գուսան Աշոտը դգալիօրէն հարստացրեց հայ գուսանական արուեստը հիմնալի, խորապէս արտայայտիչ բանաստեղծականութեամբ եւ եղանակներով: Դրա ցայտուն ապացոյցն է « Սիրոյ կրակներ » ժողովածուն, որտեղ ժողովրդի ոգին ամիշտ դրոշմուած է բանաստեղծական հոյակերտ համադրութիւններով, պատկերային կուռ, ամբողջական ձեւերով»:

Գուսան Աշոտ ծնած է Գորիս, Զանգեզուր: 68 տարեկան է:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ԱՅԼ ԿԱՐԵԼԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գ.

Կուսակցութեան կազմակերպական միաւոր խումբը կրնայ ըլլալ սեփական կենսունակութեամբ ապրող, շնչող, արտաշնչող միաւոր, որ իր ազդեցութիւնը կը թողու կազմակերպական կեանքին եւ կուսակցութեան ուղիին վրայ․ կրնայ նաեւ վերածուիլ քարացած, անկենդան միաւորի մը, որ ձեւականօրէն միայն գոյութիւն ունի եւ որ ինքնակամ կերպով հրաժարած է իր բոլոր կարելիութիւններէն, իրաւունքներէն ու մանաւանդ բարոյական պարտաւորութիւններէն: Ամէն ինչ կախում ունի խումբը բաղկացնող դաշնակցական անհատներուն խումբին ու խմբական կեանքին մօտեցման եղանակէն:

Եթէ խումբին մէջ կան կուսակցական անհատներ, որոնց համար կուսակցութեան մը պատկանելիութիւնը կրաւորական ներկայութիւն մը չէ միայն, այլեւ ներգործական մասնակցութիւն մը կուսակցութեան կեանքին, հոլովոյթին, ձեռք բերած յաջողութեանց, նաեւ անյաջողութեանց, իբրեւ մէկ մասնիկը այդ բոլորին, իբրեւ մասնակից մասնիկը, դերակատար միաւոր մը, այդ պարագային խմբական կեանքը կը գտնէ իր իմաստը, իր տեղը կուսակցութեան կեանքին մէջ եւ խումբը կը կատարէ իր պարտաւորութիւնները լրիւ, ներքին պահանջի մը գոհացում տալով ու բաւարարութիւն գտնալով անկէ եւ ոչ թէ գործելով միայն կանոնագրային չոր կարգապահութեամբ եւ ընթացիկ պարտադրանքով:

Խումբը նախ այն վայրն է, ուր նոյն գաղափարին ծառայող տարբեր անհատներ քով-քովի պիտի գան, համատեղ ապրելու համար կեանք մը, որ իրենց անձնականը չէ, հասարակական է, հաւաքականութեան մը կեանքին հետ կապ ունեցող եւ այդ հաւաքականութիւնը կազմող միաւորներէն մէկուն կեանքն է: Այդ մէկտեղումը, համատեղ կեանքը, համանման նպատակներով կողք կողքի կանգնած, քով քովի եկած մարդոց կեանք մըն է, ուստի առաջին պարտաւորութիւնը պիտի ըլլայ իրարու միջեւ ընկերական սերտ կապ առաջացնել, իրարու ծանօթանալու, իրարու հետ որոշ չափով կապուելու, իրարու հասնելու ճամբով: Ընկերական մթնոլորտի առաջացման առաջին վայրը, ամէնէն կարեւոր տեղը խումբն է ու խմբական կեանքը: Ատոր համար անհրաժեշտ է միայն ամէն հանդիպումի իրապէս, ջերմութեամբ եւ գաղափարական կապէն բխող անկեղծութեամբ հետաքրքրուիլ իրարմով, իւրաքանչիւր ընկերոջ կեանքի պայմաններով, կարիքներով, դժուարութիւններով, այդ դժուարութեանց վերացման նպաստելու վճռականութեամբ:

Տարակարծիք ըլլալ, կուսակցութիւնն ու ժողովուրդը հետաքրքրող հարցերու կապակցութեամբ, ոչ միայն ներելի է, այլեւ ամէնէն բնական ու հիմնական անհրաժեշտութիւններէն մէկն է ժողովրդավարական ձեւով ապրող ու գործող կազմակերպութեանց համար: Տարակարծիք ըլլալ չի նշանակեր սակայն չյարգել նոյն նպատակին ծառայող ու իրմէ տարբեր մօտեցում ցուցաբերող ընկերը, խումբ ընտանիքին կամ կուսակցութիւն ընտանիքին մէջ իրեն գործակից միւս անդամը: Ընդհակառակն, որքան տարակարծիք ըլլան նոյն գաղափարականին ծառայող երկու անհատներ, այնքան աւելի պարտին յարգել զիրար, յարգել իրենցմէ ամէն մէկուն իրաւունքը տարբեր տեսակէտի ըլլալու, տարբեր ճամբաներ մատնանշելու․ այլապէս, տարբեր մտածումներու արտայայտութեան անհանդուրժողութիւնը կը տանի եսական մօտեցումներու, եսի պարտադրանքին, ինչ որ չի կրնար նպաստել նոյն կուսակցութեան ճամբով ու նոյն հիմնական նպատակին ծառայողներու ուժերու գումարումին, բազմապատկումին: Իսկ կազմակերպուած կեանքի իմաստը այդ ուժերու բազմապատկումն է, որուն շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ գործել եւ իրականացնել այնպիսի ձեռնարկներ, որոնք մինչեւ անգամ գանգուածներու հասողութենէն դուրս կը մնան:

Կուսակցութեան մը պատկանող ընկերներու տարակարծիք ըլլալը, ուրեմն, այս կամ այն հարցի կապակցութեամբ, ոչ մէկ պարագայի արգելք կրնայ հանդիսանալ խումբի կեանքի ընթացքին ընկերական մթնոլորտ առաջացնելուն: Եւ ճիշդ այդ ընկերական մթնոլորտի օճախ պարտի ըլլալ իւրաքանչիւր կուսակցական խումբ, երբ կը գիտակցի իր կոչումին:

Աւելին․ երբ խումբը կ'ապրի իբրեւ կենսունակութեան տէր միաւոր, իր ամէնօրեայ կեանքի ընթացքին կրնայ իր ազդեցութիւնը ունենալ համայն կուսակցութեան կեանքին, նկարագրին ու գործելակերպին վրայ․ եթէ միայն խումբը ինքզինք պատասխանատու համարի այդ բոլորի անվթար ու բարձր մակարդակի վրայ պահպանման համար:

Կը յիշեմ այսօր, տարիներ առաջ, կուսակցական խումբի մը ոգեշունչ կեցուածքը ու անոր առած քայլերն ու հետեւանքները, որպէս տեւաբար ի մտի ունենալիք օրինակ խմբական միաւորներու կարելիութեանց, եւ կ'ուզեմ այս առիթով ամփոփ ձեւով ներկայացնել զայն:

Սփիւռքի մէջ տեղ մը, կուսակցական միաւոր մը թերթով յայտարարութիւն տուած էր, թէ Զատկուան առթիւ ինք կազմակերպած էր հաւկթախաղ եւ կը հրաւիրէր բոլոր իրաւ Հայերը մասնակցելու այդ հանդիպումին: Հազարաւոր մղոնով հեռու, այլ երկրի մը, քաղաքական ու քաղաքակրթական բոլորովին տարբեր պայմաններու մէջ ապրող կուսակցական խումբի մը ամսական ժողովի ընթացքին այս հարցը օրակարգի վրայ կու գար: Խումբի ընկերները շուտով կը բաժնէին այն մտածումը, թէ իրենց ընտանիքի մէկ հեռաւոր անդամին այդ ելոյթը խորթ կը հնչէր իրենց ականջին, թէ «հաւկթախաղ» կարելի էր կազմակերպել որեւէ միութեան անունով, սակայն ոչ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մէկ կոմիտէին անունով, թէ «իրաւ Հայ» արտայայտութիւնը խորթ կը հնչէր Դաշնակցութեան ընտանիքին պատկանող ոեւէ մէկուն ականջին ու խորթ պէտք է հնչէր, որովհետեւ Դաշնակցութիւնը իր պատմութեան ընթացքին տեւաբար եղած էր ազգի զանազան տարրերը միացնելու ձգտող ուժը, որուն համար ոչ յարանուանական տարբերութիւնները, ոչ ալ դասակարգային կամ աշխարհագրական տարբերութիւններ կրնային պատճառ դառնալ Հայութիւնը մէկ ամբողջութիւն չհամարելու: Այս մտածումները խումբին կողմէ իւրացուելէն ետք, կը ծագէր երկրորդ հարց մը, — անհրաժեշտ էր Դաշնակցութեան ընտանիքին պատկանող այդ խումբին կարծիքը լսելի դարձնել կուսակցութեան կեանքին զանազան երեսներն ու մասերը, անոնց գործունէութիւնները համադրելու կոչուած միաւորին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Բիւրոյին, այլապէս միայն ինքն իր մէջ անդրադարձումը, անախորժ իրողութեան մը մատնանշումը հազարաւոր մղոն հեռաւորութեան վրայ չէր կրնար իր դերը խաղալ ընտանիքէն ներս աւելի առողջ պայմաններ առաջացնելու համար: Նամակը կը խմբագրուէր, օրինական բոլոր պայմանները յարգելով ու առանց կանոնագրային տրամադրութիւններուն հակասելու, օրինական խողովակներով կը փոխանցուէր առ որ անկ էր:

Քանի մը շաբաթ ետք կամ թերեւս մէկ երկու ամիս ետք, խումբը կը ստանար պատասխան մը, ուր կը բացատրուէին այն տեղական պայմանները, որոնք կուսակցական այդ հեռաւոր միաւորը դրած էին նման ձեռնարկներ կազմակերպելու հարկադրանքին տակ: Հարցը ատով կը փակուէր անշուշտ մատնանշումը կատարող խումբին համար: Տարի մը ետք սակայն, երբ կը մօտենար Զատիկը, նման ձեռնարկ չէր կազմակերպուեր հեռաւոր գաղութին մէջ եւ նման յայտարարութիւն լոյս չէր տեսներ: Կը նշանակէ, թէ կուսակցական միաւոր խումբին զգացումներուն արտայայտութիւնը եւ անհրաժեշտ ձեւով փոխանցումը խաղացած էր իր դերը, եւ բան մը փոխած կուսակցութեան կեանքի ընթացքին կամ ձեւին մէջ:

Շատ աւելի դիւրին ձեւով կրնայ տեղի ունենալ խմբական միաւորներու մասնակցութիւնը կուսակցութեան կեանքին, եթէ փոխանակ վերոյիշեալ խումբի օրինակին պէս հեռաւոր գաղութներու կեանքի պայմանները նկատի ունենալու, նկատի առնեն իրենց տեղական պայմաններուն մէջ թաւալող կուսակցական կազմակերպական կեանքը եւ այդ կեանքի պայմաններուն տեւական բարելաւման մտասեւեռումը վերապահեն կուսակցական խումբերուն: Այդ պարագային անոնք շատ աւելի դիւրաւ եւ շատ աւելի արագ կրնան լսելի դարձնել ինքզինքնին տեղւոյն պատասխանատու մարմնին՝ կոմիտէ, մեկուսի կոմիտէ կամ կեդրոնական կոմիտէ: Եւ այս՝ ոչ միայն տարեվերջի ժողովներուն, այլեւ ընթացիկ կեանքի ընթացքին իսկ:

Պայման է սակայն, որ խումբը ու զայն բաղկացնող անհատ կուսակցական ընկերները, տեւաբար ի մտի ունենան, թէ մանր-մունր ամէն բանի մասին եւ ամէն բոպէ, առանց հարցնելու, առանց լուսաբանուելու խօսիլն ու քննադատելը չէ իրենց պարտականութիւնը, այլ հիմնական կամ գէթ կարեւոր հարցերու կապակցութեամբ եւ անհրաժեշտ լուսաբանութիւնը ստանալէ ետք կրնան, եթէ անհրաժեշտ համարին, իրենց մտածումները փոխանցել կազմակերպութեան ընտանիքի աւելի լայն շրջանակով պատասխանատուներուն:

Անհրաժեշտ է նաեւ անշուշտ, որ խումբերը հիմնական սկզբունք դարձնեն միշտ ու տեւաբար մէկ չափ ու մէկ կշիռ ցուցաբերելու անհրաժեշտութիւնը, այսինքն իրենց մտածողութիւնը, զգացումներն ու տեսակէտները բխին միայն համայն կուսակցութեան ընտանիքի շահէն, հայ ժողովուրդի շահերէն եւ երբեք անհատական տրամադրութիւններէ, համակրական ըլլան անոնք թէ հակակրական:

Այդ ճամբով միայն, այդ գնով միայն կուսակցական խումբերը կրնան դառնալ ու պարտին ըլլալ արթուն պահակը կուսակցական նկարագրի, կուսակցական ըմբռնումներու բարձր մակարդակի պահպանման:

Եւ այդ պարագային ահա, խումբերը կը դառնան իսկապէս կենսունակ միաւորներ, որոնք ամրակուռ խարիսխը, անխախտ հիմերը կ'ըլլան կուսակցութեան:

Բ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

«Ազդակ Շաբաթօրեակ»

«ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔ» ԱՄՍԱԹԵՐԹԸ

Ամսօրեայ պարբերաթերթ Հայկական Սփիւռքի համար առաջադրութեամբ լոյս կը տեսնէ «Հայ Ընտանիք»ը, տպագրութիւն Մխիթարեան Հրատարակչական Տան, Ս. Ղազար: Քսանեւեօթը տարուան ձեռնարկ մըն է այս, նախապէս «Մխիթարեան Ընտանիք» անունով:

Ցայտուն է խմբագրական խնամուած աշխատանքը: Առաջին առթիւ նկատելի է ամսաթերթին հիմնական ուղղութիւնը, որ կը ձգտի այլազան նիւթերու համադրութեամբ յատուկ շահագրգռութիւն ստեղծել հայ մշակոյթի, պատմական անցեալի արժէքներու նկատմամբ, հայրենի թէ սփիւռքի մեր գոյգ կեանքերու գրա-

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Ե.

Ընդդիմամարտ շահերէ ծագած այդ հակառակութիւնը այնչափ առաջ գացեր ու սաստկացեր էր, որ ալ բացարձակէս իրար կ'ատէին: Տ. Մկրտիչ մանաւանդ՝ ամէն անգամ կատաղութենէն գրեթէ հիւանդ կ'ըլլար, երբ կ'իմանար Կուլեանի մէկ նոր շահատակութիւնը այն գործերուն մէջ, որոնք կը կարծէր թէ միմիայն իր մենաշնորհներն էին:

Հիմա կ'երեւակայէք իր բարկութիւնը, երբ Ռոտոսթոյէն վերադարձին Ս. Երրորդութեան բանկալը մտնելով իմացաւ Սարըպըյըքեանի նշանուիլը օրիորդ Կերմէքեանի հետ, Կուլեանի միջնորդութեամբ:

— Գոնէ քիթը թող այդ ամուսնութեան գործերուն մէջ չխոթէ, — պոռաց ղողահար․ — անամօթ մարդ, ձեռքէն գայ նէ վաղը խորանին վրայ ելլայ պատարագ ալ պիտի ընէ, հաղորդութիւն ալ պիտի տայ:

— Է՛հ, ի՞նչ կ'ըլլայ, — պատասխանեց դիւանապետը, որ հաճոյք կը զգար քահանան գրգռելէն, — արդէն Կուլեան էֆէնտին աշխարհական վարդապետի մը կը նմանի:

— Վարդապետ մի՞… քիթէն բերնէն բերել պիտի տամ այս ըրածը… ալ բաւական է, անամօթ մարդ, անօրէն մարդ, ճիզուիթ շունշանորդի:

Եւ քիթին տակէն շարունակելով հայհոյանքները Կուլեանի հասցէին, մեկնեցաւ եկեղեցիէն:

Տ. Մկրտիչ տուն հասաւ հեւհեւալ աւելի գրգռուած: Իր մրցակցին ոտնձգութիւնները իր ծուխերուն մէջ, ալ բոլորովին համբերութիւնը սպառած էին:

— Այս մարդուն հախէն գալու է, — կը մրմռար ինքնիրեն սենեակը քաշուած:

Ու մինչեւ գիշեր հազար տեսակ միջոցներ մտքին մէջ պտըտցուց Կուլեանի ձեռքով պատրաստուած նշանտուքը քայքայելու համար եւ այն ատեն միայն հանդստացաւ եւ կարող եղաւ քնանալու, երբ գործադրելիք եւ յաջողութեան հաւանականութիւն ունեցող ծրագիր մը յղացաւ:

Հետեւեալ օրը, կէսօրին մօտ, Տ. Մկրտիչ կը ներկայանար Կերմէքեաններու տունը․ սպասուհին հազիւ զինքը հիւրասենեակ մտցուցած՝ տանէրէցը խոլոխ, հրամայական շեշտով մը ըսաւ․

— Հանըմիդ ըսէ, շուտ թող գայ, ըսելիք ունիմ:

Տիկին Կերմէքեան վազեց եկաւ ուրախ զուարթ դէմքով մը, ինչպէս կը վայելէ աղջիկը նոր նշանած մօր մը:

— Աչքի լոյսի՞ եկար, — գոչեց սենեակին դուռնէն Տ. Մկրտիչը տեսնելով:

— Աչքի լո՞յս, ի՞նչ կայ որ, — պատասխանեց քահանան, չուզելով գիտցած ձեւանալ նշանտուքը, — ընդհակառակն ես ձեզի աղէկ լուր մը բերի:

— Է՛յ, ըսէ նայինք սա աղէկ լուրդ:

— Նախ Սաթենիկս կանչել տուր:

— Կուգայ կոր, արդէն գալդ լսեց նէ՝ խենթի պէս գործը ձգեց հագուելու գնաց:

Եւ իրաւ ալ նոյն վայրկեանին Սաթենիկ ներս մտաւ:

— Եկուր սա ձեռքս պագ, աղջիկս, — ըսաւ Տ. Մկրտիչ հանդիսական ձայնով մը:

Ձեռքպագը կատարուեցաւ:

— Լուցկի մը տուր նայիմ, աղջիկս:

Լուցկին եկաւ:

— Ինծի խահվէ մը ապսպրէ, աղջիկս … սանկ գիտես նա, շաքարը քիչ, աղէկ խայնամիշ եղած, թող Մարիամը եփէ, Աւետիսին եփածը չեմ կրնար կոր խմել:

Սպասուհին որ դրան մէջ կը տնտնար դիտմամբ՝ աղէկ լուրը հասկնալու, բռնադատուեցաւ մեկնիլ խահվէի պատրաստութեան համար:

— Աղջիկս, սանկ քովս եկուր նստէ նայիմ, — շարունակեց Տ. Մկրտիչ:

— Աման, տէր հայր, սա բարի լուրդ ըսէ, հիմա պիտի ճաթիմ, — գոչեց տիկին Կերմէքեան, — որուն համբերութիւնը կը սպառէր տանէրէցին ընթացքէն:

— Ձեզի խօսք մը ունիմ, — սկսաւ Տ. Մկրտիչ, — բայց չըլլայ թէ վերջնականապէս ամէն բան չըրացած չկարգադրուած, դուրս ելլայ հա…

Այս խորհրդաւոր ներածութիւնը կրկնապատկեց երկու ունկնդիրներու ուշադրութիւնը, որոնք աչք ու ականջ կտրած կախուեցան Տ. Մկրտիչի շրթունքներէն:

— Ես չէ՞ի ըսեր որ Սաթենիկս ես պիտի կարգեմ, — առաջ տարաւ տէրտէրը յաղթականօրէն ձայնը բարձրացնելով եւ աղջկան ձեռքը իր ձեռքերուն մէջ առնելով:

Յետոյ, պահ մը Սաթենիկի ձեռքերը հայրաբար շփելէ ետքը, խօսքը առաջ տարաւ․

— Անոր անանկ փեսայ մը գտայ, որ խունկով մոմով գտնուելիք բան չէ․ հարուստ, երիտասարդ, ուսումնական, պարկեշտ, խոհեմ… ամէն յատկութիւնները վրան կան, ու ասկէ զատ, ազնուական, մեծ ընտանիքի զաւակ…

Մայր ու աղջիկ, քիչ մը շփոթած, իրարու նայեցան:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(14 – Շար.)

կան երեւոյթներու արձանագրութեամբ հրահրել հայրենասիրութեան զգացում — ները յատկապէս նորահաս սերունդին մօտ: Պէտք է ընդգծել, թէ արդէն հանդէսը առաւելաբար կը խօսի նորահաս սերունդին, իր հայերէն եւ անգլերէն բաժիններով, թէեւ նիւթերը ներկայացուած են մակարդակով մը, որ շատ յաճախ չահեկան են նոյնպէս հասուն ընթերցողին համար: Աւելին՝ նիւթեր կան, որոնք քննական, փաստագրական եւ պատմական բնոյթ կը կրեն եւ իրենց բովանդակու — թեամբ կը հետաքրքրեն մեր անցեալին եւ ներկային մասին լայն ծանօթութիւններ ունեցող ընթերցողները: Այս շարքին են, օրինակ, միայն վերջին քանի մը թիւերէն քաղելով Հ. Լեւոն Զէքիեանի «Միջին դարու Իտալիոյ հայ գաղութները եւ հայ-իտալական մշակութային կապերը» ուսումնասիրութիւնը, Հ. Ղ. Ֆոկոլեանի «Հայկական արձանագրութիւն մը Վենետիկի Ս. Գէորգ եկեղեցիին մէջ» գրութիւնը, «Լորտ Պայրըն հայ գրականութեան մէջ» յօդուածը եւայլն: Հանդէսը յաճախ տեղ կուտայ «դասախօսական» նկարագրով պատրաստուած նիւ — թերու, որոնք մատչելի են բոլորին: Այսպէս, օրինակ, յաջորդական թիւերով ներկայացուած «Հայ լեզու» յօդուածաշարքը, որ Մառի Սարաֆեանի գրչին կը պատկանի, համադրական ձեւով հայերէնին «պատմութեան» այլազան ու յաջորդական հոլովոյթները կը պատկե — րացնէ:

Անցեալը չէ միայն, որ կարեւոր բաժինը կը գրաւէ հանդէսի էջերուն: Ներկան շաղկապուած է այս վերջինին շատ ցայտուն ձեւով: Արդարեւ, ինչպէս դիտել տրուեցաւ, Հայաստան եւ Սփիւռք իրենց առօրեայ նուաճումներով, արժէքներով, ձեռնարկներով կը տարածուին բազմաթիւ էջերու վրայ: Հոս կը տիրէ այլազանութիւնը, որ հետաքրքրութեան նախապայմանն է: Մշակութային կեանք յաճախ մեկնաբանուած լուրջ ձեւով, դէմքեր իրենց գործերով նոյնպէս վերլուծուած, ասոնց կողքին յոբելենական թուականներու առթիւ պատրաստուած չահեկան ուսումնասիրութիւններ, գրա — խօսականներ եւ մանր մունր լուրեր ար — ձագանգը կը հանդիսանան հետաքրքրական բովանդակութեամբ հայ կեանքին իր այլազան երեսներով:

«Հայ Ընտանիք»ը, սակայն, չի սահմանափակուիր միայն հայ անցեալով եւ ներկայով: Հանդէսին պատասխանատու խմբագիրը՝ Հ. Վահան Յովհաննէսեան, ինչպէս նաեւ հանդէսին խմբագրութեամբ զբաղող Մխիթարեան Հայրերն ու աշխատակիցները կ'ըմբռնեն, թէ հարկ է նաեւ սեւեռիլ մանկավարժական, կրօնա-բարոյական, օտար մշակութային արժէքներու, մարզական կեանքին վրայ եւայլն: Բծա — խնդրութիւնը՝ նիւթերու ընտրութեանց եւ ներկայացումներուն մէջ, աւելի քան ակներեւ է: Այս ճամբով է, որ «Հայ Ընտանիք»ը արդիական ըմբռնումով եւ ժամանակին հետ քալող ամսօրեայ պարբերաթերթ մը կը դառնայ:

Բայց պէտք չէ անտեսել հանդէսին երկու կարեւոր առանձնայատկութիւններն ալ, որոնցմէ մէկը կապ ունի արտաքինին հետ: Արդարեւ, արդիական գեղեցիկ ճաշակի մը դրաւականը կուտան հանդէսին էջադրումները, ոչ միայն իրենց ներկայացման ձեւով, այլեւ իրենց տպաւորիչ նկարներով (երբեմն գունաւոր), գծագրութիւններով եւ համայնապատ — կերներով: Հանդէսին էջերը գրաւիչ են: Միւս կարեւոր յատկանիշը լեզուի հանդէպ ցոյց տրուած բծախնդրութիւնն է՝ արմատացած գիտակցութիւն մը Մխի — թարեաններու մօտ: Պարզ այլ խօսուն, սահուն, մաքուր լեզու ու ոճ առաւել եւս գնահատելի կը դարձնեն հանդէսը:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Գ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐՆԵՐ

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը հայկական ձեռնարկներու ի նպաստ 1974 տարեշրջանին կատարած է հետեւեալ յատկացումներն ու օժանդակութիւնները.—

1. Հայկ. Միացեալ Յանձնախումբին, Սիտնի (Աւստրալիա)
Յանձնախումբին ծրագրած Հայկական Կեդրոնի շէնքին մէջ երեք դասարաններու կառուցման ծախքերուն ի նպաստ եղած օժանդակութիւն $ 8.000

2. Հայոց Առաջնորդարանին, Նիւ Եորք
Հայերէն լեզուի ուսուցման համար «Լինկաֆոնային» սարքաւորումներ 5.000

3. Հայ Կապոյտ Խաչին, Ֆրանսա
Միութեան Պէլ Ֆոնթէնի ամառնային «Քէմփ»ի նոր շէնքին կահաւորման 20.260

4. Հայ Կաթողիկէ Քոյրերու Հռիփսիմեանց Գոլէճին, Պէյրութ (Լիբանան)
Վարժարանի նոր համակառոյցին մէջ մանկապարտէզի բաժնին շինութեան 50.000

5. Հայաստանի Գիտական հաստատութիւններուն
Արտասահմանէն գիտական արդիական սարքաւորումներու եւ հրատարակութիւններու գնման համար 150.000

6. Ս. Էջմիածին Մայր Աթոռին
Կաթողիկոսարանի շրջափակին մէջ Ղազարապատ շէնքի կողքին երկյարկանի նոր կառոյցի մը համար 50.000

7. Հայ Կաթողիկէ Քոյրերու վարժարանին, Այնճար (Լիբանան)
Վարժարանի գոյութիւն ունեցող շէնքին վրայ նոր յարկի մը կառուցման ի նպաստ եղած յատկացում 10.000

8. Հայկ. դպրեվանքերու եւ կրօնական վարժարաններու
Յաւելեալ վարկ՝ 1974–75 և 1975–1976 տարեշրջաններուն կարելի դարձնելու համար որոշ թիւով կրթաթոշակներու յատկացումը վերոյիշեալ հաստատութիւններէն իւրաքանչիւրին մէջ 15.000

9. Խանամիրեան երկրորդական վարժարանին Պէյրութ (Լիբանան)
Վարժարանի շէնքին վրայ նոր յարկի մը կառուցման ի նպաստ 20.000

10. Անդրանիկ-Սեւան կազմակերպութեան, Պէյրութ (Լիբանան)
Նոր Կեդրոնի մը կառուցման ի ի նպաստ եղած օժանդ. 10.000

11. Սփիւռքի Հայկական Վարժարաններուն
Նոր վարկ 1975–76 ուսում. տաշրջանին կարելի դարձնելու համար երկարաձգումը նախորդ տարիներուն իրագործուած ընդհ. ծրագրին՝ որուն միջոցաւ հիմնարկութիւնը որոշ թիւով կրթաթոշակներ կը յատկացնէ հայկ. վարժարաններու մէջ չքաւոր աշակերտներու 380.000

12. Համալսարանական կրթաթոշակներ
Նոր վարկ՝ 1975–76 ուսում. տարեշրջանին հոգալու համար համալսարանական կրթաթո — շակներ որոշ թիւով արժանաւոր հայ ուսանողներու 400.000

13. Սփիւռքի Հայկական վարժարաններուն
Յաւելեալ նոր վարկ հայկ. վարժարաններու կահաւորման ի նպաստ 83.740

14. Ազգ. Մարզական Միութեան Ամման (Յորդանան)
Միութեան նոր Կեդրոնի մը կառուցման ծախքերուն ի նպաստ եղած օժանդակութիւն 10.000

Գումար $ 1.212.000

Ամփոփում Հիմնարկութեան կողմէ ցարդ կատարուած յատկացումներու

Գումար՝ մինչեւ 1973 Դեկտ. 31 կատարուած յատկացումնե — րու 20.461.408,82

Գումար 1974 Յունուար 1 — 1974 Դեկտ. 31, կատարուած յատկացումներու 1.212.000,00

Ընդհ. գումար՝ Հիմնարկութեան կողմէ մինչեւ 1974 Դեկտ. 31 կատարուած յատկացումնե — րու 21.673.408,82

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Լիզպոն, 31 Դեկտ. 1974

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՎԻԷՆ (Յառաջ).— Տարիներ առաջ մեր գաղութին մէջ բազմաթիւ միութիւններ կային դպրոցով, մշակոյթով զբաղող: Այսօր, բոլորն ալ հրապարակէն քաշուած են եւ Կապոյտ Խաչն է միայն, որ յամառ կամքով դիմագրաւելով զանազան խոչընդոտներ, իր կոչումին գիտակից առաքելութեամբ կը շարունակէ իր միօրեայ դպրոցը, ի սէր հայ մանուկներու:

Մանուկներու օրուան հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ «Գ. Իփէկեան» սրահը, Կիրակի, Յունուար 12ին: Սրահը բերնէ բերան լեցուած էր ծնողքներով եւ իրենց երախաներով:

Դպրոցին 40 աշակերտները՝ ղեկավա — րութեամբ իրենց ուսուցչուհիին՝ Օր. Հերմին Սանճեանի, «Ո՛վ Մեծասքանչ» եւ «Ես իմ անոյշ Հայաստանի» խմբերգներով բացումը կատարեցին ցերեկոյթին: Ապա խօսք առաւ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին փոխ-նախագահուհին՝ Տիկին Արշալոյս Մաղաքեան, որ չեշտելէ ետք դըպրոցին կարեւորութիւնը հայապահպան — ման գործին մէջ կոչ ուղղեց ներկանե — րուն զօրավիգ կանգնիլ իրենց ձեռնարկին: Երիտասարդուհիներուն թելադրեց ըստ — ուարացնել Կապոյտ Խաչի շարքերը հիներու տեղը գրաւելով եւ անոնց գործը շարունակելով:

Գեղարուեստական բաժինը բաւական ճոխ էր: Մեր սիրասուն տղաքն ու աղջիկները ներկաներուն հրամցուցին երգեր, արտասանութիւններ, խմբապարեր, թրամախօսութիւններ եւ այլ հաճելի անակնկալներ:

Տօնածառի կնքահայրութիւնը ստանձ — նեց Գարեգին Բարունակեան եւ կարճ ժամանակուան մէջ հաւաքուեցաւ 3438 ֆր.:

Վերջապէս ժամանեց Կաղանդ պապան եւ 50–60 մանուկներ վարձատրեց նուէրներով:

Ժողովուրդը սրահէն բաժնուեցաւ օր մը եւս վերապրելով հայրենի երգիքներու ջերմութիւնը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԴԱՍԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄՏՔԵՐԷՆ

Ժամանակը բոլոր անխուսափելի ցաւերուն բժիշկն է:

ՄԵՆԱՆՏՐ

×

Ճերմակ մազերը տարիները կը նշեն, եւ ոչ թէ՝ իմաստութիւնը:

ՄԵՆԱՆՏՐ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (31)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ը.

ԹԻՒ 2 ԲԱՆՏԱՆԱՒԸ

Շղթայակապներու սոսկալի կարաւանը, ոմանք ոտքով, ոմանք սայլակներով, ծանըր ծանր կ'անցնէր Փրանսայէն, տեղ տեղ գիշերելով դատապարտեալներու խումբի մը պէս: Հետաքրքիրներ կը վազէին անոնց ճամբուն վրայ, եւ կային մարդիկ ալ որոնք կը հայհոյէին այս ինկած մարդոց, որոնց անկարողութիւնը կատաղութիւնին կ'աւելցնէր եւ սպառնալիքով կը պատասխանէին հայհոյիչներուն: Շատերը ճամբանուն վրայ կը նշանակէին այն գիւղերը, ուր նախատուած ու ծաղրուեր էին. եւ գերութեան երկար տարիներու միջոցին կը յիշէին թէ աշխարհ մէկ անկիւնը տեղ մը կայ, ուր ոխիր մը ունէին գործելու:

Չմոռնանք որ մեր պատմած տեսարանները քառասուն տարիէ աւելի է որ տեղի կ'ունենային. այսօր ընկերական կեղծաւորութիւնը քող մը ձգած է այս վէրքերուն վրայ, զորս առենով լրբօրէն ցոյց կուտային:

Տակաւին կը տառապին, նոյնքան կը տառապին բայց այս տառապանքի երեւոյթը կը խնայեն մեզի: Այսպէս Րօքէթի հրապարակին վրայ, առաւօտեան մշու — շին մարդ կը սպաննեն, եւ թերեւս վաղն ալ բանտին պատերուն ետեւ պիտի սպաննեն:

Ա՞յս է յառաջդիմութիւնը:

Շալօնի մէջ կալանաւորները նաւ մը դիզուեցան, որ զանոնք մինչեւ Լիոն տարաւ Սօն գետէն: Ճամբորդութեան միջոցին, գետ ըստ երեւոյթին, միջադէպ մը չպատահեցաւ, միայն թէ այն վայրկեանին, երբ դուրս ելան նաւէն, ուր երկու գիշեր անցուցեր էին իրարու վրայ դիզուած, Սանսէլմ Պէնէտէթթօյի մօտենալով միջոցը գտաւ:

— Մակլուառ աղէկ մարդ է, ըսաւ ցած ձայնով մը, իր ընտրած ընկերոջը:

Պէնէտէթթօն, տխուր եւ այնպիսի մըտածումներու ենթարկուած էր որ, հազիւ թէ ինքզինքին կը համարձակէր խօս — տովանիլ, մոլեգին դէմքով մը անոր նայեցաւ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք...

— Ըսել կ'ուզեմ թէ ինծի յանձնած խարտոցը լաւ կը կծէ...

— Խորտո՛ց մը... բայց ան ձեզի ոչ մէկ գործիք տուաւ: Դուք ըսիք ինծի ասիկա:

Սանսէլմ սկսաւ խնդալ:

— Ես ըսածս գիտեմ, բայց սը՛ստ, անմտութիւն չուզեր, հոս ամէն բանէ եւ ամէն մարդէ պէտք է կասկածիլ... միայն թէ, հաւատա՛ խօսքիս, Պէնէտէթթօ բարեկամս, այդքան մի մտածեր...

Բանտապահը կալանաւորներուն պոռաց որ շարուին:

Պէնէտէթթօ ուսերը ցնցեց:

Փարիզէ ելնելնէն ի վեր, Պէնէտէթթօն անճանաչելի դարձած էր:

Դէմքը հիւծած, աչքերը խորունկցեր, երեսին գոյնը դեղնած էր:

Իր աղէտաբեր գեղեցկութիւնը անե — րեւութացած էր իր ամբողջ մտածումները բարկութեան եւ թշուառութեան քօղի մը ներքեւ ծածկելով: Ան իր ճամբան կը քալէր շղթային հետեւելով. մեքենաբար կը հնազանդէր բանտապաններու հրամաններուն, կը ջանար մոռնալ եւ չէր կրնար:

Գիշերը սոսկալի երազներ իր մղձա — ւանջները կ'աւելցնէին, երազներ, որոնց մէջ ոսկի եւ արիւն կար: Արիւնը ուժգին կը բաբախէր քունքերուն մէջ, եւ յաւագին պրկումներ կը զգար՝ ինչպէս կը զգացուի յիմարութեան մօտեցած պա — հուն: Ականջները անդադար կը ղօնչէին, եւ արեան հաւաքումէն առաջ եկած շըշունչներու մէջէն՝ միշտ կը կարծէր թէ ցած ձայնով արտասանուած բառ մը կը լսէր: Այս բառն էր. միլիոն:

Եւ երբ կը լսէր այս տարտամ ձայնը որ խուլօրէն կը հնչէր, կը տժգունէր, ակռաները կը սեղմուէին, կարմրորակ փրփուր մը կ'ելլէր մինչեւ շրթունքները...

Այսպէս ուրեմն, տեղ մը կին մը կար որ կ'ըսէր թէ իր մայրն էր եւ որ այսօր տակաւին մէկ միլիոն ունէր... եւ այս մեծ գումարը ուրիշի մը պիտի ձգէ՞ր...

Փետրուար 24ի՛ն...: Պիտի գա՞ր արդեօք: Ի՞նչ օգուտ ունէր:

Այս դերագոյն ժամադրութիւնը խընդրած ատեն՝ կը կարծէր թէ փախուստը կարելի է. եւ երբ անգամ մը կարենար փախչի՛լ, միլիոնը ամսոյն 25ին պիտի յանձնուէր:

Բայց այսօր ապահով էր թէ Սանսէլմ իր վրայ կը խնդար:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տիկին Սիրանոյշ Տիւլկէրեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ համայն ազգականները խոր ցաւով կը յայտնեն

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՕՀԱՆԵԱՆԻ

(ծնեալ Տիւլկէրեան, Սեբաստացի)

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 15ին, Սէն Ռաֆայէլի Հանգստեան Տունը:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունուար 16ին եւ հանգուցեալին մարմինը ամփոփուած է առժամեայ կերպով Սէն Ռաֆայէլ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ (ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ)

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆ.— Տէր եւ Տիկին Վարդան Խրիմեան իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Վազգէն Պայրնտրեանին եւ զաւակներուն (Ամերիկա), Պ. Վահէ եւ Օր. Անահիտ Պայրնտրեանի, Տէր եւ Տիկին Մեսրոպ Պայրնտրեանի (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Տիգրան Պայրնտրեան (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Արա Պայրնտրեանի եւ զաւակներուն (Վօան-Վըլէն) եւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրեցեալ հօր, եղբօր եւ հօրեղբօր՝ Լեւոն Պայրնտրեանի մահուան տխուր առթիւ եւ փոխան ծաղկեպսակի 100 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար:

×

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ա. Կիւրինեանի, այրի Տիկին Տէմիրճեանի, Պր. Կարպիս Տէմիրճեանի եւ իրենց զաւակներուն, իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝ Տիրուհի Տէմիրճեանի մահուան տխուր առիթով:

×

Տէսինի եկեղեցւոյ վարչութիւնը կուգայ իր ցաւակցութիւնները յայտնել վարչութեանս ատենադպիր Մեսրոպ Պայրնտրեանի եւ ամբողջ ընտանիքին, Պ. Լեւոն Պայրնտրեանի մահուան առթիւ (Սէնթ-Էթիէն):

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի Յունուար 30, ժամը 3ին, Ազգ. Տան սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

AVIS DE REMERCIEMENTS

Le Conseil de l'*Association des Tailleurs Hellènes de Paris, remercie tous ses* membres, tous ses fournisseurs, donateurs et amis, ainsi que l'Ensemble folklorique arménien « Navasart » de sa participation bénévole pour avoir contribué à la réussite du Gala du 7 Décembre 1974 à l'hôtel INTER-CONTINENTAL.

La recette de la soirée a permis d'adresser un chèque de 10.000 francs (dix mille francs) au Comité de Soutien aux victimes civiles et réfugiés Chypriotes Grecs.

ԴԷՊԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏՈՒՆ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը կազմակերպած է այցելութիւն մը ինչպէս ամէն տարի, զոյգ հանգստեան տուները, Կիրակի Յունուար 26, ժամը 13.30ին:

Այս առթիւ օթօքառ մը վարձուած ըլլալով, փափաքողները կրնան մասնակցիլ: Արձանագրուիլ Խաչուհիներու մօտ:

Օթօքառը կը կենայ Փալս Լէոն Պլում:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին,

Կիրակի, Փետր. 2, ժամը 15.30էն 24

Կը խօսի.— ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ

Բացառիկ անուրդ՝

ԳԱՌԶՈՒԻ նուիրած մէկ վիմագրութիւնը (լիթօ)

Animée par l'Orchestre

LES ARMENIAN S SUNSHINE

et la participation de l'ENSEMBLE SEVAN

dans les Salons du Centre Administratif et Social, 16 Place de l'Hôtel de Ville

Asnières

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ

ՆՈՐ ԲԱՑՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ՄԸ

ՊԱԼԹԱՅԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

27, RUE BLEUE PARIS 9e

FACE AU METRO CADET

Հոն պիտի գտնէք հայկական եւ արեւելեան ամէն տեսակի ընտիր ապրանքներ, խմիչքներ, մատչելի գիներով

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ ԺԱՄԸ 8ԷՆ 20

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ

Վալանսի Հայ Ազգ. Միութեան

Յունուար 25, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

պետական թատրոնը

Հռչակաւոր ՊԱՐԻԹՈՆ արուեստագէտ

ՏԻԳՐԱՆ ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

արժանացած համաշխարհային առաջին մրցանակներու

Դաշնակի ընկերակցութեամբ

ՍԻՒԶԻ ՊՕՍԱՐԻ

Սիրով կը հրաւիրուի Վալանսի հայ գաղութը օգտուելու այս բացառիկ առիթէն:

Տոմսերը ապահովել Պր. Վարդգէս Վարդանեանէն կամ պետական թատրոնի կիշէէն նոյն երեկոյ:

×

Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ, մասնակցութեամբ հռչակաւոր պարիթոն երգիչ՝ Տիգրան Ժամկոչեանի, Կիրակի առտու (Յունուար 26):

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄԻՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ՁՈՒՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵՂԵԴԻՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Փետր. 1, Շաբաթ օրը, ժամը 21ին

L'ARTISTIQUE

27, Bld Dubouchage

Դաշնամուրով կ'ընկերակցի

B. DELEUIL (de l'Opéra de Marseille)

Յայտագրին մաս կը կազմեն.— Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օ. Տուրեան, Յարութիւնեան, Յովհաննէսեան, Կանաչեան, Գալանտարեան, Անէմեան, Աւետիսեան, եւ Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն (խելագարութեան տեսարանը)

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Նիսի հոգեւոր հովիւ Տարօն վարդապետ Ճէրէճեանի՝ Նիսի Հայոց եկեղեցին

183, Bld. Madeleine

Տիկին Ճէվիզեանի

« Plein Sud », Bld. Guillaumont, Juan les Pins

Եւ երգահանդէսին օրը ժամը 20էն սկսեալ Արթիսթիքի կիշէն:

×

ՆՈՅՆ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ Մարտ 9ին Կիրակի օրը, ժամը 15ին

SALLE MOLIERE — 18-20, Quai de Bondy — Lyon 5e

VOYAGE EN AMÉRIQUE LATINE

HELVETUR VOUS PROPOSE :

Un circuit de 22 jours

Argentine — Uruguay — Chili

Départs Paris :

23 Février 75

2 Mars 75

Vous trouverez auprès de notre Bureau de représentation toutes les informations utiles.

9, Avenue de Taillebourg,

75011 PARIS

Tél. : 628-80-62

Imprimé sur les Presses
du JOURNAL « HARATCH »
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մշակութային ելոյթներուն անդրանիկը՝ Յունուար 31 Ուրբաթ, ժամը 20.30ին, ՄԷԶՈՆ ՏԸ ՍԱՆԹՐՈՅԻ մէջ,

8, Ռիւ Ժան Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Կը դասախօսէ՝ ՅԱԿՈԲ ԹԷՐԶԵԱՆ

Աստղագէտ, Գիտութիւններու Տոքթոր

Լիոնի աստղադիտարանին

նիւթ ունենալով

ԱՍՏՂԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1. Նախաքրիստոնէական շրջան
2. Միջին դար
3. Է եւ Ը դարերու հայ Աստղագիտութիւն
4. Վերածնունդ
5. ԺԸ, ԺԹ. եւ Ի. դար եւ հայկական աստղագիտութեան վերածնունդը մինչեւ ԲԻՒՐԱԿԱՆ եւ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ շրջան:

Յաւելուածաբար աստղագիտութեան ընդհանուր գիտելիքները ներկայացնող հեռաքրքրական ժապաւէն մը 23 վայրկեան տեւողութեամբ՝

Au Rythme du Ciel

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

« ՖՐԱՆՍԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ »

Ընկերակցութիւնը կը կազմակերպէ

ՈՒԻՔ-ԷՆՏ ՄԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԻՆ ՄԷՋ

14, Սէնթ-Օնորին-տէ-Փէրք

8 եւ 9 Մարտին

Կը հրաւիրուին անդամներն ու համակիրները

Մեկնում՝ Կառ Սէն Լազարէն, Շաբաթ Մարտ 8, ժամը 8.30ին

Վերադարձ՝ նոյն կայարանը, Կիրակի Մարտ 9, ժամը 22.30ին

Այցելութիւններ՝ Քաթետրալ տը Պայէօ եւ Համաշխարհային Բ. պատերազմի Նորմանտիի ցամաքահանման տեսարժան վայրերը եւ զոհուած ամերիկահայ զինուորներու շիրիմները:

Ձոխ սեղան երկու օրուան ընթացքին — շամփուրով խորոված

Արձանագրուիլ Ընկերակցութեան անդամներուն մօտ, մինչեւ Մարտ 2 կամ հեռաձայնել՝ 770-07-25 եւ 770-61-10

Ծախքերու մասնակցութիւն կանխավճար 50 ֆրանք

ՄՕՏ ՕՐԷՆ

ՀԱՅՈՑ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

chez harout

PROCHAINEMENT VOTRE RESTAURANT

RESTAURANT ARMENIA

Direction H. TAKVORIAN

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
26
DIMANCHE
26 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար · 170 ֆր ·	Վեցամսեայ	90 ֆր ·
Արտասահման	Տար · 200 ֆր ·	Հատը	1 ֆր ·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·208 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.208

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(Մահուան 18րդ տարելիցը)

——— Օ ———

26 Յունուար 1957 :

Տխուր թուական մը «Յառաջ»ի տարեգրութեանց մէջ: Այդ օրն է, որ մեզմէ առյաւէտ կը բաժնուէր Շաւարշ Միսաքեան՝ յանկարծական մահով, երբ ո՛չ մէկ յայտարար նշան նախատեսել կուտար ա՛յդքան անակնկալ վախճան մը: Կենսուրախ էր եւ առողջ մարմնով, բոլորովին ուժէ իր մտքի պայծառութեան, անբաժան իր գրիչէն, որով աւելի քան կէս դար խանդավառած էր բազմութիւնները: Կը մեռնէր պատնէշի վրայ:

Այս տարի յիսնամեակն է Յառաջի հիմնադրութեան:

Տարագրի մեր դժնդակ պայմաններուն մէջ իսկական հրաշք մըն է թերթ հրատարակել եւ զայն կանգուն պահել հինգ տասնեակ տարիներ:

Եթէ Յառաջ կը դիմանայ, պատճառն այն է, որ Շաւարշ Միսաքեան զայն հիմնեց հոգեբանական այնպիսի պահու մը, երբ արեւմտահայութիւնը յոյսը կորած հայրենիք վերադառնալէ, համակերպած էր գաղթականի իր ճակատագրին: Սակայն կարօտ ունէր հայրենիքի, հայ կականութեան, հայերէն կարդալու, ի սփիւռս աշխարհի ցրուած հայութեան կեանքին ծանօթանալու: Ու մանաւանդ կարիքն ունէր ամպիոնի մը, բեմի մը, ուսկից լուէին ազգապահպանման համար այս երկրին մէջ եւ այլուր կատարուած փորձերն ու ճիգերը:

Կէս դար վերջ նոյն կարօտներով կը տառապի հայութիւնը:

Շաւարշ հրապարակագրի ասպարէզին մէջ երկար տարիներու փորձառութիւն ունէր արդէն 1925ին, երբ կը հիմնէր Յառաջը: Պոլսոյ մէջ թերթի խմբագիր էր եղած երիտասարդ տարիքին, Համիտեան բռնակալութեան գաժան օրերուն, երբ գրաքննութեան վախը կապանք էր դրած լեզուներու: Խմբագիրը պարտաւոր էր կշռել իւրաքանչիւր բառ, իբրեւ «յեղափոխական» չամբաստանուելու եւ չպատժուելու համար:

1908ի Օսմանեան Սահմանադրութիւնը նոր հեռանկարներ կը բանար ազատատենչ հայութեան առջեւ: Բռնակալութեան շղթաները կը քանդուէին եւ լեզուները կը բացուէին:

Շ. Միսաքեան Դաշնակցական երեք ընկերներու՝ Գեղամ Բարսեղեանի, Զապէլ Եսայեանի և Վահրամ Թաթուլի հետ միասին կը հրատարակէր Ազդակը օսմանեան կայսրութեան մայրաքաղաքին մէջ, ուր շուտով կը համախմբուէին թրքահայ ու ռուսահայ լաւագոյն գրողներ, կամ աքսորավայրերէն ազատած եւ արտասահմանէն վերադարձող մտաւորականներ եւ յեղափոխական գործիչներ:

Ազդակ նոր շունչ մը կը բերէր: Գրիչները ազատ թռիչք ստացած կ'ողեւորէին հոգիները:

Շաւարշ երիտասարդ տարիքին կը ղըրկուի Կարին խմբագրելու դաշնակցական Յառաջը, իբրեւ յաջորդ տարաբախտ Եղիշէ Թոփչեանի:

Պոլիս վերադարձին անդամ Ազատամարտ օրաթերթի եւ շաբաթօրեակի խմբագրական կազմին:

Երկար պիտի չտեւէին Օսմանեան Սահմանադրութեան բերած խաբուսիկ ազատութեան խանդավառ օրերը: Պալքանեան պատերազմ, Ընդհ. Պատերազմ, Մեծ Եղեռն պիտի թունաւորէին հայութեան կեանքը:

Շ. Միսաքեան հրաշքով պիտի փրկուէր Սպանդէն՝ Զինադադարին կրկին նուիրուելու համար իր սիրած ասպարէզին: Ճակատամարտ պիտի փոխարինէր Ազատամարտը՝ մինչեւ այն օրը, երբ նոր փոթորիկը Վոսփորի ափերէն դէպի արեւմուտքի խաղաղ ու ապահով հորիզոնները պիտի քշէր հայութիւնը:

Պահ մը Պուլկարիա մնալէ ետք, 1924ին Շաւարշ Միսաքեան վերջնապէս կը հաստատուէր Փարիզ, որ պիտի դառնար իր վերջնական հանգրուանը: Յաջորդ տարին, 1925 Օգոստոսի սկիզբը կը հիմնէր Յառաջը, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր, իր մահէն տասնեւութ տարի վերջ, շնորհիւ անհուն զոհողութեանց, հաւատարիմ իր գծած գաղափարական ուղղութեան, իբրեւ աննկուն պաշտպան հայութեան ազգային ու քաղաքական անկորնչելի իրաւունքներուն:

Յառաջի յարատեւութիւնը լաւագոյն յարգանքն է իր անմոռաց յիշատակին:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ԵՍ ՏԵՍԱՅ ԵՓՐԱՏԸ

(Հատուած)

Օ հէ՜յ, գետն է, գետը: Եփրատ:

Դարաւոր հսկան հոսուն, փռուած հազար մեթր լայնքի մը վրայ: Ջուրը պըղտոր (միայն Սէ՞նն է պղտոր): Հոսանքը ուժաթափ: Շրջապատը ամայի: Ափերը լպրծուն, պարբերական յորդումներու հետքերով:

Գարնան մինչեւ այստեղ կը հասնի: Սա բարձր ամբարտակն ալ կ'անցնի: Հարեւան արտերը կը դառնան ջրակոյտ: Ո՞վ չէ տեսեր Եփրատին կատաղութիւնը, բա՛ն չէ տեսեր:

Դիմացը՝ Թրքական գիւղեր: Եւ երկաթեայ կամուրջ մը որ երկուքի կը բաժնէ գետը: Սահմանագիծ: Աւելի հեռուն՝ բոյներ դաւադիր:

Ահա Թրքական պահականոցը, գլխուն վերեւ՝ մահիկը արիւնագանդ: Երկաթեայ կամուրջին վրայ՝ պահակ մը որ ման կուգայ սպառնագին, հրացանն ուսին:

Գետափին ենք արդէն ութ-տասը ուղեկիցներով եւ ան դիրք բռնած՝ կ'ազդարարէ մութ ձայնով մը.— Մի՛ մօտենաք:

— Գետը մե՞րն է թէ ձերը, այ մարդ...

Հրացանն է որ կը պատրաստէ պատասխանը, կասկածելի շարժումներով:

— Քանի՞ լուսանկար կրցար քաշել, Կարպիս:

— Յետոյ կ'իմանաս: Ձեռքերդ ջուրը թաթխէ որ հոգիդ զովանայ: Կեցիր սա թումբին առջեւ, հատ մըն ալ փորձեմ:

Նորէն պահակը նշանաձիգ.— Եաաա'f:

Բիրտ ուժն է որ կը յոխորտայ.— Ես յաղթական, դուն պարտեալ: Ես Պետութիւն, դուն ամբոխ աշխարհացրիւ: Ես միջնաբերդ սպառազէն, դուն բեկոր վտարանդի:

— Ո՞ւր էիր դուն, երբ հայերէն կը խօսէին այս լեռները, այս գետերը, այս դաշտերը...

×

Ջուրդ ինձ օգնական, Եփրատ:

Ահա դէմ դիմաց: Դուն դարաւոր հեղեղ յորդահոսան, ես՝ ազազուն տերեւ որ կը դողայ աշնան հովերէն:

Հոլիս քեզ մատաղ, Եփրատ:

Ժողովուրդ մը կար քեզի դըկից, դարակից: Ո՞ւր է:

Ժողովուրդ մը որ կ'օրհնէր քեզ, կը հաւատար քեզի, կը ժպտէր քեզի:

Ժողովուրդ մը այս կամուրջէն անդին: Մինչեւ Տարօն — Արածանի՛: Մինչեւ Բարձր Հայք, — Սրտաձոր:

Եփրատ, գետ ամեհի եւ ապերասան: Աւելի ըմբոստ քան Արաքսը:

Դեւ անսանձ որ կը թաւալիս անդնդախոր ձորերու մէջ, օձապտոյտ գալարմամբ, սարսելով գահավէժներն ահարկու:

Դուն որ ժայռերը կը ճեղքես ահեղագոռ շառաչումներով եւ ջրամոյն կը հարթես ամբողջ տարածութիւններ:

Ի՞նչպէս դարձար մեղսակից գազանաբարոյ մարդոց վատութեան:

Ի՞նչպէս թոյլ տուիր որ բարեբեր ալիքներդ օրերով դառնան գերեզման հազար ու հազար անմեղներու:

Դառնայիր ջրհեղեղ: Պատուհաս: Ցաւիտենական անէծք անոնց որ դէպի մահ կ'առաջնորդէին անզէն, անզօր բազմութիւններ:

Մահասարսուռ սաստ հազարամեակի մը համար: Բովանդակ մարդկութեան համար:

Երբ մայրեր, քոյրեր եւ մանուկներ հոգմացրիւ եւ խելագար,

Եւ անոնց ետեւէն՝ ամբոխները արիւնախանձ,

Այրեր կալանաւոր, ձեռքերը կռնակի վրայ կապ երկուքով, երեքով, չորսով,

Եւ մորակը անոնց գլխուն: Նաեւ կացինը, սղոցը, ուրագը: Ապա քարեր ու գնդակներ տեղատարափ,

Եւ աղաղակները լեզապատառ, որոնք բաւական էին երկինքը երկուքի ճեղքելու,

Ի՞նչպէս ափերդ չդարձան հրաբուխ եւ ջուրերդ լաւա հրահոսան, իրենց դժոխքին մէջ մրկելու համար դահիճները դժոխածին:

×

Եփրատ, հանդոյց տխեղերական,

Երբ խուժանը ողջակէզներ կը սարքէր ափերուդ վրայ,

Երբ ամբողջ բազմութիւններ կը քշէր ափերդ ի վար, չաչեցնելով սուր, հրացան, խարազան,

Երբ խառնաձայն ոռնոցներու Սոդոմ-Գոմոր մը դիւային քրքիջներ կ'արձակէր անպատիժ:

Ի՞նչպէս չցամքեցան ջուրերդ, կազմելով անապատ մը հրակէզ: Կամ խաւարմած անտառ մը լի օձերով, իժերով, գազաններով:

×

... Եւ հիմա, Եփրատ, գետ արգասաբեր Հայաստան աշխարհի, այլեւս ամայի.

Ի՞նչ կը բանին ջուրերդ, կամուրջէն անդին:

Կը շարունակուի՞ ջրտուքը, — հօ՞յ, հօ՜յ:

Կա՞ն մշակներ ածուներուն եւ արտերուն մէջ: Դաշտերուն եւ հովիտներուն վրայ:

Դեռ կ'երգե՞ն ծիծեռնակն ու արտոյտը:

Կը հնչէ՞ շինականին երգն անոյշ:

×

Եփրատ, գետ միջերկրական.

Հարեւաններդ կիրակնօրեայ հագուստ են հագեր արդէն, կամուրջէն անդին: Ազատութիւն: Հայրենիք: Արեւելքէն արեւմուտք: Մինչեւ ծովափ:

Եփրատ, արքայազուն անժառանգ,

Ժողովուրդ մը կը ծաղկի հարեւան Արաքսի ափերուն վրայ:

Իսկ դո՞ւն: Դեռ երկա՞ր «ի վերայ ուռեացս»: Դէմ դիմաց համատարած ամայութեան, ուրկէ բուերն անգամ խոյս կուտան խուճապահար:

Ե՞րբ կը բացուի խորհուրդը խոժոռ ալիքներուդ որ կը թաւալին սա կամուրջէն վար:

Եփրատ, անգիր պատմութիւն ազգային եւ միջազգային,

Բարութիւն, զօրութիւն, խորութիւն,

Ամբողջ բազմութիւններ կը հալին ձայնիդ կարօտէն:

Ե՞րբ կը շաչեն փրփրադէզ ալիքներդ, իբրեւ չեփորը աւետաբեր:

Ե՞րբ ջուրերդ վերստին կը դառնան օրհնաբեր անձրեւ Հայաստանեայց արտերուն, այգիներուն, ածուներուն:

Լուսացնցուղ շատրուան Ազատութեան եւ Աշխատանքի:

Ապրիլ 1948, Հալէպ Շ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Քանի մը տողով

ՊԵՐՃ (ՍԵՐԺ) ՄԱԼՈՒՄԵԱՆ զոհ գացած է ամպոլիի մը, առջի օր Նէօյէի ամերիկեան հիւանդանոցը: Զաւակն էր՝ Մկրտիչ Մալումեանի, ծնած Յունաստան 1923ին, վերջին տարիներուն ֆիլմեր կը պատրաստէր «Ֆրանսան երկինքէն դիտուած» որ թէ՛ ճաշակի, թէ՛ թեքնիքի շատ յաջող իրագործութիւններ էին:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը հաղորդեց Քոնկրէսին, թէ մտադրած է 230 միլիոն տոլարի արժողութեամբ կազմածներ ծախել Թուրքիոյ, որպէսզի այս վերջինը արդիականացնէ իր զրահապատ ուժերը: Այդ կազմածներով Թրքական բանակի 885 ՄԷ-48 հրասայլերը կ'արդիականանան: Պաշտպանութեան նախարարութեան որոշումը անմիջապէս կասկածներ արթնցուց անոնց մէջ, որոնք դէմ են ամերիկեան զինուորական օժանդակութեան: Այն մտավախութիւնը կայ, թէ կառավարութիւնը Թուրքիոյ կ'ուզէ յանձնել մեծ քանակութեամբ զէնք մինչեւ փետրուար 4: Արդարեւ այդ թուականէն ի զօրու կը դառնայ Քոնկրէսի որոշումը՝ զինուորական օժանդակութիւնը դադրեցնելու: Անշուշտ, կառավարական շրջանակները կը հերքեն նման մտադրութիւն մը:

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը հաղորդեց, թէ Յունիսի վերջ հանրաքուէի պիտի ենթարկուի Անգլիոյ անդամակցութեան հարցը Հասարակաց Շուկային: Անգլիա քաշուի՞ Հասարակաց Շուկայէն թէ շարունակէ մաս կազմել անոր, այս հարցումն է, որ հանրաքուէի պիտի դրուի:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախագահը յայտարարեց, թէ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ նոր պատերազմ պիտի չծագի, եթէ անշուշտ Իսրայէլ նախաձեռնարկ չըլլայ: Սատաթ խօսելով Եգիպտոսի եւ Սուրիոյ անունով ճըշդեց, թէ իրենք երբեք նախաձեռնարկ պիտի չըլլան նոր պատերազմի մը: Իսրայէլեան յարձակման մը պարագային է միայն, որ կրնայ նոր պատերազմ մը ծայր տալ:

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱԽՈՅԵԱՆԸ

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔԻՉ ԾԱՆՕԹ ԷՋԵՐԷՆ

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐ

ՀԱՅ ԵՒ ՅՈՅՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Ա.

Հ. Ալիշան Շնորհալիի կեանքին մեծագոյն գործերէն մին կը նկատէ յոյն եկեղեցիին հետ միաբանութեան խնդիրը։

Արդարեւ, ոչ միայն Շնորհալիին, այլեւ թերեւս բովանդակ հայ եկեղեցւոյ պատմութեան ամէնէն նշանաւոր դէպքերուն կարգին կրնար դասուիլ եթէ երբեք կատար ելք մը ունեցած ըլլար։ Տասնեակ մը տարիներ թղթակցութիւններ ու պատգամաւորութիւններ, Շնորհալիի եւ իր միջական յաջորդներուն օրով, ցոյց կուտան գործին լրջութիւնն ու կենսունակութիւնը։

Մեզի հասած է «Պատճառ խնդրոյ միանութ» վերնագրով գիրք մը ուր ամփոփուած են երկու կողմերու թղթակցութիւնները համառօտ կերպով ակնարկելով նաեւ պատմութեան, Շնորհալիի մահուան եւ Գրիգոր Տղայի յաջորդութեան մասին. Ալիշան Վարդան Պատմիչի սա խօսքէն «մնաց գործն անկատար, որպէս ցուցանեն ընդարձակ մատենագիրք» կ'ենթադրէ որ ուրիշ գրութիւններ եւ գրողներ ալ եղած ըլլան։ Ասորիները համառօտ կերպով կը խօսին գործին հնարաւորութեան մասին որովհետեւ իրենց Միքայէլ պատրիարքին ալ կոչ մը ուղղուած էր, բայց խնդիրը լաւ չհասկնալով յամառ ու կտրուկ պատասխանով մը ետ կը քաշուին։

Յոյները գրի առած են եղած վիճաբանութիւնները. Հեղինակը է՛ նոյնինքն Թէորիանէ իմաստասէրը, որ այս խնդիրներուն մէջ կարեւոր դեր խաղացած է, ըլլալով կայսերական պատգամաւորը Հայոց կաթողիկոսին մօտ։

Զարմանալի է նկատել պատմութեան մէջ թէ ի՛նչպէս մեծամեծ դէպքեր որով ազգերը կռուած են ուրիշ ազգերու դէմ, խաղաղ դրացիներ զիրար յօշոտած, ատելութիւններ, հանդարտած, ծագած են շատ անգամ աննշան դէպքէ մը անձէ մը կամ աննշան պարագայէ մը ինչպէս է այս պարագան։

Թորոս տէր Կիլիկիոյ եւ Օշին իշխան Լամբրոնի, կը գժտուին իրարու հետ տարբեր կարծիքներ պաշտպանելով. մինչ առաջինը անկախութիւնը կը նախընտրէր, Օշին Բիւզանդիոնի կայսրին հարկատու ճորտ մը ըլլալով կը յուսար օգնութիւն մը ընդունիլ մահմետական թշնամիներու դէմ։ Գժտութիւնը հետզհետէ կը սաստկանայ եւ ծայր կուտայ եղբայրասպան կռիւը։ Գրիգոր կաթողիկոս Շնորհալին կ'ուղարկէ որպէսզի իր իմաստութեամբ եւ անոյշ խօսքերով հաշտեցնէ երկու հայկազուն իշխանները։

Յաջողութիւնը կատարեալ է. երկու կողմերը կը հաշտուին եւ խնամութեան կապով ալ իրարու աւելի սերտ կը կապուին։

Օշի՛ն իշխան հրապուրուած Շնորհալիի հեզահամբոյր բնաւորութենէն եւ սրբութենէն, գինքը Լամբրոն կը հրաւիրէ որպէսզի հայրական օրհնութիւնը բաշխէ բերդին եւ գաւառին բնակչութեան վրայ։ Ճամբու ընթացքին կը հանդիպին Մամեստիա քաղաքը ուր այն օրերուն կը գտնուէր Բիւզանդիոնի կիռ Մանուէլ կայսրին փեսան՝ Ալեքս դուքսը։ Սա շատ անգամներ կը խօսակցի Շնորհալիի հետ ու կը սքանչանայ անոր քաղցրութեան եւ սրբութեան վրայ։ Անգամ մը դուքսը կը հետաքրքրուի եկեղեցւոյ պառակտումին պատմութեամբ եւ կը հարցնէ թէ ի՞նչ է պատճառը ատելութեան Յոյներու եւ Հայերու միջեւ։ Շնորհալին կը բացատրէ թէ տարբերութիւնը վարդապետական չէ, այլ ծիսական եւ ցոյց կուտայ Հայ Եկեղեցիին ուղղափառութիւնը, որու վրայ Ալեքս կը խնդրէ Ներսէսէն որ խօսածը գրի առնէ, որովհետեւ կրնար օգտակար ըլլալ յետագայ միութեան մը համար։

Մանուէլ՝ Բիւզանդիոնի վերջին հզօրագոյն կայսրերէն մին կ'ըլլայ։ Սքանչացող մը Յուստինիանոս Ա.ի քաղաքականութեան վրայ, կը ջանայ հարազատ հետեւորդն ըլլալ անոր. կը մասնակցի իր ժամանակաշրջանին բոլոր կրօնական հարցերուն, մանաւանդ ինքն է մղում եւ ուղղութիւն տուողը։ Կը փորձէ Հռոմի հետ միանալ զինուորական օգնութիւն յուսալով նոր խաչակրութենէ մը. ձեռնարկը չի յաջողիր, ինքը անձամբ խաչակիրները Թուրքերուն կը յանձնէ։ Մանուէլ իր բոլոր ձեռնարկներուն կրօնականին մէջ քաղաքական նպատակներ կը հետապնդէ։ Փառասիրութեան դէմ մեծ հարուած մըն էր իրեն նման հզօր կայսրի մը չկարենալ զսպել բուռ մը Հայ իշխաններու անկախութեան պայքարը Կիլիկիոյ լեռներուն մէջ։ Քսան տարի ընդհատ ընդհատ կը պատերազմի անոնց դէմ և ի վերջոյ կը ճանչնայ անոնց անկախութիւնը։ Ինչ որ զէնքի ուժով կարելի չըլլար. կայսրը կը ջանայ կրօնական միութեան ճամբով փորձել, այն է սիրաշահիլ Հայերը դաւանաբանական միախոհութեամբ, որ դարերու ընթացքին ատելութիւններ զրգռած էր միայն, եւ բնական հետեւանք էր առոր քաղաքական աւելի սերտ մերձեցում մը. այս պատճառով է թերեւս որ այնքան բծախնդիր Յոյները, շատ թոյլատու կը գտնուին Հայերու պահանջին նկատմամբ, որուն համար Գրիգոր Տղայ ալ ուրախացած կը գրէ Մեծ Հայքի եկեղեցականներուն թէ՝ Յոյները իրենց շատ մը պահանջներէն հրաժարեցան, ինչպէս քիչ վերջ պիտի տեսնենք։

Գաղատական այս բոլոր շարժումներուն տեղեակ էր անշուշտ Ալեքս դուքսը, եւ կը յուսար հաճելի բան մը բրած ըլլալ կայսեր, Շնորհալիին ներկայութենէն առիթ քաղելով, մէջտեղ նետել միութեան առաջարկ մը։ Շնորհալի երկար կը գրէ նախ հաւատքի ուղղափառ դաւանութիւն մը որ առհասարակ ընդունուած էր Հայերու քով, ապա կ'անցնի մի քանի ծիսական խնդիրներ բացատրելու։ Յոյներուն գլխաւոր առարկութիւններէն էին, թէ ինչո՞ւ Միւռոնի համար ձէթ չէին գործածեր Հայերը, կամ գինիի մէջ ջուր չէին խառներ, եւայլն... Եւ այսպէս սկիզբ կ'առնէ միութեան գործը։

Շնորհալիի նամակը Ալեքսի միջոցով կը հասնի Բիւզանդիոն. կայսրը շատ կ'ուրախանայ նկատելով Հայ Եկեղեցիին դաւանութեան ուղղափառութիւնը եւ «ի տեսութիւն պատուական անձինն Ներսէսի Շնորհալւոյ» կ'աւելցնէ Զամչեան։

Արդարեւ, Շնորհալիի քաղցր լեզուն եւ Ալեքսի տուած լաւ տեղեկութիւնները իրեն մասին, կը խանդավառեն կայսրը, որ ալ հասած կը նկատէ ժամը կատարելու համար այդքան ըղձացուած միութիւնը։ Շուտով նամակ մը կը գրէ Գրիգորիս կաթողիկոսին և կ'ուղարկէ Սմբատ անունով հայազգի ներքինիի մը ձեռքով ուր միութիւն կը յորդորէ եւ կը խնդրէ կաթողիկոսէն որ կարենայ անձամբ տեսնուիլ Շնորհալիի հետ Կ. Պոլսոյ մէջ, միասին քննելու համար հարցը։

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՋՏԻԿԵԱՆ

(Շար. – 1)

ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԽՕՍՔԵՐ

Իմաստունը, երկու լեզու ունի, մէկը ճշմարտութիւնն ըսելու համար, միւսը՝ ինչ որ պատեհ է։

ԵՒՐԻՊԻԴԷՍ

×

Հասցէն պահարանէն մեծ պէտք չէ ըլլայ (կամ պիտակը տուփակէն մեծ պէտք չէ ըլլայ)։

ՂՈՒԿԻԱՆՈՍ

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

— O —

«Յառաջ»ի սիւնակներէն հեռացողի մը մեկուսացած կեանքն է որ կ'ուզեմ յանձնել մամուլին եթէ թոյլ տրուի ինծի։ Երկարատեւ բացակայութիւն մը մարդակերպ արձանի մը հանգոյն դէմս կանգնած՝ չարախինդ նայուածքով՝ կը բարմապատկէ ու կը դժուարացնէ իմ ապրելակերպը տխուր եւ անիմաստ մթնոլորտի մէջ։ Մենութիւնը իր այլազան իմաստով՝ ներաշխարհս փոթորկել սկսած է, տաղայելական ոխակալութի՛ւն, անկարող եմ տոկալ, կ'ուզեմ հեռանալ, ըմբոստանալ ձանձրոյթ պատճառող տարրերուն դէմ յանդիման։ Այո՛, այսօր իսկ կը վճռեմ փակել ճղնաւորի պատուհանը ու պատկանիլ այն կեանքին՝ երիտասարդ օրերու կեանքին։ Է՛հ, բաւական է այլեւս, ի՞նչ հարկ կայ հետեւիլ այս լռակեաց կեանքի յաճախադէպ ու յարափոփոխ ոլորտներուն։

Այսօր իսկ վերադարձի տօ՛ն է ինծ համար. մեկուսացման չափիկս կը նետեմ ու կը հագնիմ հին օրերու խանդի ու խանդաղատանքի չափիկը զոր կրեցի երկար տարիներ։ Մեսրոպեան Ա. Բ. Գ., մրթնոլորտը նոր սերունդի կամքին, հաց ու պանիրով աշխատանք, փառքն ու զարդը՝ հեզահամբոյր ուսուցչի մը կեանքին։

Այժմ ձերբազատ՝ կուգամ ձեզի հին ու նոր ընթերցողներ, գիտեմ որ զիս մոռցած էք, սակայն ես ձեզ մոռցած չեմ։ Նամանաւանդ՝ Հայոց աշխարհի լուսագոյն թերթերէն, մեր պատուական «Յառաջ»ը։ Լացի ու ողբի պատին առջեւ մեղաւորի պատիժս կը ծանրանայ եթէ չյիշեմ անոր մեծ վարպետը եւ խմբագրապետը։ Վայրկեան մը լռութի՛ւն, երանութեան եւ մտքի խաղաղութեան աստուածներուն շունչը չկտրելու համար։ Զարհուրելի՛ է վրդովանքը։ Ո՛հ, երանելի օրե՛ր, երիտասարդ օրեր, դալարի ձայներ՝ «Ձայներ գաւառէն» մեր մեծ խմբագրապետի շունչին ու կարմիր մատիտին տակ կը պատրաստուէր ապագայ գրասէրը, ինչու չէ, յետագայ մտաւորականը։ Արդարեւ ասոնք, բոլորն ալ այսօր կը թեւածեն ողջ մնացող գրասէր մտաւորականներու հոգեկան ըմբռնումին եւ ապագայ զարթօնքին վրայ։

Վերադարձի ճամբուս վրայ եմ, կը տեսնեմ խորտուբորտ արահետներ որոնք իմ զգացումներուս պաշտամունքի զանգերը հնչեցնելու վրայ են, էութիւնս կը դողայ, է՛հ, ինչ փոյթ, այնքան շատ մեղաւոր ըլլալու շարժառիթ մը չէ կարելի գտնել էութեանս մէջ։ Եւ սակայն այս կարգի մտածումներ են որ կ'ուզեն գլխատել զիս, բայց ես հնազանդութեան պարկեշտ ու անոխակալ վայելքը կը պահեմ միշտ ու չեմ ուզեր դուրս նետել,

---

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Ե.

— Ի՞նչ կայ, ինչո՞ւ տտանկ կը նայիք, — հարցուց տանտիկը որ նշմարած էր նայուածքներու փոխանակութիւնը։

— Չէ՛, բան չկայ, — պատասխանեց Թագուկ հանըմ — միայն թէ ե՞րբ եկար գեղէն...

— Երէկ առտու։

— Հա՛, անոր համար չես իմացեր, որ Սաթենիկս նշանեցինք... ներս մտար նէ՝ կարծեցի որ իմացեր ու աչքի լոյսի եկեր ես։

— Նշանեցի՞ք, — գոչեց տէրտէրը կատարեալ զարմացումով մը, — ե՞րբ, որո՞ւ, ի՞նչպէս։

— Շնորհքով մարդ է, դուն ալ իմանաս նէ զոհ կ'ըլլաս... Սարըպըյըքեան Մարտիրոս էֆէնտիին հետ։

— Սա Սարըպըյըքեա՞նը, — ըսաւ Տ. Մկրտիչ արհամարհանքի հոյակապ շեշտով մը, — սա Շապին-Գարահիսարցի պաղ հերիֆը, որուն մայրը մեռաւ դէ... աման Թագուկ հանըմ, այսչափ տուեն սպասցուցիր աղջիկդ որ տտանկ մարդո՞ւ մը տաս։

— Շատ շնորհքով մարդ է... ամէնքը գովեստը կ'ընեն կոր։

— Կարճ խօսք մը ըսե՞մ, — գոչեց տէրտէրը կտրուկ կերպով, — աս նշանտուքը ետ պիտի ըլլայ. կամ դոնէ իմ առաջարկած փեսացուս մէյ մը կը տեսնաք, չհաւնիք նէ, այն ատեն որու կ'ուզէք տուէք աղջիկնիդ... ես ձեռքերս կը լուամ, կ'ելլեմ մէջէն. բայց խիղճս հանդարտ կ'ըլլայ... արիւն ձեր ի գլուխ ձեր։

— Է՛յ, ես չեմ խառնուիր, կ'ուզես նէ հօրը հետ խօսէ, — պատասխանեց Թագուկ հանըմ, որ գգաց թէ ինքն իր գլխէն պիտի չկրնար ազատիլ տանտիկին ձեռքէն։

Յետոյ աղջկանը դառնալով՝

— Սաթենիկ, դուն ալ բան մը չըսե՞ս։

— Ի՞նչ ըսեմ, — պատասխանեց աղջիկը, — դեռ տէր հօր մարդուն ինչ գործ ընելը, ինչ վիճակ ունենալը չհասկցանք, որ անոր համեմատ կարծիք յայտնեմ։

Տ. Մկրտիչ, որ իր ծուխերը հիացական շուարման մը մէջ ձգելու միջոցները պէտք եղած ատեն գործածելու մասին վարպետ էր, ոտքի ելաւ, մօտեցաւ սեղանին վրայ դրուած լամպային, բռնեց, օդին մէջ բարձրացուց զայն ու ապակիին մէջէն երեւցած փեթրոլը ցոյց տալով գոչեց.

— Սա կը տեսնա՞ք կոր, իշտէ ան մարդունն է ասիկա։

Յետոյ տիկին Թագուկին դարձաւ նոյն դերասանական ձեւով եւ հարցուց.

— Քովի սենեակը լամպա ունի՞ք։

Եւ առանց պատասխանին սպասելու շարունակեց.

— Անոր մէջի փեթրոլն ալ ան մարդունն է, դրացիին լամբաներուն փեթրոլն ալ ան մարդունն է։ Թագուկ հանըմ, Հինգշաբթի օր մը Ղալաթիայի ժամը ուխտի չե՞ս գացած։

Թագուկ հանըմ, որ ափ ի բերան տանտէրոջին խօսքերը մտիկ կ'ընէր, ձայն չհանեց։

— Քեզի կ'ըսեմ կոր, չե՞ս գացած, — գոչեց տէրտէրը։

— Է՛յ, հա, մեղայ, գացած եմ, — ըսաւ խեղճը, կէս շուարած, կէս ծիծաղկոտ։

— Մալթըզ սոխաղէն անցա՞ծ ես։

— Այո։

— Իշտէ հոն, պախալներուն քով շարուած բոլոր փեթրոլի սնտուկները ան մարդունն են։

— Ըսել է աս ըսած մարդդ կազ կը ծախէ։

— Կա՞զ կը ծախէ, — բորբոքեցաւ նորէն տէր Մկրտիչ, — կազ ծախողը ձեր Սարըպըյըքեան Մարտիրոսն է, ասիկա նաւթի հօրատէր է, հօրատէր...

Սպասուհին սուրճը բերած էր։ Քահանան նստաւ եւ լռութեամբ խմեց, որպէսզի ատեն տայ մայր ու աղջկան նաւթի հօրատէրը մարսելու։

Տ. Մկրտիչ աւելի հանդարտած, երկար մեկնութիւն մը տալ սկսաւ նաւթային արտադրութեան վրայ, յիշեց շատ մը միլիոնատէրներու անունները, բացատրեց թէ ինչպէս գետնէն հարստութիւնը կը բխէր, թէ ինչպէս մարդիկ քիչ ժամանակի մէջ միլիոնատէր դարձած էին հոն, եւն.։

— Ըսել է Ռուսաստանցի Հայ մըն է այդ երիտասարդը, — ըսաւ Թագուկ հանըմ որ սկսած էր շատ ուշադիր մտիկ ընել տանտէրոջին։

— Հարկա՛ւ, հին Ղարաբաղցի իշխանական ցեղէ մարդ է։

— Շատ հօր ունի՞ եղեր։

— Հապա, տասը տասներկու հատ։

— Միայն թէ անոնց հայերէնը թոհաֆ մըն է, փէք չի հասկցուիր։

— Աման մայրիկ, դուն ալ ինչ պարապ խօսքեր կ'ընես, — պատասխանեց Սաթենիկ, որ արդէն սկսած էր վարել տասներկու հօրերու քարիւղովը, — շատ ալ աղէկ կը հասկցուի. իրաւ անոնց հընչումը մերինէն տարբեր է, բայց աւելի անոյշ է. ես՝ չիտակը՝ շատ կ'ախորժիմ, մուզիկայի պէս կուգայ ականջիս... խօսած ատենին կարծես թէ կ'երգեն կոր։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(15 – Շար.)

այլ կը համակերպիմ վասն ամբողջական ու վերջնական դատաւճռին:

Տարիներու ընթացքին՝ ճնշող բացակայութիւնս սկսած է հոգիս աղճատել ու խարազանել, չեմ կրնար տոկալ՝ որպէս երկրպագու մենութեան խորախորհուրդ տաճարին, հապա՛, կ'ուզեմ հրաժարիլ ու վերադառնել այն կեանքը զոր ունէի առկէ առաջ: Կը խորհիմ թէ «եւ եղիցի» լոյսի պատգամը պիտի գտնէ իր կորուսեալը:

Սիրելի ընթերցո՛ղ, գիս լաւ կը ճանչնաս, եթէ ըսեմ որ մոռցած ես, մի այլափոխուիր, որովհետեւ կեանքի բազմերանգ գերբուկներէն անցնող մարդու մը ճակատագրին ենթարկուիլս, աւա՛ղ, պատճառ եղաւ որ քեզմէ հեռանամ ակամայօրէն, հրաժարիմ նաեւ սիրելի «Յառաջ»էն ու թաղեմ ինքզինքս լռութեան անորակելի անսահմանութեան մէջ:

Աւելի լաւ է ուշ քան երբեք: Այսօր արթնցայ, կուգամ քեզի՝ հայ մամուլը ընթերցող բարեկամիս, հին ու նոր բարեկամներուս, ըսելու համար թէ լռութեան մէջ ապրիլս գիս մաշեցուց. այո՛, մահահոտ օրեր գիս կ'այլափոխեն, պատուշ այցելուի մը հանդոյն, բայց այս բոլորը այնքան շատ չեն ճնշեր գիս. եւ որովհետեւ Ադամորդի եմ, կամայ թէ ակամայ կը հնազանդիմ բնութեան խայտաբղէտ տարրերուն, չմատնելու համար գիս աւելի զարհուրելիին:

Վերադարձի տօնն է այսօր, մխմինակ չտօնելու համար այս զարթօնքը՝ կը հրաւիրեմ «Յառաջի սաները»՝ Տիգրանուհին, Եփրատական Պէրպէրեան Ծ., Նազենին, Մեսումենցը, Հէրմինէն, Շէնականը, Ընտրիկեանը, Տէր-Պետրոսեանը եւ Լեւոն Գեղունին, որ «ոչ եւս է», Միսաք Միրզէն, յարգելի Եփրատականը, մեր Ծրալեանը ու բոլոր անոնք որ խորհուրդ խորին ջահերուն սպասարկեցին, գալ անպաճոյճ սեղանին ու երգել ինծի հետ վերադարձի երգս ահա այն ատեն մեր վաղեմի խանդավառութիւնը պիտի գտնէ իր նախկին թափը: Մեզմէ առաջ՝ կան ու կը մնան յիշատակլի այն կուռքերը՝ Վահէ, Արամ ու Տարազ, որ հեռացա՛ն, մեզ ձգելով անմուրազ: Աստուծոյ չափ սիրելի դէմքեր, ու բազմաթիւ մտաւորականներ՝ որոնք տուին հայրենազուրկ ժողովուրդին գիր, գրականութիւն, պատրաստելով հանդերձ երիտասարդ մտաւորականներու փաղանգ մը: Ձեզի կը խօսիմ, Սաներ «Յառաջ»ի, կը մօտենամ մեր մամուլի տաճարին, որուն խնկարկուներէն մին եղած եմ 1927էն սկսեալ եւ նոյն խանդով կ'ուզեմ ըլլալ օգտակար՝ պահելու եւ յաւերժացնելու համար բոլորիս յարգելի խմբագրապետին կրթիչ ու դաստիարակիչ յիշատակը: Այս է իմ կարգախօսքը վերադարձի առթիւ՝ «Յառաջ»ի փարախին:

Ու կը փոխեմ «դասարանս» ցնոր տնօրինութիւն:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

ԹԵՐԹԵԼՈՎ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

Ռ. ՊԱՏԿԱՆԵԱՆԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԵԾԻՆ ՊԵՏՐՈՍԻ» ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

1853ին Գ. Քանանեանի գրած իր նամակին մէջ Պատկանեան ի մէջ այլոց հետեւեալը ըսած է. «... Մենք պիտի աշխատենք մուծանել «Գամառ Քաթիպայի» մէջ վարք երեւելի արանց, ինչպէս որ Գուստաւ Ադոլֆը, Վիլհելմ Թելը, Բոցարիսը, Դմիտրի Դոնսկոյը, Լէոնիդը եւ շատ ուրիշներ, որոնք փառք են իրենց հայրենեաց»: Ռափայէլ Պատկանեանի նամակին այս մէջբերումը ընելէ ետք Ա. Օհանեան այն միտքը կը յայտնէ յօդուածին մէջ («Գարուն» ամսագիր), թէ անշուշտ այս «երեւելի արանց» ցուցակին մէջ կարելի է մտցնել նաեւ Պետրոս Մեծի անունը, քանի որ փառք բերած է իր հայրենիքին:

Արդարեւ, Ռ. Պատկանեան 1863ին լոյս ընծայած է «Պատմութիւն Մեծն Պետրոսի» աշխատութիւնը՝ բաղկացած հինգ գլուխէ եւ կարճ յառաջաբանէ մը. «Մեծն Պետրոսը, գրած է հեղինակը յառաջաբանին մէջ, ինչպէս մի չքնաղ նախագաղափար աշխարհաշէն, ազգասէր եւ այն ամենայն առաքինութիւններով զարդարած թագաւորի, որ ինչպէս կենդանի օրինակ պիտի լինի աշխարհիս հզօրների առջեւ: Նրա վարքը պիտի մնայ ինչպէս հետախուզելի առարկայ ամէն վիճակի եւ կոչման մարդոց համար՝ ամենաբարձրից բռնած՝ ամենաստորը: Պետրոս Մեծը, իւր չահատակութիւններովն, համեմատւում է այն դիւցազներուն, որոնց որ նախնի մարդկութիւնը, մարդուն տկար արարած կարծելով, չի համարձակուել նոցա մարդ կոչելու, ուստի նոցա անունը դիք կամ չաստուածք է դրել: Աներկբայելի է, որ Յոյնի վառ երեւակայութիւնը սորա յիշատակը գիշերուայ անամպ երկնակամարի վրայ աստղերով կ'արձանագրէր, եթէ Պետրոս Մեծը կեցած լինէր նոցա մէջ, մեզանից երեք հազար տարի առաջ: Միայն հանճարի, միմիայն կիսաստուածի գործ էր քառորդ դարու մը կատարել այն, ինչու համար պէտք էին տասնեակ դարեր եւ շատ քանքարաւոր մարդոց քրտնաջան ու անդուլ վաստակը»:

Նկարագրելով Պետրոս Մեծի կեանքն ու գործը, Պատկանեան ցոյց տուած է, թէ ինչպէս այս պետական դէմքին առաջնորդութեամբ, իսկ շատ յաճախ անոր մասնակցութեամբ, ռուս իրականութեան մէջ հսկայ բարեփոխումներ կատարուած են:

Պատկանեանի գիրքին մասին գրախօսականներ չեն տպուած: Միակ անստորագիր գրախօսականը, որ գրուած է 1861ին՝ լոյս ընծայելու արտօնութիւն ձեռք ձգելու համար, մնացած է Ռ. Պատկանեանի դիւանին մէջ: Քանի որ արտօնութիւնը ձեռք պէտք է ձգուէր Պետերբուրգի Արեւելեան Լեզուներու հիմնարկութեան կողմէ, ուրեմն պէտք է ենթադրել, թէ գրախօսականը գրած է այդ հիմնարկութեան աշխատակիցներէն մէկը:

«Քննելով Պարոն Պատկանեանի կազմած « Պատմութիւն Մեծն Պետրոսին », գրած է անծանօթ քննադատը, ես գտնում եմ, որ այն կարող է չափազանց օգտակար լինել հայկական ընթերցող հասարակութեանը, որը մինչեւ հիմա նմանը չի ունեցել: Բարեխիղճ աշխատութիւն է, որով կարելի է տեսնել ինչպէս Պարոն հեղինակի իմացութիւնը պատմութեան մէջ, այնպէս եւ նրա օրինակելի գիտելիքներն այն կազմելիս: Լեզուն մանրազնին մշակուած է, ընդհանուրին հասկանալի, դա վերջին արժանիքներից չէ հայերի համար, որոնց մեծամասնութիւնը ոճի պարզութեան կարիք ունեն...»:

Յօդուածագրին համար աննպաստ կարծիքները աւելի շատ եղած են այս գրքին մասին: Առաջին քննադատողը եղած է Ղազարոս Աղայեան, որ դիտել տուած է, թէ «Այս աշխատութիւնը մի բառացի թարգմանութիւն էր ռուսերէնից, մանուկների համար չինած մի պատմութիւն, բայց այս հանգամանքը ծածկեց թարգմանիչը եւ ճակատին տպագրեց «աշխատասիրութիւն»: Ղազարոս Աղայեան չէ յիշատակած սակայն «իսկական» հեղինակին անունը եւ գիրքը, որովհետեւ, ինչպէս դիտել տուած է Ա. Օհանեան, նման հեղինակ եւ գիրք գոյութիւն ունեցած չեն: Այսուհանդերձ, այս թիւրիմացութիւնը տեղ գտած է այլ գրագէտներու գրութիւններու մէջ ալ (Ե. Շահազիզ եւ ուրիշներ):

Յօդուածագիրը ռուս մատենագիտական աղբիւրներու քննութեամբ կազմած է ցուցակ մը՝ ընդգրկելով մինչեւ 1862 ռուսերէն հրատարակուած բոլոր այն գիրքերը, որոնք նուիրուած են Պետրոս Մեծի: Այնուհետեւ այդ բոլոր գիրքերը (80է աւելի) Մոսկուայի եւ Լենինգրադի գրադարաններուն մէջ մէկ առ մէկ համեմատած է Ռ. Պատկանեան գիրքին հետ եւ հաստատած է, թէ Ղ. Աղայեանի վկայութիւնը բացարձակապէս սխալ է:

Կարդացէք
«ՅԱՌԱՋ»ը
Տարածեցէք

Հրաշագան Ժամանակագիրը

Իր յայտնութեան օրէն ի վեր
Պայծառացաւ երկիրը մեր

Փայլատակում մը ոչ մէկ ձայն
Շրջագիծին մէջը համայն

Որուն օղակը կը գոցուի
Ինքզինքիս վրայ կամ ոչինչի

Եւ սակայն ճիւղը կ'օրօրուի
Աշխարհին մէջ ճանաչումի

Պահպանելով ազդեցութիւն
մը ճիւղերուն վրայ ստոյգ

Այն ինչ որ վարը կը մնայ
Յոռեգոյնին տեղի կուտայ

Տեղի չի տար ապա յանկարծ
Բարձրացնելով ձայն ու շառաչ

Աւելի բարձր կենալու
Լաւագոյնս վկայելու

Վասն ոչնչի, ոչ մէկ վարձքի
Բարիքներէ ետք մեծհոգի:

ԱՐՄԷՆ ԼԻՒՊԷՆ

(Թարգ. «Յառաջ»)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախագահ Ալեք Մանուկեանի Մշակութային Հիմնարկի քարտուղար Երուանդ Ազատեան «Ամերիկայի Ձայն»ի թղթակցին յայտարարած է, որ Հիմնարկը տարեկան 50–60.000 տոլար կը յատկացնէ գրական մրցանակներու եւ տարեց ու կարօտ մշակութային-կրթական մտաւորականներու օգնութեան: Ասկէ զատ կը հրատարակէ հայ գրականութեան լաւագոյն նմոյշները: Անգլերէնի թարգմանել տուած է Խորենացիի Հայոց Պատմութիւնը եւ շուտով պիտի հրատարակուի:

Շահան Շահնուրի 70ամեակին առթիւ պատրաստած էին ողբացեալ գրագէտին ընտիր երկերու անգլերէն հրատարակութիւնը: Թարգմանութիւնը կատարած է Պ. Միշա Գիւտեան, Լոնտոն: Հատորը լոյս պիտի տեսնէ մօտ օրէն:

ՀԱՅԿ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— Աղքատ երէցի քարոզը մարդ չի լսի:
— Արիւնն արիւնով չեն լուայ, արիւնը ջուրով կը լուան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (32)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ը.

ԹԻՒ 2 ԲԱՆՏԱՆԱՒԸ

Այո՛, ինչպէս որ տեսած էր խմբագիրը, մինչեւ վերջին վայրկեանը սպասեր էր որ պատաբար մը ներս մտնէ Պէնէթթոյի գլուներէն: Կը յուսար... ի՞նչ բան: Ինքը գիտէ՞ր արդեօք...: Եւ ո՞վ եկեր էր, տեսակ մը պաճուճապատանք, ծաղրելի էակ մը... ա՞յն էր ուրեմն այն Մակլուարը, որուն վրայ յոյս դրած էր միւսը, ձեռնածուին մէկը, տօնավաճառներու մէջ ուսեալ կենդանիներու ցուցադրիչ մը:

Եւ Սանսէլմ ինքզինքը երջանիկ համարած էր որ պիղծ կենդանի մը ծախեր էին իրեն: Մո՛ւկ մը, իրաւ որ ծանր հեգնութիւն մըն էր ասիկա:

Պէնէտէթթօ ,որ ինչպէս յոյսի, նոյնպէս ալ վհատութեան շուտով անձնատուր կ'ըլլար, զգաց որ անդունդին խորը կ'իյնար վերստին: Հիմա գիտէր որ վերջնապէս կորսուած էր: Միեւնոյն ատելութիւնը կը տածէր թէ՛ զինքը դատապարտողներուն եւ թէ այն մարդուն համար, որ զինք խափեր էր՝ փախցնելու խոստումով ,եւ մանաւանդ, ո՛հ, մանաւանդ այն կնոջ համար, որ պարտաւոր էր, իր կարծիքով ո՛չ միայն իր կեանքը փրկել ,այլ եւ ազատութիւն ու հարստութիւնը միանգամայն վերադարձնել իրեն:

Իր վրայ յամր, բայց յարատեւ անկում մը տեղի կ'ունենար:

Թարասքոնի մէջ կալանաւորներուն երկու օր հանգիստ տրուեցաւ:

Յետոյ նորէն շղթայակապները սկսան քալել. Յունուար 28ին Թուլոն կը մտնէին:

Պէնէտէթթօ խենթի մը կերպարանքն ունէր, անքնութենէն արտեւանունքները ուռած էին:

Թիարանի վերակեցուն զանոնք դիմաւորելու եկած էր իր պաշտօնեաներով:

Կալանաւորները սկսան կանչել իրենց անունով:

Երբ Պէնէտէթթօյի անունը արտասանուեցաւ, բնաւ ձայն մը չպատասխանեց:

Բանտապահը անոր քով գնաց:

— Ինչո՞ւ չես պատասխաներ ,ըսաւ գաւազանը վեր վերցնելով:

Պենետէթթօն ցնցուեցաւ կարծես՝ երազէ մը արթննալով, եւ թոթովելով ներում խնդրեց:

Պատճառն այն է որ իր տանջանքները իրենց գագաթնակէտին հասած էին: Անձնասպան ըլլալ կը մտածէր:

Վիզէ կախուած մանեակը հանեցին եւ անոր տեղ ոտքին օղակ մը անցուցին:

Յետոյ կալանաւորները ծովուն եզերքը տարուեցան, եւ հրաման ըրին անոնց որ լոգանք առնեն: Նախկին Քավալքանթի իշխանին փնտռած անձնասպանութեան առիթն ալ ասիկա չէ՞ր միթէ:

Բայց ո՛չ. Պէնէտէթթօն վա՛տ էր: Մահը վախցուց զինքը: Ուժով լողաց, զարմանալով որ դեռ վրան այնքան ուժ կը գտնէր:

Եւ սակայն այն մարդուն համար, որ քանի մը ամիս պերճութեան բոլոր վայելքները ճաշակած եւ կանոնաւոր ընկերութեան կողմէ տեսակ մը համարման արժանացած էր, թիարանի կեանքին բոլոր միջադէպերը ի՛նչ ամօթ էին: Բայց ապրի՛լ – ապրի՛լ:

Հիմա Պէնէտէթթօ մէկ բանէ միայն կը սոսկար, այն էր մահը:

Իբրեւ ոճրագործ ճանչցուելով՝ պարտաւորուեցաւ հագնիլ դեղին թեւերով կարմիր տառատոլը, դեղին սոնազգեստը եւ կանաչ գդակը:

Յետոյ ձեռնակապը դամուեցաւ սրունքին:

Դեռ ամէնը այս չէր:

Կը մնար զուգաւորութիւնը, այն սոսկալի ծանրացումը, որ կալանաւորը իր շղթայի ընկերոջ գերին կ'ընէր:

Պէնէտէթթօյի վրայ նոր կատաղութիւն մը եկաւ, երբ տեսաւ որ զինքը Սանսէլմի զուգեցին: Այս բանը դիպուածի արդիւնք էր: Այս երկուքը կարծես Վերադարձի ձիեր էին. երկուքն ալ միեւնոյն պատժին դատապարտուած էին. երկուքն ալ սահմանուած էին գիշերը բանտարկուելու այն հին նաւերէն մէկուն մէջ, որ երբ բանտ կը ծառայէր, երբ թիարանին ներսը լեցուն ըլլար:

Այս բանտանաւերը – կամ ծփուն թիարանները – պատերազմական հին նաւեր էին, որոնք նաւատորմի ծառայութեանց անյարմար նկատուած էին:

Այն նաւը, որ Պէնէտէթթօն ու Սանսէլմը ընդունեց, 2 թիւը կը կրէր: Նաւահանգիստին մէջ, Մուրիյեօնէն քիչ մը հեռուն խարսխած էր:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի Յունուար 30, ժամը 3ին, Ազգ. Տան սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ, Շաբաթ Փետր. 1 ժամը 21էն սկսեալ,

Hôtel National, Route de Soyons

JACK KOJA

մասնակցութեամբ հանրածանօթ նուագախումբի

Հայկ. ջերմ մթնոլորտ եւ անակնկալներ

Սեղաններ ապահովելու համար հեռաձայնել 43-43-18։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Դպրոցասէր Տիկն. վարժարանի Մարսէյլի Նախկին Սանուհիներու Միութիւնը կազմակերպած է հաւաքոյթ – թէյասեղան մը Փետրուար 2, Կիրակի կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին Օթէլ Սավուա, Պուլվար Լոնչանի վրայ։

Գեղարուեստական խնամուած եւ ճոխ յայտագիր։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին,

Կիրակի, Փետր. 2, ժամը 15.30էն 24

Կը խօսի.— ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱԽՈՐԵԱՆ

Բացառիկ անուրդ՝

ԳԱՌԶՈՒԻ նուիրած մէկ վիմագրութիւնը (լիթօ)

Animée par l'Orchestre

LES ARMENIAN S SUNSHINE

et la participation de l'ENSEMBLE SEVAN

dans les Salons du Centre Administratif et Social, 16 Place de l'Hôtel de Ville

Asnières

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մշակութային ելոյթներուն անդրանիկը՝ Յունուար 31 Ուրբաթ, ժամը 20.30ին, ՄԷԶՈՆ ՏԸ ՍԱՆԹՐՈՅԻ մէջ, 8, Ռիւ Ժան Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Կը դասախօսէ՝ ՅԱԿՈԲ ԹԷՐԶԵԱՆ

Աստղագէտ, Գիտութիւններու Տոքթոր Լիոնի աստղադիտարանին

նիւթ ունենալով

ԱՍՏՂԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1. Նախաքրիստոնէական շրջան
2. Միջին դար
3. Է եւ Ը դարերու հայ Աստղագիտութիւն
4. Վերածնունդ
5. ԺԸ, ԺԹ. եւ Ի. դար եւ հայկական աստղագիտութեան վերածնունդը մինչեւ ԲԻՒՐԱԿԱՆ եւ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆի շրջան։

Ցուցադրաբար աստղագիտութեան ընդհանուր գիտելիքները ներկայացնող հետաքրքրական ժապաւէն մը 23 վայրկեան տեւողութեամբ՝

Au Rythme du Ciel

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԽՍԻԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ՊԱՏՈՒՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Հրանդ Աճէմեան	100 Ֆ.
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կիւլեան	100 Ֆ.
Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին	100 Ֆ.
Տէր եւ Տիկին Նազար Տէրտէրեան	100 Ֆ.
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեան	100 Ֆ.
Տիկին Մարիամ Ղուկասեան	100 Ֆ.
Օրիորդ Շաքէ Պէնկեան	100 Ֆ.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին Կիրակի 16 Փետրուար ժամը 13ին ճաշարան «Եար»ի մէջ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

PARKING ASSURÉ — AMBIANCE ASSURÉE

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Շաբաթ, Փետր. 1, ժամը 20էն մինչեւ լոյս

Pour la première fois

GRAND BAL DE NUIT

exceptionnel

de 20 heures à l'aube

Organisé par le
Comité des Parents d'Elèves du Collège Arménien Samuel Moorat

Dans les somptueux salons du

NOVOTEL de Paris

1, Avenue de la République, Bagnolet

LE SAMEDI 1er FEVRIER

— Entrée 25 F. — Etudiant 15 F. —

- *BUFFET* -

Facilité d'accès :
AU BORD DU PERIPHERIQUE — Métro : Porte de Bagnolet

Soirée animée par l'Orchestre

— PARADOXE —

Billets tel. : 027-18-28

—— *Tenue de soirée souhaitable* ——

LE LIONS CLUB INTERNATIONAL

(Le plus grand Club Service du monde : 1.200.000 membres dans 145 pays)

sous l'Egide de la REGION III du DISTRICT ILE DE FRANCE
organise le 31 Janvier à 20 h. 45 :

Une Grande Soirée Arménienne

avec la participation de :
— M. le Professeur F. FEYDIT
(Histoire et Civilisation Arméniennes).
— Chorale SIPAN-KOMITAS, sous la direction de G. APRIKIAN
— Groupe Instrumental SAYAT NOVA
— Groupe de Danses Folkloriques SOSSI

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 20.45ին

Կը մասնակցին.— Փրոֆ. Ֆ. ՖԷՅՏԻ

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ Ղեկավարութեամբ Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

Սայաթ-Նովա համոյթը եւ Սօսի պարախումբը։

au

STADE MUNICIPAL DE COURBEVOIE
37, Avenue Aristide Briand — Courbevoie
Participation aux frais : Frs 30

Participation à adresser à :
l'AGENCE MONDOTOURS — 2, Rue de Sèze — 75009 PARIS
Chèque libellé à l'ordre du LIONS CLUB INTERNATIONAL de VILLENEUVE LA GARENNE

voyage aux

baléares

(palma)

Կազմակերպութեամբ ՍԵՒԱՆ ճամբորդութեան գրասենեակին եւ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին

1975 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25
ՄԱՐՏ 4

Խումբին կ'ընկերակցի Վարուժան Սարգիսեան

Ճամբորդութիւնը օդանաւով, առաջին կարգի պանդոկի մէջ, լրիւ փանսիոնով

Ֆրանսահպատակներու համար՝

Passeport en cours de validité
Et pour les Etrangers : Visa

Մեկնում Լիոնէն՝ 800 ֆր.
Մեկնում Մարսէյլէն՝ 700 ֆր.

Du 25 Février au 4 Mars
Départ de Lyon 800 F.
Départ de Marseille 700 F.

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60 - 13 - 66

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Նախագահութեամբ ԱՐՇԱԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

ի նպաստ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Յունուար 30 Եշ. ժամը ճիշդ 20.45ին

THEATRE DAUNOU — 9, RueDaunou — Métro : OPERA

Կը ներկայացուի

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարներ

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօսունեան — Յովի. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

K. BAKERDJIAN : 35, Rue de Trévise, Paris 9e — Tél. : 770-07-25
M. ANDONIAN : Tél. 738-21-18
P. TERZIAN : Tél. 202-87-20
ALIMENTATION MASSIS : 21, Rue Saulnier — Tél. 770-16-88

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն։ Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
28
MARDI
28 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·209

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.209

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈԳԻԻՆ ՎԵՐԱՐԾԱՐԾՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— O —

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար չնորհազուրկ Անտոն Երուանդովիչ Քոչինեանի դէմ եղած անուղղակի ամբաստանութիւններէն մէկն ալ «ազգայնականութիւն»ն էր։

Ասիկա կը նշանակէ, որ մինչ Խորհրդային Հայաստանի ամենազօր վարիչ դառնալէ առաջ Քոչինեան իբրեւ ազգայնական կ'ամբաստանէր Զարոբեանը, տարիներ վերջ ինք եւս նոյն ամբաստանութեան պիտի ենթարկուէր։

Վերջացող տարուան ընթացքին Չեկան Հայաստանի մէջ երեւան հանած է հայրենասէր, երիտասարդ տարրերէ բաղկացած կազմակերպութիւն մը, որուն նպատակն էր Թուրքիոյ բռնագրաւման տակ գտնուող հայկական հողերու եւ խորհրդային Ադրբէջանի ենթակայ Նախիջեւանի ազատագրումը։

Ազգայնական այս կազմակերպութեան պարագլուխները ձերբակալուած, դատուած եւ բանտարկութեան պատիժներու դատապարտուած են։ Օտար մամուլէն առնելով, հայկական թերթերը քանի մը ամիս առաջ հրատարակեցին պատժուած հայրենասէրներու անունները ու դատական վճիռները։

Այս մասին երկար մանրամասնութիւններ տուաւ Նիւ Եորք Թայմզի Մոսկուայի թղթակիցը անցեալ ամիս՝ թերթի յաջորդական կիրակնօրեայ երկու թիւերուն մէջ, յականէ անուանէ յիշելով ամբաստանեալ երիտասարդներու անուն-մականունները եւ իւրաքանչիւրին քանի տարի բանտարկութեան դատապարտուիլը։

Ակադեմական Անդրէյ Սախարով, որ առնէ մը ի վեր արտաքին աշխարհի ուշադրութեան կը յանձնէ Խորհրդային Միութեան մէջ կարգ մը մտաւորականներու եւ հայրենասէրներու դէմ անիրաւօրէն ձեռք առնուած պատժական միջոցները, հետաքրքրուած է նաեւ Հայաստանի մէջ կատարուած ձերբակալութիւններով եւ դատավարութիւններով։

Խորհրդային գիտնականը յաճախ հեռաձայնով տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Նիւ Եորքի մէջ երեք հոգիէ կազմուած մասնաւոր «Մարդկային Իրաւանց Պաշտպան Կոմիտէ»ի մը։ Սախարով 1974 Նոյեմբեր 22ին այս վերջինի ուշադրութիւնը հրաւիրած է 25 տարեկան Պարոյր Հայրիկեանի վրայ, որ երկրորդ անգամ դատապարտուած է իր գաղափարներուն համար։ Ակադեմականը յայտնելով, որ այս պարագան «սեւ արատ մը կը կազմէ խորհրդային արդարութեան համար», կը հրաւիրէ արդարութեամբ եւ մարդասիրութեամբ հետաքրքրուող բոլոր մարդիկը, որ պաշտպանեն Պարոյր Հայրիկեանը։

Միւս կողմէ Տատիանա Խոտորովիչ եւ Եուրի Օրլով Նոյեմբեր 20ին «Էմնիսթի Ինթըրնէշընլ»ին եւ Իրաւագէտներու Միջազգային Յանձնախումբին ուղղուած կոչով մը կը յայտնեն, որ «ներկայ եղած ըլլալով Պարոյր Հայրիկեանի դատավարութեան երկու նիստերուն», կը վկայեն թէ «ըլլա՛յ հարցաքննութեան, ըլլայ դատավարութեան ատեն ո՛չ մէկ յանցանք ապացուցուած է։ Հայրիկեան անմեղ է։ Դատապարտուած է իր համոզումներուն եւ տեսակէտներուն համար»։ Ու կը հրաւիրեն յիշեալ երկու կազմակերպութիւնները, որ տեղեկանան դատական փաստաթուղթերուն եւ պահանջեն անոր անպարտութիւնն ու ազատումը։

Հայրիկեան ձերբակալուած էր 1974ի գարնան անցագրի վերաբերեալ խնդրով մը եւ դատապարտուած մէկ տարուան։ Երկրորդ անգամ ամբաստանուած է նամակի մը համար, զոր գրած է բանտէն, որով կ'առաջարկէ եղեր հիմնել կազմակերպութիւն մը եւ կապ պահել արտասահմանի հետ։ Այս վերջին կէտը չէ ապացուցուած դատավարութեան ատեն, որ սկսած է Հոկտեմբեր 22ին։ Դատարանի նախագահն էր Դանիէլեան, դատախազը Բուտեան։ Հայրիկեան դատապարտուած է եօթը տարի տաժանակիր բանտարկութեան եւ երեք տարի աքսորի։ Դատավարութիւնը տեղի ունեցած ըլլալով Խորհ. Հայաստանի Գերագոյն Ատեանին առջեւ, վճիռները ենթակայ չեն վճռաբեկի։

Հայրիկեան իր ինքնապաշտպանութիւնը վերջացուցած է գոչելով. «Կեցցէ՛ ազատ Հայաստան»։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՒ ԿԻՊՐՈՍ

— O —

Կիպրոսի Թրքական բանակի հրամանատարը՝ Զօր. Պետրեթթին Տէմիրէլ, Կիւրենիայի իր բանակատեղիի մէջ խօսակցութիւններ ունեցած է ամերիկացի լրագրողի մը հետ եւ դիտել տուած, թէ չատ քիչ հաւանականութիւն կայ, որ Թուրքիա բարեկամեցողութիւն ցոյց տայ Փետրուար 5էն առաջ։ Ծանօթ է, որ ամերիկեան Քոնկրէսին որոշումով ամերիկեան զինուորական օժանդակութիւնը Թուրքիոյ վերջ կը գտնէ, եթէ մինչ այդ Թուրքիա որոշ զիջումներ կատարած չըլլայ։ Զօրավարը մերժած է, օրինակ, Կիպրոսէն քաշել ամերիկեան զէնքերուն մէկ մասը։

Միւս կողմէ Թուրք բանակը 24 ժամուան լուսարդել հաստատած է առջի օր Կիպրոսի գրաւեալ շրջանին մէջ «մարդահամար» կատարելու համար։ 1500 պաշտօնատարներ տունէ տուն գացած եւ արձանագրած են անձերու թիւը, իւրաքանչիւր տան իրերը, աշխատանոցները եւ ագարակները։ Կիպրոսի Թրքական գօտիի Ծրագրի նախարարը՝ Ա. Օրհան յայտարարած է, թէ ձեռք ձգուած տուեալները «հիմը պիտի կազմեն Թրքական Կիպրոսի 1976–1980 հնգամեայ տնտեսութեան զարգացման ծրագրին»։

Մինչ Թուրքերը գրաւեալ գօտիին մէջ վերջնական ձեւով հաստատուելու միջոցներուն կը դիմեն, անդին Մակարիոս Արք. առջի օր կրկին կը յայտարարէր, թէ յոյն Կիպրացիներու բաղձանքն է խաղաղ համագործակցութիւն եւ գոյակցութիւն հաստատել Թուրք Կիպրացիներու հետ։ Միեւնոյն ատեն ան յայտարարեց, թէ իրենք կը մերժեն բռնի ուժով կատարուած իրողութիւն մը ընդունիլ։

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

— O —

Պանթէնի մէջ է գումարուած Արմատականներու համագումարը, որ բաւական աղմկալից նիստեր ունեցաւ։ Գլխաւոր մենամարտը Սերվան – Շրէպէրի եւ Տոքթ. Լեւոն Յովնանեանի միջեւ էր։ Առաջինը կը պաշտպանէ Ժիսքարի քաղաքականութիւնը Տիկին Ֆրանսուազ Ժիրուի օգնութեամբ, մինչ Յովնանեան Միթերանի կողմնակից է։ Արդէն իր տունն է որ որոշուած էր Միթերանի թեկնածութիւնը։ Այս համագումարին նորութիւնը կը նկատուի նաեւ Ֆ. Ժիրուի մուտքը։ Յարդ խուսափած էր կուսակցական չապիկ հագնելէ։ Լեւոն Յովնանեան չյաջողեցաւ մեծամասնութիւն ապահովել, Ֆիկառօ հեգնանքով կը յիշէ թէ Սէն Կրասիէնի քաղաքապետը իր ելոյթին մէջ չեշտած է «14 անգամ կուսակցութիւն փոխեցի իմ գաղափարներուս հաւատարիմ մնալու համար», բայց պրպըտելով միայն ութ հատ կը գտնէ։

Ի վերջոյ համագումարը կը վերջանայ ինչպէս սկսած էր նոյն շփոթութեան մէջ։ Կուսակցութիւնը անունն ալ չի փոխեր, քանի ի տես մթնոլորտին, Սերվան–Շրէպէր կը հրաժարէր անունին կցել «եւ Բարենորոգիչ» ու Արմատականները կը մնան միայն Արմատական։

Քանի մը տողով

ՄԱՄՈՒԼԻ ծանր պայմանները անտեսելով, Փարիզի մէջ, Յունուար 27ին սկսաւ լոյս տեսնել օրաթերթ մը՝ «Լ'Էնֆրեվիւ», որ ըստ երեւոյթին Միթերանի բեմն է։ Գինն է՝ 1,50, առաջին թիւով կը յայտնէ չեշտը դնելով իր անունին վրայ թէ ինչպէս ան՝ «նախատեսուած չէ, ինչպէս ժողովրդական ձախի թերթ մը։ Նախատեսուած չէ ինչպէս Ձախը՝ իշխանութեան գլուխ։ Նախատեսուած չէ ինչպէս ժողովուրդը իշխանութեան գլուխ», եայլն եայլն։

ՎԻԷԹՆԱՄԻ «խաղաղութենէն» երկու տարի ետք, կռիւները օրէ օր կը սաստկանան։

ՍԱՏԱԹԻ Փարիզ այցելութեան առթիւ (Երկուշաբթի) ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են եւ 5000 ոստիկան զօրակոչի ենթարկուած։ Նախագահը առաջին հիւրն էր Մառինեի պալատին, Էլիզէի մօտ, նախապէս Ռոչիլտներու սեփականութիւն, եւ որ հիմնովին վերակարգաւորուած է եւ միլիոններ արժած։

ՔԻԱՐՇԱՐԻ «Ամերիկայի մրցանակը» բոլոր մրցանիշները կոտրեց։ 110 միլիոնի մուտք եղաւ (11 հին միլիառ) ինչ որ ցարդ չէր պատահած։ Պելլինօ Բ. յաղթեց, ինչ որ նախատեսուած էր։

ՎԱՍԻԼԻ ԱԼԵՔՍԵՅԵՎ, ծանրաբարձութեան աշխարհի ախոյեանը «գերծանրութեան» դասին մէջ ներկայիս Քրայսչըրչ (Նոր – Զելանտա) կը գտնուի։ Ընդհանուրին հիացումին արժանացաւ, երբ նախաճաշին ութ հաւկիթ, երեք պիֆթէկ, ինը չերտ պէյքըն եւ ինը թոսթ կերաւ։ Եւ, որովհետեւ, նախընթաց գիշերը վեց չերտ ֆիլէ (իւրաքանչիւրը 450 կրամ), 12 գետնախնձոր եւ քիլօ մըն ալ բանջարեղէն ճաշակած էր, մարզատան խոհարարը որոշեց խորհրդային մարզիկին օրական ձրի հինգ լիթր գարեջուր հրամցնել։

ՀԱՄԱՐԱԿԱՑ ՇՈՒԿԱՅԻ յառաջիկայ գերատեսչական ժողովը պիտի գումարուի Մարտ 10–11ին Տըպլին, Իրլանտա։

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ ՓԱԿՈՒԵՑԱՒ

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՈՒՍԱՆՈՂ ՄԸ՝ ՄԵՌԱԾ

Պոլսոյ Համալսարանը ցնոր տնօրինութիւն փակուեցաւ։ Շաբաթավերջին արիւնալի բախումներ տեղի ունեցած էին ձախակողմեան եւ աջակողմեան ուսանողներու միջեւ։ Ուսանող մը մեռած էր։ Ոստիկանութիւնը 32 հոգի ձերբակալած է։ Բախումները տեղի ունեցած են համալսարանի ճարտարապետութեան եւ ճարտարապետութեան ճիւղին մէջ։ Այս մասին Պոլսոյ թերթերը Յունուար 24 թուականով հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտան.—

Ուսանողական արիւնալի կռիւները կրկնուեցան, այս անգամ Վաթան Երկրաչափական բարձրագոյն վարժարանի երիտասարդութեան շարքերուն մէջ, որոնք երկու հակամարտ խումբերու բաժնուած, իրարու վրայ յարձակեցան ատրճանակներով, դաշոյններով եւ այլ զէնքերով, հաստատութեան յարակից փողոցին մէջ։ Բուռն կռիւ մը մղեցին իրարու դէմ, որու հետեւանքով ուսանող մը մեռաւ եւ չատեր վիրաւորուեցան, իրենցմէ հինգը ծանրապէս։ Ոստիկանութիւնը տասնըհինգ հոգի հսկողութեան տակ առաւ, իսկ դարմանումի տակ առնուած երիտասարդ մը փախաւ հիւանդանոցէն։ Վիրաւորներէն երկուքին վիճակը չատ ծանր է։

Ականատեսներու վկայութեան համաձայն, դէպքը ծագեցաւ ուսանողական բանավէճերով, որոնք չուտով փողոցային բախումի մը վերածուեցան, արձակուած գնդակներէն Քէրիմ Եաման անուն ուսանող մը մեռաւ անմիջապէս։ Ծանրապէս վիրաւորուածներն են Էրոլ Էրտողան եւ Էրտինչ Տէմիրփոլաթ, որոնք փոխադրուած են Ճէրրահփաշայի հիւանդանոցը։ Դէպքի ատեն պատահաբար հոնկէ կ'անցնէին Իրաւաբանականի ուսանողներէն Մուրատ Պէչչէքէրօղլու եւ Մէհմէտ Եալչըն անուն անձ մը որոնք վիրաւորուեցան նոյնպէս արձակուած գնդակներէն։ Ոստիկանութիւնը կը խորացնէ քննութիւնները, գտնելու համար մասնաւորապէս դէպքին դրդիչները։

Կռիւ ծագեցաւ նոյնպէս Տիյարպագըր Ուսանողական Տան մէջ, Օրհան Խօզթիւրք անուն բժշկական ուսանող մը դաշունահար վիրաւորուեցաւ ծանրապէս։ Գոնիայի, Իզմիրի, Անգարայի մէջ ալ նման բախումներ պատահած են եւ վիրաւորներ կան։ Անգարայի Թեքնիք բարձրագոյն վարժարանի ուսանողները պոյքոթ հռչակած են երէկուընէ ի վեր։

Աֆական երեսփոխան Սէյֆի Խօզթիւրք խորհրդարանական վիճաբանութեանց ընթացքին յայտնած է թէ յիսուն Թուրքեր գացած են «Էլ Ֆեթթահ»ի մէջ մարզուելու համար, եւ երբ երկիր վերադառնան, խնդիր է գիտնալ թէ ինչե՛ր կրնան ընել։

ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԱՒՈՐ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԵՑԱՆ

Ճէրրահփաշայի Բժշկական Փաքիւլթէին մէջ, երկու անջատ սենդիքաներու պատկանող գործաւորներ դաշունահար վիրաւորուեցան, հաստատութեան ճաշարանին մէջ։ Ուսանողներու մղած կռիւին մէջ, գործաւորներն ալ յարձակման ենթարկուեցան եւ վիրաւորուեցան։

Ցուցարար ուսանողները առաջնորդուեցան դատարան, որ ձերբակալման հրամանագիր հանեց երկու նախայարձակ ուսանողներու՝ Ալի Ելտըրըմի եւ Մէհմէտ Արափքէզի դէմ։

Այս դէպքերուն իբրեւ հետեւանք է որ համալսարանը փակուած է անորոշ ժամանակով։

Սպաննուած ուսանողին յուղարկաւորութեան 80 հազար հոգի ներկայ եղած են կը գրէ Իւմանիթէ։

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱԽՈՅԵԱՆԸ

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔԻՉ ԾԱՆՕԹ ԷՋԵՐԷՆ

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐ
ՀԱՅ ԵՒ ՅՈՅՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Բ.

Սմբատ կը հասնի Հռոմկլայ ուր մեռած կը գտնէ Գրիգոր կաթողիկոսը (1166 Սեպտ.) եւ անոր յաջորդած Շնորհալի. չափազանց կը հրճուի Մի ցոյց տուած ջանքին համար եւ կը գրէ երկար նամակ մը ուր մեծապէս կը գովաբանէ կայսրը իր կրօնասիրութեան համար, եւ փոյթեռանդն նուիրումին երկու եկեղեցիներու միութեան համար, որուն սիրոյն, կ'աւելցնէ Շնորհալի տաք սրտով. «այդչափ է իմ յօժարութիւն մինչ զի ոչ կենդանութեամբ միայն, այլեւ եթէ հնար էր՝ ի գերեզմանէ յարուցեալ ըստ Ղազարու՝ գայի առ ձայնն աստուածային», բայց դժբախտաբար կ'ըսէ անկարելի է ճամբորդել քանի ամէն կողմ խառնակութիւն կը տիրէ, ապա խոնարհաբար կ'աւելցնէ. — «Նա՛ թէ եւ այս ոչ էր պատճառ խափանման, այսու ամենայնիւ չէր մեզ համարձակելի մատչիլ ի հարցփորձ առաջի ձեր. որովհետեւ իբրեւ կաթիլ մի է գիտութիւն մեր առաջի համատարած ծովու իմաստութեան ձերոյ. զի մեր Աստուած ինչ բարձաւ. այս է միայն մեր մխիթարութիւն զի կամք հաստատուն ի սահման հաւատոյ ճշմարտութեան, եւ հաւատամք յողորմութիւն Աստուած, որ շարժեաց զձեզ եւ զմեզ ի յորդոր սիրոյ, նոյն ի միաբանութիւն եւ զօղեաց է»:

Երկար յորդորելէ եւ գովաբանելէ վերջ կայսրին առաքինի դիտաւորութիւնները չի վարանիր նաեւ խարանելէ Յոյներու ցոյց տուած անիրաւութիւնները Հայերու հանդէպ. — «Քանզի ի ձերոցդ են բազումք, որք արդարութիւն եւ աստուածային օրինաց կատարումն եւ բաւական պատճառ ժառանգելոյ զարքայութիւն համարին զատելն զմեզ և զհայհոյելն, աւերել զեկեղեցիս մեր, եւ խորտակել զխաչս, կործանել զսեղանս եւ այպանել զպաշտամունս, նեղել եւ հալածել զպաշտօնեայս մեր. այնչափ առաւելութեամբ զորպիսիս ոչ կրէք յանհաւատից. փոխանակ զի կամելով մեր ի նացունց զերծանիլ՝ առ քեզ էաք ապաւինեալ իբր յամուր ապաստանի, եւ ի դերեւ ելաք ի յուսոյ մերմէ ցայսչափ ժամանակ», աւելցնելով որ այսպիսի արարքներով ոչ միայն բաժնուածները չեն միաւորուիր այլ միւսներուն միութիւնն ալ կը քակտուի: Ուստի առաջին դարմանը պէտք է ըլլայ ատելութիւնը՝ սիրոյ փոխել, որպէսզի Մեծ Հայքի բնակիչները այս լսելով յօժարին մեր միութեան:

Հուսկ արծիւի մը սլացքով դիտելով եղելութիւնը մոռնանք կ'ըսէ վայրկեան մը ձեր երկրաւոր բոլոր պատիւներն ու տիտղոսները, որովհետեւ «այս մարմնաւորաց է օրէն եւ ոչ հոգեւորաց, զի թէպէտ եւ ի նիւթականացս զբարձրագոյնն ունիք ամենայնիւ, եւ յիմաստութիւն առաւելեալ քան զընաւս, այլ աննիւթական շնորհաւն մի մեծ հաւատացեալք ի Քրիստոս, մեծամեծք եւ փոքունք», որպէսզի մեր հպատակի վիճակը պատճառ չըլլայ որ չհամարձակինք ծանուցանել ձեզի այն բաները որոնցմէ կը գայթակղինք:

Սմբատի խնդրանքին վրայ Շնորհալի այս նամակին երկրորդ մըն ալ կը կցէ, ուր աւելի երկարօրէն կը խօսի Հայերու դաւանափոխութեան մասին,

Վերջաւորութեան երկարօրէն կը խօսի նաեւ հայկական ծէսի աւանդութիւններուն վրայ, աւելցնելով «մի՛ կարծեսցի խաբէութեան եւ մարդահաճութեան ախտիւ զայսոսիկ գրել մեզ, որպէս եթէ այլ ինչ խօսել գրելովս, եւ զայլ ինչ ունել ծածկեալ ի սրտի»: Շնորհալի կը ստիպուի այս խոստովանութիւնը ընել որովհետեւ յունադաւան դարձած շատ մը Հայեր հաճոյանալու համար Յոյներուն կ'աղաւաղէին մեր ծէսն ու վարդապետութիւնը, չարամտութեամբ աւելցնելով որ Հայերը երկդիմի խօսքերով կ'ուզեն ձեզ խաբել: Մինչ այդ Շնորհալի զանազան նամակներ կ'ուղարկէ հայ եպիսկոպոսներու եւ վարդապետներու որպէսզի Հռոմկլայ գումարուին միութեան կարեւոր խնդիրը միասին քննելու համար:

Մեր հայրապետին նամակը մեծ ուրախութիւն կը պատճառէ Կ. Պոլսոյ մէջ: Մանուէլ կայսրը ինքն իսկ առնելով նամակը կը տանի պատրիարքին, որ կը կարդայ զայն եկեղեցական համագումար դասին առջեւ. ամէնքն ալ կը հիանան Շնորհալիի իմաստութեան եւ սրբութեան վրայ եւ «այնուհետեւ ի բաց թողեալ զատելութեան բերումն՝ փափաքէին միաբանութիւն»: (Զամչեան 105):

Մանուէլ կայսրը այսուհետեւ ամէն ձեւով կ'ուզէ ընդառաջ երթալ Հայոց կաթողիկոսին խնդրանքներուն, քանի կը նշմարէ անոր մէջ բուռն, անկեղծ եւ անշահախնդիր փափաք մը միութեան: Կը փափաքի նոյնիսկ ինքն անձամբ աստուածաբաններու ընկերակցութեամբ երթալ Շնորհալիի մօտ հարցը մօտէն քննելու համար, սակայն արեւմուտքի մէջ պատերազմներով զբաղած ըլլալով կը հրաժարի եւ իրեն փոխարէն կը ղրկէ իր դարուն երեւելի յոյն աստուածաբանը Թէորիանէ, անոր ընկերակից տալով Փիլիպպուպոլսոյ Հայոց վանահայրը՝ Յովհաննէս Ութմանը որ գիտութեամբը եւ արենակից ըլլալով, օգտակար պիտի ըլլար:

Կայսերական պատգամաւորները Հռոմկլայի մէջ հաւաքուած կը գտնեն հայ եպիսկոպոսներ, Ասորիներու Միխայէլ պատրիարքին ներկայացուցիչը Թէոդորոս, Քեսունի Յովհաննէս ասորի եպիսկոպոսը: Հայերէն յիշուած են Գրիգոր Տղայ (եղբօրորդի Շնորհալիի), Սահակ եպիսկոպոս, հաւանաբար կաթողիկոսի Դրան, Վարդան վարդապետ եւ Ստեփանոս մը՝ թերեւս թարգման եւ նուիրակ:

Թէորիանէ կը ներկայացնէ ժողովականներուն կայսրին եւ յոյն եկեղեցիին փափաքն ու հաճութիւնը եկեղեցիներու միութեան եւ Շնորհալիի կը յանձնէ Մանուէլի պատասխանը եւ ապա լուսաբանութիւններ կը խնդրէ Շնորհալիի նախորդ նամակին մէջ մութ մնացած կէտերու մասին ու կը սկսի հարցաքննութիւնը: Թէորիանէ կը հարցնէ եւ մեր հայրապետը մանրամասն կը պատասխանէ համոզիչ ճշտով: Նախ եւ առաջ Քրիստոսի երկու բնութիւններու մասին, որ գլխաւոր քար գայթակղութիւնն էր. երկրորդ Ծնունդի օրուան մասին, ապա սրբասացութեան վրայ. չորրորդ թէ ինչո՛ւ Միւռոնը ձէթով չեն պատրաստեր. հուսկ եկեղեցիին մէջ աղօթելու եւ Քաղկեդոնի ժողովի մասին. «բազում բանիւք եւ ընդարձակ քննութեամբք» կը բացատրուին այս մութ կէտերը եւ վերջաւորութեան Շնորհալի կ'աւելցնէ թէ ինչպէս Յովհան իմաստասէր իրմէ չորսուկէս դար առաջ ըրած է ջատագովութիւնը երկու բնութեան Քրիստոսի մէկ անձին մէջ, աւելցնելով որ այդ գիրքը որ շատերուն անծանօթ էր, ինծի հետ իմ նախորդներս ալ վաւերացուցած են: Թէորիանէի խնդրանքին վրայ կուտայ անկէ օրինակ մը որ Կ. Պոլիս տանի: Մեկնելու ատեն Շնորհալի Թէորիանէի կը յանձնէ Մանուէլի ուղղած նամակ մը գրուած 1170 Հոկտեմբերին, ուր կ'իմացնէ թէ երկու կողմերուն ալ հաճոյ եւ օգտակար եղաւ իրենց խօսակցութիւնը, Հայերը համոզուեցան որ Յոները երկաբնակ՝ Նեստորական չեն եւ Յոյները՝ թէ Հայերը հեռու են Եւտիքէսի վարդապետութենէն: Բացատրելով միաժամանակ թէ մէկ կամ երկու բնութիւն ըսելը կրնայ ուղիղ կամ ծուռ հասկցուիլ: Ասկէ զատ կը յանձնէ նաեւ գաղտնի նամակ մը ուր կը շեշտէ թէ ինքը ամենեւին տարակոյս չունի անոր (կայսեր) ուզածին եւ նուիրակին ըսածներուն, այլ պէտք է դեռ քիչ մըն ալ խոհեմութեամբ շարժին եւ խօսին որպէսզի եպիսկոպոսներու եւ ժողովուրդին անվարժ ականջները չխրտչին եւ այնքան աշխատանքը ի դերեւ չելլէ: Այսքան զգուշութիւն Շնորհալիի կողմէ հիմ մը ունէր անտարակոյս, ինչպէս յետագային Հռոմկլայի Մեծ Ժողովի ատեն (1173) եւ Հաղբատցիներու եւ իրենց կողմնակիցներու ըրածն ու գրածը փաստեցին:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ
(Շար. – 2)

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴԼԱՅՆՈՒՄԸ

Հայ ճարտարապետութիւնը իբրեւ մշակոյթի ամէնէն ինքնատիպ երեւոյթներէն մէկը ընդհանուր գնահատութեան եւ ծանօթացման կ'արժանանայ: Զանազան գիտահետազօտական հիմնարկութիւններու եւ անձերու կողմէ կատարուող աշխատանքներուն եւ ուսումնասիրութիւններուն շնորհիւ, այս բնագաւառին վերաբերեալ կուտակուեցաւ բաւական հարուստ փաստագրական նիւթ:

Իտալիոյ համալսարաններուն, հիմնարկութիւններուն մէջ 1967էն սաղմնաւորուած հայ արուեստի ուսումնասիրութիւնը արդէն օժտուեցաւ կայուն օճախներով: Կարեւորագոյններն են Հռոմի պետական համալսարանի միջնադարեան եւ արդի արուեստներու պատմութեան հիմնարկութիւնը՝ Փրոֆ. Ց. տէ Մաֆֆէի, Միլանոյի Բազմարուեստից իւմանիքէր գիտութիւններու հիմնարկութեան կովկասագիտութեան կեդրոնը՝ Փրոֆ. Ա. Ալպակօ – Նովելլոյի եւ Թորինոյի ճարտարապետութեան հիմնարկութեան համապատասխան ամպիոնը՝ Փրոֆ. Վ. Վերծոնէի ղեկավարութեամբ: Համալսարանական կեդրոններու մէջ հաստատուած նպաստաւոր պայմանները նոր թափ տուին հայագիտական ուսումնասիրութիւններուն եւ կարճ ժամանակուան մէջ մշակուեցան բաւական հարուստ մասնագիտական նիւթեր: 1969էն ի վեր միայն Իտալիոյ մէջ լոյս տեսան հայ ճարտարապետութեան նուիրուած քսան գիրքեր, քանի մը ցուցակներ, յօդուածներու եւ դասախօսութիւններու հաւաքածոներ: Այս ուղղութեամբ կարեւոր աշխատանք կատարեցին Արմէն եւ Յակոբիկ Մանուկեան եղբայրները իրենց հիմնած ու ղեկավարած «Հայկ. ճարտարապետական յուշարձաններ» մատենաշարով: Միլանոյի հայ գաղութի նախաձեռնած եւ անոր օժանդակութեամբ կազմուած «Հայ ճարտարապետութիւնը Դ.–ԺԸ. դարերուն» ցուցահանդէսը շրջեցաւ Իտալիոյ զանազան քաղաքները, Լիզպոն, Պէյրութ, Պուէնոս Այրէս, ամէնուր մեծ ընդունելութիւն ստեղծելով: Հայ ճարտարապետութեան ուսումնասիրութեան գործերուն իրենց կարեւոր նպաստը կը բերեն երիտասարդ հայ ճարտարապետներ: Իբրեւ օրինակ յիշենք պարսկահայ ճարտարապետ Արմէն Հախնազարեանը: Աւարտեց էջս լա

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Ե.

Ո՜վ նաւթի հօրեր, նաւթի հօրեր...

Տէր Հայրը քաջալերեալ իր փեսացուին գտած ընդունելութենէն, ալ աւելի մանրամասնութիւններու մտաւ անոր նիւթական վիճակին մասին:

— Աղէկ մը չեմ գիտեր, բայց լսածիս նայելով, ամսական հինգ հազար ռուբլի եկամուտ ունի եղեր... ռուբլին սակէ քի մեր մէճիտիէն ըսել է:

— Քա՛ Սաթենիկ, ոսկիի դարձուր քի խելքս հասնի, — ըսաւ Թագուկ հանըմ:

Յետոյ տանէրէցին դառնալով.

— Երէկ Փրափայի անոյշ մը չինեցի. փէք խըյախ բան եղաւ, մէյ մէկ դդալ ուտենք:

— Հազար ոսկի կ'ընէ, — պատասխանեց Սաթենիկ:

— Անանկ է նէ, հայտէ դնա սա անոյշը ձեռքովդ բեր:

Երբ աղջիկը դուրս ելաւ, Թագուկ հանըմ շարունակեց.

— Շիտակը կ'ուզես նէ ՝տէր հայր՝ ատ Սարըյըպրքեանը բնաւ սիրտս չբռնեց. բայց ինչ ընեմ, Մարկոս էֆէնտին «հա» ըսաւ նէ, «չէ» չըսի: Հիմա քանի որ ատանկ շնորհքով մէկը կայ, նշանը եա կ'ընենք կը լմնայ կ'երթայ... արդէն ի՞նչ տուած է որ, մատնի մը իւէ պիլեզիկ. անոր համար ալ բերան բանայ նէ՝ ձեռքը կուտանք կը ճամբենք. կրողը տեսնայ իրեն ալ, բերած հէտիէներուն ալ երեսը... վո՜ւյ պաղ մարդը, մօռթունճի կը նմանի:

Անուշէն յետոյ ճաշի ատենը եկաւ եւ Թագուկ հանըմ հազար աղաչանքներով ստիպեց քահանան որ միասին ճաշեն: Մեկնելու պահուն մայր եւ աղջիկ խօսք առին իրմէ, որ հետեւեալ առտու կանուխ գայ եւ Մարկոս էֆէնտիի հետ տեսակցի վերջնական որոշումի մը յանգելու համար, թէեւ իրենք նոյն իրիկուն իսկ խնդիրը պիտի բանային:

Տ. Մկրտիչ իր յաջողութենէն գինովցած փողոց ելաւ ու դէպի տուն ուղղուեցաւ յաղթականօրէն անձրեւնոցը ճօճելով:

— Այս անգամ քու հախէդ կուգամ, — կ'ըսէր, խօսքը մտքէն Կոլեանին ուղղելով:

Քահանային ծրագիրը, ինչպէս տեսանք, շատ պարզ էր. երեւակայական փայլուն փեսացուի մը յոյսովը եա ընել տալ Կոլեանի ձեռքով կարգադրուած նշանտուքը:

Մայր ու աղջիկ, շլացած իր պատմութենէն, արդէն տրամադիր էին անմիջապէս ճամբու դնելու Մարտիրոս աղան. սակայն Մարկոս էֆէնտին կար տակաւին եւ Տ. Մկրտիչ կը զգար որ անոնց չափ դիւրահաւան պիտի չըլլար, աւելի դրական, աւելի շօշափելի մանրամասնութիւններ պիտի պահանջէր:

Տ. Մկրտիչի ուրախութիւնը կամաց կամաց տեղի տուաւ հետեւեալ օրը Կերմէքեանի հետ ունենալիք տեսակցութեան պատճառած մտահոգութեանց առջեւ եւ երբ տուն հասաւ գրեթէ զղջացած էր քինախնդրութեան ազդեցութեան տակ սարքած դաւին համար:

Այսուհանդերձ ալ ետ չկարենալ դառնալու չափ առաջ մղած էր գործը եւ հետեւեալ առտու ստիպուեցաւ Կերմէքեանենց տան ճամբան ձեռք առնելու, Մարկոս էֆէնտիի հետ ունենալիք տեսակցութենէն ծագելիք դժուարութիւններու մասին իր ծրագիրը կազմելէ ետքը:

Զ.

Տէր Մկրտիչի մտատանջութիւնը անհիմն չէր: Մարկոս էֆէնտի երբ կնոջմէն իմացեր էր տանէրէցին այցելութիւնը եւ ռուսահայ նաւթի հօրատէրին պատմութիւնը, փոխանակ Թագուկ հանըմին ու Սաթենիկին պէս մէկէն ի մէկ շլանալու, ընդհակառակն շատ վերապահութեամբ եւ շատ կասկածանքով մտիկ ըրեր էր Թագուկ հանըմին, եւ անոր յափշտակութեան վրայ պաղ ջուր լեցուցեր էր, խորտակիչ, ցուրտ խօսքով մը.

— Կեցէք նայինք, իրար մ'անցնիք, օյին մը չըլլայ ասոր տակը...

Հետեւեալ առտուն երբ քահանան ներկայացաւ, Մարկոս էֆէնտի իրեն կը սպասէր հիւրասենեակը:

— Բարեւ, ո՞վ է նայինք Սաթենիկին համար գտած հարուստ մարդդ, — հարցուց Տ. Մկրտիչին՝ երբ անիկա դեռ հազիւ սենեակէն ներս մտած էր:

Այս ընդունելութիւնը, որ գրեթէ յարձակում մըն էր, անմիջապէս զգացուց իրեն թէ ինչ աստիճան ճշմարիտ էին իր վախերը խաղալիք խաղին նկատմամբ: Այսուհանդերձ քահանան որ դաւի ու մեքենայութեանց մէջ սնած ու անոնցմով սրած էր իր կարողութիւնները, կէս ճամբէն դասալիք ըլլալով ետ դարձող մարդ չէր, մանաւանդ երբ քինախնդրութեան ու շահամոլութեան կրկին մղումներուն առջեւ կը գտնուէր: Տեսակցութիւնը գրեթէ ճակատամարտ մը պիտի ըլլար, եւ պատրաստուեցաւ ատոր:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ
(16 – Շար.)

Շաֆէլի (Ախըրն) Թեքնիք Բարձրագոյն վարժարանը եւ հոն 1973ին պաշտպանեց տոքթորայի աւարտաճառը՝ նիւթ ունենալով Ատրպատականի Ս. Թադէի վանքը: Հախնազարեանի թելադրութեամբ եւ օժանդակութեամբ իր դասընկերը՝ Հարթմուտ Հօֆրիխթէր նոյն վարժարանին մէջ 1971ին պաշտպանեց իր աւարտաճառը՝ «Ստեփանոս Նախավկայ» նիւթով: Լայնածաւալ, մանրակրկիտ եւ բարձրորակ այդ աշխատութիւններուն վրայ 1973ին աւելցաւ պարսկահայ ճարտարապետ Կարապետ Կարապետեանի տոքթորայի շահեկան աւարտաճառը: Կարապետեան, որ ուսումը առած է Հռոմի Միջին եւ Ծայրագոյն Արեւելքի հիմնարկութեան մէջ, փրոֆ. Ճուզեփփէ Ջանտէրի ղեկավարութեամբ, պատրաստեց «Սպահան, Նոր Ջուղա՝ Հայերու տուները» խորագիրով մեծածաւալ աշխատութիւնը:

Այժմ քայլեր կ'առնուին տարիներու ընթացքին կուտակուած փաստական հարուստ նիւթերը համակարգելու, ձեռք ձգուած նիւթերը ընդհանրացնելու ուղղութեամբ: Դեռ 1973ին Պոլոնեա քաղաքի համալսարանի փրոֆեսէօր Ճ. Պովինի Ռավեննայի մէջ կազմակերպեց հայ եւ վրաց արուեստներուն նուիրուած դասախօսութիւններ: Այդ առիթով զեկուցումներ կատարեցին Պ. Կունէօ, Տ. Պրեչիա - Ֆրադասոզքի, Թիէրի, Տ. Աքալեսսէ, Ֆ. տէ Մաֆֆի, Ա. Ալպակօ-Նովելլօ, Վ. Պերիճէ: 1974ին Ռեճիօ Քալապրիէի (Հարաւային Իտալիա) ճարտարապետութեան ճիւղի շրջանակներուն մէջ կարդացուեցաւ միջնադարեան արուեստներուն նուիրուած դասախօսութիւններու շարք մը, որոնց մէջ Փրոֆ. Փաոլօ Կունէօ ներկայացուց շահեկան նիւթ մը՝ «Հին միջնադարու հայկական միանաւ մայր եկեղեցիներ»:

Պատմագիտական այս ձեւի հաւաքոյթներուն մեծ կշիռ եւ արձագանգ տալու նպատակով Պերկամոյի սլաւոնագիտութեան եւ Արեւելեան Եւրոպայի ազգերու պատմութեան համալսարանական ֆաքիւլթէն 1974ին կազմակերպեց վրաց արուեստի միջազգային ժողով մը: Իսկ ահա այս տարուան Յունիսին պիտի գումարուի հայկական արուեստին նուիրուած միջազգային առաջին համաժողովը: Ռաճիոնէ պալատի սրահները պիտի հաւաքուին զանազան երկիրներէ, մէջն ըլլալով Հայաստանէ հրաւիրուած մասնագէտներ, որոնք քննութեան պիտի առնեն հայկ. միջնադարեան արուեստին վերաբերեալ ցայսօր կատարուած հետազօտական աշխատանքները: Ասոնց առընթեր յաւելեալ դասախօսութիւններ պիտի կատարուին գրականութեան, լեզուաբանութեան եւ ճարտարապետութեան ճիւղերու ուսանողութեան համար: Համաժողովի ընթացքին բացումը պիտի կատարուի հայ ճարտարապետութեան եւ մանրանկարչութեան նուիրուած՝ Միլանոյի Հայ գաղութի կազմակերպած ցուցահանդէսին:

Ա. ԶԱՐԵԱՆ

ԽԱՉԵԱՆԻ ՕՐԸ

— օ —

Ընկալեալ սովորութեան համաձայն, Խաչեան Սանուց Միութիւնը այս տարի եւս կազմակերպած էր «Խաչեան Բաժակի Օր»ը, Կիրակի Յունուար 19ին:

Առաւօտուն եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն, ոգեկոչելու համար յիշատակը մեծանուն հիմնադիրներ Յովհաննէս եւ Մկրտիչ Խաչեանի, ինչպէս նաեւ տնօրէններու, ուսուցիչներու եւ աշակերտներու:

Կէսօրէ յետոյ ժամը 13.30ին տեղի ունեցաւ «Բաժակի Պահ»ը Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան Թէհլիրեան սրահին մէջ որ փայլուն կերպով զարդարուած էր ծաղիկներով, վերտառութիւններով:

Մօտ հարիւր ներկաներ՝ Խաչեանցի, Կեդրոնականցի եւ այլ համակիրներ բոլորուած էին սեղաններու շուրջ:

Օրուան նախագահ Պրն. Պ. Զպուքճեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ շնորհակալութեան խօսքերէ յետոյ, երեւակայութեամբ փոխադրուեցաւ Պոլիս, Խաչեան վարժարան երբ 17 տարեկան էր: Մուտք գործեց մեծ դռնէն, բակին մէջ տեսաւ Շաւարշ Քրիսեանը որ մարզանքի դաս կուտար, բարձրացաւ մանչերու բաժինը, հանդիպեցաւ Յ. Ճ. Սիրունիին, քիչ յետոյ ուսուցիչ Պարթեւեանին, մտաւ դասարան, «Սիպիլ»ի գրականութեան դասը կար. կողքին էր Նշան Պէշիկթաշլեան, ապա անցաւ աղջկանց բաժինը, հանդիպեցաւ Օր. Տիրուհի Ազարեանի (Տիկ. Տ. Միսաքեան) որ երկու աշակերտներ կը յանդիմանէր. քովն էր ուսուցչուհի Օր. Զեւիկեանը, հանդուցեալ Տիկին Զիլինկիրեան, վերի սրահին մէջ Կոմիտաս վարդապետ կը ղեկավարէր երգչախումբը, եւ վերջապէս առաջարկեց վայրկեանի մը լռութեամբ յարգել յիշատակը Խաչեանի հիմնադիրներուն, ուսուցչական կազմերուն եւ աշակերտներուն: Ապա անցաւ Բերայի Երրորդութեան եկեղեցին, պողոտաները լեցուած են ծովածաւալ բազմութեամբ. տեղի կ'ունենար Սիմոն Զաւարեանի յուղարկաւորութիւնը. ներկայ են Ա. Ահարոնեան, Միք. Վարանդեան, պետական մարդիկ, արարողութեան երգած են Կոմիտաս վարդապետ եւ Շահմուրատեան՝ արցունքներ խլելով ներկաներէն: Դամբանականը խօսած է Դանիէլ Վարուժան յուզումով վերջացուցած էր իր խօսքը գոչելով «Հայու ճրագդ մարէ»:

Նախագահը ապա յիշեց այդ շրջանի Պոլսոյ բազմաթիւ մտաւորականներու կատարած դերը, տալով անուններ, որոնք զոհ գացին Թուրք եաթաղանին:

Կոչ ըրաւ Խաչեանցի, Կեդրոնականցի եւ այլ վարժարաններու շրջանաւարտ նոր սերնդականներուն, հետեւիլ անոնց գաղափարական զոհաբերութեան օրինակին:

Խօսքը տուաւ Խաչեան Սանուց Միութեան վարչութեան անդամ Օր. Հիլտա Գալֆայեանի, որու խօսքերը հետեւեալ կերպով կրնանք ամփոփել.

«Դաստիարակութեան եւ գիտութեան կալուածէն ներս, վստահ քայլերով յառաջացող հաստատութիւն մըն է որ խոյանքը կը շարունակէ 80 տարիներէ ի վեր: 1895ին է որ կառուցուեցաւ Խաչեան վարժարանը երկու պատուական եղբայրներու՝ Յովհաննէս եւ Մկրտիչ Խաչեանի նիւթական ջանքերով, որոնք այսպէսով անմոռանալի անուն մը թողած են, յաջորդական սերունդներու երախտիքը շահելով: Այս երախտագիտութեան արտայայտութիւնն է որ Խաչեանցիները ամէն տարի Ծննդեան ուխտօրէնքին կը տօնեն ոչ միայն անոնց, այլեւ յաւէտ բաժնուած տնօրէններու, ուսուցիչներու եւ աշակերտներու յիշատակը: «Խաչեանի Օր»ը նախ երախտագիտութեան օր է, հանդէպ գիտութեան տաճարին եւ իր հիմնադիրներուն, բայց նաեւ՝ ուրախութեան եւ ցնծութեան օր է, քանի որ աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած Խաչեանցիներ եւ կրթութեան դերը գնահատող գիտակից Հայեր, արդար հպարտութեամբ կ'ոգեկոչեն Խաչեանի փառահեղ անցեալը, մաղթելով փառաւոր ապագայ»:

Շնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր ներկաներուն, առաջարկեց բաժակ բարձրացնել Խաչեանի կենացը, մաղթելով անոր լուսաշող ապագայ:

Կեդրոնականի Սանուց Միութեան նախագահ ճարտարապետ Ղ. Գուլթան խօսք առնելով, նախ շնորհակալութիւն յայտնեց Խաչեանի սաներուն եւ իրենց շնորհալի նախագահուհիին, Կեդր. Սանուց Միութեան հանդէպ իրենց ցոյց տուած գնահատելի վերաբերմունքին համար եւ շաղկապեց վերլուծելով այն հոգեբանական մթնոլորտը որ մինչեւ ներկայ դարուս 60ական թուականներուն կը տիրապետէր Պոլսոյ մէջ, ուր ներշնչուելով Պոլսոյ գաղութի անդամները ինքզինքնին չէին տեսներ սփիւռքի հայ գաղութին մէջ այլ կը նկատէին մշակոյթի եւ պատմութեան տէր հայ հաւաքականութիւն մը: Այս մթնոլորտի մշակները եղած էին, 40է աւելի վարժարաններ եւ նոյնքան թիւով եկեղեցիներ եւ մանաւանդ անոնց ծառայող ուսուցչական կազմը եւ մտաւորականութիւնը: Նոյն մթնոլորտը կարելի է ստեղծել նաեւ Ֆրանսայի մէջ, ուր հայ անհատը պիտի կարողանայ ծնիլ, ապրիլ ու մահանալ իբրեւ Հայ, միեւնոյն ատեն մնալով երկրին պարտաճանաչ եւ անձնուէր քաղաքացին: Առ ի չգոյէ վարժարաններու եւ եկեղեցիներու ընդարձակ ցանցին, միութիւններու կը պատկանի այդ մթնոլորտը երեւան բերել եւ նախաձեռնարկողները ըլլալ ազգային կեանքը վերակազմակերպելու: Կեդրոնական Սանուց Միութիւնը կը մաղթէ որ Խաչեան Սանուց Միութեան մասնակցութեամբ մօտաւոր ապագային մէջ կարողանան այդ պայմանները իրականացնել:

Պր. Ֆ. Ֆէյտի խօսք առաւ ըսելով՝ «Այս հաւաքոյթը մեզի առիթը կուտայ գնահատելու Խաչեան Սանուց Միութեան աշխատանքները, որոնք իրենց վրայ վերցուցած են շարունակել յաւէտ բաժնուած գաղափարականներու թողած գործերը: Հիները անհետացան ծանօթ պատճառներով... վերապրողները պիտի ջանան այդ աղէտին դարմանը գտնել, իրենց լեզուն ուսումնասիրել եւ տարածել, որովհետեւ երկաթը տաք տաք կը ծեծուի:

«Նոր սերունդներուն կ'իյնայ հայերէն լեզուն պահպանել որպէսզի յաղթուած չըլլաք: Դժուարութիւններն են որ մարդիկը կը զօրացնեն, Խաչեան վարժարանի աշակերտներէն հասած են լաւ ուսուցչուհիներ եւ ուսուցիչներ, երախտագիտական զգացումով տոգորուած են անոնք»: Մաղթեց երջանիկ օրեր Խաչեանցիներուն եւ հայ լեզուի յաջողութեան ու բարգաւաճման համար:

Ապա խօսք տրուեցաւ Պր. Եդուարդ Ադամեանի որ ըսաւ.

«Մեր մշակութային հիանալի փաղանգէն վերապրողներու թիւը պակսած է, չըսելու համար թէ գոյութիւն չունի. ինչո՞ւ հոս հաւաքուած ըլլայինք ափսոսալու եւ մեր արդար ցասումը յայտնելու, որոնց տեղի տուող պատճառները ծանօթ են բոլորիդ»:

Խօսք առաւ նաեւ Պր. Տիգրան Պալեան եւ ըսաւ.

«Փարիզի մէջ ինչպէս ուրիշ տեղեր կը կատարուի այսօր Խաչեանի «Բաժակի Օր»ը շնորհիւ իր նախկին շրջանաւարտներու: Ես Խաչեանցի չեմ, սակայն 20 տարիներ առաջ Պոլսոյ Արամեան վարժարանի Սանուց Միութեան տարեդարձին ներկայ եղայ: Դժուարութիւններ հայերէն խօսելու, հակառակ մեր փափաքին որովհետեւ պետական լեզուն թուրքերէն էր, մանաւանդ դասաէն ելողներն ալ թուրքերէն կը խօսէին, տխուր էր վիճակը. այսօր աւելի վատթար է»: Կոչ ըրաւ ամէն կերպով ուժ տալու հայերէն լեզուի եւ խօսակցութեան:

Ճոխ էր հանդէսի գեղարուեստական բաժինը:

Կարդացուեցաւ Ամերիկայի Խաչեան Սանուց Միութեան շնորհաւորական նամակը:

Տիկին Աստղիկ Տէտէեան, իր գեղեցիկ ձայնով մեներգեց Գիճիճ, ինչպէս նաեւ Է. Յովհաննէսեանի Էրէբունին: Պշտիկեան արտասանեց կտոր մը Աբովեանի նուիրուած: Օր. Անահիտ Սվաճեան ձեռնադաշնակով եւ մեներգներով մեծապէս խանդավառեց ներկաները ամբողջ ճաշին ընթացքին: «Խաչեանի քայլերգ»ը տրուեցաւ Պր. Պշտիկեանի կողմէ (Տիկին Սիրվարդ Գարամանուկեանի դաշնամուրով): Լուսարձակով ներկայացուեցաւ Խաչեան վարժարանի ներկայ վիճակը: Ներկայացուեցաւ նաեւ լուսարձակով անցեալ տարուան Խաչեանի օրուան ժապաւէնը: Օր. Հիլտա կտորներ կարդաց Յ. Ճ. Սիրունիէն:

Խանդավառութիւնը գագաթնակէտին հասած էր, խմբերգներ, առատ կերուխում, Մշակ. Տան նոր պահապան զոյգին կողմէ պատրաստուած համեղ ուտելիքներով:

Խրախճանութեանց ընթացքին Խաչեանի վարչութիւնը կազմակերպեց վիճակահանութիւն մը, քառորդ ժամուան ընթացքին գոյացաւ 1000 Ֆր. որու 500ը նուիրուեցաւ Մշակ. Տան միւս կէսն ալ Ուս. Օգն. Մարմնին:

Հանդիսութիւնները վերջ գտան ուշ երեկոյեան:

Պ. ՊԱՐԹԵՒ

ԴԷՊԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

Փարիզի մէջ հաստատուած է Արժանթինեան Հելվեթիւր (Պուէնոս Այրէս) ճամբորդական գործակալութեան ներկայացուցչական մէկ գրասենեակը: Այս գրասենեակը, կը գտնուի 9, Ավընիւ Թայլպուրկ, զայն կը վարէ Ժերար Քարոն եւ իր պաշտօնն է տեղեկութիւններ տալ եւ պատրաստել ճամբորդութիւններ դէպի Արժանթին եւ Հարաւային Ամերիկա:

Քարոնի խումբը բոլորին տրամադրութեան տակ է մանրամասնութիւններ տալու համար Հելվեթիւրի առաջարկած զբօսաշրջիկային կարելիութեանց մասին:

(Զեկոյց)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ը.

ԹԻՒ 2 ԲԱՆՏԱՆԱՒԸ

Գիշերը, երբ նաւահանգիստին բարձունքէն նայիս, ոչինչ այնքան քստմնելի են, որքան այս սեւ պատեանները, որոնք ահագին մեծութեամբ հրէշներ էին: Բայց երբ հանդարտ ժամէն վերջը անոնց մէջ մտնես, աշխատութենէն դարձող կալանաւորները տախտակամածին վրայ տարածուած են, բոլոր շղթաները իրար միացնող երկաթեայ ցիցին կցուած, երբ լապտերներու լոյսով տեսնես այս զարհուրելի եւ մոլութեան դրօշմը կրող գլուխները՝ դեղնորակ լոյսին ներքեւ տժգունած, երբ մտածես թէ այսպէս աղտոտ կենդանիներու պէս խառն ի խուռն դիզուած էակները մարդ են, թէ անոնք ալ ընկերութեան մէջ տեղ մը բռնած, գործած, մտածած, ապրած են, այն ատեն երեւակայութիւնը Տանթէի տեսած դժոխքի շրջանակներուն ամէնէն խորունկը կը ներկայացնէ քեզի:

Սոսկալի՜ հակադրութիւն — Պէնէտէթթօն շանթահար եղած էր:

Առջի օրերը խօսք մը չըրաւ, աշխատութեան կ'երթար, փայտի ծանրակշիռ կոճղերը ուսին վրայ կը կրէր, աչքերը կիսափակ կը քալէր մթութեան մէջ եւ միշտ իր դէմ կը տեսնէր այն շքեղ լոյսերուն փայլը, որոնք կը լուսաւորէին Փարիզի այն երեկոյթները, ուր կիները կ'անցնէին ուսերնին մերկ, բարձրագլուխ եւ բարձրաձայն խնդալով:

Թշուառը այս բոլորը կը տեսնէր: Կ'ըսէր ինքնիրեն թէ յաւիտեան կորսուած էին ասոնք:

Եւ իր քովը կը լսէր Սանսէլմի ձայնը, որ իր սաղայէլական ծիծաղով կը խնդար...

Այս մարդուն զուարթութիւնը նողկանք եւ սրտմտութիւն կ'ազդէր իրեն:

Սանսէլմ միջահասակ, բայց գէր, խօսուն ու ուրախ մարդ մըն էր: Իր կլոր դէմքը կարմիր գոյն մը ունէր, որ թարմութիւն կը կեղծէր: Քիչ մը հեռուէն նայողը 25 տարեկան կը կարծէր զայն: Քառասունի մօտ էր:

Բայց իր շարժման եւ աղմուկաւոր զըւարթութեան յարատեւ շաչիւնները խոր շնականութիւն մը ցոյց կուտային: Իր անցեալը զարշելի էր. կղերանոցին մէջ մեծցեր եւ մոլութիւնը հոն սորված էր. երբ իր շողոքորթութեամբը նախ սարկաւագութեան եւ յետոյ քահանայութեան բարձրացաւ, մտածեց պաշտօնէն օգտուելով՝ իր սրտին մէջ որոտացող կիրքերը յագեցնել:

Ասիկա հիւա՞նդ էր թէ խենթ: Գիտութիւնը միայն կրնար պատասխանել այս հարցումին:

Երկար ատեն, իր մեծերուն ներողամըտութեան արժանացած, տեղը միայն փոխած էին: Բայց ամէն նոր պաշտօնատեղի երթալուն, նորանոր գայթակղութիւններ հանած էր, որոնք իր արտաքսման պատճառ եղած էին:

Վերջապէս Սէն-է-Ուազի մէկ փոքր գիւղին մէջ իրեն դէմ այնքան ամբաստանութիւններ եղան որ, դատարանը ստիպուած միջամտեց: Առաջին անգամ դատապարտուած էր: Այն ատեն երեսուն տարեկան էր: Տասը տարուան դատապարտուելով Ռօշֆօրէն փախած եւ Փարիզ եկած էր, ուր շատ տարի կրցած էր պահուիլ:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Տար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի Յունուար 30, ժամը 3ին, Ազգ. Տան սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ: Բոլորին ներկայութիւնը ան-հրաժեշտ է:

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ, Շաբաթ Փետր. 1 ժամը 21էն սկսեալ,

Hôtel National, Route de Soyons

JACK KOJA

մասնակցութեամբ հանրածանօթ նուագախումբի

Հայկ. ջերմ մթնոլորտ եւ անակնկալներ

Սեղաններ ապահովելու համար հեռաձայնել 43-43-18:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Փետր. 2, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ կէսօրէ ետք ժամը 15ին:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհներն ու համակիրները:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Արիներու տարեկան հանդէսը Կիրակի, Մարտ 2ին, կէսօրէ ետք ժամը 14,30ին, Սալ տը լա Շիմի:

VOTRE AGENCE DE VOYAGE

"BRASIL-ATLANTICO"

a appreté pour vous, une Caravelle pour le match

BAYERN DE MUNICH
contre
ARARAT

Départ le 5 Mars à 14 heures
Retour le même jour à 23 heures
Prix de ce voyage :

450 Francs

Ce prix comprend :
— Le transport aérien
PARIS-MUNICH-PARIS
— *Les transferts de l'aéroport de Munich au stade et vice versa*
Pour tous renseignements et
et inscriptions s'adresser à

Monsieur EKMEKCIYAN
BRASIL ATLANTICO
1, Avenue de l'Opéra, 75001 Paris
Tél. : 265-35-13

LE THEATRE DE LA VILLE
présente

HENRI TACHAN

du 28 Janvier au 8 Février à 18 h. 30
THEATRE DE LA VILLE
2, Place du Châtelet, Paris (4e)
Tél. : 887-54-42
Prix des places : 9,50 Francs.

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ

ՆՈՐ ԲԱՑՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄԵԾ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ՄԸ

ՊԱԼԹԱՅԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

27, RUE BLEUE PARIS 9e

FACE AU METRO CADET

Հոն պիտի գտնէք հայկական եւ արեւելեան ամէն տեսակի ընտիր ապրանքներ, խմիչքներ, մաչկելի գիներով

ԲԱՑ Է ԱՄԷՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ԿԻՐԱԿԻԷ ԺԱՄԸ 8ԷՆ 20

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Նախագահութեամբ ԱՐՇԱԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

ի նպաստ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Յունուար 30 Եշ. ժամը ճիշդ 20.45ին

THEATRE DAUNOU — 9, RueDaunou — Métro : OPERA

Կը ներկայացուի

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարներ

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօսունեան — Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

K. BAKERDJIAN : 35, Rue de Trévise, Paris 9e — Tél. : 770-07-25
M. ANDONIAN : Tél. 738-21-18
P. TERZIAN : Tél. 202-87-20
ALIMENTATION MASSIS : 21, Rue Saulnier — Tél. 770-16-88

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին,

Կիրակի, Փետր. 2, ժամը 15.30էն 24

Կը խօսի.— ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԻՒՐԵԱՆ

Բացառիկ անուրդ՝

ԳԱՌԶՈՒԻ նուիրած մէկ վիմագրութիւնը (լիթօ)

Animée par l'Orchestre

LES ARMENIAN S SUNSHINE

et la participation de l'ENSEMBLE SEVAN

dans les Salons du Centre Administratif et Social, 16 Place de l'Hôtel de Ville

Asnières

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

14, ՍԷՆԹ-ՕՆՈՐԻՆ ՏԷ ՓԷՐԹ
(Քալվատոս)

Ծովեզերեայ կայանը կը բացուի Զատկուան դպրոցական արձակուրդին՝

ՄԱՐՏ 23 - ԱՊՐԻԼ 5

6-14 տարեկան մանուկներու համար

Արձանագրութեան համար դիմել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղին, 15 Ռիւ Ժան Կուժօն, մ5008 Փարիզ, Երկուշաբթի եւ Ուրբաթ առաւօտները ժամը 10-12 կամ հեռաձայնել 985-36-53:

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Օր. Օտէթ Ֆէլլահեանի հեռ. 62-88-42 կամ Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեանի հեռ. 24-65-24

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Օր. Լուիզ Թիւֆէնքճեանի հեռ. 50-60-85

VOYAGE EN AMÉRIQUE LATINE

HELVETUR VOUS PROPOSE :

Un circuit de 22 jours

Argentine — Uruguay — Chili

Départs Paris :
23 Février 75
2 Mars 75

Vous trouverez auprès de notre Bureau de représentation toutes les informations utiles.

9, Avenue de Taillebourg,
75011 PARIS
Tél. : 628-80-62

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

NUITÉE DANSANTE

Samedi, 1er Février de 22 h. à l'aube

Կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ Տեղի կ'ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտի շքեղ սրահներուն մէջ մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ELIE PORTAL et «LES MEDITERRANEENS»

Հայկ. ջերմ միջավայր: Ճոխ պիւֆէ: Հաճելի անակնկալներ:

Réservations :

AGENCE WASTEELS, 87 La Canebière — Tél. 62-03-44
BABY-SHOP, 15, Rue Pisançon — Tél. 33-08-84
STEPANIAN, 18 Boulevard National — Tél. 62-42-03

ՊԻՆՉԻ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԸ

ՊԵԼԺԻՈՅ ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՕՐԸ

ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐ 9

Հաւաքուիլ ժամը 8ին Մեթրօ Շաթօ տը Վենսէն, Քաֆէ Թերմինիւսի առջեւ եւ 8.15ին Կառ տիւ Նոռ, Քիւրվէօր սըրճարանը:

Մեկնում դէպի Պինչ, ժամը 8.30ին Հիւսիսի Կառուղիէն լիւքս օթոքառով:

Հաճելի օր մը, Մամզէլներու տողանցք: Ցերեկուան ճաշը՝ Մոնս:

Վերադարձ ժամը 18ի առեններըը եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի առեններըը:

Մասնակցութիւն 69 Ֆ. ամէն բան մէջը:

Սահմանափակ տեղեր: Մի՛ մոռնաք ձեր ինքնութեան թուղթերը:

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES

Հայ Մշակոյթի Տունը
17, Ռիւ Պլէօ, Փարիզ 9րդ
Հեռ. 824-63-89
ժամը 14էն 18.30 կամ՝ 324-14-96
ժամը 8էն 13 եւ 20էն 22

Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷԶԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Քարտուղար

Կ՛ՈՒԶՈՒԻ

Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը, Սէն Ռաֆայէլի Հանգստեան տան «ՀՕՄ»ի համար կը փնտռէ ընդհանուր տնօրէն մը, ամէն կերպ ձեռնհաս եւ կարող, վարելու համար հաստատութեան ներքին աշխատանքները եւ արտաքին յարաբերութիւնները պաշտօնատանց մօտ:

Թեկնածուները կ'ընդունուին Աղքատախնամի կեդրոնը՝

Association Arménienne d'Aide Sociale

77, Rue Lafayette, Paris (9e)

Tél. : 878-02-99

Գրաւոր ներկայացնել ուսմանց մակարդակի եւ ընդհանուր փորձառութեանց վկայականները, պարզելով տարիք եւ վերջին տարիներու պաշտօնավարութեանց ցանկը:

ԴԻՒԱՆ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
29
MERCREDI
29 JANVIER
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 170 ֆր.	Վեցամսեայ	90 ֆր.
Արտասահման	Տար. 200 ֆր.	Հատը	1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.210 — Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN — 51e ANNÉE — N° 13.210

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍԱՏԱԹ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— O —

Եգիպտոսի նախագահը, որուն կ'ընկերանան իր կինը, աղջիկները, Արտաքին նախարարը եւ ուրիշներ, Օրլիի օդակայանը դիմաւորուեցաւ Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին, Տիկին Ժիս–քարի, Նախարարապետին եւ այլ անձնաւորութիւններու կողմէ: Դիմաւորումի արարողութիւնը արագ եղաւ եւ երկու նախագահները օդակայանէն Փարիզ ժամանեցին ինքնաշարժով: Նախապէս ապահովութեան նկատումներով Սատաթ թռանով Օրլիէն Փարիզ պիտի հասնէր, սակայն աննպաստ օդը — ցուրտ, անձրեւ եւ հով — պատճառ դարձաւ նոր կարգադրութեան:

Երկու նախագահները Երկուշաբթի օր երկու ժամ տեւողութեամբ խօսակցեցան երեք գլխաւոր հարցերու շուրջ՝ Մերձ. Արեւելքի խաղաղութիւնը, արաբեւ–եւրոպական խօսակցութիւններն ու վառելանիւթի հարցին քննութիւնը խորհրդաժողովի մը ընթացքին: Մինչ Ժիսքար եւ Սատաթ Էլիզէի մէջ վերոյիշեալ հարցերու շուրջ կը խօսակցէին, անդին Քէ 'Օրսէի մէջ երկու երկիրներու պատուիրակութիւնները կը քննէին Ֆրանքօ–եգիպտական տնտեսական եւ մշակութային համագործակցութեան ծրագիրները: Ներկայ էին երկու երկիրներու Արտաքին նախարարները:

Երեկոյեան Հանրապետութեան Նախագահը Սատաթի ի պատիւ ճաշ մը կուտար Էլիզէի մէջ, որուն ներկայ կ'ըլլային 150 հրաւիրեալներ: Ժիսքար իր արտասանած բաժակաճառին ընթացքին կը շեշտէ, թէ ներկայիս աւելի մեծ հաւանականութիւններ կան Մերձաւոր Արեւելքի հարցին արդար լուծման համար, շնորհիւ տարիէ մը ի վեր կատարուող դիւանագիտական աշխատանքներուն: Ֆրանսա համոզուած է, շեշտեց Նախագահը, թէ կարելի է վերջ տալ բախումին եւ հաստատել մնայուն խաղաղութեան մը պայմանները այն վայրկեանէն սկսեալ, երբ կ'ընդունինք բոլորին իրաւունքները: Ատոնք են՝ արաբ երկիրներու իրաւունքը ձեռք ձգելու իրենց ամբողջ հողերը՝ գրաւեալ հողերու պարպումով, պաղեստինցի ժողովուրդին իրաւունքը, աշխարհի միւս ժողովուրդներուն նման, ունենալու հայրենիք մը եւ, վերջապէս, Իսրայէլի իրաւունքը ապրելու, շրջանի բոլոր երկիրներուն նման, ապահով, ճանչցուած եւ «կ'աւելցնեմ գործնական ձեւով երաշխաւորուած սահմաններու մէջ»:

Իր պատասխանին մէջ Սատաթ ողջունեց Ֆրանսայի որդեգրած դրական կեցուածքը Մերձ. Արեւելքի հարցին շուրջ եւ շեշտեց, թէ պէտք է վերջ տալ գրաւումին եւ անոր հետքերուն ու վերահաստատել իրաւունքները շահակից կողմերուն:

Աւելցնենք, որ երբ Անուար էլ Սատաթ ինքնաշարժով Մարինեիէ Էլիզէ կ'երթար, քանի մօտ երիտասարդներ՝ «Հրեայ Ուսանողներու Ճակատ»ի անդամներ, թռուցիկներ նետեցին կառքին վրայ: Ոստիկանութիւնը միջամտեց անմիջապէս:

ԵՐԵՒԱՆ <=> ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Յունուար 21–23)

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

«Արարատ» ծովափնեայ Սոչի քաղաքին մէջ կը մարզուի ընկերական մրցումներ կատարելով խորհրդային բարձրագոյն դասի խումբերու հետ:

Առաջին մրցումը կատարեց Կրասնոդարի «Կուբան»ի հետ: Առաջին կիսախաղը վերջ գտաւ 2–1 կէտով, «Արարատ»ի ի նպաստ: Երկրորդ կիսախաղին Ն. Ղազարեան եւ Լ. Իշտոյեան մէկական կոլ եւս նշանակելով մրցումը վերջացաւ 4–1 կէտով:

Երեւանցիներու երկրորդ մրցակիցը եղաւ Դնեպրոպետրովսկի «Դնեպրը», նոյնպէս բարձրագոյն դասի ակումբ մը: Ցարդ Երեւանցիները ընդհանրապէս պարտութեան կը մատնէին այս խումբը կէտերու քիչ տարբերութեամբ: Այս անգամ, սակայն, խաղը վերջ գտաւ հաւասար արդիւնքով (0–0):

×

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐԸ

Լենինական օժտուեցաւ արդիւնաբերական նոր կեդրոնով մը: Քաղաքին ծայրամասերէն մէկուն մէջ շինուելու վրայ են շինարարական մեքենաներու գործատուները, բնակարաններու շինութեան ձեռնարկութիւնը:

Լենինականի մէջ արդիւնաբերական կեդրոններ սկսան ստեղծուիլ 1971էն ի վեր: Արդէն կը բանին անոնցմէ երկուքը՝ հիւսիսայինը եւ հարաւայինը, ուր կեդրոնացած է քաղաքին յիսուն արդիւնաբերական ձեռնարկութիւններուն մեծ մասը:

Երեքշաբթի օր կը շարունակուէին Ժիսքար – Սատաթ խօսակցութիւնները միշտ առանց թարգմանի — անգլերէն կը խօսակցին:

Քանի մը տողով

ԿԻՊՐՈՍԻ անգլիական կայանի շուրջ 10.000 թուրք Կիպրացիները Թուրքիա փոխադրուած են տասը օրուան ընթացքին: Ասոնցմէ 750ը Կիպրոսի գրաւեալ գօտին վերադարձած են եւ, համաձայն թրքական աղբիւրներու, պիտի հաստատուին Յոյներու պարպած տուները եւ ագարակները: Ասոնց պիտի հետեւին ուրիշներ ալ: Յունաստանի կառավարութեան պահանջով ամերիկեան «Ռիչըրտ Պիրտ» մարտանաւը Քորֆուի մէջ խարիսխ պիտի չնետէ: Ամերիկեան մարտանաւին ժամանումին առթիւ 5000 հոգի հակամերիկեան բուռն ցոյց մը կատարեցին, որու ընթացքին ցուցարար մը մեռաւ:

ԱՆԳԼԻՈՅ եւ Հիւսիսային Իրլանտայի մէջ ինը ռումբեր պայթեցան վիրաւորելով քսան հոգի:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ Արտաքին նախարարը՝ Սոարէս, որ միաժամանակ Ընկերվարական կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարն է, ազդարարեց, թէ քաղաքացիական պատերազմ մը կրնայ ծայր տալ Փորթուկալի մէջ, իբրեւ հետեւանք համայնավարներու «հակաժողովրդավարական» քայլերուն: Համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը հերքեց, թէ իր կուսակցութիւնը նման նպատակներ կը հետապնդէ:

1915Ի ՀԱՅԿ. ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ 60ԱՄԵԱԿ

Սիրելի հայրենակիցներ,

1915 Ապրիլ 24. — այս թուականը կը նշէ 60րդ տարեդարձը այն թուականին ուր Հայերու բնաջնջման ծրագիրը գործադրութեան դրուեցաւ Իթթիհատականներու կողմէ:

1.500.000 կոտորուեցան: Ծնողքներ, բարեկամներ, ծերեր, կիներ, երախաներ, չափահասներ: Մահը հարուածեց առանց խտրութեան:

Մեր ժողովուրդը, կամ աւելի ճիշդ ինչ որ կը մնար անկէ, ստիպուեցաւ ցրուիլ, լքելով իր հողերը, բոլոր ինչքերը այլ տեղ ապաստան գտնելու:

Վաթսուն տարի յետոյ, ոճիրը անպատիժ կը մնայ եւ Թուրքիա, հայկական նախկին հողերու վրայ հաստատուած, կը շարունակէ ուրանալ 1915ի ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, լրբութեամբ, եւ ամբարտաւանութեամբ: Հայերը, միաձայնութեամբ կը մերժեն այսօր կատարուած իրողութիւնը:

Երեք կուսակցութեանց միացեալ կոչը, վերջերս հաղորդուած, կատարելապէս խորհրդանշեց պատասխանատու հայ կազմակերպութեանց կամքը, որ է բացառիկ արձագանգ տալ մեր յետագայ ձեռնարկներուն:

Մեր կոմիտէի հեռանկարը, միայն ցեղասպանութեան պաշտօնական ճանաչումը չէ միջազգային Մարմիններու կողմէ, այլեւ օրինականացումը մեր հողային պահանջներուն, ինչ որ ուղղակի հետեւանքն է ցեղասպանութեան:

Մեր կոմիտէն մրցակցութեան մէջ չէ երբեք յարանուանութեանց համախմբած մարմնին հետ: Ընդհակառակն, զայն կ'ամբողջացնէ եւ անոր կուտայ քաղաքական անհրաժեշտ շարունակութիւն մը: Իր կոչումն է բողոքը եւ պահանջը կազմակերպել բոլորին ուշադրութիւնը դորակոչի ենթարկելով Հայկական Դատին վրայ:

Մեծ ցոյցեր նախատեսուած են: Զանոնք պիտի կանխէ թռուցիկներու, գրքոյկներու, հանրագրերու, «կլոր–սեղաններու», դասախօսութիւններու, մամուլի քարոզչութեան տարածման արշաւանքը, որ միայն կրնայ զգայնացնել հանրային կարծիքը ցեղասպանութեան իրականութեան և Հայկ. Դատի այժմէականութեան վրայ:

Այս ոգեկոչումէն անդին պիտի շարունակէ իր գործունէութիւնը ձեռք ձգելու համար.—

Ա) 1915ի Ցեղասպանութեան դատապարտումը միջազգային մարմիններու կողմէ.

Բ) Հայ ժողովուրդի հողային իրաւունքներու ճանաչումը:

20.000 ԸՆՏԱՆԻՔ 20 ՖՐԱՆՔԻ

Ինչո՞ւ այս նշանախօսքը: Մեզի համար հարցը այն էր որ դրամական հայթայթումի աղբիւր մը գտնենք եւ հանդանակութեան դրութիւն մը որ միայն հիմնուած չըլլայ քանի մը մեկենասներու առատաձեռնութեան վրայ: Ժողովրդականացնելով այս նշանախօսքը, մեր կոմիտէն ցայտուն դարձնել երկու հիմնական իրականութիւն, զոր լաւ է վերյիշել.—

Առաջին առթիւ, 20 Ֆրանքի չնչին մասնակցութիւն մը կարելի առաւելագոյն թիւով ընտանիքներու կողմէ թոյլ կուտայ որ կարեւոր գումարներ հաւաքուին:

Երկրորդ՝ մեր հայրենակիցներու բաւ–

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գիւղատնտեսութեան նոր նախարար

— O —

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշումով Հայաստանի Գիւղատնտեսութեան նախարար նշանակուած է Յունուար 21ին Հենրիկ Թարջումանեան:

×

ԽՄԲ.— Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէն անցեալ տարի Մարտին, իր լիակատար նիստին շատերու կարգին դատապարտած էր Գիւղատնտեսութեան նախարարութեան պատասխանատուները (Նախարար՝ Հր. Յովհաննիսեան), «որոնք պետական եւ ֆինանսական կոպիտ խախտումներ են թոյլ տուել հասարակական նշանակութիւն չունեցող զանազան կոտեջների, վիլլաների եւ առանձնատների շինարարութեան ու շահագործման ժամանակ» («Սով. Հայաստան» 1974, Մարտ 28): Ա. Քոչինեան, Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի 1973 Նոյեմբեր 14ի լիակատար նիստին «լուրջ թերութիւններ եւ բացեր» գտած էր գիւղատնտեսութեան մարզէն ներս, ընդգծելով թէ հնգամեայ ծրագրին առաջադրութիւնները չեն իրագործուիր: Ծրագրի եւ պիւտճէի յանձնաժողովի նախագահը՝ Ռ. Ամիրեան, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի ութերորդ նիստին խօսելով գիւղատնտեսութեան մասին դիտել կուտար, թէ «Հանրապետութեան Գիւղատնտեսութեան մինիստրութիւնը, նրա տեղական մարմինները, աշխատաւորների դեպուտատների շրջանային սովետների գործադիր կոմիտէները միջոցներ ձեռք չեն առել գիւղատնտեսական արտադրութեան զարգացման եւ նրա արդիւնաւէտութեան բարձրացման գործում եղած թերութիւնները վերացնելու ուղղութեամբ» («Սով. Հայաստան», 1974, Դեկտ. 27):

ուար թիւ մը մասնակցութիւնը մեր ձեռնարկներուն ժողովրդական տարողութիւն պիտի տայ, յայտնելով նաեւ մեր նախաձեռնութեան հաւաքական նկարագիրը:

Եկող երեք ամիսներու ընթացքին, պիտի կարդաք եւ լսէք այս նշանախօսքը՝ — 20 հազար ընտանիք 20 Ֆրանքի, հազարաւոր անդամներ: Որդեգրեցէք զայն, տարածեցէք ձեր կարգին, առանց վարանումի:

Մեր կոմիտէն յանձնառու կ'ըլլայ արդիւնաւէտ օգտագործումն ընել հաւաքուած գումարներուն եւ խղճմտօրէն հաշիւ տալ այն աշխատանքներուն մասին, զորս ձեր մասնակցութիւնը թոյլ տուած պիտի ըլլայ որ կատարուին:

Գործունէութեան մեր կամքը լաւագոյն պատասխանը կը մնայ բնաջնջումի այն փորձին զոր Թուրքիա ըրաւ, ասկէ 60 տարի առաջ:

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՊԱՇՏՊԱՆ
ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՀԱՍՑԷ.—

Comité de Défense
de la Cause Arménienne
17, Rue Bleue — 75009 Paris

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱԽՈՅԵԱՆԸ

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔԻՉ ԾԱՆՕԹ ԷՋԵՐԷՆ

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐ

ՀԱՅ ԵՒ ՅՈՅՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

Գ.

Շնորհալիի զոյգ նամակները, Թէորիանէի գրաւոր ու բերանացի վկայութիւնները սքանչացում եւ հիացում յառաջ կը բերեն յոյն եկեղեցականներու դասին մէջ «Եւ այնուհետեւ էր տեսանել, կ'ըսէ պատմիչը, մեծ համարձակութիւն միտոյ սեռիս՝ ի Թագաւորական քաղաքին եկեղեցիսն· եւ առ ամենեսեան՝ արդարացեալս ի Հայոց եւ ի փորձ»· եւ այլեւս հասած նկատելով յարմար առիթը ներկայացնելու Հայերուն իրենց պահանջները ամբողջական միութեան համար, ինը գլխաւորութիւններ կը շարադրեն եւ միեւնոյն նուիրակներու ձեռքով Հռոմկլայ կ'ուղարկեն որպէսզի հայ եկեղեցական ժողովը ընդունի, կամ չընդունածին բացատրութիւնը տայ. Ա) Նզովել մոլար մտքով մէկ բնութիւն ըսողները, այսպէս Եւտիքէս, Դէոսկորոս, Սեւերիոս, Տիմոթէոս կուզ եւայլն... Բ) Քրիստոսի երկու բնութիւն, ներգործութիւն եւ կամք ըսել, աստուածային եւ մարդկային որ հակառակ չեն իրարու. Գ) Ս. Աստուածէն վերցնել խաչեցարը. Դ) Յոյներու եւ Լատիններու հետ տօնել Աւետումը Մարտ 25ին, Ծնունդը Դեկտ. 25ին, Տնօրէնութիւնը Յունուար 1ին, Յայտնութիւնը Յունուար 6ին, Տեառնընդառաջը Փետր. 2ին եւ մէկ խօսքով՝ բոլոր տէրունական, Աստուածածնի, Յովհ. Կարապետի, Առաքեալներու տօները եւայլն. Ե) Միւռոնը ձէթով պատրաստել. Զ) Պատարագը հացով, գինիով եւ ջուրով կատարել. Է) Պատարագի եւ ժամերգութեան ատեն ժողովուրդը եկեղեցիէն դուրս չձգել. Ը) Ընդունիլ Դ, Ե, Զ, Է Տիեզերական ժողովները. Թ) Կաթողիկոսին հաստատութիւնը Բիւզանդիոնի կայսրէն ընդունիլ:

Այս պայմանները յետագային շատ կը մեղմանան եւ գլխաւոր վիճաբանութիւնը մէկ քանի խնդիրներու շուրջ կը դառնայ, ինչպէս պիտի տեսնենք: Մինչ այդ Շնորհալի անմիջապէս կանչել կուտայ Կիլիկիոյ, Միջագետքի երեւելի հայ եպիսկոպոսներն ու վարդապետները եւ կը կարդայ ինը գլուխները: Գլխաւոր խնդիրներուն շուրջ ամէնքը կը հաւանին եւ հայրապետը տեսնելով գործին յաջողութիւնը, կը մտածէ կանչել նաեւ Մեծ Հայքի, Վրաստանի, Աղուանիստանի աւելի քան 300 եպիսկոպոսները եւ շատ վարդապետներ, որպէսզի միութիւնը ամբողջական ըլլայ: Կայսերական պատգամաւորները տեսնելով որ նման համագումար մը երկար ամիսներու կը կարօտի, հրաժեշտ կ'առնեն հայրապետէն եւ ժողովականներէն ու կը մեկնին Կոստանդնուպոլիս, երկու նամակով մին առ կայսր, միւսը Կ. Պոլսոյ Միքայէլ պատրիարքին, ուր Շնորհալի կը յայտնէ իր մեծ փափաքն ու ջանքը՝ միաբանութիւնը յաջողցնելու, ազգային ժողով մը գումարելով: Կարօտագին կը յիշէ իր նախնիքներու երջանիկ օրերը երբ եկեղեցիներու այսպիսի բաժանում չկար եւ Հայերը սիրով կը յաճախէին դէպի Յոյներու քով, որոնց հետեւողներ տեսեր է ինքը Ն. Շնորհալի իր մանկութեան օրերուն Սեւ լերան վանքերուն մէջ ու երկու ազգերու միանձները եւ վարդապետները սիրով կը հակաճառէին եւ այն ատենէն իր սիրտն ալ կը ցանկար կատարեալ խաղաղութեան եւ միութեան. եւ նկատելով Կ. Պոլսոյ պատրիարքը իբրեւ միջնորդ մը այս գործին, խոնարհական գովութեամբ կը յորդորէ որ ջանայ կարելին ընել եւ աղօթել յաջողութեան համար:

— «Թէ այս եւ թէ ուրիշ նամակներու մէջ — կ'ըսէ Հ. Ալիշան, հաւասար կը փայլի մեր հայրապետին շնորհքն խոհեմութեան, խոնարհամտութեան, արդարասիրութեան, միանգամայն եւ պաշտպանելու իր ազգն ու եկեղեցին՝ առանց ուրիշին դպչելու կամ յայտնի պակասութիւն մը ջատագովելու, առանց հետ մէկտեղ վսեմական արժանապատուութիւն մըն ալ»: Ինչ որ կ'աւելցնէ, չի նշմարուիր յոյն կայսրին եւ պատրիարքին գրութիւններուն մէջ ուր կայ չեշտուած տիրական եւ իշխանական ոգի մը:

Հաւատարիմ իր խոստումին եւ մղուած գեղեցիկ հեռանկարի մը տեսիլքէն անդադար շրջաբերական նամակներ կ'ուղարկէ Արեւելեան Հայաստանի գլխաւոր եպիսկոպոսին, վարդապետներուն եւ ամէն կողմ, համառօտ տեղեկութիւններ տալով նաեւ Մանուէլ կայսրին, միութեան ջանքը եւ իրեն ուղղած գրութիւններուն պարունակութիւնը եւ թէ ինչպէս ինքը առանց ազգային ժողովին հաւանութեան չէ ուզած վճիռ տալ. ուստի կ'աւելցնէ որ երբ երկրորդ շրջաբերական մըն ալ ընդունելու ըլլաք ինձմէ, անդադար գաք սահմանուած տեղը իբրեւ Աստուծմէ կանչուած. մինչ այդ, կ'ըսէ, անդադար աղօթեն Աստուծոյ «զի ի ժողովելն ի միասին՝ տացէ մեզ իմաստս, զայն ինչ խորհել, խօսել եւ առնել՝ որ նորին իսկ հոգւոյն սրբոյ են կամք եւ հաճոյք, առ ի շինութիւն եւ հաստատութիւն կաթողիկէ եւ առաքելական ուղղափառ եկեղեցւոյ»:

Երկրորդ նամակը դեռ չղրկած 75ամեայ հայրապետը կարճատեւ հիւանդութենէ մը վերջ կը հրաժարի երկինք իր անձկալի Փրկչին քով:

Շնորհալիի մահուան լուրը մեծ տրտմութեան պատճառ կ'ըլլայ Բիւզանդիոնի մէջ: Կայսրը մխիթարութեան նամակ մը կը գրէ նոր հայրապետին՝ Գրիգոր Տղային, յորդորելով միաժամանակ առաջ տանիլ այնքան փութով սկսուած գործը:

Գրիգոր կողմնակից եւ հաւան՝ մեծ դժուարութիւն մը կը տեսնէ սակայն Յոյներուն ինը պահանջներուն մէջ. գիտակից՝ որ Հայերը այնքան դիւրաւ չեն հրաժարիր իրենց աւանդութիւններէն, միաժամանակ անտեղիտալի կարծելով Յոյները իրենց որոշումներուն մէջ, միակ ելք մը կը գտնէ գրել առ կայսր նամակ մը որով կը խոստանայ ամենայն փութով շարունակել սկսուած գործը աղաչելով որ միմիայն հաւատքի վերաբերեալ կէտերու մէջ կայանայ միութիւնը, մնացածը, կ'աւելցնէ, իմաստութեամբ, ժամանակի ընթացքին սիրով կը կատարուի:

Մինչ այդ, նորընտիր հայրապետը, Լամբրոնացիի եւ ուրիշ եպիսկոպոսներու աջակցութեամբ ինը հարցումներուն մի առ մի պատասխանը կը պատրաստէ, ներկայացնելով Հայերուն պահանջները՝ ինչ դիրք ալ բռնելու ըլլան Յոյները: Կը նզովենք, կ'ըսէ Եւտիքէսը եւ Սեւերոսը, եւ եթէ ցոյց տրուի Դիոսկորոսն ալ համախոհ է անոնց, ինքն ալ նզովեալ ըլլայ: Երկրորդ՝ կ'ընդունինք Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւն որպէսզի չշփոթուի, միաժամանակ կը խնդրենք որ թոյլ տաք որ կարենանք մէկ բնութիւն ալ ըսել՝ որպէսզի չբաժնուի: Երրորդ՝ Աստուածածնի ի պատիւ Որդւոյն կ'երգենք եւ միշտ երգած ենք, բայց որպէսզի ձեզ սիրաշահինք կրնանք նոյնիսկ «որ մարմնացար» աւելցնել խաչեցարէն առաջ: Չորրորդին համար կը խնդրէ որ թոյլ տրուի Հայերուն Յունուար 6ին տօնել Ծնունդը Յայտնութեան հետ միասին, քանի հին սովորութիւն է մեր մէջ: Հինգերորդին համար կ'ըսէ պարզապէս որ երբ ձէթ գտնենք, Միւռոնը ձէթով կ'ընենք: Վեցերորդ՝ բաղարջով պատարագելը համաձայն է Հռոմի առաքելական մեծ Աթոռին ալ, ուստի եթէ դուք յանձն առնէք բաղարջով պատարագել, մենք եւս յանձնառու կ'ըլլանք գինիին մէջ ջուր խառնել: Եօթներորդ՝ եթէ բաւարար եկեղեցի ունենանք արարողութիւնները հոն կը կատարենք եւ ոչ դուրսը: Ութերորդին համար կ'ըսէ որ մինչեւ Դ. տիեզերական ժողովը, այսինքն Քաղկեդոնի, պատճառն ու սահմանները ունինք եւ հաւան ենք, ուստի եթէ մնացածներուն ալ պատճառն ու սահմանը տրուի, որ համաձայն ըլլան նախորդներուն՝ կ'ընդունինք: Իններորդ՝ կը խնդրէ կաթողիկոսին ընտրութիւնը Հայերուն ձգուի, զանազան օտար իշխանութիւններու ենթակայ ըլլալով դժուարին է կայսերական ընտրութիւնը:

Անկէ զատ կը պատրաստէ նաեւ իրենց կողմէ ներկայացուելիք պահանջները Յոյներուն եօթը կէտերուն մէջ. Ա) Կանոններու դէմ յանցաւորները առանց քննութեան եւ դատաստանի եկեղեցական աստիճան պիտի չընդունուին. Բ) Յանցաւոր եկեղեցականները առանց ապաշխարութեան պիտի չհամարձակին անմեղներուն հետ հաղորդուիլ. Գ) Ներքինիները եկեղեցական պատուի պիտի չկոչուին. Դ) Բաղարջով պիտի պատարագեն: Ե) Նուիրումէն վերջ տաք ջուր պիտի չխառնուի բաժակին մէջ. Զ) Կանոնական պահքերը կրօնաւորներէն ու քահանաներէն պէտք չեն ձուկով եւ գինիով լուծուին. Է) Անտիոքի աթոռն ու թեմը Հայոց կաթողիկոսին տրուի, այն պարագային յանձն կ'առնենք որ կաթողիկոսական ընտրութիւնը կայսրին որոշումով ըլլայ:

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԸՆԿ. ՄԵԼԻՔ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(Մահուան առթիւ)

Ափսո՜ս, ընկեր Մելիք Գէորգեանն ալ թաղեցինք: Կ'երթա՜ն, ժամադրուածներու պէս իրարու ետեւէ կը մեկնին: Հինը՝ անոնցմէ նմոյշներ միայն մնացած են հոս ու հոն: Միջինը՝ որ այսօր հին կրնանք համարել, անոնց կծիկն ալ քակուած է ու կը շարունակուի քակուիլ յարաճուն թափով մը:

Հրապարակը կը պարպուի զգալիօրէն բաց մը, պարապ մը ձգելով իր ետին:

Մեզմէ իւրաքանչիւրին ապրած կեանքը հաստափոր գիրք մըն է բազմազան դրուագներով ու այլազան պատկերներով: Գիրք մը նաեւ մեր սիրելի ընկեր Մելիքի բազմաչարչար կեանքը իր վերիվայրումներով, իր փոթորկալից անցեալով:

Ծնած Տարօնի աշխարհը, — Մուշ, — 1889ին: Հազիւ 17 տարեկան պատանի, գործ կ'ունենայ Թուրքերուն հետ: Անշուշտ կը հասկնաք ի՛նչ ըսել է «գործ ունենալ Թուրքին հետ»... Ատեն մը գաղտնօրէն կը դեգերի հոս ու հոն, գիւղէ գիւղ, հետքը կորսնցնելու համար, ի զո՜ւր: Թուրք-քիւրտ որսկաններ միշտ հետամուտ են իր հետքերուն:

Տեղւոյն Հ. Յ. Դ. «Երկաթ» խումբը գաղտնի ճանապարհով զինք կը հասցնէ Տրապիզոն, ուրկէ կը մեկնի արտասահման: Իր առած պատահական նաւը եր-

---

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Զ.

— Գտած մարդս չէնք չորհք մարդ է եւ ոչ թէ ոեւէ Մարտիրոս Սարըպըյըքեան մը, — պատասխանեց խրոխտ ու ամբարտաւան կերպով մը:

— Մարտիրոս աղան անչնո՞րհք:

— Չէ, բայց չի կրնար բաղդատութեան դրուիլ Ղարաբաղի Մելիքներէն իջած ազնուական եւ ուսումնական երիտասարդի մը հետ:

— Մելիք, ազնուական, ուսումնական, — պատասխանեց Մարկոս էֆէնտի ձեռքի արհամարհոտ ճօճումով մը, — ատոնք փոր չեն կշտացներ, ատոնք բախալը չառներ... ասիկա նայինք, ասիկա ունի՞:

Ու Կերմէքեան աջ ձեռքի բթամատը ցուցամատին շփշփեց: Այս շփումը, ինչպէս յայտնի է, դրամը կը խորհրդանշէ:

— Նիւթական կացութեանը մասին արդէն տեղեկութիւններ տուած եմ Թագուկ հանըմին, — ըսաւ տանտէրէջը:

Եւ միշտ աւելի տրամադիր իր թեկնածուին նիւթական վիճակէն աւելի ազնուական եւ ուսումնականի արժանիքները առաջ քշելու, աւելցուց.

— Խամսայի Մելիքներէն, մեծ ընտանիքէ մարդ է, Մարկոս էֆէնտի, եւ կատարեալ ուսմունք առած... Համալսարանական մը:

— Ինծի նայէ, տէր հայր, — շարունակեց Կերմէքեան, — ես մօրուքս չարշըին մէջ ճերմկցուցած մարդ եմ. սա մելիքութիւնը, ուսմունքը, եւայլն մէկ կողմ ձգէ եւ լրջօրէն խօսինք... ի՞նչ է այդ մարդուն անունը:

— Մելիք-Ղուկաս Կորկոտեանց:

— Հարո՞ւստ է:

— Եղբայր, հաշիւները բռնողը ես չեմ, միայն թէ լսած եմ որ Կորկոտեանները հարուստ ընտանիք են:

Այս անորոշ հաստատութիւնը չգոհացուց Մարկոս էֆէնտին, որ իր հարցաքննութիւնը առաջ տարաւ՝ առանց սակայն կարենալ ճշգրիտ բան մը հասկնալու Կորկոտեանցի նիւթական կացութեան մասին: Այսուհանդերձ տէրտէրը բաւական ճարպիկ գտնուեր էր իր սարքած խաղը առաջ վարելու, եւ նոյնիսկ, ի վերջոյ, կրցեր էր Մարկոս էֆէնտին հաշտեցնել Սարըպըյըքեանի նշանտուքը ետ ընելու գաղափարին հետ:

Կերմէքեան, առանց տակաւին կատարելապէս համոզուելու Տ. Մկրտիչի խօսքերուն, ուզեց որ հօրատէրը իրենց տունը գայ անգամ մը որպէսզի երես առ երես տեսնուին:

Այդ նախնական տեսակցութենէն ետքը, Մարտիրոս աղայի հետ խզումի խնդիրը նկատողութեան պիտի առնէր:

Տէր Մկրտիչ դուրս ելաւ աւելի մտատանջ քան իր այցելութենէ առաջ: Քանի կը մտածէր իր գալին մէջ, այնքան կը զգար հետզհետէ ծագելիք դժուարութիւնները:

Հիմա ա՛լ փախուստի ճամբայ չկար: Պէտք էր անպատճառ հարուստ ռուսահայ հօրատէրը ներկայացնէր Մարկոս էֆէնտիին, ինչ որ ալ ըլլար հետեւանքը: Կորկոտեանց անունը զոր աւագերէցը մէջտեղ նետած էր, բոլորովին մտացածին բան մը չէր. իրաւ այդ անունով ռուսահայ երիտասարդ մը վերջերս ներկայացած էր իրեն, Թիֆլիզի քահանաներէ մէկուն յանձնարարագրով: Ղարաբաղցի էր եւ ուսումնական, ու ամէն ինքզինքը քիչ շատ յարգող Ղարաբաղցիի պէս, իշխանական ցեղէ: Ինչպէս կ'երեւար, Տ. Հայրը ծայրէ ծայր սուտ պատմութիւն մը չէր հնարած, միայն թէ պէտք զգացեր էր քիչ մը իրողութիւնը բարեփոխելու եւ շպարելու: Այսպէս, օրինակի համար, Կորկոտեանց ամուսնութեան դիտաւորութիւն չունէր բնաւ, եւ յետոյ, պզտիկ անպատեհութիւն մը անշուշտ, հարուստ հօրատէր մը չէր, այլ անգործ մանկավարժ մը, որ հացը ճարել կը յուսար Տ. Մկրտիչի ուղղուած յանձնարարականին շնորհիւ, Պոլիս կամ գաւառները պաշտօն մը ձեռք ձգելով:

— Ատ տղան պիտի կրնայ զիս ազատել, միայն թէ վարպետութեամբ գործը վարելու է, — մտածեց քահանան:

Խնդիրը անշուշտ բաւական պիտի դիւրանար, եթէ երիտասարդը հաւանէր դաւակից ըլլալ իր սարքած խաղին, բայց Տ. Մկրտիչ, որ մանկավարժին նկարագիրը ճանչցած էր, կը զգար որ բացարձակապէս անկարելի էր ատիկա, եւ նոյնիսկ մտքէն չանցուց փորձ մը ընել այդ մասին:

Կորկոտեան այն տիպարներէն էր, որոնք ընդհանրապէս «ապուշ» մակդիրով կը մկրտուին Կերմէքեանի տեսակէն գործի մարդոց կողմէ. այն տարօրինակ տիպարներէն, որոնք կը յամառին միշտ ուղիղ ճամբէն քալելու եւ հետեւապէս իրենց ամբողջ կեանքին մէջ հազիւ քանի մը քայլ կրնան ընել: Արդէն ի բնէ ուղղամիտ ու պարկեշտ, իր առած կրթութիւնը աւելի մխրճած էր զինքը պարտաւորութեան եւ բարոյականի աղէտալից խորխորատին մէջ:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(17 Շար.)

կար օրեր եաք, կը խարսխէ Մարսէյլ: Բարեկամներ, ծանօթներ կը թելադրեն մեկնիլ Նոր Աշխարհ՝ Ամերիկա, բայց ինք կը մերժէ: Ամերիկան շատ հեռու է Տարօնէն. երիտասարդ Մելիքին սիրտն ու հոգին անխախտ կապերով կապուած են «Մշոյ Սուլթան Ս. Կարապետ»ին, «Մարութա» բարձր սարերուն:

Քիչ ատենէն վրայ կը հասնի առաջին աշխարհամարտը — 1914: Մելիք կը գրուի կամաւոր, կը մեկնի ճակատ: Վերջնի ահեղ ճակատամարտին ծանրօրէն կը վիրաւորուի քանի մը տեղերէ: Կը փոխադրուի Լիոն հիւանդանոց մը:

Իր ստացած վէրքերէն հազիւ թեթեւցած, թերթերու մէջ կը կարդայ իրեն համար չահեկան յայտարարութիւն մը: Դաշնակիցները Տարտանէլը գրաւելու ծրագիր ունին, Թուրքերէն գիտցող կամաւորներ կը փնտռեն: Ընկեր Մելիք կ'արձանագրուի կամաւոր, կը մտնէ նաւ: Յոյս, ուրախութիւն եւ հրճուանք իր դէմքին վրայ:

Բայց... դէպի Տարտանէլ մեկնող նաւը յանկարծ ուղղութիւնը կը փոխէ: Նաւուն վրայ փափուքներ կան ճախող գործողութեան մը մասին եւ իրարանցում ներկաներու մէջ:

Ընկեր Մելիք, Տարտանէլի ճամբանե–րուն տեղ ինքզինքը կը գտնէ Հիւսիսային Ափրիկէ, — Ալժերիա: Այս անհամ, անպէտք հանելուկը գլխու պտոյտ կը պատճառէ իրեն: Ի՞նչ նպատակի համար ճամբայ ելաւ, եւ ո՛ւր ինկաւ... Ամիս–ները իրարու կը յաջորդեն. օրերը, շաբաթները միօրինակ կերպով կը թաւալին. իր բոլոր դիմումները, խնդրագիրները անարձագանգ, անպատասխան կը մնան, խորապէս կ'ողբայ այս վիճակին բայց ի՞նչ ընէ:

Ու, օր մըն ալ, ենթասպայ մը, բեռ մը զինուորական պիտոյքներ կը թափէ իր փայտէ մահճակալին առջեւ — Գէորգեան, ասոնք բոլորը քեզի կը պատկանին, կարգի դիր, վաղը առաւօտ պիտի մեկնիս:

— Ո՞ւր, կը հարցնէ ընկեր Մելիք սրտատրոփ կերպով:

— Մարոք: Տարտանէլի հաշիւը քեզի համար ընդմիշտ փակուած նկատէ:

Մելիք ուղղակի կը կատղի, կը հաւաքէ ենթասպային բերած «պիտոյք»ները ու քովինի պատուհանէն դանոնք կը շպրտէ ընդարձակ բակը:

— Գիտէ՞ք ինչ կը նշանակէ զինուորական գոյքերուն հետ այդպէս վարուիլը, կը մտածէ՞ք հետեւանքներուն մասին, կը յարէ ենթասպան:

— Գիտեմ: Բակը, դիմացի պատը եւ տասներկու գնդակ: Պատրաստ եմ, կը պատասխանէ մեր Մելիքը քաջաբար:

Խնդիրը կը հասնի բարձր հրամանատարութեան. զինք կը տանին զինուորական ատեան: Իր անցքին վրայ ընկերները, ներկաները տխուր, կասկածոտ նայուածքներով կը հետեւին իրեն...

Ընկեր Մելիք կը ներկայանայ զինուորական ատեան եւ Տարօնցիի մը քաջութեամբ կ'ըսէ իր ըսելիքը:

— Դուք, պարոն, Թուրքիայէն եկած էք, Թրքահպատակ էք: Մենք Թուրքին դէմ կռիւ ունինք, արդար են մեր կասկածները ձեր մասին, լրտեսներ կը վխտան ամէն կողմ, հասկնալի՞ է:

— Դուք որ բարձր դպրոցներ աւարտած էք, ձեր մէջ ոեւէ մէկը յօդուա՞ծ ալ չէ կարդացեր Հայոց մասին... Կարմիր Սուլթանին, դահիճ փաշաներուն անուննե՞րն ալ լսած չէք. ափսո՛ս...

Ընկեր Մելիք դատը կը շահի: Զինք կը ղրկեն Փորթ Սայիտ (Եգիպտոս), հոնկէ ալ Կիպրոս, եաքէն ալ Կիլիկիա: Յոյսի եւ խանդավառութեան օրեր: Ազատ, անկախ Կիլիկիա: Հայ զինուոր, հայ ոստիկան, հայ կառավարութիւն... Մեր ապրած դառնութիւններուն վերջաբանանը, մեր չէնչող, ոսկեզօծ երազներուն իրականացումը...

Յետոյ... հիասթափութեան, յուսա–լքումի դառն օրեր: Գաղթ եւ նահանջ, նահանջ եւ գաղթ... Մեր Մելիքը յուսալքուած կրկին կը վերադառնայ այս երկիրը եւ կը հաստատուի Լիոն:

Տունը նստող, տեղը նստող մարդ չէ սակայն ընկեր Մելիք: Ֆրանսան իր դըռները բացած է եւ օրը օրին հարիւրաւոր գաղթականներ կը հասնին: Մելիք գործի վրայ է, քանի մը եկուորներու հետ կը կազմէ Հ. Յ. Դ. առաջին խումբը: Քիչ եաք իր եւ իր գործակիցներուն աշխատանքով խումբ մը կը վերածուի ենթակոմիտէութեան, ապա կոմիտէի, եաքէն շրջանային կոմիտէութեան:

Այս բոլորին մէջ լայն բաժին կ'ունենայ ընկեր Մելիք: Անկէ եաք, աւելի քան կէս դար Մելիք միշտ մնաց հաւատաւոր, միշտ պատնէշին վրայ, միշտ անբաւ նուիրումով: Դաշնակցութիւնը իրեն համար մեհեան էր, տաճար էր, աղօթատեղի էր: Հ. Յ. Դաշնակցութեանդէնքի եւ դրշի հերոսները իր պաշտած սուրբերն էին:

Իր փարթամ, յաղթակազմ մարմինին մէջ ունէր փափուկ սիրտ մը, ատոր համար ալ բարեկամներ ունէր բոլոր շրջանակներուն մէջ, յարգուած, սիրուած էր բոլորին կողմէ:

Կը յարգէր ուրիշներու գաղափարը, պայմանաւ որ անոնք ալ յարգէին իրը: Կը խօսէր, կը խնդար բոլոր գոյնի կուսակցականներուն հետ, բայց կը խորշէր «բոլորտիքեան»ներէն: Չէր սիրեր մանաւանդ գոյն, շապիկ փոխողները:

Թաղման օրը իր դագաղը պաշարած էին ընկերներէ զատ ամէն գոյնի մարդիկ: Դամբանականներ խօսեցան տեղւոյս հոգեւոր հովիւը՝ Գեղամ Վրդ. Զաքարեան եւ «Վարանդեան» կոմիտէին կողմէ ընկեր Տիգրան Ջէքիեան վեր հանելով իր կատարած նուիրումը մեր ազգապահպանման ճամբուն վրայ:

«Վարանդեան»ի ընկերները սրտանց կ'ողբան իրենց այս մեծ, անդարմանելի կորուստը: Մելիք մեր երէցն է թէ՛ տարիքով եւ թէ տոկունութեամբ:

Կ'արժէ ըսել «յիշատակն արդարոյ օրհնեալ եղիցի...»:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

«Մանուկներու Օրը» Փարիզի մէջ

Իբրեւ մէկը, որ ծանօթ եղած եւ, միեւնոյն ատեն գործակցած է Կապոյտ Խաչի փարիզեան մասնաճիւղերուն եւ, միւս կողմէ, ամէնէն տարեցներէն է այն սերունդին, որ, դժբախտաբար կը նօսրանայ, Կիրակի, Յունուար 19ին, քայլերս ուղղեցի Սեւրի Սամուէլ–Մուրատեան վարժարանի Մ. Պէշիկթաշլեան – Գ. Մ. Ալէմշահ սրահը: Փափաքս էր ներկայ գտնուիլ Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան կազմակերպած «Մանուկներու Օր»ուան հանդիսութեան: Ինչ մեղքս պահեմ, քիչ մը վախով մօտեցայ սրահին թէ մի գուցէ նախորդ տարիներու բազմութիւնն ու խանդավառութիւնը չգտնեմ: Սրահը ծայրէ ծայր լեցուն էր եւ ես ուշ մնացեր եմ. բեմին վրայ խճողուած են երկսեռ հայորդիները եւ սրահը ամէն ատենուան նման լեցուած է նորահաս պատանիներով: Եւ կը մտածեմ, թէ գացողներու տեղը լեցուած է նորերով. մայրիկներ ալ կան, տարեց Խաչուհիներ, որոնք եկած են իրենց թոռներով՝ հաղորդելու համար զանոնք Կապոյտ Խաչի ոգիով: Կը մտաբերեմ անոնց կատարած դժուար աշխատանքը անցեալին, երբ գոյութիւն չունէին այսօրուան լաւ պայմանները: Իրենց տան աշխատանքները հազիւ վերջացուցած, կէս մնացած «կարը» մեքենային վրայ ձգած կը վազէին հեւ ի հեւ ժողովի կամ հանդէսի մը նախապատրաստութեան աշխատանքներուն կը լծուէին: Եւ հիմա նօսրացած այդ սքանչելի սերունդին մնացորդացը եկած է ներկայ գտնուելու իր սիրած ձեռնարկին, եկած է դիտելու նորերու գործունէութիւնը:

Բեմին վրայ մանուկները կը չարունակեն երգել, արտասանել շատեր համարձակ, շատեր թոթովելով: Աւելի մեծերը կը պարեն: Բոլորն ալ ցոյց կուտան իրենց շնորհները, այն ինչ որ սորված են Կայանին մէջ:

Եւ ահա Կապոյտ Խաչի խօսքը. Շրջ. Վարչութեան նախագահուհին՝ Օր. Աստղիկ Առաքելեան կ'ըսէ, թէ Կապոյտ Խաչը իր 18 մասնաճիւղերով եւ բազմահարիւր նուիրեալ Խաչուհիներով ներկայ է միշտ գաղութին կեանքին մէջ: Անիկա միշտ աշխոյժ եւ կենսունակ է, քանի որ հետզհետէ նորեր եկան գրաւելու թափուր մնացած աթոռները, ներշնչուելով իրենց երէցներու նուիրումի ոգիէն: Կազմակերպութեան հիմնական առաջադրութիւնը կը մնայ հայ մանուկներու հայեցի դաստիարակութիւնը եւ այս գետնի վրայ կարեւոր են միօրեայ դպրոցները, ամառնային կայանը, ուր մէկ բառ հայերէն չգիտցողներ մէկ ամսուան ընթացքին կը ծանօթանան հայ երգին, պարին, լեզուին, հայրենիքին:

Հանդէսը լաւ անցաւ: Լսելով մեր փոքրիկներու բերնէն հայ, Հայաստան, Արարատ, Արագած, Արաքս անունները մարդ հոգեկան բաւարարութիւն կ'ունենայ, կը հրճուի:

Իսկ ես, ինչպէս ըսի, իբրեւ մէկը ամէնէն տարեցներէն եւ ամէնէն հիներէն՝ մաղթանքս է, որ Կապոյտ Խաչը չարունակէ իր ազգանուէր գործունէութիւնը. ապրեցուցէք այս կազմակերպութիւնը մանաւանդ դուք երիտասարդուհիներ միշտ նշանաբան ունենալով հայ ժողովուրդով, հայ ժողովուրդին հետ, հայ ժողովուրդին համար առաջադրութիւնը:

Այլ բաղձանք մըն ալ քիչ մըն ալ ինծի համար. ըլլայ այնպէս, որ գալ տարի այս օրերուն դարձեալ տօնակատարէք այս օրը աւելի խանդավառ, աւելի գեղեցիկ ձեւով եւ ես դարձեալ ձեր մէջ ըլլամ, ձեզմով ապրիմ, իբրեւ ձեր մեծ հայրիկը: Ես այն ժամանակ դարձեալ կը խօսինք:

Ուրեմն Նոր Տարի, նոր բարի:

ԳՐ. ԿԻՒԼԵԱՆ

[illegible]

Անրի Թաշան 15 օրուան համար կը գրաւէ Թէաթր տը լա Վիլլ բեմը: Սերժ Ռեժիանի իրեն համար կ'ըսէ. «Կը սիրեմ Թաշանը, ամբարտաւան, յաղթական, կը զարնէ, կը խածնէ, կը սկրթէ, կ'աւերէ, կը դաշունահարէ ճիշդ սրտին»:

Տաղանդաւոր այս հայ երգիչը օրէ օր հող կը շահի, բայց դեռ չէ գրաւած իրեն արժանի տեղը, ինչպէս դիտել կուտայ նաեւ տեղական մամուլը:

ՀԱՅԿ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— Առանց աքլորի ալ լոյսը կը լուսնայ:
— Աշխարհն արոտ, ես մէջը կարօտ:
— Աչքն արդար լաւ է քան սիրտն մեղաւոր:
— Այսօրուան փուշը վաղուան նուշը:
— Ամէն օր ջուրը գերան չի բերի:
— Գեղ կանգնի՝ գերան կը կոտրի:
— Գողը որ տնէն լինի՝ եզն երթիկէն կը հանեն:
— Ժողովուրդը քնած առիւծ է, որ արթնցաւ այլեւս չի քնի:
— Կաթի հետ մտածը հոգու հետ դուրս կուգայ:
— Մեծ մարդ որ կայ՝ կրակ է, շատ մօտենաս՝ կը վառիս, շատ հեռանաս՝ կը մրսիս:
— Նեղ տեղ՝ մարդ իր մամը սիրողին հայրիկ կ'ըսէ:
— Մուկն իր դրան առիւծ է:
— Մարդու ո՛ր տեղը ցաւի՝ հոգին այն տեղն է:
— Մի վախնար եկման գետէն՝ վախցիր մարմանդ գետէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (34)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕԻ ՈՐԴԻՆ

Ը.

ԹԻՒ 2 ԲԱՆՏԱՆԱՒԸ

Բայց չուայտութեան արարքները ոստիկանութեան աչքը նորէն իր վրայ դարձընելով, նորէն ձերբակալուած, ճանչցուած եւ ցկեանս դատապարտուած էր:

Այսպէս էր ահա Պէնէտէթթօյի ընկեր եղող մարդը, տեսակ մը հրէշային եպիկուրեան, որ իր չուայտ ցեղի եւ կերուխումի կեանքը վերսկսելու համար միայն պատութիւն կ'երազէր:

Ասով մէկտեղ Թիարանին մէջ միշտ հըլնազանդ եւ զուարթ եղած էր, կոնակը կը ծռէր հարուածին ներքեւ եւ նախատինքի մը կամ սաստի մը կը պատասխանէր կատակարանութեամբ մը, որ ընդհանրապէս Թիապահը կը խնդացնէր եւ անոր բաղուկը զինաթափ կ'ընէր:

Պէնէտէթթօյի խոր զզուանք ազդած էր անիկա: Վիլֆորի որդին, որ բռնութեան արեան եւ սպաննութեան մարդ էր, կը զարշէր իրմէ: Այս մարդը որ պիղծ մոլութիւն կը բուրէր, սոսկում կը պատճառէր իրեն, եւ անոր ատենով ունեցած պաշտօնը տեսակ մը սնապաշտութեամբ խառն երկիւղ կը ներշնչէր իրեն:

Ասով մէկտեղ Սանսէլմ անոր շատ քիչ կարեւորութիւն տալ կը ձեւացնէր:

Իրենց գուգաւորութեան առջի օրերը փորձեր էր Պէնէտէթթօյի հետ խօսակցիլ, բայց նախկին Քավալքանթին մահու ապառնալիքով պատասխանած էր իրեն:

Սանսէլմ սկսաւ խնդալ եւ լուռ մնաց:

Պէնէտէթթօ կատաղութեան ուրիշ պատճառ մըն ալ ունէր, այն էր մուկը, Պ. Բօտիպուան, ինչպէս որ կը կոչէին զայն:

Շիտակն ըսելով Պ. Բօտիպուա բարեկիրթ ու մաքուր մուկ մըն էր, եւ կարծես ամբողջ ժամանակը արդուզարդը խընամելով կ'անցնէր. ամենակատարեալ պճնասիրութեամբ կը քերէր իր սրխ–ծայր փոքրիկ ցռուկը, — որուն շրթունքին մէջէն կ'երեւար ասեղի նման այնքան սուր սպիտակ ակռաներ, որոնք կրնային պատիւ բերել պչրասէր կնկան մը...

Երեկոյին, շղթաները ձողին չկցուած, Պ. Բօտիպուա ներկայացում մը կուտար մութ սենեակին մէջ լապտերի մը լոյսով, զոր հաճոյակատար բանտապահ մը գետին կը դնէր:

Որովհետեւ Պ. Բօտիպուա առջի օրէն ընդունած էր:

Այս կամաւոր կալանաւորը գրեթէ ընաւ վէճի պատճառ չէր եղած: Վերացուներէն մին անոր բանտարկելութեան օրինաւոր ըլլալուն վրայ կասկած յայտնելով, Պ. Բօտիպուա այնպիսի սիրուն ոստումներով պատասխանած յարդէ հրացանով մը այնքան խղճմտութեամբ նշան առեր էր յիշեալ վերակացուին վրայ, որ իրեն համար օրէնքը լռեցուցած էին:

Մտացի բանտապահ մը դիտել տուած էր նաեւ թէ ազատ մուտք կար Պ. մուկերուն, որոնք Թիարանի ամէնէն շատ հանգարտ բնակիչներն էին:

Մէկ խօսքով Պ. Բօտիպուա, որուն սկիզբները աչք կը գոցէին, քիչ ատենէն ամէնուն սիրելին եղաւ:

Մինչ իսկ ամէնէն հին կալանաւորները Թիարանին մէջ տեսակ մը տղայութիւն կ'ունենան:

Նաւաստիները, անհունութեան դէմ գտնուած ատեննին, կը սիրեն ոգիներու պատմութիւններ լսել յուսահատութեան դիմաց, որ նոյնպէս անհունութիւն մըն է, Թիապարտները կ'ախորժին գրեթէ անմիտ խաղերը: Կարծես անգիտակցաբար կը վերադառնան դէպի հեռաւոր երկիր մը...

— Պարոննե՛ր կ'ըսէր Սանսէլմ խօսքը բանտապահներուն եւ իր բախտակիցներուն ուղղելով, Պ. Բօտիպուա — որ պատիւ ունիմ ձեզի ներկայացնելու, — այն թշուառական մուկերէն չէ որոնք, սեփականութեան նուիրական իրաւունքները ոտնակոխ ընելով, խաբէութեամբ պարկեշտ մարդոց բնակարանը մտնեն:

«Ոչ, պարոններ, Բօտիպուա կ'անարգէ եւ կ'արհամարհէ ասանկ բաները:

«Երբեք, երբեք, — կը լսէ՞ք — Պատժական օրինագրքին 381րդ յօդուածը պիտի չկրնայ հարուածել զայն...

«Պարոն Բօտիպուա, հաճեցէք ըսել ազնիւ հանդիսականներուն թէ կը յարգէք Թագաւորը, օրէնքը, դատաւորները եւ Թիարանի պարոն վերակացուները»...:

Կալանաւորները խնդալէն կը ճաթէին:

Պ. Բօտիպուա, իր եռեւի թաթերուն վրայ կանգնած, լապտերին լոյսէն ձեւացած բոլորակին մէջտեղ կարգ մը ոստումներ կ'ընէր, որոնք կրնային բարեւ համարուիլ, յետոյ իր փոքր թաթերը իրարու մօտեցնելով, վանականի մը կամ իշխանի մը պէս — կզակները այնպէս մը կը շարժէր, որ կարծես աղօթքներ կ'ընէր:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Միրիճեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան այս Կիրակի առաւօտ Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցին իրենց մօր՝

ԷԼԻԶ ՄԻՐԻՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻՈՆ.— Այրի Տիկ. Պ. Մամուրեան, Տէր եւ Տիկ. Տիգրան Մամուրեան եւ զաւակները (Կրընոպլը), Տէր եւ Տիկ. Միհրան Մամուրեան (Կրընոպլը), Արմենակ Մամուրեան (Փարիզ), այրի Տիկ. Գուլաքսըզեան (Ռոան), Տէր եւ Տիկ. Յ. Վարժապետեան և զաւակները (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկ. Ա. Մինասեան եւ զաւակները (Ռոան), Պր. Գ. Ֆէնէրճեան (Փարիզ), Տիկ. Սիրանոյշ (Նիւ Եորք), այրի Տիկ. Թ. Մամուրեան եւ զաւակները (Պոլիս), այրի Տիկ. Թ. Եաղլըեան եւ զաւակները (Պոլիս), այրի Տիկ. Ա. Խուպէսէրեան եւ զաւակները, Գօշգօշեան ընտանիքը (Լիոն) իրենց շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, նուէրներով բարեսիրական կազմակերպութեանց, հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, փեսային, հօրեղբօր, քեռայրին եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ, որ պատահեցաւ Յունուար 17ին իր բնակարանին մէջ եւ յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Յունուար 20ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Կիյոթիէռի գերեզմանատունը:

Հ. Յ. Դ.

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ (Փետր. 1) ժամը 8·30ին Իփէկեան ակումբը: Շատ կարեւոր օրակարգ:

LE THEATRE DE LA VILLE
présente
HENRI TACHAN
du 28 Janvier au 8 Février à 18 h. 30
THEATRE DE LA VILLE
2, Place du Châtelet, Paris (4e)
Tél. : 887-54-42
Prix des places : 9,50 Francs.

ԸՆԿԵՐԱՀԱՑԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Փետր. 2, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ կէսօրէ ետք ժամը 15ին:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհիներն ու համակիրները:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
կապոյտ խաչի Անիէռ - Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին,
կիրակի, Փետր. 2, ժամը 15·30էն 24
Կը խօսի.— ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՍՏԻՈՐԵԱՆ

Բացառիկ աճուրդ՝

ԳԱՌԶՈՒԻ նուիրած մէկ վիմագրութիւնը (լիթօ)
Animée par l'Orchestre
LES ARMENIAN S SUNSHINE
et la participation de l'ENSEMBLE SEVAN
dans les Salons du Centre Administratif et Social, 16 Place de l'Hôtel de Ville
Asnières

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ, Շաբաթ Փետր. 1 ժամը 21էն սկսեալ,

Hôtel National, Route de Soyons

JACK KOJA

մասնակցութեամբ հանրածանօթ նուագախումբի

Հայկ. ջերմ մթնոլորտ եւ անակնկալներ

Սեղաններ ապահովելու համար հեռաձայնել 43-43-18:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Լիոնի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Հինգշաբթի Յունուար 30, ժամը 3ին, Ազգ. Տան սրահին մէջ, 295 Ռիւ Պուալօ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

×

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ Հայր. Միութեան ժողովը Երկուշաբթի Փետր. 3, ժամը 15·30ին Փարիզի Մշակոյթի Տունը, 17 Ռիւ Պլէօ:

ՊԻՆՉԻ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆԸ

ՊԵԼՃԻՈՅ ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՕՐԸ
ԿԻՐԱԿԻ, ՓԵՏՐ 9

Հաւաքուիլ ժամը 8ին Մեթրօ Շաթօ տը Վենսէն, Քաֆէ Թերմինիւսի առջեւ եւ 8·15ին Կառ տիւ Նոռ, Քիւրվէօր սրճարանը:

Մեկնում դէպի Պինշ, ժամը 8·30ին Հիւսիսի Կառուղիէն լիւքս օթոքառով:

Հաճելի օր մը, Մամզէլներու տողանցք:

Ցերեկուան ճաշը՝ Մոնս:

Վերադարձ ժամը 18ի առեններ եւ ժամանում Փարիզ ժամը 22ի առեններ:

Մասնակցութիւն 69 Ֆ. ամէն բան մէջը:

Սահմանափակ տեղեր: Մի՛ մոռնաք ձեր ինքնութեան թուղթերը:

RELATIONS TOURISTIQUES EDUCATIVES

Հայ Մշակոյթի Տունը
17, Ռիւ Պլէօ, Փարիզ 9րդ
Հեռ. 824-63-89
ժամը 14էն 18·30 կամ՝ 324-14-96
ժամը 8էն 13 եւ 20էն 22
Association sans but lucratif, régie par la loi du 1-7-1901

ԷՏ. ՃԷՔԻՐԵԱՆ
Ընդհ. Պատուիրակ

VOTRE AGENCE DE VOYAGES
"BRASIL-ATLANTICO"
a affreté pour vous, une Caravelle pour le match
BAYERN DE MUNICH
contre
ARARAT
Départ le 5 Mars à 14 heures
Retour le même jour à 23 heures
Prix de ce voyage :
450 Francs
Ce prix comprend :
— Le transport aérien
PARIS-MUNICH-PARIS
— *Les transferts de l'aéroport de Munich au stade et vice versa*
Dîner à bord
Pour tous renseignements et et inscriptions s'adresser à
Monsieur EKMEKCIYAN
BRASIL ATLANTICO
1, Avenue de l'Opéra, 75001 Paris
Tél. : 265-35-13
Pour les billets d'entrée au Stade, des détails seront donnés plus tard.

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

PARKING ASSURÉ AMBIANCE ASSURÉE

ԲԱՑԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Շաբաթ, Փետր. 1, ժամը 20էն մինչեւ լոյս

Pour la première fois
GRAND BAL DE NUIT
exceptionnel
de 20 heures à l'aube
Organisé par le
Comité des Parents d'Elèves du Collège Arménien Samuel Moorat
Dans les somptueux salons du
NOVOTEL de Paris
1, Avenue de la République, Bagnolet
LE SAMEDI 1er FEVRIER
— Entrée 25 F. — Etudiant 15 F. —
- *BUFFET* -
Facilité d'accès :
AU BORD DU PERIPHERIQUE — Métro : Gallieni
Soirée animée par l'Orchestre
— **PARADOXE** —
Billets tel. : 027-18-28
—— *Tenue de soirée souhaitable* ——

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Նախագահութեամբ ԱՐՇԱԻԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ
ի նպաստ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ
Յունուար 30 Եշ. ժամը ճիշդ 20·45ին
THEATRE DAUNOU — 9, RueDaunou — Métro : OPERA
Կը ներկայացուի

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարներ

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօռունեան — Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

K. BAKERDJIAN : 35, Rue de Trévise, Paris 9e — Tél. : 770-07-25
M. ANDONIAN : Tél. 738-21-18
P. TERZIAN : Tél. 202-87-20
ALIMENTATION MASSIS : 21, Rue Saulnier — Tél. 770-16-88

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

LE LIONS CLUB INTERNATIONAL

(Le plus grand Club Service du monde : 1.200.000 membres dans 145 pays)
sous l'Egide de la REGION III du DISTRICT ILE DE FRANCE
organise le 31 Janvier à 20 h. 45 :

Une Grande Soirée Arménienne

avec la participation de :
— M. le Professeur F. FEYDIT (Histoire et Civilisation Arméniennes).
— Chorale SIPAN-KOMITAS, sous la direction de G. APRIKIAN
— Groupe Instrumental SAYAT NOVA
— Groupe de Danses Folkloriques SOSSI

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 20·45ին
Կը մասնակցին.— Փրոֆ. Ֆ. ՖԷՅՏԻ
ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ Ղեկավարութեամբ Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ
Սայաթ-Նովա համոյթը եւ Սօսի պարախումբը:

au
STADE MUNICIPAL DE COURBEVOIE
37, Avenue Aristide Briand — Courbevoie
Participation aux frais : Frs 30
Participation à adresser à :
l'AGENCE MONDOTOURS — 2, Rue de Sèze — 75009 PARIS
Chèque libellé à l'ordre du LIONS CLUB INTERNATIONAL de VILLENEUVE LA GARENNE

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
30
JEUDI
30 JANVIER
1975

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO 1 F.

HARATCH
LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ	90 ֆր.
Արտասահման	Տար. 200 ֆր. Հատը	1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.211
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.211

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԵԳԻՊՏՈՍ

— O —

Եգիպտոսի Հանրապետութեան նախագահ Անուար ալ-Սատաթի Փարիզ այցելութիւնը նոր էջ մը կը բանայ ֆրանքօ-եգիպտական յարաբերութեանց պատմութեան մէջ:

Օսմանեան կայսրութեան մաս կը կազմէր Եգիպտոս, երբ ֆրանսական բանակը՝ հրամանատարութեամբ երիտասարդ զինուորական Նափոլէոն Պոնափարթի՝ 1798ին յաղթական մուտք կը գործէր Փարաւոններու հնադարեան հայրենիքը: Իր զինուորները խրախուսելու համար Պոնափարթ կ՛արտասանէր իր պատմական պատգամը.— «Այս բուրգերու գագաթէն քառասուն դարեր ձեզ կը դիտեն»:

Երեք տարի տեւեց Եգիպտոսի գրաւումը ֆրանս. բանակին կողմէ: Սակայն մշակութային գետնի վրայ Եգիպտոսի անգնահատելի ծառայութիւն մատուցին ֆրանսացի հեղինակաւոր գիտնականներ, — հնագէտ, բնագէտ, լեզուաբան, պատմաբան, արուեստագէտ եւ գիտութեան բոլոր ճիւղերու մասնագէտներ: Ասոնք լոյս ընծայեցին իր տեսակին մէջ անմրցելի հրատարակութիւն մը — «Նկարագրութիւն Եգիպտոսի», բաղկացած 21 մեծադիր հատորներէ, որոնց 11ը կը ներկայացնեն հազարաւոր պատկերներ, մէկ մասը գունաւոր: 1826ին երկրորդ տպագրութեան արժանացած:

Ֆրանսացի լեզուաբան Շանփոլէոնն է, որ 1822ին գտաւ եգիպտական մեհենագրոշմներու լեզուի բանալին, ինչ որ հնարաւորութիւն ընծայեց լուծելու փարաւոններու դարաւոր պատմութեան գաղտնիքները:

ԺԹ. դարու ընթացքին ֆրանսական ազդեցութիւնը Եգիպտոսի վրայ զարգացաւ զանազան ուղղութեամբ: Ֆրանսերէն լեզուն եւ գրականութիւնը աստիճանաբար ընտանի դարձան եգիպտացի դպրոցականներուն: Ֆրանսական ճարտարարուեստը իր աջակցութիւնը բերաւ Եգիպտոսի մեծ ձեռնարկներուն:

1843ին Ֆրանսացիները կառուցին Նեղոսի տելթայի ամբարտակը:

1854ին փոխարքայ Սայիտ փաշան Ֆրանսացի ճարտարագէտ Ֆէրտինան տը Լէսէփսի մենաշնորհ տուաւ Սուէզի պարանոցը ջրանցքի վերածելու ընկերութիւն մը կազմելու համար: Տը Լէսէփս դժուարին պայմաններու տակ յաջողութեամբ գլուխ հանեց գործը:

Սուէզի Ջրանցքին պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ 1869ին Խտիվ Իսմայիլ փաշայի, նախարարապետ Նուպար փաշայի եւ Ֆրանսայի Էօժէնի կայսրուհիի ներկայութեան:

1876ին ֆրանքօ-անգլիական հակակշիռ հաստատուեցաւ եգիպտական ելեւմուտքին վրայ:

Գահիրէի մէջ հիմնուեցաւ ֆրանսական հնագիտական ընկերութիւնը, որու հրատարակչական ճիւղէն լոյս տեսան բազմաթիւ կարեւոր գիտական ուսումնասիրութիւններ, Եգիպտոսի հին ու նոր պատմութեան մասին:

Հակառակ այն իրողութեան, որ Մեծն Բրիտանիա 1880ին գրաւեց Եգիպտոսը, ֆրանսերէն լեզուն ու մշակոյթը աւելի շատ տարածուած էին Նեղոսի ափերուն քան անգլիականը:

Առաջին աշխարհամարտի վաղորդայնէն սկսեալ Եգիպտոս աստիճանաբար քայլեր առաւ դէպի անկախութիւն: 1922ին Ֆուատ Ա. անկախ Եգիպտոսի առաջին թագաւորը հռչակուեցաւ: Անգլիացիք որոշ հակակշիռ ունէին, մանաւանդ Սուէզի գօտիին մէջ: 1936ին Ֆարուք Ա. յաջորդեց իր հօրը: Յաջորդ տարին Եգիպտոս ընդունուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ:

Մէհէմմէտ Ալիի գերդաստանին վերջին շառաւիղը Եգիպտոսի գահին վրայ պիտի ըլլար Ֆարուք Ա., որ 1952 Յուլիս 23ին պիտի հեռանար երկրէն, իբրեւ հետեւանք երիտասարդ զինուորականներու յեղափոխութեան՝ գլխաւորութեամբ Զօր. Նէկիպի: 1954ին անգլիական վերջին զինուորը կը հեռանար Եգիպտոսէն: Կամալ Ապտէլ Նասըր ձեռք կ՛առնէր իշխանութիւնը:

1956 Յուլիսին Նասըր կ՛ազգայնացնէր Սուէզի Ջրանցքի տիեզերական ընկերութիւնը, որուն մէջ կարեւոր շահեր ունէին Անգլիացիներն ու Ֆրանսացիները: Նոյն տարուան Հոկտեմբերին Իսրայէլ կը յարձակէր Եգիպտոսի վրայ: Անգլիա եւ Ֆրանսա օգնութեան կը փութային Իսրայէլի: Ուաշինկթըն եւ Մոսկուա վերջ կուտային պատերազմին՝ սպառնալով միջամտել:

Ֆրանսա մեծապէս տուժեց: Եգիպտոսի ֆրանսական դպրոցները փակուեցան, դրամատուները ազգայնացուեցան, ֆրանսական ապրանքները «պոյքոթ»ի ենթարկուեցան, ֆրանսահպատակները երկրէն դուրս հանուեցան:

Զօր. տը Կոլի օրով, մանաւանդ Ալժերիոյ անկախութենէն ետք եւ 1967ի վեցօրեայ պատերազմին առթիւ երկու երկիրներու միջեւ յարաբերութիւնները հետզհետէ բանուքեցան, հասնելու համար այսօրուան բարեկամական վիճակին:

Վերահաստատուած է ֆրանքօ-եգիպտական դարաւոր, աւանդական բարեկամութիւնը, որ կոչուած է այժմ աւելի սերտանալու եւ ամրապնդուելու, շնորհիւ նախագահ էլ-Սատաթի Փարիզի մէջ կատարած շփումներուն:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԼԱ ՀԷՒ ԱՏԵԱՆԻՆ Կ՚ՈՒԶԷ ԴԻՄԵԼ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԶՕՐՔ ԿԸ ՔԱՇԵՆ ԿԻՊՐՈՍԷՆ

ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԸ ՄՆԱՅ

Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարարը հաղորդեց, թէ հազար զինուորէ բաղկացած գունդ մը մինչեւ Յունուարի վերջ Կիպրոսէն Թուրքիա պիտի տեղափոխուի: Համաձայն որոշ աղբիւրներու այս գունդին քաշուելէն ետք դեռ 34.000էն մինչեւ 39.000 թուրք զինուոր կը մնայ Կիպրոս: Ամերիկեան շրջանակները դիտել կուտան, թէ Անգարա հազար զինուոր հեռացնելով Կիպրոսէն կ՛ուզէ զիջում մը կատարած ըլլալու տպաւորութիւնը թողուլ Քոնկրէսին վրայ, որուն որոշումով ամերիկեան զինուորական օժանդակութիւնը վերջ կը գտնէ Փետրուար 5ին:

Ամերիկացի պաշտօնատարներէն ոմանք թերահաւատ են եւ նկատել կուտան, թէ աննշան թիւով զինուոր քաշելով Կիպրոսէն, Անգարա չի կրնար «բարեկամեցողութեան» տպաւորութիւն ստեղծել Քոնկրէսին վրայ: Ուրիշներ, այսուհանդերձ, լաւատես են եւ կը պնդեն, թէ Ֆորտ այս ձեւով «զէնք» մը կ՛ունենայ իր ձեռքը՝ պահանջելու Քոնկրէսէն, որ շարունակուի ամերիկեան զինուորական օժանդակութիւնը Թուրքիոյ:

Կիպրոսի կառավարութեան տեսակէտով հեռացող զինուորներու թիւը այնքան քիչ է, որ ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ: Անգարայի նպատակն է շփոթեցնել Քոնկրէսը, որ յառաջիկայ շաբաթ վերստին քննութեան պիտի առնէ զինուորական օժանդակութեան հարցը:

×

Անկախ ասկէ, Յոյներու եւ Թուրքերու յարաբերութիւնները շատ լաւ չեն մանաւանդ Եգէականի քարիւղային հետազօտութեանց պատճառաւ: Գարամանլիս յայտարարած է առջի օր թէ համաձայն Միացեալ Ազգերու Ուխտին որ խաղաղ կարգադրութիւնը կը թելադրէ միջազգային ասկախ հարցերուն, Յունաստան առաջարկած է Թուրքիոյ Լա Հէյի միջազգային Ատեանին տանիլ Եգէականի շուրջ երկու երկիրներու տարակարծութիւնը: Աթէնք կը շեշտէ թէ Յունաստան երբեք միտք չէ ունեցած «յունական լիճ»ի վերածել Եգէականը եւ պատրաստ է խօսելու այդ մասին բայց Թուրք ղեկավարներուն մերժումը ցոյց պիտի տայ որ անոնք չեն ուզեր որ պարզուի թէ իրենց պահանջները անհիմն են:

Լը Մոնտ, սաարկայօրէն կը վերլուծէր առջի օր, երկու երկիրներու միջեւ լարուած կացութիւնը եւ կը յայտնէր թէ որքան անիրաւ է Թրքական քաղաքականութիւնը թէ՛ Կիպրոսի թէ՛ Եգէականի հարցերուն մէջ:

ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄՆԵՐ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— O —

Վրաստանի Համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի Բ. քարտուղարը՝ Մ. Զուրկին պաշտօնազրկուած է: Այս լուրը, որ շրջան կ՛ընէր Մոսկուայի մէջ ատենէ մը ի վեր, անուղղակի կերպով հաստատուեցաւ Վրաստանի Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթին՝ «Զարիա Վոստոկա»յի կողմէ: Յունուար 19ին, թերթը ցաւակցական պաշտօնական զեկոյց մը հրապարակեց անուանի գիտնականի մը մահուան առթիւ: Ստորագրած էին Վրաստանի քաղաքական Բիւրոյի բոլոր անդամները: Արդ միայն Զուրկինի անունը կը պակսէր քաղաքական Բիւրոյի ցանկէն:

Ըստ աւանդութեան, կ՛ըսէ Լը Մոնտ, Զուրկին Ռուս է: Շատ յաճախ Հանրապետութիւններու մէջ երկրորդ քարտուղարին դերը գործնականին մէջ առաջին քարտուղարէն շատ աւելի կարեւոր է: Ուղղակի նշանակուած Մոսկուայէն՝ հոն կը գտնուին հսկելու համար գործերու վիճակին, որպէսզի տեղեկացնեն Խորհ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան քարտուղարութեան:

Զուրկին պաշտօնազրկուած է Շեվարդնաձէի պահանջով: Այս վերջինը Վրաստանի նախկին ոստիկանապետն էր եւ 1972ին առաջին քարտուղար նշանակուած էր Մժավանաձէի տեղ, որ ամբաստանուած էր շահագիտութեամբ: Շեվարդնաձէ երեւան հանած է շահագիտական գործառնութիւններ, որոնց մէջ դեր ունեցած է Զուրկին: Որոշ տեղեկութիւններու համաձայն, որոնք հաստատուած չեն, Զուրկին նոյնիսկ բանտարկուած է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՄՔԵՐԸ

ԱՆՈՒԱՐ ԷԼ-ՍԱՏԱԹ

— O —

Ֆրանսայի հիւրը՝ Անուար էլ-Սատաթ ծնած է 1918 Դեկտ. 25ին Գահիրէի հիւսիս-արեւմտեան կողմը՝ Միթ-Ապուլ-Քոմ: 1938ին շրջանաւարտ է Ապպասիէհի Սպայից վարժարանէն եւ քիչ ետք կը ծանօթանայ ուրիշ սպայի մը՝ Կամալ Ապտէլ Նասրի: Բ. աշխարհամարտին, կը ձերբակալուի լրտեսութեան ամբաստանութեամբ «ի հաշիւ Ռոմէլի»: Այն ատեն իրեն համար, ամէնէն կարեւորը Անգլիացիները Եգիպտոսէն դուրս քշելն էր («մեր թշնամիներուն թշնամիները մեր բարեկամներն են»): 1945ին, Սատաթ կրկին ձերբակալուած է իբրեւ մէկը որ մաս կազմած է եղեռնափորձի մը Նահաս փաշայի դէմ, որ այն ատեն պետն էր ազգայնական Վաֆտ կուսակցութեան: 1948ին, կը նետուի հրապարակագրութեան ասպարէզը, աշխատակցելով Մուսավարի, որ եգիպտական Մաչն է: Երկու տարի ետք, կրկին բանակ կը վերադառնայ, ուր շուտով մաս կը կազմէ «Ազատ Սպաներու» խումբին, Նասրի հետ, միշտ շփումներ պահելով մահմետական Եղբայրներու հետ: Գլխաւոր դերակատարներէն է 1952 Յուլիսի զինուորական պետական հարուածին, որ թագաւորին հրաժարումը, ապա միապետութեան ջնջումը պիտի ստեղծէր: Հազիւ տարի մը ետք, պետական նախարար է, Նասրի առաջին դահլիճին մէջ, ղեկավարելէ առաջ միակ կուսակցութիւնը (1957): Ապա, երկու անգամ կը կոչուի Ազգ. Ժողովի նախագահութեան պաշտօնին (1960 եւ 1964): Հանրապետութեան փոխ-նախագահ, նոր պաշտօն մը կը յանձնուի իրեն (1968ին) կուսակցութեան գլուխը, ապա քաղաքական բանակցութիւններ կը վարէ զանազան երկիրներու մէջ, ի շարս որոնց՝ Խորհ. Միութիւնը, 1969ին: Երբ Նասր յանկարծամահ կ՛ըլլայ, Սատաթ փոխ-նախագահ էր: Հեղինակն է շահեկան գործի 1952ի յեղափոխութեան ծնունդին մասին՝ Ապստամբութիւն Նեղոսի վրայ (ֆրանսերէնի թարգմանուած եւ լոյս տեսած 1957ին):

Հազուագիւտ է որ խօսուի նաեւ պետական ղեկավարներու կիներուն մասին, որոնք ընդհանրապէս առանձին դեր մը չունին, մանաւանդ իսլամական աշխարհի մէջ: Բայց պարագան բոլորովին տարբեր է Տիկին Սատաթի համար, որ մեծ դեր կը խաղայ Եգիպտոսի մէջ, մանաւանդ ջանք չի խնայեր իսլամ կնոջ ազատագրումը իրագործելու համար:

Ճիհան էլ-Սատաթ երկրորդ կինն է նախագահին, ունի երեք աղջիկ (երկուքը ամուսնացած) եւ մէկ մանչ: Եգիպտացի հօրմէ եւ մալթացի անգլիացի մօրմէ, ան որ իր ժողովուրդին կողմէ մկրտուած է «Հերոսներու մայրը», միշտ գործօն դեր կատարած է իր ամուսնոյն կողքին: Պատերազմներու ընթացքին միշտ այցելած է վիրաւոր զինուորներուն, գրադելով անոնց հոգերով եւ դարմաններ ճարելով: Անդամ է կառավարիչներու ժողովրդական Խորհուրդին, կը նախագահէ ափրօ-եւրասիական իգական Դաշնակցութիւնը եւ գրականութեան դասընթացքներու կը հետեւի: Փորձած է նաեւ օրինագիծ մը մէջտեղ դնել ամուսնալուծման շուրջ, զայն բոլորովին աշխարհականացնելով եւ ըստ որուն կինը հաւասար էր այր մարդուն, օրէնքին առջեւ: Բայց այնքան ընդդիմութիւն ծագած է որ առայժմ օրինագիծը բարձի թող եղած է: Միակ կինն է, արաբ, որ կը թղթակցի իսրայէլացի կիներու հետ:

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ԱԽՈՅԵԱՆԸ

Ս. ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՔԻՉ ԾԱՆՕԹ ԷՋԵՐԷՆ

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՓՈՐՁԵՐ
ՀԱՅ ԵՒ ՅՈՅՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Մինչ այս կաթողիկոսը Լամբրոնացիին կը յանձնէ ատենաբանութիւն մը պատրաստել միութեան ժողովին արտասանուելու համար։

Մանուէլ երբ Սկիւթացիներու դէմ մղուած արշաւանքէն Կ. Պոլիս կը վերադառնայ, հոն կը գտնէ Կոստանդին անունով Հռոմկլայի մէջ կրթուած յոյն կրօնաւորը կաթողիկոսին նամակներով. մեծապէս կ'ուրախանայ տեսնելով նորընտիր Հայրապետին փութկոտութիւնը եւ կումարել կուտայ մետրոպոլիտներու ժողով մը պատասխանելու համար Հայերու առաջարկներուն։

Ժողովէն վերջ 1177 Յունուարին կայսրը, յոյն ժողովուրդին անունով, կը պատասխանէ Գրիգորի նամակին ուր կը գովէ իր խոհականութիւնը եւ կը պահանջէ միմիայն, որ Հայերը ընդունին Յիսուսի մէջ երկու բնութիւն, երկու կամք եւ երկու ներգործութիւն, աւելցնելով որ — «զգայթակղութիւնն որ կայր ի սիրտս մեր յերգս ձեր եւ ի պաշտամունս որ առ Աստուած բժշկեցաք քննութեամբ. վասնզի ի մէջ ածաք եւ ժանեաք երեւելապէս ի նոցանէ, զի ի բազում տեղիս երկու բնութեամբ զմի Քրիստոսն նոքօք փառաւորէք, եւ պարտ է զայս ուղղութիւնս որ իբրեւ գթաքուն է, ամենեցուն ասել եւ ցուցանել» (Զամչեան, 116)։

Ուրիշ նամակ մըն ալ կը գրէ Միքայէլ Պոլսոյ պատրիարքը յոյն եպիսկոպոսներու կողմէ ուր միեւնոյն պայմանները կը շեշտէ. այն է՝ բացայայտ բառերով Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւն, երկու ներգործութիւն եւ երկու կամք դաւանին եւ այդ դաւանանքը ժողովական եպիսկոպոսներու ստորագրութեամբ Կ. Պոլիս ուղարկեն։ Այս նամակը, որ Զամչեան ամբողջովին մէջբերած է, պատրիարքէն զատ ստորագրած են նաեւ 19 անուանի մետրոպոլիտներ եւ արքեպիսկոպոսներ։

Այս զոյգ նամակները բնականաբար մեծ ուրախութեամբ կ'ընդունուին կաթողիկոսարանին կողմէ. Գրիգոր Տղայ անմիջապէս նամակներ եւ պատգամաւորութիւններ կ'ուղարկէ բոլոր հայ եպիսկոպոսներուն, վարդապետներուն եւ վանահայրերուն, Արեւելեան Հայաստան, Վրաստան, Աղուանիստան, Երուսաղէմ եւ ուրիշ զանազան տեղեր, որպէսզի Հռոմկլայ հաւաքուին եւ եթէ չեն կրնար գալ, յայտնեն իրենց կարծիքը այս հարցին շուրջ։

Քիչ ատենէն ամէն կողմէ ժողովականները կը հասնին, իսկ մեծ Հայքէն 336 եպիսկոպոս միութեան հաւան կը գտնուին, բայց չեն կրնար մասնակցիլ ժողովքին, խռովութիւններու պատճառով։ Միւս կողմէն Արեւելեան Հայաստանէն խումբ մը վարդապետներ որոնցմէ անուանի է Գրիգոր Տուրձերդի Սանահինէն, Բարսեղ Անիի եպիսկոպոսը, Յովհաննէս Սանահինցի, Դաւիթ Գոբարեցի Հաղբատէն եւ ուրիշներ կը հակառակին Յոյներու հետ միութեան եւ յանդիմանողական ու հեգնական նամակ մը կը գրեն կաթողիկոսին եւ ժողովական եպիսկոպոսներուն ըսելով որ — «Կամիք միաբանել զմեզ ընդ այնոսիկ, որոց դաւանութիւնն չար է քան զնեստորքն»։

Կաթողիկոսը ժողովականներու հաւանութեամբ կը պատասխանէ անոնց գրութեան, մեծահոգի Ս. Հօր մը վայել շունչով, ուր նախ եւ առաջ սիրոյ կը յորդորէ, թէ քրիստոնեաները պէտք են զիրար սիրել եւ որովհետեւ մէկ է Քրիստոս, եկեղեցին ալ մէկ պէտք է ըլլայ, ասոր համար կ'ըսէ, կը ջանանք միութիւնը գոյացնել եւ ձեր զրպարտութիւնները Յոյներու նկատմամբ թէ նեստորական են՝ անհիմն են, որովհետեւ կը մերժեն եւ կը նզովեն զնեստոր։

«Եւ այդ եթէ եղբարք եմք համաշունչք, եւ միոյ որովայնի ծնունդք եւ միոյ արեանց զեցիկք եւ միոյն ճշմարիտ գլխոյ անդամք, եւ այսու ազօջաւ եղբայրական սիրով կոչեն զմեզ ի խաղաղութիւն, պարտիմք զհետ գնալ տիրապէս եւ յօժարամիտ կամօք... Այլ զի գրեցէքն — կ'աւելցնէ զարմացած — բաւական ունել զհարցն աւանդ... հարցանեմք եղբայրաբար սիրով, եթէ զորս ի սրբոց հարցն գնէք աստանօր զի զայս պատուիրան աւանդեցին՝ հակառակասէր լինել մեզ եւ կռուող միոյ գլխոյ անդամք ելով...»։

Ապա կը յորդորէ որ մերկանան թշնամական հոգիէն եւ փութան ժողովին մասնակցիլ, եւ կը մեղադրէ ալ զիրենք թէ ինչո՞ւ չեն ուզեր համաձայնիլ, երբ իրենք իսկ հաւանութեան թուղթ մը ղրկած են Ստեփան վարդապետի ձեռքով։ Ասոր վրայ երեւելի վարդապետներէն ոմանք ընդառաջ երթալով Գրիգորի փափաքին, իրենց կողմէ Հռոմկլայ կը ղրկեն Անիի Բարսեղ եպիսկոպոսը եւ ուրիշ վարդապետներ ու վանականներ։

1179 Ապրիլին, Զատկէն վերջ Հռոմկլայի մէջ միութեան (ազգային) ժողովը պաշտօնապէս կը բացուի Ս. Ներսէս Լամբրոնացիի ատենաբանութեամբ. ապա կը կարդացուին Մանուէլ կայսրին եւ մետրոպոլիտներու ստորագրած նամակները։ Զգուշութեամբ քննելէ վերջ խնդրոյ առարկայ հարցերը՝ ողջամիտ եւ ուղղափառ կը հռչակեն յոյն եկեղեցւոյ դաւանութիւնը. «Յայնժամ ապա — կը կարդանք ժողովին պատմութեան մէջ — յօժարամիտ կամօք սուրբ կաթողիկոսն Գրիգորին ամենայն բազմութեամբ եպիսկոպոսացն Հայոց ստորագրեցին ի նամակն (Մանուէլի եւ Միքայէլի) եւ ընկալան զայն եղեալ համաձայն, մանաւանդ եւ զոյնս ունելով անփոփոխ. եւ լուծաւ սատանայական կրքերն հակառակութեան և ապա կը գրեն երկար՝ կայսրին և նորընտիր պատրիարքին որ Միքայէլի յաջորդած էր, հաւատքի դաւանանք մը իրենց համաձայն, ուր կը հաստատեն նաեւ իրենց նախապէս ստացած զոյգ նամակներուն ուղղափառ ըլլալը աւելցնելով թէ մենք ալ մտքով այնպէս կը դաւանէինք եւ այնպէս կը դաւանինք ու կը խոստովանինք, որ է Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւն։ Ստորագրած են կաթողիկոսը եւ 32 եպիսկոպոսներ։

Երբ ամէն բան յաջողութեամբ կ'ընթանայ, ժողովական հայրերը կաթողիկոսէն կը խնդրեն որ ժողովին արդիւնքը անմիջապէս Բիւզանդիոն ղրկուի։ Թղթատարները ճամբայ կ'ելնան եւ Կեսարիոյ մէջ կը ստիպուին կանգ առնել ճամբաներու վրայ խռովութիւններ ըլլալուն համար. մինչ Գրիգոր կը մտածէ ձեւով մը փութացնել նամակներուն առաքումը Մանուէլի մահուան բօթալից լուրը կը հասնի, մեծ սուգի մատնելով հայ եպիսկոպոսները, մանաւանդ Ս. Ներսէս Լամբրոնացին որ այնքան նուիրումով պատրաստած էր այդ օրը, եւ հիմա 15 տարիներու աշխատանքը ի դերեւ կ'ելլէր, մանաւանդ որ Մանուէլի մահէն վերջ պատերազմներու եւ խռովութիւններու պատճառով կարելի չըլլար յետագային ալ իրագործել այդքան ցանկացուած միութիւնը։

Հետզհետէ կիրքերը, երկու կողմէն ալ, դարձեալ կ'արծարծին, կասկածներն ու խորշումները կը նորոգուին եւ յետագայ միութեան առաջարկները ոչ մէկ արդիւնք կ'ունենան, մինչեւ որ քանի տարի վերջ Գրիգոր Ապիրատի ձեռնտուութեամբ աւելի հաստատուն եւ երկարատեւ միութիւն մը կը գոյանայ Հայերու եւ Հռոմի Մայր Աթոռին հետ։

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

LIVRES REÇUS

LES BARACOS, fable dramatique de Jean-Jacques Varoujan (Ed. Gallimard).

ՆԱՆՍԷՆ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ

(Յապաւումներով)

— O —

Ա

Տարբեր առիթներով եւ, յատկապէս, «Հայաստանի մէջ» գիրքով Ֆ. Նանսէն անդրադարձած է հայ ազգի պատմութեան գլխաւոր դրուագներուն, անոր քաղաքական եւ մշակութային կարեւոր հարցերուն։ Մեր նպատակն է այս յօդուածով լուսաբանել Նանսէնի ընդհանուր հայեացքները հայ մշակոյթի վերաբերեալ։

Ֆ. Նանսէն հաստատած է, որ Հայերը կը պատկանին աշխարհի հնագոյն ժողովուրդներու շարքին եւ պատմական, մշակութային զարգացման երկար ուղի մը կտրած են։ Հիմնուելով հայկական լեռնաշխարհի հնէաբանական պեղումներու վրայ, ան նկատել տուած է, թէ դեռ քարէ դարուն Հայաստանի բնակիչները ունէին «համեմատաբար բարձր մշակոյթ», իսկ անագապղնձի դարուն «զարգացման ինքնուրոյն մետաղամշակութիւնը»։ Այնուհետեւ ան շեշտած է, որ հայկական լեռնաշխարհին վրայ ստեղծուած առաջին մեծ Պետութիւնը Ուրարտուն էր։ Ասիկա կոչուած է նաեւ Նայիրի կամ Խալդիա (Խալդ չաստուծոյ անունով) եւ Բիայնիլի՝ Տուշպա (Վան) մայրաքաղաքով։ Յատկանշական է, որ Ուրարտուն միաժամանակ համարած է Հայաստան։ Ասիկա կը համապատասխանէ անգլիացի կովկասագէտ Լենկի այն մտքին, որ Հայաստանի առաջին ազգային Պետութիւնը Ուրարտուն էր։

Ուրարտացիները ստեղծած են զարգացած տնտեսութիւն եւ մշակոյթ։ Յատկապէս պէտք է յիշատակել անասնապահութեան, երկրագործութեան, քաղաքաշինութեան, արհեստագործութեան զարգացումը, որ հաստատուած է բազմաթիւ պեղումներով։ Նանսէն մասնաւորապէս վկայակոչած է ջրանցքներու շինարարութիւնը Վանի «Շամիրամի առուն», որ ունեցած է 70 քիլոմեթր երկարութիւն եւ պահպանուած է մինչեւ այժմ։ Ան ընդգծած է, որ Ուրարտացիները մեծ վարպետութեամբ կառուցած են կամուրջներ, տաճարներ, պատրաստած են մետաղեայ իրեր եւ, ընդհանրապէս, նկատուած են «հմուտ ճարտարապետներ եւ քարակոփներ»։

Հիմնուելով Հերոդոտի, Ստրաբոնի, Քսենոփոնի հաղորդած տուեալներուն վրայ, Նանսէն նկատել տուած է, թէ հակառակ պարսկական տիրապետութեան, հին Հայաստանը բաւական հարուստ երկիր եղած է, ունեցած է շատ անասուններ, ցորեն, գարի, ոսկի եւայլն։ Հայերը կը պատրաստէին հացի, մսի, կերա-

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Զ.

Կանուխէն կորսնցուցած էր ծնողքը եւ անոնց թողած փոքրիկ հարստութեան շնորհիւ կրցեր էր իր ձգտումներուն եւ ճաշակին համեմատ ուսմանց պարապիլ, առանց ազգականներու կամ անտանելի «բարերար»ներու նուաստացուցիչ ձեռնտուութեան պէտք ունենալու։ Այս պարագան նպաստեր էր զարգացնելու իր մէջ խրոխտ ու անկախ նկարագիր մը, որ երբեք իրաւախոհութեան կամ զիջողութեան տրամադիր չէր, երբ մանաւանդ խնդիրը իր դաւանած բարոյականի սկզբունքներուն վրայ ըլլար։

Եթէ նիւթական վիճակը իր ապրուստը ապահովէր մինչեւ ետքը, բնականօրէն անպատիժ պիտի կրնար շարունակել իր այլանդակ կեանքը, անվնաս փախուկի մը լուսապսակը յօրինելով գլխին շուրջ։ Բայց դժբախտաբար հօրը ձգած ժառանգութիւնը, որ արդէն մեծ բան մը չէր և որուն մէկ կարեւոր մասն ալ հօրեղբայրները, գործի մէջ եփած վարպետ վաճառականներ, կրցեր էին իրենց կոկորդը անցընել, շուտ անյայտացաւ, զինքն առանձին ձգելով իր բարոյական սկզբունքներուն հետ։

Այն ատեն սկսաւ իրեն համար պարկեշտօրէն կեանքը վարելու գերմարդկային պայքարը։ Նախ հօրեղբայրները ուզեցին օգուտ քաղել իրենց եղբօրորդիին չքաւոր վիճակէն՝ զայն իրենց քով աշխատցնելով իբրեւ դրագիր եւ ջանալով մարդու կարգ մտցնել այն դժացած տղան, որ իր արտառոց վարք ու բարքով կը սպառնար ընտանիքին անունը աղարտելու։ Սակայն փորձը անյաջող դնաց. երիտասարդ Կորկոտեանցը անուղղայ ուղղամիտ մըն էր եւ բնաւ չհաւանեցաւ ճկիլ առեւտրական խարդաւանքներու առջեւ։

Հօրեղբայրները կտուելէնի մեծ խանութ մը ունէին որուն տէտրակները պիտի բռնէր երիտասարդը, սակայն օր մը պատահեցաւ, որ աշկերտի մը բացակայութեան պատճառով, ուղղակի գործ ունենայ յաճախորդի մը հետ։ Խանութին վաղեմի ծուխերէն մէկն էր, որ կ'ուզէր զանազան կերպասներ գնել։ Կորկոտեանց ցուցուց նմոյշները. մարդը անոնց մէջէն ընտրեց երեք կտոր, կապոցները բերել տուաւ ու իբրեւ սովորական նազարաթ մը եւ առանց ստիպողաբար պատասխանի սպասելու հարցուց.

— Դիմացկուն եւ լաւ տեսակէն կերպասներ են, անանկ չէ՞։

Երիտասարդը որ շաբաթ մը առաջ հօրեղբայրներուն հետ խանութին վաճառացուցակը պատրաստած ըլլալով ամէն ապրանքներուն որպիսութեանը տեղեկացեր էր քիչ շատ, բնական կերպով մը պատասխանեց.

— Ոչ, պարոն, այս ապրանքները երկար ատեն խանութը մնացած ըլլալով, մանաւանդ խոնաւ տեղ, բոլորովին փտտած են։

Մարդը ափ ի բերան դրագրին երեսը նայեցաւ։

— Փտտա՞ծ են...

— Այո, եւ նոյնիսկ անցած օր, երբ հօրեղբօրս հետ ապրանքներու ցուցակը կը գրէինք, ճիշդ ասոնց համար ըսաւ, որ կոյր պէտք է, որ այս կերպասները կարենանք քշել։

Վաղեմի յաճախորդին շմորումը գրեթէ վախի փոխուեցաւ։ Երիտասարդին հօրեղբայրներուն ծանօթ ըլլալով, լսած էր անոնցմէ, որ այդ խեղճ տղան շատ հաւասարակշիռ միտք մը չունէր, բայց չէր կարծեր որ կապելու աստիճան խենթ մը ըլլայ. հիմա հետզհետէ իրեն ուղղած խօսքերէն դող ելաւ ու պատշաճ գտաւ երիտասարդին ու իր միջեւ եղած անջրպետը քիչ մը աւելի լայնցնել, հեռու հեռու երթալով։

Նոյն միջոցին Կորկոտեանցի հօրեղբայրներէն մին մտաւ խանութ։

— Օ՜, բարեւ, պարոն Ղուկաս, — գոչեց խօսքը յաճախորդին ուղղելով, — ապրա՞նք գնելու եկած էք, տեսնենք ի՞նչ ընտրեցիք։

— Ահաւասիկ հաւնածներս, — պատասխանեց մարդը, ցոյց տալով երեք կապոցները։

Վաճառականը մօտեցաւ կապոցներուն, մէկիկ մէկիկ ձեռք առաւ ու ամէն մէկին հիացողական ակնարկներ ուղղեց։

— Վա՛յ անօրէն մարդ, — գոչեց ծիծաղելով, — խանութին ամէնէն լաւ ապրանքները զատեր պիտի տանիս։

— Բայց ձեր եղբօրորդին քիչ մը առաջ կ'ըսէր, որ այս կերպասները երկար ատեն խոնաւ տեղ մնացած ըլլալով բոլորովին փտտած են։

Վաճառականը, այնչափ խաբեբայ որչափ դերասան, չընկճուեցաւ այս հարուածին տակ. ահագնագոչ քա՛հ քա՛հ մը ձգեց եւ իր եղբօրորդիին դառնալով գոչեց.

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(18 – Շար.)

կուրներու, իւղերու, գինիներու եւ գարեջուրի զանազան տեսակներ: Ան դիտել տուած է, թէ Հայերու «միտքը կեդրոնացած էր բարեկեցութեան եւ խաղաղ աշխատանքներու վրայ»: Բայց Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, պատմութեան քառուղիներու վրայ գտնուելու պարագան պատճառ դարձած են, որ անոր կացութիւն մը ստեղծուի կամ, ինչպէս ըսած է Նանսէն՝ «աղբիւր չարեաց եւ բարեաց»:

Խօսելով Հայերու նախաքրիստոնէական հաւատալիքներուն մասին, ան ցոյց տուած է, որ անոնք արդիւնք էին տեղական պայմաններու եւ «զանազան ազդեցութիւններու»: Նանսէն հին հայկական չաստուածներու պանթէոնէն յիշատակած է Անահիտը, Վահագնը, Աստղիկը, Միհրը, Նանէն, Տիրը, Վանատուրը եւայլն: Անոնք ունեցած են իրենց տաճարները, արձանները Հայաստանի տարբեր վայրերը:

Հին ժամանակներէն սկսեալ Հայերը ստեղծած են բանահիւսութիւն, դիւցազնական առասպելներ եւ վիպական զրոյցներ, երգեր եւ բանաստեղծութիւններ, որոնցմէ էր Վահագնի ծնունդին նուիրուած դիւցազնութիւնը: Ասոնց հիման վրայ Նանսէն եզրակացուցած է, որ դեռ «հեթանոսական ժամանակներուն Հայերը գիտէին բանաստեղծական արուեստը, որ կը ներկայանար երգերով եւ ժողովրդական ստեղծագործութիւններով, նոյնիսկ հերոսական պոէմով, որմէ մնացած են միայն փոքրիկ կտորներ»:

Նանսէն յատուկ ուշադրութիւն դարձուցած է լեզուին: Ան ցոյց տուած է, որ հեթանոսական շրջանին Հայերը կը խօսէին իրենց լեզուով, բայց Հայաստանի մէջ տիրապետող գրաւոր լեզուն յունարէնը եղած է: Հայաստան առաջին երկիրը եղած է, ուր քրիստոնէութիւնը ընդունուած է իբրեւ պետական կրօնք: Երբ հայկական Պետականութիւնը քանդուած է, հայ եկեղեցին կատարած է կեդրոնաձիգ ուժի դեր եւ նպաստած է հայապահպանման գործին, հայ մշակոյթի զարգացումին: Նանսէնի հաստատումով հայկական այբուբենին ստեղծումը «բացառիկ նշանակութիւն ունեցած է ազգային տրամադրութիւններու եւ մշակոյթի վերելքին գործին մէջ»:

Զարմանալի չէ, որ անկէ ետք աւելի զօրացած է Հայութեան ազատագրութեան պայքարը: Ասոր պերճախօս վկայութիւնն է Աւարայրի ճակատամարտը: Նանսէն հիացումով արտայայտուած է Հայերու սխրանքին մասին, իսկ Վարդան Մամիկոնեանը համարած է «ազգային հերոս»:

Է. դարուն Հայաստան արշաւած են Արաբները՝ կողոպտելով եւ աւերելով երկիրը, ջարդելով ժողովուրդը: Նանսէն դիտել տուած է, թէ Արաբները յաջողած են Պարսկաստանը մահմետականացնել, իսկ Հայաստանի մէջ Հայերը պահպանած են իրենց հաւատքը եւ շինած են Զուարթնոցի հոյակապ տաճարը՝ «հայկական գմբէթաշինութիւնը հասցնելով իր գագաթնակէտին»: «Ծանր եւ նուաստացուցիչ եղած է օտար մահմետական լուծը» եւ Հայերը «բազմիցս ապստամբած են Արաբներու դէմ»: Ի վերջոյ ասոր արդիւնքն եղած է Բագրատունիներու թագաւորութեան հիմնադրութիւնը, որով Հայաստան ձեռք ձգած է քաղաքական անկախութեան եւ զարգացուցած է իր տնտեսութիւնն ու մշակոյթը: Յատկապէս բարգաւաճած է երկրին ոստանը Անին՝ «հազար ու մէկ եկեղեցիներու սքանչելի քաղաքը» եւ, ընդհանրապէս, հայ «ճարտարապետութիւնը ծաղկում արձանագրած է»: Նանսէն ընդգծելէ ետք, թէ Անին ներկայիս ամայի է, աւելցուցած է, թէ «Նոյնիսկ անոր աւերակները հոյակապ են» եւ «կը վկայեն հայ ժողովուրդին կենսունակութիւնը», «կը խորհրդանշեն մարդկային ստեղծագործ ուժը»: Անոնք միաժամանակ կը վկայեն, թէ այդ երկրէն անցած են մահաբեր մըրրիկներ, «վայրենի նուաճողներ, վանդալներ», որոնք ձգտած են ամէն բան կործանել:

Այդպիսիներէն եղած են յատկապէս սելճուք-Թուրքերը, որոնց համար Նանսէն «կատաղի թշնամիներ» ըսած է: Անոնք չարժած են մորեխի նման եւ մահ սփռած են չորս կողմ: ԺԱ. դարուն հասած են նաեւ Հայաստան: Օտար նուաճողներու ճնշումին տակ Հայութեան մէկ մասը գաղթած է Կիլիկիա եւ հոն հաստատած է իր իշխանութիւնը, որ յետագային դարձած է թագաւորութիւն: «Կիլիկիոյ այդ թագաւորութեան պատմութիւնը, գրած է Նանսէն, կը հանդիսանայ վիպական եւ արկածալից իրադարձութիւններու շարունակական հիւսք մը: Արդեօք ասիկա ցոյց չի՞ տար արտասովոր կենսունակութիւնը ժողովուրդի մը, որ բախտի ծանր հարուածներուն տակ գաղթած է թշնամիներով շրջապատուած օտար հողի վրայ հիմնած է ծաղկեալ թագաւորութիւն մը ու երեք հարիւր տարի պահպանած է անոր անկախութիւնը»:

Մ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Դժուար պատառ մը «Արարատ»ի համար

Մինչ մենք՝ Ֆրանսա բնակող, մասնաւորաբար մարզասէր Հայերս, բուռն փափաքով կը սպասէինք որ, Խորհ. Միութեան ոտնագնդակի 1973ի պանծալի ախոյեան մեր հայրենի խումբին՝ «Արարատ»ին, պատեհութիւնը ընծայուէր ճակատելու Ֆրանսայի ախոյեանին՝ Սէնթ Էթիէնի դէմ, Եւրոպայի ախոյեան խումբերու բաժակի վերջնական մրցման քառորդական բաժնին մէջ, առիթը ստեղծելով մեզի ներկայ գտնուելու այդ զգայացունց բախումին, նոյն քաղաքի մարզադաշտին վրայ, ահա, Յունուար 23ի ըստ վիճակի քաշուած դիպուածով, այլ որոշում մը կը տրուէր, մեզ զրկելով ոչ միայն մարզական այդ գլխիւ հաճոյքէն, այլեւ Հայաստանի խումբին որպէս հակառակորդ նշանակելով, Արեւմտեան Գերմանիոյ ախոյեան եւ նոյն բաժակին 1974ի արդէն տիրական Միւնիխի առիւծին՝ Պայէռնին:

Այդ կազմութիւնը, որ Եւրոպայի խումբերուն առաջնակարգներէն է, եթէ ոչ ամէնէն առաջնակարգը մանաւանդ ներկայիս, իր մէջ կը պարունակէ գնդակախաղի անուանի վարպետներ, որոնք մաս կը կազմէին գերմանական ազգային այն խումբին, որ այս տարի աշխարհի բաժակի մրցման մէջ յաղթական կը հանդիսանար, ի վերջոյ պարտութեան մատնելով նաեւ Հոլանտայի խումբը, որ մինչեւ այդ վերջնական արդիւնքին, ընդհանուրին կողմէ որպէս հաւանական ախոյեանը կը համարուէր: Տէր՝ խաղի կատարեալ գործնագիտութեան, մասնագէտ ուղղաձիգ փոխանցումներու, դէպի հակառակորդ բերդին տրուող գնդակի վճռական շեշտակի հարուածներով ու նաեւ պաշտպանուած յետսապահներու զօրեղ ցանցով, ահաւոր ոսոխ մըն է հանդիպածին համար:

Մարտ 5ին, մաքառելու եւ չգլետնուելու համար այդ տիտան խումբին դիմաց, մեր հայրենակից արժէքաւոր խաղացողները շփոթութեան կամ ձախողութեան մատնելու համար Միւնիխի Պայէռնը, պէտք է որ սկզբնաւորութեան իսկ իրագործեն արագաշարժ խաղարկութիւն մը, յանկարծական հակայարձակումներով, միշտ արթուն պահելով նաեւ պաշտպանողական կայուն դիմադրութիւնը: Եթէ պատահի որ Արարատ պարտուի գէթ երկու նշանակէտի տարբերութեամբ, դեռ կարելի է յուսալ, քանի որ դարձի մրցումը՝ Մարտ 19ին տեղի պիտի ունենայ Երեւանի մէջ: Ընդհանրապէս, ընդունող խումբը յաղթելու աւելի հաւանականութիւն կ'ունենայ, նախ վարժուած իր ընտանի մարզադաշտին, յետոյ իր ազգակից հանդիսականներու քաջալերանքով բարոյապէս ուժեղացած: Թէեւ կը պատահի մէկէ աւելի անգամներ որ տեղի կ'ունենան հակառակ արդիւնքներ:

Իսկ հաւասար արդիւնք մը Միւնիխի մէջ, արդար պիտի ըլլար նկատել որպէս գրեթէ յաղթանակ մը:

Աւելցնենք որ, ոտնագնդակի հանդիպումներու մէջ, անկարելի չեն նաեւ անակնկալները եւ մեր ամբողջ էութեամբ պիտի մաղթէինք որ Մարտ 5ին, անսպասելի եղելութիւն մը արձանագրուէր Միւնիխի մէջ, գերմանական հողի վրայ Արարատեան յաղթանակով մը, ի մեծ ցնծութիւն՝ նախ Երեւանի խումբին, ապա մեզի, հայրենիքի եւ արտասահմանի մարզասէր կամ ոչ բոլոր Հայերուս, Խորհ. Միութեան ախոյեան մեր ցեղակից խումբին դէպի վերջնական մրցման առաջնորդող ա՛լ աւելի հաւանականութեան:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ-ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

— o —

Հայ Ուս. Օգն. Միութեան տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ Դեկտ. 28, Շաբաթ օր, մեծայարգ Պ. Պաքըրճեանի սիրայօժար տրամադրած սրահին մէջ՝ 32, Ռիւ տը Թըէվիզ:

Վարչութեան կողմէ ներկայացուեցաւ Միութեան գործունէութիւնը, շեշտելով անոր գոյութեան կարեւորութիւնը: Մանրամասնօրէն ծանօթութիւններ տրուեցան ուսանողներու այդ տարեշրջանին յայտնաբերած իրենց ուսումնական աշխատութեան արդիւնքի, ինչպէս նաեւ Միութեան կողմէ իւրաքանչիւրին եղած յատկացումներու մասին — ընդհանրապէս 150 Ֆր. ամսական:

1973–74ի համալսարանական տարւոյն սկիզբը 25 ուսանողներ դիմում կատարած են եւ սակայն 14ին միայն օժանդակելու որոշում տրուած է վարչութեան կողմէ անոնց, որոնք ամէնէն աւելի կարօտ եւ որակաւոր նկատուած են:

Միութեան պիւտճէի սահմանափակ կացութիւնը պարտաւորիչ կը դարձնէ բծախնդրօրէն մօտենալ ուսանողներու ընտրութեան եւ ակամայ զրկանքի մատնել շատերը: 2 միլիոն հին. ֆրանքի պիւտճէ մը գոյացած է շնորհիւ Միութեան բարեբարներու նուիրատուութիւններուն եւ իր անդամներու անդամավճարներուն՝ տարեկան 50–100 Ֆր. նոյնպէս 1974 Փետր. 8ին կազմակերպուած նուագահանդէսի հասոյթէն:

Այս առթիւ սրտագին շնորհակալութիւններ իրենց նպաստներով Միութեան քաջալեր հանդիսացողներուն: Խորին շնորհակալութեան տուրք մը ունինք տալիք մեր նուագահանդէսին անձնուիրաբար իրենց մասնակցութիւնը բերող մեր թանկագին արուեստագէտներուն:

1974–75ի Ուս. տարեշրջանի համար որոշուած է 200ի բարձրացնել ուսանողներու ամսական օժանդակութիւնները ներկայ ապրուստի սղութեան հետեւանքով: Ձեռնարկուած է կազմակերպել գեղարուեստական երեկոյթ մը Փետր. ամսոյն մէջ, ինչպէս եւ յառաջիկային թատերական ներկայացում մը:

Յուսալից ենք եւ կը հաւատանք որ հայ ուսանողներու հոգատար հանդիսանալու Միութեանս ձեռներէցութիւնը գնահատանքով պիտի դիմաւորուի մեր գիտակից եւ ազգանուէր հանրութեան կողմէ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՈՒՆԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԱՓԵՐԸ (վէպ) գրեց՝ Նուպար Զարխուտեան, Պէյրութ, 1975:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (35)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ը.

ԹԻՒ 2 ԲԱՆՏԱՆԱՒԸ

— Շատ լաւ, պարոն Բոտիպուա, շատ լաւ, կը գոչէր Սանսէլմ, դուք որ օրէնքէն հասկցող մըն էք եւ Պատժական օրինագիրքը ջուրի պէս գիտէք, հաճեցէք ըսել յարգելի հանդիսականներուն, որոնք կը բարեհաճին իրենց վստահութեամբը պատուել ձեզի թէ Պատժական օրինագիրքին 12րդ յօդուածին շնորհը վայելող դատապարտեալին ինչ կ'ընեն:

Կալանաւորները ուժգին կը խնդային: Անոնց մէջ չկար մէկը որ չգիտնար այս 12րդ յօդուածը, որուն վրայ կը խնդային. եւ որպէսզի ամէն մարդ գիտնայ զայն, որ հետեւեալն էր.

— Ամէն մահուան դատապարտեալ կը գլխատուի:

Մուկին սովեցուցած էին ասիկա:

Միշտ ոտքի կեցած՝ սորուկի մը դիրքը կ'առնէր, թաթերը կուրծքին վրայ կը ծալէր ի նշան զղջման, յետոյ, ծանր եւ հանդարտիկ, դէպի իր տէրը կը քալէր: Երբ անոր քով հասնէր, գլուխը շղթային վրայ կը դնէր, եւ Սանսէլմ իբր դանակ վերցուցած, մատը անոր վզին վրայ կը դնէր:

Պ. Բոտիպուա սուր ձայնով քուի՛ք մը կ'արձակէր: Յետոյ գետին կը գլորէր եւ մեռած կը ձեւանար:

Շատ կը զուարճանային: Բանտապահը կուշտերը կը բռնէր խնդալէն:

— Նորէ՛ն, նորէ՛ն, Բոտիպուա՛, կը գոչէին խանդավառ հանդիսականները:

Եւ ասով չէր վերջանար: Պ. Բոտիպուա գաւազանի մը վրայէն առջեւէն ետեւ եւ ետեւէն առջեւ կը ցատկէր եւ այնքան վտանգաւոր ոստումներ կ'ընէր, որոնց անշուշտ պիտի նախանձէր Օրիոլ, որ այն ատեն համբաւաւոր էր. իրաւ ալ ամէն մէկ ոստումին ծիծաղի մը նման սուր աղաղակ մը կ'արձակէր, որ աւանդական անգլիական միմոսին Հոքլան կը յիշեցնէր:

Միայն Պենետեթթօ, տախտակամածին վրայ շղթայով մը Սանսէլմի միացած ըլլալուն պատճառով կարելի եղածին չափ հեռուն տարածուած, լուռ էր զարշելով այս կենդանիէն, որ գրեթէ վախ կ'ազդէր իրեն:

Յետոյ, երբ բանտապահը յոգնած, հանդիսի նշան կուտար, Սանսէլմ մատներովը կենդանին կը բռնէր եւ կուրծքը կը խօթէր, ուր կ'անցընէր անշուշտ գիշերը:

Ցերեկը, յոգնութեան ատեն, Պ. Բոտիպուա բանտանաւը կը կենար: Զինքը չէին տեսներ, անշուշտ անկիւն մը կ'երթար կը կծկտէր եւ կամ կ'երթար գտնել իր անարգուած ցեղակիցները:

Իրաւ ալ ոչ մէկը զայն կը մտածէր: Երեկոյին հնազանդ կը վերադառնար եւ պատրաստ էր իր ներկայացումը տալու, եւ այդ ներկայացման այնքան հանդիսատեսներ կուգային որ, յայտագիրներուն վրայ — եթէ ըլլար — իր անունը խոշոր տառերով գրուելով՝ հասոյթը կրնար ապահովել:

Սանսէլմ այնպիսի անփութութիւն մը ցոյց կուտար, որ բնաւ չէր փոխուէր:

— Եթէ Բոտիպուա, ըսեր էր իրեն բանտապահներէն մին, վերակացուէն խնդրէ քեզի համար, կրկին շղթայէն շուտով կ'ազատիս:

«Պա՛հ, պատասխանած էր Սանսէլմ խնդալով, պէտք է որ մեղքերուս համար ձեռնակապս քիչ մը ուժով ըլլայ»:

Պենետեթթօ իմացած է այս խոստովանութիւնը:

Թէեւ իր ընկերոջ դէմ գանգատ մը չունէր ընելիք, իր միակ փափաքն էր անկից հեռանալ: Բնազդ մը, անբացատրելի խիղճ մըն էր ասիկա: Զայն կ'ատէր: Երբեմն կը մտաբերէր սպաննել զայն: Իսկ կենդանիին գալով, կրունկի հարուածով մը կ'ուզէր ճզմել զայն:

Միայն թէ գիտէր որ կալանաւորները իրենց սիրելիներէն վրէժը պիտի առնէին, ուստի ատելութիւնը լափելով՝ հանդարտ կը կենար:

Սակայն երբ բանտապահին ու Սանսէլմի կարճ խօսակցութիւնը լսեց, չկրցաւ բարկութիւնը զսպել:

— Ինչո՞ւ չէք ուզեր գլխս ձեր ներկայութենէն ազատել, հարցուց անոր՝ ակռաները սեղմած, շրթունքը ճերմկցած:

Միւսը անոր երեսը նայեցաւ իր յախճապակիի պէս կապոյտ աչքերով, որոնք լճի նման պայծառ էին:

— Ինչո՞ւ թողում քեզ պատասխանեց: Դուն ինծի անհաճոյ չես: Ինչ որ ուրիշ մը, դուն ալ նոյնն ես, կրնամ ըսել թէ դուն ուրիշէ մը աղէկ ես: Դուն հանդարտ ես, գլխս չես նեղեր: Ես քեզ կը նեղե՞մ:

— Այո:

— Պա՛հ, որո՞ւն մտքէն կ'անցնէր: Սակայն տեսայ որ խօսակցութիւնը չես սիրեր, ուստի չձանձրացուցի քեզ: Ի՞նչ բանէ կը գանգատիս:

ԺԻՒԼ ԼԷՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Այրի Տիկին Լուիզ Սէմէրճեան, Տէր եւ Տիկին Սթեփան Սէմէրճեան եւ աղջիկը, Տիկին Էլիզ Հոգտանեան եւ աղջիկը, Պ. Արամ-Ֆիլիփ Սէմէրճեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան եւ աղջիկը եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, մօրեղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՏԻԳՐԱՆ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունուար 28ին, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 10·45ին Առնուվիլի Վարդանայ Ս. Խաչ եկեղեցին եւ մարմինը կ՚ամփոփուի Սարսէլի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել:

ՅԱՌԱՋ.— Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Հոգտանեանի եւ ողբացեալին ընտանիքին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Աղաւնի Տէրտէրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի (Փետր. 2) առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ իրենց հարազատին՝

ԵՂԻԱԶԱՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տիկ. Պերճուհի Մամուրեանի (Լիոն) իր ամուսնոյն զառն կորուստին առթիւ:

ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մշակութային ելոյթներուն անդրանիկը՝ Յունուար 31 Ուրբաթ, ժամը 20·30ին, ՄԷԶՈՆ ՏԸ ՍԱՆԹՐՈՅԻ մէջ,

8, Ռիւ Ժան Կուժոն, Փարիզ 8րդ

Կը դասախօսէ՝ ՅԱԿՈԲ ԹԷՐԶԵԱՆ

Աստղագէտ, Գիտութիւններու Տոքթոր

Լիոնի աստղադիտարանին

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Փետր. 2, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ կէսօրէ ետք ժամը 15ին:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհներն ու համակիրները:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ԼԻՈՆ.— Այրի Տիկին Շահնիկ Փողհարեան եւ զաւակները, Թադէոսեան, Տէր-Յակոբեան, Զէքիեան ընտանիքներ, իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք անձամբ եւ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, մօրեղբօրորդւոյն եւ խնամիին՝

ՍԱՐԳԻՍ ՓՈՂՀԱՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Այս Կիրակի, Փետր. ՛ին, Ղեւոնդեանց քահանայից յառաջիկայ տօնին առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10ին կը մատուցուի բազմաձայն հանդիսաւոր պատարագ:

Ի ժամ պատարագի կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանգիստ Փարիզի եւ շրջակայի եկեղեցիներուն մէջ ծառայած վախճանեալ առաջնորդներու եւ հոգեւորականներու հոգիներուն համար:

Առաջնորդներն ու հոգեւորականներն են.— Վեհափառ Արք. Քիպարեան, Արտաւազդ Արք. Սիւրմէեան, Գէորգ Արք. Իւթիւճեան, Գրիգորիս Եպս. Պալաքեան, Կոմիտաս Վրդ. Սողոմոնեան, Սուքիաս Վրդ. Պարոնեան, Յովհաննէս Քհնյ. Հիւնքեարպէյէնտեան, Սահակ Քհնյ. Իւթիւճեան, Կոմիտաս Քհնյ. Սկլեան, Բառնաբաս Քհնյ. Խնտամեան, Աբիսողոմ Քհնյ. Թորոսեան, Մեսրոպ Քհնյ. Մեսրոպեան, Վահան Քհնյ. Խոյեան, Բարթող Քհնյ. Թագըրճեան, Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Լեւոն Քհնյ. Արսլանեան, Գարեգին Քհնյ. Տէօվլէթեան, Մկրտիչ Քհնյ. Արսլանեան, Գէորգ Քհնյ. Նիզամեան, Ներսէս Քհնյ. Գանճեան, Գրիգոր Քհնյ. Ճէպէճեան, Յուսիկ Քհնյ. Աղամեան, Վարդան Քհնյ. Պաղտատլեան, Յարութիւն Քհնյ. Ճօրթունեան, Աղդէ Քհնյ. Փայլակեան, Եսայի Քհնյ. Ալթունեան, Թովմաս Քհնյ. Մինասեան:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը աղօթելու բազում տարիներ իր եկեղեցւոյն ծառայած հոգեւորականներուն համար, ինչպէս նաեւ Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ բարգաւաճման համար:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Հրանդ Յովնանեան իր ամուսնոյն Հրանդ Յովնանեանի մահուան ութերորդ տարելիցին առթիւ, 50 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ նախկին աշակերտաց Միութեան անդամները ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին այս Կիրակի — Փետր. 2 — ժամը 16·30ին Սամուէլ-Մուրատեան վարժարանը, 26 Ռիւ Թրուայոն (Սեւր): Ժողովին պիտի յաջորդէ ճաշ մը:

×

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ Հայր. Միութեան ժողովը Երկուշաբթի Փետր. 3, ժամը 15·30ին Փարիզի Մշակոյթի Տունը, 17 Ռիւ Պլէօ:

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄԻՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՆԻՍԻ ՄԷՋ

ԶՈՒՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵՂԵԴԻՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Փետր. 1, Շաբաթ օրը, ժամը 21ին

L'ARTISTIQUE

27, Bld Dubouchage

Դաշնամուրով կ՚ընկերակցի

B. DELEUIL (de l'Opéra de Marseille)

Յայտագրին մաս կը կազմեն.— Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օ. Տուրեան, Յարութիւնեան, Յովհաննէսեան, Կանաչեան, Գալանտարեան, Անէմեան, Աւետիսեան, եւ Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն (խելագարութեան տեսարանը)

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Նիսի հոգեւոր հովիւ Տարօն վարդապետ Ճէրէճեանի՝ Նիսի Հայոց եկեղեցին

183, Bld. Madeleine

Տիկին Ճէվիզեանի

«Plein Sud», Bld. Guillaumont, Juan les Pins

Եւ երգահանդէսին օրը ժամը 20էն սկսեալ Արթիսթիքի կիչէն:

×

ՆՈՅՆ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ Մարտ 9ին Կիրակի օրը, ժամը 15ին

SALLE MOLIERE — 18-20, Quai de Bondy — Lyon 5e

«ՅԱՌԱՋ» կը նուիրեն

Վիլէօրպանէն, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Գրիգորեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն Տիկին Հոփսիմէ Թամամեանի (Տէսին):

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Պր. Վ. Ս. եւ ընտանիք, իրենց հանգուցեալ հօր յիշատակին կը նուիրեն 3850 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէի ժողովը այս Ուրբաթ (Յունուար 31) իրիկուն ժամը 20·30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

×

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ (Փետր. 1) ժամը 8·30ին Իփէկեան ակումբը: Շատ կարեւոր օրակարգ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ - Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին,

Կիրակի, Փետր. 2, ժամը 15·30էն 24

Կը խօսի.— ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ

Բացառիկ աճուրդ՝

ԳԱՌԶՈՒԻ նուիրած մէկ վիմագրութիւնը (լիթօ)

Animée par l'Orchestre

LES ARMENIAN S SUNSHINE

et la participation de l'ENSEMBLE SEVAN

dans les Salons du Centre Administratif et Social, 16 Place de l'Hôtel de Ville

Asnières

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

NUITÉE DANSANTE

Samedi, 1er Février de 22 h. à l'aube

Կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի կողմէ

Տեղի կ՚ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտ շքեղ սրահներուն մէջ

մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ELIE PORTAL et «LES MEDITERRANEENS»

Հայկ. ջերմ մթնոլորտ: Ճոխ պիւֆէ: Հաճելի անակնկալներ:

Réservations :

AGENCE WASTEELS, 87 La Canebière — Tél. 62-03-44

BABY-SHOP, 15, Rue Pisançon — Tél. 33-08-84

STEPANIAN, 18 Boulevard National — Tél. 62-42-03

voyage aux

baléares

(palma)

Կազմակերպութեամբ ՍԵՒԱՆ ճամբորդութեան գրասենեակին եւ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղին

1975 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 25

ՄԱՐՏ 4

Խումբին կ՚ընկերակցի Վարուժան Սարգիսեան

Ճամբորդութիւնը օդանաւով, առաջին կարգի պանդոկի մէջ, լրիւ փանսիոնով

Ֆրանսահպատակներու համար՝

Passeport en cours de validité

Et pour les Etrangers : Visa

Մեկնում Լիոնէն՝ 800 ֆր.

Մեկնում Մարսէյլէն՝ 700 ֆր.

Du 25 Février au 4 Mars

Départ de Lyon 800 F.

Départ de Marseille 700 F.

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — Lyon

Tél : 60 - 13 - 66

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆՈՒԱՐ
31
VENDREDI
31 JANVIER
1975

LE NUMÉRO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ	90 ֆր.
Արտասահման	Տար. 200 ֆր. Հատը	1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.212

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — No 13.212

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅԵՐԸ 1974ԻՆ

— Օ —

ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

Ա. — ԿՐՕՆԱԿԱՆ – ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

Հայկական Ծնունդի առթիւ, Յունուար 6ին՝ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Շնորհք Արքեպս. Գալուստեան Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ ընդունած է շնորհաւորութիւնները Յունաց տիեզերական պատրիարքին, Հրէից Րաբունապետին, Ցիսուսեան միաբանութեան, ասորի եկեղեցւոյ պետին, անգլիկան եկեղեցւոյ ներկայացուցչին, հայ կաթոլիկ եկեղեցւոյ փոխանորդին եւ վիէննական Մխիթարեաններու ներկայացուցչին:

Հիւրերու մեկնումէն վերջ, Պատրիարքը Ս. Ծննդեան տօնը շնորհաւորած է համայնքի ներկայացուցիչներուն, որոնք ամէն տարիէ աւելի բազմութեամբ եւ խանդավառութեամբ եկեր էին զինքը ողջունելու:

Այդ առթիւ, ըստ աւանդութեան, Տրնորհք պատրիարք որոշ տեղեկութիւններ տուած է համայնքի գործերուն եւ վերջերս արտասահման կատարած իր շրջապտոյտի մասին:

Պոլսահայ թերթերը հրատարակած են Պատրիարք Հօր Տարեկան Տեղեկագիրը, որ մանրամասնութիւններ կու տայ 1974ի անցուդարձերուն մասին: Կ'արժէ անդրադառնալ կարեւոր մասերուն:

×

Կրօնական – եկեղեցական.— Պոլսոյ եւ արուարձաններու մէջ կան 34 եկեղեցիներ, որոնք շուրջ 50.000 Հայութեան հոգեւոր մատակարարութիւնը շարունակած են վերջացող տարուան ընթացքին: Գաւառի շուրջ 20.000 Հայերուն համար կան վեց եկեղեցիներ:

Այս հաշուով Թուրքիոյ Հայերու ընդհանուր թիւն է 70.000, եկեղեցիներունը՝ 40:

Տարւոյն սկիզբը Պատրիարքարանի իրաւասութեան տակ կային 38 հոգեւորականներ, մէկը եպիսկոպոս, Շահան Սրբազան, որուն աջակցած է Կիլիկեան աթոռէն Ղեւոնդ Արք. Չէպէեան: Չորս վարդապետներէն միայն մէկը կը մնայ Պոլիս, երեքը պաշտօնով ղրկուած են արտասահման, մէկը՝ Գարեգին Վրդ. Պէքճեան՝ Մարսիլիա: Խաչատուր Վրդ. Սարաճեան ղրկուած է Աւստրալիա, Պսակ Վրդ. Հաթապեան կը մնայ Լոնտոն:

1974ի սկիզբը քահանաներու թիւն էր 33: Վախճանած են երկուքը, որոնցմէ մէկը՝ Հայկազուն Ա. Քհնյ. Կարապետեան երկար տարիներ պաշտօնավարած էր Կեսարիոյ մէջ: Գործէ քաշուած են երկու քահանաներ, յառաջացեալ տարիքի բերումով: Երեքը կը պաշտօնավարեն գաւառի վեց եկեղեցիներուն մէջ. մէկն ալ՝ Աթէնքի էջմիածնական թեմի եկեղեցիին մէջ: Որով 25 քահանաներ կը մնան Պոլիս՝ 34 եկեղեցիներու համար: Գործի վրայ են 15 սարկաւագներ զանազան եկեղեցիներու մէջ:

Ինչպէս յաճախ մատնանշած ենք այս էջերուն մէջ, Լօզանի դաշնագիրը Թուրքիոյ փոքրամասնութեանց կատարեալ ազատութիւն կը շնորհէ կրօնական – եկեղեցական, կրթական–մշակութային մարզերու մէջ: Հակառակ միջազգային այդ դաշնագրի բացորոշ տրամադրութեանց, Անգարայի կառավարութիւնը երկար տա–

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

— Օ —

Մինչ Պոլսոյ համալսարանի տեսուչը կը յայտարարէր թէ Չորեքշաբթի օր համալսարանը կը վերաբացուէր, խառնակութիւններն ու ցոյցերը կը շարունակուէին եւ Շաբաթ օր, աւելի քան 40 հազար հոգի հետեւած էին սպաննուած ուսանողին դագաղին «Ֆաշիզմը պիտի խեղդուի ֆերիմներու արեան մէջ» պոռալով (Ֆերիմ սպաննուած ուսանողին անունն է) եւ մարդասպան որակելով ծայրայեղ աջ կուսակցութեան պետը՝ Գնդ. Թիւրքէշ: Պոլսոյ կառավարիչը ապահովութիւն տուած է որ ոճրագործները պիտի յայտնուին եւ ի մօտոյ ձերբակալուին: Բախումներու հետեւանքով կան չորս այլ վիրաւորներ, որոնք խիստ հակողութեան տակ են հիւանդանոցը, որովհետեւ ըստ «Ճիւմհիւրրիէթ»ի, վախ կայ որ մարդիկ գան եւ «հաշիւը մաքրեն վերջնապէս» այս վկաներուն:

Էճէվիտի համաձայն այս վերջին շրջանին ցոյցերն ու բախումները միայն ուսանողական պէտք չէ նկատել, այլ տեսակ մը դաւ ժողովրդավար վարչակարգին դէմ: Ինք կ'առաջարկէ որ համալսարանները փակուին մինչեւ որ զօրաւոր կառավարութիւն մը կազմուի, քանի ներկայ դահլիճը չի կրնար հարկ եղած միջոցները ձեռք առնել վերջ տալու համար փողոցային կռիւներուն: Գալով աջին, ընդհակառակն կը դատապարտէ ձախը՝ որ դաւադրութիւններ կը կազմակերպէ, լռելեայն անցնելով սպաննուած ուսանողին մարդասպաններու բուն ինքնութեան վրայէն:

Բանուորական կուսակցութեան նախկին պետը, (կուսակցութիւնը լուծուեցաւ 1971ին) կը խորհի թէ «Փաշիստ քոմանտոներու յարձակումները ազգային աղէտ մը դարձած է եւ թէ մարդասպանները կը շարունակեն արդարութենէն խոյս տալ»:

Մոնտի աշխատակցին համաձայն ծայրայեղ աջի շարքայինները տեսակ մը «անձեռնմխելիութիւն» կը վայելեն, քանի որ եթէ ձախ շարժումները բոլորն ալ լուծուած են աջերը որեւէ լուծարքի չեն ենթարկուած: Էրպաքանի Ազգ. Կարգի իսլամական կուսակցութիւնն ալ լուծուելէն ետք «Ազգային Փրկութիւն» անունին տակ կրկին երեւան ելած է: Ձախ կուսակցութեանց կամ շարքայիններու կեդրոնատեղիներն ու բնակարանները խուզարկուած են վերջերս եւ հրատարակութիւններ ալ գրաւուած:

ըիներէ ի վեր բացարձակ չկամութիւն ցոյց կու տայ եւ արգելք կը հանդիսանայ հայ համայնքի տարրական իրաւունքներու գործադրութեան: Այս կարգէն է Ներկայացուցչական Ընդհանուր Ժողով գումարելու արտօնութիւնը, որ կը զլացուի, հակառակ ամէն տարի կրկնուած դիմումներու: Ներկայացուցչական Ընդհ. Ժողովն է, որ պէտք է ընտրէ Կրօնական Ժողովը: 1961ին ընտրուած եւ 9 հոգիէ բաղկացեալ այս Ժողովի անդամներուն թիւը իջած է 5ի, որոնցմէ մէկն ալ անկարող տունէն դուրս ելլելու:

Հանրապետական կառավարութիւնը ընդունած է 1863 Մարտ 17ին Բարձրագոյն Դրան կողմէ վաւերացուած Ազգային Սահմանադրութիւնը, որ կը կոչուի Նիզամնամէի միլլէթի էրմէնիան որուն 25րդ յօդուածին համաձայն «Ընդհանուր Ժողովը կ'ընտրէ ... Կրօնական Ժողովի անդամները»: Տեղեկագիրը դիտել կու տայ, որ «այսօր դժուարութիւններ կը յարուցուին Ընդհ. Ժողով գումարելու, որպէսզի մեր Կրօնական Ժողովը կարենանք ընտրել... համաձայն մեր կարգաց եւ կանոնաց... սկզբունք մը, որ ընդունուած եւ հրահանգուած է մեզի մեր Հանրապետական կառավարութենէն»:

Յատկանշական են Տեղեկագրի հետեւեալ տողերը.—

«Դժուարաւ կազմուած մեր կառավարութիւնը շատ աւելի կարեւոր եւ կենսական խնդիրներով զբաղած ըլլալուն, մենք չկրցանք այս հարցը անոր նկատառման յանձնել: Ու երբ ժամանակը եկած կը նկատէինք այս խնդիրը մեր կառավարութեան ներկայացնելու, յանկարծ հրաժարեցաւ օրուան կառավարութիւնը»:

Գումգափուի մայր եկեղեցին օժտուեր է ընդարձակ եւ փառաւոր սրահով մը: Նորոգուեր են Պէյքօզի ու Գուրուչէշմէի եկեղեցիներու տանիքները: Կիւլպէնկեան Հիմնարկը օժանդակած է մայր եկեղեցիին կից հինէն ի վեր անգործածելի մնացած եւ գրեթէ փլած վիճակի մատնուած եկեղեցիի շէնքին ներքնապէս նորոգութեան:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

Քանի մը տողով

ԵԳԻՊՏԱՍ բաւական ապսպրանքներ ըրաւ Ֆրանսայի եւ այդ ուղղութեամբ ալ Սատաթի այցելութիւնը օգտակար կը նկատուի: Եգիպտոս գունաւոր հեռատեսիլի Սեքամ դրութիւնը ընտրեց եւ բաւական մեծ թիւով ալ Միրաժ օդանաւեր ապսպրեց: Իսրայէլի մամուլը, պարզ է, շատ դժգոհ է Ֆրանսայի բռնած դիրքէն եւ կը քննադատէ Ֆրանսան որ տեղի տըւած է քարիւղի քաշողութեան առջեւ բայց կ'աւելցնէ թէ Ֆրանսա դիտակցօրէն լքելով Իսրայէլը, չի կրնար որեւէ ճնշում բանեցնել որեւէ կարգադրութիւն ձեռք ձգելու համար Մերձ. Արեւելք: Սատաթ մամուլի ասուլիս մը տուաւ մեկնելէ առաջ եւ ամէնէն յատկանշական նախադասութիւնը կը նկատուի «առաջին անգամն է 26 տարիէ ի վեր որ իրապէս խաղաղութիւնը կարելի է Մերձ. Արեւելքի մէջ:

ԱՆՏՈՆ ՆՈՎՈՏՆԻ, Չեխոսլովաքիոյ նախկին նախագահը եւ նախկին Ա. քարտուղարը կուսակցութեան, մեռաւ առջի օր: Ծանօթ Ստալինական մըն էր, որու Ա. քարտուղարի պաշտօնը տեւեց 1953էն մինչեւ 1968 երբ Տուպչէք իր աթոռը գրաւեց:

ՖԻՋԻ կղզիներու ոսկիի հանքերու բանուորները կէս ժամ դադար կ'ուզեն ցերեկուան ճաշէն ետք որպէսզի իրենց ամուսնական պարտականութիւնը կատարեն, երբ ֆիզիքական լաւ պայմաններու մէջ են: Յոգնած բանուորը երբ ժամը 17ին գործէն կը վերադառնայ, ի վիճակի չէ այլեւս այդ պարտականութիւնը կատարելու, բացատրած է սենտիքային քարտուղարը: Հանքին 1600 բանուորներուն պահանջներէն մէկն ալ այս է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ չէք–փոսթօֆ սպասարկութիւնը միշտ լաւ չի բաներ եւ ըստ Սէ. Ժէ. Թէ.ի չորս միլիոն չէք կայ առկախ մնացած միայն փարիզեան շրջանը:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

— Օ —

Մեծ Եղեռնի նահատակներուն 60րդ տարեդարձը մեծ շուքով ոգեկոչելու համար, այս տարի եւս հայ երեք համայնքներու հոգեւոր պետերուն նախագահութեամբ եւ Փարիզեան շրջանի հայկական բոլոր կազմակերպութիւններու միասնական գործակցութեամբ կազմուած է Ոգեկոչման Յանձնախումբ մը:

Սոյն Յանձնախումբը արդէն գործի ձեռնարկած եւ պատրաստած է ընդարձակ ծրագիր մը՝ լայնօրէն ծանօթացնելու համար հայ ժողովուրդին դէմ 1915ին գործուած Ցեղասպանութիւնը:

Պաշտօնական հանդիսութիւնը տեղի պիտի ունենայ Փլէյէլի սրահին մէջ՝ Հինգշաբթի, ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ:

Այս բացառիկ ձեռնարկին իրականացման համար, Ոգեկոչման Կազմակերպիչ Յանձնախումբը կոչ կ'ընէ Փարիզի հայ բոլոր կազմակերպութիւններուն եւ ամբողջ հայ ժողովուրդին, որպէսզի բերեն իրենց ոչ միայն բարոյական՝ այլ նաեւ նիւթական աջակցութիւնը:

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս)

ՆՈՐ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐՆԵՐ

Հրապարակ հանուեցաւ «Հայֆիլմ» արուեստանոցի նոր ժապաւէնը՝ «Չէ որ տան տղամարդը դու ես»: Բեմադիրն է Կարէն Գէորգեան: Նիւթն է խումբ մը բանուորներու առօրեան:

Շուտով հանդիսատեսին կը ներկայացուին «Քո տեղը կեանքում», «Այս կարմիր, կանաչ աշխարհը» ժապաւէնները:

Բեմադիր Բագրատ Յովհաննիսեան պիտի նկարահանէ Ու. Սարոյեանի «Իմ սիրտը լեռներում է» ստեղծագործութիւնը, իսկ Դմիտրի Եսայեան պիտի պատրաստէ Հայաստանի պետական պարախումբին նուիրուած ժապաւէն մը:

×

ԾԱՂԿԱՁՈՐ

Ծաղկաձորը մարդոց սիրած վայրն է հանգստանալու համար: Ամէն շաբաթավերջ հոն կը հաւաքուին հարիւրաւոր Երեւանցիներ եւ այլ քաղաքներէ ժամանած մարդիկ, որոնց ի սպաս դրուած են ճամբարներ, պանդոկներ եւ դահոյկի կեդրոններ:

Ծաղկաձոր աւանի խորհուրդին նախագահը կարգ մը մանրամասնութիւններ հաղորդեց «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին՝ աւանին մասին.

— Ամէն տարի մեր մօտ կու գան շուրջ 20.000 զբօսաշրջիկներ: Եւ այս թիւը, անտարակոյս, պիտի բարձրանայ, որով պէտք է ընդարձակել երիտասարդական ճամբարներու եւ նաեւ պանդոկներու թիւը: Ըստ նոր նախագիծին, մանկական հիմնարկութիւնները պիտի հաստատուին ճամբաներէ հեռու անտառին մէջ: Հոս արդէն կառուցուելու վրայ են երկու ճամբար՝ իւրաքանչիւրը 400 տեղով: Ցետագային բոլոր շէնքերն ալ անտառին մէջ պիտի տեղափոխուին:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՆՈՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

— Օ —

Քանի մը ամիսէն վրայ կը հանի գինովութեան եղանակը ու ինչ խելք որ մնացեր է Սփիւռքի մէջ՝ կը ծպտուի ու կը պահուըտի, ոտքի տակ չերթալու համար գեղեցիկ բառերու, պարապ խօսքերու, հնչեղ նախադասութիւններու ու հրաշք – Փորմիւլ կարգախօսներու խուժանի դրոհին: Վաթսունամեակ...: Ի՜նչ բացառիկ, հոյակապ, աստուածատուր պատրուակ է որ բոլոր տափակ, անկանգնելի, հասարակ խելքերը, բարոյախօս ու բարեմիտ քարոզիչներն ու հասարակ տեղիքի փերեզակները հրապարակ գան ու անտաղանդ գովքը հիւսեն հերոսական Հայութեան, ճրի խոստումներ ու սպառնալիքներ ընեն, անպատասխանատու յայտարարութիւններով մարդոց ուշադրութիւնը գրաւեն գոնէ կէս ժամ մը, ժողովուրդ խաբեն, կամայ ակամայ: Անշուշտ պիտի գտնուին լուրջ, բանիմաց մարդեր՝ բայց դժբախտաբար անոնց ձայնը պիտի կորսուի ընդհանուր խանդավառութեան եռուզեռին մէջ: Դեռ թարմ է մեր յիշողութեան՝ Սանթա Պարպարայի գայթակղութիւնը, որու հետեւանքները կրնային աղէտալի ըլլալ եթէ խոհուն մարդիկ ժամանակին չչարժէին ու առաջքը չառնէին: Մեր ղեկավարներու եւ հռետորներու հայրենասիրութիւնը խնդրոյ առարկայ չէ հոս, մնաց որ տեսակ մը սփիւռքեան հայրենասիրութիւն տեղծուած է, որ վերէն վար կեղծիք ու ամբոխավարութիւն է եւ որ դիւրին շուկայ կը գտնէ միամիտ զանգուածներու մօտ: Ճառեր պիտի խօսուին ու Հայութեան արդար իրաւունքները պիտի պահանջուին, Թուրքը պիտի խարանուի ու մեր կորսընցուցած հողերը պիտի երեւակայենք, քաղաքական դատ պիտի բանաձեւուի ու ճիգ պիտի ըլլայ միջազգային հանրային կարծիքը հետաքրքրելու, մարդկութեան խիղճը արթնցնելու — այս բոլորին դէմ չի կրնար ըլլալ ոեւէ անկեղծ Հայ: Ինչ որ սակայն ահաւորն է, այս արդար ճիչին շուրջ ստեղծուելիք մանր ճարտարարուեստն է; իմացական պաշարն է, չահագործումն է: Դատը վսեմ է, մարդիկն է որ, աւաղ, վսեմ չեն:

Հայկական Դատը հողային ու քաղաքական դատ մը չէ լոկ, ոչ ալ պատեհ առիթ մը հայապահպանումի պայքարը յաւերժացնելու: Այդ բոլորէն զատ, Հայ Դատը հոգեբանական հարց մըն է նաեւ ու առաւելաբար, միջին ու նոր սերունդներուն համար՝ որոնց ուսին դրուած է Սփիւռքի ապագան: Մենք Հայ Դատ ընելով կը հասկնանք մանաւանդ Սփիւռքի Դատը, առանց ստորագնահատելու արժէքը այն բոլոր ճիգերուն, որոնք կը թափուին ՄԱԿի ծիրէն մէջ ու այն բոլոր աշխատանքին՝ որ կը տարուի հայկական զանգուածները զօրաշարժի ենթարկելու, քաղաքական գիտակցութիւնը արթնցնելու, եւայլն:

Սփիւռքի Դատ կը նշանակէ նախ ներքին, հոգեբանական պայքարի հարց մը, որ պիտի ձգտի կոտրել մտածելու եւ ապրելու այն քարացած կաղապարները, որոնք ժառանգ ինկած են մեր անցեալի բարդոյթներէն եւ՝ չեն յարմարիր մեր ներկայ պայմաններուն: Ով որ դեռ քիչ մը յստակատեսութիւն ունի ու շուրջը կը նայի՝ չի կրնար չյուսահատիլ մեր հաւաքական կեանքի ներկայացուցած պատկերէն: Ամէն կողմ քլիշէ գաղափարներ, դիւրին, ճրի բանաձեւեր մեր մշակոյթի, մեր կրօնական ու կրթական ու հանրային կեանքի մասին: Հայութիւնը կը բարգաւաճի — բայց ամէն կողմ պառակտում ու բզիկ-բզիկ ազգ մը, շաղախի տեղ թոյն ու մաղձ, լաւագոյն պարագային՝ նեղմտութիւն: Սերունդներու պայքար մը կայ այսօր, որ հինն ու նորը իրարու դէմ կը հանէ երկուստեք հաւասար արհամարհանքով ու դասակարգային, համակարգութիւն մը՝ որ մեր ժողովուրդը կը նետէ համաշխարհային չափերով կռուի մը կրկէսին մէջ: Անթիլիաս ու Էջմիածին պառակտումը դեռ կը քաշկռտուի ժամանակավրէպ մոլեռանդութեամբ ու վնասելով թէ՛ Եկեղեցիին եւ թէ ալ Ազգին: Ցեղոյ, քաղաքական բլանի վրայ, քանի՞ Հայութիւն կայ Սփիւռքի մէջ, երկու երեք թէ չորս՝ որոնք գաղափարական տարակարծութենէն անդին անցած են ու ստեղծած իրարամերժ, գոց ու իրար անհաղորդ հատուածներ, ջլատելով մեր ազգին ամբողջ կորովը: Արուեստական պատնէշներ, պատուարներ՝ որոնք պէտք է փլին յանուն Հայութեան գերագոյն շահերուն: Ու դեռ կան նուազ աչքառու պրկումներ — հայ զանգուած ու ընիկ ժողովուրդ, Արտասահման ու Հայաստան, Արեւմտեան եւ Արեւելեան Սփիւռք, ուղղափառ եւ ոչ-ուղղափառ դաւանական հատուածներ, ամաթէօր ու արհեստավարժ մտաւորականութիւն, նահանջող Հայութիւն ու աւանդապահ Հայութիւն, քաղաքացի ու գիւղացի, հայրենակցական հայրենասիրութիւններ, եւայլն, եւայլն:

Այս բոլորը նոր բաներ չեն ու ամէն մարդ գիտէ, իր անունին պէս: Սակայն ինչ որ մարդիկ չեն ուզեր ընդունիլ այն է՝ որ մինչեւ այս մեծ տագնապները լուծումի ճամբուն վրայ չդրուին՝ Հայ Դատի քաղաքական պայքարը պիտի վրիպի իր նպատակէն: Կրնայ պատահիլ անշուշտ որ Հայ Դատի հետապնդումն իսկ ստեղծէ այդ լուծումին կարելիութիւնը: Ասիկա տարտամ հաւանականութիւն մըն է լաւագոյն պարագային ու արդէն հարցը հոդ չէ: Հարցը գիտակցիլն է որ Սփիւռքեան Դատ մը կայ անմիջական, հրամայական ու շատ դժուար, շատ բարդ եւ որ այնքան հին է որքան Հայութիւնը: Այսինքն՝ եթէ անցեալին հայկական պառակտեալ, իրարամերժ հոգեբանութիւնը կրնար որոշ արդարացում մը ու նոյնիսկ, ըստ ոմանց՝ օգտակարութիւն մը ունենալ, ներկայիս այդ հոգեբանութիւնը աղէտ է մեր գլխուն: Ու աղդովին կը թուինք փախիլ այդ ճակատէն, կ՚ապաստանինք հռետորութեան մէջ ու դիւրին սովորութիւն դարձած ժխտականութեան մը մէջ: Այդ է բուն նահանջը: Այդ է որ կասեցնելու է, այդ դասալքութիւնը, յիշելով Զարեհի պատգամը ուղղուած մօքի եղբայրներուն, այն մարդոց որոնք սակայն, մեր օրերուն, խրած կը մնան ճիշդ այն բաժանումին մէջ, որուն դէմ պէտք է որ պայքարէին:

Հայկական Դատ, Սփիւռքի Դատ՝ կը նշանակէ նաեւ նոր սերունդներու ինքնութեան դատ: Ի՞նչ նկարագիր պիտի ունենայ ապագայ հայ մշակոյթը, ի՞նչ ինքնութիւն պիտի առնեն նորերը, որպէսզի ապահովուի այս ժողովուրդին ապագան: Չի բաւեր Թուրքը ատել, ռոմանթիք դասախօսութիւն տալ, բոցաշունչ ճառեր խօսիլ, չի բաւեր Մաշտոցն ու Վարուժանը պաշտել, «Արարատ» խումբով հպարտանալ, դպրոց ու ժամ բանալ, թերթ ու գիրք հրատարակել, նոյնիսկ քաղաքական դատ հետապնդել՝ որպէսզի դիմանայ այս ազգը ու ստեղծագործէ: Այս բոլորէն անդին՝ հոգեբանական ու իմացական հսկայ ճիգ մը կայ, որ պէտք է ի գործ դրուի մտաւորականութեան ու արթուն տարրերու կողմէ՝ արդիականացնելու մեր արուեստն ու մտածողութիւնը, խստացնելու մեր չափանիշները, վերջ տալու միջակութիւններու վարկին, համադրելու աւանդականն ու նորագոյնը, յանդգնելու յեղափոխական ըլլալ, անկախ շարժում սկսիլ, հանդուրժել որ այլ մարդիկ տարբեր կարծիք ունենան՝ առանց նուազելու իրենց հայկականութենէն:

Սփիւռքը վերջ չի գտներ նոյնիսկ եթէ լուծուի Հայ Դատը: Ասիկա՝ ազգային ճակատագիր է, Պատմութեան պատգամն ու իմաստութիւնը: Սփիւռքի Դատը: Վաթսունամեակի առթիւ՝ այս դատն ալ պէտք է հետապնդենք, նոյնքան, եթէ ոչ աւելի յամառութեամբ, որ կը դրուի հին Հայրենիքը վերագտնելու: Նոր ու ժամանակաւոր Հայրենիք մըն ալ պարտինք շինել՝ եթէ կ՚ուզենք դիմանալ մինչեւ հինին վերահաստատուիլը իր ամբողջութեան մէջ: Ու ատկէ վերջն ալ տակաւին՝ երկուքը քով քովի, ժամանակաւորն ու մնայունը կողք կողքի, բայց մինչեւ ե՞րբ...:

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

«Երիտասարդ Հայ»

(Պէյրութ) 1974 Դեկտ. 31

ՆԱՆՍԷՆ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ

(Ցապաւումներով)

— Օ —

(Բ. եւ վերջին մաս).

Հայաստան 1555ին բաժնուած է Օսմանեան Թուրքիոյ եւ Սեֆեան Պարսկաստանի միջեւ: Թուրք – պարսկական տիրապետութիւնը դժոխային եղած է հայ ժողովուրդին համար: Նանսէն գրած է, թէ «Բազմաչարչար հայ ազգին պատմութեան մէջ ամէնէն տանջալիցը Թրքական տիրապետութեան շրջանն էր: Քրիստոնեաները գերիներ էին, մահմետական «տէրերու» ստրուկները»: Այսուհանդերձ, հպատակ ժողովուրդները աւելի զարգացած էին, «հասկցող, հմուտ եւ խելացի» եւ հիմնականին մէջ անոնք էին, որ կը ստեղծէին երկրին նիւթական եւ հոգեւոր արժէքները. «Ցոյներու կամ Հայերու ձեռքը կը գտնուէին մեծաքանակ առեւտուրը, դրամական գործառնութիւնը, գրագիրները, գործեր վարողները, թարգմանները եւ պետական այլ պաշտօնեաները Հայեր էին: Անոնք նաեւ ճարտարապետներ եւ երկրաչափներ էին. մահմետականները անոնց կը դիմէին կառուցանել տալու համար լաւագոյն տուներն ու կամուրջները, բոլոր մեծ մզկիթները»: Շարունակելով իր միտքը Նանսէն գրած է, թէ «Անատոլուի եւ եւրոպական Թուրքիոյ սքանչելի մզկիթները եւ արուեստի գործերը կը կրեն հայ գեղարուեստական միտքին կնիքը: Անոնք եղած են Թրքական Թատրոնին դերասաններն ու կատակերգուները, անոնք ստեղծած են որոշ իմաստով մը Թրքական երաժշտութիւնը»:

Շատ կարեւոր է ընդգծել, որ Հայերը նոյնիսկ դժնդակ պայմաններու մէջ պահպանած եւ զարգացուցած են իրենց ազգային ինքնատիպ մշակոյթը: Նանսէն ցոյց տուած է, թէ մշակոյթի օճախներ էին յատկապէս վանքերը: Ան առանձին ուշադրութիւն դարձուցած է Մխիթարեաններու գործունէութեան (Վենետիկ եւ Վիեննա): Տպագրական գործին կազմակերպումով, մեծաքանակ ինքնուրոյն հետազօտութիւններով եւ թարգմանական երկերով, եւրոպական ժողովուրդներու եւ մտաւորականներու հետ բանիմաց շփումներով՝ Մխիթարեանները լայնօրէն նպաստած են Հայութեան գրական ու գիտական միտքին յառաջընթացին, նոր ազգային ինքնագիտակցութեան զարգացումին:

Ֆ. Նանսէնի «Հայաստանի մէջ» աշխատութեան մէկ գլուխը կը կոչուի «Հայերն ու համաշխարհային մշակոյթը»: Նանսէն ցոյց տուած է, թէ Հայերը բազմաթիւ պետական, մշակութային դէմքեր տուած են Պարսկաստանի, Թուրքիոյ,

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

Զ.

— Ա՛յ, տխմա՛ր, ապո՛ւշ, խելագա՛ր, միթէ չե՞ս գիտեր, որ պարոն Ղուկասը մեր խանութին ամէնէն հաւատարիմ յաճախորդներէն է եւ անոր պէտք չէր ըսել այդ խօսքերը: Գնա շուտ տետրակներովդ պարապէ. հասկցայ որ դուն յաճախորդները դեռ չես ճանչնար ու հետերնին վարուիլ չես գիտեր:

Երիտասարդը հեռացաւ չկրնալով մեկնել թէ ինչո՞ւ հօրեղբայրը իր կերպասներուն գէշերը խանութին հաւատարիմ ծուխերուն կը պահէ:

Երբ վաճառականը առանձին մնաց գնորդին հետ, բացատրեց իրողութիւնը.

— Այս կերպասները մեր խանութին լաւագոյն ապրանքներէն են, հետեւաբար չենք ուզեր որ պատահական գնորդներու տանք, այլ կը պահենք մեր սովորական ու բարեկամ ծուխերուն. ասոր համար պատուիրեցի այս ապուշին, որ երբ անծանօթ մէկը գայ ու անոնցմէ ուզէ, ըսէ իրեն որ փտած ապրանքներ են... Հասկցա՞ք, պարոն Ղուկաս, հասկցա՞ք...

Այնչափ լաւ հասկցաւ պարոն Ղուկաս, որ առանց կապոցներու գինին վրայ երկար բծախնդրութիւններ յարուցանելու, վճարեց ու մեկնեցաւ:

Բարեբախտաբար յաճախորդը պարոն Ղուկասի պէս միամիտ մըն էր, մտածեց վաճառականը, եթէ ոչ աղէկ գործ պիտի տեսնէինք մեր խելագար եղբօրորդիին չիտակ խօսքերովը:

Այսուհանդերձ Կորկոտեանցի անհեթեթ ընթացքը այնքան տարօրինակ էր, որ իրիկունը երկու եղբայր խորհրդակցութենէ մը ետքը որոշեցին անմիջապէս ճամբու դնել այդ վտանգաւոր ճշմարտախօսը, որ ապահովաբար վերջ ի վերջոյ յիմարանոցի մը մէջ պիտի լրացնէր իր ասպարէզը:

Երիտասարդն ալ, իր կողմէն, գործնական կեանքի մէջ բրած այս ձախող սկզբնաւորութենէն յետոյ, վճռեց այլեւս հրաժարիլ վաճառականութենէն ու գաղափարն ունեցաւ ուսուցչութիւնն ընդգրկելու, գործ մը, ուր ոչ միայն իր սկզբունքները ամէնօրեայ հարուածներու պիտի չենթարկուէին, այլ նոյնիսկ առիթը պիտի ունենար անոնցմով պատուաստելու ապագայ սերունդը:

Այն ատեն Կորկոտեանց՝ յուսահատ՝ ուզեց թողուլ Կովկասը եւ նոր փորձ մը ընել Պոլսոյ մէջ շարունակելու ուղիղ ու պարկեշտ մարդու կեանքը: Միամիտ ու լաւատես հաւատք մը ունէր մարդերու մասին եւ կը կարծէր թէ իր միջավայրին ապականութիւնը մասնական պարագայ մըն է եւ թէ ամէն տեղ հարկաւորապէս նոյնը պիտի չըլլար: Պոլսոյ մէջ ոեւէ ծանօթ չունէր. հոն հասած էր դրպանը Տ. Մկրտիչի ուղղուած յանձնարարականով մը միայն եւ ուղղակի ներկայացած էր քահանային որուն պարզած էր իր կրած դառնութիւնները եւ այն յոյսերը, որոնցմով ուժովցած կուգար Պոլիս:

Տ. Մկրտիչ հետաքրքիր մտիկ ըրեր էր երիտասարդին՝ բժիշկի մը պէս որ բացառիկ մտագարի մը նորօրինակ ու չահեկան մենամոլութիւնը կը տեսնէ: Անոյշ խօսքերով պարուրեր էր զինքը եւ խոստացեր էր ձեռքէն եկածն ընել իր բաղձանքին համեմատ պաշտօն մը գտնելու համար:

— Քիչ մը խենթուկ, բայց աղէկ տղայ մը կ՚երեւայ կոր, — մտածեր էր՝ երիտասարդը ճամբայ դնելէ ետքը:

Այս առաջին տեսակցութենէն յետոյ՝ Կովկասցին ալ գրեթէ շաբաթը երեք անգամ կանոնաւորապէս կը հանդիպէր քահանային տունը, իմանալու համար թէ գործի մասին յոյս մը կա՞ր:

Հիմա որ ընթերցողները ճանչցան Կորկոտեանցը, անշուշտ համակարծիք են տաներէցին, որ կը մտածէր թէ անօգուտ էր անոր մեղսակցութեամբ իր մեքենայութիւնը յաջողցնելու ջանալ:

— Այդ տղայէն օգուտ քաղելու միակ միջոցն է զինքն ալ խաբել, — վճռեց Տ. Մկրտիչ որոշապէս:

Հետեւեալ առտուն իսկ երիտասարդը իր սովորութեան համեմատ եկաւ նոր լուր փնտռելու:

— Բարի եկար, տղաս, — գոչեց քահանան իր պաշտպանեալին, — աղէկ լուրեր ունիմ քեզի հաղորդելու:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

(19 եւ վերջ)

ԽՄԲ. — Հրատարակեցինք Օտեանի այս քիչ ծանօթ գործը, հակառակ անոր որ չէ վերջացած, վասնզի Օտեանի մօտ նկարագրուած տիպարները են կարեւոր, մինչ պատմութեան հանգոյցը երկրորդական բնոյթ ունի: Արդարեւ այս կիսաւարտ վէպը լոյս տեսած է Զօպանեանի «Անահիտ»ին մէջ (1900, թիւ 6–12 եւ 1901, թիւ 3–5) բայց Օտեան դադրեցուցած է իր աշխատակցութիւնը երբ Զօպանեան միացած նոր Հնչակեաններուն, պայքար բացած է Արփիարեանի դէմ: Օտեան իր կարգին, հիմնելով «Ազատ խօսք»ը բուռն պայքար մը սկսած է Զօպանեանի դէմ:

Բիւզանդիոնի, Հնդկաստանի, Եգիպտոսի, Լեհաստանի, Հունգարիոյ եւ այլ երկիրներու: Հիմնուելով պատմագիտական հետազօտութիւններու վրայ, ցոյց տուած է, թէ «Գոթերը քրիստոնէութեան մասին առաջին տեղեկութիւնները ձեռք ձգած են Հայերէ»: Այսպէս, Սոփիուս Բուգգին հաղորդած է, թէ «Աստուածաշունչի գոթական թարգմանութիւնը շատ հայկական տարրեր ունի»: Ասիկա հաւանաբար այն պատճառով, որ թարգմանիչը Ուլֆիլա գտնուած է Կապադովկիա եւ մօտէն շփուած է Հայերու, թերեւս նաեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի հետ: Միւս կողմէ, երբ Գոթերը հասած են Սեւ ծովի ափերը՝ «հայ վաճառականներու եւ քարոզիչներու միջոցով կապեր հաստատած են Հայաստանի հետ»: Այնուհետեւ օգտագործելով անուանի մասնագէտներու հաղորդած տուեալները նշած է, թէ «Պուլկարիոյ եւ Արեւմտ. Եւրոպայի գոթական կառուցածներուն վրայ կը տեսնուի հայկական ազդեցութիւնը: Աչքի կը զարնէ նաեւ այն, որ վեստգոթ իշխաններէն ոմանք, Սպանիոյ իրենց տիրապետութեան ժամանակ կը կրէին հայկական անուններ, ինչպէս, օրինակ, Արտաւազդ»: «Հայկական ազդեցութիւնը թափանցած է մինչեւ Սքանտինաւիա» եւ այդ կը վկայէ, օրինակ, շուէտական եւ հայկական գերեզմանաքարերու ոճի նմանութիւնը: Ապա պատմած է, թէ Փրոֆ. Մագնուս Օլսէ Իսլանտայի մասին գրած իր գրքին մէջ (8րդ գլուխ) յիշատակած է երեք «էրմաքիր» (Հայեր), Պետրոս, Աբրահամ եւ Ստեփանոս, որոնք հաւանաբար քարոզիչներ եղած են ու հալածուած սելճուք Թուրքերէ, եկած էին մինչեւ Իսլանտա եւ զբաղած քարոզչութեամբ:

Խօսելով Եւրոպայի միջնադարեան ճարտարապետութեան մասին, Նանաէն անառարկելի համարած է հայկական ազդեցութիւնը: Դեռ հին շրջանին Հայաստանի կառոյցները (յատկապէս կրօնական) աչքի զարկած են զարդաքանդակ ծանր սիւներով, գեղեցիկ խոյակներով եւ կամարներով, նշանաւոր քառասիւն հայկական գմբէթներով, որոնք յետագային տարածուած են Բիւզանդիոն եւ եւրոպական այլ երկիրներ:

Նանաէն ոչ միայն հիացած է Պոլսոյ բիւզանդական կոթողներով, այլեւ կատարած է մանրազնին հետազօտութիւններ ու հետաքրքրական եզրակացութիւններու յանգած է: Ահա, օրինակ, Ս. Սոփիայի փառահեղ տաճարը (Այա–Սոֆիա), զոր համարած է ճարտարապետական արուեստի մեծ յուշարձան, մարդկային ոգիի գերագոյն յաղթանակ: Ս. Սոփիայի տաճարը կառուցուած է Յուստինիանոս կայսեր օրով (532–537) յոյն ճարտարապետներ Անթեմիոս Տրալացիի եւ Իսիդորոս Միլետացիի կողմէ: Ան նկատած է, որ անոնք օգտուած են հայկական ճարտարապետութենէն, ընդօրինակելով հայկական եկեղեցիներուն ինքնայատուկ կլոր գմբէթը, որ ուղիղ կը բարձրանայ քառանկիւնի վրայ: «Ինչպէս Լէոնարտօ եւ Բրամանտէ գմբէթաշինութեան իրենց յղացումին համար հաւանաբար պարտական են Հայերուն, այնպէս ալ Անթեմիոս իր գլուխ գործոցին հիմնական գաղափարը քաղած է նոյն աղբիւրներէն: Բիւզանդիոն այդ ժամանակ բազմակողմանի կապերու մէջ էր Հայաստանի հետ: Եթէ ճիշդ է այս վարկածը, ապա զարմանալի միտք մը կը ծագի, այն է թէ երկու գըլխաւոր կառոյցները՝ արեւելեան եւ արեւմտեան հռոմէական եկեղեցիները — Ս. Սոֆիա եկեղեցին Բիւզանդիոնի եւ Ս. Պետրոս եկեղեցին Հռոմի մէջ — հայկական ոգի ունին»:

Հիմնուելով այս եւ բազմաթիւ այլ փաստերու վրայ հերքած է այն տեսակէտը, թէ Բիւզանդիոն ազդած է հայ ճարտարապետութեան վրայ: Հայկական ոճը ինքնուրոյն է եւ «կը տարբերի բիւզանդականէն իր յստակութեամբ եւ զուսպ նկարագրով»:

Այնուհետեւ անվիճելի համարած է հայկական ոճին ազդեցութիւնը յատկապէս եւրոպական եկեղեցաշինութեան վրայ: Նոյնիսկ հայատիպ եկեղեցիներ կառուցուած են Յունաստան (Աթէնք), Իտալիա (Միլանօ), Ֆրանսա (Ժերմինեի, Օրլէանի մօտ) եւ այլուր:

Բարձր գնահատելով գոթական ճարտարապետութիւնը, որ տարածուած է Արեւմտ. Եւրոպա ԺԲ.–ԺԵ. դարերուն, դիտել տուած է, թէ գոթական ոճի տարրերը Հայերը աւելի կանուխ ստեղծած (ասոր վկայութիւնն են Անիի մայր եկեղեցին եւ ուրիշներ) եւ տարածած են զանոնք Եւրոպայի մէջ. «Այսպէս», միջնադարու համաշխարհային մշակոյթի այդ նշանակալից ստեղծագործութիւնը հինէն ծագած է փոքր, բայց տաղանդաւոր ժողովուրդի մը կողմէ, այն ալ այնպիսի ժամանակաշրջանի մը, երբ անիկա կենաց ու մահու պայքար կը մղէր գերակշռող թշնամի հորդաներու դէմ»:

Մ. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԿ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— Օ —

— Մեղրը մատ–մատ, շամիչը հատ–հատ կը հատնին:

— Աղուէսը իր պոչը վկայ կը բերէ:

— Մեռելէն հարկ չեն ուզեր:

— Մէկն ամօթու ձայն չհանեց, միւսն բսաւ՝ ինձէն կը վախնայ:

— Դարբնին դանակ կը պակսի, ջուլհակին պատանք:

— Քոսոտ այծը աղբիւրի ակէն ջուր կը խմէ:

— Կովս թող յղի լինի՝ երբ կը ծնի թող ծնի:

— Եզն որ ընկնի՝ դանակաւորը կը շատնայ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊԱՅՔԱՐ ՉԱՐԱՇԱՀՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Ուտեստեղէնի խանութներու «մասսայական ստուգում« կատարած են «ժողովրդական վերահսկողութեան օրգանները» Երեւանի, Լենինականի եւ Կիրովականի մէջ: Ստուգումներու արդիւնքները քննութեան առնուած են Հայաստանի Վերահսկողութեան կոմիտէին կողմէ, որ լուրջ թերութիւններ երեւան հանած է ուտեստեղէնի վաճառումին մէջ եւ հաստատած է անգամ մը եւս, թէ «սովետական առեւտրի կանոններու կոպիտ խախտումներ» կան:

Քննիչները 300 խանութներ այցելած եւ քննութիւններ կատարած են եւ երեւան հանած են «պետական մանրածախ գներու խախտման մօտ հազար դէպք, թերակշռում եւ թերահաշւում, յայտնաբերուեցին նաեւ բարձր պահանջարկ ունեցող պարենային ապրանքները վաճառքից թաքցնելու բազմաթիւ փաստեր»:

Քննութեան ենթարկուած խանութներուն մէջ նկատուած է, որ «ստացուած միսը, որպէս կանոն, վաճառւում է առանց տեսակաւորման՝ առաջին կարգի գնով», բազմաթիւ խանութներու մէջ կ՚օգտագործուին «անսարք կշիռքներ, թոյլ են տրւում թերակշռում եւ թերահաշւում» եւայլն:

Կոմիտէն պատիժներ սահմանած է պատասխանատուներու նկատմամբ: Այսպէս իր պաշտօնէն հեռացուած է Շահումեան շրջանի ուտեստեղէնի վաճառքի տնօրէնը՝ Հ. Պետոյեան, դիտողութիւն ստացած են Սպանդարեանի եւ Կիրովական քաղաքի ուտեստեղէնի վաճառքի տնօրէնները՝ Հ. Բաբայեան, Պ. Փաշինեան, ինչպէս նաեւ Երեւանի քաղաքային խորհուրդի գործադիր կոմիտէի վարչութեան պետին տեղակալը՝ Բ. Առաքելեան, Լենինականի եւ Կիրովականի առեւտրական վարչութիւններու պետերը՝ Կ. Պետրոսեան եւ Ա. Ազարեան, Հայաստանի Առեւտուրի Նախարարութեան առեւտուրի կազմակերպման պետը՝ Ա. Փիլիխանով եւ պարենային ապրանքներու վարչութեան պետը՝ Ս. Փափայեան: Ասոնք բոլորն ալ ազդարարութիւն ստացած են, որ «եթէ վճռական միջոցներ չձեռնարկեն Սովետական առեւտրի կանոնների խախտումների մասսայական դէպքերը կանխելու ուղղութեամբ, ապա խիստ պատասխանատուութեան կ՚ենթարկուեն»:

ԻՍԻԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԵՂՕ ՊԱՊԸ

— Օ —

Շատ ծանօթ եւ սիրուած դէմք մը եղած է Եղիա Մինասեան Իսիի գաղութին մէջ: Շուրջ 45 տարի մաս կազմած է Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէի:

Առաջիններէն էր, որ 1948ին նախաձեռնարկ եղաւ հիմնելու Սեբաստիոյ Մուրատ Ուսումնասիրած Միութիւնը, որ կարճ ատենուան մէջ եօթանասուն անդամ արձանագրեց:

Ընկեր Եղօ գիտէր իր հայրենակիցներուն սրտին խօսելու կերպը եւ անոնց համակրութիւնը շահելու ձեւը, քանի որ անկեղծ էր իր արտայայտութիւններուն մէջ: Միեւնոյն ատեն իբրեւ գիտակից Հայ գիտէր զոհուիլ նիւթապէս եւ բարոյապէս, առանց սակարկութեան:

Եթէ, այսօր, Իսիի հայ գաղութը ունի իր համեստ այլ օգտակար մշակոյթի տունը, տակաւին առաւելաբար կը պարտի ընկեր Եղոյի. արդարեւ ինքն էր, որ յղացաւ միտքը եւ իրագործման կարելիութիւններուն շուրջ համոզեց իր շրջապատը: Շրջանի նորահաս սերունդը ժամանակէ մը ի վեր զրկուած էր հաւաքատեղիէ մը, դպրոցական վայրէ մը, ուստի պէտք էր ամէն գնով հաւաքավայր մը ապահովել: Այս եղաւ Եղիա Մինասեանի առաջին մտածումը, հակառակ իր յառաջացեալ տարիքին:

Եւ, նոյնիսկ, պարտասուն եւ հիւանդ վիճակի մէջ տունէ տուն, վայրէ վայր շրջեցաւ անհրաժեշտ գումարը հաւաքելու մտադրութեամբ:

Աւա՜ղ, սակայն, երբ Մշակոյթի Տան պաշտօնական բացման օրը եկաւ, ինք անդամալոյծ պառկած էր անկողնին մէջ: Բայց ունեցաւ հոգեկան հաճոյքը լսելի դարձնելու իր խօսքը գրաւոր ուղերձով մը: Ներկաները յուզուեցան եւ ծափահարեցին, քանի Եղոյի եւ իր նմաններուն միջոցաւ էր, որ գաղութը կ՚օժտուէր հայկական կեդրոնատեղիով մը:

Այս կարճ վերյիշումը Եղոյի կատարած գործին՝ թող երախտագիտական արտայայտութիւն մը նկատուի անոր յիշատակին՝ մահուան տարելիցին առթիւ:

Խ. ՔԻՕՇԿԷՐԵԱՆ

Կարդացէք

«ՅԱՌԱՋ»ը

Տարածեցէք

«ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (36)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ը.

ԹԻՒ 2 ԲԱՆՏԱՆԱՒԸ

Պատասխան չունիմ, ըսաւ նախկին Քավալքանթի իշխանը, բայց կ՚երդնում եթէ, թէ ձեզ սպաննել իսկ պէտք ըլլար.

— Օ՜, այդ ատտիճան հասա՞ծ է: Ի՞նչ հակակրութիւն: Գոնէ եթէ պատճառը գիտնայի...

— Այդ պատճառը ես գիտեմ... բաւական է, բայց, հաւատացէք խօսքիս, ձեզի համար լաւագոյն է հայրասպանի մը զուգաւորիլ քան թէ ինծի, որ կ՚ատեմ ձեզ... եւ որ ամէն բան պիտի փորձեմ ձենէ ազատելու համար:

— Շիտակը սիրելի չես:

Յանկարծ Սանաէլմ ձայնը փոխեց եւ մօտենալով Պէնէտէթթօյին որ շղթային ամբողջ երկայնութեամբը հեռացեր էր իրմէ,, ըսաւ.

— Կ՚ուզե՞ս որ ըսեմ քեզի թէ ինչո՞ւ համար կ՚ատես զիս...

— Ձեզ կ՚ատեմ... վասնզի կ՚ատեմ... ահա այսչափ...

— Զիս կ՚ատես, որովհետեւ ինքնիրենդ կ՚ըսես թէ ստախօս մըն եմ, որովհետեւ Ֆօրսի բանտին մէջ փախչելու խօսք ըրի.. եւ անկէ ի վեր անգամ մըն ալ անոր խօսքը չեղաւ...

Պէնէտէթթօ ցնցուեցաւ: Այս քանի մը բառերը այնքան կը պատշաճէին իր մտածումներուն, որ ճիշդ ուղեղին զարկեր էին:

Այս կարծիքը ջրելու համար քանի խօսք թոթովեց:

— Ինծի նայէ՛ Պէնետէթթօ, բարեկամս տե՛ս, ես քեզի բարեկամ կը կոչեմ, թէեւ դուն պատրաստ ես ինծի թշնամանքով պատասխանելու, ես քեզի իրականէն աւելի զօրաւոր կը կարծէի. հիմա բնաւորութիւնդ լաւ ուսումնասիրեցի. դուն բիրտ ոճրագործ մըն ես, որ ուղղակի նըպատակը կը փնտռես, եւ տգէտ ես ամէն նրբութեան, ամէն ճարպիկութեան. երբ մէկը քեզի նեղէ կ՚ուզես սպաննել... բախտախնդիր մը քեզի իր քովը կ՚առնէ, կուրօրէն կը հնազանդիս անոր, առանց հարցնելու թէ քեզ ո՛ւր կը տանի...

Կարծես թէ Սանաէլմ գուշակելու ձիրք ունէր: Այո՛ ճիշդ այսպէս էր որ Պէնէտէթթօ Մօնթէ–Քրիսթօյի գործիքն եղած էր, այս կերպով էր որ Քատրուսը սպաննած էր:

Հիմա ուշադրութեամբ մտիկ կ՚ընէր:

— Ես կը խնդամ ,կը կատակեմ... բայց առաջուընէ գծուած յատակագծի մը կը հետեւիմ...: Հանդարտ եղի՛ր .ես պարոն բանտապահները զուարճացնելու համար թիարան չեկայ...

Կէսօրուան հանգիստի ատենն էր: Երկու կալանաւորներ հիւղակի մը տակ ահագին գերանի մը վրայ նստած՝ կը խօսակցէին: Անձրեւը, Փետրուարի պաղ եւ ուժով անձրեւ մը, գետի պէս կը վազէր անոնց շուրջը:

— Բրուտոս Տարկուինոսը չսպաննած՝ ապշութիւն կը կեղծէր, չե՞ս գիտեր:

Պէնէտէթթօ որ, ինչպէս գիտենք, չափազանց տգէտ էր, այս դասական յիշատակէն չազդուեցաւ:

Դարձեալ կը խնդաք վրաս, ըսաւ յանկարծ, ինչպէս այն օրը, երբ որ նամակ մը տուիք ինծի այն Մակլուաւին համար:

— Որուն ձեռքը հասցուցիր հաւատարմաբար...: Ասոր համար շնորհակալ եմ քեզմէ:

— Ի՞նչ օգուտ ունեցաւ քեզի:

Հետաքրքի՛ր:

— Կը համարձակի՞ք ըսել թէ այս մարդը կրնայ մեզի օգտակար ըլլալ եւ թէ փախուստը, որուն խօսքն ըրիք ինձ, կարելի է...

— Եւ եթէ համարձակէի այդ բանը ըսե՛լ...

— Պիտի ըսէի թէ կը ստէք:

Սանաէլմ պզտիկ բանի մը համար նեղացող մարդ չէր:

— Տղա՛ս, ըսա՛ւ Պենետէթթոյի ,շատ նեղութիւն պիտի քաշեմ քեզ կարգի բերելու համար:

Այսինքն թէ դուք, որ զիս կը ծաղրէք, կը պնդէք թէ այս փախուստը .

— Տեղի պիտի ունենայ: Անշուշտ, սիրելի բարեկամս, կարծածէդ աւելի շուտ.

— Կարելի է որ աշխատիք այդ բանին, ըսաւ Պէնէտէթթօ հեգնանքով:

— Ո՛չ, բայց ուրիշ մը կ՚աշխատի ինծի համար:

—Ո՞վ, կարելի է մեր պահակներէն մին. Թիարանի վերակացուն.

— Ատոնցմէ աւելի եւ պակաս մէկը. մեր ընկերներէն մէկը...

Այնքան լուրջ ձայնով եւ յստակ կերպով կը խօսէր որ, Պէնէտէթթօ առաջին անգամ ըլլալով մտածեց թէ արդեօք ճշմարիտ չէր ըսեր.

— Մեր ընկերներէն մի՞ն, ըսաւ զարմանքով: Կը ճանչնա՞մ արդեօք զինքը:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Այրի Տիկին Սիրարփի Աբրահամեան, Տէր եւ Տիկին Խաչակ Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Հաճի Սահակեան կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, մօրաքրոջ եւ խնամիին՝

ՏԻԿԻՆ ՍՐԲՈՒՀԻ – ԱՏՐԻՆԷ ՆՇԱՆԵԱՆԻ

մահը, 64 տարեկանին, Յունուար 27ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 13·45ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Լա Կառէն – Քոլոմպի գերեզմանատունը (ժամը 15ին)։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբրեւ այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Ազատնի Տէրտէրեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի (Փետր. 2) առաւօտ Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ իրենց հարազատին՝

ԵՂԻԱԶԱՐ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ողբացեալ Լեւոն Պայընտըրեանի (Սէնթ էթիէն) դառն մահուան առթիւ ոմն՝ Տէ-սինէն, 100 ֆր. կը նուիրէ Տէսինի Մշակոյթի Տան նորոգութեան համար։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին կողմէ, Կիրակի Փետր. 2, Գասպար Իփէկեան ակումբին մէջ կէսօրէ ետք ժամը 15ին։

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր ընկերուհներն ու համակիրները։

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Վալանսի Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի կողմէ, Շաբաթ Փետր. 1 ժամը 21էն սկսեալ,

Hôtel National, Route de Soyons

JACK KOJA

մասնակցութեամբ հանրածանօթ նուագախումբի

Հայկ. ջերմ մթնոլորտ եւ անակնկալներ

Սեղաններ ապահովելու համար հեռաձայնել 43-43-18։

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Այս Կիրակի, Փետր. ՛ին, Ղեւոնդեանց քահանայից յառաջիկայ տօնին առիթով, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10ին կը մատուցուի բազմաձայն հանդիսաւոր պատարագ։

Ի ժամ պատարագի կը կատարուի մասնաւոր հոգեհանգիստ Փարիզի եւ շրջակայի եկեղեցիներուն մէջ ծառայած վախճանեալ առաջնորդներու եւ հոգեւորականներու հոգիներուն համար։

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը պղոթելու բազում տարիներ իր եկեղեցւոյն ծառայած հոգեւորականներուն համար, ինչպէս նաեւ Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ բարգաւաճման համար։

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէի ժողովը այս Ուրբաթ (Յունուար 31) իրիկուն ժամը 20·30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

×

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ (Փետր. 1) ժամը 8·30ին Իփէկեան ակումբը։ Շատ կարեւոր օրակարգ։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Լիոնէն Տէր եւ Տիկին Կ. Յովակիմեան, իրենց թոռնիկներուն մկրտութեան առթիւ 100 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար։

×

Սէն Ժեռմէ Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը 50 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Նոր Տարուան առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄՈՒՐԱՏ – ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ նախկին աշակերտաց Միութեան անդամները ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին այս Կիրակի – Փետր. 2 — ժամը 16·30ին Սամուէլ-Մուրատեան վարժարանը, 26 Ռիւ Թրուայոն (Սեւր)։ Ժողովին պիտի յաջորդէ՝ ճաշ մը։

×

ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ Հայր. Միութեան ժողովը Երկուշաբթի Փետր. 3, ժամը 15·30ին Փարիզի Մշակոյթի Տունը, 17 Ռիւ Պլէօ։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Դպրոցասէր Տիկն. վարժարանի Մարսէյլի Նախկին Սանուհիներու Միութիւնը կազմակերպած է հաւաքոյթ – թէյասեղան մը Փետրուար 2, Կիրակի կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին Օթէլ Սավոա, Պուլվար Լոնշանի վրայ։

Գեղարուեստական խնամուած եւ ճոխ յայտագիր։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ է

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ

կապոյտ խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղին,

կիրակի, Փետր. 2, ժամը 15·30էն 24

Կը խօսի.— ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ

Բացառիկ անուրդ՝

ԳԱՌԶՈՒԻ նուիրած մէկ վիմագրութիւնը (լիթօ)

Animée par l'Orchestre

LES ARMENIAN S SUNSHINE

et la participation de l'ENSEMBLE SEVAN

dans les Salons du Centre Administratif et Social, 16 Place de l'Hôtel de Ville Asnières

VOTRE AGENCE DE VOYAGES

''BRASIL-ATLANTICO''

a affreté pour vous, une Caravelle pour le match

BAYERN DE MUNICH

contre

ARARAT

Départ le 5 Mars à 14 heures

Retour le même jour à 23 heures

Prix de ce voyage :

450 Francs

Ce prix comprend :

— Le transport aérien

PARIS-MUNICH-PARIS

— *Les transferts de l'aéroport de Munich au stade et vice versa*

Dîner à bord

Pour tous renseignements et et inscriptions s'adresser à

Monsieur EKMEKCIYAN

BRASIL ATLANTICO

1, Avenue de l'Opéra, 75001 Paris

Tél. : 260-35-13

Pour les billets d'entrée au Stade, des détails seront donnés plus tard.

Imprimé sur les Presses
du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

NUITÉE DANSANTE

Samedi, 1er Février de 22 h. à l'aube

կազմակերպուած

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Տիկնանց Օժանդակ Մարմինի կողմէ

Տեղի կ'ունենայ Փետր. 1, Շաբաթ գիշեր, Օթէլ Սփլանտիտի շքեղ սրահներուն մէջ

մասնակցութեամբ եւրոպական ծանօթ նուագախումբի մը՝

ELIE PORTAL et «LES MEDITERRANEENS»

Հայկ. ջերմ միջավայր։ Ճոխ պիւֆէ։ Հաճելի անակնկալներ։

Réservations :

AGENCE WASTEELS, 87 La Canebière — Tél. 62-03-44

BABY-SHOP, 15, Rue Pisançon — Tél. 33-08-84

STEPANIAN, 18 Boulevard National — Tél. 62-42-03

PARKING ASSURÉ — AMBIANCE ASSURÉE

ԲԱՅԱՌԻԿ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Շաբաթ, Փետր. 1, ժամը 20էն մինչեւ լոյս

Pour la première fois

GRAND BAL DE NUIT

exceptionnel

de 20 heures à l'aube

Organisé par le

Comité des Parents d'Elèves du Collège Arménien Samuel Moorat

Dans les somptueux salons du

NOVOTEL de Paris

1, Avenue de la République, Bagnolet

LE SAMEDI 1er FEVRIER

— Entrée 25 F. — Etudiant 15 F. —

— *BUFFET* —

Facilité d'accès :

AU BORD DU PERIPHERIQUE — Métro : Gallieni

Soirée animée par l'Orchestre

— PARADOXE —

Billets tel. : 027-18-28

—— *Tenue de soirée souhaitable* ——

LE LIONS CLUB INTERNATIONAL

(Le plus grand Club Service du monde : 1.200.000 membres dans 145 pays)

sous l'Egide de la REGION III du DISTRICT ILE DE FRANCE

organise le 31 Janvier à 20 h. 45 :

Une Grande Soirée Arménienne

avec la participation de :

— M. le Professeur F. FEYDIT

(Histoire et Civilisation Arméniennes).

— Chorale SIPAN-KOMITAS, sous la direction de G. APRIKIAN

— Groupe Instrumental SAYAT NOVA

— Groupe de Danses Folkloriques SOSSI

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրբաթ, Յունուար 31, ժամը 20·45ին

Կը մասնակցին.— Փրոֆ. Ֆ. ՖէՅՏԻ

ՍԻՓԱՆ – ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ Ղեկավարութեամբ Կ. ԱՓՐԻԿԵԱՆԻ

Սայաթ-Նովա համոյթը եւ Սօսի պարախումբը։

au

STADE MUNICIPAL DE COURBEVOIE

37, Avenue Aristide Briand — Courbevoie

Participation aux frais : Frs 30

Participation à adresser à :

l'AGENCE MONDOTOURS — 2, Rue de Sèze — 75009 PARIS

Chèque libellé à l'ordre du LIONS CLUB INTERNATIONAL de VILLENEUVE LA GARENNE